

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

24

MÓRICZ ZSIGMOND

TÜNDÉRKERT

REGÉNY

MÁSODIK KIADÁS

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

220. h.

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM KIADÁSA

MÓRICZ ZSIGMOND

TÜNDÉRKERT

SZÉPASSZONYOK HOSSZÚ FARSANGJA

TÖRTÉNELMI REGÉNY A XVII. SZÁZAD
ELEJÉRŐL. BÁTHORY GÁBOR
ERDÉLYI FEJEDELEMSÉGE,
BETHLEN GÁBOR
IFJÚKORA

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

P.O. k. h. g.
11/16 14/19

AZ ÍRÓ MINDEN JOGOT FENNTART

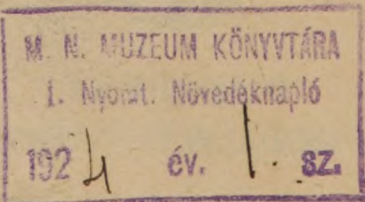
OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

20241

74303

Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

ELSŐ KÖNYV.

I.

Ragyogó téli nap volt odakinn, február tizedike, vasárnap.

Az ajtónálló úgy elbáméskodott az ablakban, a kint ácsorgó népen, hogy maga is a fejét csóválta rá.

— De mi az ördögöt tudnak úgy csudálni ezeken az ablakokon, — mondta magában. A Szent Mihály temploma körül vastagon állt a nép, bundásak, meg darócosak vegyesen. Hidegnek kellett odakinn lenni, mer nagyon dugták ~~zsabro az áklakat,~~ s asszonyok nagyon húzták nyakba a kerek subácskákat, meg a posztó ujjasokat.

— Má pég csak déllére gyün meg a fiatal fejedelemasszony, — perelt velük magában a hajdulegény, — azt igen, annak lesz látattya, ha az meggyün, mer arra mindenki kíváncsi mien lehet, hogy a fejedelem mán egy esztendeje nem ereszti be Erdélyországba...

Elmosolyodott, mert ő tudná az okát mér... Nagyon remek egy fiatal gyerek a fejedelem őnagysága, az asszonynak áspisnak kell lenni, hogy annyira nem kívánja...

De azér ezek a bámész városiak, a mégis csuda, hogy tudnak odale fagyoskodni...

A nagy mélézásba észre se vette, hogy a háta megett elsillant s már a kilincset fogja a szép cancellárné asszony...

— Nem szabad, — kiáltott rá olyan ijedten, hogy ő is megijedt, de az asszonyság is megállt...
— Nem szabad bemenni!

— Nekem se? — nevetett rá nagy szemmel a szép asszony, aki olyan szép volt az arany ruhájában, bő arany szoknyájában, mint egy arany kemence.

A hajdulegény nagyot is nyelt, mer ennyi aranyat még sose látott egész életibe s azt mondta:

— Még magának a magasságos jaó istennek, neki magának se!

A szép asszonyság felemelte a karját, s csókra nyújtotta azt a drágalátos gyönyörűséges fehér kezét:

— Hagyd csak Lukcsi fiam, csak egy félpillantatra nézek be...

Avval bebillent a nehéz zöld ajtón.

A hajdulegény az üstökét vakarta: hű atya-isten, — mondta alföldi szójárásával, — hogy micsoda ménkü pofontok lesznek ebből.

Az asszony azonban átsuhogott a két fegyverszobán s az ablakon besütő nap amint aranyruhájára rávillant, kigyúltak a falak s hetykén csillogtak fel a fekete, füstös boltívek alatt felaggatott fegyverek.

Be sem kopogtatott, kissé hallgatózott, s benyitott.

A fejedelem hálósobája fullasztó meleg volt. A fejedelem már teljesen felöltözve készen állott, a tükör előtt nézte magát, az öltöztető komornyikja olyan mosolygással gyönyörködött benne, mint a szakács a jól sült kalácsában.

Habos selyem dolmány volt a fejedelmen, szederzín, sárga csizma aransarkantyúval, arany sarkantyúkötével. Gyönyörű volt, kihajló patyolat-inge skófumarannal gazdagon kivarrva, az ingujja kilógott a dolmányujj alól, dús aranyhímes volt s egész takarta a kézfejet. Nagy fekete haja csimbókba volt kötve elől s kondorítva verte a nyakát, régi magyarosan.

Most megrázta, hogy odanézett az ajtónyílásra, s egy cseppet sem látszott rajta, hogy váratlan vagy kellemetlen lenne neki a vendég.

— Jó reggelt Imreffyné! — kiáltott rá, boldog nevetéssel.

— Jaj de gyönyörűséges, — csapta össze két kezét az asszony.

A fejedelem olyan fiatal volt, még huszonhárom évesnek sem látszott (félesztendővel több), keselyű-arca, fekete bőre csupaszra borotválva, mintha késsel volna bevonva nagy fekete szeme alatt s duzzadt, kicsit ferde szája fölött. Vastag, nyaka közepéig érő haját viselt, s telt és ragyogó volt s valami drága és elbűvölő önérzet áradt róla...

— És te! — kiáltott hasonló elragadtatással s kinyújtva kezét, egy ujján fogta az asszonyt s megperdítette, hogy körülgyönyörködje.

Pézsaszag áradt az asszonyból, s aranyba borítva lágyan fordult körül. Vontarany szoknyája, mint tündöklő kupola, fehér dús selyem ingujja ezer ráncban a könyökéig, szemérmetlen bátorsággal ez időben, szabadon hagyta könyöktől a kart, kihajló kis skófiummal hímezett gallérja, aranszegett cipelője: olyan volt, oly csiklandó szépségű, hogy a szem felsikoltott örömében látásán.

Igy gyönyörködtek egymásban néhány pillanatig, akkor a túlsó ajtón koppantás volt kettő, a fejedelem ráintett a komornyikra: hogy be ne ereszen valakit.

A komornyik az ajtóhoz rohant: az udvari apród hangja hallatszott.

— Nagyságos fejedelem, a sereg előjárt.

— Jóvan, — kiáltott a fejedelem s legyintett, — fontosabb dolgaink vagynak.

Nevetett s kibuggyant az ajka, úgy kínálta magát az asszonynak, aki kacéran elvonta magát.

Komornyik, borbély vaknak, siketnek tették magukat és siettek elhordani a szerszámaikat.

Az asszony kényes volt, féltette ruháját, de a fejedelem derékon ragadta, de gyöngéden és pallérozottan, mint ahogy csak udvari ember tudja; magasabb volt kissé az asszonynál, s úgy dőlt rá fekete kondor feje az asszony bronzszőke hajba bokrozott s kissé kendőzötten fehér arcára, mint egy fiatal mackó a sárga gidára...

— Hagyja csak, hagyja Nagyságod, kár elkoptatni... — lihegte forrón az asszony.

A fejedelem csiklattan kacagott:

— Így vagy a holnapra!...

Távolról durránás hallatszott, ágyúlövés.

A fejedelem hirtelen felfigyelt, megijedt, eszébe jutott a felesége kiszámíthatatlan makacssága, csak nem jött be Kolozsvárra az önfejű, rend előtt...

— Brassóban örömet lőttek, — mondta az asszony titokzatos értelemmel.

A fejedelem szórakozottan figyelt, aztán ránevetett:

— Brassóba!... Brassót megvesszük, ha ármádia feleség érkezik is... Brassót!... de előbb Szebent...

A kancellárné kényesen, csukott szájjal, ingerlően mosolygott.

— Aki reggel tüzel, estére elalszik.

— Ha megharagítasz, ellőttem az összes ágyúkat s nem megyek elébe...

Kajánul s gonoszul kuncogott, mint egy rossz kölyök...

— Nagy parádé lenne! — azzal elvette a lakáj kezéből a serleget, felemelte s fenékgig itta.

Az asszony szeme villámlott. Nagy parádé lenne, az igaz: de ezzel az ő sorsa be is volna fejezve: holott ő élni akar: a fejedelemnének első udvarhölgye lenni... S a brassai bíró fejét mindenekelőtt...

Ezért komoly lett s elvárta, míg a fejedelem a hideg bortól végigborzongva hozzá fordult.

Kint trombitajel volt.

— Nagyságos uram, — itt az óra...

— Ne cudarkodj, — mondta a fejedelem s megbökte egy ujjal.

— Én vagyok a cudar, én, — suttogott az asszony, — annyi veszedelem közt jövök Nagyságodhoz.

A fejedelem nem bírta elfojtani mosolygását, képzelte, milyen nehezen tudott bejutni a hajdutól, akinek a bitangnak (na megállj, ezért még kivettetek az ablakon), maga megmondta, hogy senki se jöjjön be...

— Estére várlak, — mondta hirtelen, vakmerő könnyelműséggel.

— Kit?

— Téged.

— S hol?

— Itt.

Az asszony álmélkodott, aztán elvonta a száját.
 — Estére egész regement fog fegyverben állani —
 szólt s a háta megé intett gúnyosan, az ajtóra, ahol
 bejött s a hátsó folyosóra, mely a kancellária házát
 összekötötte a fejedelmi palotával s ahol ő naponta,
 sőt minden órán átfutott a fejedelemhez.

A fejedelem nevetett, az ágy faragott bálvány-
 oszlopáról levett egy öreg tarsolyt, abból egy bokor
 kulcsot, melyet az imént hozott be a kolozsvári bíró,
 megmagyarázván, hogy a város ősi szokása, hogy e
 kulcsot nász alkalmával adja át a fejedelemnek,
 mert ez titkos utat nyit meg a fejedelemasszony lak-
 osztályába s egyúttal az udvari folyosóra, nem-szere-
 tem dolgok esetére.

Egyet odaadott :

— Eljössz ?

Az asszony tétovázva nézte.

A fejedelem feltárta a nagy állószekrényt az
 ágy mellett, annak a hátát ajtóformán nyitni lehe-
 tett s mögötte lépcső volt. Az asszony rögtön meg-
 értette, hogy ez egy titkos kijárat a fejedelem háló-
 szobájából s már tudta is, melyik ajtó nyílik e titkos
 lépcsőre az udvarról.

Fogta a kulcsot s becsusztatta a keblébe ; a
 hideg vastól megrezzent, s azt suttogetta :

— Most el vagyunk jegyezve egymásnak : vise-
 lem a Nagyságod jegyét.

— Én is a tiedet, — mondta a fejedelem, —
 kék a helye . . .

Úgy dürrögtek és suttogettak, mint a tavaszi nyi-
 hogó csikók, foggal, szóval mardosva egymást.

— Ha keresztet vetek : megérti Nagyságod ?

— Én, meg ! csak prédikátor uramék meg ne
 értsék, — nevetett a fejedelem — s ha én török üd-
 vözlést teszek, megérted ? — Keresztbe tette törö-
 kösen a karját s jobb tenyérrel tapogatta a bal kar-
 ján a harapás helyét.

Az asszony a szemébe nézett, vad nézéssel :

— Ha keresztet vetek : Brassóra gondoljon
 Nagyságod.

— Ha szálem alejkumot teszek : az éjszakára
 gondolj.

Felharsant kint a trombita s az asszony elfutott.

A fejedelem utána akart menni, de amint elfordult tőle az asszony, mintha rontásból szabadult volna... Elszorult a szíve: ezt mégse kellett volna...

A szép asszony az ajtóból még egyszer rá nevetett s ő is mosolygott, de már tudta, hogy megteszi vele a tréfát: estére az udvarról nyíló ajtót retesszel elzáratja... ha ugyan...

Káromkodott egyet magában s felcsapta a süvegét: adta boszorkánya, nem tudom, mit csinál velem, legalább öt évvel vénebb nálamnál s azt csinálja, amit akar véllem...

Hamar felkötötte kardját, s indult a tanácsterem felé...

Közben azonban megcsöndesedett: a felesége komoly szeme villant a lelkébe valahonnan a távolból... Szörnyedt e találkozástól: inkább adta volna fele Erdélyt, csak ezt elkerülhette vala...

Elkomolyodott. Csöndesebb lett s fejét leejtette, mintha a közeledő Erény előtt akaratlan hódolna.

Eh, hirtelen intett a komornyiknak s az már hozta a teletöltött kupát s ő behunyta szemét és nehéz kortyokban nyelte az italt.

A tanácsterem harmadik szoba volt, zsúfolásig urakkal, akik úgy állottak, hogy önkénytelenül is rang szerinti csoportokban voltak közel az ajtóhoz, amelyen a fejedelem beléphetett. Mindjárt elől a kolozsvári bíró s a tanácstagok. Fekete, egyszerű mentékben, ők a vendéglátó gazdák. A kövér, pedrett bajszú prédikátorok s a rendkívül magas, erős, komor püspökök, egyszerűen s idegenül állottak a bársonyok, selymek s aranyékszerek tarkabarka vásárában, mereven állottak, fenkölt arccal, lelkipásztori tisztük méltóságába öltöztek, hogy fenntartsák rangjuk tekintélyét, a rangok és tekintélyek e nyomasztó sokadalmaiban.

Az ablakban annál fesztelenebbül, hányivetiben s kihívóbban álldogáltak a katolikus főurak, Kornis Boldizsár, Segnyey Miklós, Kornis György és a volt kancellár, a kedvetlen Kendy István; gúnyosan beszélgettek; a kálvinista urak rossz szemmel is nézték s nehéz szívvel gondoltak arra, hogy a fejedelem voltaképpen a pápista vallásban született s vér

nem válik vízzé, hiába verte belé a vallást az árvába fogadott atyjaura, Ecsedi Báthory István, az ország-bíró: »ismerjük az pápistaság kígyóját, akkor bujik ki, mikor nem is várja az ember... Nincs istennel az, hogy a pápista urak ilyen jókedvűek... Nem kell ahhoz sok bizonyosság, hogy az ember meglássa, kinek hogy áll a szénája a politikai viszonyok közt: aki jókedvű, az messze hirdeti, hogy jó dolga van...«

Az öreg Bánffy olyan szemeket is vetett az ablak felé, hogy agyonütötte volna vele az ítélőmesteréket, Kamuthy Farkas nagyot nevetett s cigányfekete képiből kivillantak nagy fehér fogai; mellbe taszította Bánffy Pált s az öreg Bánffynak udvarolva kiáltotta: Ki hitte volna: egy pápista az ítélőmester!...

— Egy új Mohács készül a világon, méltóságos uraim, — mondta pathetikusan a püspök.

— Kegyelmed ne panaszkodjon Mohácsra, — kacagott hangosan Kamuthy Farkas, — a magyaroknak nagyobb szerencséje se vót, mint Mohács, mer ott vágták le a pápista papokat! Lehetett reformatizálni!

— Akkor még ott voltak a városok ispán uram, — mondta a püspök, — abba a régi időbe az volt az újítás legnagyobb ellensége.

— Azt is kipusztította a török! Sose lesz maguknak olyan jó dögük, püspök uram, mint a tordai gyűléstől Zsigmondig, húsz esztendő alatt az egész Erdély reformált.

— Ha ezek megeresztik a derékszíjját, majd felfalnak öcsém téged is, — morogta Bánffy György s a pápista urakra intett mérgesen, pedig azok nem is őket rágták maguk közt, hanem brassai bíró. Weisz Mihály distichonján nevettek, amelyet most hozott meg Kereszturi uram.

— Mondja el, mondja kegyelmed, — sürgette Kornis György puffadt, vastag tokáját kidüllesztve.

— Nem lehet, nagy uraim, mert még megsej-dítik.

De aztán mégse fért bele; összebb hajoltatta őket s elmondta:

»Hogyha zabál, ha leszopja magát s kedvére fecseghet Gábel ökeme száz Sardanapált lepipál.«

Fuldokolva nevettek. Ha a fejedelem megtudja valaha, lenyakaztatja a brassai bírót.

— De hát még amit Imreffynére csinált!...

Akkor megnyílt a tömör ajtó, mindenki elhallgatott s az udvarmester pálcáját nézte.

Ahogy a fejedelem a hosszú pálcás udvarmester után belépett, egyszerre mindenki megmozdult, egyenesebbre húzta ki magát s csendes vivátot mondott.

A fejedelem olyan üde, fiatal, boldog s szíves volt, hogy mindenkinek betöltötte a szívét. Érezték az emberek, hogy ez a fejedelem, ez annyira boldogságra született, hogy lehetetlen, hogy baj érje s vele mindannyian valami szerencsés és megnyugtató jövő elé néztek.

A fejedelem kezét fogott legelőször a katolikus urakkal s a szemükbe mosolygott, mintha titok volna köztük:

— Itt a feleség? — kérdezte Kendy Istvántól.

— Itt, nagyságos uram, — felelte az s fanyarul mosolygott, sajnálta voltaképp, hogy a fejedelem-asszony érkezését annyira megtisztelte, hogy a feleségét behozta.

— Micsodás idő van, méltóságos apámuram?

— szólt a fejedelem Bánffy uramhoz.

— Jó, — bakkantott az öreg nagy borvirágos orra alól, — most fagy le a csikónak a szarva.

Nevettek. A fejedelem kezét nyújtott a kolozsvári bírónak, aki megcsókolta a kezét s alázattal hunyorgott, értvén, hogy mért e meleg kézfogás s takarta mosollyal a nevetését: a titkos kulcsok felett...

— Megyünk-e már, nagytiszteletes uramék, — szólt a püspökhöz s feleletet se várva, elindult az ajtó felé.

Lent az udvaron nagy vivátot kapott, a lovasok már fent ültek a lovakon, mind nagy díszbe voltak öltözve, csupa bársony, selyem, de legalább is színes posztómenték tarkázták az udvart.

Az utcán óriási tömeg volt. Aki csak épkézláb, az mind kint s tágasra nyitotta a két látóját: úgy nézték, úgy bámulták, úgy szíjták fel a hirtelen megjelent lovas urirend tündöklő szépségét, mintha ezért lettek, születtek, éltek volna, e látvány boldogságáért,

mintha ezzel ki volnának fizetve az elmúlt évek rettentő napjaiért, a leégett házakért, az elpusztult vagyonokért, a tönkrement életekért, a rettentő sok rettegetésekért . . .

— Milyen jó kövérek az urak! — sóhajtott fel egy sovány kis mesterember, mire nagy nevetés lett körülte. »Mit mondott, mit mondott?« tudakolták s tovább adták a szót, amely egyszerre végigfutott s a legjobban kifejezte mindannyiuk érzetét: »milyen jó kövérek az urak!«

Hosszú tíz éven át csak nyomor s szenvedés, tatárdúlás, pincében rejtezés, barlangokba lapponás, s tatárabság négy-öt évekig s odalevő annyi számos testvérek és fiak és nők, és hire a feldúlt s láncra-fűzött falvak népének . . .

— Csinálhatnak háborút! — mondta egy hang, mire valaki keservesen mondta:

— Csak ennivalónk legyen, nem háború!

— Bizony, ennivaló, — szólt oda fölényesen, helyeselve a városi »polgár«, — de se bor, se gyümölcs, se kerti vetemény, se gabona, a tavalyi májusi fagyok miatt. A Mezőségen sincs már széna egy szál se, köles, zab kevés, vagy majd semmi . . .

Zúgó vivátozás futott végig a tömegen s erre ők abbahagyták a panaszt s szintén ujjongani kezdtek.

Ez a pompa, ez a vígság, az a jó és boldog falka, amely itt szemük láttára felvonul, feláll, s előttük és nekik ugratja a lovát, gyöngyét, aranyát s kócsagos structollas süvegét: ez valahogy mintha feltétlen biztosíték volna mindannyiuknak a jövőre. Ha ezeknek már jó, nekünk is jó lesz, ha ezek már itt lobognak, mi is pislogni fogunk legalább, ha ezek így virágoznak, meg is fogják védelmezni magukat s akkor nem hagynak el minket sem. A nagy fák árnyékában húzódik meg vihar elől a kis galagonyabokor . . . Ha ezek már elő merték szedni a befalazott ékszereket, mi is kiáshatjuk a rézüstöt s a kis dénárocskákat . . .

Hogyne szakadt volna ki hát lelkükből a boldog vivát s hogyne köpték volna ki a tüdejüket a rivalgó éljenben.

Az a gyönyörű fejedelem, azon a drága kócsagtollas főlovon, abba a csupa arany, csupa prém bíbor-

köponyegben, ahogy kiveti az aranykengyelbe azt az aransarkantyús drága sárga csizmáját s kivillan a mente alól a legdrágább vörös skarlát nadrág térde, ahogy kondor haja meglebben a nyusztos süveg alatt, félrecsapva azon a gyönyörűséges magyar fején : az emberek sírva fakadtak, az asszonyok egymás karjába ragadtak, úgy mutogattanak felé, a gyerekek sívítottak, s míg ott táncolt előttük a lovas csudamenet, mint egy tündérálom, úgy lelkendezett s úgy ájuldozott a nép, s utána oly kimondhatatlan szent boldogságot érzett, hogy látta, meglátta, s hogy újra fogja látni s hogy jön a feleség, a fejedelem-asszony . . . Nincs szó rá, mi ez a boldog érzés, az egész testüket eltöltötte a gyönyör : mert e szépek és nagyok, ez urak és szentek, nekik kell hogy nemzzenek csöndes boldogságot . . .

Dehogy adta volna oda bármelyik is helyét, dehogy fázott, dehogy akart hazamenni . . .

De a fejedelem sem maradt volna el a mai nap ragyogásából.

Előlmént a lovas testőrség, ötszáz legény, utána a tizenkét szántalpakra szerkesztett hintó, tele negyven-nyolc gyönyörű dámával, mellettük s utánuk az urak lovon s végül a bandériumok, Bánffy György százötven embert, Kendy István Ujvárból nyolcvanatot hozott, Kornis Boldizsár százat, s mind a többiek is ki ötvenet, ki legalább huszat s mind külön kis zászlókkal. A fejedelmi gyalogosok is, ötszázan, felvonultak s az útvonal mentén s a kapukon álltak.

Mit törődött a fejedelem a nézők suttogásával, míg repkedett s parádézott a pompás téli napsütésben ; minden tekintetet magán érzett s nem tudta, hogy mennyi szem lesi a titkokat : Imreffynét, akit szóba vettek vele, s az idegen követeket s kivált a hiányzó oláh küldöttséget ; nem hallotta, hogy jövendőlték a háborút s hogy szidták a szászokat, mert a szásznál van a pénz, a gazdagság, mert míg a magyar a háborúban tönkrement, a szász meggazdagodott ; a városi polgárok hogy sokallták a fejedelmi vendéglátást, hogy a tavalyi szertelen szűk esztendő miatt üres magtárakból meg kellett vonni a városi szegénység segélyezését arra az időre, míg idebenn van a fejedelmi udvar . . .

Nem gondolt most a jövőre, semmi búra, bajra, rosszra senki : szél lengette a strucctollakat s a lovak viháncoltak, cikáztak a hosszú téli istállózás után a friss ég alatt. De a néző nép, mikor elvonult a sereg, nyögős és savanyú szavakat is ejtett : »Egyiptusban kilenc hete hó van, pedig ott száz esztendőben eccer esik, — mondta a városi polgár, aki a török követek szolgáitól tudja, — Taliánországba meg oly árvizek vagynak, városokat pusztított el. Az Imperiumban karácsonkor rettenetes mennydörgések és számtalan mennykövek, tűz és véreső.«

— És az egész esztendő igen dögös vót ; égi csudák és szörnyűségek voltak...

Hallgatva hallgatták a nagytudományú beszédet.

— Szertelen kevés búza termett egész Erdélyben.

— Mégis pazarol a város.

— Dúlják a közöst.

— Ki dúlja ! — kiáltott a városi polgár, — a fejedelemnek maga personalis udvarán kívül ezer embere van a város nyakán, immár negyed napja. Nem így csinálta Betlehem Gábor, mikor a török athnamét hozták ; ezer lovas jött a székelységről, mind jó lovas, jó ruhás, de elég abrakot hoztak maguknak !...

— Hogy lehet annyi embernek hozni eleget ?

— Hát a rákosi gyűlésen, — kiáltott az öreg nemes, aki vénségére beállott szappanfőzőnek, — nyolcvanezer lovas is volt egy gyűlésbe, azok min éltek ? a rákosi homokot abrakolták ?

— Mégis csak legszebb a sárkányos Báthory-zászlók !

— No gyerünk haza... itt nem tartanak jól...

— Majd jól tartanak a fejedelem konyháján...

— Majd jól tartanak Barassóba !

— Nocsak ne menjünk Brassóba, mer aki a Barcaságba elmén, meg se áll a pokolig : nem kell háború...

— Nem látta keme merre álltak az oláhországi követek ?

— Merre ? semerre ! Nem küldött követet Serbán Radul vajda. Küldött a török, a moldvai vajda, a lengyel, vótak magyarok, de oláhországi egy se vót.

Elhallgattak, dörmögtek: »mindig ez a békebontó, az oláh...«

Háborús szeleket éreztek a lelkek: »Ezek igen, ezek csinálhatják a háborút« — sóhajtott valaki s utánaintott az úri rendnek, mely már kint volt a városból s dörögtek az ágyúk...

Mikor a Mihály-kapun a menet kieredt, egyszerre megdördültek a várfalakon az ágyúk, hogy meghallják Szász-Lónán is: most indulnak...

Az ágyúszótól a fejedelem almáspej török lova megbokrosodott, két hátsó lábára állt s úgy táncolt. De a híres lovas ráfeküdt a ló nyakára, vele táncolt, aztán kirugattatta s elvágtatott keresztbe, el a várfal alatt... A menet ijedten, tétovázva állt meg, nem tudták, mit akar a fejedelem, aki úgy otthagya őket, mintha sose akarna visszajönni, a bástyánál el is tűnt szem elől. Akkor a fejedelem udvari fiai, Kereki Ferenc, meg még ketten megsarkantyúzták a lovukat s utána vágtattak.

Jó fertályóraig megkavarodva várták, míg a városból nagy vivátozás hallatszott... Hinnétek-e, mesélték később sokat s még a historikusok is írásba tették: a fejedelem a középkapun kirúgván magát a seregből, monostorkapun be, hidutcakapun ismét kiment...

Ömlött a tajték a lóról s gazdája is ki volt hevülve kegyetlen, aztán nagy vivátmondás után mégis megindult a menet Lóna felé...

A fejedelem Kornis Boldizsárt vette maga mellé s másik oldalról Kendyt. Még nagyon eleven volt a seb mindkét főúr lelkében; Kendit a kancellárságtól fosztotta meg. Kornis Bold a székelyek főkapitánya volt, elvette tőle s adta előbb Petki Jánosnak, aztán Bethlen Gábornak, holott Kendi volt az igazi fejedelem-aspiráns idehaza Erdélyben, s hogy most a volt fejedelemnek, Rákóczy Zsigmondnak leányát elvette, valóban megraboltnak érezte magát s olajbarna epés arcán állandóan ott is volt a hallgatás, ami sokat takar és sokat elárul. Kornis életvidámságához nem illett ilyen merész és túlzó vágy, bár ő is, mint minden ifjabb főúr Erdélyben, nemcsak főkapitányságra valónak tartotta magát, de szíve fenekén fejedelemségre termettnek: s míg a fejedelem ud-

varlásában érezte, hogy gyönyörködik ez a bosszúságukban, átsuhant benne a gondolat, milyen bolondul tette, hogy ő maga vezette a küldöttséget tavaly Ecsedbe ezért a fiatal úrért. Mily bolondság volt, hogy szegény köszvényes Rákóczy Zsigmond szavát nem tartották meg, s idegenből hoztak fejedelmet, pedig mondta neki az öreg úr, hogy: »Bódi fiam, alkudjatok meg...« Nem lehetett, Kenditől félték, őt nem vették komolyan, mindenki a Királyhágón túlnézett s a Báthory-kincsekről és a Homonnay Bálint seregéről beszélt... Jobban kellett volna szorítani, de hát az erdélyi ember csak belekap mindenbe, semmit se csinál végig...

— Csak ezt az egy szokását irígylem az török kontyoséknak, — mondta a fejedelem s tarkóját törölgette, mert a verejték a szélben ráhűlt a bőrre.

— A hárem? — mondta nevetve Bold s a fejedelemmel a hintószánokat, az asszonyokat nézte.

— Az ember nem únhatja meg az oldalbordát... — szólt a fejedelem — S nemcsak, de még a hölgyét is el nem csaphatja, mikor kedve szottyanyik...*

— Ez nem jól van, — mondta Kornis Boldizsár — hogy nincs rá törvény az erdélyi hármass nemzeti statútumaiban.

Nagyon nevettek s kiki azt gondolta, amit akart.

— Ezek a törvények csak arra jók, az ember életét elkészeríteni. Törvényben vagynak Erdélyben a magyarok s székelyek s szászok s örmények, cigányok, zsidók, olájok, s kálomisták s pápisták s bestye hármasságvallók s mindenfélék: de lélekadta, e mind csak a kanját válogatja szélllyel: a nyőstinye közt nincs külömbség téve...

Az urak hangosan kacagtak s a fejedelem, aki a pompás tavasziasra enyhült napsütésen úgy ringatta, himbálta magát a nyeregben, mint egy mesebeli királyfi, tréfás őszinteséggel szólt:

— Én se látok külömbözést asszonyokba, lányokba... én testvér nem nézem, török-e, vagy zsidó, szász-e, vagy oláj, mind egyformán szeretem, csak asszonyruhás legyen... Vagy hát van külömbség a kálvinista s pápista asszony közt?

* Ezidőben hölgy-nek az Amasia-t, a maitresse-t nevezték.

Az urak mindketten házasemberek voltak s pláne Kendy István csak két hete hozta haza a feleségét Szerencsről s a szeme féltő gonddal villant oda a sárgán festett szánra, melyben felesége ült. Szemébe csillant a Csáky Krisztinka aranyhajának egy bodra s megmelegedett a szíve. Mennyire méltó volna az erdélyi fejedelemasszony rangjára! . . . Keserűen hallgatta az urak vígságát, még nem ismerte a fejedelem feleségét, aki elé mentek, de nyugodt volt felőle, hogy az ő felesége különb asszony és fejedelmibb teremtés.

Kornis Boldizsár azonban szokott nyers módon, kidagasztva tokáját, mint egy pujkakakas, így csördült:

— Van . . .

— S mi? — kérdezte a fejedelem felütődve.

— Hát . . . a kálomista asszonynak mindnek szennyes a füle . . .

A fejedelem furcsán nézett a Kornis Boldizsár szemébe:

— Na ezt mindjárt meg fogjuk vizitálni, — mondta, — esküszöm kegyelmednek Bold uram, hogy mire Lónára beérünk, minden asszonynak belenézek a fülébe . . .

Kirúgtatta a lovát, aztán még viasszolt:

— S tudja mit kegyelmed: akinek legszebb lesz a fülecskéje: annak az ura kapja meg a Katus nevű rézágyút . . .

Kendy István még jobban elkomorodott: ezt az ágyút ő kérte volt a fejedelemtől pénzverési joggal, hogy belőle újraépíthesse Szamosújvárt, amelynek kapitánya volt . . .

Izzó szemmel nézett a fejedelem után, aki már a legközelebbi hintónál udvarolt s ki tudja, mit sugdos az asszonyok fülébe, de azok nagyon nevetnek s csillogó szemmel rázzák a fejüket . . .

A két főúr fejcsóválva s mogorva nevetéssel kísérté szemmel a fejedelmet furcsa vizitjén, csak akkor ijedtek meg, mikor egyszerre csak egészen elől a második hintónál volt s tovább maradt, mint a többinél . . . Abban a hintóban Kornis Boldizsárné s Kendy Istvánné ültek, s szemben velük két suhanc lány; né csak né, a fejedelem ott ragadt, min lépen a rigó a két asszonynál . . .

Kendy István nehéz szívvel gondolt felesége szépségire: Uristen, vajjon nem ennek a martalóc fejedelemnek házasodott-e?

Az aranyveretű csákányát hirtelen marékra kapta. Gondolatban odaszánta a fejedelem fejébe...

Már itt voltak Szász-Lónán.

A fejedelemasszony az elsőemeleti üvegablakban állott, onnan nézte a menet bevonulását.

Szívszorulva várta s mikor feltűnt a kanyarodónál a lovascsapat s mikor a fejedelmet megpillantotta, könny gyúlt a szemébe, amitől mindjárt nem látott semmit.

A bandérium a kastély előtt állott fel, úgy eresztették elő a hintósort, amely felvonult s az ezernyi lovas a tágas udvaron rendeződött el.

— Éppen így álltak föl! — mondta a fejedelemasszony mögött mézédés hangján az agg Kamuthy Ádámné, a kastély úrasszonya, — éppenségesen így volt akkor is, mikor a Báthory Zsigmond fejedelem menyasszonya érkezett... A jó angyali osztrák főhercegnő, ó istenem, istenem...

Asszonyok állottak a háttérben, akik lábujj-hegyen ágaskodva igyekeztek valamit ellopni a gyönyörű látványból. Mind ebbe az egy ablakba gyűltek, mert a többi ablakon nem volt üvegtábla, csak lantorna-hólyag s azon nem lehet átlátni; ahhoz pedig erős hideg van, hogy kinyissák az ablakokat.

Báthory Zsigmond feleségének említése a fejedelemasszony szívét mint valami balsejtelemmel töltötte el... Egész Erdély tudta s sajnálta a »szűz fejedelemasszony« sorsát... Még él valahol Grácban s apáca lett, de itt maradt az emléke az erdélyiek szívében a boldogtalannak, aki szerelemrokkant s különben ifjú férje mellett csak éppen a dísz és pompát nyerte el, de pártáját el nem veszíthette. A kővári bércek még má is viszhangozzák a sóhajtasokat s a szomorú virgina-muzsikát, amellyel gyászos fejedelemasszony-ságát enyhítette szegény...

De a háziasszony a fényre emlékezett s a büszkeségre, hogy a kicsiny Erdély a Habsburgok közül nyerte asszonyát. Odáig csak vajdák voltak az erdélyi urak, akkor nyerték a császártól, a pápától s a spanyol háztól az Illustrissime Princeps titulust: felséges

Fejedelem ! Nem engedhette Rudolf császár, hogy az unokahuga valami barbár vajdáné legyen a világ sötét végén : megméltóságosította Erdélyt . . .

Szemüket nagyra nyitották, hogy a ritka ünnepeket feledhetetlenül magukba vegyék.

Karéjba állott fel a kastély feljáró tornáca előtt a közlovasok csapata : az urak díszlovaikon, amelyek közt a főbbeknek zöldre, sárgára volt festve a sörénye, s kócsag és strucc tollakkal volt díszítve, mint a rajtaülő levante forgója, szeszélyes csoportokban imbolyogtak, mint a nyári szélben a kerti virágok.

A fejedelemasszony csak az urát nézte . . . ott az ő embere, az édes jó emberkéje . . . óh, a fejedelem . . . Könnyei úgy peregtek, mint a gyöngy, ha lefűződik a selyemfonálról . . . Borzasztó volt ez az év, amit eltöltött . . . Erdély kapuján, Szilágysomlyón kellett vesztegelnie, mintegy kővárba falazva s egész éven át sem levelet, sem hírt, sem követet . . . alig . . . óh, alig kapva bármit is . . . Csak a szörnyű üzenetek, hogy : még nem lehet s még nem lehet : most lesz az országgyűlés, most a székely zendülés, most a szász bajok, oláh háború . . . s a pletykák, hogy : ez mind nem úgy . . . csak farsang s mind csak farsang . . . mint a frantzuz király híres udvarában . . .*

Homlokát kezére hajtotta s az ablak belső oszlopához támaszkodott :

Milyen jó volt, mikor még nem volt fejedelem, csak egy szerelmes fiatal fiú . . . Már két esztendeje . . . egy édes árva fiú volt, egy édes, szíves, figyelmes jó angyali lélek . . . Hogy tudott kedvében járni, hetven mérföldet lovagolni egy szál rózsáért . . . hogy mindene volt és mindenkije . . . Igaz : kényes volt, gőgös volt, nagyon tudta, hogy ki ő : hogy a Báthoryak utolsója, az ország leggazdagabb ura ; meg merte mondani, ki tudta mondani előtte : hogy »Magyarország harmadrésze az övé« . . . De az akkor más volt : nem sértő volt, neveltetően boldog dicsekedés . . . mert amellet jó volt s áldott s úgy lehetett bízni rá . . . S ő is . . . ő is volt valaki : nem hitte volna, hogy valaha így . . .

* Ebben az évben IV. Henrik francia király még élt s uralkodott s kalandjainak híre, úgy látszik, Erdélyig terjedt.

Kis kendőjével törülgette arcát, a lányok, akik székeken állva lestek ki a feje fölött, azt hitték, a boldogságtól sír . . .

Milyen büszke volt az ő jó mostohája, mostoha léttire, a kedves ; nem adta oly hirtelen, s meg is mondta : »ne is gondolják, hogy oly hirtelen s postán adom a Palotsay-lányt ! nem ahhoz való, hogy csak jöjjenek s gyorsan elvigyék . . .« Ó, bár ne adta volna, bár egyáltalán ne adta volna oda ; most . . . Talán ezt a hosszú várakozást fizette vissza a hosszú várakoztatással . . . Ó, asszonyi sors, innen nézni az ablakból, hogy ficáncol lent a paripája, hogy csillámlik, mint a napban az aranyforgó madár, ez a gyönyörű fejedelem . . . És nem néz fel, nem vonzza a szíve, hogy ide tekintsen az ablakra fel . . .

Hirtelen a lovasok vágtába erednek, kört futnak az udvaron s úgy sorakoznak a tornác elé . . . megette kis boldog sikoltások :

— Be ékes, be édességes, ó be gyönyörűséges . . .

Az udvari asszony jelt ad ; arra a fiatal nők egész csoportja gyorsan visszavonul s halk zszizsegéssel mennek át a másik szobába . . . Akkor a vénasszony megérinti az ő karját, s ő visszatér a szobába az ablakból : tudja, kötelessége van, előkészíteni magát, hogy egy percenetig se várjon lent a feldíszített nagyteremben a fejedelem . . .

Fájdalmas hidegség öntötte el a tagjait s engedte magát a nagy tükör elé vitetni, de alig egy kis pillantást vetett belé. Csak akkor látta a visszamaradt tükörképet, mikor már el is lépett előle, s oly fehérnek, oly kísértetes haloványnak, oly márványkőből faragottnak . . . s méltóságosnak, s fejedelminek . . . és büszke volt . . .

Ha a fejedelem kevély : ő büszke volt . . .

Az ő ereiben is volt fejedelmi vér : Szapolyai-lány volt egy őse s atyjaura gőgben nem engedett a Báthoryaknak . . .

Ezalatt a földszinti nagy csarnokban a hosszú-pálcás udvarmester rendezte a társaságot.

A fejedelem azonban mielőtt belépett volna, egy ital bort kért a vendéglátó házigazdától, az öreg Kamuthy Ádámtól.

Az öreg úr elnevette magát s helyeselte a dolgot : ő sem volt a jónak ellensége.

A hölgyek egy része csoportban állott s fojtott nevetéssel beszélt valamit.

Imreffyné intett az urának s a kancellár odasietett hozzá.

— Kérdezze meg a fejedelmet kegyelmed, micsoda fülbevaló-vizitációt csinált az úton? . . .

Imreffy kedvetlenül mordult az asszonyra :

— Mindig bolondokon jár az eszed, — mondta neki gorombán.

Az asszony egy pillanatig hallgatott, aztán meg gondolta s nem kezdett civódást. Belevegült az asszonyok csoportjába s bement a nagy csarnokba, ahol az öreg méltóságos Vizkelethyné szigorú szemmel s nagy méltósággal jelölte ki a helyét maga mellett.

A fejedelem megitta a kupa bort ; rajta kívül senki sem ivott. Kornis Boldizsár azt mondta mellette álló Kereszturi György deáknak :

— Borunk s fejedelmünk vagyon.

Az öreg főispán, sunyi, arcába húzott haja alól odapislantott :

— Komám uramnak szép felesége is van még azonfejl.

Kornis Boldizsár vörös lett.

— Van az komám uramnak is, csak várjon sorára.

Keservesen nevettek s kicsit megcsóválták fejüket a maguk baján.

A nagy csarnokba mentek a többi urakkal, a hetykén lépkező fejedelem után.

A csarnok, amely alkalmas nagy ebédlőház volt, most fel volt díszítve. A falakra felvonták a »házuhat«, amely drága selyemlepedőkből állott s mitológiai alakok voltak rajta szőve, ezzel volt szokás betakarni a falak füstös sivárságát ünnepélyes alkalmakkor. Azonfelül zászlókkal, fenyőgallyakkal volt ékesítve a terem. Trón is volt készítve az ablakok mellett jobbról, két lépcsővel s nagy faragott karszékekkel. A trónnal szemben volt az az alacsony vaskos zöld ajtó, amelyen a fejedelemasszonynak be kellett jönnie.

A fejedelem vidáman s fesztelenül ment fel az emelvényre a pántlikás udvarmester után s leült, ő volt az egyetlen, aki süvegét fenntartotta. Köröskörül min-

denki állott és pedig fedetlen fővel, a süveget az urak a vállukig emelték s a dámák a drága hímes varrott kiskendőket az ajkukig.

Igy vártak néhány pillanatig. Az udvarmester elment a fejedelemasszonyért s nem jött vissza. Nem jött, meghökkentően hosszú ideig. A fejedelem, akiben a bor kezdett dolgozni, mert a Kamuthy uram bora krudélisan erős bor volt, hirtelen megszedült ; de nem az ittasságtól, hanem attól a gondolattól, hogy : az asszony talán truccol . . . Talán várakoztatja . . . talán bosszút akar állani ezzel az egész évért . . .

Hallatlan düh kezdett benne felzúborogni.

Fejedelmi s férfiúi méltósága lobbant fel : a konok és kemény lány, aki vőlegénykorát is úgy elrontotta ! Már akkor is csak azért vette el, hogy megtanítsa : másképp nem lehetett legázolni, hát tizenkilenc éves fiú léttére feleségül vette . . . De nem is volt ideje vele lenni, mennie kellett Kassára, a megmérgezett Bocskay fejedelemhez,* mert már akkor égett a vad vágytól : a fejedelmi süveg után nyúlt gondolatban . . . Az asszonyt azonban mindig számon tartotta : úgy tartotta számon, ahogy az ember folyton készül kidresszírozni egy külömben kedvére való ebét . . . Hisz ezért nem hozatta még be Erdélybe ! . . . ezért nem ment elébe Nagyváradig, ezért nem akarta fogadni Kolozsváron . . . S most az asszony merné vele éreztetni ! . . . Hű, lélekadta ! s feldühödött szemmel gyúlt ki : ha még egy percig nem jön az asszony : isten az atyánk, de feláll, sarkon fordul, elmegy s akkor mehet vissza a némbor oda, ahonnan jött, Palotsára . . .

Ahogy a mámoros szeme végigbukdácsolt a tömegben, a szemeken : egyszer csak beleütődött egy sűrű fekete éles pillantásba : csak lassan eszmélt rá, hogy Imreffyné . . .

Az asszony igézve, boszorkányozva nézett rá s lekötötte a szemét : felemelte az ujját, a kebléig emelte s senki másnak észre nem vehető kis mozdulattal a keresztvetést jelezte.

A fejedelem kijózanodott, felvidámodott, meg-

* Bocskai maga is hitte, hogy a bécsi udvar mérgeztette meg s gyilkosául Kátai Mihály kancellárt nevezte meg, akit az ő halála után az urak darabokra vágtek.

örült s szélesen elpillantva a tömegben, két tenyerét, két hatalmas nagy tenyerét, amellyel a lópatkót be tudja fogni s megroppantani, keresztbe vetette a két karjára.

Erre mindenki megörült s felnevetett kicsit. Érezték a feszültséget, az izgatottság reájuk is átragadt. Most e törökös köszöntési mozdulat, amely nem volt szokatlan, sőt meglehetősen divatos volt, úgy tűnt fel, mint nekik szóló tréfa, hogy nem kell olyan nagyon megijedni: ha az Asszony így várhatja is magát!...

Csak Imreffyné értette s elfolyt az ereiben valami titkos kék s lankadtság...

Ebben a percben nyílt a szemközti ajtó: belépett az udvarmester, azután két nemes apród, aztán a főkapitány s mellette maga a fejedelemasszony...

Halotti némaság, az egész terem pillantása reádobbant.

Halotti némaság s halotti fehérség. Mindenki eldöbbenően nézte a rendkívül magas és impozáns nőt, aki fehér volt, mint a ruhája, az arcán semmi szín, csak kibeszélhetetlen fehérség s a ruhája csupa vontezüst és fehérselyem tarcolán és mérhetetlen dús fehérgyöngy borítás...

Halotti csendben várta el a fejedelem; ülve várta el, hogy az asszony lassan s gögösen s megennyhíthatetlen arccal közeledjék... Talán ha ránéz, kiengeszteli; talán ha elpirul, a szívéhez fér: de már ő tudta, hogy ma éjjel nem fogja elrekeszelni a titkos ajtót az idegen hölgy elől... Tudta, hogy reggelre valami pokoli... valami szörnyű bosszút tesz... elmegy... elutazik s maradjon most már Kolozsvárt az asszony a gögjével.

Ez a gondolat meg is szelidítette s mikor az asszony már szinte a trónnál volt s a halálos feszültségben, e nem várt, ez el nem képzelhető sértéstől szinte esztét vesztve járt: akkor a fejedelem hirtelen, fiúsan felpattant s fickós mozdulattal tárta ki a két karját a felesége előtt... És az asszony oda omlott, belerogyott, szakadt a karja közé... És elvesztette a gögöt, a halálos végtelent, az élet rogyasztó súlyát s lett egy elzokogó gyöngye személy... ki odaborul a férje ölébe...

Ettől a csodálatos villanattól kitört a szívekből a tomboló felujjongás s ágaskodva és rekedt vivátozva, tört ki belőlük a nyilvános rémület után a kacagás és az éljen...

Hosszú, hosszú percekig tartott a tombolás: aki ott volt, aggastyánkoráig sem feledte e percek különös elragadtatását s Kendi István az éles fájdalmat, amit szívében az irígység vágott.

Aztán a fejedelem felvezette asszonyát a trónra s mikor leültek, mindenki meglátta, hogy a halottfehér arcon nagy vörös rózsák virítottak ki.

És erre új ujjongó hujjába tört ki a társaság.

A trón előtt azonban megállott a székek főkapitánya s most mindenki ránézett.

Nagy, erős, természetes, szélesvállú, rövidnyakú fiatal ember volt, fekete szakállal öregbítette magát, még nem volt harmincéves, de már egész ország tisztelte s jól tudták róla, egyforma becsülete vagyon Bécsben s a portánál.

Tisztelettel hallgattak el, s tudták, hogy ennek minden szava súlyos, nagy boltos homlokában egész ország gondja nyugszik.

— Illustrissime Princeps, domine, domine nobis naturaliter clementissime... — kezdte, — Nagyságos fejedelem, minékünk legkegyelmesebb urunk...

A hangja vastag volt, kissé rekedt s oly nyugalommal s ritka fekete szakállába eresztett fővel ejtette a szavakat, megérzett rajta, hogy számtalanszor szólott már s a legveszélyesebb percekben is egyformán higgadt, meggondolt s rendíthetetlen volt.

Megnyugtatóan hatottak a lelkekre a kerek, egészséges, megszokott formájú mondatok, amelyek szinte hivatalos merevséggel sorolták fel az ország minden rendeinek szerencsekívánatait az ifjú fejedelmi pár számára... Csak akkor ijedtek föl a hallgatók, akik szinte elringatóztak a szónoklatnak e biztos gályáján, mikor a főkapitány a fejedelem-asszonyhoz intézett szavakban a következő szirtekre s zátonyokra vezette a beszéd hajóját:

— És Te Nagyságodnak, Nagyságos Fejedelem-asszonyunk, lesz elhivattatása, hogy a kisded ország dolgai jó rendben haladjanak...

Hirtelen, mint a távoli vihar előszele, sustorgó izgalom futott végig a társaságon s tágranyílt szemmel, meghökkenve figyeltek.

— ... mert ezen kisdud országocskának tudnia kell magáról, hogy szűkek a határai: igaz, való, kincsekkel rakott ország: de mennél aranyosabb a kapca, annál jobban szorít, ha kicsi a saru... Okosan kell lépjen, aki viselje: mert avagy a saru megyen szerte, avagy a láb nyomorodik el...

Mindenki tudta s a fejedelem arcát nézte: Bethlen most a fejedelem háborús terveire vonatkozik. Az utca tele volt izgatással, egyre jobban szidták az oláhot, aki követet sem küldött íme a fejedelem-asszony érkezésére s a szászokat, akiket a nép felelőssé tett a saját szegénységeért s még a mult esztendei siralmas szűk termésért is...

A fejedelem méltósággal viselte magát: fiatal kora mellett híres arról, hogy jól ért a politikumhoz... Túljárni jól tud öregek eszén is, pompás volt, ahogy a vén fejedelmet kiugratta a fejedelemségből (megijesztette a hajdukkal, hogy nemcsak Kolozsvár felé támad, hanem Szerencs felé is és a fejedelem magyarországi birtokát még jobban féltette, mint a fejedelmi süveget) s megnyerte maga számára a külföldi magyarokat, sőt a cseheket, lengyeleket s lefegyverezte a porta ellenséges indulatát is... Most a főkapitány, érezték, a legvelejére tapint: de ez az ő arcán nem látszott meg. Nem látszott a főkapitányén sem. Ez úgy mondta a szavakat, s az úgy hallgatta, mint a legártatlanabb ígéket: csak a tömeg feszült figyelme lett egy fokkal fojtottabb.

— ... Bölcsességet és békességet vár e kisdud ország hármaz nemzete a fejedelmektől, jól tudván, hogy embernek hazájáért úgy méltóságos állapotban, mint barompásztor alacsonyságban, egyformán jól kell szolgálnia: tehát nemcsak teherviseléssel és élete fogyasztásával, hanem főképen emberséges polgári munkával...

A háborúra való izgalomnak s a fejedelem farsangos kedvének e pillanatában úgy hangzott ez a szó, mint valami nagy kő zuhanása az éjjeli bálterem boltozatáról... Messzebb zúgó hang volt ez, mint hogy csak e kis társaságnak szólt volna s e percnak:

messze kellett e szavaknak visszhangozni a lelkekben s új idők új akarata fundamentomául szolgálni...

— Polgáraitól két kar s egész lélek szorgalmas munkásságát kívánja a haza s fejedelmétől, tudván, hogy minden hivatal istentől van: bölcsességet kíván s békességet s munkára való lehetőséget... Mert kész e hármias nemzet mind vérét s mind életét kiontani a hazáért, míg rációja vagyon, de sajnálná csak a bocskorát is elnyűttetni hiábavaló hercehcarcokon...

A csönd még mélyebb s már kriptai lön. A főkapitány hangja még lejjebb ereszkedett, szörnyű erejével még közvetlenebb módon járta át a csontok velejét, mintha az örökítélet lüktetne bennük...

— Viselje azért Nagyságotok az ország békességét szívükön, a fejedelmi hitlevél ötöd pontja szerint: amelyre Fejedelmünk ōnagysága felesküdtött volt, de amelyet fejedelemasszonyunk ōnagyságának is szabad legyen elébe tárnunk: ... »Ez felháborodott állapotban ōnagysága mind a két császár között hazánkat békességes állapotban megtartani igyekezzék, mivel mi a hadakozásra akármelyik ellen is elégteleneknek ismerjük magunkat, kiváltképen a törökkel, szegény hazánknak régi szokása szerint frigyét tartson. A két Oláhországgal is a jó szomszédságot megtartsa«...*

Ez már sok volt.

A fejedelem megsokallotta, hogy a hitlevélt így fejéhez vagdossa a főkapitány: jól látta, hogy az egész azt jelenti, hogy nyíltan szembeszáll az ő brassói s oláhországi terveivel, pedig még semmi sincs készen, még csak a lelke fenekén ég az indulat, a harag s a harcvágy: még csak a vérében van s máris szembe mernek szállani. Hőség áramlott fel testében s izzóan nézett a fekete emberre.

De az merev volt, mint a szikla s meggyőzőhetetlen falként állott előtte s tovább fejtegette higgadt cicerói mondatokban, hogy:

— ... kis országot a nagyhatalmak egy szégyényért, egy rossz percért árvízként gázolhatnak keresztül... hogy: kisországnak más politikája

* Báthory Gábor eredeti hitleveléből.

nem lehet, mint veszteg ülni s gyarapodni polgári mesterséggel, amiben lehet... hogy: kis országnak csak egy főgondja lehet, az, hogy ellenséget a határain be ne engedjen... s hogy: kis országnak különösen meg kell becsülni a mestereket, a kalmárokat s a pénz csinálásához értéket... mert kicsiny ország kardjának csak akkor van ereje, ha mögötte a polgárság rakott szuszékjai s tömött erszényei állanak...

Emeltebb hangon, de kiáltás és kitörés nélkül, mint valami vallásos igazságot mondta:

— ... mert vajmi könnyű megrendíteni a békeségnek fundusát: de azt újra fölépíteni nehéz...

— ... Jaj Erdélynek, ha mint a pusztában maradt kéve, a varjak és seregélyek serege lepi meg s nem lesz őrizője s oltalmazója...

A fejedelem már nem izzott s nem tüzelt: egyre zártabb lett s fagyosabb.

Jól van. Azt véled, tavaly trónra ültetted s most le akarsz szállítani a lóról?...

Szemhéja visszacsukódott s gondolatait úgy lezárta, hogy ő maga se akadjon rájuk... Holnap izenni fog a hajdukapitányokért s megindítja a hadszervezést... Ma senki sincs e teremben, aki érte háborút kiáltana: de ő érezte az idegeiben, hogy Brassót mégis meg fogja ostromolni... Szebent bevenni... az oláhot megzúzni... a moldvát kifüstölteni... a lengyel koronát feltenni... a bécsi császárral kezét fogni... s a törököt fészékben, magjában törni meg!...

Valami rettenetes, valami szörnyű, világokat rázó hőséget érzett magában...

S érezte e mellette ülő nagy test, e Palotsay Anna előreborulását, hogy ez hogy issza a setét főkapitány szavát: s ez az ő felesége?... Soha!... Utálta, gyűlölte s máris megölte a gyilkos erkölcsöt és szentséget; a feleséget; aki époly ellensége, mint a víz a tűznek, a tűz az aranynak, arany a hűségnek... Hogyan? ő ezentúl otthonülő, szoknya mellett sütkérező, virrasztó kontyos férj legyen; aki talán pálcával járjon az utcán s nézze a timárok és vargák hasasodását...

Nagy és mély lélekzetet vett, mert lovat érzett

maga alatt s kardot kezében s harcot, harcot, harcot a fél világ, az egész kerek világ ellen...

Ormótlan egy beszéd! utolsó szava is szíven vágta hiúságát, midőn azt kívánta: «érje föl Nagyságod őseit: nagy tettekkel a nagy Báthory Istvánt, kegyességgel Kristófot, hazaszeretembe Endrét...»

Hogy? ez az ember az őseit hozza föl neki: s nem tudja, hogy ő meg akarja haladni mindazokat, mint Nagy Sándor, Fülöpöt?...

Hosszú csönd után, felállás nélkül, méltósággal s önbizalommal felelt:

— *Fidelibus nostris universis et singulis egregiis, nobilibus pariter et ignobilibus ac alterius cuiusvis status... salutem et favorem nostrum!...* Köszöntjük az mi híveinket mindközönségesen...

Megállott, körülnézett s látta az asszonyok, a szép asszonyok szemét s könnyelmű kedvesen elmosolyodott.

S a hangja fölcsengett és a szíveket megbirizgálta, mint a hajnali szellő a virágokat:

— Ügyebizony látják kegyelmeitek: meghoztuk a mi feleségünket... És immár megújítjuk a mi fogadalmunkat, hogy bizony Erdélyországból tündérkertet statuálunk...

Újra elmosolyodott s vele nevetett minden szív s úgy felragyogott minden arc, mintha kisüt a nap nehéz felhők után...

— Imhogy ezért hoztuk be az mi kicsinded tündérkertünk asszonyfejedelmévé az mi szerelmes feleségünket...

Ma már harmadszor tört ki a torkokból s a szívekből a tomboló lelkesedés, amit e teremben ő provokált.

Ó, hogy kitört az emberekből a vivát, az éljen... Be jó volt elfelejtkezni a súlyos gondokról, miket a fekete Lófőszékely görgetett reájuk, be jó volt ébredni a lélekharang kongása után lakodalmi ezüstcsengettyűkre.

Aztán a fejedelem egyszerre befejezte a ceremóniát s odakérte a velejött dámák közül Nagyságos és Méltóságos Vizkelethyné asszonyt, aki negyven év óta minden erdélyi vajdáné s fejedelemasszony udvar-mesternője s rangját, címét az Imperiumról, a prágai

udvartól kapta s féltékenyen őrizte : mély bókkal közeledett a fejedelemasszony elé s megcsókolta annak a kezét.

De ez átölelte a vénasszony fonnyadt nyakát, megcsókolta neki a homlokát, utána visszacsókolta a kezét s ezzel örökre megvette az agg nő szívét.

Megkezdődött a bemutatás sora.

De amint a legelső nagyságos asszonyt előléptette s néven nevezte az öreg méltóságos asszony : Szeredahellyi Imreffy Jánosné, kancellárnét, akkor egyszerre megfagyott a fejedelemasszony arca.

A kancellárné kecsesen és kacéran hajtott térdet s főt előtte, de amint szemét fölemelte reá : halálíg megsértve látta, hogy a fejedelemasszony keresztül-néz rajta, mintha üres levegőbe nézne.

II.

Fiatal komondorkölyök módjára birkózott a lánnyal a medvebőrön. Leteperte s ártatlan kedvvel gyúrta, marcangolta ; nem szerelem volt ez, két erős gyerek birkózása volt a szénában ; hancúrozás, erős játék, püfölték egymást, hogy csakúgy csattogott s a lány karmolt és sikongatott, mikor túlerős ütést kapott.

Nagyon összeszoktak ez alatt a három nap alatt, ezzel a cselédformán tartott erős, egészséges kislánnyal, az Imreffyné hugával. A fejedelem különben állandóan morózus volt, bántotta az ostobasága, hogy akkor éjjel, részeg fővel csakugyan nem zárta le a titkos ajtót. S hogy fél magatudatlan csakugyan meg hagyta magát szöktetni e bitang hölgygel... Még most, a lánnyal való viháncolásban is, szorult a szíve mélye s nem mert a feleségére gondolni, aki ott él Kolozsvárt s mártír módra túri a magára maradtosságot titkát s mire véli, mire véli... Uhh, az a vad s korhely s duhaj s mégis annyira üres részeg éjszaka...

Szól a kokas mán...

Majd megvirrad mán...

Uccú fickós... piros csizma...

Hej, ki patkol meg mán...

Ki patkol meg mán...

Ebbe a nótába felejtette bele három nap óta minden szívbeli gyötrődését. Minden pillanatban csak megállott, elgondolkozott s busongóan rágyújtott, hogy :

Szól a kokas mán...
Majd megvirrad mán...

Ez a nóta, meg ez a kacagó piros kislány volt az egyetlen üdülése. Ez a gyerek, ez még ártatlan volt, mint egy tavaszi barka, s még nem tudott semmiről semmit, gyerek volt s üdítően nem nőstény.

Jó volt, szórakozottságát s a nagy gondok feszültségét abba a csábult nótába s borba, mindig tele kancsóba s ennek a lánynak a sikongató dévajságába ölni... mintha otthon volna Ecseden, gyerekül, a esikászok, pákászok lányaival a fonóban, orsót lesni a többi parasztfiú dühére... Aj de bestia is ez a hölgy : ...hanem lesz az még másképp is... mert :

Szól a kokas mán,
majd megvirrad mán!...
Uocú fickós piros kis lány,
Hej! ki csókol meg mán!
Ki csókol meg mán...

A lány végre egy túlgoromba markolásra úgy feltaszította, hogy hanyatt esett s falba vágta a fejét. De ezért se haragudott el, kacagott hangosan, mint egy lurkó, azon, hogy a lány is lezuhant a földre.

Abban a pillanatban belépett az asszony.

Belépett s vér öntötte el az agyát, ahogy látta a hugát feltápászkodni, pirosan, kócosan s tőle megijedve sunyi pusmogósan.

Most először támadt fel benne féltékenység a lánnyal szemben, hiszen napok óta ezt használta csemegének, csalogatónak, mert érezte a fiúban az erkölcsi csömörlést. Folyton Évuskát küldte, Évuskával üzent, Évuskát tolta előre ; a hugát használta arra, hogy felébressze az étvágyát a kedvre... De most, hogy ezt a nyers és jóízű dulakodást megérezte, elsivította magát :

— Ki!... Ki!... Ki innen!...

S utat mutatott a lánynak, aki körülkerülte a szobát s nem mert mellette az ajtón kimenni, mert félt a veréstől...

Az asszony hirtelen felvette a fejedelem kurta korbácsát az asztalról, utána ment s egy pillanat múlva hallatszott a csattogás s a kislány fojtott, fogaszorított nyögése...

A fejedelem felült s hallgatta, ahogy az asszony minden csattanás után egy-egy szót vetett:

— Te eb... te eb... te kapca...

Most fel kellene állani, kimenni s egypár pofonnal igazságot tenni, dehát... a gyereket úgyis verni szokás... s nem jó az asszonyt mérgesíteni.

Az asszony nem fért a bőrébe, ahelyett, hogy ment volna dolgára, visszajött s dühvel kezdett lár-mázni:

— Nagyságod is jobb tenné, ha már felöltöznék rendesen, menne ki, levegőre, lovagolni, megmoccanni, olyan bűdös van itt mint egy cigányputriba, három napja ajtó se nyílt... ez a fa is füstöl, mint a... vesztés...

A fejedelem megérezte, hogy a szavak közt az asszony megbotlott, mint a karókban, sövényben; elbotlott s amilyen fennyen kezdte, olyan csinnyán végezte, erre ő is adott egy vágást:

— Én nem éreztem itt semmi bűdösséget: a fiatalságnak jó szaga van.

Gyorsan elfordította a szemét.

Az asszony sápadt lett.

— Ó, a cafrang, — dünnyögte — nyár ótátul nem mosdott meg.

A fejedelem kibuggyanó komiszszággal folytatta:

— Lehet, hogy nem mosdott... de nem is vénült meg...

— S én megvénültem?! — csattant ki az asszonyból... — Ha megvénültem, Nagyságod vénített meg.

A fejedelem felállott. Csizma volt a lábán, nadrág, selyeminge bőséges volt, a nyakában nyitva volt, a kis piros selyem madzag, amivel meg szokás kötni, el volt tépve s a nyaka szabadon volt s veres az előbbi dulakodás után, mintha megmarkolázták volna.

— Mi vagyok én! — mondta hányivetien, — kapucinusbarát?... vezekelni jöttem én a pusztába?...

De az asszonyból kitört:

— És én nem vénültem meg! — kiáltotta telitüdővel. — Nem vagyok vén!... Tudja meg nagyságod!... Azt hiszem, megbizonyítottam itt csak most három nap óta is... Nincs még egy asszony Erdélyben, aki ezt kibirta volna... ezt a szekaturát...

A fejedelem mosolygott. Már jól vagyunk, mondta magában s únta, hogy jön a nagy vihar, aminek se vége, se hossza... Éppen még ez kell, azt se tudja, hol áll a feje, három napja nem tud se a feleségéről, se az ország dolgáról s most patvarkodást...

— Hát nem gondol Nagyságod magára? Nem tudja Nagyságod, mi a Nagyságod dolga? Ilyen rusnyácskákkel kell Nagyságodnak lealázni magát?

Már egészen úgy kiabált rá, mint egy gyerekre.

— Ezt várja Nagyságodtól az ország? ezt várja Nagyságodtól a világ? Ijen cigányköjökkel fogja Nagyságod elkápráztatni Erdélyt? ezek lesznek tündérek az Nagyságod kertjében?...

Tombolásában fékezni nem bírta magát.

— Ilyen nagyságos úr, olyan nagyságos úr! hát külömb ez, mint valami garádjaalatti martalóc?... Tudja meg Nagyságod, hogy mindenki annyit ér, amennyit maga mellé állít...

— No akkor nekem ugyancsak nem nagy becsem fog lenni, mert én téged állítottalak magam mellé.

Az asszony elnémult.

A fejedelem túlzott dühöngéssel:

— Hanem az a bestye lélekadta Lukácsa, az még kirepül az ablakon, ha egyszer jókedvembe talál... — s hozzáfogott dühösen, öltözni.

Az asszony egyre sápadtabb lett: megértette, hogy a hajduról van szó, aki öltözköskor az ajtót őtöle őrizte.

— Mert engem beeresztett ugye?... Nagyságodhoz... Mert énnekem csak akkor szabad bemenni, Nagyságodhoz, mikor a hajduk cipeinek be? mikor jámbor asszony voltam s Nagyságod Ecsedében járt utánam, akkor szabad lett volna bemenni: de akkor Imreffyné asszony nem ment, hiába esküdözött a nagyságos úr, hiába csúszott a térgyin, mint egy kis eb... Már akkor is lehetett volna más után

futni: mégis Imreffyné után futott valaki s nem a nagykisasszony mátká után... Most kevesli Nagyságod, hova tette a böcsületet? akkor nem keveslette? akkor tudott falat átvágnak s átbujkálni, tudta hajdukkal lefogadni az Imreffy úr jámbor feleségét, tudta cédává tenni s tudná most megútni s felhányni?...

Az asszony üvöltött, fakó volt, a fürtei szerte, mint egy boszorkány...

— Hát ha megvan, megvan s így is marad! tudja meg Nagyságod: nincsen menekvés: Súlyomkőn van a fejedelem! s Kolozsváron az felesége!

— Hallgass, — ordította el magát a fejedelem, s megragadta az asszony karját, megrázta, mint egy bábót, — a Fejedelemasszony Őnagysága nevét a szádba ne vedd... mert kettészakasztalak... erdei farkasverem... piszkos nyakú kálomista asszony... ahogy Kornis Boldizsár mondta... de jól mondta... itt kell nekem elvesztegetni az időm...

— Kinek milyen a nyaka? — kiáltotta Imreffyné.

— Kérdezd meg Kornis uramat, milyen a református asszonyoké!

— Ő az ocsmány pópista! a festett arcú feleségével! három gyereke van, de írja az orcáját! husvétkor beírja pirossal, pünkösdkor is tart rajta.

— Piros szín is szebb szín, mint a fekete retek színje.*

Felcsatolta kardját s csak azon félt, hogy valami okon el fog csendesedni a veszedelem, s nem tud elmenekedni innen, pedig már örült, hogy ma aztán igazán végez a hölgyei.

* Ma, a mindennapi mosakodás szokása mellett alig értjük meg ezt az ízetlenséget, hogy volt felekezeti tragikus harc jelszava a mosdás. De az Imreffyné koránál száz évvel később, gróf Bethlen Miklós memoíréjában még így dicsekszik: »Ritkán feredtem, kivált hideg vízben; lábomat két hétben, néha minden héten mosattam, számat reggel, ebéd és vacsora után mindenkor, és gyengén a szememet is hideg vízzel mostam, kezemet gyakran, de az orcámat, ha csak valami por, sár, vagy valami gaz nem érte, sohasem mostam, hanem a borbély, mikor letenkit a rabságomig a szakállomat elberetváltta. (Szakállnövesztés után úgy látszik ez is elmaradt.) A fejemet talán huszonöt esztendeje van, hogy meg nem mosták.« Ez külörben egész Európában így volt. Versaillesben sincs fürdőszoba.

— Változik a gusztus, — szólt élesen Imreffyné — hallottuk s láttuk es, mekkora patikaládával jöttek Somlyóról...

Ez a szemtelen célzás a feleségére, ismét kirobbantotta a fejedelemből a dühöt.

— Fogd meg a nyelved, — rivallt rá, belevörösödve, — vagy kivonatom...

Homlokon csapta magát:

— Ó hogy én itt pusztítom az életemet!...

— De pusztítja!... s ki hijta ide!...

— S még hogy ki hijt!... Ki lopott ki a palotából? ki öltöztetett fel, ültetett lóra, ki csábított ki az emberek világából... Erre vagyok én?

— S ki adta ide a kulcsot?

— S ki vette el?!... Nem azt kellett volna mondani, hogy... nem neked kellett volna eszednek lenni?... Illik ez?... Így kell ezt?... Mondják, az asszony népnek hamarabb érik az esze, no a tied már megéredhetett volna, öt esztendővel vagy nálam öregebb.

— Hazugság!

— Micsoda?

— Hazugság!... Hazudik, hazudik!

— Ki hazudik? Az erdélyi fejedelem hazudik?

Az asszony elnyelte:

— Téved!... Téved, — mondta gőgösen, — Nagyságod téved.

— Tévedsz te, ha azt hiszed, hogy oroszánt pántlikán lehet tartani, — s kevélyen csapta fel süvegét, — míg kölok: ebecskének hijhadd; de mégis ő lesz a végén a pusztá királya.

Az asszony erre élesen, metszően felkacagott.

A fejedelem kezét emelt rá. Ha megüti, vége. Vére fakad, ahogy rettentő öklét az iszonyú gyűrűvel, visszakézzel, arcának szánta... De ereje féken maradt s csak dühödt gúnnyal nézett végig rajta, aztán kardjára csapva így szólt:

— Itt is voltunk!

Ezzel kinyitotta az ajtót; végig vágta, sarkig, s döngő léptekkel kiment.

A másik szobában ott állt az Imreffyné vénasszonya s hangtalanul tördelte a kezét.

A Kancellárné érezte, amint a fejedelem tőle

elfordul s elmegy, hogy borul rá a semmiség setét éjszakája, érezte a zuhanást a mélybe, a feneketlenbe...

— Engem többet nem látsz, — morogta a fejedelem búcsú helyett.

Észrevette a kislányt, aki a sarokban guggolt, mint egy csomó szennyes ruha.

— Nyergelni! — kiáltott ki az ablakon, amely nyitva volt az udvarra.

S a lány felé billentett kicsit.

— Áldjon isten kismadár...

A harmadik szoba volt a ház közepe, s nagy ebédlő. Mire belépett, Kereki Ferenc úrfi, Kiskos János hadnagy s Kristóf deák, akik kockáztak, avval ütötték agyon az időt, már talpon állottak, a belőlről való lármára.

— Nyergeljete! gyerünk innen! — kiáltott a fejedelem s kiment a tornácra.

Az úrfiak utána siettek s pár pillanat múlva már hozták kifelé a lovakat az ólaktól. A fejedelem török lovát Lukács hozta, az ecsedi legény.

— Átkozott kutya, — kiáltott rá a fejedelem a hajdura, — pusztulj a szememből, te vagy oka ennek...

A legény mint egy eb hátra kotródott.

Akkor Imreffyné kirohant, úgy ahogy volt, egy szál vékony háziruhájában, a törökveres kendővel s jobb kezében a fejedelem adta kis selyem kendőcskét emelve magasra:

— Gábor! — kiáltotta magamegfeledetten, — ne menj el Gábor! — sikoltott mindenki fülehallatára, — ne menj el Gábor!

— Elmegyek! — kiáltott vissza a fejedelem, — soha többet nem látsz!

— Nem lehet Gábor, — sikított Imreffyné, s lehajolt a havas korlátról s eszeveszejtőn bámult a fejedelem szemébe, — nem lehet!... — és különös, elnyujtott, boszorkányozó hangon vonította, hogy a girincébe állt a hideg, aki hallotta: — Nem mehetsz bé Kolozsvárra mámma!... — s a kis tarka selyemkendőn mindenek szemelättára három gömöt kötött: — Vissza fogsz fordulni Gábor! ha meglátod a kaput, vissza fogsz fordulni, s ebédre visszajössz!...

És az ajka még soká mozgott, nem hallható szavakat rebegve.

De a fejedelem örült, hogy kint volt a házból, felőle boszorkányozhat, felpattant a lóra s köszönés nélkül el kivágtatott.

Kereki Ferenc visszanézett a hegyoldalból s még látta a vörös asszonyt a hóbafúlt kastély tornáca közepén, ahogy állott s felemelt karral utánuk meredt.

De a fejedelem lóhalálig vágatott, fel a hegynek, le a hegyről, míg csak a Bodonkuti dűlőn a lóva a csúszós szakadékba nem zuhant.

Lassan érték be az emberei, akik egyenként eredtek utána. Vezetéklovat adtak alá s a szegény Emirt, a török lovat ketten kezdték lecsutakolni...

Ettől kezdve lassabban poroszkált a fejedelem, fejét lesütötte, nagyokat lélekzett s csak most kezdte igazában szidni magát e bitang asszonyért.

Ha ez így ment volna tovább, ország világ jussal meg fogta volna vetni... Hú csak soha többet. Fertő, feneketlen sár, zsombék, mint az ecsedi határ, virágos bürrü, ha rálépsz, beleszakadsz, hogy a csíkok esznek meg... Hó, cudar bestye, nem elég, hogy egész esztendőben ez szakajtotta el a feleségétől... minden praktikát kifundált, hogy tőle ment legyen, még a patikaládát hozza elé: mintha Palotsay Anna pingálná orcáját... Hűj, hogy meg nem korbácsolta: azt a kislányt is, ostorral hogy verte, csak úgy csatogott; rút némbér; hugát mocskos cselédnél mocskosabban tartja... uhh, csak erre a napokra, erre ne kelljen gondolni többet...

Mikor Kájántó határán túl a völgy egyre szélesedett, a vérében kezdte érezni Kolozsvár közeledését s csodálatosmód, egyre lassabban jártatta a lovát.

Be haszontalan egy játék is volt ez most... Hogy fog bemenni a városba... üres kézzel... s a felesége s a Bethlen Gábor szeme elé...

Süvegét egyre jobban szemébe húzta, a kis szél is szembe vágott, de nagyon szép napsütés volt, vakított a hó s csapata, kísérei szépen utána léptettek,

A legények igen jól érezték magukat, hogy hazafelé húznak s valamelyik elkezdte, aztán elébb halkan, majd egyre hangosabban kezdték dalolni a virágéneket :

Oh kedves filemilécske,
Zengedező raj méhecske,
Szépecske, fehér menyecske,
Szánd szívem mely szegényecske...

Az isten azt adta volna,
Reád sem találtam volna,
Meg sem ismertelek volna,
Most szívemnek könnyebb volna...

A dal oly édes volt s oly szépen zengett a tavaszias napfényben, hogy egyszer csak órá is elragadt s velek dúdolta :

— Meg sem ismertelek volna,
Most szívemnek könnyebb volna...

De csodálatos, nem Imreffynére gondolt, hanem a feleségére...

A fejedelem hirtelen, megütődve egyenesedett föl.

Most jut eszébe, ebben a pillanatban, ami egész idő alatt szorítja...

Hiszen ő Sólyomkőre hívatta be Géczyt, Nagy Andrást...

Ó az a sok italbéli... s ez a hasztalan asszonydolog... Amint hétfőn Sólyomkőre beért, rögtön küldte Szilassy János udvari hajdu hadnagyát stafétának Zilajra, ahol ott volt Nagy András, a hajduk vezérő kapitánya s üzenetére várt, s alkalmasint ott volt már Géczy András is, a máramarosi főispán, aki a palatinus levelére kellett hogy ott várjon... Nagyon alkalmasint jött, hogy a közeleső s eldugott Sólyomkőn tanácskozhat velük, sietett azért ide rendelni őket. Ki tudja, a mai napon nem érkeznek-e meg már?...

Most mi a csudát míveljen... Se Géczyt, se különösen a hajdukat nem rendelheti be Kolozsvárra, egész világ szeme s nyelve elébe...

Csöndesen s egyre csöndesebben ballagott tovább s nem hallotta már háta megett a csapat dúdolását...

Menjen be Kolozsvárra? ahol minden ijedezik a háborúnak még gondolatjától is... hogy inkább nyelvét harapnák az emberek, minthogy hadat kiáltanak... A tavalyi rossz termés után, a szűk télben megijedve... S ott van maga a Főkapitány, aki Szász Lónán úgy kipakolni merészelt ellene... S a fejedelemasszony... Hiszen ha a hajdukapitányok csak végiglovagolnak Kolozsvár utcáján, ki van dobolva a nagy háború kerek világ előtt...

Szóval, amint meglátta a kolozsvári torony hegyit, ijedten állította meg a lovát s visszakapta a zaboláját, mintha az ítélet helyét látta vón.

A vitézek, akik hallották az Imrefiyné boszorkányozását, megértették.

Ijedten néztek össze: hogy bámulja a fejedelem Kolozsvárt.

Egyszerre ütődtek meg mind s gondoltak a sólyomkői boszorkányra, de még idejük se volt elmosolyítani magukat, a fejedelem megfordította a lova száját s korbácsával egyet suhintott.

— Fordujj! Vissza!...

Kereky Feri félreugratott, hogy utat adjon a fejedelemnek.

— Sólyomkőre? — kiáltotta Kiskos János hadnagy.

A fejedelem elkurjantotta magát.

— Ha Sólyomkőre, Sólyomkőre, ha Brassóba, Brassóba! ha a pokolba, a pokolba!... Utánam!

— Vivát! — kiáltották a legények egy szívvel s lélekkel s mind utána káromkodták: — Átkozott kutya boszorkánya!

A fejedelem egy emelkedésen megállott:

A fejedelem egy emelkedésen megállott, visszanezett embereire, kit küldjön Imrefyhez. Lukács lefelé fordított arcáról elfordította szemét:

— Sárkány! — mondta egy vén katonának, — eredj le Kolozsvárra, mondd meg Imrefy uramnak, hogy igyók jöjjön Sólyomkőre fel. Még ma éjjelre ott kell legyen... Nesze, itt a pecsét.

Zsebébe nyúlt s kis rézpecsétnyomót adott a markába, hogy ezzel igazolja magát a kancellár előtt.

A vén katona fordult s elvágtatott.

A többiek annál kíváncsibban néztek össze,

csiklandósnak tetszett, hogy a fejedelem a férjet is felrendeli s még ilyen hamar...

Visszafelé aztán ugyancsak ügetve mentek. Szép volt a kis csapat, ahogy követték a dali fejedelmet. Hetyke magyar vitézek voltak ezek, mind más volt, mind egyéniség, mind magára kevély vitéz. Fegyverük is, kinek lándsája, kinek pallosa, fustélya s puskája, kinek furcsa karcsú íjja, s olyiknak két öles hosszú dárdája vala, hogy a faágaktól erdőben alig tudott menni. A fák pergették a zuzmarát s behintették süvegüket, vállukat fehér ezüstporral.

Most bezzeg nem dalolt senki, haladtak szaporán.

Mikor aztán jó déltájban feltűnt újra előttük a sólyomkői kis kastély, úgy látszott, mintha a piros pont még mindig ott tüzelne a tornácán... De ahogy soká nézték, eltűnt, mintha csak a szemük káprázott volna.

Átkozott boszorkányfészek, morogták, s dühösen nézték. Ez is a Rákóczy Zsigmond fejedelemé volt, csak az ősszel kapta volt Imreffy uram, amikor a megegyezést perfectuálták... S már hogy belefészkelte magát...

Mikor leértek, senki sem volt sehol. Üres volt a kastély, mintha kihalt volna, de a konyhán annál jobban sütöttek-főztek a szakácsok s nemcsak a fejedelemnek, de mind a vitézeknek is. Nagy bográcsokban főtt a vadhús, s be az asztalra készült a sok jobbnál jobb étel.

— No ezek biztosra dőgoztak, — csóválták a fejüket a vitézek s meghaltak volna, hogy hallják: ugyan hogy s mit beszélnek? hogy békülnek? s vajjon mit csinálnak odabenn?...

Ebből ugyan mit se hallottak, hanem azért, mikor ebédelés után, ejtőzve heverték el a lovak mellett s ki a szénába feküdt, ki a zsuppon üdögélt, ki ácsorogva dugta össze fejét a lófaránál, míg a paripák csendesesen hersegették a rossz csátét, a jó meleg istállóban suttogva beszéltek:

Körtvélyesi Gyurkó, a fejedelem ajtónállója, sok szóbeszéd után nagy titokkal s esküdözéssel mondta:

— Emlékezem reá, bizonyosan, hogy egyszer mondja vala Vinczen Móré Gáspár: Imrefiné asz-

szonyom házában volt, senki se volt bent s ilyen szózatot hallott a pad alól: »Gábor, Gábor, Gábor!...« A pad alá tekintvén, hát egy fazekat lát s az fedőt levevén róla, mellyel be volt fedve, gyorsan kezdé mondani a szózat, hogy: »Gábor, Gábor, Gábor!...« Azonközben a dajka bejutván, mond: »mit csinálsz az istenért?« s mondja Móré Gáspár: »mi dolog ez?...« S ez vén dajka a fedőt kapván ráfedé az fazékra s mond: »ebbe a nyomba úgy kell jönni, majd nyaka szakad a fejedelemnek!*

Kimeredt szemmel, hallgatva, suttogva, titkosan néztek egymásra a legények s úgy érezték, mint ha a pokol tornácában volnának...

Mikor ebéd után Kereki úrfi kinézett, kíváncsian kérdezgették, mit csinál a fejedelem? az úrfi csak mosolygott, ebből gondolták, hogy még nem ették meg a boszorkányok...

Estefelé néhány lovas érkezett, Szilassy János jött a hajduvezérekkel. Négy idegen volt köztük, keménykötésű nagy emberek.

Nagy András jött, Csonka Bálint alkapitányával, s Foktúti Mátéval a híres kálomista pappal; s Géczy András.

A fejedelem már nagyon sokat ivott s kábuló fejjel ült a nagy karosszékben. Mikor a vendégeket jelentették, tétova kézzel legyintett, hogy jól van, s keményen fogadta, nem bocsátotta maga elé őket, előbb enniek adatott s maga más ajtón kiment a friss levegőre, egyet mozdulni. A hideg dermesztő volt, szinte érezni lehetett, hogy most röptében megfagy a madár; távolról farkasüvöltés hallatszott a hegyekből és a kutyák eszeveszetten vonítottak.

Tántorgó lábakkal ment át a havon, sajnálta, hogy ily hamar készen van, de nem hitte, hogy már ma megjönnek a hajduk... Irtózatos sok bort döntött magába s a bor sátáni lelke horgas körmökkel vájt az agyába.

Nagyokat lélekzett és érezte, hogy a hideg oltja a mámor tüzeit.

* Az Imreffyné elleni tanuvallatási jegyzőkönyvből szószerint.

Benézett az istállóba: »Hé fiúk, van-e enni, innivaló?« A legények felugrottak s lelkesen igenlették s vivát.

A fejedelem nem sietett; megállt köztük, szeretett a legényekkel lenni; itt volt ő igazán itthon s első ember! Köztük nőtt, effajta emberek között Ecseden, ahova a nagybátyja mint árvafiút hozatta s minden nevelése a vitézek közt folyt. Velük versenyt tudott lovat csutakolni, udvart seperni, trágyát kihányni, ló elé adni, fegyvert tisztogatni, lovat, ebet tanítani, vadászni, halászni, sólymászni, csónakot faragni, ostort fonni, dárdát vetni s vasököllel szörnyen verekedni... Köztük tanulta a meséket, nótákat, a tündérhistóriákat s babonákat, tőlük szijta be az ősmagyar világ ígéit s velük egy érzés lobogott benne, a politikában való gondolataiban is.

— Hát a lónak van-e abrak?

— Dehogy is van, — s erre kitört a panasz. Se széna, se szalma; valami rossz csátén kínlódnak a szegény párák, s gyerünk már innend, mert ez itt veszett üres világ...

— Sehol sincsen, — mondta a fejedelem, — nincs az idén takarmány, eleség a baromnak...

— Dehogy sincsen, — mondta hátrább a sötétből egy vastag hang.

A fejedelem ugyanarra gondolt, amire az s odanézett. Az olajmécses gyenge, imbolygó világán mint ördögfiak néztek s vigyorogtak a katonák.

Csak nézett, nem is kérdezte a fejedelem s azok feleltek:

— Van a szászoknál!

— Ott van.

— Van ott!

— Micsoda rakott csüreik vagynak ott!...

Igy szólogattak s maguk sem tudták, mennyire duzzasztják, növelik a fejedelemben a bent forrongó akaratot.

— Ott minden van: bor, eleség, széna, zab, füstölt sunka, aranyezüstmarha, rakott ládák; a szásznak még a bőre alatt is pénze vagyon.

— Mikor Szebenbe voltunk a multiba, ugyihé láttuk szemünkkel.

— Szemünkkel láttuk.

— Tán még bele is akartál markolni.
 — Én akartam vóna, de nem hatta az szász.
 — Bion nagyon hidegek vótak a konyha mindenütt.

— Aszonták, coki pajtás, tágasabb kivel.
 — Nem a te bendődbe győttétek.
 — Tilos vót a körmünknek az arany.
 — De még a réz is.
 — De még a kenyér is.
 — Mán én megkövetem nagyságos fejedelem, én csak szegény kódnus vitéz vagyok, hanem az akkor nem vót becsület... Szász uraméltul... Se bor, se kenyér, se széna, se abrak, akinek adtak, morogva attak?... Tisztafejű ember érthetett ebből, nem kell semmit beszélni az ilyen felül...

— Nekem csak a vót nehéz, hogy mikor megjöttünk, ágyúval lőttek!... harmincat lőttek a kőfalról! Harminc ágyúlövést cselekedtek!... Nem vót az istenes, bármit beszél bárki... Mert tisztességlövés: löjjön bár hatot, jó; vagy hetet, jó... Vagy tizenkettőt... az is jó... De harmincat löttetni!... Krisztus urunkat is harminc pénzért adták el: nem jó numerus a magyarnak a harminc azóta!

A fejedelem kábultan hallgatta: ezt eddig nem tudta s nem figyelte meg, senki nem is tette szóvá a tanácsban: de ezeknek az egyszerű vitézeknek a szájában valami különös súlyt kapott a szebeni vendéglátás. Ő persze nem vette észre, hogy barátságtalanul fogadták, neki csak lövésnek és tisztességadásnak tűnt fel: most minden kifordult, más értelmet kapott... az igazság értelmét... S mámora még fáklyázott ez igazságnak és nagy tüzek lángoítak...

— A szegény magyarságon, a szegény székelységen, mindenütt vígan élt a had: mulatságul jártuk az erődöket, városokat, mindenütt országul ajándékozták a szegény vitézt: csak az egy Szeben morog s dördur, semmi marha nincsen egy summába, mindent béborfítottak a titkos házba...

— Csak én egyszer vethessem csákányom neki ama bakszász ajtójának, de recsegni fog a palló, de zuhogni fog a sárgacsikó...

Hogy a fejedelem nem szólt, egyre nyersebb s egyre tüzesebb lett a szó. Végül már káromkodva s

dühöngve, olyan sérelmeket soroltak fel, amikre csak most gondoltak s amiknek talán oka sem volt. A fejedelem hallgatása olaj volt a tűzre s a vitézek lelkében mint a puskaropogás sistergett ki az idegen faj elleni gyűlölet, a szegényeknek a gazdagokkal szemben érzett vadsága, a heverő katonának a szorgalmas polgárság elleni féktelensége s káröröme, a rombolás szédítő gyönyöre a csöndes és unalmas építkezők világa ellen . . .

A fejedelemben nőttön nőtt a láz s az elszánt akarat.

Ezt jobb volt hallgatni, mint a Bethlen Gábor szónoklatát vasárnap Szászlónán s érezte, hogy a vendégek, kik odabenn vannak: azok a háborút hozzák, azok fegyvert hoznak, harcot hoznak . . . Ugyan mi mást hozna Nagy András s a hajduk . . . Jól ismerte a hajduerkölcsöt: Bocskay le akarta őket telepíteni, hogy röghöz kösse s háztűzhöz láncolja e vad s kósza népet, amely csak a rablásnak örül s nem nézi se fajtáját, se vallását, se igazságát: üsd, vágd, nem apád . . .

Benne is valami ilyen vad érzés szertelenedett föl s a tömérdek bor, amely már testét ma is átítatta, előbb a hidegben, most az istállómelegben mámorba borította: egyre jobban kilobbantotta a »lóra hajdu, lóra« . . . veszekedett kedvet . . .

Mintha ördögök ezredei tombolnának a lelkében, csak hallgatott s itta, mint táltos a tüzes abrakot, itta a szavak mérgét . . .

Jöjjenek, csak jöjjenek a hajduk tízezrei, víg aratás lesz itt . . . Farsang lesz Erdélyben . . . s hátra-szegte fejét és érezte, már hallotta a hideg szászok fogcsikorgatását s vájákoló ivöltését . . . s kacagott rá a szíve s gondolatban, képzeletben csatabárdjával, buzogányával mutatta az utat . . . A keleti úr Atilla-álma burjánzott fel benne: lóháton ülni s végigrepülni a nyomorék rongy emberi világ rakott hátán . . .

A napkeleti urak gögje és vére buzdukt föl benne, ilyen harcos sereggel e rothadt Európát végig lehetne még egyszer lovagolni . . .

— Hujjáhu! . . .

S lova patkója már ott csattogott Szeben kövén, Brassó kövén, Tergovistye kövén . . .

— Hujjáhuj! . . .

Maga mögött egy határtalan sereg, amely felsodorja az egész szilaj világot, a fészken ülő másik világ ellen . . .

— Hujjáhuj!

Mintha megindulnának szívében s szíve szárnyán a büszke, bús fellegeken szálló sasmadarak, s a rabló király dögleső serege, a kaparók, gázolók, fészken tojók, rögben bűvők ellen . . .

— Hujjáhuj . . .

III.

A fejedelemasszony a szoba sarkában egy öreg karosszékből ült. Megfeszített érzésekkel nézte az igazságot, mintha csak az akaratlan múlta: készen s felvont idegekkel várta a pillanatot, hogy megértse, ami történik . . .

Senkit sem tűrt a szobában, udvari népe előtt nem mutatkozott: sértette, hogy azok, akik tanuja voltak egy hosszú éven át szenvedéseinek a számkivetésben s akik annyi várakozással s örömmel kísérték az úton s valahogy úgy képzeltek, a paradicsom felé: hogy azok most arcát lássák, halványságát s bármit gondoljanak . . .

De most nem volt már oly zsibbadt, kábult, mint az elmúlt két napon: az éjjel megtörtént a csoda, amely új emberré tette.

Aludni nem bírván, vénasszonyát felébresztette s bibliát olvastatott vele. Az asszony nehezen sillabizált s ő értetlenül hallgatta a szavakat. De mikor a vénasszony azt olvasta, hogy:

»Megjelenék pedig az Ur Salamonnak azon éjjel s mondá neki . . .«, akkor felijedt s kibuggyant belőle a keserűség az élet ellen, a világ ellen, az isten ellen, aki neki íme nem jelenik meg s hirtelen váratlan azt mondta:

— Mondjadsza Kegyes . . .: vót-e mán valaha ily kemény szív? . . .

A vénasszony ijedten állott meg az olvasásban: soha, soha még ennyi idő alatt, egyetlen egyszer sem fakadt ki a fejedelemasszony s ettől könny borította el a szemét, hiszen ő csak egy vénasszony, akinek

mindene megvan s akinek akkor se volna jobb dolga, ha másképp volna, de bizony jobban szenved, mintha a saját vérént való gyermekét kellene siratni . . .

Lehajtotta a fejét a szentkönyvre, soká pityergett s csak lassan bírt annyira erőt venni magán, hogy szót dadogjon.

De elébb a kezét a szájára tette, hogy a szavak mérgét elvegye, ha már ki kell mondani . . . bár ő alázatos cselédlelkével sohasem merészelt volna, hogy megbírálja az urai életét, s hogy beleszóljon asszonya sorsába . . .

— Nagyságos és méltóságos úr, Báthory István uram, országbíró uram őkegyelme, a fejedelem őnagyságának apja helyett apja aki vót, olyan ember vót, hogy utolsó öt esztendejébe csak egyszer se szóltott hitves feleségéhez . . .

Mély csönd lett ; szű percegett valahol a régi bútorban, az is tisztán hallatszott. A fiatal asszonyban a vér lefolyt lassan a szívéből, valahol le mélyre.

A vénasszony, aki csodálatos módon tudott kísérteni titkosan mesélni, halkán, egész lélekkel, szívvel és kétségbeeséssel, ünnepélyesen mondta :

— S mikoron halálos óráját víjja, bémene hozzá az asszony őnagysága s mondja neki : . . . »j a j t e k e m é n y s z í v ű . . . «

Erre az ő öreg szíve újra elfacsarodott az uraknak e régi s elmúlt kínján, szeméből könnyek futottak ki s halkán, pisszegve mondta :

— S az úr . . . csak befordula a falnak ; . . . egy szó nélkül ; . . . és meghala.

A fejedelemasszony megértette. Ez volt nevelőatyja az ő urának . . .

Dermedten feküdt, ujjai melle alatt összekulcsolva : s kiverte a halálos hideg ; mintha a koporsó fedelét most tették volna rá . . .

Mit keres akkor ő ez életben. Mi várni s remélni valója van. Elevennek kriptája lön e világ, melyből nincsen menekvés . . .

Mért jön a holnap, a holnapután, mért a többi élet . . .

Ó ; asszonynak lenni ilyen ember mellett . . . Ilyen világban, ilyen életek között . . .

Mint valami zűrzavar s hűhó, lármázott fel a lel-

kében az ecsedi élet emléke . . . Vad s félelmes tanya a rettentő mocsár közepén, gémek s vadmadarak sűrű serege fogja el a napot s korhely és fekete emberek, marcona réti farkasok büdös és piszkos kastélya a vár . . . Iszonyatos híre a régi úrnak, az ország-bíró-nak, akinek nevében benne van, hogy : ő bír az országgal s minden benne valókkal . . .

A vénasszony, fejét ingatva ült, ölében a szentkönyvvel s így mesélt s hangja nyíltabb lett és derűsebb :

— Rodolfus császár komiszáriusa, mikor Erdéjbe jűne, tért volt be Ecsedbe, Bátori Estván uram őnagyságához, hogy a császár szükségire pénzt kérjen tőle. No, Ecsedben megszállt, Bátori uram gazdálkodtatott neki tisztességesen az városában ételvel, italval, abrakval, de harmadnapig audienciát nem ad vala neki : akkor behivatja vala . . . Ó, lelkemadta ; micsoda nagy úripompával fogadja vala. Mind az szolgák s urak, nemesek, vitézlők bé vannak rendelve az várba, háromezren fejűl, s mind új ruháson, fegyveresen, módosan, frissen ötözve . . . Szalutájja nagyon a komiszáros eztet is, aztat is, a tizenkét szobán ; míg eltolják az úr elébe . . . Se feje, se lába már nem vót, hát osztán lehet gondolni, hogy mely szörnyen szalutájja az urat őnagyságát : és kéri, ahogy meg vólt parancsolva neki, adna a császárnak az úr százezer aranyat levélre, köcsönre, annyi meg annyi birodalmat ad a császár érette . . .

Az öreg asszony elmosolyodik : hazafi büszkeségének szolgál a dicsőség ; szerette, hogy magyar volt a nagyúr s magyarán cselekedett :

— Felfelelé pedig Bátori Estvány az komiszárosnak : »Komiszáros uram, császárodat tisztelem ; pénzen az én eleim sem nem vőttenek, sem nem adtanak birodalmat, mert kalmárok sose vóltanak : én is, eleimnek tisztességes szokásitul nem akarok el térnem : hát pénzt nem adhatok . . . Mondd meg neki, hogy látod, sok cselédjeim vagynak, akiket az ország szükségire tartok s akiknek a császár soha egy batkát sem ad fizetésbe, magamnak kell ez hitvány rossz jószágomból ünekik gyűtenem . . . Mondd meg, hogy ami jószágom vagyon s miből kellene, hogy a pénz begyűljön : az mind égett, pusztá, hitván. S nem török,

se tatár mívelte, ú császári felségének hadjai mívelték, németek mívelték, vallonok mívelték, hajduk mi egymás, dúlók, kóborlók, császár kenyeresi pusztították el. Eredj hát komiszárus uram a te császárodhoz ; mondd meg : Bátori Estvány tiszteli, de pénzt egy fiát se ad . . . Hanem neked adok két arany ökröt, kivel elvonattathatod magad keresztül az sáron . . .

A vénasszony fogatlan szájjal nevetett :

— S ada neki két olyan kis öklömnyi aranyökröt, kibe vót egyikbe-egyikbe ezer arany ; olyan módjával vótanak csenálva, hogy le tergyepűtek a kisjézus előtt a jászajho ; oláj templomból hozta vót Bátori uram, mikor Mihály vajdát űzte ki az országbul ; csak akkor üres vót a kis aranyökröcske. . . . No az komiszárus azt mondá : »nem urak szálájába jártam, kirájok gyülekezettyibe álltam« . . . . Ijen úr vót a szegény bódogult : erős természetű úr . . .

Aztán újra felsóhajtott :

— Ennek keze alatt nyólt . . . ennek nevelésse a mi fejedelmünk . . .

A fejedelemasszony megvonaglott :

Egyszerre megkeményedett a szíve, erős lett ő is, ércerejű . . . Nem ! . . . Ha tíz évig . . . száz évig . . . ha százszor száz esztendeig kell is így feküdnie : akkor sem fog szólni, sem kérni . . . Nem, még halottas ágyához sem menne bé, még ha halottaiban tizenöt évig feküdné eltemetetlen, akkor sem menne hozzája, hogy panaszt tegyen s sírjon : »Jaj te kemény szívű . . .«

Nincs. Soha. Nincs ura, férje többé . . .

— Olvasd Kegyes, tovább a bibliát . . .

Úgy érezte, most itt a csodák perce s feszült figyelemmel figyelt : a vénasszony tovább olvasgat a bibliában, ahol abbahagyta :

— »Meghallgattam a te könyörgésedet . . .«

A szívét ütötte ez a szó. Mintha csak őhöz szó-lana az ige ; felelet gondolataira ; megdöbbsent :

— »és választottam ez helyet magamnak áldozatnak házának...«

az ő szívét . . . az ő életét . . .

— »Ha mikor az eget megtartóztatandom, hogy esőt ne adjon : és ha mikor az sáskának meghagyandom, hogy az földet megeméssze : isméglen, mikor döghalált bocsátandok az én népemre . . .«

Összekulcsolta a kezét, értette, igen, ez mind el fog, ennek mindnek el kell következnie: bosszúállás és káröröm csirázott a szívében s ime itt van az isten ígéje, amely máris igéri a beteljesítetést... Ó, a biblia csodálatos könyv, isteni hangok valóban: ha a megfájdult szívű ember felüti bármely fokán: közvetlen és egyenes üzenetet kap az égtől... Nem lehet azt a rémülettel teljes elragadtatást kimondani, amely e szavaknak hallatára eltöltötte a fejedelemszöny szívet: van isten, valóban van hát isten, aki igazságot tesz érettünk, úgy amint mi magunk reméljük az igazságot.

— »És megalázandgyák ő magokat, akik az én nevemről nevezetnek...«

Örökkévaló isten! egész teteme vonaglott: megalázza még magát előttem... Megalázza magát... megalázza még előttem magát.

— »és az én orcámat megkeresendik...«

És az én orcámat megkeresendi, — utána rebegte.

— »megtérendnek az ő gonosz utokról...«

Szíve fenekéről lihegett fel a kevély könyörgés: megtér az ő gonosz utjáról...

Sekkor az olvasóasszony akaratlan emeltebb hangon mondta:

— »Én is meghallgatom őket az mennyből...« »kedvezek az ő bűnöknek...« »földüket is megszabadítom...«

Mint villámütés sujtott le rá a váratlan fordulat, amely pedig a szívben ott van: bocsánat a megtérő bűnösnek... S már visszahanyatlott a párnára s most már megindult a könnyehullása...

Az asszony észrevette, felneszelt, abbahagyta a sillabizálást s várta, hogy olvasson-e még?

De ő intett, hogy elég. »Feküdj le...«

A vénasszony fejére húzta szoknyája szárnyát s ott az ágy előtt abbanyomba lelékűdt a vastag török pokrócra s mindjárt el is aludt...

Ő pedig a gyertya bolygó fényén elmeredve, hitt a szent könyvnek és odaadta magát és köny-

nyek s édes elalélás közben a tündéri boldogságról ábrándozott: mikor a gonosz megtér a gonosz útról s orcája orcánk felé folyamodik s én meghallgatom őtet a mennyből s kedvezek az ő bűnüknek...

Most először aludt el annyi idő óta megint boldogan, mint kislány korában, sírásra biggyedt ajkkal s álmában meg-megpihegő lélekkel, mint a gyermek a nagy verés után, a boldog felébredés reményében...

IV.

Bethlen komoran, sőt szomorúan, lehajtott fővel járkált a szomorú utcákon.

A város belsejében már nem igen látszott a török dúlások nyoma, a templomot, a palotákat már mind rendbeszedték, de itt kint, a várfal felé sok volt az égett ház. Némely helyen tíz-tizenöt pusztá udvar volt, kormos gerendák, amelyek évek óta úgy állottak, s lakatlan udvarok, aztán egy-egy hirtelen épült faház...

Mindenki látta, hogy kardos főember, nagy úr s alázatosan köszöntötték, azzal az alázatossággal, ahogy a tigrisnek köszönhet a bárány: fél s nem tudja, mely percben kapja be.

Egy szász polgár jött szembe, megállította:

— Halljad csak; — mondta neki, — mért nem építtették fel még a várost?

A szász összehúzta magát ahogy tudta s alázattal mondta:

— Nem tud, nem tud...

A főkapitány németül ismételte el a kérdést, de erre a szász még nagyobb zavarba jött s egészen bele-sápadva ismételte, hogy: Iweesznit, iweesznit...

A főkapitány összehúzta bozontos fekete szemöldökét... Megharagudott, érezte, hogy a szász nem akar szólni s inkább süketnek s bolondnak tettei magát.

Szegény nép kezdett összegyűlni körülöttük s kíváncsian lesték az urat, aki a szásszal megállt.

A főkapitány egy asszonyra nézett, aki ijesztő sovány volt, s a karján piszkos kis gyereket tartott.

Éhes, fakó arccal vizslatott, a gyerek iszonyodva meredt a feketementés úrra.

— Gyere csak ide, — intett az asszonynak a főkapitány.

Az asszony úgy megijedt, majd összeesett, s a gyerek éktelenül elkezdett sivalkodni, oly iszonyú visfátással, mintha betegség fogná ki rögtön.

A főkapitány látta, hogy ezekkel semmire se megy s körülnézett, gyerekek futottak össze és az üszkös udvarok égett gerendáit fedezékül véve bátorságos távolból, mint a kuvaszok, lesték az uraságot.

— Hol van egy értelmes, becsületes magyar ember itt? — kiáltott felindulva.

A csoportból kiállott egy kékkezű öreg ember, a süvegét kihúzta a fejéből s két lépést közelebb jött:

— Csókolom a nagyságos uram kegyes kezeit, — dörmögte félnyakkal, az egész állát betakaró nagy bajusza alól.

— Mondsza csak öreg, mért nem építették itt még fel ezeket a leégett házakat?

Az öreg keserűen legyintett.

— Mán aztat nagyságos uram, csókolom a kegyes kezeit nagyságodnak, azt mán csak a könyörülő jó isten tudná, kezit csókolom...

— Mikor volt az, hogy leégett a város! azóta fel kellett volna halottaiból is támasztani.

Az asszonyok, akik egyre nagyobb csoportban gyűltek össze, bátrabbak voltak, mindjárt megéreztek, hogy itt segítség jött s egyszerre többen is elkezdtek kiabálni, úgy hogy nem lehetett érteni:

— Isten ellen való... égi földi zshiványság... sok a latorság... nem hagyták megrakatni... ólba kell nekünk a teleken át kucorogni... — s más efféle szavakat hallott.

Tudta, ha sürgeti, csak elijeszti őket, hagyta, hogy magától kijöjjön a szó az emberekből.

A nagybajuszú timár csendesítette volna a zajongókat, de azok mind arcátlanabbak lettek s a nagy gyávaság után vérszemet kapva, most már egyszerre tizen, huszan is beszéltek, s nagy csődület volt a kardos úr körül, mégis oly távolságban, hogy se illetlen, se veszedelmes ne legyen a közeledés.

A főkapitány lassan megértette, hogy a városi előljáróság bizonyára új utcarendezést akart csinálni s nem engedte, hogy az emberek a maguk régi telkén, a régi módon felépítsék apró s tűzveszedelmes házacskaikat, mivel pedig bizonyára a város szegénysége s a közdolgok miatt, arra nem volt sem erő, sem idő, hogy nagyszabású építkezésbe kezdjenek, csak haladt, maradt s a régi leégett házak lakói sötét s szomorú zugolyokban töltötték az éveket...

A népek elkeseredése érthető volt:

— Jöjjön ükeme lakjon itt, tesszen megnézni nagyságos uram, mien helyen kell nekünk lakni, a sertésdisznó is jobb ólba lakik a szászoknál, de a szásztanácsúr ijen helyet ad minékünk...

A főkapitány lassú léptekkel tovább ment, de most már mint az üstökös farka, húzódtott utána a népség. Az emberek, asszonyok, gyerekek, látva, hogy ez a jó úr, nem olyan, mint a többi kardos nemes, aki csak átszáguld közöttük s épenúgy nem veszi észre a szegény emberek koldus raját, mint az utca porában hempergő kuvaszokat s békákat és hangyákat, legfeljebb kardját megzörgetve ijeszti el őket magától, vagy ragyogó csizmájával rátapod... Hanem ez az úr, ez megnyitja szívét a bajoknak s panaszoknak s ki tudja, hátha ennek a segítségével egyszerre minden jó lesz, jön a szép ház, jó koszt, pénz, gazdagság, becsület... Most már valamennyien beszéltek s hogy még hathatósabbá tegyék a szót, sírtak s jajgattak...

— Megfúlunk a füsttől... meghalunk a bűdösségtől... nincsen tüzelőfánk... nincsen ennivalónk... ebeket s macskákat rágnak a gyerekeink... kenyeret nem láttunk ősztől óta... fakéregből csinálják a sütők a lepényt... A szegénységnek siralmas verítékéből lakodalmaskodnak s menyegzősködnék a tanácsbéliek... elfogyván a tehénhús, lóhúsra szorulánk... elfogyván a lóhús, ebhúsra s valamennyi eb leve az városon, mind megevők... az macskát is mind megevők már... már az egerek, patkányok vagynak becsben nagyuram... az a főbb mester, ki hamarabb s több egeret foghat, mert az lakik hamarabb jól... a pusztá város helyen, ami leégett, az udvarhelyeken régi hitván megrothadott bőroket ha találunk, megmossuk nagyságos uram, bévisszük, szárazsztjuk, vag-

daljuk, őrzük s esszük . . . Boldog ki ökörbőrt, lőbőrt, juhbőrt, kecskebőrt megfőzhet s megőhet . . . a lenyírott szőr ihon repül nagyságos uram . . . Van már, aki hitvány sarujokat s cipellőjüket megfőzték s megőtték . . . kiszedjük a ganéjból nagyságos uram a hitván sarutalpat és dirib-darab régi hitván rohadt falat bőröcskéket, megmossuk, megfőzzük s esszük . . . még jó aki kap, nagyságos uram, ökör szarvát, juh szarvát, kecske szarvát megpörköljük a tűzön s meglágyítjuk s a gyerekecskék azt öszik, rágják szegények . . .

Mint az örülteknek kísértetes vonítása, hangos jajveszéklés, sírás, üvöltés töltötte be a levegőt s a főkapitány sápadtan s kétségbeesve hallgatott . . .

— Nem vagytok talán ostromlott várban . . . — kiáltotta.

— Dehogynem vagyunk, dehogynem vagyunk, bizony ostromlott várban vagyunk nagyságos uram, a mi szegénységünk a vár, amibe bele vagyunk szorítva, nagyságos uram . . .

Mint kísértetes rossz álomból, ki akarta magát szakítani ebből az iszonyú csoportból, amely egyre dagadt s egyre szörnyűbb lett. Nyomorult alakok, beteg, kiéhezett, kelésekkel borított testek, fekete, soha vizet nem látott arcok, kezek, a hóban mezítláb járó, meztelen térdű, hasú, didergő nyomorultak . . .

— Vétkezett Izráel s lopott, azért nem állhat meg, ellensége előtt — kiáltotta egy őrjöngő, aki aztán számtalanszor ismételte ezt a szót . . .

— Egy igaz sem találhatik Isten előtt az élők közt, — kiáltotta a másik.

— Kétszázezer aranyat küldött Mátyás az bécsi fejedelem, — harsogta a harmadik, — huszonkilenc szekérrel, sok posztóval együtt, hogy avval fizessenek annak, aki az Básta dúláskor szenvedett, kőházom volt s kertem, udvarom volt, két tehenem volt s három fiatal csikóm volt s disznóm, tyúkom, ruhám, mindenem volt s az Áchánok mind az aranyakat s pénzeket ellopák . . .

A főkapitány a szemébe nézett az embernek, nagy, sovány, ősz ember volt, mintha már látta volna valaha . . . Míg beszélt az ember s újra meg újra elmondta a kétszázezer arany s a saját vesztesége lisztáját: egyszerre föl villant előtte egy régi

kép, mikor nyolc évvel ezelőtt ki bujdosni indult, tejet kapott egy jóra való embernél a Rézmálon...

— Rézmálon? — kérdezte.

Az embernek nagyra nyílt a szeme, fölemelte a két karját s felzokogva ordította:

— Rézmálon bizony, kertem, kőházom, két tehenem, három fiatal csitkóm, feleségem négy gyermekem halott, és én kalazsvári kaldus...

A főkapitány nehéz szívvel nézte az összetörötteknek s nyavalyásoknak ezt a seregét, amely egyre fenyegetőbbben vette körül...

Akkor trombitaszó hallatszott s egy csapat lovas darabant vágatott be az utcába, mire eszeveszetten futott szét a rongyosok pokolbeli serege.

A darabontok csaknem elgázolták magát a főkapitányt is.

— Ájjon meg kend! — szólt rá a vezetőjökre.

A lovasok megálltak.

— Kik vagytok?

— A fejedelem őnagysága hajdui.

— Hová mentek?

— Takarítunk a községbe, — mondta a porkoláb, — nagyon cudarzarvargós aljasnép lakik itt nagyságos uram, ha egy nap kétszer-háromszor be nem járjuk a várost, könnyen vérszemet kapnak s bajt kezdenek.

A főkapitány intett, hogy menjenek. Azok eléptettek, a lovak csattogó körmökkel vágták a keményre fagyott utcát, a katonák rendetlenül, tolongva félelmesen, vadul mentek tova.

A főkapitány gyalog ment tovább s érezte, hogy az előbbi alakok újra kibujnak az égett házak falai megül, de nem mernek többet feléje közelíteni.

Fájt a szíve: a fejedelem számára ötszáz gyalogos s ötszáz lovas testőrséget szavazott meg az országgyűlés. E katonák jóllakottsága ijesztő volt az éhhalálba dúlt szegénység nyomorával szemben.

Már tegnap deputatióban volt nála a városi tanács s könyörgött, hogy vigyék ki a sereget a városból, mert zendülés tör ki, a múlt évi nyomorúság után itt nincs semmi s a szegények élelmét is meg kellett vonni már két hete, hogy a fejedelmi udvar számára élelmet takarítsanak meg. Még így is már napról-

napra rekvirálni kell a polgároktól, akik zúgnak s már épúgy el vannak keseredve, mint a szegénység, mert a kamarákat felkutatják a rekvirálók a pincétől a padlásig s akinél szalonna van, annyit nem hagy-nak meg, ami egy egérnek elég . . . Nem bírja a város a vendégséget . . .

A főkapitány érezte a rettenetességet : a leigázot-tak nyomorát s a leigázók erejét . . . Érezte a bajt, ami fenyeget, hogy kell segíteni e nyomorult városon, amely egy ostromlott vár éhinségét szenvedí . . . Mit segíthet rajtuk a katonaság egyebet, mint azt, hogy kivonuljon belőle s hagyja magukra őket, hogy any-nyival is kevesebb száját kelljen táplálni a városnak . . .

Most a másik utcán új népcsofűletet talált : az előbbi rongyosok hada ömlött újra elébe, egy házat vettek körül, amely magas, szigorú falaival egyedül állott az égett város rossz putrijai közt.

Kövekkel döngették a kapukat s szitkok s ékte-len üvöltések hangzottak.

— Törjétek be a kapuját, — vonították asszo-nyok s gyerekek, — odabenn minden van. Kihordjá-tok-e má a szászok pincéjéből a kenyeret ? . . . A szá-szoknak minden, a magyaroknak semmi ? . . .

A nagyúr megjelenésére eszeveszetten futottak el. Bethlen még szomorúbban ment tovább, föl a Piac felé, a templom irányában, a fejedelmi palota elé. Csatlósa a ház előtt állott a lóval, intett neki, hogy várjon rá s fölment reggeli látogatásra, mint minden nap, a fejedelemasszonyhoz.

Eddig egy nap sem fogadta.

A fehér asszony ma is úgy ült az árnyékos, bolthajtásos szoba mélyén, mint aki a fény elől rejtőzik.

Az éjféli érzés még reggel is tartott s e délelőtti órán, fényes és csillogó szemmel ül :

Hol van hát ? hova lett ? mért hagyta itt ? mit akar ? meddig kell várni s mire végzi ? mire végzi ?

Nem lehet ezt egy emberi szívvel felérni, nem lehet egy magános lélekkel kibogozni . . .

Ezért lassan, mégis, lankadni kezd a lelke s egyre azt mondogatja magában, hogy : majd, majd . . . majd az isteni gondviselés megmutatja, megsegíti . . .

Ekkor nyílik az ajtó s bejön rajta a vénasszony, a csendes és jóságos lélek, aki valahogy elviselhetővé teszi az életet, mert levesz a válláról minden házi terhet, gondoskodik és figyelmes és nem-alkalmatlan tud lenni...

— Bethlen uram esmég itt vagyon, — mondja csendesen.

A fejedelemasszony összerezzen, megrázkódik. Mondják, a tündérlányok egy rázkódással le tudják vetni hattyúbőrüket s egy rázkódással újra fel tudják öltetni: ez ilyen rázkódás volt: a fejedelemisszony most felölti a hattyútollakat s azzal elfedi sebesült szűz lelkét... De ma már meg tudja tenni, tegnap, tegnapelőtt bizony nem bírta még: most elfogadja a látogatót...

— Ereszd be Kegyes... várj... nézd meg, kócos vagyok-e?

A vénasszony gyöngéden körülrendezgeti, de ő világért fel nem állana ott a sarokban, a homályban levő öreg székből; mint egy beteg, lábbadozó ül ott, törődötten, gyengén.

Aztán várja, míg bejön a fekete nagy ember.

Úgy fél tőle s mikor meglátja, úgy megörül...

A Főkapitány komolyan, nyugodtan, lelki zavar nélkül lép be s jó előre. Körül kell néznie, hogy meglássa őt a sötét zugolyban, de tétova nélkül jön felé, de oly megnyugtató a bátorsága s a férfias deréksége. Latinul köszönti, a szokásos hivatalos cerimóniával, aztán elmosolyodik kicsit, kedvesen s bátorítóan, mint a felnőtten ember, ha a beteg gyerekekhez jön a betegágyhoz:

— Nagy szép s jó üdönk van. Éjszakai fagyok járnak, de ahogy a nap feljő, úgy kisűt s oly kellemetes, hogy még a csap is megcsordul az ereszen.

— Vegyen széket kegyelmed, — s üljön le kegyelmed.

Bethlen szeme szék után mozdul s a fejedelemisszony szemét elfutja a könny: már látja, érzi, nincs mondanivalója: ő róla... Csak vigasztalni jött.

Bethlen széket fog, közelebb hozza s csak azért is úgy ül, hogy szembe legyen az ablak világosságá-

val. Érzí, hogy mutatnia kell arcát, bátorságát, nyugalmát...

— Semmi különös? — szól a fejedelemasszony.

— Semmi különös, — mondja Bethlen s fejét valóban tétován oldalra ejti...

Aztán így beszél, ilyeneket mond.

— Asszonyok nehezen értik meg az férfiúi dolgokat... Igaz, sokszor férfi is nehezen érti... Isten adja, hogy a tavalyi derék esztendő tovább haladjon... Nagy és szép esztendőnk vala... Erdély az elmúlt esztendőkben olyan volt, mint a felperzselt mező: de csak egy tavaszi újulást érjen, mind be-
növi a fű a fekete torzsákat s még annál kövérebben virágzik az erdő... Nem kellene untatnom Nagyságodat ilyenekkel, nem gyenge asszonyoknak valók az kormányzási dolgok: de én nem tudok jobbat s szebbet mondani Nagyságodnak, mint azt: hogy a tavalyi esztendőben a fejedelem olyan volt, mint egy orvos, aki a beteget síppal, nótával s jó kedvvel gyógyítja... Mikor bejött az országba virágvasárnapján, senkinek háztűzhelye békén nem volt, senkinek egészsége, bátorsága nem volt, sehol vetés nem volt, az aratás emiatt nagyon szomorú is lett. De mit kívánhat első évtől az ember... Tíz rettenetes esztendő háborúsága alatt egy udvarház épen nem maradt: ember csudálta, hogy valaki ura akar lenni ennek a romlott világnak, az öreg fejedelem örvendett, hogy lemondhatott s kitakarodhatott...

A fejedelemasszony lágyan nézett a beszélőre, annak inkább a hangja hatott rá, mint a szavai: érezte, hogy ez meg akarja s hogy meg is fogja őt nyugtatni...

Eleinte nem is figyelte a szavak értelmét, túlnehéz, idegen volt neki az ország dolgainak ez a magyarázása, de megtisztelve érezte magát, fölemelkedetten, hogy ez a komoly ember ilyen komolyan veszi őt.

Aztán mégis kialakult a gyöngéd és értelmes beszédből valami határozott felfogás benne, csodálatosan rájött valamire, amit eddig nem értett s nem hitt volna: arra, hogy az ország dolgai, felülről nézve semmivel sem nehezebbek s megérthetetlenebbek, mint egy háztartásnak a dolgai... Erdély egy nagy

kert, egy uradalom lett a Bethlen szavaiban, amelynek megvannak a földolgai s minden egyes dolog ezer s tízezer embernek a dolga, de az ő szájában mégis csak egy idea s egy szám...

Mikor azt mondta Bethlen, hogy: »a tavalyi év farsangos esztendő volt...« már nem volt az neki az a távolról írgyelt mulatós dorbézolás: megértette, mit jelent a Bethlen szájában az a szó, hogy »ország farsangja«...

Már látta a végén, ő maga is, Erdélyt, a tönkrement s megijedt népet, amely tíz éven keresztül nem tudta, mi vár rá holnap, hogy nem lesz-e újra itt a török, a német: borzasztó zavarok voltak ezek...

— Gondolja csak el Nagyságod, — mondta Bethlen közvetlen egyszerű módján, — Báthory Zsigmondtól kezdődik az egész. Ő nagysága úr volt, gavallér, azért vett a felséges osztrákházból való lányt: s folyton törökkel, harccal kellett bajoskodni: pedig ő tanulni, mulatni, csellengeni, idegen országokban utazni szeretett volna. Le is mondott egyszer a fejedelemségről is, hogy megy idegen földeket látni. Tordán elbúcsúzott az országtól, de aztán Szamosújváron megijesztették, hogy ha elmegy, elveszti az országot, világ koldusa lesz s a bátyja, Boldizsár lesz a fejedelem... Erre elfutotta a sárga irígység, megfordult, visszaüzent, hogy nem megy Olaszföldre, fejedelem akar maradni... Bizony kár volt; Boldizsár külömb legény volt, erős, okos, szép ember! megírigyelte... Kolozsváron a rendek nagy viváttal fogadták vissza... elébe mentek Szamosfalvára s nagy lakodalommal hozták be... Most tizennégy esztendeje... Én akkor mint árvafiú, (a nevelőatyám nagy mostohám volt, nem taníttatott bennünket István öcsémmel, s én, meggondolván, mint gyermek, hogy így csak vad leszek, tudatlan: beszereztettem magam a fejedelemhez apródnak) s ezidőbe már agarak komiszáriusa voltam... Láttam a fejedelmet eleget, sovány sápadt ember volt, hirtelen dühű, fiatal, nálam hét vagy nyolc esztendővel volt üdösebb, de nem látszott meg rajta; nagyon bántotta, hogy itthon kellett maradni s gyűlölte Báthory Boldizsárt... Akkor rájöttek egy nagy praktikára! Kendy Sándor, ennek a mai Kendy

Istvánnak az atyja, azután Kendy Ferenc, Kendy Gábor, Kovacsóczy Farkas, s többek ; Gergely deák, fiscalis direktor ; mind nagy hivatalbéliek, valami praktikát kezdtek . . . Azt beszéltek, hogy meg akarták a fejedelmet fojtani.

A fejedelemasszony fölrémült e szótól, ez egyszerű szótól, mely mint a puskalövés csapott reá.

Bethlen nyugodtan magyarázott : (Ettől nem szabad Nagyságodnak megijedni, ez az erdélyi udvarnál mindig így volt, aki útjában állt a másiknak, azt mindjárt el kellett őtani, mint a gyertyát) . . .

Az asszony üres szemekkel bámult a Főkapitányra, aki ezt oly egyszerűen mondta, mintha tréfát mondana, amin mosolyogni kell. A hideg borzongatta a kegyetlen jövőtől . . .

— Bocskay István uram akkor németes lelkű volt. Mert Prágába nőtt, s Rudolf császárnak titkos tanácsosa volt, hát ő vigyázott az öccsére s a praktikásokat, (így hívják nálunk, aki a fejedelem ellen konspirál, ellene esküszik . . .) mondom, a praktikásokat ügyességgel mind összefogatta : Boldizsárt Újvárba vitték, ott megfojtották, Kendy Sándort, Kendy Gábort, Ifjú Jánost, Forró Jánost és Gergely deákokat itt az ablak alatt levágták . . .

A fejedelemasszony az ablakra nézett s kicsit borzongott, de megnyugodva a sors kérlelhetetlenségén.

Bethlen halkan folytatta :

— Ez volt a mi édes hazánknak rettenetes veszedelme, ezeknek a törvénytelen s ártatlanul való megöletése, nem konspirátorok voltak ők, szegények, hanem a két nagy monarcha közt a békességet akarták . . . akkor volt az aurea aetas vége Erdélyben, azután kezdett elromlani ; soha többet nem jó elő Báthory István boldog ideje.

A fejedelemasszony hallgatott.

A fejedelemasszony valami kényelmetlent érzett : Bethlen, aki előbb lecsillapította s elhallgattatta, oly rideg-egyszerűen szólván a fejedelem-gyilkosságról, most a megölt fejedelem-gyilkosok iránt részvétet akart. Az asszony öntudatlan ellene szegült és ha ily boldogtalan nem lett volna, nem is tűri szótalan . . .

— Akik ez ártatlan véreknek kiontásában tanácsosok voltak, mind egytől-egyig hasonló szomorú véggel végezték... — mondta Bethlen.

De mintha ő maga is érezné, hogy e ponton az asszony lelkében ellenmondásra talált, szinte harcosan, élesen, támadóan folytatta:

— No akkor felrúgták a békességet a török császárral... Nem akarom mindet végire beszélni: Báthory Sigmond uram állhatatlan elméjű siheder fejedelmecske volt; háromszor lemondott, el is ment, meg visszajött, ránk hozta Básta hadát. Darabig itt fejedelmeskedett, akkor társzekereket rakatott meg erdélyi kincsekkel, arany-ezüst marhával, s elszökött véglegesen Prágába. Mehetett, Erdély immár el volt foglalva, Básta generális kimondta, hogy egész Erdélyt egy kövárból, Szamosújvárból, a császár markában bírja fogni... Lehetett is, mert a vallon hadak Besztercétől Brassóig úgy sétáltak, mint a parádén, s minden élet kiöltek és minden házat felperzselték, ki mert moccanni?... Még rosszabb lett; Mihály vajda bejött az olájokkal a Básta segedelmére: a megijedt, elaljasodott urak ijedtükbe megválasztották fejedelemnek, Kornis Gáspár s Sennyey Pongrác addig hajták praktikával a dolgot, a német gyomor s az olasz szív addig nyughatatlankodának, német császár pénze s praktikák által, hogy a vajda levágta a kegyes Báthory Endre fejedelmet, aki Zsigmond után következett s maga ült helyibe s hazánkfiak dúltak, pusztítottak legjobban... Székely Mózes feltámadott, elébb jól ment, azután elesett ő is, a székelység fellázadt, az urakat ölték, a hajdukat behozták s azok hallatlan kegyetlenséggel túltettek az idegeneken... Sok volna ezt mind elbeszélni: Erdély úgy elrontaték, pusztították, hogy azt mondták, soha vég nélkül többször meg nem épül, soha előbbi állapotjára vissza nem megy...

Nagyot sóhajtott, fejét lehajtotta, a fejedelem-asszony dermedten ült s ereiben pezsgett a félelem, hogy: ha ez így megtörténhetett, akkor újra bekövetkezhetik...

— Én magam akkor mind csak a bujdosás kenyerét ettem. Én a némettől gyermekfővel iszonyodtam, hogy ennyi kegyetlenséget csinált, s a temesvári

pasánál laktam, Konstantinápolyban jártam s istennek legyen hála, török uramékkal s a győzhetetlen császár vezérivel, basáival s hív emberivel akkor történt ismerkedésem és barátságom, úgyhogy alig van most már Konstantinápolyban vezető főember, akit személyszerint ne ismernék s barátságába ne számíthatnám magam...

A fejedelemasszony összehúzott szemmel nézett Bethlenre: első eset volt életében, hogy a törökről valaki ne iszonyattal, reszketéssel, s gyűlölettel beszéljen, hanem ekkora megbecsüléssel, sőt meghajoló barátsággal...

— Akkor hoztuk vissza a magyar üggyhöz Bocskai uramat, aki látva szerelmes hazájának romlását, istentől visszanyerte magyar szívét s két kis esztendő alatt a megpusztított s rombadólt Erdélyből, amelyikből Básta uram, mint főtudós katona, ezer főnyi állandó katonaságot se mert várni: úgy megűzte a németet, hogy az Bástástul, vallonostul, plundrástul mind Bécsig szaladott... Bocskai uram egész magyarság szívét megvette, s akkora erejű békekötéseket csinált, hogy azokon lesz a magyaroknak országos fundamentuma, míg csak a hitetlen törökkel s kemény szívű Ausztriával kételen szövetekezésbe kell lennünk... És kivált ez: mert a magyarnak Szent István óta más ellensége nincs, csak Ausztria, mert a magyar országa határán kívül sose törekedett, ez is sok volt neki, ez a kerek föld, ezt sem bírta teleszaporítani, de Ausztria mind a világgal bírni akar és a magyar fajta állította meg a politikáját kelet felé.

A fejedelemasszony hallgatott, nehéz volt neki.

Bethlen komoly szavait azonban nem akarta könnyű beszédre fordítani.

— Minden ember ember, kegyelmes asszonyom, a legkisebb plebejus önnön magának épp olyan bibliai ember, mint a római császár: de az emberek csoportja közös dolgaiban mintha ismét egy emberré lenne: egy város, mint város, egy ember és egy ország is, mint ország, egy ember... Így szemben állanak egymással az országok s a kis Erdély úgy áll a nagy rettenetes török birodalom és a hatalmas, páncélos német birodalom között, mint egy

gyermek az öklöző, bajvívó, csatázó gladiátorok közt... De a gyermek Dávid parittyája leterfítette Góliátot és a kicsiny Erdély lehet még a nagy birodalmak között valakivé... De csak akkor, ha nem felejtí gyermek voltát, erőinek vékonyságát és nem akar többre nézni, mint amit Isten rábízott... Még Mátyás király is elvesztette birodalmát; mihelyt meghalt, vége lett, összedőlt, mert nem volt egy test, egy lélek, nem volt egyetlen corpus, amelynek minden tagja kívánja az egész test tovább élését: szétugró, egymást gyűlölő népeket egyesített vasvesszője alatt s amint kihalt a vezérlő gondolat, az agy: rögtön megszűnt az ágyúkkal kierőszakolt törvény... A magyarságnak ura és fejedelme azon dolgozzék, hogy a magyar népet idebent erősítse, kifelé való hódításra ha gondol, megőrli vele a belső erőt. István vajda, a nagy Báthory István nagy volt mint erdélyi vajda s nagy volt, mint lengyel király, de nehéz örökséget hagyott ivadékaiban, akik maguk is lengyel királyok vágytak lenni s ezzel vesztegették el a gyermek Erdélyt. Pedig Erdély szép és jó birtok, csak élni kell tudni vele. Zsigmond éretlen nagyra-vágása tíz esztendei nyomorúságot hozott ránk.

A fejedelemasszony lassan megértette a mindenfelől prédának nézett kis Erdély sorsát. Egyfelől a török, másfelől a német: ezt nem érti meg más, csak aki a magáét félti... S hiába volt magános asszony, elhagyott és boldogtalan, fejedelemnek élte ki magát, birtoka volt neki Erdély s már féltette, mint ládáját, kincsét.

— A Báthoryak rövid életűek... voltak... És akik nyomukba jöttek, szintén... Bocskai meghalt, két év alatt, és gyermektelenül itt van a mi szerencsétlenségünk, ez a mi legfőbb bajunk, hogy itt minden fejedelem csak egy-két esztendeig él s egynek sincs gyermeke, akire szállhasson az ország; mindig új, meg új családot kell keresni s az újdonna költ fejedelem tapasztalattalan, és nagyot merő...

A fejedelemasszony örvendett, hogy sötétben ül, lassan elpirult, keményen, de fájdalmasan mosolygott... Neki sincs, neki sem lesz: ó, ne is legyen gyermeke...

Bethlen lassan, bólogatva szólt:

— Csakhogy immár vége vagyon e rettenetes időknek! Most már úgy kell fordítani a politikát, hogy száz esztendő múlva embernek való életet élhessenek az emberek még Kolozsváron is...

Hallgattak; a férfi arcán látszott az átélt nehéz élet nyomora, fiatal volt még, de mély barázdák voltak már az arcán s fekete szakállá legalább tíz évvel öregebbnek mutatta.

— Isten adja, talán jobb idők jönnek még kopott fejűnkre, — mondta enyhe mosollyal s szeliden nézett a fejedelemasszonyra, aki kedvetlenül, lehangoltan megérezte, hogy bármily nagy is az ő bánata: Erdélyt nagyobb csapások érték már... a fejedelmi pár bajánál...

Bethlen szeliden, előzékenyen mondta:

— Feleségemért küldöttem Fejérvárra; úgy volt, hogy ő ott fogja Nagyságodat tisztelni, de hogy a kolozsvári időzés látom hosszabb lesz: kérettem asszonyomat feleségemet, se lovat, se fáradságot nem sajnálva, jöjjön hamar...

A fejedelemasszony arcát könny lepte el: nagyon érzékeny volt most és könnyen síró... Tudta, hogy ez a legnagyobb figyelem a főkapitánytól: ismerte hírét boldog s szerelmes házasesétüknek: azzal akar íme segítségére jönni, hogy asszonyát hozza segítségül, barátul...

Ebben a pillanatban azonban valami rettenetes történt, iszonyú ordítás, sírás, üvöltés, vonítás robant fel az utcán. Mintha vihar tört volna ki, mintha az utolsó ítélet halálsivalkodása harsant volna fel, megfagyott ereiben a vér: néptömeg rohant az ablak alatt, s égre kiáltó üvöltés, fenyegető veszett kiabálás...

A Főkapitány fölállott:

— Nagyságod meg ne ijedjen, — mondta, — semmi baj: nincs itt sem a török, sem a tatár.

A fejedelemasszony fel akart szökni, de a Bethlen lényéből valami nyugalom áradt s ő visszalankadt.

Bethlen az ablakból nézte, hogy kitört a szász üldözés. A tömeg elrohant s ő látta a katonákat, akik nevetve néztek utánuk.

Megcsóválta fejét s haragos arccal fordult vissza:

— Gaz fattyai! imhogy még örvendnek rajta.

A fejedelemasszony kutató szemmel várta. Tudatlanul e világ dolgaiban, most egyszerre úgy nézett félve, ellenségesen, mégis bizalommal a Főkapitányra, mintha valakije volna, férfinak, erősnek; sziklaszilárdnak látta! már elmúlt a pillanatnyi rémülete, meg volt nyugodva: ennek az embernek jelenléte talán a föld megrendülésekor is nyugalomban tudná tartani.

— A régi időkben ez mindennapos volt, — mondta Bethlen s leült előbbi helyére. — Inségek idején a szegénység nem tud mit tenni, hát fel-felbuzdul s ész nélkül futkos... — aztán egyszerűbben tette hozzá, hogy másra terelje a szót. — Gondolom, feleségem még a mai nap megjő... Nincs Nagyságodnak semmi-ben hiányossága?

A fejedelemasszony sóhajtott. Ez is a feleségére gondol... csak ő nem szólhat az uráról? Kinyújtotta kezét, önkéntelen Bethlen elé fehér ujjait...

— Mondja kegyelmed... Róla semmit sem tud?...

Bethlen hallgatott.

— A fejedelem őnagyságát véli Nagyságod?

— Őtet.

— Minden percben megjöhet a hírhozója... Nyugodjék meg Nagyságod, bizonynal országos dologban kellett elmenjen...

A fejedelemasszony sóhajtott:

— Országos dolog!...

Könny borította el a szemét, ennyire üres és semmitmondó vigasztalás... Országos dolog... Ezt hallja egy esztendő óta folyton... Ott kint még csak megnyugodott benne, de itt... Itt is, hát folyton s ezután is szakadatlan ettől kell szenvedni, ez érthetetlen országos dolgoktól...

— Meg kell benne nyugodnia Nagyságodnak, a fejedelemnek hitvесе: az országnak hitvесе...

A fejedelemasszony hirtelen, erőszakosan felállott s előre lépett a világosba. Bethlen vele együtt emelkedett fel.

— Mondja kegyelmed, — mondta az asszony remegő ajakkal, szót alig bírva kirebegni, — kegyelmed, fejedelem lévén... ott hagyná a feleségét első nap?...

Könnyben izzó szemmel meredt rá a férfi fekete arcára, de nem látta azt, mert messzebb nézett, mert egy más arcot akart látni, egy rózsás és ragyogó fiatal arcot...

Bethlen komolyan szólott:

— Ha az ország parancsolja: minden bizonynyal...

Az asszony megütődött, aztán könnyei gyorsan elszikkadtak, szeme hidegebb lett...

Indulattal mondta:

— Maguk, emberek, mind együtt tartanak... De én nem törődöm a maguk országjával!... Adják vissza az uramat!... Követelem ettől az országtól az uramat!...

Bethlen halk és szelid volt:

— Nagyságodnak igaza van emberek és isten előtt, de Nagyságod nem tudja: mi az, az ország szolgálja lenni!...

A fejedelemasszony hevülten kiáltott:

— Száz ország és ezer ország sem pótolja nekem a boldogságot. Mint s hogyan?... Az én szerencsétlenségemen kell felépülni az ország örömének?... Hát ha én boldog lettem volna ebben az esztendőben, az az országnak kárára lett volna?...

Bethlen szomorúan nézett maga elé:

— Nagyságod figyeljen reám: csak két szót szólok s Nagyságod maga fogja mondani, hogy ne vigasztaljam meg többé... el fog küldeni innen s nem kívánja, hogy megnyugtassam... inkább akar a legnagyobb szerencsétlenségben lenni itt tovább, egyedül s megrendült hittel, minthogy visszatartson...

A fejedelemasszony megtorpadván nézett rá s nem értette:

Bethlen szárazon ezt mondta:

— Éhes és nyomorult emberek gyilkolják egymást, — s arra felé mutatott, amerre imént elvonult a zajgó tömeg, — É n m e g a k a d á l y o z h a t o m... Kívánja Nagyságod, hogy ne menjek oda?

A fejedelemasszony halántékához kapott, lágy, hosszú fehér ujjával végigsimította arcát, hátrafelé hártva hajait, aztán kinyújtotta kezét Bethlen elé s azt mondta:

— Menjen.

Bethlen lehajolt s megcsókolta a kezét.

A fejedelemasszony megborzongott, férficók nem érintette testét oly régi, régi idő óta...

Mintha szízi szemérmében sértődött volna meg, riadtan menekült hidegségének rejtekébe s fagyosan, keményen, elutasítva ismételte:

— Menjen kegyelmed.

Bethlen még egyszer meghajlott s az arca komoly volt, sötét:

— Látja Nagyságod: ez az ország... Unodalom az a fejnek, ha a sajgó sebre figyel a test bármely részén?... Ha Nagyságod hallani fogja a népet, mint egy beteg sebet, beteg gyermeket, feléje jajgatni, aztán hálálkodni, ha jót kapott... akkor nem fogja sajnálni eladni magát, örömeivel, fájdalmaival együtt azért: amit az ország szolgálata jelent...

Meghajtotta fejét s gyorsan elment.

A fejedelemasszony magában maradt s szédelegve ment az ablakhoz, megtámaszkodott annak az oszlopában s mielőtt zokogva fakadt volna, rémülten hallotta meg a félrevert harangok iszonyú muzsikáját, amelytől megfagyott szívében a vér.

Bethlen poroszlója vígan beszélgetett több katonákkal s a Főkapitány hallotta, hogy nevettek:

— Melegük van a szászéknak... Perzselik a tűzrevalókat...

— Fegyverbe, — kiáltotta a Főkapitány, — fussatok a városkapitányhoz, parancsolom: minden katona fegyverbe!

Vágtában ment lefelé, a Szentjób-út felé, ahonnan a tömeg üvöltése hallatszott.

Egy keresztutcán lovascsapat jött, maga után rendelte őket.

Mikor meglátta a tömeg a lovasokat, azonnal eszeveszetten futásnak indult s egy perc múlva sehol egy lélek sem volt. De a nagy szürke szász ház, amelynek nagy kőlábai alatt bazárok voltak, eltakarta a bent dülők elől a katonákat s bentől ordítva, visítva, szűkülve, vad s veszett módon hányták ki az ablakokon át a bútorokat, ruhákat, lisztes zsákokat, embereket az utcára.

Bethlen harsányan kiáltott artikulálatlan hangon s az ablakban levők rémülten húzódtak vissza...

Mire odaértek, sehol senki sem látszott a támadókból, egy pillanat alatt eltakarodott a csőcselék.

Más oldalról a városi előljáróság futott a rombolás helyére, gyalog s fekete darabontjaik élén.

— Mi történt itt? — kérdezte Bethlen a bírót, — kendet teszem felelőssé az egészért.

A bíró ebben a pillanatban jajveszékelve rogyott le a földre: egy hullára, egy asszony hullájára borult, akit a tömeg a kőlábas ház ablakán vetett ki...

— Testvéröcsém ez asszony, — kiáltotta a bíró s két kezét az égnek emelte... — Engem tesz felelőssé Nagyságod? — mellét verte s arca kék lett a vértódulástól. — Engem tesz felelőssé Nagyságod? ... Kérem alázatosan Nagyságodat, tegye felelőssé azt, hogy statutumaink ellenére egy esztendő óta már hatodszor száll meg nálunk a fejedelem őnagysága. S most is két napra kívánta a várostól a vendéglátást és immár hatod napja vagyon ezerkétszáz katona az városon. A raktárak üresek, a népnek ennivalója nincs, a szegénységtől, mióta a katonaság bent vagyon, minden segítséget el kellett húzni, a szegénység éhez, a tavalyi szertelen szűk esztendő után mindenfelé éhség... Ezt tegye Nagyságod felelőssé a lázadásért... és most vágassa le Nagyságod a fejem, úgyis agyonvágta már a dúlók az egy testvéröcsémet, szegény Wajszpurgerné asszonyomat.

S kezeit összekulcsolva állott a halott nő felett.

Bethlen kemény s hangos szóval mondta:

— Kolozsvár városának tanácsát bizonyossá teszem felőle, hogy a katonaság hajnalban mind egy lábbig kitakarodik a városból. De felszólítom a város tanácsát, hogy ami liszt raktáraiban vagyon, írja egybe s még a mai napon nekem summába adja: s rögtön és nagy sietséggel kenyereket süssön. S doboltassa ki a város szerin szerte, hogy minden városi szegény naponta egy cipót kap a fejedelemasszonytól, a fejedelemasszony palotájának kapuján. Hitemet s becsületemet kötöm hozzá, hogy az elhasznált lisztet tetejésem fogom én magam a székelység gránáriumából megtéríteni.

A katonák némán hallgatták, aztán vivátba csaptak.

Bethlen azonban megfordította lovát s visszafelé ügetett. Nehány tanácsúr jött elkésve, Imreffy vágatott szembe az élükön.

Bethlen rákiáltott :

— Kancellárius uram, kegyelmednek tudnia kellett az város állapotját : fejedelem távollétében kegyelmednek kellett kiküldeni a katonaságot a városról . . .

Imreffy setéten nézett vissza.

— Hová az eszez odvába küdtem vón, — mondta hányiveti komiszkodással . . . — A fejedelem nincs oly távol ; ebbe a percbe kaptam épen, üzenetjét s parancsát, — s felmutatta a kis pecsétet, amit most hozott meg a vén Sárkány.

— Hol a fejedelem ?

— Nincs parancsom rá, hogy kijelentsem.

Bethlen ingerülten mondta :

— A katonaság hajnalban kitakarodik a városról, s ma este még kenyérosztás lesz a fejedelem-asszony kapuján.

Imreffy elszörnyedt, aztán sunyin morogta :

— Nem kommandálom, hogy Nagyságod a fejedelmi jussokat frekventálja.

— Nagy dolgok követelik, — mondta Bethlen s a kardjára ütött. — Nagy dolgok lesznek külömben.

— Nagy dolgok ? — ismételte Imreffy. — Kegyelmed nem is álmodja messmijen nagy dolgok készülnek !

Evvel hátat adott s elvágtatott a kancellária felé.

Bethlen az uraktól hallotta aztán, hogy valami idegen követek jöttek, olájok, vagy moldvák, nem lehet tudni, mert Imreffy uram rögtön lecsukatta őket a setét udvarban, s rajta kívül senki se beszélt vele.

Bethlen a városházára ment s maga nyitatta fel a lisztkamarákat.

Mikor délután a fejedelemasszony háza felé indult, hogy referáljon a történteokról, már csödület volt a palota előtt, szegény asszonyok álltak ott hosszú sorral s templomi énekeket énekeltek s közben a fejedelemasszony nevét dicsőítették, zokogások s áldások végtelen litániájával.

Bethlen megállott a palota előtt. Imreffy uram

akkor fordult ki a kancellária kapuján, kis szánnal, amely meg volt rakva ládákkal s zsákokkal s tizenkét lovas kísérte.

Behúzta a fejét a nagy hósapkájába, hogy úgy tehessen, nem vette észre, a Főkapitányt, aki lóhátról nézi végig az ő elvonulását.

Az asszonyok állhatatosan zengtek :

— Istennek áldása szálljon a mi fényességes fejedelemasszonyunkra . . .

A fehér asszony fent a palota ablakában csüggedten hallgatta az áldásokat, miket egy idegen férfi ajándékozott neki.

V.

Mikor a fejedelem az istállóból befelé indult a házba, az udvaron Évuska szaladt keresztül a hóban. A fejedelem utána nézett a lánynak, aki frissen s nagy kendőbe burkolózva szaladt a konyhaház felé. Kereki Feri odahúzódott hozzá s csendesen azt mondta :

— Nagyságos uram, mán feljedzettem az Évuskát.

A fejedelem csodálkozva nézett rá.

— Hova te bolond ?

— Hát a lisztába.

A fejedelem lisztát iratott mindazon asszonyokról s fejércselédekről, akikkel dolga volt s most meghomályosodott a szeme, hogy a kislányt ártatlanul gyanuba vették ; kajánul mosolygott, a lányka éppeltűnt az alsó házban, aztán gorombán mondta :

— Ó te baromállat . . . vakard ki . . .

A köpönyegét jobban magára húzta s most, hogy tele volt az iménti háborús tűzzel, röstelt kerülni a hátulsó ajtóra, amerre kijött, mert a szűk házban nem akart a vendégek előtt megjelenni ; első hely s első-út kell a harchoz . . . A nagyturnácon ment föl.

Kereki Feri fejcsóválva ballagott utána : akkor mér volt a nagy encsenbencs . . . Ej, gondolta, ami késik, nem múlik . . . tudom én amit tudok : mér gyűtt vissza a fejedelem . . .

Míg ők a legények közt voltak, a vendégek meg-

vacsoráztak. Arcuk kivörösödött a kemény hideg után a forró szobában s az evés, a forralt bor is fűtötte őket. A három komor hajdu, Nagy András, félszemű Csonka Bálint s az örökké lázas szemű Foktűi Máté hallgatva éltek, de Géczy András eleven és beszédes kedvű volt.

— Hogy utaztak kegyelmetek, — kérdezte Imreffyné háziasszonyi nyájassággal.

Géczy András felnevetett :

— Jól, csak majd megettek a farkasok. Ugructól Kis-Esküllőig űztek, csak a falunál maradtak el. Vót vagy kétszáz farkas, huj de vonítottak utánunk, úgy gyűttek le a hegyekbül, mint egy tatárfalka. Szerencse, hogy még nappal vót, egy-egy puskalövessel messze lehetett tartani...

Az asszony tágra nyílt szemmel nézett rá. A férfi ahogy beszélt, valami gyönyörű ember volt, a hangja szinte dalolt, kis barna bajusza volt s a szeme apró, de úgy csillog, mint a bogár: áradt belőle valami rendkívüli életvidámság s ez őt csiklandozta, ingerelte: egy pompás férfi, egy messziről jött, messze menő dalia, akinek a hangja a szívig bizserél s úgy néz, átnéz az asszonyi szíven...

— Csak ott láttam ennyi farkast, — mesélt egyszerűen, kedvesen, vidáman tovább Géczy, — mikor Konstancinápolyba jártam. Most őt eszten-deje Trautmannsdorf urammal Viennából... No, mikor Belgrádot elhattuk, a fekete hegyekbe valami kétezer farkas támadott meg. Szerencsére volt százötven jó muskétásunk, úgy megháborúskodtunk velük, hogy avval a törököt is ki lehetett volna vetni Tömösvárából. Adta farkasa, van ám annak esze, nem is hagytak békén, követeket küldtek utánunk, hogy addig el nem hagynak, míg legalább a becsület kedvéért adót nem fizetünk nekik.

Imreffyné felnevetett.

— A farkasok?

Géczy boldog lett, hogy az asszonynál hatása van s még elevenebben mondta :

— Nem is hinné asszony nagyságod, hogy értenek a farkasok az háborúhoz, jobban mint sok német generál. Őrsöket állítanak, segítőcsapatokat rendelnek, bekeríteni, ostromolni, ravaszul visszahúzódni

senki jobban nem tud. Hitemre, csak az érti meg a farkassereg mozgását, aki maga is jó hadiember.

Igy beszélgetett, nagyon érdekesen, csakúgy csergedezett a szó a szájából, de az asszony mégsem a szavai értelmére figyelt, de régesrégén nem találkozott férfiemberrel, ennyire szíve szerint valóval, tudták már mind a ketten, hogy szólnak, beszélnek, de nem szavakkal : szemmel, úgy-úgy egymásba akadt tekintetük ; egyik próbálgatta, másik engedgette : két, ereje javában levő fiatal került íme össze . . .

A fejedelem belépett s egy pillantással mindent látott.

Az asszonyt látta, aki ragyogó arccal nevetett s az ő beléptére idegesen, árulóan hamis figyelmetességgel pattant fel. A férfit nem látta, az háttal volt felé, nem is kereste, hogy lássa, de hiszen már ismerte Géczyt s érezte az asszonyon át.

Nagy András nehézkesen, mint nagy test, megmozdult, ahogy őt megismerte, felállott s a többi is.

Jól ismerte őket ; Ecsedből ; abból az időből, mikor velük füstöltette ki az öreg fejedelmet, Rákóczy Zsigmondot, de még régebből is, a Bocskai udvarából, Kassáról. Akkor ő még siheder úrfi volt s ezek már ép ilyen szörnyűséges komondorok : de ma ő a fejedelem s nem adott kezet masnak, csak Nagy András uramnak, a többinek csupáncsak bólintott s tovább ment, be a belső házba.

Mindenki erősen megzavarodott a fejedelem megjelenésén, Imreffyné egész odavolt, hajába nyúlt, kontyát lapogatta s hirtelen suhogó lépésekkel, mint háziasszony, utána sietett a fejedelemnek.

A hajduk azonban zörögve visszaültek.

— Igyanak kegyelmetek, — mondta elmenőben a háziasszony s ők csakugyan mindnyájan a nehéz önkupákra néztek.

Ahogy Imreffyné belépett, a fejedelem a kandallónál állott. A tűz parázsban, pernyében hamvadozott, vörösén izzott.

— De legény Nagyságod, — billent be Imreffyné, — be hegyesen jár kint, megveszi az isten hidege a lelkét a lelkemnek, amijen frissen kijár . . .

A fejedelem nem szólt, csak nézte a tüzet, jó vón menekülni ettől a bestiától, de ő rúgja ki! nem úgy hogy elüssék az ember keziről...

Az asszony megcirógatta a vállát, aztán az asztalon fogta a serleget, belepillantott, megtöltötte a nagy zöld korsóból, s itatra vitte a fejedelemhez.

— Szeressen Nagyságod, — mondta, megemelve a serleget; kicsit beleivott, hogy az ajka nedves lett, úgy adta oda.

A fejedelem ránézett, a szeme fenekéig nézett, farkasnézéssel, még a szája is harapásra vicsorodott, aztán csak elvette a poharat, kissé megnyugtatta a kezében s inni kezdett.

Az asszony beszorított szájjal, halk mosollyal számlálta a kortyokat: így, így, így, vessz meg, mosolygott: míg így iszol, az én emberem vagy. A fejedelem szörnyű ivó volt. Nem időtöltésnek kellett neki a bor, nem is testi kívánságra, öröme; úgy ivott, mintha minden italnál csatát állana, pokolt inna... Egy-ejteles kortya vagyon, mondták róla s még száz év múlva is úgy emlegették a Báthory Gábor kortyát: egy korty, egy icce...

Nem adta vissza a serleget, letette a kandalló párkányára, tudta, az asszony szót vár, érzi, nem fog elmúlni szó nélkül a dolog, hát váratta...

— Megforr, — mondta az asszony s mosolyogván, el akarta venni a kancsót. De a fejedelem egy ujjal elhárította a kezét.

— Csak azt akarom mondani, — mondta dörögve, félrehajtott fejjel, a torka fenekéből, szerelem érdes boros hangon — csak azt Katya... hogy az frantzuz betegség legszebb, mikor az orra mász... — Kicsit hallgatott, kívárta, hogy az asszony megértse: az este beszélgettek róla, hogy a külföldről jött, a nyugatról jött urak mind tele vannak a rettentő betegséggel, ami Sigmond fejedelmet elvesztette s hogy az erdélyi urak ezért vannak megnyugodva, hogy a nyugatról jött gavallérok nem hódítják el a hölgyeiket: nem mernek az asszonyok... — Én láttam olyat, kinek feje, pofája, nyaka mind fekete varral volt színültig, a tőgyfa kérge síma vót hozzá képest... csupa szemőcső, meg pattogzás, meg kelés, mindig vakaródnak...

Az asszony jól tudta, hogy ez az egész : féltékenység, gusztusrontás, Géczy ellen s öntetlen mosolygott. Olyan jól ismerte már, félszóból is értette, veséjébe látott.

Kényesen elfordította a fejét, nem felelt, félt, hogy a hangja csakugyan elárulja, hogy a vére megpezsduült s nagy szívcsiklandás vágyon . . . A kandallóhoz dült, két puha fejér kezével a kandalló oszlopát megfogta s mint párnára fektette rá az arcát. A tűz kicsit fellobbant s megfestette vörös lánggal, sárga fénnel karcsú, groteszkül meghajlott, kíváncsú, sárló kanca alakját, élves, kéjes tekintetét, ahogy kacéran, izgatóan, csalogatósan nézett vissza fordított arccal a fejedelemre.

Ez grimászolt s tíz körmét horgasra görbítve, így lihegett, feléje hajolva :

— Így kell aztán kaparódní . . . tudode . . . kis bestia . . . mind a tíz körömmel . . .

Felvette a korsót s kiitta, ami még benne volt.

— A füled, orrod tele lesz gennyedtséggel, csak a szemed marad ki belőle . . .

Az asszony tiszta nagy boszorkányszemeit ráfeszítette.

— Pedig jobb vón neked ; egész tested fejér tiszta maradna, de erre a két cudar látóra vakulnál meg . . .

Evvel hirtelen hátulról, mohón, vadul átkapta az asszonyt, aki nem s nem szólt s nem mozdult, csak markolta a kandalló oszlopját ; szemét lehúnyta, mint aki nem bánja ott hátul mi történik az éjben, ő gondol, amire vágy . . .

A vénasszony jött be, hogy a tűzre tegyen, mikor meglátta őket, ördögi vigyorgásra torzult az arca : azokat egy csöppet sem zavarta az ő bent léte s ő rekedten virnyogta :

— Csókúd csak, csókúd csak, Nagyságos uram, az én jó nagyságos asszonyomat . . .

A fejedelem csókolta az asszonyt, aztán eltaszította, hirtelen durván ellódította :

— Küldd be a hajdukat !

Az asszony kiegyenesedett és sóhajtvá, fáradtan, remegő térdekkel, szétzúzottan, párás, nedves mosollyal, nagy szemeit lehúnyva, szédeltett tova.

— Nagyságodhoz nem lehet szólni, — duruzsolt, — mindjárt . . . goromba zsák . . .

— Lódulj, — kiáltott a fejedelem. — Országos dolgok vagynak! . . .

Az asszony szédelegve, mosolyogva, hallatlanul megszépülve imbolygott az ajtó felé, hogy a hajdukat behívja . . . Szemét lecsukva és álmodva járt : a fejedelem megborzongott : ezt meg kell égettetni, ezt a boszorkányt, ettől másképp meg nem szabadul . . .

VI.

A vendégek bejöttek.

A fejedelem a kandallónál állott. Nem lépett feléjük, mereven állott, érezte a közeledő szédülést. Mereven állott s vigyázott magára . . . A hajduk oda-mentek elébe. A gyengén világos, mély boltozatos szobában, ahol a tűz volt a legerősebb világító, komor, bozontos alakok voltak ezek a nagy bundás, nagy csizmás emberek ; Nagy András még a szűrforma nagy fekete mentéjét is magán hagyta a tekintély kedvéért. A fejedelem sorra kezét fogott velek s lassan, mámorosan jártatta rajtuk a szemét, aztán Géczyt nézte, óriási szemeit rámeresztve ; tetszett neki, szeretne volna megölelni, megpofozni, vagy megkorbácsolni : olyan szálegyenes, sugárzóan ifjú férfi volt, lehetett huszonnyolc-harminc éves, de fiatalabbnak látszott.

— Hogy gondolkodnak az mi dolgunk felől fel-földi uraimék? — kérdezte tőle kissé megbicsakló nyelvvél, imbolygó lábain állva, lengő árnyék formán.

Géczy elmosolyodott s hátrább ereszkedett, a kardjára támaszkodott.

— Azt mondják, hogy Bocskai uram a Tiszába ejtette a kalapácsot! . . .

A fejedelem úgy kapott a szón, mint hal a horgon, nagy szemeit kidüllesztette s előrehajlott Géczy felé, aki úgy állott, kitárva magát a nézésnek, de világért szembe nem pillantva, a tekintete valahol fent kalandozott a kandalló ormán.

— Ugyanugyé, — mondta a fejedelem.

— Illésházy uram maga mondta, — szólt Géczy s egy villanásra odanézett a fejedelemre, s aztán vidá-

man s fecsegve hazudozni kezdett : — még akkor nádor se vót, még szüretkor, Turzó György uraméknál voltunk Bicsén, ott volt Pálffy Kata asszony, az Illés-házy felesége, Czobor Erzse asszony, a Turzó felesége, nagy politikadámák : mind aszonták, hogy Bocskai uram jó magyar vót, jó szerencséje vót : de nem a török ellen csinált békességet, hanem a török mellé : ez a baj.

Nagy András, a hajduvezér, nagy deres bajsztát, mely szinte a melléig lógott, fekete öklével félreigazította s azt mondta dörmögve :

— Montam én Bucskaj uramnak előre, de nem hallgatott a jószóra . . .

A fejedelemnek dagadt a szíve. Ime itt az igazság : fölibe kerül Bocskainak. Kárörömmel lebbent meg a lelke, a nagy fejedelem először őt jelölte ki maga után örökösének, de mikor felismerte, hogy mennyire törökgyűlölő, akkor Homonnai Bálintot . . . Nagy elégtételt érzett : hol van Homonnai s lám ő a fejedelem ! . . . És hol a Bocskai nagy becsülete, ha az egész világ így beszél . . .

Csonka Bálint, a hajdualkapitány tódítani akart :

— Akkor lehetett vón megtörni az kégyó fejit, de úkeme eemulatta !

Nagy András egyet köhintett. Láttá már, hányadán vagyunk, ha már így lehet beszélni szegény Bocskai fejedelemről, hogy ú k e m e s n e m ú n a g y s á g j a . . .

— Kígyó fejit ! . . . — mondta. — Embernek attul sose kell megretírálni ! . . . — Kardjára csapott s felhördült : — Meg van még az vén vaskó, aki akkor vót ! . . . — s csúful beleköpött a tűzbe.

A fejedelem mámora egyre nőtt, hamar, hamar hallani akarta, mire számíthat, mert az ő ezer főnyi testőrsége csak arra jó, hogy a kolozsváriakat egy kicsit felpaprikázza : evvel még nem mehet harcba.

— Egy szál karrrdal rámenni ? gondolja kend ? — mondta nyersen Nagy Andrásnak.

Ez egyet rántott a mentéjén, úgyhogy félszárnya a földre csúszott s bunkós öklét megemelte :

— Egy szál kard ! — mordult fel, — egy szál kard ! . . . Az a bökkenője, hogy kijé az a kard ! . . . Mer ha az erdéli fejedelem únagysága húzza ki, nem

egy szál az uram, hanem erdő . . . Még a mezei sás is vérre áhít akkor ! . . . Az én vasam, csak egy rossz görbe nyeső : de ha én kihúzom, osztán felemelem, oszt előre mutatom, — s kihúzta tenyérnyi széles, rettentő pallosát s lassan a kandalló párkányára tette, — hát e mellé uram, hatvanezer hajdukard szegődik . . .

A fejedelem tudta, hogy túl nagy szó, de nem üres szó s a melle tárgult. Foktúi Máté, a pap, tisztességgel vetette utána :

-- Az megajjasodott szegény hazájír . . .

Géczy nem tűrhette, hogy olyan sokáig háttérbe szoruljon.

— Nagyságos fejedelem : az egész plánom tenyere-men fekszik . . . Konstancinápolyban a török meg van dögölve, magam szemével láttam . . . Áhmed, a győzhetetlen padisáh, asszonyruhába táncol a rab-szolgalányokkal : ez ? nagyságod ! ez egy kész Sardana-pal ! ez nem fog kardot ! iszonyodik még a nevétől is : ha ezt megtámadják, ez nem is védekezik : máglyára hordatja a kincset s elégeti, de meg nem védelmezi . . . Vége van a törökségnek, már az előttevaló szultán Muhammed, tizenkilenc testvérít, rokonját ölette le, hogy trónra kerüljön, s azóta minden héten egy főember zsákba, s bé a tengerbe . . . A janicsárok : voltak ; a katonavirtusnak : vége ; a nagyvezértül, az utolsó muzdurgánig : mindenki csal, lop ; adjon nekik Nagyságod egy jó lovat s eladja érte az országát ; vállalkozok rá, hogy elég baksisajándékkal kieszközlöm, amit akar Nagyságod : tíz évi adómentességet, vagy a lengyel koronát : itt vágassa le a fejem Nagyságod, ha nem . . .

Úgy hallgatták, azzal a hevüléssel, amely a pillan-at vágyától felgyújtva, akarja a hangulat-erősítő dolgokat.

— Ezt csinálja a bécsi udvar is, pénzen veszi a békét : a töröknek már csak az árnyéka ijesztő : annyi becsülete van, amit szegény Bocskai fejedelem szerzett nekik a Zsitvahátán kötött békességgel.

Géczy az ujján kezdte számlálni s oly egyszerűen, oly természetes hangon, hogy nem lehetett benne kételkedni :

— Ha Nagyságod felemeli az ujját : mindjárt maga mellé számlálhatja a magyarokat, meg a prágai

imperiumot, azután a lengyeleket, azután a persákat, ürményeket, ázsziabelieket : csak eccer vesse neki egy szelindek a torkának a fogát, jön a többi mind . . . Ha Nagyságodnak jó lova vagyon, itt abrakol s a Mármara tengeren itat rá . . .

A fejedelem megmozdult, sok volt a tűz egyszerre : s bentről a bor pokoli kínokkal marta, nem tudta már melyikre figyeljen a két gyötrellem közül.

— Azt mondom Nagyságodnak : Úgy szakadjon le rullam a testi ruhám : hogy a korona még bent vagyon az országban, akit Bocskai uram elszalajtott : Nem a török cifra tehemtelen koronája, hanem a régi magyarok szentséges szent koronája : azt mondta nekem Szklabinján Révay Péter uram : öcsém, ha korona kelletik az magyarnak : a korona az én őrizetem alatt vagyon ! . . . Akinek esze van : értse !

A fejedelem nem bírt tovább egy helybe maradni, nagy léptekkel lépkedett az asztalhoz, tétovázó ujjakkal fogta a tele kupát s hosszú kortyokkal fenéig kiitta.

Akkor, érezte, megtántorodik ; lassú, téveteg, óvatos kézzel tette le a kupát, de az erősen az asztalhoz koccant s felborult ; úgy nézett utána merev szemekkel. Rátámaszkodott az asztalra s úgy maradt : minden mozdulat hosszú, hosszú időbe került, míg véget ért,

Géczy még nem vette észre-a fejedelem színe változását s előbbi hangon folytatta :

— Csak két hely van, ahol megfeneklik, ha előre nem vigyáz az ország, minden dolog. Egyik hely kívül van a határon s ez az olá vajda, Serbán Radul ; ez az ajjas fickó, ez keresztet vethet a tervekre. A másik pedig idebelül van, az ország belsejébe . . .

A fejedelem úgy, maga elé meredve, dadogva szólt : a bor elrontotta s ő ezt jól tudta már, de őrizte magát, sötéten szólt :

— Monddki . . . mond dki : ha tulajdon vérünk is : kivetjük . . . az útból.

Géczy nagy szemet meresztett, csak most látta meg a részegségét. Ebben a percben bejött Imreffyné, aki ijedten rögtön látta, hogy a fejedelem ily váratlan s hirtelen levitézlett. A többiek még nem jöttek rá a titokra. Géczy nagy hangon, ahogy süketeknek s gyerekeknek szokás beszélni, mondta :

— Én megnevezem, ha Nagyságod akarja!... A fejedelem dolga a parancsolás : a szolgálé az engedel-messég... Én kimondom ápertén : én nem féltem a fejem... Pedig nagy bökkenő : mert még a római pápa is arrafelé int keresztet először, ahunнан a pénz nevet feléje... Úgy-e tiszteletes uram?

Foktúi Máté, akit váratlanul aposztrofált, kihúzta magát s szónoki bölintással helyeselt, de a fejedelem nem hallotta, nem figyelte, nem értette meg őket, nagy erővel tartotta fenn magát, balkarjára támaszkodva az asztalon, s jobb kezét kidobta ingatag, merev mozdu-lattal :

— A szászok... A szászokat gondolod?...

Géczy előbbi módján folytatta :

— Nem én mondtam!... Nagyságod mondja!...

— A szászok? — ismételte a fejedelem.

— Ha Nagyságod mondja : úgy vagy : a szá-szok!

— A száászok, — káromta Báthory s az ujjával megfenyegette a távot, — a szászok csak várjanak!... Tudjátok? — s széthúzott szájjal, nevetésre ferdült ajakkal, vad kárörömmel dadogta : — Tudjátok, mért dugta zsebre István vajda Szeben kulcsát?... Tudjátok?... Mer aszonta : aki Szebent bírja : az bírja Erdélyt!...

Lassan, lötyögve, elfordította a fejét, mert még ebben a setét éjszakában is ami ráborult, a hirtelen részegségnek ebben a rázúdulásában is őrizte titkát s fejedelmi méltóságát. Intett, hogy elmehetnek.

Most már mindnyájan látták, mi történt. A haj-duk, akik még seholy voltak a borral, fiatal még az idő, nagy csodálkozással vették, hogy a fejedelem máris el-ázott légyen... Imreffyné már ott állott az asztalnál, készen rá, hogy szükség esetén segítsen. Báthory újra intett, széles, heves intéssel nyögte :

— Kegyelemben... elbocsátjuk... kegyelmete-
ket...

Elferdült szája már értelmetlenül csemcsegte a szavakat s a haja mind az arca előtt hullt, olyan volt, a kondor fekete hajával, mint egy cigányvajda.

Az urak összenéztek. Imreffyné megszólalt :

— Terítve a másik házban kegyelmetek számára nagyjőuramék.

Erre döngő, nehéz lépésekkel kimentek a másik szobába . . .

A fejedelem addig nem ült le, míg bent voltak, úgy rémlett neki, ez méltóságosabb. De az utolsó percekben elszédült, Imreffyné hamar átölelte, de a rettentő nagy ifjú mellett ő egy vékony támaszka lett s Géczy visszaszökött az ajtóból egy ugrással s az asszonyon keresztül fogta el a fejedelem karját, hogy el ne zuhanjon: átölelte az ittast, nem ravaszság nélkül ölelvén át hosszú karjai közt az ott maradt asszonyt, aki csak sokára tudott kibújni az öleléséből.

A fejedelem álmosan feltámasztotta a fejét, óriási álmos szemét s belebámult a Géczy arcába, Géczy egész közel volt hozzá, most már maga ölelte a hóna alatt a beteg fejedelmet s arcuk csaknem egymást érte.

— Nyugodjon le Nagyságod, heverjen le Nagyságod . . . hozza ide kegyelmed, — mondta becéző s erélyes hangon Imreffyné. Géczy a medvedőrrel letakart heverő felé cipelte a fejedelmet, »nehezebb két bécsi mázsánál«, mondta a fiatal testre, mely minden erejét úgy elvesztette, hogy egy sártömeggé vált.

Géczy a nehéz tölgyasztalt félrenyomta, a széket felrúgta, amint cipekedett vele.

A fejedelem mosolygott, szemét félig leejtette mint a haldokló s a szája szélén elfolyt a nyála. Végre Géczy lefektette a heverőre. Egész belevörösödött a munkába, halántékán az erek vastagra dagadtak.

— Nem kell edény? — kérdezte, a természetes megkönnyebbülést várva a részegnél.

— Nem, nem, nem, — mondta Imreffyné, — csudálatos nagy természetje van, soha nem okádik.

— Sokat bevehetett.

— Többet egy akónál ez három napba; hatvan-hetven iccét bevedelt. És még mennyi égett bort . . .

Ajkát szorította, hogy ne nevéssen; nagyon furcsa volt, ahogy az előbb Géczy úgy hozzá ölelte a fejedelemhez, majd megfojtotta . . .

Kint azonban nagy csörgés-zörgés volt, az asszony örült, hogy ablakhoz futhatott, nagy csodálkozással ismerte fel, hogy az ura érkezett meg.

— Ó az alávaló, — mondta felindulva.

— Ki az, mi az? — kérdezte Géczy, de ő nem

felelt rá, legyintett, mosolygott s a fejedelemhez siett, aki a dívánon hörgött.

— Mi az, kedvesem, mi az, gyönyörűségesem, — becézte az idegen férfi előtt odaadó szerelmes hangon s a haját ujjával elfésülte arcából.

Géczy utána ment, szintén feléje hajolt, szemtelen bátorsággal egyre közelebb az asszonyhoz, úgyhogy végre arca érintette az asszony haját. Az asszony úgy tett, mintha nem venné észre, bár az ereiben tűz futkosott. A fejedelem felnyitotta a szemét s hályogos, megtört, szenvedő pillantással mereven nézte őket. Akkor mintha valami gondolat ébredt volna fel benne, lassan valami mozdulatot tett. A keze a mellén volt s ujjai elkezdtek mozogni.

— Mi az virágom, — mondogatta az asszony legédesebb hangján.

Az ujjak egyre folytatták, szinte gépiesen a furcsa mozgást.

— Kaparódzik, — szólt Géczy halkan.

Az asszonynak felakadt a szeme. Megértette a fejedelmet, hogy az együtt látva a kettejük arcát, öntudata utolsó szikrájával tréfál, félti s az előbbire céloz: a frantzuz betegségre, amiről beszélt, hogy: vigyázzon...

Mintha nem is volna részeg, beteg, hanem egészséges és rendes állapotú, asszonyi kacérsággal ráütött az ujjára:

— Ó a lelkem! — mondta s nevetve felpattant, — s én még itt ölöm magam érte...

Az ura ebb a percbe belépett a szobába mogorván, havasan, jégbe fagyva nagy bundájában.

— Éhes vagyok, — mondta szokott nyers módján.

— Ez a jó estét? — pattant fel az asszony. — Terítve várjuk! csak hozzá kell ülni! Az ördög tudta, hogy jön... Nem elég, hogy egy hete száz embert etetek itt: ha lélek volna benne, azt mondaná, mit hozott!

— No csak ne ugass, — morgott a férjeura, — tele van a szán... — Akkor megismerte Géczyt s rendesebben tette hozzá: — Azért fordultunk fel a diósi kaptatón... Servus humillimus, — s megörvendett neki, — no kegyelmedet az isten küldte most.

Erősen megrázták egymás kezét s az asszony ott hagyta őket, ellenben bejött a vénasszony a gazda holmijaiért.

— Hát az fejedelem? — kérdezte a kancellár s hozzá tette óvatosan — őnagysága...

Géczy kajánul nézett a kanapén heverőre:

— Nem fejedelem ez, hanem részeg disznó.

Imreffy álnokul leste a szegény fejedelmet, aki vonaglott s nyöszörgött öntudatlanságában.

— Nagy Sándor, a világbíró fejedelem is ivott, — mondta álnokul s tettetett alázatossággal, — mégis az ő Párménioja meg nem vetette, bétakar-gatta...

Avval odament a fejedelemhez s ráterítette a lecsúszott mentéjét.

De ott hagyta, s hogy meg ne haragudjanak odakint a hajduk, visszament hozzájuk Géczyvel. Ott beszélgettek s ott ette meg a vacsoráját is. Kitudakolta, hogy s miért jöttek ide. Azután elköszönt, jóccakát kívánt, hogy neki még sok mindent kell, referatumot tenni a fejedelemnek.

Evvel bevonultak Géczyvel a fejedelem szobájába.

— Nagy dolog kegyelmednek, kancellár uram, — hízelt Géczy neki, — ilyen borbogárral vezetni az országot.

Imreffy leült az asztalhoz s botos csizmáját kezdte bontogatni. Jött a vénasszony a tál meleg vízzel; Imreffy, míg a csizmával kínlódott, nyögve kezdte:

— Hát bizony, azt csak a jóisten tudja, mit tesz az: részeges fejedelem az ország élin... Nem ő diktál: a bor diktál belőle; s nem ő cselekszik: a bor cselekszik benne... Sose lehet tudni, mire virrad az ember, — hagyta, hogy a vénasszony a lábát a meleg vízben pacskolgassa, s hátradúlt a széken, — csak egyet gondol, mán felfordult környöskörül minden... Nem lehet a szaván építeni, nem lehet a gondolatát kiismerni: megszédül a feje s eccerre felborít mindent...

Koccintás helyett csak megemelte a kupát s visszaemlékezett utolsó együttlétükre, mikor Bécsben Rudolföccse Mátyás udvarában a fejedelem

acceptáltatásán dolgozott. Nem volt épp rossz emlék, mert súlyos politikai engedmények árán nem csekély gazdagsággal jöttek meg mindketten. A levegőbe meresztette szemét s komolyan mondta :

— Kegyelmed tudja legjobban, hogy mennyire nem akarták elismerni Bécsben ... ahogy hazajövök, bor közt lelem, fogja a kancsót ; az isten ne adja, ha el ne kapjam fejemet, úgy neki vág, hogy fordulok fel ... Hogy aszongya : ha nem esmerik, nem esmerik : ű nem fél az harctul ... Jó nagyságosuram : úgy véli részeg fővel, amit kimondott, már meg is történt : pedig hosszú út van a lélekadtateremtettétől a győzedelmes békekötésig ...

Összenevettek, mint cimborák, akik egy húron pendülnek.

— Hat hétig nem s nem eresztett színje elébe, akkor megbékélt, hogy Kendy Istvánt elcsapta a kancellárságból : nem szerette, visszafeleselt neki ... Azóta csak vagyunk, toszogatjuk egyik napot a más után ... De most isten küldte kendet, mert nagy idők kezdődnek s éppenséggel semmi segítségem nincsen : az kutya átkos Bethlen uram, fejedelmet játszodik az fejedelem mellett s minden számítást elront ...

Hallgattak egyet, aztán csöndesen mondta Imreffy :

— Mit izen az nádorespány?

Géczy öntelten mosolygott :

— Hajlandóság van benne, hogy találkozzon a fejedelemmel s együtt megbeszéljenek mindeket ...

Imreffy elborult :

— Tanálkozni? ... Hát ez mi szélfuvás? ... Mondta má neki?

— Isten őrizz, — nevetett Géczy s a fejedelemre pillantott.

Imreffy tűnődve szólt :

— Ahogy borközibe találja : vagy aszongya, szívessen tanálkozik vele, de csak seregek élén s kész a háború ... Vagy azt, hogy »nyergeljetek« s lóra ül s meg se áll Pozsonyig ... Mit lehet tudni e borivók felől? ... Mint bátyja, Zsigmond fejedelem, ha veszedelmes kezdett lenni a fejedelemkedés,

farbarúgta s elment hercegnek Prágába: azután meszre eszébe jutott, akkor hazalovagolt körül Nagylengyelországon s karácsony éccakáján beizent az uraknak, hogy audientiára rendeli őket... De akkor még lehetett, mer a még bolond világ vót: akkor még engedelmesek vótak az alattvalók... Most próbálja Bethlen uramékkal...

— Pedig ott nagyon kötik az ebet a karóhoz, hogy szerződésük legyen Erdélyre, nem hagyják, meg kell kapják az országot.

Imreffy elgondolkozott:

— Bethlehem uram azt mondta tegnap, avagy tegnapelőtt: »Én nem bánom, ha jön a római császár: de hozza magával a török szultán engedélyét, hogy Erdélyt neki hagyja... a lengyelek egyességét, hogy nem difficultálják; hozza magával az erdélyi szabadságot, hogy mink nem alávetett tartománya leszünk Ausztriának, hanem magunk szabad gazdája; hozza magával az iparbéli, kereskedésbéli szabadságot, hogy itt élni, dolgozni, gyarapodni lehessen mindenkinek, s végtire hozza a vallásszabadságot...

Géczy felkacagott:

— Okos ember Bethlehem uram, csak nem kéri tülle költsön az okosságát.

Imreffy bólogatva mondta:

— Felelém neki, hogy: az elsőket, ha nem hozza is, de megígéri: hanem ezt az utolsót, ezt meg sem is ígéri soha... Erre azt mondja: így pedig papucsunkat se kapja meg: esküszöm kegyelmednek!

Jó ideig beszélgettek s egyre fesztelenebbül ügyeltek bele a politikába, mikor a fejedelem szokatlan s váratlan dolgot mívelt: felült, nagyot ásított s felkelt. Rendes szokása volt, hogy legnagyobb részegségében is vissza-visszatért az öntudata: bikatermeszete volt s valami irgalmatlan elpusztíthatatlan ősereje.

— Á, istennek ajánlom Nagyságodat, — álmélkodott Imreffy s felugorva köszöntötte a fejedelmet.

— Nagyságod szunnyadott egy kicsit.

A fejedelem csak mosolygott s nyújtózkodott, mint egy diák.

— Kendyt! — mondta, — hol van most Kendy?

Imreffy s Géczy összenéztek, nem érettek.

— Hijjátok Kendyt.

— Igen Nagyságos uram, — mondta Imreffy, — hé! Kereki fiú! — s kiáltani kezdett Kereky Feri után a másik szobába, mert azt hitte, udvari inasát akarja a fejedelem, de ez nevetett.

— Kendyt... Irjál levelet Kendynek, hogy holnap okvetlen itt legyék...

— Kendy István uramat?

— Igen, — báméskodott el Imreffy s morogta: — bene, bene princeps maximus.

A fejedelem felállott s mentéjét magára vette, hogy kimenjen az udvarra.

Géczy kész volt rá, hogy karon fogja ha kell s kísérje, de a fejedelem elintette. Kereky Feri bejött, őt eresztette magához, vele ment.

— Mi a csudát akar a Kendyvel? — morogta Imreffy. — Vagyon itt a fejedelemnek egy levele, amit az ősszel írott volt Kendynek, szüretkor, de mire elküldték volna, megharagudott rá s nem engedte. Ez a levél most is itt van valahol az téntás ládába.

Sehogy se fért a fejébe, hogy a fejedelem csak úgy felébred mámorából s éppen Kendyt, az ő megölő ellenségét kívánja...

Nagy léptekkel járt fel s alá a szobában, előszedte az írószereszládát s csakugyan meglelte a fejedelem sajátkezű levelét, s azt el is olvasta Géczynek.

A levél így szólt szóról-szóra, betűről-betűre:

«Gabriel Bathory Dei Gratia Princeps Transsilvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes.

— Még akkor nem volt Moldva fejedelme, — szúrta közbe Imreffy, — de hogy az ősszel az olá vajda úgy szorította a moldvai vajdát ez hatalmunk alá adta magát s felvettük ennek is a címjét azóta... No, majd felvesszük úgylehet egy hét múlva, kettő múlván Olájország vajdaságát is! — s titokzatosan mosolygott, aztán tovább olvasta a levelet:

«Spectabilis ac magnifice domine, fidelis sincere nobis dilecte. Salutem et favorem nostrum.

«Sok jókkal aldia meg isten kgdet. Az kgd küvér teheneet megadtak nekönk, melyet erdei vad gyanánt keöldeött, de inkább

hisszük, hogy majorjában verette agyon kgd. mindazonáltal kgdteöl kegyelmessen vettök, kívánjuk is, hogy erdön mezeön és majoriban sokat verethessen. Az mi ennek elötte való írását illeti, hogy minden jószágában se lesz több egy ako boránál, kgdnek nem lesz több, de hisszök isteneönket, nekeönk több lesz. Attul is nagyon talán, hogy mink jobban kapáljuk az szeölleöszemet kgdnél. No, mindazáltal kgd meg nem fogatkozik sem borunkban sem zereteteönkben. Tartsa meg isten sokáig jó egessegeben kglmedet Datum Albae Juliae die octobris Anno 1608.

Spect. ac magn. dom. nrae frater benevolus

Gabriel Báthory m. p. *

Mikor a fejedelem bejött, Imreffy látta, hogy a friss levegő egészen rendbehozta az elmebéli állapotját.

— Nagyságod parancsolatjára abb a nyomba jöttem, — mondta Imreffy, — ahogy pecsétjít vevém . . . — zavarodottan megállott, s úgy tett s úgy forgatta szavát, mintha a fejedelem előtt valamit titkolni akarna.

De ez oly ártatlan volt s a hideg után olyan jókedvű, hogy nem vette észre a mesterkedését. Erre ő magától folytatta :

— Hát iszen el is jöhettem könnyen . . . ami igaz, igaz . . . nem maradt hijunk Kolozsvárott . . .

A fejedelem odapillantott rá.

Imreffy tovább szurkálódott, a papirosokkal motozva.

— Nagyon javallom magam is, hogy Nagyságod Kendyt hijtassa, mert ha az ember egy tromfot elvesztett, másat szerez helyébe . . . Itt van az Nagyságod őszi levele, evvel bizvást el lehet hívni Kendy uramat.

— Őszi levél? — kérdezte Báthory, aki már régen elfelejtette azt a levelet, de aztán ráismert a saját írására, — Irja meg neki kegyelmed, hogy hozza magával feleségét, mert kegyelmednek szigorú parancsolatja nagyon, hogy odaadja a donatios levelet az Katus nevű rézágyúró, amit az ő felesége kapott meg, tőpénznek valónak.

Imreffy nagyon felmeresztette a szemét, visszaemlékezett arra a fecsegésre, amit Szász Lóna felé

* Ez a levél Báthory Gábor hiteles eredeti levele ; fennmaradt maga kézírásában Mike S. úr gyűjteményében.

folytatott a fejedelem az urakkal... Nem szerette ezt az ajándékozást, mert ez nagy recenzust fog kelteni az országban: de mit tegyen a cseléd... hallgat...

— Igenis... Jól is teszi Nagyságod, hogy fejedelmi jogaiban másokat is osztogat, úgylis mások is gyakorolják mán kéretlen...

A fejedelem megérezte, hogy valamin piszkálódik s rászólt:

— Mit zagyválsz? — avval poharat vett s egy kicsit szájöblítésformán ivott.

— Betlehem uram!... — morogta Imreffy.

— Hugyan?

— Betlehem uram fejedelemnek képzi magát Kolozsvárott... Hogy épen jöttemfele, nagy hangosan parancsolta ki a katonaságot a városbul...

— Megbolondult az ember? — hördült fel a fejedelem.

— Hogy: holnap reggel pitymallatra egy fia katonája a fejedelemnek bent a várba ne legyen!

A fejedelem azt hitte álmodik:

— Ezt Bethlen tette vóna?...

— Valamit főznek a palotában...

A fejedelem lángvörös lett: a felesége!

Villámló szemmel ordított rá Imreffyre.

— De beszélj eszed bestye lélekadta rossz bocs-kora, mert meglapítom az agyad.

— Ha kettőbe metsz is Nagyságod, egyebet nem mondhatok, csak hogy a fejedelemasszonyt az egész város népe a palota kapuja előtt zsoltároskodva imádja, s térdreborulva, mint egy szentet s Bethlen uram a katonaságot ki akarja tudni, mán hogy ki is rendelte a városból.

A fejedelem sötéten, vértódulásosan nézett rá, szinte a hév ütötte, aztán hosszú léptekkel járkálni kezdett.

— A fejedelemasszony igenis megérdemli a dicséretet s dicsőséget, — mondta fojtottan — s Bethlen uram is tudja mit csinál... Egyéb ujságja nincs kegyelmednek Kolozsvárrul?

Imreffy hallgatott, aztán szólt vontatva:

— Nagyságodtul engedelmesen bocsánatot kérek, de igenis hogy van s pedig nagy: ma reggel befutottak

Brassóbul a moldvai vajda követei, hogy az napra virradólag, mikor az erdélyi fejedelem fejedelem-asszonyát várta Szász Lónán: akkor éjca az olá vajda fegyverrel támadta meg... Ahelyett, hogy követit ajándokkal küldte volna az ünnepségre, — haddal támadta meg a moldovaiakat a fejedelem hív alattvalóját, s a moldvai gyermekfejedelemnek, anyjával együtt, menekülnie kellett... Brassóig meg sem álltak; ott éjszaka be nem eresztették őket s reggel Fejér Mihály brassai bíró rögtön követeket küldött, moldvaiakkal együtt, hogy jelentést tegyen. ..

— Bethlenhez?! — kérdezte ingerülten a fejedelem.

— Isten őrizz! — kiáltott Imreffy, — a követeket én fogadám s mindjárt bezárattam őket a setét udvarba. Rajtam kívül más még nem tudja a dolgokat.

A fejedelem soká járkált, akkor így kiáltott:

— Bárhogy s mint, nekem reggelre ideteremtsétek Kendyt, Kornist s Boncidáról, Bánffyt... A nagy isten küldi ez dolgot nekem...

Fogta a serleget, fenéig itta. Az urak érezték: itt valami nagy dolog készül.

Egyéb azonban nem történt egyelőre, mint hogy a bor újra megtette hatását. A fejedelem szemmel láthatóan elvesztette energiáját, ajka félrefitult s a szavak hebetölve jöttek ki a száján.

Érezte maga is s asztal szélébe fogózva, székkarján araszolva átevezett a pamlaghoz s nehéz fejét újra leejtette.

Imreffyné, aki közben házi dolgok után nézett, bejött hozzá:

A fejedelem intett:

— Ki, ki már... menjenek...

Géczy s Imreffy összenéztek.

A fejedelem már nem törődött velük. Imreffy fogta az írószeres holmikat s átköltözött a nagy szobába, az ebédlőbe.

Imreffyné ott akart maradni, de a fejedelem észrevette, álmós nagy szemeit rátámasztotta s azt mondta:

— Évuskát akarom...

Az asszony azt hitte, nem jól hall, s csitította:

— Elaltatjuk a fejedelem őnagyságát, lefektetjük a fejedelem őnagyságát...

— Évuskát akarom! — a fejedelem vastag, buja ajka, mint a litániában duruzsolta: — Évuskát akarom...

— Jójójó, csak aludjon a nagyságos kisbaba...

— Évuskát akarom! — csikarította fogát az ittas s féltő volt, hogy botrányt csinál. Nem is nyugodott meg, míg be nem jött a lány. Csíkosan szőtt, feketével tarka sávolyos abroszba volt burkolva, ijedt volt és kócos.

Egyedül jött. A fejedelem intett neki, szinte maguktól mozgó ujjaival, hogy dobja le a kendőt. A lányka szepegeve leeresztette; véres kifakadt vérhúrkák voltak a vállán.

A fejedelem mintha csak ezt akarta volna látni, talán homályosan visszaemlékezett a lány reggeli megkorbácsolására... mikor volt már az... feltámasztotta fejét, úgy nézte dermedő pillákkal:

— Vér... — motyogta, — vvér...

Aztán valami káromkodó szavakat dadogott:

— E, boszorkány híres bestye... sánta koszos tipertes boszorkány... — aztán intett — ereggy aludni...

Elkergette a lányt; aki nem ment messze, csak a kandallóig, onnan nézte iszonyodva és keserű szerelemmel, hogy a kedves fejedelem fejét elejtette, elbicsaklította s felfordult szemmel már aludt is...

VI.

Hajnalba, ahogy az ablakok elkezdtek kicsit világosra izzani, a fejedelem iszonyodva, hörögve riadt fel.

Azt álmodta, hogy dulakodott, verekedett, vagy mi is volt... Irtóztató rossz álma volt, meg akarták ölni. Átkozott kegyetlen álom, tüdejét szorították s a kard hegye már torkán volt...

Érezte, mint hervadott színe, mint hidegült s merevedett lába, mint kékült keze, mint béestek s nagy kínok miatt kifordultak szemei, mint vonódott s keményedett homloka, mint feketült nyelve,

mint röhögött mellye, mint fakadoztak könnyei, mint folynak hideg izzadási, mint fárad lélegzése... s akkor kiszakítja magát s mégis felszökik az életre mint a sárkány tarajára...

Szörnyű nagy lélekzeteket vesz, hév örömmel issza magába újra az életet

Géczy volt : érzi, tudja, Géczy volt : az álom... Géczy emelte rá a kardot s döfködte, oldalába, tüdejébe, torkába s szorította hosszú karjaival, hogy szinte beledöglött.

— Átkozott nyilvánvaló boszorkány, lidérces álomnyomás... inkább laknám egy házban egy ebbel, mint mégegyszer itten megháljak...

Törölte a hideg tajtékot homlokáról, akkor az ő mozgolódására s sóhajtására valaki elébe szökik s ő nagy markaival megmarkolja a vállát, mire egy fojtott s iszonyú s fájdalmas sikoltás:

— Évuska!... te mit keresel itt...

A lány szipogva sír s térdre esik az ágy előtt; a fejedelem ujjai maguktól eresztik el a pillanatban, ahogy felismeri a fájós testecskét.

Homályosan valami felferődik a fejedelem agyában: korbácsütésekről, amelyek vérbarázdákat hagytak a lányka fehér vállán, s nem tudja hol s honnan... mikor s mért látta volna... de elfelejti már az álmot s valami annál kínosabbra, az éberlétre eszmél...

Nem, még egyszer itt meg nem hálal, ebbe a setét boszorkány bűvös tanyába... s már Kolozsváron van s már Szebenben van, már hadak élén áll, s szinte kiugrik az erős bundák közül, amelyekbe be van takarva... Csizma is lehúzva lábáról, ugyan ki mívelte s mikor, ingujjba fekszik a medvebőrön, nadrágja azonban rajta vagyon...

— Eregy ki innen, — mondja a lánynak nyersen, — erigy a jányszobába, hagyj engem...

A kislány szepegve feláll, elmenne, akkor meggondolja, a kandallóhoz megy, felszítja a tüzet, s fával jó megrakja, aztán visszakucorodik a helyére, a kandallósarokba a tűcre, ahol ülve, szunyókálva húzta ki az éccakát... valami öreg nagy décbundába fűlig burkolózva.

A fejedelem észre sem veszi többet, feje fájdul, nagy gondban s nagy tűnődésben van.

Szeben várát ostrommal be nem veszi senki, de ha megveszi is, amiben nem kétkedik, sok idő és sok veszteség... Mikor a mult esztendőben aratás után először volt Szebenben, még ma is érzi az ütést, szíven találta az irigység, mert a Székelyföldről jött s amerre járt, az az ország mind el volt dúlva, pusztítva, egy falu nem volt leégetetlenül, kirablatlanul, mindenütt sírással folyt a vivát, s minden arcon több volt a szomorúság, mint az elevenség: de Szebennek nagy fekete várbástyái büszkén állottak s mikor harmincad magával bément, mert az átkozott szászok törvénye szerint még a fejedelem sem mehet be harmincnál több kísérettel a városba, hol magyar embernek sem házat venni, sem vásárolni, sem eladni, sem lábát csak be is tenni a városi tanács írásbeli engedelmé nélkül tilos: úgy érezte magát, mint egér a csapdában.

Hogy szét tudta volna rúgni azt a várost, mint kakas a szemétrakást s látta a szászok arcán, hogy ezek félnek, reszketnek ezek, hogy felkeltik az irigységet maguk ellen... koncukat féltő ebek voltak, éljenüket foguk közül eresztették ki...

Átengedte magát a féktelen haragnak, amely elfolyt ereiben s mint a tűz csörgött minden tagjaiban.

Bárhogy s mint, de úrnak kellett lenni e városon.

E pillanatban egy nagyszerű idea jutott eszébe.

A sipos!

Felpattant helyéből: Szeben be van véve.

A sipos! az olasz sipos!

Mikor először volt Szebenben, ahogy kifelé költözött hadaival a várból, kedvetlen volt s már gyűlölködő: sértette a szászok szabadsága, magukba zárkózottsága, bántotta, hogy ennyire szabad törvényeik s rendjük van: mégis csak hallatlan, hogy magyar ember házat, földet nem vehet köztük, s hogy a fejedelem maga is csak vendégként mehet be hozzájuk. Sértette, hogy: ez nem az övé! Ez nem az ő országa... Mi dolog az! Hát az erdélyi fejedelem csak rongyos vitézein, égett házu parasztjain, vedlett, kopott nemesein uralkodhatik s velük fog harcolni az egész világgal: de ím a gazdag s jóruhás szászokkal nem bír? Ezek csak a maguk jószántából járulhatnak

hozzá az ő kiadásaihoz? . . . Forralta, égette a vérét, hogy az országának egy-egy foltja ki van szakítva kezéből, s ép a kincsek, az ékszerek! »Mit kezdjek ez nyűtt mentével, ha a forgókat s boglárokat fel nem tehetem, csak ha az uzsorás egy avagy két napra kölcsön adja . . . Mit csináljak kertemmel, ha csak a parlagok s tarlók enyéimék, de a gyümölcsös kertek s a halastavak nem . . .« Az egész országot azért járta volt be, hogy lássa, érezze, az egész testében feligya a birtoklás gyönyörűségét; érezze, hogy ez az egész terület úgy az övé, mint maga a teste, a karjai s lábai; ruhája s vagyona . . . Nem fért a fejébe, hogy nőtt, hogy történt ez, kik voltak ama balga. fejedelmek, akik együgyűségből, tehetetlenségből, baromságból, megengedték, hogy kiszakítva maradjanak s magukban nőjenek, hízzanak, éljenek a szász városok . . . De ahogy volt, volt, ezután ez másmint lesz: érezte minden idegében, hogy ő véget fog szakítani ez dolognak.

És ha tönkre fog menni, menjen tönkre.

Ha az egész magyarságnak jó, koldusan, szegényen, s nyomorultan élni, legyen akkor koldus, szegény, s nyomorult az egész lakosság: a szász is . . . Már otthon, árvagyerekkorában, Ecsedben, a parasztok csácsogása és sápitása közben hozzáedződött, hogy nem igazság s nincs rendjén, hogy az édes haza édes gyermekeit nyomorúságban, tudatlanságban s rabbilincsekben tartja, de idegeneknek megengedi, hogy e bolond paraszt nemzet fölött jóllétben, díszruhásan, vigadozó pofával tündököljön . . . Ő, ha már nem tudja egy csapásra megszüntetni a nyomort s felemelni a setétségből a maga véreit, akkor legalább eltörli ezt az ordító ellenképét az ő életüknek: kimossa a szászság boldog hetvenkedését a nyomorúságoknak e siralomvölgyéből . . .

Csak ügyesen . . . csak okosan . . .

Mikor először járt Szebenben, előbb körüljárt farsangos útján, körül az országon, körül a székely hegyek völgyén, Csíkszéken, Udvarszéken, Háromszéken húzott át s csak mikor a vígan indult s keserűen, fájó szívvel végzett út után, haraggal csordultig volt, csak akkor ment be a fényes Brassóba, ahol epével és méreggel telt meg; s a hatalmas és komoly

Szebenbe, ahol gyűlöletre s égő bosszúvágyra fordult minden indulata . . .

Akkor történt, mikor Szebenből kifelé jőne, hogy észrevette, hogy a város kapujából nem látszik a serege, a várfal alatti tíz öles lejtő bokrai miatt . . . Ez mint egy tündéri villanás, egy fényes haditervet keltett benne . . . S most farsangon azért látogatott el Szebenbe, hogy bentről megnézzé a kapukat : a felséges csel számára, a mesébevaló cselcsinálás kedvéért, amelyről még a saját süvegének sem mer beszélni, mert fél, hogy idő előtt elárulja . . .

Hiszen míg köztük volt, forrt az indulata, hogy megcsúfolja őket, hogy szétüssön köztük s csak a jövő reménysége tartotta vissza, hogy uralkodjék magán s tisztességesen hagyja el forró indulatai mellett is a szászokat . . . Láncot vetett lázongó dühére s mosolygott, mikor harapni szeretett volna, mert várt a holnapra : mikor mindenestől bekapja s lenyeli ez várat, polgárostól, törvényestől, s úgy fogja megrágni, mint a duránci barackot s mint a gyümölcs kemény magvát, kipöki majd a híres szász statutumokat, privilégiumokat, törvényeket . . .

A sipos, a sipos ! . . .

A sipos fog játszani a kapupiacon, míg az egész szász népség, s a várfalokról a szász katonaság, mind odabámul : azalatt kint a magyar sereg . . . No, de várjunk sorára . . . meg kell ezt gondolni, hátha kevés egy trufa s még más is kell . . .

Végig se merte gondolni a gondolatot, annyira féltette ; felpattant az ágyból, ököllel dörgölte fejét, kábult nehéz agyát, aztán csizmát húzott, bundáját vállára vette s kiment.

Az ebédelőházon kellett keresztülmennie ; ismerte már az ajtózárat s kinyitotta a nagy kapcsokat s tolóreteszeket, amelyekkel éjszakára, mint valami kis vár, el volt torlaszolva a ház bejárata . . .

— Hujhó, — kiáltott kint a virrasztó, mikor az ajtócsikorgást hallotta s ő viszonzta a kiáltást : hujhó . . .

A reggel jobban itt volt, mint az apró ablakokon át gondolni lehetett, az istállókban s a konyhaházban világosság volt s mozogtak az emberek. A hó világosságát a felkelni készülő nap fénye már kavarta.

Báthory tele szíjta tüdejét hideg szűrös levegővel s nagyokat itt a szabadságból s a közeli, távoli hegyeket felhabzsolta ; úgy érezte, mintha most lett volna az övé végre az országa . . .

Csak addig volt kint, míg jól át nem fázott ; félmeztelen állott a tornácon szétlógó bundaszárnyakkal, belőlről forralta az izgalom s a tűz . . .

Aztán hirtelen ráérezett a kegyetlen fagyra, összeborszongott, összekapta magán a bundát s visszafordult, visszament a házba.

Az ebédelőház bűdös volt s a gyenge világosságban látta az alvókat. A hajduk ott feküdtek a lócákon, a karos ládákon, csak úgy bundába, csizmásan, fejükbe húzott süvegben s horkoltak.

— Csak aluggyatok, — mondta magában, — jó farkasim, majd fogtok még paplanos ágyban nyugodni.

Mosolyogva gondolt a gazdag szászok szokásaira, akik este levetkeznek s hálóimegben bűnak be a pelyhes, paplanos ágyakba . . . Erre kell nekik az erős várfal s a biztos törvény, hogy ilyen puhaságban fetrenghessenek . . . Báthory férfibbnak, keményebbnek, emberebbnek érezte magát, hogy elgondolta, hogy ő, mióta fejedelem, talán tízszer sem vetkőzött le este az alvás kedvéért : egy medvebőr, vagy egy láda elég, feje alá gyűrt kisködmön s magára rántott mente a legnagyobb hidegben is . . .

Az ő szobája meleg volt, a kandallóban nagy fahasábok égtek s ez jó volt . . . Körülnézett, s meglátta a kandalló-kuckóban a lányt. Elmosolyodott : ez olyan ím, mint a jó kutya . . .

— Vigyázol a tűzre, kis szógám ? — mondta neki.

A lány kicsire gubbaszkodott, hogy valahogy ki ne verjék innen . . .

A fejedelem nem törődött vele : nagyobb dolgok forralták most a vérét, leült a kanapé szélén, s maga elé meredt . . .

Már szomszúsága is felébredt, balkézzel kutatva babrált az asztalkán s meglelte előbb a kardját, azután a kupát . . .

— Az egész várost kipusztítani ! . . . Minden szásznak menni kell ! . . . Elég sokáig éltek a jó hajlékokban s a gazdagságban, most menjenek ők szét

a csíki havasokba, a fakalyibákba s tanuljanak meg faragni, fát vontatni, kecskét legeltetni s éhkoppot nyelni . . .

Visszafeküdt a fekvőhelyére, magára húzta a meleg bundát s elvetve magát a kemény deszkán, a melegen gyűrődő nagy medvebőrön, dermedt testtel, lehúnyt szemmel várt új gondolatot.

Hosszú-hosszú ideig feküdt így, míg csak meg nem világosodott. Közben szunnyadásig elmerült gondolataiba, anélkül hogy aludt volna, de oly mélyen belekábult a tervezgetésekbe, hogy alvással felért a kábultsága.

Haditervet csinált s végiggondolta az időt : a hajduk felkészüléséhez, az országgyűlés összehívásához, a fegyveres felkelés kihirdetéséhez, a katonaság, a vitézi rend egybegyűjtéséhez idő kell. Ma február 13 vagy 14 ; két hét, három hét kevés erre, március eleje előtt ki tudja, bent tud-e lenni Szebenben ? . . . Szeben annyira lekötötte, lenyűgözte, hogy Brassóval nem is bírt törődni . . . Pedig arra is rá fog terülni a vizes lepedő . . .

Kint csattogás, morgás, beszédek voltak. Visszahangozott a boltozatos szobák fala, aztán ő is felkelt s álmélkodva látta, hogy a lány még mindig itt van s most kábultan s mélyen alszik a kialvó tűz mellett : nyilván egész éjszaka virrasztott s rakta a fát a tűzre. Szegény kis lány, szép gyerek . . . A válláról lecsúszott a kendő s a ködmön, s látszik a véres seb : csakugyan egy átkozott boszorkány az asszony : ily pogány kegyetlenül verni egy gyenge leányt . . . No, nem soká fogja már látni a bestyét . . . érezte, hogy most aztán örökre s tökéletesen szakított vele, nincs hatalom, hogy még egyszer egybefonódják vele . . .

Míg készült s magát rendezgette, oda-oda pillantott a leányra, de mely csudálatos, most ez nem volt neki leány : egy szegény gyerek volt, egy kis inas volt, egy kis ember volt . . .

A lány csak akkor ébredt fel, mikor Imreffyné bejött.

— Nos, — kérdezte kimondhatatlan gúnnyal, — jól vigadott-e nagyságod ?

A fejedelem végignézte, hideg s ellenséges szemmel.

Nem szólt s nem tudta maga sem, mért, Géczy jutott eszébe. . . Indulatosan intett s kiutasította az asszonyt.

— Hm, be rátartós a lelkem, — mondta az asszony, aki érezte, hogy valahogyan kitelt az ideje s nem merte feszíteni. — Küldöm a Nagyságod mosdóvizét, no.

— Géczyt az isten küldte, — mondta magában a fejedelem, — s most érezte meg először, hogy Bethlen nem fog beleegyezni, nemcsak a szászok kipörkölésébe, de a háborúba se . . . Pedig a török szultán engedelme nélkül hadat az országból kivinni nem lehet s a török ez fene Bethlen tanácsa szerint igazodik : isten küldte, vagy ördög küldte, ez a Géczy épen jókor jött . . . Ez ki fogja a portán csinálni . . . Géczyvel szemben másképp érezte magát mint Bethlen előtt, érezte az egyforma gondolkozást, a cimbora-ságot, előtte semmit sem restellt s nem szégyenkezett...

A dajka behozta a tálban a vizet, mert ő ezt az egyet el nem hagyta, a mindennapi lemosódást. Nagy tót csapott a szoba földjén, s kemény vászony kendővel törülközte magát . . .

Közben jött udvari inasa s a borbély. Hogy az idegen férfiak bejöttek, ijedten nézett a kályhasutra, de a lány már nem volt a szobában, észre sem vette mikor ment ki, de örvendett rajta, hogy elment.

A hajduk odakint nagyon morózusak voltak. Fejüket lógatták. Dolmányukat helyre rángatták, üstöküket tenyérrel ellapogatták s ezzel megvolt a reggeli munka. Nagy András uram kint volt s a hóban megdörzsölte kezét, Foktői Máté sápadtan s dideregve húzódott össze ; Csonka Bálint egy nagy turhát kiköpött, ennyi volt a reggeli tisztálkodása.

Odakint csengettek a konyhán.

— Mi az e ? — kérdezte Csonka Bálint, egy házhoz tartozót,

— Cipó, — felelte ez vigyorogva. — Meleg cipó !

Értették, ez idők jó szokása volt, hogy a kenyér-sütő mester, minden háznál, minden reggel egy-egy cipót sütött minden személy számára, aki a házban tartózkodott. Avval kellett beérni egész napon át. A fejedelemtől kezdve végig az utolsó béresig kiki megkapta a maga cipóját.

— Ugyan szógám, — hozd fel nekünk is azmi jussonkat, — mondta Csonka Bálint a darabontnak, amit az jószívvel meg is ígért.

Később forralt bort kaptak a meleg cipóhoz ; keveset törtek a kenyérből, a többit eltették a tarsolyba, mert meglehetősen szűkecske volt a kenyérbéli prebenda, takarítani kellett belőle az ebédhez, meg a vacsorához is.

Rövid időre kijött hozzájuk a fejedelem.

Most a fejedelem egész más volt, mint az este.

Mintha nem is ivott volna tegnap, friss volt s jókedvű, de rendkívül komoly, a szeme égett, az arca éle piros volt s szórakozott volt beszédben, mozgásban.

Kérdezte s hallgatta őket. Ők elmondták a hajdúvilág állapotját. Nagy a harag s a keserűség a hajdúnép között, mert hiába volt a Bocskai végrendeletje, nem kapták meg sem Kállót, sem a hajdúföldet. Hiába volt Imreffy uram tavalyi alkuvása is a császáriakkal, csak bitangjába laknak ők s országfutóbolondjai, ahogy Nagy András uram dörmögte . . .

— Bizony nehéz az hajduk élete, Nagyságos uram, — szolt Csonka Bálint s szokása szerint maga elé köpött, — télen, nyáron kint a szabadban él a hajdúlegény a fűvellő helyeken. Most is mely nagy hó van, soká kell a marhával járni, míg fűvet kapar magának a hó alól. Sokat kell ám a farkasokkal küszködni, nem tudják azt a várasokba lakó népek, mer a farkas a mi nagy ellenségünk, csak még egy nagyobb van annál is : a kóbor latrok, tolvaj, pribék, utonálló katonák, uram ; most is, mikor az őszén a felhízott göbölyöket magam hajtattam a bécsi kőre, rajtunk ütöttek a latrak : iszeng nem ütüllek ijed meg az ember, mer őket szétugratni, a csak gyerekség, hanem osztán a megjesztett marhát egybe terelni, az a dolog . . .

A hajdút csak meg kell piszkálni, a hajduból mindenkor ömlik a panasz, mert a hajduk élete a legnehezebb élet a világon.

— Próbáljuk, próbáljuk, katonának állnak a fiaink, de ott még csak evesebb a soruk . . . A várbeli katonaság sora alábbvaló az erdei állatnál, az éhség kerget immár koldulni menni, ilyen szűk időben feleségünket, gyermekünket éhvel nem ölhetjük meg . . .

A fejedelem értette őket, hogy ez a háború után, a hadizsákmány után való kesergő vágy panasza :

— Nem kell félnetek, — mondta a komor, vén embereknek, — olyan országokra viszlek én még beneteket, ahol tejjel virágzik a patak is.

— Nem is lesz Nagyságodnak, Nagyságos uram, fejedelmem, nem lesz Nagyságodnak soha panasza a hajdukra, mer mánis úgy imággyák az hajdubéliek a Nagyságod felséges nevét, hogy elébb imádkoznak az fejedelemhez, mint az istenhez, Nagyságos uram, — hálálkodott Csonka Bálint s leemelte süvegét.

Most, most lett ura ez embereknek ! érezte, a markában vannak : s érezte, hogy soha még fejedelem szilajabb sereggel Atilla óta nem indult hadnak : ezek az emberek, akiket Bocskai azért akart letelepíteni, hogy kiüsse a kezükből a kardot, ezek nem akarják megérteni az új időket, nem akarnak csahos paraszttá lenni, vér van bennük s erő, s nem kedvelik se a szántást, se a kapálást, de kedvelik a rablást és vérontást . . . Ezek mint egy szív, egy lélek fognak talpra szökni, hívni sem kell, csak engedni, hogy jöhessenek harcolni . . .

Volt köztük eleget, tudta, a hajdu nem gyűjt, se nem takarít ; az a szava, hogy addig nem takarékoskodik a hajdu, míg másnak van falatja . . . Hogy fognak ezek rászabadulni a világra, úristen : a fejedelemnek a szeme lobogásában benne volt népek veszedelme, tüzek erdőzése, síralmak orgonázása.

De egyúttal a gazda megérezte a veszedelmes játékot s birtokát féltette. Mindjárt kereste az utat, hol s merre vezesse a hajduságot, hogy a maga kertjének, a maga országjának ne árthasson . . . Mert ha egyszer betette a lábát a határon, azontúl csak a jóisten ha bír velük, vagy asse . . .

De csak várjunk a szóval ; majd a szerződésben . . .

Nagy András is hallgatott ; ez nem tárgyalás, nem ez annak a módja ; tartogatta erejét s gondolatait.

A fejedelem kiment, a vitézeket nézte, míg a szobáját kitakarították.

Imreffy kísérte. Imreffy elmondta, hogy az éjjel a leveleket elküldte s nagyon hiszi, hogy foganatja lesz, mert még tegnap megtudta, hogy az egész társaság

Bánffyéknál van Boncidán. Ha a levél ott érte őket, akkor két avagy három óra múlva itt is lehetnek.

A fejedelem szórakozott s komoly volt. Az udvar közepén csak így szólt :

— Március elsejére megvehetjük-e Szebent ?

— Brassót is Nagyságos uram, — mondta Imreffy féltréfával, felelősség nélkül.

Nem beszéltek tovább, járták az istállókat. Mikor a másiktól is kijöttek, a fejedelem szólt :

— Megvenni, megveszem, de : megtartani ! . . .

Imreffy csak ennyit mondott rá :

— Dissipáltassék . . .

Szét kell szórni a népet belőle . . .

A fejedelem szeme lobbogt vetett : ez volt az ő gondolata is hajnalban, de azóta sok mindenre fordult már : ha szétszórja Szebent s a többi szászságot, akkor ki fogja fizetni a nagy adókat, a tízezer aranyakat, beszállgatni a fegyverek garmadáit, s mindenféle mívék s eszközök bőségét . . . A magyar jobbágysága csak termésével segítheti, a paraszttól nem lehet mestermunkát várni . . . Harcolt benne a lázadó s irigy magyar a szásszal szemben ; szívesen szétszórta volna őket, hogy magjuk se maradjon : de a gazda megérezte, hogy még csak ennyi háborúba se foghat a szász céhek segítsége nélkül . . . Elfordult hát lelkében Imreffytől s nem vitatkozott és nem tanácskozott vele . . .

Mikor szobájába bement, Géczyt kérte.

Géczy komolyan jött. A fejedelem az ablaknál állott, onnan fordult vissza. Mikor meglátta Géczyt, megütötte a szívét valami ijedtségféle, nem tudta mi. Ez az ember valami iszonyattal teljes vonzódást keltett benne. Úgy nézte, mintha valami veszedelmet nézne mögötte : síma volt az arca, a jött-ment vidám legénynek, s e világban forgott, mindent értő, mindenben otthonos embernek izgató titkai lehettek : a gonoszság, a ravaszság, a barát-gyilkosság töre villant ki a mindent eltakaró derült mosoly alól . . .

— Jól tudsz e németek nyelvén ? — kérdezte tőle.

— Tudok, Nagyságos uram.

A fejedelem hallgatott s gondolkozva nézte az arcát.

Ez bátor ember, ügyes fickó, ezzel végbeviheti amin az esze jár. Hirtelen másra fordította :

— Nádor uram üzenetjét várom.

Géczy, mint mindig, ha zavarba jött, nevetni kezdett. Elhatározta ugyan, hogy a fejedelemnek nem mutatja meg a levelet, míg Imreffyvel meg nem értették egymást, de Imreffy az éjszaka úgy el volt foglalva a postával, hogy nem gondolt rá... Most valahogy úgy érezte, evvel a fiatal fejedelemmel jobban dűlőre lehet vinni, mint a kancellárral... Hirtelen tehát arra döntött magában, hogy megpróbálja: evvel beszél...

— Nádor uram? ... Nádor uram sok liku ravasz, de minden lika csak egy palotába szolgál.

A fejedelem gúnyosan nézett:

— Nádor uram, hallom praktikál az én pápistáimmal... De ha ő paktál velük: én markomba tartom őket...

Géczy meglepődött ezen a váratlan nyíltságon, nem tudta, kiadja-e már a kezéből a tromfot, vajjon őt is csak markában tartja-e a fejedelem, vagy lehet-e számítani rá... Vajjon tudja a fejedelem, hogy a nádor ugyanakkor küldött levelet Kendy István-nak, mikor neki, s lehet, hogy Kendyék már meg is kapták a nádor levelét azóta...

A fejedelem újra a szebeni tervére gondolt:

— Hol vagyon a feleséged, gyerekid? — kérdezte Géczyt hirtelen.

Géczy újra nevetett, ezzel keresett utat, hogy meggondolja közben a választ.

— Az én szegény feleségem s két kicsi boccsom, — mondta vontatva, — azok most testvéröcsémnek, Mágócsy uram őnagyságának várában vagynak, Munkácsban... Vagyon ott nekem derék kőházam, akit pénzemen vöttem, földjeim s rétjeim, asszonyfeleségem azon művelkedik, hogy rendbe tartsa, gazda nélkül szegény sokat törődik.

A fejedelem erősen a szemébe nézett Géczynek:

— Irj levelet feleséged asszonyodnak s postán hozasd bé az országba... Neked adom tövisi udvarházamat, kinél derekabb ház Erdélyben nincsen. Vagynak hozzá szántók, erdők, s hatvan jobbágy, malom s vásár is.

Géczy szeme tágra nyílt: Munkácson ő ugyan-csak alárendelt állapotban van: itt most megnyílik az

útja az emberek közé? . . . A fejedelem kegyéből, már van úri titulusa : máramarosi főispán bár a megyét még pozsonyi útja s megbízatása miatt nem is látta, most mit tevő legyen : odahaza a nagy semmi, itt egy gazdag, szabad s uras jövő . . . A szíve dagadt ; szégyenségből indult ki, apja, anyja részegesen s condrában haltak el : s fiok, a törvénytelen gyerek, ahogy mindenki tudta, s maga is hirdette, a Mágócsiak zabigyereke, most itt van egy pompás út fordulóján . . . Most aztán nem bánta, hogy nem maradt meg ispánnak Munkácson, bár sokat vetették ezt szemére, hogy mért van oly nyughatatlan vére ; magyar főúri szokás lévén, hogy a bastardokat a grófok gazdaságba vették s mint maguk véreinek, nagyobb bizalmat és befolyást engedtek nekik, úgy hogy az uradalmak dolgát ritkán is intézték maguk az urak, hanem e szerelemgyermekéből kialakult gazdatiszti osztály. Géczy azonban nem tudott megmaradni a pontos, serény, engedelmes szolga, uradalmi ispán életében, hanem folyton zsarolta az apját s az egész világot bejárta szerencse után. Mióta az öreg Mágócsy meghalt, rossz dolga volt, mert a fiatal még igen ifjú s a gyámok nem tűrték az ő követelésit . . . Ej, ha felvirrad egyszer a nap őreá is . . .

— Nagyságod parancsol : a szolga engedelmeskedik, — mondta a szokásos mondást, amit mindenki szokott a fejedelem előtt.

A fejedelem kevés vártatra szólt :

— Akarom, hogy még mai napon levelet küldjön kegyelmed feleségeért.

— Oly sietős? — kérdezte Géczy.

— Sietős, mert sietős időket élünk . . . Kegyelmednek sebesen el kell mennie nagy parancssal, titkos parancssal . . .

— Értem Nagyságos uram.

— Németek közé fog menni kegyeimed . . . — majd megérti a mai nap folyamatán, hogy mit s mért . . .

Nem akarta s még nem tudta kimondani, mit akar.

Géczy feszülten hallgatott. Gondolta, hogy Brassóól van szó.

— Weiss Mihály testi-lelki jóbarátom, — mondta, mert tudta, hogy a híres brassai bírót gyűlöli a feje-

delem legjobban s bizonynal ellene kell gyanakodni, — asszonyfeleségéhez nincs több bizodalma, mint velem.

A fejedelem élesen nézett rá.

— Hogyan s milyen módon tudja meg kegyelmed lisztáját amaz ötven polgárnak, akiknek legfőbb vagyonuk van egy városban.

Géczy egyszerre mindent értett, most már aztán mohón vetette rá magát, most már aztán nem szeretne volna elveszíteni ezt a megbízatást és a fejedelmét. Ez igen: espion lenni, proscibálást előkészíteni, vagy titkos praktikát: mindig ez volt a lelkében a legmohóbb vágy, csak még sehol sem becsülte egy fejedelmi személy sem annyira, hogy erre méltassa...

Már nem habozott s nem kerülgette, itt már egészen otthon érezte magát.

— Huszonnégy óra alatt választ hozok Nagyságod parancsolatjára.

A fejedelem bólintott, elfordult, az ablakon kinézett. Soká állott így, akkor hirtelen valami szorongás és rettegés fogta el s hirtelen vissza kellett fordulnia, mert úgy érezte, valaki hátulról le akarja döfni...

Semmi sem volt. Géczy mosolyogva, boldog derűvel állott hátrább, mint akinek végre kisütött az életében a nap.

Aztán közvetlen hangon, mintha már teljesen magához tartozónak tekintené, szólt:

— Küldd be Nagy Andrást egymagát.

Géczy prágai módra meghajlott s frissen kiment. Nem bírt annyira uralkodni magán, hogy arcáról ne virítson a meglepedés s odakint csodálkozva néztek rá.

— Nagy András uram őkegyelmét kéreti fejedelem urunk őnagysága.

Nagy András nehézkesen mozdult, Imreffy sértődötten hallgatott.

Mikor a hajduvezér a fejedelemmel szemben volt, az még mindig az ablakban állott, háttal az ablaknak, amely nem volt átlátszó, nem lehetett rajta kinézni, mert nem üveggel volt behúзва, hanem áttetsző hólyaggal, lantornával. A fejedelem önkénytelen azért állott itt, hogy az arca sötétben maradjon s a szemben állót világosban lássa.

— Nagy András uram, — mondta komolyan, — mi régen ismerjük egymást, kegyelmed tudja, hogy én

nem vagyok a sok szóbeszéd embere. Én azt kérdelem kendőtől, hány emberre ad parolát?

Nagy András, aki az este hatvanezer kardról beszélt, tündödvé nézett maga elé a földre.

— Nagyságos uram, — mondta, — az a beszéd, hogy hát mire való nézvíst . . . Tudni kell azt, — hun? merre? s mér?

A fejedelem hosszan, élesen nézett az arcába. Hallgatott.

— És ha én azt kegyelmeteknek ma még meg nem mondom?

Nagy András hallgatott.

— Az is lehetséges . . . Mer vagy a fejedelem fizet, vagy a föld népe . . .

A fejedelem bólintott.

— Csak mondja kend, — biztatta a hajdút s élesen vizsgálgatta annak a hidegtől, melegtől feketére perzselt arcát, amely olyan volt, mint a kordovány, nem ártott neki se szél, se jégeső; víz nem érte, csak ha eső verte, szemérem nem pirította, csak ha korbácsütés érte.

Nagy András nem nézett szembe. Néha fel-felvetette a pillantását a fejedelemre, de csak épp egy vilanásig, különben maga elé kalandozott s lassú, tempós, higgadt szóval bötyögte, amit mondani hajlandó volt.

— Mer aztat kérdezi Nagyságod, — mondta, — hogy hát mennyi vón a szálkard? ! . . . Hát uram, Nagyságod, könnyű annak válaszja: ahány s amennyi szám köből búzát ad Nagyságod előre ki: annyi szál kard pattan az földből ki . . .

— Búzát? — álmélkodott el a fejedelem.

— Mer nagy az inség, nagy a szükség . . . Ha az erdéli fejedelem őnagyságja ötvenezer köből búzát béküld a hajduságra, akkor ippeg annyi kard fog kiállani; ha többet: több . . .

— Ötvenezer köből búzát, — mondta a fejedelem megdühödve. — Hogy gondolja kegyelmed? ! Hogy én itt a magtárakból csak úgy kiveszek, szekérre rakatok ötvenezer köből búzát s azt futva küldöm . . . Tízezer vagy húszezer szekeret rakatok meg búzával, állítok minden szekér mellé tíz katonát, avagy huszat, hogy az latroktól ment legyen ez szűk világban:

vagyis küldjek bé nektek instanciával ötven ezer köből búzát százezer kísérővel, akkor tik felültök s úri mód tíz- vagy tizenkétezren elsétáltok utánam, azt a lélekadta... így gondolja kend?

Nagy Andrásnak még a szeme se rebbent.

— Nagyságos uram, én Nagyságodat szómról megkövetem : nem kell késérő, sem tíz-, sem húszezer, sem ezer, sem ötszáz : rakassa Nagyságod szekerekre, a többi a mi dőlünk.

— Azt elhiszem, — kiáltotta magából kikelve a fejedelem — rakassak szekérre ötvenezer köből búzát, nem is kevesebbet, ötvenezer köblöt ! akkor aztán eljönnek a hajduk s majd elviszik ; nem kell busúlni ; elviszik ők szekerestül lovastól, még attul se félnek, hogy szerezzenek hozzája egy kis vágómarhát, disznót, récét, ezt azt, ami a körmük alá kerül... Hogyan is? avval kezdem-é az hadat, hogy először is fejemre gyújtom a házat? Nem úgy, lélekadta ! hanem, ha egy szál hajdu beteszi az lábát földemre, parancsok parancsát hirdettetem meg, hogy mindennek kuttyakötelessége miszlikbe vágni még az lelkit is !...

Nagy András jól tudta, hogy ez így van rendén. Rendületlen hidegvérrel, éles gúnnyal vont vállat :

— Nono, ídes nagyságám, nem kell tüzelni, kár egy szót is vesztegetni... Nincs ebbe semmi... Jövőmenő ember vagyok én : ahogy gyűttem, el is mehetek : én nagyságod parancsolatjára mindenkor szívessen átggyüvök az országba egy kis reggeli cipóér.

A fejedelem forró lázban intett :

— Hagyja kend a cigánybéli nyelvelést ! Tudja kend, mi mindenkor megértettük egymást !... Én megmondom kendnek, mit akarok, ki ellen és hol fogok harcolni, de esküszöm kendnek, hogyha kend nekem káromra s ellenemre tesz az tudományával : isten istenem ne legyen : én kendet felkutatom még a bécsi császár udvarába, még a réti bokor alatt is, s evvel a tulajdon szablyámmal szegem fejét kendnek : értette?

Villámló szemét belemeresztette a konok hajdu mozdulatlan, apró fekete szemébe...

— Velem nem lehet se alkudni, se huzakodni : hadat viszek Moldovára... az olára... Értette kend? ... Én kednek adom Havaselvét... Azt kelmetek devastálhatják, felszedhetik, még a földjét is,

ha kell, haza takaríthatják : De nekem, az én Erdély-országomba, hajdu az én parancsom nélkül, lábát be ne tegye, mert ha kendtek még egyszer úgy megdúlják, mint az mult esztendőben, isten ne legyen az atyám, de én kendnek torkán leszek s otthon maradtjaikat, még a csecsszopókat is, mind ebek koncára vettetem ... Értette kend ?

Nagy András, mintha széldöngicsélést hallana.

— Nono, — dörmögte, — szóból ért az ember ...

— Én kegyelmedet kinevezem hajduk főparancsolójának, Nagy András uram ! de semmi packázást ! ég roggyon le, föld szakaggyon meg inkább az alatt, aki szembe szegül ... Most mondja meg kend, hány szál kardot hoz ? ...

Nagy András fejét leeresztette :

— Uram, nagyságos uram, Erdély vezérelő csillaga ... ha én úgy mégyek haza az én népem elébe, hogy még egy véka élést se í g é r h e t e k ... engem az én embereim koncok koncára hánynak s nem kell akkor Nagyságodnak fáradni az én megmetszetéssel ...

Báthory elértette :

— Igérni ! ... — mondta higgadtan, — ígérni ! ... Igéretből még nem vagyunk szegények ... Ezt azonban kincstartónkkal, tanácsunkkal, kancellárunkkal mind meg kell beszélni ... Sokat nem, de ami erőnktől telik, el nem vonom kelmetektől ... A dolog sürgős : Ma februárius 15 s március elsejére Tergovistyébe kell lenni mind az hajduságnak ...

Nagy András hallgatott.

— Milyen utakon parancsolja Nagyságod ?

— Átmennek kendtek a Kőrös vizeken, Maros vízen, egyenest Lugosnak : onnan a legkurtább úton ki az olá földre.

Nagy András fejét csóválta.

— Nagyságod háborút nem akar ! Nagyságod csak j ó t akar ! ... De abbul nem élünk meg Nagyságos uram ... Otthol az asszonycselédek, míg mink odajárunk, éhhez vesznek el, mind pulyástul, gyerekestül egybe ... De még mink is, ha ez szegény éhholt utakon csavarogjuk el az havas időket ... Nagy sor ez, Nagyságos uram ...

— Ha otthon maradnak az emberek, a legnagyobb

kenyérpusztítók, akkor több jut a gyerekeknek? . . . — kérdezte a fejedelem győztes örömmel, mert már tagadhatatlan, hogy fölébe került a hajdukirálynak. — Ez mind nem én dógom: én kedteknek hadat adok, jó bőséges háborúval szolgálók: a többi, a hadak felültetése a ked dólga . . .

Aztán gondolkodva keményen mondta:

— Tudja meg kegyelmed, hogy én kegyelmedet kinevezem nemcsak hajduk főparancsolójának, de hajduk főispánjának s tanácsombélinek is . . .

Nagy András, aki evvel régi követeléseit beteljesedve látta, egy percre elhallgatott . . .

A fejedelem elébe tartotta tenyerét:

— Csapjon bele kend hány szál kardot paroláz le kegyelmed?

Nagy András lassan, vontatottan beletette a kezét a fejedelem hatalmas markába: a két kéz, a fiatal, meg az öreg egyforma erős volt, egyforma nagy s egyforma férfikéz . . .

Úgy érintette egymást a két kéz, mint két életre-halálra elszánt ellenség, aki most méri, tapintja, próbálja egymást, mielőtt ökölbe vágva egymás agyának rontanának . . .

Elhallgattak, mint ahogy elhallgat az ember, ha idegen jön be a szobába.

Imreffyné suhogott be; elszántan mosolygott, de a csönd, mint ellenség kelepceje, megijesztette.

— Mit akar Nagyságod ebédre? — kérdezte kedveskedő módján.

A fejedelem szintén mosolyogni kezdett, de ez a mosoly álarc volt s védekezés:

— Kegyelmed számára van valamink, kedves, — mondta hirtelen s a kisasztalról felvett egy boglárt, amely dolmányáról szakadt le.

Az asszony nevetve szólt:

— Felvarrjam? — s nézegette a gyönyörű kis ékszer.

— Csináltass magadnak belőle násfát . . .

Az asszony nagyon megörült, mintha minden baj elmúlt volna; ez a kegy, hogy neki adta, hogy rágondolt, hogy foglalkozik vele, hogy nem utálja, ez a szívébe nyilamlott s mindent, mindent elfelejtett érte . . .

— Mit főzzek én ezért Nagyságodnak, kegyelmes uram, — mondta szerelmes boldogsággal, a komor, oda sem figyelő, magában tündő hajduvezér előtt.

— Lásd el a vendégidet!... Ebédre tíz avagy tizenkét evő jön, úgy lehet...

Az asszony megütődve hallotta, de ennek sem volt keserű íze, a fejedelem kegyének új megnyilatkozása a tegnapi s mai történetek után, ez nagyon felüdítette.

Mikor kiment, a fejedelem befelé mosolygott: megérezte, hogy: a színes képmutatásnál s az ajándéknál nagyobb fegyver nincsen.

VII.

Bánffy Pál a bonchidai kastélyt csak most kapta volt meg apjától, az öreg Bánffy Györgytől, fiatal házasul, maga kezére. Most, hogy a fejedelem Kolozsvárról oly botrányosan eltűnt, felszólította barátait, hogy jöjjenek ki vele Bonchidára s egy véletlen jókedvben hozzá csaptak Kamuthy Farkas, a két Kornis, Kendy, Kapy, vegyesen pápista és kálomista népek, mind feleségestől. Három napot vigadtak át, az asszonyokat azonban már nem lehetett tartani, mind hazavágyott, mert nem lehet soká bírni az olyan társaságot, ahol hithívek eretnekekkel vannak összezárva. Nem szólhat az ember szabadon.

Épen fel voltak készülve, hogy hajnalhasadásra eloszlanak, mikor éjjel megérkeztek Imreffy hajdui s deákja, a meghívó levéllel.

Kapyék már elszöktek volt, de a többiek itt voltak s nagy csodálkozással vették az Imreffy merészségét, hogy Kendy Istvánt feleségével együtt meghívni meri a szemetenszedett sehonnai Imreffy! Ha még akkora öreg ágyut prezentelt volna is a fejedelem, akkor is alávaló bátorság e külföldi, Magyarországról ide kuncsorgott rongy embertül, — mondták s hogy megtromfolják, az egész társaság elhatározta, a háromnapos mulatás gőzével s mámorával, hogy mindnyájan szánba ülnek s elmennek Súlyomkőre.

Igy is állítottak be. A szánokról az asszonyságok nem szállottak ki, bundáikba burkolózva kint maradtak, hogy rögtön tovább haladnak, csak Kendy, Kornis, meg Bánffy Pál mentek fel a tornácra, s be a házba, hogy átvegyék azt a híres adományozó levelet a Katus nevű rézágyuról.

Itt azonban nagy meglepetés érte őket; az ebédelőházban ott találták a hajdukat, azután Géczyt lelték itt. Ez külön bosszuság volt Kendynek, mert nekik is volt két barátjuk Pozsonyban ország követeképen, Sennyey Miklós, meg a váradi kapitány Rédey, de azok még hírt sem adtak magukról. Mindjárt felszúrta az orrukat, hogy mért jött meg ily hamar Géczy, akiről tudták, hogy ez a fejedelem külön követje, titkos embere...

Most már nem is volt meglepetés, hogy itt van maga a fejedelem is!

Nem szóltak, csak összenéztek.

A fejedelem azonnal magához hívatta az urakat, megölelte, megcsókolta őket s teljes kitüntetéssel vette jöttüket; meghagyta, hogy mindannyian lepakoljanak a szánokról, lovakról s itt maradjanak.

Ennek ellentmondani nem lehetett, úgy érezték mindnyájan, rút kelepcébe estek.

Az asszonyok csaknem sírva fakadtak, hogy nekik az Ifjú Kata házában kell tiszteletet cselekedni, mert ők a kancellárnét csak a régi nevén emlegették: mikor ugyanis, most tíz éve Ifju Jánost a kolozsvári piacon lefejezték fejedelemgyilkosságért, a testvéröccse, Benedek, levetette az Ifju nevet s Csuthynak nevezte magát; de az urak csak a fejedelemgyilkos Ifju nevén emlegették... Bár hiszen ez csak tisztesség volt olykor, hiszen a Kendy István apja is ugyanabban a nótában vészett el...

Úgy vonultak be a házba, mint akinek az orra vére eredt el. Nem ült volna le a világért senki, gőgösen s mereven ácsorogtak az előkelő dámák, de mindenekfelett a volt fejedelem gyermeke, a szőke Csáky Krisztinka, aki amilyen fiatal, oly gőgös és megközelíthetetlen volt.

Kornisné, a melegszívű kedves családjánya törekedett enyhíteni egy kicsit a kedvüket; mint kotlós a csibéit, gyöngéd kotyogással hijta egybe a fiatal

asszonyokat, akik csakugyan szárnya alá menekültek, bár hiszen Kornisné is szép, fiatal asszony, de mégis három gyereke van már.

Másfelől az urak állottak karakán hegyesen s világért szót nem vetettek volna a hajduk felé ; Kornis Boldizsár mint egy kanpulyka fujta fel tokáját : őt épen tavaly rabolták ki a Nagy András hajdui Szolnoknál, mikor a budai basánál volt, hogy a fejedelem ajándékit megvigye. Nem hogy szót váltson a martalócvezetővel, de szerette volna inkább torkon metszeni a derekán levő vaddisznóölőkéssel.

Géczyt kénytelen-kelletlen elfogadták, a fejedelem miatt, de úgy tartózkodtak tőle, mintha tetves volna, Géczy azonban igyekezett ezt észre nem venni, s végre Kamuthy Farkas szóba kezdett vele ; Kamuthy már ép torkig jóllakott három nap alatt a pápistákkal, s már csak azért is otthonabb volt itt, mert a pápistákon lehetetlen volt nem látni a megrökönyödést.

— Magam is véletlenségből vetődtem most ide, a fejedelem hívására, — mondta Géczy, lehárítva magáról a hajdukkal való közösséget, s azoknak hátat fordított, mintha sose látta volna őket.

A hajduk szerencsére nem hallhatták, de sejtették mi van itt ; Foktúi Máté, mikor megtudta, hogy ezek a pápás urak, olyan vérbenforgó szemeket vetett rájuk, mint a basiliskus, a tekintetével akarta felperszelni őket. Csonka Bálint flegmával nézdelte a pápistákat, Nagy András, aki már aláírta a fejedelemmel a megegyezést, most már igazán sajnálotta, hogy nem jöhet be a hazába : nagyon egészséges lett volna meglátogatni ez uri főnépeket . . .

— Alig várom, hogy az híres erdélyi agarakkal megismerkedjek, — mondta Géczy, — a felföldi uraknál most mind kihullottak az agárebek e zürzavaros világba.

— Nahát ha még ökemek is zavarosnak mondják, mit beszéljünk mink, mikor én magam is négy esztendőig voltam bujdosásba, — kiáltott Kamuthy Farkas s nagyot nevetett, fekete cigányképű ember volt s ha nevetett, a sok fehér foga virított, — azér akad, akad még egy-kettő az jovából . . .

— Csudálva beszélük, hogy erdélyi uraimék nem-

csak nyulat, hanem őzet, szarvast is fognak az agarakkal.

— Medvét! — vetette oda önkéntelen dicsekvéssel a gőgös tokájú Kornis Boldizsár.

— Medvét! — kiáltotta Kamuthy is, — medvét, barátom! Farkast, medvét, a csillagát neki! Kendy Imre is a mult nyáron kölyökmedvét hozott, be az agaraival, Sennyey Pali meg farkast űzött velek s le is fogatta a rusnya férget, most a farsagon.

Ez egy olyatén téma volt, hogy az erdélyi urak nem bírták el hallgatással, Kornis György is beleszólt, ez még gőgösebb volt talán az öccsénél is, de formátlan, vastag, kövér pofájú s kisorrú ember:

— Szarvast, farkast, rókát, őzet, nyulat egyaránt fogdostatunk, űzetünk velek, sőt láttam oly agarat, a ki személyt érint elfo tta a hiu t.

— Farkast, medvét, hiuzt! — mondta Géczy túlzott álmélkodással s boldog volt, hogy sikerült az urakat belevinni a diskurzusba, — nálunk bizony inkább csak nyúlra tartják az agarat.

Hirtelen nem tudta volna megmondani, hogy hol van az a »nálunk«, de persze belejátszotta magát a felsőmagyarországi urak körébe, ahol még sokkal inkább túrt s lenézett ember volt, mint itt, de ott meg erdélyinek játszotta ki magát.

— Csizijó e! — ujjongott Kamuthy Farkas s a tenyerével csapkodta boldogságában a csizma szárát, — lélekadta, kétféle agarunk vagyunk nekünk: egyik az nagy vadra, másik az apróvadra!

Még a hölgyek is megelevenedtek egy parányit, egy csoportban álltak, elhúzódva sértőn Imreffynétől s mindnyájan inkább az urakat figyelték, minthogy a háziasszonnyal beszélni kelljen; büszkék voltak az erdélyi dicsőségre s szerették, hogy ez a magyarországi így el van ájulva.

— Feleségem Poltháry Soós Fruzina asszonyom, — mondta Géczy, túlkiabálva őket kellemes éles hangján, — Révay Péter urammal igen jó sógorságban levén, mert Révay Péterné Forgách Mária és az öccse ura, trencsényi főispány Révay Ferenc uram felesége Forgách Zsuzsanna, a világszép asszony (csak az urával rosszul él), Poltháry Soós anyátul valók...

Kendy Istvánné, a szép és jéghideg Csáky Krisz-

tina odanézett, mert ők a Polthári Soósokkal közel atyafiságban vannak s most először méltatta Géczyt pillantására.

De Géczy, aki ezt igen jól tudta, s ép ezért szúrta közbe, a legnagyobb nyugalommal folytatta a csevegdelést :

— Sokat híjtak velek agarázásra, de azért nem is ez : hanem az prágai agárversengés ! az volt a legszebb, amit agártul láttam . . .

— Gyere hozzám testvér ! — kurjantotta Kamuthy, — a jövő héten csenálok neked oly agárversent, azki még nem vólt plundrás nimetbelieknél.

De Géczy nem hagyta :

— Nagy becsöletes versengés volt pedig az is, egy sarampó volt felállítva, s a megett az agarak, belül. Kürtszóra voltak kaptva . . . De elébb azt hagy mongyam meg, hogy : az dámák mind ott voltak a versenygésen, mert odafent az impériumon az a szokás, hogy a dámák minden udvari mulatságon jelen vagynak, nem ülnek ám otthon a suton, hogy mind csak süssenek, főzzenek, szőjjenek s fonjanak ; hej, a legszebben felöltözve mennek az urak mulatságiba, s itt is : magasra csinált létrás állásokból nézték, legalább is kétszázan, a versengést . . . No a pecérek, mindegyforma ződbe öltözködve, tiszta ződ az egész ruházat, csak a saru s a főrevaló barett sárga, mint a tengeri fütyülő madár színe . . . Hát mondom, felvonják a sarampót . . .

Kamuthy Farkas ingerülten hallgatta s belevágott :

— Kézen vóltak az agarak ? . . . Kézen vótak-e ? vagy csak úgy vótak ?

Géczy, aki nem volt jelen ezen a versenyen, csak elbeszélni hallotta, ezt nem tudta, hát azt mondta :

— Tudomány agarak vóltak ! Bédresszirt főagarak.

— Jól van, de kézen tartották ?

— A sarampón belől vóltak.

— Igen, de az isten, istened ne legyen kedves komám ; kézen vótak ?

— Há mér lettek vóna, ha sarampó vólt.

Kamuthy Farkas nagyot csapott újra a csizmaszárára s hatalmasat, harsogósat röhintett :

— Kuttyafarkát se ér az egész : az agarat nem úgy kell tartani, mint ökröt az vásárba, sarampó megett : kézen kell tartani !

— Hogy lehet kézen tartani huszonnégy agarat,
— indulatoskodott Géczy.

— Huszonnégy milliomot is, komám ! Nem az agárba bízzuk a kürtszót, hanem az pecérre : Gyere csak, gyere Egerbegyre s láss csudát . . . Agáreresztő szíjjal, úgy-e Nagyságod ? — s tele szájjal kacagva fordult a belépő fejedelem felé.

Mindenki a fejedelemre nézett, Kamuthy üvöltő vidámsággal folytatta :

— Így tartom e ! Párba az ides anyja ne legyen vele, vagy pórázon két párt s ahogy a jel adódik, egyszeribe csak egy rántás s neki a vadnak ! . . . ez döfi. Ez embernek való öröm . . . De azok az plundrás veszett nimetfélék, baromállat az mind az agárho ! . . .

Géczy a fejedelem kedvéért röviden rekapitulálni akarta a dolgot s szokott udvariasságával deferált :

— Nem akarom tanétani Nagyságotokat, — mondta bókolván, — inkább hogy azért gyöttem bé Erdélbe, mert itt vagyon az vadászatnak, agarászatnak igaz paradicsomföldje.

A fejedelem az asszonyokat nézte s nyitott buja ajkai mint a vadat álló ebé lefittyentek s szagot álltak, orlikai tágtultak s szeme nedvesen izzott, négy új s gyönyörű fiatal asszony volt előtte. Csáky Krisztinát már úgy nézte, mint magáét, hogy im ily hamar megjött az édességes tiszta fülecskéjéért kapott donációs levél után . . .

Sorra megfogta a kezüket, szót se tudott szólni, csak nézett s egész testében, arcában, feszült, lecsapó, ragadozó mozdulásában, benne volt a leső sólyom készsége, aki a levegőégben egy pillanatra megáll, kóválygás után, hogy melyre hulljon le az alatta kerengő galambocskák közül . . .

Az asszonyok megéreztek s a szívük kéjesen elzsibbadt a gyönyörtől, mert ellenállhatatlan volt a Báthory Gábor szívdöglesztő bátorsága ; Csáky Krisztina vékony s fehér kezét odahagyta, s az arca ijedten tündöklő lángszín lett s fejét meghajtva, úgy fogadta a fejedelem köszöntését, hogy kigyult, mint a rét a hajnali napsütésen.

De Bánffy Pálné is lázba gyúlt, sőt a derék Kornisné is végigborzongott; oly csudálatos mód tudta mívelni a fejedelem a dolgát, hogy mindenik asszony csak magára s csak saját magára vette minden hőségét és szíveszerelmét, vágyát...

— Gyere má tézis Kata, — kiáltott Kamuthy a feleségecskéjére, aki oldalaslag állott, — ne szégyeld magad, mutasd meg kiskivagy.

A parasztripők szóra a fejedelem odanézett a negyedik asszonykára, kit eddig számba se vett, oly homályban állt, s ismeretlen volt, bár már látta egyszer-kétszer: de amint most ránézett, az ajkai megdermedtek s a szíve görcsös ütést kapott: egy alig kivirult, édes, szinte harmattal begyöngyözött, édes ifjú nőcske állt előtte.

Abban a pillanatban halálosan beleszeretett.

Itt nem ő támadott, ő volt a megtámadott; a szíve dobogása megállt s szerencse, hogy setétben s ablakoknak háttal volt, mert most mindenki meglátta volna rajta a megdöbbenést s elváltozást.

De senki se figyelt rá, mikor megfogta az asszony nem kicsiny, de meleg s puha jó kezét: mindkettejükön forró lázak rohantak keresztül.

Csak Imreffyné, aki hallgatva állott az asszonyok között, lett sápadt s a szemére lehullott a szempilla, mint koporsófedél: ő volt az egyetlen, aki látta, tudta, érezte mi történt.

— Isten adta Nagyságtokat hozzánk, — mondta a fejedelem s úgy állott középütt, oly óriás, amellet oly ragyogó s nyájas volt, minden szem rajta függött s érezni lehetett, hogy ez valóban a fejedelem, aki itt mindenekkel bír.

— Bizony nem mondhatjuk, hogy ez szerencsét reméltünk volna, — szólt legelőbb Kornis Boldizsár, akinek a legtöbb szabadott, — nem tudunk Nagyságod itt való lételéről.

— De pedig milyen jó, hogy kegyelmetek betoppantanak, immár bízom szerencsém csillagában, — s titkosan mosolyodott.

— De visszük is Nagyságodat magunkkal, — mondta Kendy István.

Imreffy idegesen mozdult meg.

— Ebédre Újvárbán várnak, — szólt a férje pillantása után, Kendyné.

A fejedelem úgy pillantott oda, mintha váratlan volna a fiatal asszony szava, s melegen gyönyörködte a kis zavarát.

— Ne fussanak Nagyságuk, — szólt Imreffyné kissé gőgösmézesen — szegénységünkől is kiteik egymás.

Ha a fejedelem nem szólt, olyankor valami fanyar izgalom, feszültség volt köztük, csak addig voltak egy úri társaság, míg a fejedelem személyes varázsa kötötte össze őket, különben feneketlen gyűlölet vetett köztük ellenséges sáncot.

— El, el, elmegyünk, — mond a fejedelem széles és nyílt nyájasságával, mindnyájuk felett szinte széthintve a kegyeit, mint egy fiatal nap, — csak előbb örvendek, hogy együtt vagyunk!

Valahogy, szinte önkéntelen jelt adott a kancellárnak, aki száraz módján előre lépett s nyekegve, de szapora szóval szólt:

— Megvallom, hogy nincs módom, kedvek ellen megtartani kegyelmeteket, de hasznos és szükséges, hogy Isten egybevezérlette ez kompániát, mert az országról kellett beszélni . . . Kérem azért az urakat, uraimat, mint őfelsége tanácsát, hogy a benyíló házban pár percenetre egybegyűlni méltóztassék, hogy referatutumot tehessek az ország fontos és súlyos dolgairól.

Annyira biztos és kényszerítő volt a szava, hogy mindenki fontosnak s elkerülhetetlennek érezte.

— Ej, rázzuk le magunkról ezt a kis alkalmatlanságot, — mondta a fejedelem, újra sorra bókolván a dámáknak. Mikor Kamuthynéra kellett néznie, szemét lehúnyta s pillái közül itta fel az asszony csudálatos, tündéri varázsát, amit reá gyakorolt s ami oly erős volt, hogy nem mert nyilvánossá lenni benne saját magában sem, hanem inkább oda menekült a tekintete s az érzése, ahol biztonságban volt s Csáky Krisztinához szólott és őt becézte:

— Hogy érzi magát édes atyámfia ez mi országunkban? — mondta s hirtelen meg is fogta az asszonyka kezét.

Csáky Krisztina fülig pirult s kezét vont, nem

akarta engedni, de a fejedelem óriási tenyerében elveszett a keze, mint egy gyermekkéz. S a fejedelem, érezve e vonakodást, annál támadóbb lett s játékból az asszonynak tenyerét vakarintá. Pedig hiába nézett úgy rá s hiába árult el az egész világ előtt nem levő forróságokat, ez az egész csak védekezés volt a másik asszony, a Kamuthyné bűbája ellen, amely úgy sütötte s perzselte, hogy sem holt, sem eleven nem volt.

Kendy István fakó olajbarna arca még egy fokkal fakóbb s ónosabb lett. Kezét kardjának markolatjára tette ; nem markolta azt, de nyomta, lenyomta, hogy a kard hüvelye hátul a hosszú mentét magasra emelte. Mély lélekzetet vett s szédület környékezte az agyát.

— Noshát gyerönk, — mondta a fejedelem s eleresztette a Csáky Krisztina kezét, aki tizenhét éves ifjúságában úgy állott, mint akit súlyos inzultus ért, lángoló arccal, lihegő kebellet, főve, forrva teljes izgalomban.

A fejedelem még annyit szólt :

— Aztán mulassanak jól kemetek, hugaim-asszonyomé, míg mink odabent ez nyomorúságban senylődünk.

Nevetett s mindenki vele nevetett.

— Ez lator elveszt bennünket mind országostul, — morogta Kendy István Kornis Boldizsárnak.

Bent a fejedelem leült helyére, az asztal belső oldalára, középen, szembe vele úgy helyezkedtek el az urak, hogy középen széket fogott Kornis Boldizsár, mellette jobbról Kendy, balról Bánffy Pál. E mellett Kornis György ült le s Kamuthy állva maradt, mert nem akart, maga sem tudta mért, Kendy mellé ülni. Imreffy az asztal felső végét foglalta el s iratainak bőrzsákját maga elé tette.

— Magnifici domini generosi, fideles, nobis sincere dilecti, — kezdte a fejedelem, — Kancellarios uramnak vagyon referálni valója kegyelmeteknek az országról ; hallgassák meg kegyelmetek s ámbátor ez jelenlévők száma gyűlésnek non valet, meg nem érő, azért mondják ki kegyelmetek gondolatjaikat országúl.

Imreffy felállt s papirosait soká rakosgatta, ren-

dezgette, úgyhogy mindenkire lassan valami szorongó s kényelmetlen érzés telepedett. Mikor aztán elkezdte lassan s latinul a beszédét, a nehezen kialakuló mondatokból annál feszítőbb lett a história.

Előadta a moldvai eseményeket. Bőven elmondta, hogy úgy-e mindenki jól tudja, a fejedelemnek legelső szándéka az volt, mikor a fejedelmi széket elfoglalta, hogy Oláhországot megtámadja s Serbán Radult elkergesse s evvel elégtételt vegyen a Mihály vajda szörnyűségeiért, aki a tizenötéves háború alatt folyton átkozottul beleavatkozott Erdély ügyeibe s némely alacsony, hitvány s hazájaáruló magyarnak segítségével Erdély fejedelmi címét is elragadta. Beszért a sok dúlásról, fosztogatásról, sarcolásról, amit sokkal inkább a vad oláhnak kell tulajdonítani, mint a töröknek s a nemzeti kétségbeesésről, amely soha ki nem fog aludni az oláhval szemben, kivált míg ilyenfajta vajdák ülnek Havaselve felett, mint ez a Serbán Radul is, aki a Mihály politikáját folytatja . . . A fejedelemnek akkor nem engedte meg az ország a hadat, mert azt mondták: még nem elég erős arra a megkínzott s vérevett ország . . . A fejedelem engedett. Sőt békét és szerződést kötött a vajdával . . .

— Ugyvan, — szólott Kamuthy, aki a legelső pillanatot megragadta, hogy a fejedelem mellett vivátozzon.

— Az urak jól tudják, hogy az ősszel Konstantin, a moldvai hospodár alávetette magát az erdélyi fejedelemnek s országával egybe Erdély vazallusává, a fejedelem birtokává lett . . . Most vasárnap is követei feles ajándokkal itt voltak Kolozsvárott s a fejedelemasszonynak bőven kedveskedtek kincsekkel, pokrócokkal s más drága marhákkal . . . De hol voltak az olá vajda követei? . . . Mindenki kérdezte vasárnap, hogy hol az olá vajda, hogy semmi hír felőle . . . Talám hogy elkéstek, mondta az ország.

Imreffy szünetet tartott, körülnézett:

— Igenis, a hír, bár későn, de az olá vajdáról is megjött. Az olá vajda azon az éjszakán, mikor itt kellett volna tisztelegnie, haddal megtámadta a fejedelem birodalmát, Moldvát, a mi alattvalónkat, aki nek éjnekővadján, futva s egy ingben kellett menekülnie . . .

Mindenki elszörnyedt. Ez valóban olyan hír, amire nem számított senki.

Felhördülések, dühök s káromkodások robbantak ki a fogak közül . . .

— Ez az, amit referálnom kellett kegyelmeteknek : hogy a moldvai vajdáné Brassóba menekült, magával hozta fiát a hospodárt, az ártatlan 13 éves gyermeket, magával hozta harminc szekér kincsét, drágaságát s követei tegnap reggel megjűttenek az Weiss Mihály brassai bíró emberivel egybe s mindeneket elbeszéllettek.

Mindenki néma lett : valóban nehéz idők, nagy jövő szele csapta meg őket.

— Nyolcezer aranyforint fizető alattvalónkat éjszakának idején ágyából szalasztja nevetlen gyermekével, várát s palotáit elfoglalja, országát most sarcolja : akit kegyelmetek kíméltek, most az olá vajda mind elviszi a moldvaiaknak minden bár egy fityingéző vagyonát.

— Ki kell irtani őket egy lábíg, — rikácsolta Kamuthy Farkas, öklét rázva.

— Halhatatlan szörnyűség, — mondták a többiek is.

A fejedelem szabad folyást engedett a szónak s felállt Kornis Boldizsár.

Hosszan beszélt ; ő is felsorolta Erdély nagy nyomorúságait az elmúlt esztendőben, amelyek miatt még ma is csak olyan, mint a vérevett bárány . . . S a tavalyi szertelen szűk termés után pláne úgy vagyunk, mint az éhrehalt a hóban : ő nem akarja megállítani, hogy azt határozza majd az ország, amit akar, csak ezt a két dolgot nem szabad elfelejteni, hogy ki vagyunk fosztva s ma épen még kenyérbélünk sincs . . .

Aztán Kendy István szólalt fel : ez is dühítően higgadtan fogta fel a dolgot s azt kívánta, bizottságot kell kiküldeni, aki megvizitálja a dolgot.

De Bánffy Pál felpattant, lángvörös lett, rossz szónok volt, mikor felállott, csak akkor kezdett bele-szédülni az indulatába : igazságot követelt, igazságot, igazságot ! A háta mögött Kamuthy Farkas kontrázott neki, minden szó után helyeselve. Bánffy Pál voltaképen azért tüzelt annyira, mert e három nap

alatt nagyon kiismerte a vendégeit, akik mindent pápista szemmel néznek, fumigálják Erdélyt, csak a német felé kacsingatnak s mégis a nyakán voltak három napig, igaz, hogy tartóztatta, szekerükből a kereket, szánjukról a talpat leszedette, s ajtót-kaput rájuk szegeztetett, de aztán annál veszekedettebben tele is volt velük...

Kornis György persze a bátyjával tartott, kurta darabos módján levágta a berzenkedőket s csak békét és csak a békességét prédikálta.

Kamuthy dühöngött, nem hallgatta a beszédet, külön perorált s egyre azt lármázta, hogy bosszút, bosszút, bosszút. Igazságot, igazságot!...

— Ej mit ivölt kegyelmed, — fordult vissza a feje fölött ágaló s lármázó Kamuthy felé Kornis Boldizsár, — egy székely katonát se adok az egész Mulduváért! mind Oláországgal egybe!

— Tudni kell a dolgokat! — kiáltotta Kendy István is a fejedelem felé.

— A Konstantinocska elrontott éccakai álmáért!?... — dühöngött Kornis Boldizsár magából kikelve.

A bátyja ezt a szót felkapta:

— Talán nem is igaz, csak álmodták az egészet!...

A fejedelem fogta az asztalon előtte álló kupát, csengetni akart vele, kopogtatni, de ahogy kézbe vette, előbb kiitta, ami benne volt.

Ez lehűtötte s megjuhásztotta az embereket. Érezték, hogy a fejedelem nagyon nyugodt s ez hatott rájuk, mert bizonynal oka van e nyugalomnak.

Mikor kissé lecsillapodtak, Kornis Boldizsár hetykén összefoglalta:

— Nem adom véremet oláh kutyák ugatásaért.

A fejedelem így szólt:

— És ha én azt mondom kegyelmednek, hogy nem is kell vére s áldozatja...

— Arra ne is számoljon... — kiáltotta Kornis, de meggondolta, — a kancellár uram!... mert az ország nem ül fel...

A fejedelem hirtelen felemelte fejét s villámló szemmel nézett szembe Kornissal, mint egy ugrásra készülő tigris.

— Nem is számolok rá!... — kiáltotta, — sem

kancellár uram! ... Tudják meg kegyelmetek, hogy nem akarom az erdélyi népemet rászánni! másmint akarom, magam kőtségin s erejéből ... Mit nekem Erdély! — kiáltotta el harsogva borosszilaján, — nem arra való ország, hogy ezen uralkodjak! arra más birodalmakat kell keresni: ez a kised ország csak egy fölöstökömrre való ... megenni, meginnya ...

Megdöbbsent csend lett erre a hirtelen jött kinyilatkozásra. Báthory maga is megigenlette s visszaszállt a vér az agyából, higgadtabb lett s hátrább ült, féloldalt fordult, úgy nézett vissza s körül rájuk:

— Kancellár uram, hívja be az hajdúkat.

A pápista urak sóbálvánnyá lettek. Im hát itt kicsinált dolog, kész praktika az ország ellen ... Hajdúkkal! ... Most jött ki a lóláb ... Hajdúkkal akarja ez elfoglalni az országot? ...

Annyira el voltak szörnyedve, hogy a vér megfagyott bennük, s nem mertek egymásra nézni, hogy el ne árulják a gondolataikat.

Néma csöndben várták el, hogy Nagy András bejöjjön, két kísérőjével, félszemű Csonka Bálinttal s a tűzben izzó Foktűi Mátéval, aki már nem bírt magával a rettentő gyűlöletről a pápisták ellen.

Jött Géczy is, aki azonban végigment a szobán s annak a belső végében egészen magában állt meg s összefont karral figyelmesen nézte mi történik?

Nagy András megállott az asztal alsó végén. Komoran, de nyugodtan állott, balkezét csípőjén tartva, szűrét könyökével kidagasztva. Már ő nyugodt volt, rendben volt, írás volt a zsebében. Jól hallották a lármát s ordításokat, amely elől az asszonyok el is menekültek egy odábbi szobába, mert nem akartak a hajdúkkal együtt leskelődni s érteni úgysem lehetett egy szót sem a visszhangos boltozatok miatt, csak ijedtségük nőtt, hogy egymást ölik az urak. Kornisné nyugtatta őket, nem kell búsulni: ez mindig így megyen, mihelyt az országra fordul a szó: ez már erdélyi szokás ...

Imreffyné terítettett odabent s egy kis harapni-valóra hijta őket. Hallgatva s kedvetlen fogadták el s immel-ámmal, szorongva csipegettek.

— Egregie fideles, nobis sincere dilecti, — mondta a fejedelem, a latin szólítással visszaállítva a tárgyalás

hivatalos nyugalmát, — Nagy András uram, köszöntöm kegyelmedet, mint a vitéz hajdúságnak legelső fejét, vezetőjét s parolája bíróját... kérdem kegyelmedet: ... ha Erdélyország fejedelme kardját kihúzza s leüti: és kiadja a szót, hogy: Ki Oláhországra!... Mennyi kardot hoz kegyelmed az fejedelem mellé?

Nagy András megmozdult, előrebókkolt bús bikafejjel, egyet vetett magán, apró véres szemét körülhordozta az urakon, azzal fogta, kivonta tenyérszerű pallosát s az egyenes nagy kardot, amit két kézzel kell emelni, végigfektette az asztalon, de markolatját markából ki nem bocsátotta s szólt:

— Nagyságos fejedelem! uram! nagyságos uram! Erdély fejedelme s gazdája!... Nagyságos uraimék! Énnekem se szavam, se bötüm benne: de ez az én kardom temintelen harmincezer hajdú s meg harmincezer paraszt csákányt jelent...

— Isten úgy segéljen?

— Isten engem úgy segéljen.

Az urak némán ültek, hallgattak.

A fejedelem Géczyre nézett.

— Uram, Géczy uram, mit hoz kegyelmed az pozsonyi gyűlés felől?

Géczy előbb lépett, Imreffy mellett, belől, a fejedelem felől s megállt az asztalnál.

Síma módján gyorsan s bőségesen kezdett beszélni.

Szónoki formában beszélt, mint a Plutarchos orációi. Széles fenekét kerített s latinul beszélt, mert ezidőben komoly dolgot komolyan megtárgyalni csak latinul lehetett s mindnyájan úgy érezték, fontosabb a gondolat, ha deákul mondják el. Ha magyarul szóltak, rögtön dühök lobbantak ki s káromkodásba fúlt a düh, de a latin nyelv iskolai nyugalma az idegekre csillapítóan hatott, természetesebbnek találták az okfejtést s az érvek csoportosítását.

Géczy nagyon kellemesen beszélt, nem mondott semmi újat, de e perc igen alkalmas volt, hogy újra végiggondolják beszéde alatt az ország szerencsétlen állapotát... Kiszakítva az alföld, a török parancsol benne... Elszakítva a felföld, a német parancsol rajta... s itt a kis Erdély, mely a török felé repes...

»A magyar nemzet, Spectabiles ac Magnifici Domini, a nagy Mátyás dicsőséges idejében huszonkét nemzetnek tudott parancsolni s ma nem bír saját magán uralkodni, Nagy Lajos fényes birodalma a tengerektől a tengerekig terjedt s ma a hegyektől a hegyekig sem terjeszkedik . . . S lássák kegyelmetek erdélyi uraimék, mégis kegyelmetek nem is tudják milyen bődög állapottal vagynak : kegyelmeteknek szabad magyarnak lenniök . . . Kegyelmetek perelhet és osztozhat s civakodhat, magyar a magyarral, de akik kívül vannak ez határon, azoknak semmi sem szabad, de magyarnak lenni : az legislegjobban tilos ! . . . Nekünk odaát, szolgáknak s raboknak kell lenni . . . Itt az emberek az lehetnek, amivé akarnak vagy tudnak, aki nemes, nemes lehet, aki mester, mester lehet, aki pásztor, pásztor lehet : de odaát a magyar, ha gyűjt, csak arra gyűjt, hogy aki jön, elszedhesse tőle . . . ott csak dolgozni, s hallgatni szabad : jön a török, elhajtja barmainkat, jön a német, elszedi rongyainkat . . . ott van békesség csak, ahol pusztá a föld, mert ha híre kél, hogy van egy falu, ahol még emberek laknak, soha semmi isten meg nem őrzi a dúlóktól s fosztóktól . . . csak a jóisten tudja, mi lesz ez világból, ha így telik a magyarság dolga, nem lesz szabad többet nevetni s dalolni, csak sírni s jajgatni . . . Átkozott nyomorék az emberi fajta, hogy ebbe is bele tud törődni s másra is gondol néha, nem csak a bajra . . . Ha kegyelmetek tudnák mi az : hogy itt a magyar urak hajba tudnak ragadni egymással, menjenek-e bosszútállni régi megbántó ellenségeiken, vagy ne? hogy itt harmincezer s hatvanezer szablyát tudnak egybe seregeltetni ! . . . akkor áldanák az istent, mert odaát, a határokon túl, ha valaki három embert tud maga mellé szerkeszteni, bárha földtúrásra, vagy bőrkalapálásra, vagy kereskedeésre : akkor már egy hét múlva rebellis kell legyen : mert szűk az ég odakinn a magyar felett . . .

Oly közvetlenül s természetesen beszélt, hogy lekötötte a figyelmet s elterelte az indulatokat s pillanatnyilag keserűséggé változtatta át. Sőhajtások és nyögések kísérték szavait vagy legalább fakó és fásult szomorúság, mint a temetésen, míg a pap beszél a halotról . . .

— Nádor uramtól jövök s eleget hallottam, asz-

tal mellett, kupa mellett, őnagyságaik beszélgetéseit... Hogy gondolják azt kegyelmetek Nagyságos uraim, hogy a magyariak szablyát ne rántanának, ha jel történik: hogy szabadságidő lett!... Itt van kész példa, Bocskai fejedelem dolga: ahogy kiűtötte a zászlót Biharba, az egész ország, Brassótól Pozsonyig, eccerre lángot vetett; a németnek minden hada úgy maradt, mint egér a fogóba; harcolni se kellett ellene, csak leszedni, akár az ázott ürgét... Nem mondhatom: nincs írásbeli maghagyatásom: de én esmérem az urak gondolatját s azt mondom kegyelmeteknek: csak kard kihúзва légyen s a kard kézbe légyen! akkor mellettünk lesz az egész világ s hátunk mellett az egész keresztyénység...

Báthory Gábor, a szavaktól megmámorosodva húzódtott vissza magába: érezte a lázat s lelkesedést, ifjú vére gőzt vetett, nincs, nincs hatalom, ami többet visszatartsa...

Foktúti Máté azonban mint egy felrobbant lélek, tűz és láva dörgéssel robbant ki közéjük, abban a pillanatban, ahogy szót foghatott. Már másodnapja forr benne a kirobbanó düh, most aztán megeresztette dűhei zsákját:

— Szerelmes atyámfiak az Urban, nézzetek az hatalmas isten trónusára, mely csodálatosság az ő míve: hogy kiterjesztette fejetek felett az égnek firmamentumát s lábatok alatt megerősítette a földnek fundamentumát...

Kornis Boldizsár is szólani akart, de látva, hogy ezt megállítani többé nem lehet, visszaült s gúnyosan nézte a parasztok papját, aki iszonyú hévvel öblögette a szokott papi frázisokat, míg elért a nagy rávallásra, amit ki kellett magából üvölnie:

»... az a hatvanezer szablya, azkit Nagy Andorás uram úkeme ígirt: az mind Krisztus igaz vitézinek kezében vagyon, nincsen azok közt egy is, amék a pápisták rothadt fekete fertőjébe fetrenkednék...«

Kornis Boldizsár nagy robajjal taszította hátra a székét s a fejedelemre nézett: túri-e az ő jelenlétükben ezt a lázadást. De a fejedelem úgy ült, mintha nem is hallotta volna a papot. Lázban s mámorban révedten ült: nem látta, érezte, a szilaj jövődőt s minden idegét felgyújtotta a harc tüze... Akkor

megrázta magát, mintha erőszakkal hozná vissza ez világba, tollat fogott s egy papirosra jegyzéseket kezdett tenni.

A pap azonban egyre súlyosabban támadott s öntötte a kálvinista sérelmeket :

— Ugyi Szatmárt megadták a nimet kommandónak, de csak, hogy pápista papot a várba soha be nem hurcolnak, a vallást nem háborítják a pápistaságnak berakásával és a templomok dispositióját semmiképen meg nem sértik . . . S szemléljed a pokolbeli sátán mívét ! jezsuitákat állítottak a pápista urak mellé, hogy mint test az lélek által, az urak az ő tanácsaik által cselekedjenek ! . . . És még azonfelül collégiumot nyitottak, hogy már a gyermeki lélekbe imbibálják az papismust, és a pápista uraknak Bécsből nagy jutalmakat ígértek, ki mennyi ajándékot küld az collégiumra . . . Ilyen időket értünk nagyságos uraimék !

Egy pillanatra szünetet tartott, a katolikus urak sápadozva s lélekzetvesztetten hallgattak ; hát ilyen hangon lehet beszélni a fejedelem színe előtt ? a kálomista urak, Kamuthy s Bánffy Pál is hallgattak, de örültek : a háromnapos vendégség után káröröm elégtelt ki bennük, hogy jön ez paraszt, s az ország gyűlésében így megtáncoltatja a pápistákat, akik csak karácson előtt tettek nagy karakallát, mikor Kornis Boldizsár országgyűlésében azt kiáltotta : »tik Luterek örültök, de mi is pápisták nyolcezeren vagyunk még s majd mink kacagunk, mikor ti a fogatokat csikoríttjátok !« Akkor csak fővesztés fenyegetésével lehetett elhallgattatni, most hallgat s fogát ő csikorgatja ; azt azonban még Kamuthy Farkas sem merte, hogy hangosan helyeseljen a papnak . . .

— Új feje vagyon az katolikus religiúnak az jezsuiták közt, — mennydörögte Foktúi Máté — aki kimondta s hirdeti, hogy a papismust nem hűhóval s lármával kell trombitálni, mint Jakab János jezsuita idejében Kassán : inkább a kis eklézsiákat kell megbontani : a fő és zászlós urak a szegénység hitét s templomait szedjék el úgy sundám-bundám, csendes módjával, a papi tizedet ne adják meg a reformata religiún való papoknak, majd így a reformátos papok

lassan eléheznek s elkotródznak a vidékről, amibe erősen csalatkoznak a kutyahitű töröknél ajjasabb lelkű pápista urak...

— Quis asinus ululat, micsoda számár beszéd ez! — kiáltott s ugrott fel Kornis Boldizsár, — azért vagyunk itt, hogy ilyenekkel traktáljanak a fejedelem őnagysága jelenlétében? ... Kövesse meg magát kend, s tegyen lakatot a nyelvére... Ilyen szavakkal fogják az prédikátorfélék a szent békességet plántálni? ...

— Nem kelletik békesség, tűz kelletik s veszedelm — üvöltött a pap égre emelt ököllel.

A két Kornis és Kendy egyformán kiáltottak s velük Kamuthy s Bánffy Pál is, egyik csillapított, másik tombolt, egy percen múlt, hogy az urak kardra nem keltek. A fejedelem a kannával vágta az asztalt s mindeneket túlkiáltott:

— Silentium! ... Parancsolom, hogy csendesség legyen... — Én békességet akarok mívelni, jobbrul is balfelé, meg balrul is jobbfelé...

Lehűlve e szótól, alábbhagytak mindnyájan a lármával, de a fejedelem folytatta:

— Nagyobb dolgok indulnak ez világban, nem lehet üstökvonásba kezdeni: nem tűröm, hogy valaki más vélekedésbe legyen, mint én vagyok: s nekem ország dolga számít: mind az egész magyarságra vagyon az országnak szüksége, s nem csak a pápistákra s nemcsak a kálomistákra...

Kornis göggel vetette oda:

— Oltassa ki akkor Nagyságod a bolond tüzet, akit pásztorok gyújtogatnak, mer leég az egész erdő s süthetjük az makkot...

— Megmondtam kemeteknek már, hogy én ezt az országot úgy akarom tartani, mint egy tündérkertet... s kardunk, és haragunk csak kifelé gyűjtogasson... Ezt mondom az uraknak s ezt mondom a hajdúknak...

Foktúi Mátét Nagy András félretolta. Nagy András már félt, hogy a bolond pap szétronjtja az egész reménységet: ha az urak összevesznek, még porba pottyán a háború pecsenyéje...

— Nagyságos uram, — szólt s a hangja oly rendületlen volt, hogy mindenki csodálkozva nézett rá

s megenyhült a mozdulatlan higgadtságától: — Nagyságos uraimék; kár a sok szójír; szóbeszédír... Mire való a? ... Nem arrul van itten títova! hanem arrul, hogy megyünk-i az olájra, vagy megköszönnyük neki, hogy ujfent kezdik az Mihály vajda grátiáját...

Kamuthy Farkas nagyot kiáltott:

— Persze hogy errül van szó!

Még a katolikus urak is elhallgattak; egy percre nem látszott nekik rossznak, ha a hajduk háborút kezdenek, legalább pusztulnak a verekedő haramiák...

Kendy István vette át a szót s latinul beszélni kezdett; higgadt volt már s lassan visszatért a nyugalom. Kár erről ilyen nagy erősen gondolkozni, nem azért vannak itt együtt... majd az országgyűlés... — mondta.

Ebben megnyugodtak s Imreffy ki is fejtette, hogy az országgyűlés már egybe is van hívva, minél előbb Besztercére... — de azt nem árulta el a kancellár, hogy a hajdúkkal már meg is szerződtek, hogy az országgyűlés napjára nekik már Lugoson kell lenni...

Maguk sem vették észre, hogy eltelt az idő, s felhangzott a konyhacsengő, amely az ebédet hirdette.

A fejedelem örült, mert végeredményben jól végződött a dolog, hiszen nincs is semmi igazi ellenmondás, még jó is volt a pap tűszúrása, legalább felfakadt s kitisztult a kelevény... Elmult. Odaadta Imreffynek az írást, amit a gyűlés alatt jegyezgetett össze.

Mindenki kíváncsian, szinte ijedten nézett az írás után: vaj, mi lehet az... Mióta Zsigmond fejedelem gyűlésben írta meg, nyájaskodás közben a Báthory Boldizsár s társai halálítéletét, azóta nem szeretik az írkáló fejedelmet. Imreffy nagy gonddal olvasta az írást, az arcáról nem látszott más, csak-hogy nehezen olvassa a betűket.

A fejedelem néhány szóval megköszönte a tanácsadásokat, avval felállt s ebédre invitálta az urakat.

VIII.

Az ebédrehívás mindannyiuknak jól esett, mert az ember megéhezik a sok beszéd közt.

Kitüzesedett arccal állottak fel, hogy a fejedelem után az ebédlőbe menjenek.

Az ebédlőház közepén ezüst mosdómedencével állott két darabontinas, hosszú törülközőkendő vállukon. A fejedelem odament s megmosta kezét ; a többiek sorba álltak, hogy rang és kor szerinti rendben végezzék a szokásos kézmosást.

— Kendy uram ! — szólott a fejedelem s kívánta, hogy vele azonegy medencében s együtt mosódjék, s az ő törülközőkendőjébe szárítkozzék.

De Kendy ezt a kitüntetést úgy vette, mintha fogát húznák ; mióta a fejedelem a kancellárságról szép szín alatt letette, azóta e szótalán ember sokat gyűjtött fel, sok epét s mérget : s pláne ma ; tudta már, hogy felesége miatt vagyon minden . . . A pap otrombasága is csak olaj volt az eleven tűzre s fejefájdulásával jobb szeretett volna inkább pokolba sántálni, mint asztalhoz ülni a fejedelem oldalán.

Az asztal elég szép volt, aranyhímzéses asztal-szélcsipke csillogott környöskörül s közepén fehér abrosz volt felterítve. A szürke ezüst- s óntányérok, a nehéz kupák s vörhenyeg-mázos boroscsuprok komoly s módos díszet adtak az asztalnak, amely a fal tövében nyúlt végig a boltív alatt, úgyhogy belső oldala a falig volt téve, csak annyival kiebb, hogy mégis az inas végigmehetett a lócák mögött a falnál, belül. Ez a belső oldal a tisztesség helye, az asszonyok itt ültek. A fejedelem az asztal felső végén egymagában helyet fogott, háta mögött állván a kis Bárdy Pál apródja, aranyos kardjával, melyet büszkén tartott a fejedelem fejénél.

A fejedelem intett s Kendy István őmellette ült le, csak azontúl ült Kornis Boldizsár, Bánffy Pál, Kamuthy s Kornis György. Az asszonyok férjeikkel ültek szembe.

Imreffynének háziasszonyi joga lett volna, hogy az asztalfőn a fejedelem mellé üljön, de ő tartózkodással, az asszonyok után telepedett s így ép az asztal közepére jutott. Maga mellé jobbról Géczyt, azon-

túl a hajdukat ültette s az asztal alsó végén ült Szilassy János epésen s a többi hadnagyok s udvariak összesen huszan voltak az asztalnál. Imreffy a fejedelemmel szemben, a hosszú asztal alsó felén ült.

— Ez nagyon váratlan, — szólt finoman Kornisné, aki furcsán, összeszorított foggal mosolygott, úgyhogy ajkait szétvonta zárt fehér fogairól, — traktamentumot bizony nem vártunk.

— Csak szegénység, asszonyám, éhet elverni, — mentegetőzött Imreffyné, — nagy szégyenbe kell maradjunk.

Ekkor mindnyájan felálltak s Foktúi Máté rövid imát mondott, mint pap. Úgy telepedtek zörgéssel vissza.

— No lássuk a medvét! — mondta Kamuthy Farkas, fogát csattogtatva s kivette a csizmaszár mellől az étszeres tokot.

A többiek is előszedték az evőeszközt, csak Kendy Istvánnak adta az inasa át, a háta megől, a drága mívű evőszerszámot s feleségének is, asztalon át a tisztaarany s trébelt aranyremekkel cifrázott nyelvű eszközt.

— Ó be gyönyörű, — kiáltott Géczy, messziről felismerve az olasz munkát. — Hol vette Nagyságod e remeket!

— Lengyelkirályasszony keresztanyámtól nyertem, — szólt enyhe göggel Csáky Krisztina.

— Ilyet csak az italián fabrikátorok szoknak készíteni, — beszélt Géczy, aki örült, hogy van miről szólni.

— A mi szász míveseink is nagyon csudálatosakat tudnak csinálni, — mondta Kornisné, nem hagyva a magáét.

— Az olasz mesterek Nagyságod, — szólt Géczy, — ezüstbe és ércbe úgy kiverik az Nagyságtok képét, hogy azt várná az ember, hogy megszólaljon.

De Kornisné nem egyezett ebbe:

— Én láttam, — mondta, — Zsigmond fejedelemnek képét írva, sok aranyakba került, az leg-híresebb piktorok csinálták, kit Prágába s kit Velen-cébe, de bizony soha nem hasonlított hozzá.

— Velen-cébe? — kérdezte Géczy megütözve. — Hát volt Zsigmond fejedelem Velen-cébe?

— Mér lett vón? Akart menni, mert az fejedelemséget is ott rúgta, — kiáltotta Kamuthy, — de mégis meggondolta s nem ment el.

— Hát az festőműves volt itt talám a fejedelemségnél?

— Ó ugyan! annyi földről eljönni!

Géczy nevetett:

— S nem is látta a fejedelmet?

— Nem.

— S mégis jól eltalálta légyen?

— Dehogy is, egyik oly maskara volt, mint a másik, a prágai olyan szakállat írt neki a képire, urambocsá, egy nagy kövér szakállas vént fabrikált a szegény árva fejedelemből; visított a kacagástul, ki látta. A cseh nagyon kövérnek, a talján nagyon soványnak metszette, az egybe jól hajazott, hogy nagy orra volt mindenik képen, csak inásmilyen szabású, mint nekie vólt...

— Jaj, Nagyságod, — szólt Géczy, — a legnagyobb műves is, ha nem látja, meg nem tudja cselekedni! Hogy süt ispékelt pávamellet a szakács, ha nem is látta szemivel se a pávát?

Az étkefogók felrakták az asztalra a fehér kendővel letakart tálakat.

Kristóf deák ekkor hatalmasan elkurjantotta magát, szertartásosan:

— Asztal rendtartás: első étel öreg tálra, Tehénhús tormával, másodétel Báránnyhús ecettel, sályával, harmadétel Borjuhús éles lében, lemóniával, azaz citromnyal.

Csörögve, zörögve nekiláttak. Mindenki abból a tálból vett, ami épen előtte volt. Három ezüstkanál volt feltéve az asztalra, s ezt egymástól sorra kéregették, hogy a szép szelet húsokat mártással meg-hintsék. A lakájok a kenyeret sorra hordták, de csak a vendégeknek adtak, mert erősen kenyérszűkibe voltak. A hajdúk örültek most, hogy a reggeli cipót megkapták. Azután a poharakat töltötték meg, a kupákat, de senki sem nyúlt világért sem hozzá, mert csak a második tálalásnál illik poharat emelni. Ezt még maga a fejedelem is respektálta.

Vígan ettek s nagy falatokban, rágatlan nyelték a kemény húsokat, mert az volt a férfias, hogy az

étellel hamar végezzenek. Beszélni sem beszéltek egyelőre, csak a háziasszony mentegetőzött, hogy duflumos szégyenbe került, egy az, hogy két órával elkészt az ebéddel, mert bizony tíz órára meg kellett volna lenni rendes szokás szerint úri háznál, másik szégyene pedig az főtelen s sajttalan hús, de az sietség miatt van s hogy a só elfogyott, mind az egész kősök, amiket Désről hoztak volt, a sok ember mia' s már csak a jövő héten küldhet újért.

— No majd küldetek én asszonyomnak, — mondta Kornis György, — akkora kősókat, csak a szerker bírja.

Kamuthy Farkas azonban cáfolta, hogy a hús főtelen volna :

— Nem vagyunk mink vénasszonyok, — mondta, — hogy a híg kását se győzzük megrágni !

S neki csakugyan olyan fogai voltak, mint a farkasnak.

— Utálok is az német szokást, hogy a húst puhára főzik, mint a kocsonyát, igaze az ? — kérdezte Géczytől.

Géczy igenlette, mert Mathias királynak úgy kell megfőzni a húst, hogy kés nélkül kalánnal is meg tudja enni.

— Akkor az már harmadhetes dög ! — kiáltott Kamuthy Farkas.

— Én is eleget perelek a pácért, — mondta Kornis Boldizsár, — feleségem asszonyommal, még az vaddisznó húsát is csak félig sütvé szeretem, nyárson, úgy érzem ízét ; ha pácba rothasztják, akkor már nem étek . . .

A fejedelem nem szólt, pedig az egész társaság belekeveredett a vitába s ilyenkor mindig fejedelmi döntés kell ; ő azonban félig lehúnyt szemmel ült, belőlről forrt a vére, szórakozottan rágcsált s egyre mosolygott : mire a kikelet bėjön, hol lesz már ez az egész csendesség ! . . .

Kristóf deák, a második fogást hirdette :

— Asztalrendtartás, — mondta harsányan, — másodfogás : első öreg tálra : Káposzta vaddisznó-orrjával, más öreg tálra : Nyúlhús fekete lével, Borju gyümölcsös lével, Tehén-nyelve kaszás lével.

Most aztán fel lehetett venni a serleget, vagy a

két-három itcés mázatlan bögréket, mindnyájan egymásra s az asszonyokra köszönték az italt ; a dámák szintén apróbb poharakat fogtak s belenyújtották a nyelvecskéjüket, mutatták, hogy nem megy beléjük a bor, a világért se.

Ivás után mindenki ujjongott a tálakon, váratlan volt a bő étel s kisült, hogy egyik vagy másik tál, valakinek éppen a legkedvencebb kosztja. Most már a tálak csereberélése is szabad volt s a szomszédok odább-idább kérték a bőzsíros húsokat.

— Héjnye bárannyi kenyerem vóna, kivel bajszom feltörlöm, — kiabált Kamuthy uram, — hogy fogok az asszonyomtól csókot kérni ilyen zsíros pófával.

Mindenki hangosan nevetett s a fejedelem, mintha durván s dárdával bökték volna meg, odanézett a Kamuthy asszonykájára, aki lángbaborult arccal s lesütött fejjel nevetett az ura goromba tréfáján.

Ott is hagyta a szemét az asszonyon, a nagy háborus lázban elvesztette előbbi nagy szívütését, de most egyszerre megint valami fájó, szorongó, nagy vágyakozás támadt benne a nyíló rózsabimbóhoz hasonlatos fiatal asszonyka után... Olyan tiszta volt, olyan egészséges s üde ; nem is tudta mi ez, nem is ismerte soha a szerelmes fájdalomnak ezt a szorongását, de minél tovább nézte az asszonyt, annál kínzóbb volt valami odabent : hisz ő minden asszonyt szeretett, minden asszonyt megkívánt, de ezt a kis asszonykát, ezt nem úgy, mint mást.

Ezt fájdalommal vágyta, sírni tudott volna, ölébe borulni és sírni, mert annyi baja s féelme van, úgy fárasztja s kínozza már az a sok minden, ami felgyúlt az életében, ez az asszony hasonlít egy kicsit Palotsay Annához, mikor még kislány volt s hasonlít Évuskához, aki megkorbácsolva aludt az alvóházában s minden ártatlanhoz s szépsége valami remegő, berzengő, ártatlan és gyanútlan volt... Mint gyermeket szeretné ezt ölbe venni, karjára, mint a csecsemőt, gyermeket ; gyermeket szeretne tőle fogni, a karján érzi, milyen jó lehet, az erős, acélos bicepsében az apai édességet, ahogy a parányi, édességes kölkök kis súlya rajta fekszik... Oh de gyűlöli az Asszonyt, aki nem tudott neki gyereket hozni, csak gőgöt s

fagyosságot... Ez igen, ez tudna, szinte síróra s nedvesre, könnyesre ernyed a szeme sarka, míg csak nézi, nézi lopva s retteg tőle, valaki észre ne vegye, élti elárulni; mintha minden elveszne abban a pillanatban, amint idegen szemek felfedezték...

El is kapja szemét s mereven néz át az asztalon az Imreffy fakó arcába.

Elálmélkodását az asztalnál ülők mind figyelik s félreértik, mert hogy Kamuthyné s Imreffyné egymás mellett ültek, nem tudják, kettőből melyikre néz a fejedelem s hitték a régre... De Imreffyné tudta. Minden vígsága s elevensége mellett is tudta már, hogy baj van: hiába játszott s kacérkodott Géczyvel, hogy magára vonja a fejedelem féltését, ez nem vette már észre, nem élt neki többet...

Imreffy azonban felállott s mindenki várta a hivatalos első felköszöntőt.

A kancellár azonban nem poháremelni, szóno-
kolni kezdett: némely köhintések után így kezdette szavát:

— Serenissime Princeps! Domine, Domine, nobis semper colendissime... S kezdte felsorolni, hogy a fejedelem hogyan jelent meg Erdély gyászegén, mint a ragyogó cométa, az üstökös csillag s mint megnevelte már az megtöretett hazának szerencséjét... meghozta a békességet, megadta a munkában való lehetőséget, hozott erőt s nyugodalmat s mindközönséges boldogságot... De ezenfejlül még a haza fiaihoz külön s egyenként is mely nagy jókkal vagyon, mely nagy kegyelmét tanúsítja s mely csodálatosképen nem rest kimutatni szívbéli jóakarátját még csak e csekély alkalomkor is, hogy mind a jelenvalóknak kegyelmességét tanúsítsa...

Csodálkozva hallgatták, mert mindig jól esik az embernek, ha valami ajándékot várhat, bár hozzá voltak szokva, hogy a Báthoryakhoz vendég megajándékozatlanul el nem mehet... A kancellár a következő adományokat, ajándékokat s kitüntetések sorolta fel:

— Kendy István, hűségeért, a fejedelem dolgaiban való serénységeért, az országért való szerelmes törekedéseért megkapja Szamosujvárárt örökös ispánságul, firól-fira szállva s hogy fiatal házasságában

szerencsés és jóelőmenetelű legyen, megkapja fele-sége számára parafernumul az Katus nevű rézágyút, hogy abból mint ujvári asszonyság számára pénz veretessék...

Írigykedéssel elegy elámulás lepte meg a társaságot, de a kancellár folytatta:

— Kornis Boldizsár, portai követségeért, a budai basával való szerencsés alkuvásaért zászlósúrrá s az udvari testőrség főkapitányává, marsalkká léssen...

Újabb elámulás: ezt még a hajduk is döbbenve vették: hogy? a fejedelem személye mellé a legfontosabb helyekre pápisták ülnek?...

Kornis Györgyöt Szolnok Doboka vármegye főispánjává, Bánffy Pált, Kákoni István uram betegeskedése miatt való visszahúzódása után ország kincstartójává, s Kamuthy Farkast, Torda vármegye főispánjává nevezi ki...

Mindezek régen vágyott, sürgetett s szívbeli kívánságok voltak s mennyei boldogsággal töltötték el, nemcsak a férfiak, de az asszonyok szívét is... De Kornis György Désre és Kamuthy Farkas Gyalu várára várt forró szívvel s hogy ez elmaradt, mind a kettőt kielégítetlen lázas vágyakozás lepte el.

— Géczy András megerősítést kapott a máramarosi főispánságban s azonfelül a tövisi udvarházat, kit a fejedelem pénzen vett, fődekkel, szántókkal, rétekkel, malommal, vásárral, s hatvan jobbággal...

Mindenki Géczyre nézett, csodálkozva s irigykedve, hisz ilyenénformán akkor ez a sehonnai itthon van Erdélyben...

— Nagy András a hajduk generálisává s az udvari hadak vicekapitányává neveztetett. Csonka Bálint hajdusági királybíróvá, s Foktúti Máté udvari káplánná lőn...

Most a pápista urakon volt a lehűlés sora: a vad pap udvari káplán? s a hajduk főméltóságban? s Nagy András vice lesz Kendy István mellett?...

Annyira összevissza voltak zavarodva, hogy megállott a kés és villa mindenki kezében s tátott szájjal bámulták Imreffyt, mint valami boszorkánymestert.

Őt se kell féltetni, ő is megkapta a magáét: megkapta a mezei hadak első generálisságát s hozzá nyomtatéknak Alvincet.

Kornis lángvörös lett, Kendy fakóbb: Imreffy hát mindnyájuknak felibe kerekedett...

Kis ideig szertelen csend volt, akkor a fejedelem röviden s egyszerűen szerencsét kívánt nekik.

Felemelte kupáját, felállott, vele mindenki s fenéig itták az edényeket.

Mérget ittak valamennyien a borban, dühöt s kedvetlenséget: mit ér a nagy adomány, ha a másnak, ebnek, még nagyobb konc juta...

Akkor a fejedelem egyenként kezét fogott s megcsókolta az urakat, aztán sorra a megajándékozottaknak feleségeit is.

Kendy István látta, hogy a fejedelem Csáky Krisztinát nem homlokon, de szájon csókolja, mélyet s iszonyút lélezett, keze a markolaton volt, s arra gondolt, legjobb volna most kirántani a szablyát s markolatig átdöfni e bitangon.

Mikor helyükre visszaültek, az asztalnak fiúk leszedték a megfagyott ételeket s újakat hoztak.

Kristóf deák azt jelentette:

— Asztalirendtartás: harmadfogás: öregtálra Borjúhús tiszta borssal. Zöld káposzta májossal. Tejes éték. Apró torta.

Jó volt újra beletemetkezni az evésbe, mindenki tele volt valami zavarral: ilyen felfordulást, mint ez adományzápor után, még ördög se látott...

Az asszonyok maguk is ajakhegyét mosollyal pecsételék, mind úgy érezte, az egész adomány, az mind csak a csók miatt volt s most nem tudták férjükuruk előtt hogy fogják elsimogatni: a fejedelem minden asszonyt szájon csókolt, kivéve Imreffynét, akit homlokon s Kamuthynét, akinek csak a hajaszálát érintette meg. Imreffy nem látta, de Kamuthy ezt kegyvesztésnek vette s megijedt, mi lesz Gyalu várával: ez a beste asszony egész nap rá se néz a fejedelemre, bezzeg Csáky Krisztina tudta megvesztegetni a szívét...

Imreffy most intett egy legénynek, aki ott állt a pohárszék mellett s az rágyújtott egy virágénekre:

o

Áll előttem egy virágszál,
Örvendetes lilomszál...
Kis kertemben ékesen áll,
Bús életem!... egy virágszál...

Kis kertemben szép virágok,
Jó illatu szép virágok,
Tündöklő szép piros rózsák
Szomorúságos violák!...

Az asszonyok kéjes borzongással hallották a dalt, arra gondoltak, hogy ezt meg nem fogják mondani otthon a pátereknek s a tiszteletes uraiméknak, mert elátkozzák mind haláliglan, hogy mely bachanáliában valának... ahol virágéneket fúttak...

A fejedelmet a dal egészen megváltoztatta. Eddig is tündődő s csöndes volt, de most egyszerre sírni kezdett.

Baltenyérrel a fejéhez kapott, hátra vetette magát a szék karjába s lehúnyt szeme alól szivárgott a könny az ének szomorú hangján...

Aztán felemelte az ujját s az énekesnek intett :
— Azt hogy : — s halkán elkezdte :

Titkosan szeretek !
Csak egyet kedvelek...

A dallos legény megbillentette fejét, elkezdte s folytatta a dalt :

Ki legyen...
s hol legyen...
én jól tudom...

A férfiak a feleségükre néztek, mindenki jelentést értett ki a dalból...

Én tudom s jól tudom,
Másnak nem is mondom,
Mi közü...
bár fűzi...
másnak ehhez...

Nono, gondolták magukban a férjek s az asszonyok mosolyodtak.

Igaz, sokan vagynak,
kik engem vizsgálnak,
s akarnák,
hogy tudnák
kit szeretek?...

Némely már kérdezte.
Ezt mondtam: quid ad te?
Pirultak,
Némultak,
Az ilyenek...

A nótás mintha maga is megérezte volna, új lendülettel gyujtott rá az utolsó strófára :

Nem köll vizsgálódni,
Más titkát nyomozni.
Okos az,
Boldog az,
Ki hallgathat...

Aztán a daloló egyet, másat kezdett, komolyat s szomorút :

Panaszát Uristen mi szegény hazánknak,
Hallgasd meg siralmát jó Magyarországnak! ...

Míg a hosszú, nehéz versek egyhangú, fájdalmas szavai lassan zokogtak, a vendégek egyre poharaztak s apró, sült tortákat rágcsgáltak.

— No de indulóskodjunk, — mondta Kornis Boldizsár s a feleségére nézett, aki rögtön kezdett állani felfele.

— Ne siessenek Nagyságotok, — tartóztatta Imreffyné a társaságot, de ahogy kiadták a szót, rögtön megbomlott az asztal.

Kendy István azonban még felállt s Szent János poharát elkészöntötte egy kis beszéddel és pedig a fejedelemasszonyra.

A köszöntés kínosan ütötte meg mindenkinek a szívét. Ez a szó ott lappangott köztük egész idő alatt, de senkinek sem volt mersze, kimondani. Felállottak s kiki telekupát emelt. A fejedelem is felállt, de míg a többiek fenéig itták az edényeket, ő alig itt bele.

— A fejedelemasszony őnagysága, — mondta, — költözködik Görgénybe...

Mindenki elcsodálkozott.

— Nem szereti a nagy lármát s mulatságot, — kérte, hogy nyugalomban s békességben élhessen s Görgény várát adtuk őnagyságának.

— Szép erdők vagynak arra, szép, könnyű, főasszonyoknak való vadászások, Nagyságos uram, — kiáltotta Kamuthy Farkas.

— Hát nálatok Tordába mikor lesz egy jó hajtás, — kérdezte a fejedelem.

— Jövő héten nagyságos uram, Géczy uram kedves komámat már épen meg is hijtam agár-eresztésre.

— No azt én is szeretném látni, — mondta hirtelen a fejedelem. — Kamuthy egy pillanatra meghökkent, mert a fejedelem látogatása félelmes kitüntetés, s neki se szénája, se abrakja, pedig akkor legalább párszáz lóról s emberről kell gondoskodni, de egybe meg is örvendett, mert Gyaluvára lehet ez lakodalomnak ára... Verte hát a vasat s kiabált:

— Nagyságodnak olyan szarvasokat s őzeket hajtatok, — jött elő, a terem közepére álló fejedelem elé, — hogy deákat kell állítani, szarvának bogát számba-szerbe venni!... Gyere csak asszony, hijd az mi édes nagyságos urunkot, az te szódra tán elgyűn.

A kis Kamuthyné fülig pirulva jött, szemét föl emelte a fejedelemre, a szeme nagy volt, fekete s csodálatos módon csillogó, tágas, nagy ártatlan gyermekszemek, de a mélyükön, mintha tűzlángok szikráznának ki, a fejedelem szeme meghomályosodott tőle...

— Szójjál, no szójjál, — mondta Kamuthy.

A fejedelem elfordult, Csáky Krisztina állt mellette, annak hirtelen megfogta a kezét s önkéntelen zavarral felemelte a fehér ujjakat:

— Ha szép asszonyok széjjeltépnek, akkor megmenekedek a pokolbeli ördögök tüzes villájátul.

Kendy István azonban idegesen remegő hangon, bár fojtott nyugalommal szólt bele:

— Szeretnők nagyságodat meghijni fejedelem urunk, az ujbári hegyekbe, de feleségem asszonyomnak haza kelletik mennyen Szerencsre.

Általános csend lett e váratlan szóra.

— Háromhetes asszonyt hazaküldeni, — zsibongott a társaság. Maga az asszonyka is csodálkozva nézett az urára.

— Anyja, édes asszonyom őnagysága betegségje mián, — mondta Kendy, — kivel nem akartuk búsítani a társaságot...

A fejedelem élesen nézte az újonnan kinevezett ujbári kapitányt.

— De kegyelmed velünk jön Tordára!

— Csak elébb Nagyságod engedelmeiből feleségem elkésérjem, — mondta ez főt hajtva.

A fejedelem érezte, hogy itt valami nincs rendben, mindenki nyugtalan volt s az asztal utáni kézfogásokban lassan zsuborogtak az emberek.

Mikor Imreffynével a fejedelem összekerült, ez lihegő sziszegve súgta feléje:

— Kiejtettél az játékból Gábor, vaj meg ne keserüljed...

A fejedelem nevetett:

— Ez a köszönet a tágos Alvincér?

— Se Alvinc, se Felvinc, te jól tudod, nekem csak egy Vinc kell: s azt nem hagyom, Gábor... Engem nem vitt Szerencsre az uram, hogy tőled megmentsen!...

A fejedelem dühösen fordította el fejét s a közelébe levőkhöz szólva mondta:

— Elkésérem a társaságot Válaszutig én is...

Imreffyné megértette, hogy elmegy s hogy gyáván és szökve megy el tőle, szakítás nélkül s egyenesség nélkül: tudta már, hogy többet nem fogja látni s nagy bosszú s nagy düh volt a lelkében...

A fejedelem Imreffyvel beszélt: most adta ki neki a rendelkezést, hogy a fejedelemasszonyhoz sietve menjen s mire ő beér Kolozsvárra, akkorra fel legyen indítva minden útikészület, hogy Görvénybe kísértethesse.

A társaságban nem volt egyetlen ember sem, aki ne nyugtalan s zaklatott lélekkel állott volna a lábán. Igazi boszorkányfészek ez híres boszorkány Imreffyné hajloka, csupa seb és sértődés, nyugtalanság s forrongás mindenkinek lelke.

Kamuthyné elvesztette fejét, mindenki szeme előtt esdekelt az urának:

— Kérem kegyelmedet, ha jót akar s istent esmér, el ne hozza Tordára a fejedelmet...

Kamuthy sok nagy fogával nagyot kacagott; rácsapott a felesége orcájára egy kicsit s azt mondta neki, Bánffy Pál és Kornis György füle hallatára:

— Tarts fiam, tarts Kata, Gyaluváráért!...

Az urak vele nevettek, nagyon jó mondás volt, jól meg lehetett nevetni.

A fejedelem a hajdukkal kezét fogott, jól meg-
rázta az öklüket :

— Nagy András uram : a szó, szó ; az írás, írás :
számolok kedtekre !

— Nagyságos uram, az úr úr s a szolga szolga !
Értették egymást.

Talán csak ők ketten voltak megnyugodva a
dolgok rendjén, s még velük Géczy, aki úgy látta,
kivirított sorsának szép napja . . .

— Kegyelmednek Imreffyné asszony, — szólt
a küszöbön a fejedelem, — köszönjük az vendégséget,
lakomát . . .

— Isten áldja meg Nagyságodat, — mondta
Imreffyné sápadtan, göggel mosolyodva. — Kívánom,
még megemlegesse Nagyságod ez lakomát . . .

Mikor az urak fenn ültek lovaikon s a dámák
a szánakba, bársonyba s prémekbe burkolva, Imre-
ffyné utánuk nézett, egyedül maradottan, az üres
tornácról s most, most érezte, tudta, hogy mindennek
vége. Hiába már minden varázsolás, remény, hiába
a bűvölés, bájolás, vége, vége. Vége már . . .

MÁSODIK KÖNYV.

I.

A fejedelem a bokor megett állt, a bokor temérdekül borítva zúzmarával, a nappali melegek, párák után egyre vastagabb a lombokon a zúz. Szellő se rezdül, nesz se hallik, az egész erdő mélységesen néma, csöndes, megborzad az ember, még a lelkek se járnak...

Vár, vár, kezében leeresztett fegyver, más keze a kés maroklatján, bundája panyókára vetve s vár, vár, mintha nem is a vaddisznót várná, hanem a jövőt; a holthalálos fehér tündérvilágban, amint a boldogasszony szoknyája suhogása megsugarlik, feszült idege mind játszodva borzong bele: ez a vadászat, példája lesz jövődöbeli hadainak; jön-e a vadkan s mely és minő: az olá, vaj a szász, vaj a török, vaj a magyar, vaj a német; hogy mind összevág-e a sok kifeszített terv és csel, s megbírja-e szívvel...

Fel van vonva s nekifeszülve: egymaga az egész világ ellen: előttem a mindavilág, megettem a kised ország...

Ebben a percben felhördül feljebb s nem igen messze egy kurta ordítás.

Csak, mint egy szitok kigurgulása, fojtottan s félelmesen, a fejedelem kését ragadja: itt a vad!

Csörtetés s már vakon, vadul, vérbeivott rémült szemmel rajta a szörnyű nagy fekete vadkan.

Mint egy vastuskó, lábrakelt szikla, pokolbeli fekete sátán, az agyara véres, a pofája véres, agyarán egy ember bele lóg: a fejedelem felordító dühvel érzi feldagadni bent a roppant erőt: düh és ordítás fogja el embereért, a kék posztóért, ami ott lóg a kan undok fogán s úgy ugrik el oldalt, mintha

a föld rugná el a rohanó görgők elől, visszakézzel elkapja fülét, lábára hág, ledönti, hóba hemperíti . . . s az ordító állat eszeveszetten üvölt, érzi végét s ott az irgalmatlan marok alatt megfekszik egy percig, a hosszú, hosszú, rémítő rohanás után, lihegőn elgyengülve könyörögve visít, végsőt s ártatlanul, mint egy erőtelen gyermek s mire észhez jutna, mire ijedsége eloltódna, a vadász széles és iszonyú kése már bőrét karcolja, a szügyét keresi, hol legjobb a bemenetel s már a szívében jár, szörnyűt kanyarít bent a tüdőben s az iszonyú állat, mely annyi esztendőn át büszkén csemcsegett s rőfögött a hegyek makkosain, annyi nehéz esztendő szigorú telét s szörnyű koplalását, a borzalmas falkabeli verekedéseket az életért, a nőstényért, mind erőben bírta, most egy síró csecsemő alig ellenkedő jóságával hörghi ki a párát : de akkor még egyszer, későn, csak most éberedik fel benne az ellenszegülés, végső erejével hanyatt fordul, szembe, s szembeköpi, váratlan, kivédetlen az első vérsugárt, szembe löve a vadászt, nincs már több ereje, csak vére lő, hosszú vad sugárban szeme közé, melle közé, berondítva gyilkosát.

— Kurr, — ordít ez felhördülve s elugrik, de későn ; remeklése után való kevélységében meg van alázva, megbecstelenítve, tenyérrel veri magáról a vért, elvakult szeméből a forró latyakot, a disznó felfordul, lábraállhatatlan, szeme megtörik, a hangjai egyre kisebbek, gyöngék, fájdalmasak, szíve egyszerűségével sóhajt az égre s vérével életet sír a sémmebe . . .

Szitokkal nem győzi, tehetetlen, későt vakon a tokjába vágja, s szemét beszorítja, pislog, nem lát, tétován kotorász, megvakult : előbb egy vadkannal játszva elbánt, s most egy bak fellökheti : csak ennyi kell s az ember dög, semmi . . .

Kis kendőcskét vakar, cibál elő, avval mossa ki szemét s mikor látóra nyil, boldog mohósággal falja fel a fehér s ragyogó s boldog világot . . .

S már elfelejtett mindent, s annál erősebb volt a győzelem boldogsága, lába előtt ott feküdt a disznó, már dög : még az imént két összezsapó élet, életek, vágyak, harcok, dühök, most ez dög, bundája becses, emlékeztetni fog valamely várfalon, egy szép téli percre . . .

A kis kendőt, mellyel magát látóra törülte, kezében találja, a Kamuthyné kendője, egyszerre eltorzul az arca, ez a két hét elég volt, fuj, messze veti a véres kis csipkés kis keszkenőt, nem a vért, az asszonyt utálta el s hóba markolt, a jó éles kemény hóval surolta, mosta magáról a foltot.

Keze forró lett a hideg hótól, aztán eszébe jutott s futva ment felfelé a vad csapásán, óriási szökésekkel s nemsoká ott volt a jó öreg Sárkány teteménél . . . Úgy feküdt a hóban, mozdulatlan a derék legény, még felette lebegett a húség, mint a kihammadó parázson a meleg: a szívébe vágott, úgy szerette őket, ezek voltak a lelke darabjai, minden szegény legény, aki körötte élt, a szegénység, amelyet magáénak, tulajdonának bírt . . . Szörnyűséges: széttagolva, hasa felbontva, messze húzva, a nyomorú, búsan szitkozódott érette: hogy verje meg a, verje meg az Isten . . . ezt a dolgot . . . Hát így fog menni: leghűbbjei árán? . . .

Ökörszarvükürtjét fogta, belefujta dühét s a hang sikítva, nyersen bőgött szét a hegyekbe, nagy dühös csapkodással a havakon, újra meg újra, míg új jelek, hangok feleltek a távolból . . .

Míg rájuk várt, savanyú, szájaízevesztett komorsággal támaszkodott a holt felett, fába . . . Már nem látta szegényt, gondolata messze járt, keze, arca véres, nedves, a hideg kikezdte, mentéje szárnyával szárogatta magát, egy szegény gyatra, szennyből mosakodó gyerek volt . . .

De mikor az emberek megjöttek, egyszerre megnőtt a rábámuló szemek előtt, nagy lett s kemény.

— Sárkány apó, — ijedt el sorra a legény s a halottat nézték; az arcokon kiült az ijedség a nagy erdő fenekén . . .

— Saraglyát! — mondta a fejedelem s hogy munka lett, frissen mozdultak a kezek, halk susurlással s pörölve, pattogva hozták a hordozó hevedert s rá a tetemet.

— Adjatok neki egy Miatyánkot, — morogta a fejedelem, s az arcok rögtön megmerevedtek, a kezek összekulcsolódtak s lehajtott fejjel nézték a halottat, míg egy nagycsontú szőke legény imádkozni kezdte az úr imáját.

— Hejaj, — sóhajtott fel utána a fejedelem s

körülnézett hű emberein, — nem adtam volna ez szegényt tizenkét zászlósúrért : mert ez tudom, mindenkor meghalt volna értem... de azokrul nem tudok... semmit...

Az emberek szíve körül melegség volt, hogy ez a nagy fejedelmi úr ily nehezen veszi a szegény halálát, szomorodva kíséri a testet : mék úr tenné meg ezt ? nem egy fejedelmi úr, de csak kurta kis urak is Erdélyben !... Ha apja volna, se késérhetné szebb orculatjával... Más mit vetne : az apja istenit szidná, be számár vót s hogy még kárt tett a halálával... de e fejdelem, nem olyan, mint az hasas grófok : ez a szegényt is embernek veszi...

Mikor meglették a vadkant, fejcsóválva nézték, kifeszített hüvelykujjal egyik mindjárt araszra, sukkra mérte, hosszát, vastagságát, iszonyatos egy dög, ez dísze lesz, érezték, a fejedelmi palotának.

— Pusztítsátok el ! — szólt keményen a fejdelem, mintha erre felelne, s uhh, hogy vágja a baltáját az első rögtön a disznóba, csak a foka látszik. Csákánnyal szétszabták, egy-kettőre koncok koncára hányták cafatokba darabolva s annál dühösebben, mert boldogok voltak, hogy legalább nem kell karon lecipelni a dögöt a hegyről...

Az ebek vártak, míg az emberek végeztek, akkor neki, s mind rá, perc mulva kutya konca volt minden miszlikja...

Nyomott hangulata csak akkor változott, mikor leért a kastélyba.

— Ki a vendég ? — kérdezte még a lóhátáról s az idegen szánat nézte az udvarban.

— Egy főasszonyság, nagyságos uram — mondta a csatlós s elvezette a lovát.

Erre sietve igyekezett elbujni véres ruhájával, arcával, aki meglátta, mind megijedt tőle, hogy nem a saját vére rondította-e be.

Mikor egy óra mulva bement a nappali házba, amely egy szép sarokterem volt, üvegtányéros szép ablakokkal, a délutáni nap televilágította a zugokat is, akkor már egész más ember volt, legény s nyalka s vidámságra váró fiú.

Örömmel köszöntötte a vendégét, akiben Török Katát a legnagyobb örömmel ismerte föl ; unoka-

huga volt ez a madárnyi csöpp asszony, Dengeleghy Mihály ifjú özvegye. Török Kata ragyogva pattant föl s begyeskedett szőkén, csinos kis arcával, puha törökselyem ruhában a háziasszony mellett, aki viszont hervadt volt, lankadt, bágyadt, kimerült.

— Isten jónap szép hugámasszonyom.

A vendég ujjongott, minden porcikája játszott, olyan volt, mint egy kis fehér ördög, az arca festve fejeire s pirosra, a szeme alja is kékre lilázva, de nem állott neki rosszul a festett orca, furcsa volt, mintha játékszer volna az egész asszony.

— Hallom, milyen nagy hős Nagyságod, — mondta fesztelen nevetve, — szembe köpösdit játszik az vaddisznóval.

Oly váratlan volt ez az első kedves, ficseő, csi-csergő beszéd, a fejedelem nevetett, s úgy érezte, mintha kisütött volna a nap...

— Inkább pedig Török Katával játszanék az ember, — mondta hirtelen.

Dengeleghyné csillogott, hogy a fejedelem szavában, hangjában valami azonnalvaló meghódolást kapott, hozzá volt szokva, hogy mindenki folyton kedvére s kedvébe jár, de triumfált, hogy harc nélküli győzelem.

— Török Katával nem lehet játszani, — mondta — Török Kata egy komoly matrona, mint szegény özvegyekhez illik.

Az ám, nagyon ingerlő volt, hogy ez az asszonyka háromhónapos gyászával ilyen piros és izgékony és ízes, csiklandós, olyan, mint valami jó korty diópálinka, amitől az embernek fejébe száll a vér...

— Szegény öreg cimbora, — mondta s leült az asztal mellett, előre hajolva s úgy bámult az asszonyka arcába, nyitott szájjal, egész testtel, nagy lelkes kiugró szemeivel felitta az illatát ennek a különös virágnak.

— No csak hagyjunk békét a holtaknak, — hárította el a kínos kegyeletet Dengeleghyné, egy pillantásnyi gyásszal eleget téve a kötelességnek, — maradjunk az élőknél, megjövendölöm, hogy Nagyságod éhes.

Az ujjával úgy bökött előre, furcsa pici fehér keze s fehér ujja volt, olyan kicsike, mint egy kis-

gyermeké s olyan mozgékony, mint egy kis madaré. Az arca állandó s rezgő nevetéssel volt tele, a hangja mint egy kis verébé, vagy tengeri sárga madaré, csattogott s csicssergett.

A háziasszony, aki eddig némán s megdöbbenve nézte kettejüket, az evés szóra ijedten mozdult, hogy asszonyi kötelessége után nézzen: szent isten, ha ezt hallaná az ura, talán pofon verné s úgy igyekezett szegényke, hogy eleget tegyen, de ha nem jut magától eszébe... Semmi se jut eszébe, csak szorul a szíve s mély, mély, fájdalmas szomorúság van benne belől...

— Mit parancsol nagyságod, — mondta csöndesen, alázatosan, pisszegve. Úgy nem illett a szájába a komoly megtanult szó, egy ilyen kis megkínzott asszonynak csak sirdogálni illik.

A fejedelem ránézett s utálta, gyűlölte, hogy olyan buta, mint egy falusi parasztlány s hogy ez a kéthetes szerelem letépte az arcáról a rózsákat s megfonnyasztotta, a bőre halvány lett s zsiros, a szája mint egy kibuggyant kis seb, a sápadt kövér arcában, szeme alatt törött a bőr s az egész teste elplattyant, léhogó, érett s töltött, mint a tömött fiatal lúd, eltikkadt, esett. A hátagerincén futosott a hideg ettől a szerelemkoldustól, aki egészen elvesztette régi magát, hol van az a harmatos, üde nyíló bimbó, aki két hete volt...

— Nem vagyok éhes, — mondta nyersen, — szomjas vagyok!...

A hangja nyersségében volt benne az eltasztás és minden; Kamuthyné megsápadt, akármilyen ostobácska volt, ezt érezte, hamar, maga, sietett, hogy kimenjen bor után, rendelkezni s hogy meneküljön a durvaság elől s hogy a könnyeit letörölje.

Ahogy ketten maradtak, mind a ketten megkönnyebbültek.

— Hogy kerülsz te ide? — kérdezte a fejedelem Török Katát s nagy kíváncsú szemekkel bámulta, előre hajolva, de valahogy nem úgy nézte, ahogy nőt szokott megkívánni, hanem mint valami exotikumot, csodálta s kíváncsi volt rá.

— Szépasszony hozott a kötőjébe, — mondta Török Kata túlságosan — nekem itt épenúgy helyem

van, mint akárhol — s az orrocskáját megmozgatta, mint egy kis állat, mely azzal is tud vakarózni, — épenúgy helyem van nekem itt mint a Palotsay Anna búzájának a tordai szekereken...

A fejedelem egyszerre elmeredt s nagyot nézett.

— Minek? ! — mondta s az egész arca elképedt... Ezt ma hallja először, hogy valaki a felesége nevét ily profánul s könnyen meri kimondani.

Török Kata nevetett, de a nevetését csínytevő gyerek módján fojtotta.

— Mikor Tordáról eljöttünk, nem lehetett járni, félre kellett az útból állani, — negyven szekér búzát vittek Kolozsvárra.

— De milyen búzát?

— A Palotsay Annáét, a Palotsay-birtokról hozták Kolozsvárra a piacra, eladni. Én legalább úgy értettem, azt beszéltek.

A fejedelem elkomolyodott.

— Nincs Palotsay Annának birtoka Erdélyben!

— Hát Görgény?

— Görgény? !... — ahova ő űzte el a feleségét? ez igen! de eltakarta a gúnyt s csak azt mondta: — Görgényben nem terem negyven szekér búza, legfeljebb cigánymogyoró...

Az asszonyka a vállát vonogatta.

— Akkor nem tudom mi! még olyan szép istóriát meséltek a szent asszonyról, aki fehér cipőt osztatott a palota kapujában a kolozsvári szegényeknek, úgyhogy most mindenki áldja! Bizony nemes és istenes nagyjó mivelkedet volt... Nagy jámbor asszony...

A fejedelem mulatott a szemtelen szavakon, amikhez templomi arcokat tett Török Kata s azt mondta:

— Nagy... nagynak nagy... — dörmögött a fejedelem.

— És jámbor, — szólt áhitatosan a nő.

— Elég jámbor.

— Hát az ő búzáját viszik...

A fejedelem legyintett:

— Na az övét nem viszik.

— De bizony azt mondták az övét viszik...

A cipőt se a magáéból süttette: a fejedelmi kamrák-

ből sütötték, mégis ő adta! . . . Ezt is, ha nem az ő birtokán termett, biztosan neki termett, ő adja . . . Őtet áldják érte, azé a dicsőség, aki adja, akit istenítenek érte . . .

A fejedelem elkomorult, a felesége, meg Bethlen Gábor, játékot játszottak a kolozsvári cipóosztással. Értette már, hogy ezt a búzát Bethlen küldi a Székelyföldről a fejedelemasszony nevében, hogy még egyszer megismételjék az áldásokat, s iszonyú düh éberedett fel benne, az ajkát rágta.

Kamuthyné bejött s utána egy legény, aki nagy korsót hozott s szó nélkül megtöltött egy karcsú magas ezüst kupát, amelynek szépen művelt fedele volt s az oldalába pogánypénzek voltak beleépítve a fedele közepébe s belől a fenekébe is, hogy ha ivott belőle az ember, látta.

Kínos csend volt, a fejedelem fogta a kupát s nagyot húzott belőle.

Török Kata kis ezüst ollót vett elő a bársony szütyőcskéjéből s el kezdte a körmeit sorra nyáloggatni s darabolta a hegyét, a levágott szilánkokat pedig gondosan maga elébe gyűjtötte.

— Bethlenné asszony is megjött Dévából, — mondta.

Csöndben ültek, mindnyájuknak volt erre valami gondolni valója.

Dengeleghyné csöndesen szúrta:

— Izzad is most főkapitány uram.

A fejedelem kíváncsian nézett fel.

Jó volt ez a hegyes, furcsa, csípős beszéd, ez a tiszteletlenség, bátorság: ahhoz volt szokva, hogy asszonyok, leányok alázattal, főhajtással s irulva-pirulva zavarban voltak előtte, ez nem, ez olyan szemtelen volt, mint egy drága kis pimasz veréb s csakúgy pergett, csakúgy bökögette a fulánkokat s azok nem is voltak oly ártatlanok, amilyen tréfások voltak.

— Én jól vagyok Gábriellel, — nevetgélt Török Kata, — unokatestvérem után sógorom, már hozzá szokott, hogy mindent megmondjak neki, de Susánna! a bibliai Susánna!

A fejedelem visszagondolt Bethlennére, komoly, hűvös, halk mosolyára, az nagyon szép, mikor szót

lan mosolyodik, erős barna szemére, síma haja, díszítése nélkül való finom ruhái, nagy tisztasága, erkölcsi felsőbbbsége... ez az iderbodor kis szőke nőcske, megérezte, milyen kicsi valaki mellette.

— Derék nőszemély, — mondta irígy fanyarul.

— Nagyszerűen tud sertvést hízlalni, — szólt ugyanolyan komolyan Török Kata. — Mit nevet? ... ez nem nevetség... ez komoly dolog... Erdélyt a sertvések fogják megmenteni és annak a disztónak, akit ő hízlal, dufla szalonnája lesz, a legderekasabb vásárhelyi szalonna; alól is szalonna, felül is szalonna, középen hús: nézze meg nagyságod bár a Főkapitányt, azt is ő hízlalja.

Kitört belőlük a kacagás, ez az asszonyka, ez úgy nevetett, annyira tele volt életkedvvel, hogy nem nevette végig s harsonásan s kacagva a szót, de minden mondat végébe beletört a nevetése s minden nevetése csak pillanatokig tartott, mert az új gondolat már új erővel küzdött felette...

— Azért tetszik neki annyira Palotsay Anna is... a főkapitánynak!

— Te bestye, — mondta a fejedelem, — hogy mersz te a feleségemről így beszélni előttem?

Dengeleghyné halkán vihogott, már tudta hogy beszélhet:

— Én nagyon tisztetem Palotsayt, Palotsay Annát, csak még a Susannát tisztetem jobban, Károli Susannát.

— És engem? — szólt a fejedelem.

— Magát nem, de Annát igen. Gondolja Nagyságod, hogy a maga huga Bánfi Diénessel soká fog együtt vadászni?

— Ő választotta, az ő ura — mondta a fejedelem elkedvetlenedve, — jó vadász.

— Jó vadász, de van neki most egy jágerja, az még jobb vadász...

A fejedelem kedvetlen lett.

— Ez most a legelső vadász, szíve vadásza.

Mintha elfojtott töltés roppan fel a bányában, a fejedelem felpattant s nehéz köveket kezdett dobálni, ropogó dűhvel:

— Beste lánya, ment volna Lengyelbe! — kiabálta, — ment ehhez a ripőkhöz... ott van Lengyelbe

a nénénk s a kis öcsénk : oda kellett volna mennie, előrecsinálni a királyválasztást ! Érik a lengyel korona, döglődik a király . . . de ez csak szutyázkodni vágy : ne kerüljön elibem, mert megpofozom, hogy orrán-száján gyün az vére . . . minden nevet rajtam, hogy az erdéli fejedelem hugja hajdukkal s kocsisokkal adja össze magát, de ne legyen isten istenem, ha mind belénél fogva nem aggatom fel, akit vele kapok . . .

Török Kata boldog volt, még alig vannak együtt s már legtitkosabb sebeit rakja ki . . .

— Most nem szabad bántani, — mondta álnokul, — most nagy.

— Nagy ? — kiáltotta Báthory, — felugrott s dühösen rágtá ajkát. — Majd elrekkenti, mint az többi ilyen félék . . .

— Igen, Imreffyné mondja, hogy Báthory Anna is Ecsedben elsikkasztotta . . .

Mintha kígyó szúrta volna bokán, a fejedelem visszafordult :

— Imreffyné ? — lihegte, — s az még él ?

— S méghogy szépen ! . . . Most varrassa a beszercei ruhákat.

A fejedelem darabig nem bírt szóhoz jutni, úgy felindult s megrémült az előbbi szótól, mely Báthory Annára, hugára vágott, de uralkodott magán és mélyet nyelve, hörögve mondta Imreffynére :

— Tán a gyűlésre akar jönni ? Tán ő is a zászlós-urak közé tartozik ?

— Közé, vagy belé, vagy alá . . . vagy fölé . . . — vihogott lehajtott fejjel s fellesve Török Kata.

— Az igaz, szablyát köthet az oldalára, amilyen nagycsontú : de ő csak hallgasson s nyelvét ugyan jól kantáron tartsa, mert majd én vettetek békjót rá.

— Mért haragszik rá oly igen Nagyságod ?

— Beste boszorkány, — morogta a fejedelem s felvette a kupát s kiitta.

Kamuthyné sápadtan hallgatta e beszédet, minden szó után úgy reszketett, mintha gyilkos bűnbe esett volna már avval is, hogy hallja : iszonyodva nézte a kis Dengeleghynét, aki oly vígan s mulatón vett részt e főgondok huzkodásában, ő még meg-sendíteni is, dehogy, még elhallgatni is alig merte, bujt volna föld alá szégyenletében, hogy ilyeseket kell

fülével megérteni s nem tudta, hogy s mikor fog halál jönni rá, mert szándékolatlan tanúsága van e szókról.

A fejedelem letette a kupát s lázas, véres szemeit rémesen forgatta; elhallgatni nem bírta Imreffyné ellen:

— Még hogy Ecsed... azt az egy szót ő ki ne mondja, hogy Ecsed... Ő néma legyen, mint a sír s hallgasson, hogy Ecsed!...

Dengeleghyné ártatlan arcot csinált, aztán, mint aki valamit végre biztosan megtudott, dagadó örömben igyekezett másra terelni a szót.

— Rédey Ferkó uram is bent vagyon Erdélyben... Megjüttek Posenbul, — mondta.

A fejedelem laposan nézett rá:

— Te is sokat tudsz, — mondta dörmögve, fenyegetően...

— Nem szóltam semmit, — pillantott rá az asszonyka.

A fejedelem járkálni kezdett a szobában, a vastag deszkapalló recsegett a csizmája alatt, fel volt dűlva s nem is tudta volna megmondani pontosan, hogy mért, csak vad volt s búsbika...

Az asszony nem beszélt, befejezte körme nyesegetését, s mikor a fejedelem az ablakhoz állt és kinézett, óvatosan a morzsa körömdarabokat a tenyerébe szedte, hogy egy pirinyó szilánk is el ne vesszen belőle, azzal fogott egy pogácsát a tálból az asztalon, megvakarta s a körmöket mind bele gyúrta a belsejébe, közben az ajka sebesen mozgott, szavakat pergett hang nélkül s szaporán, szaporán. Észre se vette, hogy a háziasszony holtsápadtan nézte a munkáját s kitalálta, hogy most boszorkányoz, varázsoló igéket mond: ... ahogy én nem élek köröm nélkül, ő se éljen nálam nélkül... ne legyen nekie nyugta nyugalma, mint a víznek a patakba, mint a szélnek az erdőbe, mint a fának a tűzbe: ne legyen nekie nyugta, nyugalma, evéskor evése, alváskor alvása, menéskor menése; ahogyan fáj az éhség, úgy fájjak én neki, ahogyan fut az éhes ételér, úgy fusson én utánam; ahogyan az éhes ételét körömmel is ássa, úgy ásson engem éhesen ételnek ásson...

A pogácsát visszatette a többi tetejére.

— Honnan tudod? — fordult vissza a fejedelem.

— S mit ?

— Találkoztál velek ?

— Tordán.

A fejedelem tovább sétált.

— No ? — mondta aztán s ránézett, hogy beszéljen.

— Én Nagyságodnak nem beszélek többet, mert Nagyságod leharapja a fejem, — mondta kuncogva az asszony.

A fejedelem révedező szemmel nézte.

Dühe elhomályosította pillantását :

— Akkor : hallgatsz, — vetette oda.

Az asszony kissé hallgatott, vidáman, bátran, fölényesen, mert tudta, hogy övé, mert a nő, a magahatalmára ébredt fiatal nő, nem fél férfitől, bár ifjú, bár öreg, bár lassú, bár tüzes legyen is az : jól tudja mért . . .

— No egyen inkább egy kis pogácsát, — mondta, — többet ér a Kata pogácsája, mint az én csarálgatásom.

A háziasszonyka, varrójára hajolva, megrémülve s megdermedten maradt, a vér mind leszállott a szívére, a tú megállt kezében s a torkán befult a felsikoltás : ne, ne . . .

A fejedelem dühöngött fuldokolva :

— Tudsz valamit, vaj nem tudsz semmit ?

Dengeleghyné úgy játszott vele, mint macska a gombolyaggal, a férfiú ki így kiadja magát, s erejéről, hatalmáról leszédült, ez nem más : szerelemőrülés . . .

— Ha megeszik egy pogácsát, megmondom.

Kamuthyné elájult. Senki sem vette észre. Karjai lelógtak, mint a hévütött virág : ezt nem, a bűnrészeséget egy ilyen szörnyű boszorkányságban, ezt el nem viselhette.

A fejedelem tovább sétált, fütyörészni kezdett s azon tűnődött, hogy mely igen jó volna most az a hüvelykszorító s vasszűz s hóhér ha kéznél volna, akit a papok beszéltek, hogy Spanyolországban avval beszéltetik az boszorkánynékat . . . Nono, de persze úgy, hogy kárt ne tegyen a hímes tojásban, hajszála se görbüljön meg a drága asszonynak . . .

Valami kis neszre most Török Kata észrevette a Kamuthyné rosszúlvalóletét, egy pillanatig ijedten

nézte, aztán csengetni kezdett a kis csengővel, ami az asztalon volt.

Kereky Feri jött be :

— Asszonyotok másminth vagyon? — kérdezte tőle.

Kereky Feri meg volt sértődve ; mi köze neki az asszonyhoz s hogymintségéhez, csak nagy szemeket meresztett, a fejedelem is odafigyelt.

— Küldjétek be a vénasszonyt, — idegeskedett Török Kata.

Kereky Feri sietve kikiáltott, hogy mutassa, hogy nem órá tartozik :

— Héj küldjétek be a vénasszonyt.

Török Kata észrevette, hogy a fiú személyében tévedett, annál kényesebben, hangosabban mondta :

— Jaj vigyétek, vigyétek, vigyétek, hiszen oda van, le kell vetkőztetni, ágybatenni — s idegesen nyafogott, nem mintha meg lett volna ijedve, vagy oly nagyon hatott volna rá a betegség, mert hisz olyan idegei voltak, mint a kötél, de ezt helyesnek tartotta, védekezett vele az asszonyiság gyengeségének gyanuja ellen.

Mire egy kövér és ostoba vénasszony bejött s asszonyát nagy maflán gondjába vette, akkorára ez már magához is tért, s kicsit szédelegve, de maga erején ment el véle.

— Nem bírom, nem bírom el, nem tűröm ez fiatal kényeseket, mikor ilyenkor így ájuldoznak, én nem tudom, én ezt a szegény Katát szeretem halálig, anyárul való mostoha testvérem nékem, de nem bírom nézni, ha beteg ; olyan gyenge szívem van, inkább meghalnék érte, de nem vagyok képes egy beteghez ujjal is nyúlni, — nyafogta, pityegte, magát kellemesztetve.

A fejedelem, aki férfiszólás szerint durván, de belől annál jobban megilletődve nézte a halálra vált kis nőt, hirtelen érezte, hogy ez az asszony őt is így ott hagyná, ha beteg volna : »de én nem leszek beteg, — mondta magában, — én nem ájulok el !«

— No ki vele ! — folytatta támadóan.

— Nagyságod velem csak packáz, — nyafogott az asszony még mindig ugyanazon a kényes hangon. — Egyen pogácsát.

— Nem !

— Jó : ha nem, nem . . .

— Nem ! . . . Érted ? ! . . .

— Értem . . .

A fejedelem indult, hogy itt hagyja, mint . . . de aztán az ajtó táján a lépése megbillent, ellankadt s az ajtótól sétálásformán visszafordult.

Török Kata mosolygott befelé, győztesen.

— Pedig megérne egy pogácsát, — mondta izgatón, szeme sarkából rálesve, — mert hozzák ám Mathiás királytól az Illustrissime Princepsét !

A fejedelemben felgyúlt az öröm s egyszerre mindent másképp kezdett látni : hozzák ? ! hisz akkor más . . . az jó . . . akkor rendbe van . . . Nagyot sóhajtott : hát ez is megvan : ezt eddig nem tudta elérni, hogy a prágai s bécsi udvar elismerje őt felséges erdélyi fejedelemnek, vajda volt neki eddig csak, vojvoda . . . Ez tud, ez az asszony . . . — gondolta aztán, — ez ám a boszorkány ! . . . az ebadta, s nem Imreffyné . . .

Hirtelen egyet gondolt, fogta a pogácsát s egy falásra lenyelte, Török Kata hallatlanul elkezdett kacagni : rémülete, féelme szakadt el, mert ha lassú ráadásban kiderül az körömbéli praktika ! . . . életre-halálra ment neki e dolog . . .

Ugy kacagott, hátravetett fejjel, lehunyt szemmel, kivágott nyaka fejéren tündöklött, az ajka kéjesen elvonaglott, Báthory odalépett hozzá, nagy fekete markába vette vékony gyereknyakát s farkasul vicsorogva hajtotta rá a száját s az meg csak nevetett és nem volt ereje tiltakozni se . . .

A fejedelem soká csókolta s rágta és mikor vérelobbanva el akart válni, az asszony két karjával, amely meglepően húsos, erős s szoros volt, magához ölelte s azt mondta :

— Még ! . . .

A férfinak minden vére fejébe dagadt, ekkora hőséget soha nem érzett, az asszonyt felkapta, mint a farkas a gödölyét.

Mikor feleszméltek, a nap leszállt s vörösen nézett be a sugár az ablakon.

— A nádor találkozni akar veled, — mondta az asszony hirtelen, lágyan s tegezve.

— A nádor!... — kiáltott a fejedelem... —
Velem!... Találkozni!...

— Igen és pedig hamar...

A nagy bumfordi fiú kócos haját ujjaival hátra-
üstökölte, mámoros mosollyal vetette el magát a
kanapén:

— Találkozni velem... ugyan mit tervel...

— Nem tudom, de még ez márciusban akar cito,
cito, citissimo... hamar, hamar, rögtön.

A fejedelem érezte, hogy dagad nagyra, nagyra az
ereje, túlnő, túlnő a kisország határain, már jönnek,
már jönnek, már mozdulnak az erők: a hajduk már
azóta lovon ülnek s hétfőn hajtanak Lugosnak lefelé
s a nádor megmozdult, mintha a messziből húzná
valami őfeléje... Ez soha még nem volt, hogy nádor
találkozásra keresse az erdélyi fejedelmet... Most
összetenni az erőket, marokba fogni a gyeplőket s rá
Konstancinápolyra, rá!... Egy csapással a fejét a
kígyónak, akkor aztán elomlik majd, szerte hull majd
az egész mérges, gyilkos, szorító rút sárkánytetem...

— Turzótól vigyázzon Nagyságod, — szólt az
asszony.

Vigyázni?... Turzótól?... Hisz ismeri, látta
Kassán Bocskainál, mint követet, kurtanyakú, sza-
kállas nagy csendes ember: ez nem néz messzire, ettől
nincs mit vigyázni; mintha a lobogó fáklyának mon-
danák az éjszakában, hogy vigyázzon az istállóbeli
olajmécsestől...

— A nádortól nem félek, — mondta megvetően.

— Nono, pendelleghény, mint Gabriel... Az
asszony viseli a süveget...

— Asszony... Attul kell féljek, hogy odaát a
szembelevő táborba asszony dirigál?

Török Kata ott ült mellette, gubbaszkodva, egy
öblös, párnás gyékényszékben, mint egy macska, még
a lábát is felhúzta maga alá:

— Nagyságod nagyon kicsinyeli az asszonyok
körmét, pedig minden sült almát asszonyok kapar-
tatnak ki...

A fejedelem legyintett, hadd kapják, kinek kell a
sült alma... friss, ép, az igen; szekérrel, szekér-
számra, magtárakat megtölteni búzával s enni adni
százezer katonának; az igen... Eszébe jutott a

Bethlen Gábor buzája, amiről az asszony beszélt, hogy Tordán látta : ez az a sült alma, amit egy asszony ki tud kaparni, de ő majd ezt is visszaveszi . . .

— Nádor uram csak a porverővessző asszonykézbe, — mondta Török Kata, — nádrispánné asszonyom mozgassa ! . . . Ha a felesége ráparancsol, hogy be kell kösse torkát, akkor kendőbe jár juniusban is s legjobb étkét ott kell hagyja, ha nádrispánnéja félti nádrispánuram hasát . . . Ó, mely példás házasság ; gróff uram nem rövidítette meg az asszonyfeleségét negyven év alatt se, de csak próbálta volna is ! . . . Mindig otthon kellett neki dolgozni, az asszony előtt még se volt becsületje, mert bárhogy próbálgatták, egyik lány után jött az másik leányzó, s meg a harmadik s hetedik : mindig mondta az asszony, hogy no ez egyet még kiviselem, akkor búcsút mondok a szent matrimoniumnak s megmeg újra lány lett a viseletbül . . .

— Van egy fiú, — nevetett a fejedelem.

— Van a vakarcs, annyiba fiú, hogy viseli a nevet . . .

A fejedelem úgy hallgatta ; nem, e nélkül az asszony nélkül többet meg nem tudna lenni, ez úgy belefészkelte magát a szívébe, az egész életébe : egykét órája, hogy jött s már mintha egész életen együtt voltak volna . . . Üdítőleg, felfrissítően, megszabadultan hatott rá az asszony minden szava, mert minden szó mintha a saját elfojtott rossz indulatának kibölkentése lett volna : ugyanúgy rosszat akar s kíván mindeneknek s félszóból megért minden lehetséges s lehetetlen vágyat . . .

Kint nagy lódobogás volt, emberek érkeztek.

Kereky Feri bejött :

— Nagyságos uram, — mondta, — megjött az úr, Kamuthy uram, és kancellárius uram.

Az asszony felfigyelt.

— Jól van fiam, — mondta a fejedelem.

Kereky Feri el akart menni, de a fejedelem intett neki, maradjon.

Az asszony felállt, eszébe jutott, hogy okosabb lesz beteget ápolni, mint mindjárt szájra adni magát.

— Megyek, megnézem a szegény Katát, — mondta — ő, hogy ilyen gyengék vagyunk, mint a harmatok, — furcsán hunyorogva a sötétben, odakacsintott a fejedelemre s elröpködött, mint egy pillangó . . .

A fejedelem utánanézett, ahogy eltűnt a belső ajtón s nagyot lélekzett :

— No Feri fiam, — mondta s az úrfi vállára tette a kezét, — ennél jobb ízű lelki testi emberrel nem közlöttem magam, mióta megvagyok.

Feri nagy szemeket meresztett s a zsebe felé nyúlt, a lajstrom után kapott.

— Küldd be az urakat, — eresztette el a fejedelem.

Imreffy s Kamuthy természetük szerint, egyik fanyarul, másik vígan jött.

Kezet fogtak, leültek, bort ittak. A kancellár előadta a legújabb dolgokból, amit szükségesnek látott.

— Reggel lemegyünk Fejérvárra, — metszette el a beszédet a fejedelem s magunk meglássuk a nádor izenetjét . . . — Kamuthy uram? — fordult hirtelen a házigazdához : — kegyelmed ígyök újjék lóra, vegyen magához legényben eleget, Tordán valamelyes harminc szekér búzát visznek keresztül bé Kolozsvárra. Ezt a búzát szállíttasd bé a tordai kamaránkba, így akarom s így parancsolom, secus non facturus, különben nem történvén . . .

— Igenis, — mondta Kamuthy s üstökvakarva gondolt arra, hogy mióta a fejedelem itt van a házánál, egy éjszakát itthon nem tölthetett, ennek mindig annyi s oly sürgetős parancsolatja levén.

A kancellár boldogan hallotta a parancsot s hosszú lisztájára mutatott :

— Kivántam én is Nagyságodat erről informálnom, — mutatott rá egy pontra . . . A Betlehem uram búzája most nem elpocsékolni való, hanem ha csakugyan háborúra kell készülni, akkor kamrába gyűjtendő . . .

— Hozzatok már gyertyát, — mondta kedvetlen pofával Kamuthy, aki látta, hogy ez alól a gyalázatos éjszaka alól kibujni nem lehet, menni s menni kell.

— Bort ! — mondta a fejedelem, — egy ital bort ! . . . — No megnézhedd feleséged elébb, — vetette Kamuthynak.

De az süvegét feltette s kedvetlenül dünnyögte :

— Maj megnézem, ha meggyüvök, láthatom még eleget, míg minden foga kihull, — s kiment, hogy a lovak felől rendelkezzen . . .

— Kell is hogy Nagyságod bėjőjön Fejérvárra, mert itt vannak a legatusok, — mondta egyszerűen.

— Posonbul, — szólt a fejedelem kényelmesen. De Imreffy fejét lógatta:

— Lengyelbül.

Mintha villám ütött volna le, a fejedelem megdöbbsent, aztán kiegyenesedett.

— Lengyelbül?!

— Jarosláv uram maga.

— Jarosláv! Itt!... — a fejedelem pillanatokig szinte bénán állt. — S mi hír?

— Más nagyobbbat nem szóltak, minthogy megholt a móldvai tatár khán.

— Megdöglött a Kazi-Gerej?

A fejedelemnek minden izma lihegett s lángolt. Az asszony ijedten s összehúzott szemmel nézte, tágas cimpákkal figyelte, mintha az illatot ijedten inná fel, valami bőszt illatot, a nagy vágyak, nagy indulatok szagát.

— Béhozom az irásokat Nagyságodnak, a nyeregkápából, — mondta Imreffy s elment.

A fejedelem ott maradt állva, egyenesen, magasra emelt fejvel és izzó lobogásban.

— Valamit mondanék Nagyságodnak, — szólt Török Kata s előre hajolt az asztalon.

A fejedelem nedves szemeit rávetette.

— Mondja meg nekem, — az imént, — mikor én pogácsával kínálám, — mért vött? s mért evett?...

A fejedelem nem felelt, csak tétován nézte.

— És ha vett, mért vette ki a legeslegfelsőt, ami magába volt legfelül.

A fejedelem megrázkódott. Büszkén mondta:

— Első vagyok, nekem az első dukál. Én vagyok a fej, az enyém mindennek a színje...

— És ha méreg van benne készítve?

— Méreg?... — a fiatal ember elképedt, — s ki készítené énnekem mérget?

Valami hallatlan ártatlanság és büszkeség sugárzott belőle.

A: asszony kitérően felelt:

— S nagyságod nem készíttetne-e senkinek?

— Én?... — kiáltott Báthory s föl kacagott kurta száraz nevetéssel, — én igen!

— S ha e Jarosláv méreget hoz?

— Nekem? !...

Hirtelen legyintett.

— Még Bocskay élt s én már kevertem a kártyát Lengyelbe!... már engem a Stadnicki párt királylyá meghivott... taknyos kölyök voltam, tizenhat éves... és megráztam a rohadt bordájú respublikát... De most fejedelem vagyok, egyik papucsom Moldva, a másik Oláhország, úgy emelem fejszémet Lengyelre. Lovam Erdély, csatlósom Magyarország, lakajom a bécsi császár: birodalmam közepe a hét vár s környöskörül a lapos föld tengerekig Dunáig... Azután a sárkány fejére, rá Konstantinápolyra, ott töröm bárdommal, s a teteme magától megdöglik...

Nagyot sóhajtott, nevetett:

— Ejh, asszonyom, elsőnek első jár.

Az asszony bámulva, csodálva s szíve fenekén szomorúan nézte.

II.

A két boltíves teremben nem volt egyéb bútor, csak asztal s lócák, a belsőben pohárszék is volt s a falon fogas, amire a kardokat, mentéket rakhatták fel a kihevült urak. Ez a ház a »pogányház« volt Gyulafejeváron, ahol a főurak borgazdája lakott, Maradék Bálint uram, aki mindenkor szíveskedett borral a szomjú uraknak, jó komencióért.

A külső teremben most csak néhány jó családkból való ifjú ember volt, a fejedelem s Bethlen Gábor udvarából, de a belsőben kilencen vagy tizen ittak a pápista főurak.

Éjfél tájban volt s már nagyon részegek voltak.

— Én töttem fejedelemmé, — verte az asztalt Kornis Boldizsár, — Kendy István testvéremmel!

— S Bethlen magának vindikálja, hogy ő...
— kiáltotta az öreg Kereszturi György deák.

— Bethlennek mi szava volt Erdélyben? Semmi jószága nem volt itt neki az egy pusztá Illyén kül, Rákóczy fejedelemtől megszökék s kimene szolgálni Ecsedbe: mit tész egy szolga mást, mint szolgál? Itt én tettem s Kendy, mi ketten, veszetthordta, eszünk elmentiben.

Újra ittak s ittak s megnyíltak a szívek s mindenki tartalék nélkül kimondta a gondolatját. Az asztalfőn Kendy István ült s a szótalán embert még szótlanabbá tette a bor. Fakó arca most egész sárga volt, s bentről tüzelte a nagy indulat. Vékony száját összeszorította s kevés fekete bajsza fényes volt.

— Ha tudtad volna, kedves komám, — nevetett Kornis Boldizsár, — hogy majd még sógora leszel Homonnai Bálintnak, nem hoztad vón nyakunkra a Báthory fattyat.

— S ki volt a hivatal előlmenője? — szólt élesen Kendy, aki sokallotta a komázást még Kornis Boldizsártól is.

Mindenki nevetett; mikor meghíjták a fiatal Báthoryt a fejedelemségre, Kornis Boldizsár volt Ecsedben a követség vezetője.

Kornis felállt, a haja a homlokába hullt:

— Ha én voltam, én voltam: de akkor nem mondta úkeme, hogy neki Erdélyország egyébre nem való, csak megennyi s meginnya... hogy más birodalmakat kell keresni, hogy uralkodjunk rajta!... Majd más birodalmakat szerzünk neki...

Mindenki kacagott s borosan zúgott; akik itt együtt voltak, egy sem kívánt hadat, sem magának, sem az országnak. Birtokos emberek voltak, akik sokat hányódtak, vetődtek az utolsó tíz évben s jobban szerettek volna már itthon agarat nevelni, mint hadikutyák lenni. A két Kornis mellett itt volt Sennyei Pongrác, különben a fejedelemnek közeli rokona, ugyanaz a Sennyei, aki Mihály vajdát bevezette volt az országba; azután az idősebb Kereszturi György deák, tudós ember, lelkes pápista, aki minden percben meghalt volna a jezsuitákért, Sarmasághy főispán, tüzes ifjú legény, nagy család nagyreményű fia, s két kurtanemes, Basa István, meg Torma György, mindannyian bortól elázottán, indulataik féktelenségében, hol sírva, hol üvöltve kiáltván a hazát s e percben mind oly háborúellenesek, hogy szinte gyilkoltak...

— Majd szerzünk neki egy jó birodalmat, — harsogta Sarmasághy, — majd egy jó birodalmat szerzünk üneki!...

Kendy István az asztalfőn felemelte a fejét:

— A mennyek birodalmát, — mondta egy pillanatyra csöndben.

Még részegen is ijedten néztek oda rá. A Kendy névhez sok lenyakazás emléke tapadt, a hátukba állt egy pillanatra a hideg; ennek az apja fejét is hóhér bárdja csapta el, nagyapját szinte, de elmaradni nem akartak:

— Korpázd az bestyét, — kiáltotta Basa István sivító hangon.

Kornis Boldizsár ebben a pillanatban nyitotta ki a másik terem ajtaját, mert ki akart menni s hogy meglátta az ott ülő fejedelmi embereket, a szíve elkezdett szorulni s hogy takarja a bent kitört indulatokat, nevetősen nézett rájuk:

— Igazítsátok a ló száját, fiúk! — mondta.

Szédülve, tántorgásán uralkodva ment el mellettük, ő az udvari testőrség főkapitánya, »marsalk« levén, mindnyájuknak főnöke volt.

Kornisnak inkább a hangja, mint a szavai, olyan fulladt s ideges volt, hogy megijedtek s egészen másra, közönséges bajokra fordult a szó.

Kornis és Kendy sötéten nézték a sötét képet, a gyertyák füstölgő világán, ahogy feketén folyt s bűzösen csillogott a bor az asztalon, a vérbeborult szemű emberek, boráztatta bajsszal, komoran s révedezve néztek maguk elé: Kornis soknak, Kendy kevésnek találta az állapotot.

— Gyerünk aludni, — mondta Kornis György.

Megindultak, felállottak; minden szem folyton Kendy Istvánra fordult s minden szív feléje hajolt, mintha már meg is lett volna erdélyi fejedelemmé s Kereszturi György, nem közönséges jelentőséggel ismételte el a magyarországi urak izenetjét, hogy: »Kár az erdélyi fejedelemség eretnek embernek!«

S ahogy a teremből kifelé omoltak, mindnyájan megéreztek, hogy ez naptól fogva nem lesznek többet oly magukbirtában az országban, mint eddig.

Kendy István különösen köszönt el tőlük, száraz, kemény szóval mondván:

— Rakjátok az tüzet.

S mikor egymástól az utcán elköszöntek, ők is ezt dörmögték jónyugodalom kívánás helyett az éjszakában, hogy:

— Rakjátok az tüzet.

Kornis Boldizsár a sok borital után alig érte, hogy álomba essen, kábultan rögtön elaludt, mintha belezuhant volna, de alig aludt valami két órát, ijedten felserkent s a szíve megdermedt arra, hogy publikussá lett a szó.

Kendy napok óta folyton kapacitálja a fejedelemgyilkosságra.

Iszonyú ember ez a Kendy, mégis gyilkosok faja. Hiszen jó, jó, böcsstelen Báthoryja, Sennyei Bálintnak a feleségét, Kereszturinak a lányát, s ha a fáma igaz, sok családot megszeplősite, igaz Sennyeiné maga ugrott a tűzbe s a Kereszturi lány is amolyan legénypörzsi ; de az Imreffy iszonyú hatalma, amitől rettegni kell, hogy ez így felnyurguljon köztük s székeleknek, szászoknak, nemeseknek privilegiomí széjjel tapodása, s külföldi praktikái, lengyelre, moldvára, olára törekedése, a pogány megharagítása s a némettel való tanálcskozási : az embernek füstöt vet a feje, hogy egy haszontalan éredetlen lurkó, mert mi egyéb még ez a huszonhárom esztendő legény : apródnak kellene lennie még s hogy ez mi mindent mert s tett már : de mégis, mégis ! Mégis fejedelem s hogy lehet kardot emelni a fejedelemre . . . Még csak a feddő ének is, akit gyerekkorában tanított a mester, még az is azt mondja :

Isten szerzése az fejedelemség,
Fejedelmet illet azért minden hívség.

Pedig az egy eretnek mester volt és a fejedelemről minden rosszat oktatott . . .

Álmatlan vergődve, hányta vetette magát a hosszú téli éjszakában s szerette volna, ha már megvirrad, vagy szeretett volna álmot szemére . . . De se nem aludni, se fel nem kelni : nem volt gazdasága itt Fejérváron, csak üres szállása, még ha kimehetett volna cselédek, kocsisokat, lovászokat felabajgatni, hogy vetettek-e a lovak elé, akkor kicsit megnyugszik, de így csak magát kínoztatta a sötét gondolatokkal.

Egy-egy kicsit elszunnyadt, meg újra felijedt : Sicarius kezére adni : akkor ő is sicariussá lesz :

gyilkos ember, titkos öldöklő... Kendy elmondta, hogyan lehet valakinek végire járni, Homonnay Bálintot a mult esztendőben úgy pusztították el, hogy nyergét megkenték maró méreggel s mind az alfele megrothadott tülle. Lám, pedig most ennek kellene fejedelemnek lenni Erdélyben, Bocskai ennek hagyta a fejedelemséget... s nem fejedelem, hanem férgek azóta meg is ették... S a Dóczy pohár, aminek híre vagyon, ki azt megissza, belehal... s magát Bocskait is méreggel rontották meg, a beleit, etettek vele tudtán kívül valamit: de Kátai kancellárt úgy-e darabokra is vágták, úgy hogy felesége tarisznyába, lepedőbe szedette a dirib darabjait, hogy eltemetetni valója legyen az urából... Hogy ő is ennyit hagyjon magából a kedves jó feleségének, az istenfélő aranyos jó szerelmes asszonyának? vaj ezt érdemli őtülle sok jóságáért, szelídségéért, okosságáért, türeleméért...

Könny borította el a szemét s nagyokat sóhajtvá fordult egyet a recsegő ágyon, amelyen aludt, feje alatt gyűrve a bársony párnát; ezt is a felesége varrta, himezte őneki s soha nem feledte utána küldözni s inasára ráparancsolni, hogy ágyat vessen, bár a táborban is vele... És a gyermekei, három szép gyermeke, egyből papot, másból jézusfiát, s harmadikból apácát csinál, mint ezt már régen megbeszélték, mivel nincs ennél nagyobb jó a hazára s ne legyenek mint apjuk, ne legyenek olyan nyomorúságos szolgálai a világi bajoknak, mint ő...

Mondta valamely nap Kendy, hogy a szolnoki béget katonái úgy tették el, hogy egy tonna puskaport ágya alá rekkentettek s azt harsogva, ropogva elroppantották, még morzsája se maradt s... kinek lehetne belőle kára... Azért mondta, hogy őtet persvadeálja, hogy hívja házához a fejedelmet s tegye ezt vele!... de hogy?... hiszen soha el nem lehet titkolni... mit ér, hogy a fejedelem a Báthory-nemzetség utolsó magva s nem volna, aki bosszút álljon érte, ha csak valaha a Lengyelországba szakadt Báthory-ágból nem jönne bosszuálló, — de hiszen, még ha nem ő mívelné is, akkor is mind ez világ széles Európában, mind azt hirelné, ő tette s gyermekei nevében tapadjon-e?

Rettenetes, ha megindul a dombról a hordó, meg nem állítja semmi soha többet : úgy kínlódott máris, mintha része volna s meg is lőtt volna : a nyelve a szájpadról ragadt s vetette-hányta magát s fulladt a belső hévtől.

Csak ő ne szólott volna : de szólt, azt vetette oda : legjobb reá menni urakul s karddal . . . Ha nem kell, nem kell : mutassa meg az ország . . . Ő kész az első csapásra, de csak, ha mindenki mellette van s nyitott szablyával körülötte . . .

El fogják beszélni, itt is, ott is meg fogják mondani s akkor neki vége . . . Csak feleségének hírével ne legyen.

Hajnalig vergődött, kínlódott, akkor aztán egy kicsit elszunnyadt. Világossal ébredt, mikor a szolgája bejött a tiszta csizmával. Estve a magáét le se hagyta húzni, most cserélte mindjárt.

Feje kábult volt és nehéz, el is határozta s el is ment a borbélyműhelybe főt mosatni.

A szép tiszta téli reggel jót tett neki : még ma hazamegy, aztán ki nem mozdul otthonról, az az egy szent, van neki otthul is elég dolga, fogadkozott magában s Kendynek megmondja, vigyázzon az irhájára, Erdélyben vagyunk s itt hamar lába kél a szónak s a főnek . . .

A borbélynál ott ült a fiscalis direktor, Kolosváry János deák. Ez is isteni intésnek látszott, hogy legelső ember, akivel találkozik, a közvádoló . . . Ur-isten, gondolta magában, míg a borbély a fején dolgozott s egy-egy szót vetettek egymásnak át : milyen jó, hogy ember a más ember gondolatiba belenézni nem tud : ha ez olvashatná az ő szívét : rögtön perbe vinné s rögtön megírná a megnótáztatást : a fő- s jószágvesztésről való írást . . .

Még el is mosolyodott rá.

Egyszerre végeztek velük a borbélyok s mikor szép tiszta fővel, megfésült, szárasztott hajjal, a borbélynak a négy krajcár taksát letévén, elindultak ki az utcára, valahogy úgy voltak, mintha összehoznának, jöllehet Kolosváry úr vastag kálomista ember.

Ahogy a piacon keresztül mentek, s a fejedelmi palota szemükbe tűnt, megállottak s nézték a házat :

— Kiket tesz ország tanácsának! — mondta hirtelen, váratlan a direktor, — szeretőjinek férjít, e Kurafi Jánosokat s most megint Kamuthy uram ugrál...

Kornis megdöbbenve nézett a főfiskálisra.

A vénember nyers módján, kálomista őszinteséggel pattogott:

— A mezei hadak főgenerálisa is ez a bestye lett... Uramisten mire jutunk, ha efféle emberek végzik Erdély sorsát...

— S várjon az ember békességet — mondta Kornis szokatlanul bánatosan.

— Ez mind így van Erdélyben, — dörmögött Kolosváry, — itt mindenkor nagyobb keletje van a latorságnak, mint a jámborságnak...

Kornis morogva mondta régi, többször elismélt szavát:

— Mind országhostul elveszt ez lator.

A fejedelmi palota előtt állottak s annak az ablakaira néztek fel. A ház ütött-kopott volt, fala romladozott, vakolása mind lehullt, az ablakok töröttek s pókhálósak, a tető a hó alatt besuvadott.

— Annyi gazda sincs Erdélyben, — mondta a fiscalis director — ki a házat meggyógyítsa.

— Nincs gazda, nincs gazda — legyintett fel Kornis egyre kevesebb óvatossággal s megvetően az ablakokra, nem tudván, hogy a fejedelem az éjszaka megjött s most az ablakon át megütődve nézi őket.

— Nincs gazda, csak ivókapitány; pedig elkelne egy hű fejedelem, aki poraiból megélemítse az Főnikszet.

Kolosváry direktor kimondta:

— Jó uram, annyi csákányt pusztítanak ez hazában a fickók, egymás fejeszakgatásában: hogy hogy nem száll egyik jó helyre: nem érthetöm...

Kornis halálosan megdöbbsent: hát igaza van Kendynek, mind a világ halálára esküdött már ennek a fejedelemnek.

Csak ennyit mondott:

— Talám még az is meglösz...

De most elhallgattak mindketten, érezték, hogy tovább mentek a kelleténél.

Ebben a percben az út kanyarodóján egy ernyős szán fordult be, négy jó lóval s utána lovasok kis csapatja. Kíváncsian néztek-oda, ki lehet az s felismerték a Bethlen Gábor színeit.

A szánban ült orrahegyéig beburkolózva a Főkapitányné asszony. Nagy süvegemeléssel köszöntek neki s ő fejbólintással fogadta.

— Bátor asszony, — nézett utána a direktor ahogy elment a szán s fejét csóváltatta — éjszaka idején útnak indulni...

Kornis szíve elszorult: az imént már ép Kendyről akart szólni s kitapintani az öreg vélekedését, de most egyszerre elhallgatott: kálvinista ez s ki tudja, mi gondolatja van, hogy Bethlen Gáborné után úgy néz... Homályosan valami szorította, hogy nem kezdődik a másik oldalon is valami praktika...

Már egyik sem bízott a másokban: a zavarok tíz esztendejében, a rettenetes években megszokta minden ember, hogy igaz szót senki emberfia előtt, még saját maga előtt se merjen kimondani, mert nem lehet tudni, mire virrad aztán. De ez a pár esztendő, amit Bocskay alatt s most Báthory alatt töltöttek, mégis egy kicsit nyugodalmasabb s bátorosabb volt.

Fölmentek a palotába s az őrtálló katonáktól megdöbbenve hallották, hogy itt a fejedelem.

Kornis komoran ment fel az emeletre a poros, tisztítatlan falépcsőkön.

Ma el fog dőlni, érezte, ma el fog dőlni! Szorongó szívében visszavonulásra fordult, hátha mégis meg lehetne tartani a békét, az életet, a nyugalmat, még semmi sem történt... meg fogja vizsgálni s máris másképp nézte a dolgot, haraggal gondolt a Kendy István éjszakai vakmerésére, hogy publikussá tette a titkos szavakat...

A nagy palotában már sokan ott voltak s ő szorongó érzéssel őgyeledett bele a tanácsurak csoportjába.

A fejedelem hirtelen megjelent köztük s ő megütdöve nézett rá: olyan friss, fiatal, vidám, egészséges volt. Az arca sugárzott s nagy szemei lobogtak, derű és szép jókedv ragyogott róla s mindenkinek

kisütött az arcán a nyugalom, amint megjelent köztük.

Sorra kezet fogott s az érintésével mintha megváltoztatta volna az emberek belső állapotját, elmúlt mindenkiben az aggodalom, a háborútól rettegés: »Minden jól megy főispán uramék«, »fenn jár a zászló, fenn repül már« s más ilyeseket mondott s úgy eltörpültek mellette az aggódók s úgy felsodorta őket a szilajságával.

Kornishoz különösen s szokatlanul szíves és jó volt, megölelte s azt mondta mindenek előtt: »Boldizsár urammal ketten, elindulnék Indiákat megvenni«.

Nem tudott rá felelni, nem bírt szót lelteni, hazudni, csak igyekezett hű arcot ölteni s érezte, hogy minden szem rajta függ s szörnyű kétség háborgott belsejében, ki nem tudta volna mondani, mi...

Bethlen nem tudta, hogy a fejedelem megérkezett, de épen kész volt, hogy felmegy a palotára, mikor jelentik, hogy a felesége itt van.

Süveg nélkül rohant le elébe, úristen, mikor kellett indulnia Tordáról, egész éjszaka utazni, hogy már ilyen korán bejött, ebben a szörnyű télben... Az asszonyt, aki összegubbaszkodva kuporgott a tömördek bunda, lábzsák, szőr és pokróc között, de mégis gémberedett volt, két hatalmas karjába ölelte, úgy vette ki a szánból s boldogan csókolgatta hidegkicsípte arcát:

— Eggyem, eggyem, édes eggyem, ilyen vakmerőséget! Éccaka utazni, farkasok, medvék meg nem ettek...

Az asszony csak most fázott meg, a bundákban szinte kiizzadt, de most didergett, gazdaasszonyi szeme körülfutott a házon, mert már esztendeje nem látta s míg az ura csókolta és ölelte s ölben vitte, ő hátraejtett fejjel meglátta a lépcső felett lógó téglákat, miket a veréb, vagy a macska kimozgatott s azt mondta válaszul:

— Azt a téglákat csináltassa meg kegyelmed, baj lesz, még fejére esik valakinek...

Bethlen felpillantott s meglátta a tető alatt bomlott falat, nevetett, no nem olyan nagy a baj,

— Meg, meg, minden meglesz, csakhogy te itt vagy s nincs bajod szivecském...

Ölelkezve vitte fel a lépcsőn, az asszony alig tudott lábán állani, zsibbadt volt és didergett, Bethlen folyton nézte az arcát, be nem tudott telni vele, de az asszony szomorú volt, vagy inkább kedvetlen s ez átragadt lassan az urára is, mint valami gyötrő ismeretlen bajtól, amit még nem tud.

— Hamar tüzet, tüzet — nem volt meleg a belső teremben, mert el készült hazulról, a kandallóban kihamvadt a parázs, a szolga igyekezett felszítani, füst is volt, az asszony csak belebujt egy nagy zsöllyébe a kandalló előtt, lábait felrakta a kandalló párkányára s a fellobbanó tűzben sütkérezett.

— Hamar borlevest, enni-innivalót, — rendelkezett az ura — minden meglesz szivem, csakhogy te itt vagy s nincs semmi bajod, hogy van a fejedelemszony Görgényben? ... Vessétek az ágyat, rakjatok a tüzre, melegítsétek a vánkosoakat ...

Az asszony lassan elmosolyodott.

— Ez borzasztó volt, ez az éccakai utazás.

— Na ládd, ilyen senki más asszonyember meg nem tett volna, csak te, kellett ez? ... s nem féltél a vadaktól? ...

— Félttem, — mondta az asszony s sírósnévetve dugta a fejét az ura karjába, most egyszerre sírt is, nevetett is, fáradt volt és nyűgös, mint a beteg gyerek s nevetett a saját bátorságán, jaj, csakhogy baj nem lett belőle ...

Oly fáradt lett s oly kimerült, hogy nem bírt sem maradni, sem vetkezni, az ura szedte le róla a ruhákat, mikor aztán ágyba került, párnák közé, dunyhák közé, lankadtán s ernyedten eresztette el magát s fogta az ura kezét.

Mikó Ferenc, a Bethlen deákja bedugta rőt furcsa fejét:

— Nagyságos uram, itt a fejedelem a palotán, — mondta suttogva.

— Ne menjen el kegyelmed ma hazul — szorította meg az asszony az ura kezét.

Ha itt a fejedelem, már fent kellene lennie a palotán, de azt mondta:

— Dehogy megyek, dehogy megyek, egyetlen aranyom ... Mondd meg a fejedelem őnagyságának,

hogy megjött a feleségem, kérem grátiáját, délelőtt nem mehetek föl a palotára.

— Délután se, — suttogta az asszony — soha többet, soha, soha, soha többet!...

Bethlen intett s a deák sietve elment.

Az asszony szemét könny borította el, a férje csókolta ezeket a könnyeket.

— Rossz ember az, — rossz ember az nagyon, — mondta, — az a szegény fejedelemné, az a szegény asszony...

A könnyei lefolytak finom bőrén, arcán a fehér párnára:

— Azért jöttem, mert az éccaka rajtaütöttek a kegyelmed harminc szekeren s beszállították a tordai magtárakba a kolozsváriak búzáját...

Bethlen ijedten kapta föl a fejét:

— Az én búzámat! — kiáltotta.

— Igen.

— Az én becsületedet!

Az asszony indulatosan sírt.

— Amit oly keservesen s csak az én egész erőmmel tudtam a székelységtől venni, ki merte azt...

— Ő... Ki más? ... lefoglaltatta Kamuthyval a háború javára....

Bethlen nyöszörgött dühében s tehetetlenségében.

— A kolozsvári koldusok miatt az ember nem szakíthat a fejedelemmel... — morogta aztán.

— Ilyen ember, lássa, ilyen ember! — szólt az asszony — most valahára meglássa s maga még mostan se látja....

Bethlen már uralkodott magán, már egyensúlyba került, már beforrt a váratlan seb: bármekkora is ütött hiúságán s önérzetén a fejedelem tette, mégis elismerte jogosságát: ha háború lesz s ebből immár csálhatatlanul látni, hogy az lesz, akkor a fejedelemnek a maga szempontjából igaza van, a kolozsvári koldusok majd csak eltengenek tavaszig, fájdalommal gondolt rájuk s még nagyobb gonddal a háborúra....

— Báthory nagy ember — mondta csöndesen a feleségének, aki keserűen, makacsul fordította el a fejét s erre a szóra megdermedtek arcvonásai.

— Az. Rabló.

Bethlen vastag szemöldökei megmozdultak :

— Urak fejedelme.

— Rablóké, — lihegte az asszony.

— Az urak tették fejedelemmé, nem az éhezők . . .

S lassan folytatta :

— Minden status egy unitas ; minden egy úr magában bírja az összes alattvalókat ; a fejedelem azért az urakból való status egységét nézi . . . Ha Erdély tizenkét emberé, akkor a fejedelemnek evvel a tizenkettővel kell számolni . . . A fejedelemnek úgy kell nőnie, hogy e tizenkettők fölött mindig elérhetetlen magasságban legyen . . . Báthory nagy politikájú ember, nemcsak e kis ország véletlen lett feje, nagyobbakra s oly nagyokra tör, hogy ha eléri, akkor mindazok, akik itt nyüzsögnek s forognak körülte, messze elmaradnak és semmikké lesznek : e harminc szekér buza egy igen komoly tett ; megmutatta, hogy szava nem tréfa s akaratja nem szél-fuvás. Mert csakugyan, ha háborút épít, akkor gondolni kell a hadakra . . .

— És a Bethlen Gábor szava, amit a fejedelem-nének adott ?

— Én a szavamat oly gyorsan beváltottam, hamarabb mint magam reméltem . . . Még nincs két hete, hogy ígértem s már Tordán van a buza . .

— S mikor lesz Kolozsváron ?

— Én a szavamat beváltottam : ezt tudni fogja a fejedelemasszony, ezt tudják Kolozsváron, ezt tudni fogják az egész Erdélyben ; tovább a felelősség nem rajtam van, hanem azon aki a végrehajtást megakadályozta . . . És a fejedelem mikor tette, bizonyára tudta mit cselekszik ; tudta, hogy a szegény népet maga ellen ingerli . . . A fejedelemasszony neve áldott marad Kolozsváron, de a fejedelem magára vont a haragot . . .

Az asszony megértette az ura gondolatát, vagy talán inkább a belőle áradó nyugalom csillapította le : érezte, hogy nem fenyegeti őket veszély a be nem váltott ígélet miatt s lecsillapodott.

— Báthory ma csak arra gondol, hogy a háborút gyorsan és sikeresen kiállíthassa, hogy holnap mi lesz, arra nem gondol : az mind az ő holnapi lépésétől fog ugyanis függeni. Mert vagy sikerül a had s akkor a

győzelem örömében mindenki meg fog elégedve lenni, vagy nem sikerül s akkor egy ilyen parányi ok elvész... Függetlenség kell azért tenni maga alatt mindenkit s az országban ma már nincs csak két fajta népség: akinek birtoka van és úr: az mind az ő megadományozott fizetett cselédje, akinek semmije sincs, járom alatti szolgája.

— Nincs neki annyija, hogy az egész világot megfizethesse, — szólt fellobbanva az asszony — pedig könnyebb az étvágyat felkelteni, mint annyi éhest jóllakolni.

— Erre kell a háború... Erdély romlott, szegény koldus, de sok benne az éhes ember s az éles kard... Báthory keresi a háborút, hogy jóllakassa saját dicsőségszomjúságát s jóllakassa az embereket... Máris sok a katonája: annyi dologtalan éhesnek ki teremt élelmet? ... majd a más kamaráján megelégnének...

— Úgy látom, kegyelmed is belenyugodott már a háborúba, — kiáltott az asszony — ha valaki nem győzi elcsépelni az asztagját, gyujtsa fel? ...

Bethlen lehajtotta a fejét.

— Igazad van édes lelkem, de nekem ma ebben az országban más dolgom nem lehet, csak megérteni s amiben lehet minden erőmmel segíteni az országot... Én a fejedelemnek nem parancsolhatok, rebellió nélkül ellene nem szegülhetek: utána gondolom azért az ő gondolatait s megnézem, mi fordulhat jóra... Én nem vagyok ellene annak, hogy az ország határain kívül hadat ne viseljünk, mert annyi s oly nehéz ellenségeink vagynak, hogy azokkal muszáj minden nap leszámolni, Oláhországnak Moldva elleni cselekedete csak egy első lépés, utána jön ugyanez Brassó ellen, a Székelyföld ellen s mi ellenünk, amint már láttuk az elmúlt esztendőben Mihály vajda alatt... Ha háborunk sikerül (és nem tudom miért ne sikerülne), elég jó vitézink, vezérink s erőnk van hozzá s a fejedelemnek mégcsak ez a harminc szekér buzáról való rendelkezése is azt mutatja, hogy minden erejét összeszedve a leggyorsabban fogja végrehajtani a dolgot... Egy ilyen lépés a portán sem lesz kedvetlen, mert ott már torkig vannak Serbán Radullal s meg vagyok győződve, hogy igen meg fogja erősí-

teni az erdélyi fejedelem nevét, hogy egy ily galád cselekedetet a leggyorsabban megtorolt.

Az asszony megnyugodott: az urának higgadt hangja, békés és harmonikus lelke lassan betöltötte őt, mint az isten igéje a templomot, de azért hidegen visszhangzott benne az idegen szó: az egész gondolatmenet oly távol volt az ő életfelfogásától, asszony-lelke iszonyodott a nyugtalanságoktól és félelmektől és a váratlan fordulatoktól, egy rendületlen élet nyugalmaát áhította, ahol megszabott s biztos tevékenység folyik s jólét, gyarapodás, emberek tisztelete, az elvetett mag biztos megaratása s a gyermekek boldog fölnevekedése... Már látta, látta már, hogy az ura újra készen van harcra, háborúra, el fognak szakadni s hosszú idők telnek, míg magára hagyva él s csak epedni fog s dühöngeni ura távolléte miatt, valami kínos jövő előreérézése kongott ott a háttérben és izzadott, mint a nyirkos falak, melyek a víz áradását érzik már, hiába predikál a pap oly bölcsen és oly igazakat...

— Kegyelmed mindig a legjobbat látja s mindig a legrosszabb jut énnekem....

Bethlen gondterhesen s szomorúan nézte az asszony eres kezecskéit, ezeket a dolgos, fáradhatatlan kezeket, amelyek lehetővé teszik neki az életet, mert teljesen ráhagyhatja a házat, az életet, a gyerekeket, a gazdaságot; de őt magasabb erők kötik le s nagyobb rendeltetés, mint egy család sorsáról gondoskodni s már félt, félt a kitörő vihartól, mely minden percben fenyegette életüket... Igaz, az asszony ezt az életet jobban elvégezi, mint bármely asszony tenné Erdélyben, akit ismer, de bizony teljes joggal elégedetlenül s hiába látja be jogát a panaszra és keserűségre, nem segíthet rajta... Gondolatai részesévé, belső tagjává nem teheti s ez az egyetlen, ami kínozza, hogy az asszony nem látja be az ő koncepcióinak nagyságát, nem érzi lázát s nem veszi magába a szenvedélyt, amely őt minden rostján, lelke minden rezdülésén át fűti...

— És nem kell ez az élet! — kiáltotta az asszony — nem leszek özvegy! élő ember özvegye! hogy olyan dolgokkal harcoljak, ami férfinak való, minden asszonynak megvan a férje, aki részt vesz az

életében, csak nekem nincs. Ha özvegy vagyok, akkor tudjam, hogy az vagyok, biztosítom, hogy nem fogok senkire szorulni, de hogy én belőlem éljen egy férfi s ő csak kint parádézzon a világ előtt és okosabb legyen az országnál, hatalmasabb a fejedelemtől és mégis egy senki, mindenki cselédje és mégis learat mindent, mindenkit szolgál, csak engem nem és senkitől se kap semmit, csak én tőlem...

Bethlen szomorúan nézte az asszony éles arcvonásait, úgy feküdt ott az ágyban keményen s mereven, mint egy szobor, bronz, kő, hideg s ellenség.

— Nézd kedvesem, — mondta csöndesen — mikor elindultam az életre, semmim sem volt, még szüleim, testvéreim, rokonaim sem, mikor megesküdtünk, mik voltunk? ... Egy nagy cifra füst vett körül s ma mégis a mienk az dévai uradalom s a szép dévai völgyesség, melynél szebb uradalom nincs egész hazában... Nem mondhatod, hogy elfelejtem a magam dolgát, nem panaszkodhatsz, hogy...

— Hogy dolgom ne legyen, arra nem panaszkodhatom. Más asszonyok mulatnak, parádéznak, vigadnak, táncolnak, udvarlókka! szórakoznak s én itt szenvedek és nyomorgok és dolgozom, ez az enyém és semmi egyéb... — a szemében könnyek voltak s nehéz levegő telepedett a szobára...

A férfi ráfektette fejét az asszony mellére, fáradt volt és nehéz ez a fej: mindent elbírt, mindenütt feltalálta magát, de itt, ha az asszonyán erőt vett a csüggedés, akkor itt elvesztette minden erejét és rugalmasságát...

Az asszony csak nagy sokára emelte fel kezét, lágyan átölelte a nagy bozontos fejet:

— Rossz ember ez, Bethlen, mondom kegyelmednek, rossz ember... evvel az életét össze ne kösse, boszorkány a testvére is, az az Anna, rossz lelkek ezek... Aki így fél a feleségitől, így el tudott vele bánni...

Bethlen megenyhült, örült, hogy másokra fordul a felesége gondolata s kész volt belemenni idegen lelkek megrágalmazásába, hogy meneküljön saját bajától.

— Báthory vér, azt csinálja, amit Zsigmond

fejedelem csinált . . . — mondta megvetően az asszony, férje fejét simogatva.

— Zsigmond titkos beteg volt, — mondta az ura — Zsigmond szerette volna a feleségét, de nem tudta . . .

— Ez is titkos beteg, egy titkos nyomorult, hitvány, ennek a becsülete beteg: ez nem mer az asszonya szemébe nézni . . . Ez, attól fél, annak a becsületes, hűséges jó szemétől! . . .

Bethlenben felvillant a fejedelemasszony rendkívüli tisztasága, kövér fehérsége s gőgös hidegsége. Mikor Kolozsváron szolgált, megvillant benne némi buja kívánság e rendkívüli asszony felé, de annak jégszirtjén még ő is ellene szegülő hullámokba csapott, hogyne a fejedelem, aki még ezerszerre kevésbé bírja megérteni az idegen lényeket . . Szép és ostoba nő az erény tornya, de az Erény toronyőre a korlátoztság . . . Most azonban nem törődött vele, felesége meleg és illatos teste már föltüzelte s óvatos kis mozdulatokkal, nézéssel és apró csókokkal tapasztalhatta az asszony hajlandóságát, amit mindig csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudott kiérdemelni . . .

Felállott, az ajtó závarát rátolta, s visszajött:

— Az estve Dévából lovaslegény jött, a gyerekecskék jól vannak . . .

Az asszony energiátlanul feküdt s egyszerre két, fészken ülő, szerelembúgó lett belőlük: az asszony lassan cirógatta az ember fejét s párázott belőle a kivánság . . .

Ezalatt a fejedelmi palotában egyre jobban kialakult a Kornis szeme előtt a fejedelmi tanácskozások sok csudálatossága.

A fejedelem senkit sem szokott dolgaiba avatni, mindenkor külön tanácskozik minden követekkel, úgyhogy még kancellárja is, ezt az ügyet ismeri s azt nem. De ma Kornist folyvást maga mellett tartja s legbelsőbb dolgai tudójává teszi. Imreffyt is folyton elszalasztotta, Géczyt is minduntalan postának használta, úgyhogy a legfontosabb dolgoknál nem lehettek ott, Bethlent felhívatni sem engedte, Kornis megéreztte, hogy tart Bethlentől s talán azért siet annyira, hogy addig mindeneket megcsináljon, mire a főkapitány feleségétől feljöhet . . . Kornis nem ér-

tette a dolgot, mért vagyon őreá ennyi szükség máma : igaz, lengyelül elég jól tudott s németül, oláhul is : de a fejedelem is tudott ; előtte ma mindennek mélyebb, izgatóbb s titkosabb értelme van . . .

Ijedten figyelte ennek a fiatal fejedelemnek tudományát : hogy ismeri ez Thurzó nádort s mi mindent akar tudni róla, még a köntöse színét is . . . A királyi udvarnak minden pletykáját s a zászlós-uraknak minden szavát . . . Mért gyűjt sereget Forgács Zsigmond Kassán fejül s Thurzó Szaniszló : mit akarnak a portai követséggel s mit vittek ajándékba a nagyvezirnek, kajmekámnak mit s a kapitihák kik s mit mívelnek . . . Csakúgy ömlött a kérdés s olyan tisztán kialakult még Kornis előtt is az odaátvaló vélemények sora, jobban, mintha ő maga ott járt volna . . . Most megértette, milyen nagy dolog, benne lenni abban a társaságban, amely az uralkodókat körülveszi, az uralkodás minden dolgát, akaratját, tervét fontra s latra vetik s a környülálló családok asztalán, mint száz részgyűlésbe vitatják s őrlik meg s visszafelé is irányítják, ha közhelyesléssel nem találkozik az uralkodás dolga . . .

Ha ez idegenek innen elmennek, bizonynyal ők is époly biztos módon tudják az ittvaló dolgokat, csak legyen, aki őket így kifaggassa . . .

És a tanácsurak, főispánok, össze-vissza mint egy kavarodás : referatumot tenni, mit, mennyi katonát, élelmet, szénabelit lehet nála szedni, ezt mind tudni, fejben tartani, Kornis már rég elfelejtette a Dobokamegyeiek szavát, mikor a Háromszékiek jöttek, de a fejedelem, az nem : déllére az egész ország állapotát tudta, s tíz, húsz embernek dolgot adott, annyi írásbélit, hogy füstöt vetett a feje, csak aki hallgatta is. S a lengyel s a módvai követekkel közbe-közbe s siránkozó vénasszonyok, akik panasszal jönnek szomszéd urak rablásiról, megvert jobbágyokról, elhajtott barmokról, s osztályos atyafiak istentelenségéről s mind meghallgatja, mind megnyugtatta, felbízta, s boldog arccal eresztte el s aztán a lengyelekkel pihenés nélkül úgy diskurál Zolkiewsky terveiről s a mi zendülőink praktikáiról, mintha nem is erdélyi s magyar, de nekik is fejedelmük s lengyel volna . . . Moldva, Oláország, mind ki vannak terítve

s már belső háborúk támadnak távoli országokban, már idehallik a védtelenek ordítása, felgyújtott falvak füstölgése...

Kornis nem volt képes tiszta aggyal figyelni, mert mindenuntalan közbe tolódott valami, ami őt megrémítette: a pozsonyi követek elmondták, hogy Forgács Zsigmond korrespondentiát tart fenn valamely erdélyi urakkal, a lengyelek ugyanezt mondják s a moldvaiak is: de a fejedelem elhallgatja, elsiklik felette, ezt most nem faggatja, csak az ő szíve dobogása erősödik, vagy csendesedik, ha ráfordul a szó, vagy másfelé terelődik... Átkozott Kendy, milyen jó, hogy őtet eddig még semmibe bele nem vitte, ezer szerencse, hogy oly messze van Radnóth Szamosújvártól, ezt mind a felsőországiak csinálják...

De mért? mért nem vallat a fejedelem? ez nem bántja, mit írt Zolkiewsky Szaniszló, a lengyel királyi fővezér Erdélybe s kinek? S kinek másnak, hisz azt minden gyermek tudhatja, hogy ha valakinek ír, az csak a sógora lehet, a Csáky Krisztina anyja lengyel lány s Kendy így egész lengyelségnek sógora...

S Kendy milyen bátran jön meg, a fejedelem minduntalan hivatja, tanácskozik vele, rábízza a főkapitányra tartozó dolgok rendbeszedését, a katonai mustrák registromainak vezetését, a prebenda, az országos kamarák, élelemrekvirációk számadását s ez úgy jömegy, az ember nem hinné, hogy gyilok van az övében, Kornis nem egyszer érzi kezének ideges mozdulását: hogy ő csak kirántsa most kardját s az első csapással behasítsa ennek a fejedelemnek a fejét.

Iszonyodott attól, hogy az ő füle hallatára faggassák a titkos praktikák dolgát s végre is szólt:

— De ugyan micsoda dolog az, Nagyságos Uram, kik írnak és hová leveleket?

A fejedelem egyszerűen, nyílt szemmel nézett rá:

— Ugyan hová gondolsz, ki van itt, aki ellenem praktikába menne?...

Olyan bátran, egyszerűen s nyíltan állt, Kornis hitt neki, hogy ez semmit sem tud, bár nem mert hinni, de azért jól esett ez a nyugalom, s esküdött magában, hogy véget vet, vagy elhalasztja a Kendy dolgát.

— No Bold uram, eredj s csináltass ebédet, mert krudeliter megehültünk, — mondta a fejedelem nevetve.

Kornis máskor halálosan megharagudott volna, hogy effélére használják, inasnak, egy Báthory, őt ; de most boldog volt, patvar nézze az ebédet, csak hogy kimehet.

— Az ebédnél két asszony is lesz, — csapott vállára a fejedelem, — két szép asszonyok s főasszonyok pedig !

Ki lehet az, tündökölt magában Kornis s ahogy kiszabadult a fejedelem boszorkánygyűrűjéből, nagyot lélezett, szitkozódott, nyújtózkodott ; legjobb volna jó messze lenni innen. S ahogy a csarnokon átment, érezte, tudta, hogy minden szem rajta van, irigykednek s feléje húzódnak az emberek ; mi ördög ez ? de hízelt neki, hogy őt vélik a fejedelem legtitkosabb kedves emberének.

Kendyvel a grádicson találkozott.

— Rakjátok a tüzet, — morogta halkán Kendy. A vér a fejébe s az ijedség a lábába szállt :

— Eszeveszett bolond, hallgass, — mondta neki nyersen, — jól vigyázz, mert alattad a máglya ! ...

Kendy különösen s gyanusan nézett rá :

— Ma estve még szólunk egymással, Bold !

— Nekem haza kell siessek Radnótra, feleségemhez.

— Magadban ? ! — mondta Kendy s szúrósan nézett a szemébe.

Kornis elérte, hogy a fejedelmet kellene magával vinnie s ott leölni ... Megborzadt :

— Vidd magadnak Újvárba, — morogta s elfordította szemét ; a fényes nappal józanságában iszonyú rágondolni is.

Kendy kicsit gondolkozott :

— Jól van, én vállalom ; elhívom Újvárba ... de jössz te is.

— Mit faggatsz engem ! — pattant fel Kornis szokott hetyke hangján, — nekem haza kell mennem az asszonyomhoz : veletek nem megyek, de ott leszek ... Kornis Boldizsár még megéri a tulajdon szavát ...

Elváltak s ő titkon reménykedett, hogy majd az asszony megszabadítja, majd valami közbejön, s nem

kell részt vennie... Mikor kijött a fejedelemtől, eszébe se volt, hogy csakugyan az ebéd után nézzen, de most a konyha felé ment s úgy dolgozott, úgy törtetett, úgy igyekezett a fejedelem kedvét megnyernie, mintha tanukat szaporított volna maga mellett, hűsége mellett. Ó, de jó volna lóra ülni, ebédre se menni, de haza, haza Radnótra, a maga drága, tisztaságszerető hív és becsületes feleségéhez...

Kendy azonban folyton szemmel tartotta s mikor az ebédre gyültek, Kornis egyre érezte a Kendy szúrós, gyilkos szemét magán égni...

Beteg volt s forró a teste, semmivel se törődött, az is csak most jutott eszébe, kik lesznek a két asszonyok, mikor már itt is voltak s látta Bethlennét és Dengeleghynét.

A fejedelem nagyon udvarolt a két főasszonynak, akik sógorasszonyok levén, egész nyíltan gyűlölték egymást.

A fejedelem Bethlennét a jobb oldalára, s Török Katalint a baloldalára vette. Bethlenné mellett ült az ura, s Kata mellett Kendy István. Csak kis asztal volt, az urak mind a más szobában voltak, itt velük még csak hárman ettek, Imreffy, Géczy s Kornis.

Géczy nagyon kedves volt, de hiába, itt nem törődött vele senki, visszavonult, mindenki a fejedelemmel volt elfoglalva. Az asszonyok nem is hallották a bókolásit s ő éles szimattal megérezve az új fejedelmi hölgyet, buja vággyal vetette utána magát s leste messziről.

De a fejedelem nem tudott egy pillanatra sem alázatos, vagy hódoló lenni, szórtá sugarait s csipkedését is, mindenkire, az asszonyokra is.

— Hiába gögösködsz, — mondta Bethlennének, — nem vagy Károli Zsuzsánna, csak Bethlen Gáborné! Akkor születnél, mikor Bethlenné lettél s ezt nem szabad elfelejtened.

— Palotsay Anna is akkor született? — vágott vissza Bethlenné.

Török Kata ingerkedve felnevetett, Bethlen Gáborné előtt elszántan jó kis lány akart maradni, s oly rendes volt, síma volt a haja is, mint egy kislányé, még pingálva is csak ép egy parányit: de most elárulta magát e nevetéssel.

A fejedelem nem haragudott meg:

— Palotsay Anna? — mondta, bort ivott s elnézett messze, tündödvé s furcsán, — Palotsay Anna kivirított, mint a tündérvirág a tündérkertben, mikor Báthory Gábor meglátta: addig setét volt, lucskos volt, kis piszokfentő volt, akkor pedig kisütött a hajnal, ráhullott a harmat, kivirított a virág... Csak-hogy Palotsay Annának nem kellett a hajnalnóta, nem adta a szerelmet szerelemért: Palotsay Annának ostoba rossz vére van: nekie diadémum kellett...

Lehunyta a szemét borbódultan, nagy szemére nagy sötét szemhéja szinte betegen húzódott, vastag ajkát nyelvével nyalogatta, az arca elbágyadt, fáradt lett, idegesen rángatózott, fanyar ízek gyűltek az ínyében, újra ivott, Bethlenné komolyan, megilletődve nézte.

Rángatott szájjal, eltorzulva mondta a fiatal férfi:

— Nem jött velem lóháton vágtatni a nap elébe... neki csillogó korona kellett, nem csattogó csók... megkapta: örüljön neki... még mit akar, ő a fejedelemné!...

Bethlenné hallgatott, aztán így szólt:

— És ha nincsen hámja, kötőfékje, hanem együtt vágtat a vágtatóval, akkor most mi volna? hogy volna? akkor valaki *csak* az övé volna?...

A fejedelem kajánul felnevetett s egészen Károlyi Zsuzsa arcába hajolt:

— Ha én egy virágot szerelemből megszeretek, száráról leszakasztom, illatját felszívom...

— S elvetem a porba.

— Igen... — húzta a nyakát mint egy rossz fiú, — de ha egy drága forgót pénzemen veszek: akkor azt bezárom a görgényi kincstárba, registromba iratom, s kincstartómat felakasztatom, ha elvész...

— Értem: azt kérdezi Nagyságod, ki akar virág lenni s ki diadémum.

A fejedelem mélyen, erősen s huncutul nézett az asszony szemébe.

— Igen...

Bethlen gyönyörködve nézte a feleségét, aki kicsit kipirult, üde s friss volt s az összetűzés kivirágoztatta, de gyönyörű íves metszésű szája gúnytól, asszonyisága örök bűjától remegett s azt mondta:

— Az asszonyember is tud olyasokat gondolni, mint a férfiember : csak nem teheti meg . . . Az asszony csak megkívánja, kivágyja, kigondolja : de el se kezdheti, már elfárad, azért lesz ő jámbor asszony, szegény.

A fejedelem galád kárörömmel nevetett :

— Azt mondja a biblia, a kegyelmed ura jól megolvassa, bizonyíthassa, az asszony nem ember, de asszonyi-állat ! . . . — s a Kornis szemébe kacsin-tott, amitől ez mint bűntárs megszédült, maga sem tudta mért.

— De bezzeg a férfi, az aztán ember, — szolt Bethlenné csöndesen, — s a férfi, pláne egy fejedelem, végrehajtja, amit gondol ! vagy sikerül, vagy nem : de mit tegyen egy asszony ?

— Mért lett asszony ? — kuncogott Török Kata, némbertársát a férfiak szájára kiadva s ezen a vad és nyers emberek fel is kacagtak.

— Én sokszor szeretnék asszony lenni, — mondta a fejedelem : — folyton égni, égni, rohanni, úzni, hajtani ? ! . . . Jó volna megülni, várni, ellágyulni . . . Kapni, zsarolni, kínozni . . .

Bethlenné ránézett ; most olyan kócos és jó kis fiú volt s egyszerre úgy érezte a kettő közül ez inkább a sajnálni való, a maga rákényszerített vad élet-hajszájában . . . E pillanatban közelebb érezte ezt a szerencsétlen bolond fiút, mint azt a hideg, magán uralkodni bíró kemény embert : kisujja megmozdult, ahogy nézte, úgy szerette volna baglyas nagy puha haját megsimítani, bolond részeg fejét ölbe venni : s talán ő, ő meg is tudná fordítani sorsát . . .

Még tán sose vesztette el életének biztos alapjait, de most megbillent, imbolygott, mint ködvár lengett előtte az élet . . .

Báthory ivott s újra ivott, aztán dúdolt, borongott, végre fölpattant :

— Kornis uram, most pedig megyünk hozzád Radnótra !

Kornis belesápadt ; ez váratlan !

— Szombaton Besztercén kell legyünk. Nem megyünk Torda, Vásárhely felé, inkább árkon-bokron át Radnót, Széken át . . . Kancellár uram velünk jó,

Bethlen uram, ti mentek a sereggel Kolozsvárnak, Ujvári kapitányékkal.

Nem törődött az asszonyokkal, azok menjenek a merre akarnak, Bethlenné megérezte, milyen más az ő ura s már sajnálta percnyi szerelmét, mit rávesztegetett: ez nem ember, ez egy égen tündöklő csillag, tesz s mível, mit akar: nincs ennek a lelkében senki más, csak ő saját maga...

III.

Éjfél után két órakor felharsant a kürtszó, felugrott s útra készült mindenki.

Nagyon jó volt az esti vacsora, s a fejedelem, álomból tisztulva, de még egyre bódultan, füttyö-részve rendezgette magát. Örült ennek a napnak és éjszakának, amit itt töltött Radnóton.

Kornis kijött a belső kisházából, ahol feleségével hált, az arca derült volt, oly melegen s hálásan nézett a fejedelemre, soha, soha hűnek s igaznak nem érezte magát hozzá, de ma igen.

— Hogy aludott Nagyságod? — kérdezte szeretettel.

A fejedelem kezét adott neki s jó erősen megszorították egymás kezét, mintha messze útról jöttek, most végre találkoztak volna...

A fejedelem olyan erősnek, keménynek, győzőnek érezte magát, most úgy tele volt az étellel: örömmel gondolt a hosszú útra, a hó hátán föl Besztercéig havas erdők s hepehupás dombokon, nem is bírt már házban maradni, a tüdeje tágult s egyre csak nyújtózkodott.

— Jókat álmodtam, — mondta vidáman s Kornis boldog volt, hogy az ő házában a fejedelem oly jókat álmodott.

Bejött Imreffy; savanyúan s fonnyadtabban mint valaha, írásai nagy bőrtokját cipelte hóna alatt, utána jött Géczy, ez is álmosan s fáradtan, mint olyan ember, aki jobb szeretne ágyban heverni virradtig, mert semmi célja az úttal.

Kornis mosolygott s azt mondta:

— Megyek, körülnézek odakivel, szétverek a legények közt.

Süvegét fejébe nyomta, bundáját vállára kanyarította s kiment.

A fejedelem még egyet nyújtózott, Géczy hangosan ásított :

— Hej, teremtetten ! — kiáltotta, — Bethlen uramék azóta Besztercén alusznak.

— Pszt, — mondta a fejedelem s a szomszéd szoba ajtajára mutatott vissza ujjal, — még alszik a házi görlice.

Hirtelen valami ütötte, láng lobbant fel benne, a szeme vérbe borult s azt mondta :

— Búcsúvétlen... — a torka elfúlt a hirteleni vérlobbanástól, — ki oly paraszt, hogy búcsúvétlen menjen el ? — s a belső szoba felé nézett.

Imreffy egyszerre szörnyen kijózanodott, Géczy olyan lett, mint a nyárs : megdermedve értették meg a fejedelem gondolatát.

Ez azonban már süvegét letette, egy szökéssel az ajtón volt, s lassan benyitott. Bentről meleg és sötétség és jóillat csapott ki, a két úr egymásra nézett : ez a két ember, a régi és az új kegyelt, most együtt lőn tudó és cinkos, iszonyodva nézték egymás arcán a félelem színváltozását.

Imreffy kiterítette táskáját, reszkető ujjakkal írásokat sedett elő :

— Menjen kegyelmed az kívülre, — mordult Géczyre. — Senki emberfia is be nem jöhet : az moldvaiaknak írja a fejedelem az felelíst.

Géczy abban a pillanatban kisietett. Jó is volt, mert Kornis jött mindjárt visszafelé nagy vidám jókedvével :

— Készen vannak a legények, — mondta, — lehet indulni.

Géczy kedvetlenül mondta :

— Még a fejedelem belefogott valami munkába. Kornis nagy szemet meresztett.

— Munkába ?

— Igen, — morogta Géczy, — pedig jobb lett vón elhalasztani : ír... Elővette az pennát s ír...

— Mit ír ?

— Felelíst az lengyeleknek, vagy móldovaiaknak. A kancelláriussal.

Kornis megcsóválta a fejét. Távolról, e pillanatban, mintha valami asszonyi sikoltás lett volna, de nem lehetett kivenni, honnan s merről. A házigazda mindenfelé fülelt, s tűnődve és szimatolva kiment a szobából, Géczy ott maradt, s az ablakba állt, meg visszafordult, nagy lépésekkel járkált.

Kint semmit sem vett észre Kornis, aki újra visszament a lovasokhoz; ezek lóhátán várták az indulást, csillagos, de holdvilágtalan éjszaka volt s nem volt felettébb hideg.

— Indulunk-e már, Nagyságos uram? — kérdezték.

— Mindjárt, csak a fejedelem még dolgozik, — mondta s tovább ment.

Csudálkozva hallották s nevetni kezdtek.

— Dolgozik? — mondta egy hadnagy, — nincs egy szép menyecske a közelbe, früstökre?

Kornis ezt félfüllel meghallotta.

— Országos levelet ír úfelsége, — szólt vissza ingerülten.

De az a szó valahogy a szívében maradt, mint egy tövis. Az udvaros gazda abrakot kért s az ispán az itthoni munkákrul kezdett még szólni; míg ezekkel tárgyalt, egyre szorította valami.

— Te Mihály, micsoda asszonysikítást hallottatok tik az elébb?

Senki sem hallott semmit.

Kornis egyre rémültebb s félelmesebb lett; idekint akárhol lett volna az a sikoltás, azt hallani kellett, ha még ő bent a nagy palotán is meghallotta...

Egyszerre felugrott s rohanva föl a házba.

Ajtókon át, mint a fenevad tombolt végig; Géczy még most is ott volt, ahol hagyta.

— Még mindig! — riadt rá, rekedten, szörnyű felindulással, — még most se lehet bemenni?...

Géczy oly sápadt volt s annyira zavarba jött, hogy Kornis félretaszította az útból s nekivetette magát az ajtónak.

— Udvari marsalk vagyok én, — kiáltotta, — nekem éjjel-nappal szabad a bejárás a fejedelemhez.

Ahogy azonban képéből kikelve, feldúlva s sarkaiból kivetett lélekkel benyitott, odabent Imreffy az asztal mellett ült, írt s a fejedelem fölötté állott, ráhajolva s nézte az írását.

Ettől egyszerre, mintha hideg vizet öntöttek volna rá, elmúlt a hősege.

— Mi az? — kérdezte Imreffy szigorúan.

Kornis nem tudott felelni, csak tátozott s egyre nagyobbakat lélekezett.

— Indulni... indulásra... — hebegte, — hogy nem indulunk-e még, Nagyságos uram, kérem felségedet.

A fejedelem azt mondta:

— Hagyjuk ezt no, kancellár uram, úgyse tudjuk egy ülésre megszerzeni.

Imreffy engedelmesen s nagy nyugalommal fogta az írást, megszórta a portartóból homokkal, aztán kényelmesen összetekerve, a tokba dugta.

Kornis ijesztően meg volt nyugodva, de nézte, nézte a fejedelmet, azért úgy nézte, mintha egy sárkánykígyót nézne, nem tudta mért, de iszonyúság volt néznie...

— Köszönjük a szállást, a vacsorát, hálást, — mondta a fejedelem s vállára csapott Kornisnak.

Úgy térítette, előre akarta tolni, hogy előtte lépjen ki.

Kornis öntudatlan megfeszítette a lábait s nem mozdult:

— Még én asszonyámnak köszönnék, Nagyságos uram, — mondta, de mintha úgy érezné, nem kellene bemennie, hogy lopás, ha bemegy, mintha a fejedelem ellen való cselekedet volna, amit tesz...

A fejedelem hangosan, de erőltetetten felkacagott, aztán előre indult, kiment az ajtón, utána Imreffy.

Kornis úgy vette észre, mindaketten kardjuk markolatára tették a kezüket...

Géczy is az ajtóban állott, ez is kardra készen s mind oly különös volt...

A fejedelem ahogy lóra ült, rögtön indult. Az urak ott voltak körülötte, Kamuthy, Kornis György, Sarmasághy, kivált a pápista urak s kicsit vivátoztak.

— Van-e töltések? — kérdezte a legényeket Géczy.

— Igenis.

— No, puffantsatok csak egyet a levegőbe, — kiáltott a fejedelem. — Hadd emlegessék meg a búcsúzást a lányok!

Tizen, huszan felkapták a puskájukat, szerelni kezdték, s kevés idő múlva a hadnagy parancsszavára egyszerre elsütötték a fegyvereket.

Iszonyú durranás volt a nagy éjszakában; az egész falu rémülten ijedt fel álmából, a legények hatalmasan kacagtak s ebben a percben megjelent a tornácon Kornis Boldizsár.

Arca nem látszott a sötétben, megölelte a tornác oszlopát, csatlósa ott állt a lóval, ő kis habozás után felvetette magát a nyeregbe s a csapat kilovagolt a parasztok, az álmos fejércselédek vivátozása közben az udvarból.

A fegyverdurranás megdöbbsentette. Érezte, hogy ez az ő megfélemlítésére való s most már biztos, egészen biztos volt s szörnyű, szörnyű... Oh, ha a föld megnyílna, hogy elmuljon a jövő iszonyúsága...

Most már mindent tudott: a felesége bódultan feküdt, álomból ébredett: de ki hinné el, hogy aludni tudott e reggelen: feláldozta magát uráért, magáért: gyermekeit említette, akik a gondviselőasszonnyal háltak ez éjjel az épület más részében: mért mondta gyermekei nevét? ... Kornis kábult volt, sűrű vértódulások dönggették az agyát, nem láthat, nem láthat tisztán, s mind igaz...

De azok már kiszáguldottak az udvarból s ő egyedül, itt maradt: megragadta az öröm, hogy el fog maradni tőlük: de megrohanta a rémület, hogy így soha többet, többet soha közelébe sem férhet: s ha igaz, Erdélyben megállása nem lesz: ma még, talán ma még lehet: bőszen düh elragadta, lóra ugrott s utánuk vágatott...

A Marosháton érte be őket, a sereg vígan ügetett az éjszakában, a csillagok alatt s ő egyedül utánuk, mint az átok, a hegyek környöskörül gubbasztottak s csúfondárosan kerültek el, mind reá nyúltak, neki fordultak s széles vigyori pofával lesték a vágató dühöt.

S újra meg újra beleszédült rémületébe.

Hát ezért, ezért jött hozzája Radnótra a gaz, s ezért, ezért, már előre tudta, így kicsinálni, szörnyű : egy pillanat alatt megfosztani mindenétől, elvenni vagyonát, birtokát, becsületét, életét, egy kincse volt, egy értéke, amit legtöbbször becsült ; vette volna el, koboztassa szét minden vagyonát, de így kívágni, kimetszeni a legbelsőbb lelkét, a szíve szívét, magját, töviben vágni ki a fát . . . Rá a rablóra, rá, rávágni, sujtani, aki ilyen deli módra, üresen s vígan száll előtte s mégis elrabolta s magával viszi minden kincsét.

Mikor utólérte őket s berugtatott közéjük tajtékos lován, bátyja mellett, Kornis György mellett mégis megnyugodott. Magába gubbadva hagyta, hogy kipárologjon dühe és fájdalma s oszlott s tisztult kissé a vad iramlás.

Körülnézett s kieresztette hálóját, hogy társakra szálljon, elől ügetett a fejedelem a cinkosai közt, Imreffy, Géczy, Kamuthy, e három lator, krisztusi latrok, keresztre való, micsoda népek az ország élin : elszánt gazemberek, akiknek egy íze nincs jó, világcsavargó bestiák, akiknek itt ép olyan jó, mint bárhol a világon s mind ebből élnek, mint a gomba a fán, ki kell vágni már csak azért is a reves fát, hogy ettől szabaduljunk : mik lesznek ezek, ha nem ez a fejedelmük . . . Hát arra való Erdély, hogy ilyen sehonnai haramják prédája legyen . . .

Szíve szerint húzódtott most bátyjához, Kornis Györgyhez, aki kövéren, pöffedten ült lován, gögös, de nem csoda, oly sokat dudálta neki haragját s gyűlöletét mindezek ellen . . . tőlük félt a galád, csak most is Fejérváron : reggeltől estig maga mellett hordta : egyszerre ez is felgyúlt előtte : szüksége volt rá : az ő becsületes nevével akarta takarni, amiket csinált : az ország előtt kell neki, hogy Kornis Boldizsár jelen legyen mindenben, hogy világ szerint szerte hírrel legyen, hogy Kornis Boldizsár főfőtanácsúr míve ez . . .

Uristenisten, már minden tiszta és kész : Kendy nem kell, Kendytől fél . . . Bethlen nem megy vele, Bethlen nem akar . . . Majd jó lesz ez ostoba Kornis Boldizsár, aki olyan mint a tuskó, oda állítom, ahová akarom s kifelé, hadd tudja Forgács Ferenc érsek, hogy a háborús tanácsokban résztvett Kornis Boldi-

zsár, s vigye hírül a császár udvarába, hogy a katolikus urak mind egyek e bitanggal . . .

Egyszerre minden visszájára fordult : most visszafelé értette meg, mi lesz Erdéllyel : háború, háború, hadra had . . .

S már nemcsak a saját férfiúi vesztesége fájt és sikoltott benne, de az egész országért érezte magát úgy, mint a férj, ki látja, tehetetlenül, hogy lator tör ágyasházára. Most már egész hazájáért rettegett s szédült a felelősségtől : ő fog fizetni még ezért is : őt fogják számonkérni : te ott voltál, tanácskodtál, mindent láttál, belenyugodtál : a pápisták követit elutasították, a lengyel zsványokkal a te füled hallatára szerződtek törvényes királyuk ellen . . .

Kamuthy hangja hasított most a levegőben : úgy volt, hogy Ludastól fel északra mennek, Szegyel, Záb, Méhes felé, de Kamuthy kapacitált, hogy Egerbegyet útba ejtsék. Megállt a keresztúton a lovas sereg s akkor ő is beletorladt a többiek közé . . .

— Jó lesz vigyázni, — döntött magában, — jó lesz jó arcot mutatni, hogy észre ne vegyék, ami bent forr . . .

— Nem megyek felétek, — mondta Báthory nevetve s különös jelentőséggel, — ha a fejedelem egy házba belépik, mindjárt varjúkárogás száll az asszony hirire.

Kornis tudta, hogy ez neki szól, uralkodott magán.

— Nagyságos uram, — rikoltott a szélben s a nagy szabad levegőben Kamuthy, — ne gondoljunk vele, hadd csevegjenek reánk ! kivel mi gondunk ! . . . Ki kellene nyelvét vonatni egynek, afféle szóhordozó bestye rimáknak !

A fejedelem felnevetett s megindult a Maros völgyén Egerbegy felé.

Ott früstököltek, egy friss nyársonsültet ettek s bort ittak rá bőven.

— Mit búsulsz testvér, — mondta Kornis György a bátyjának.

Ez rá se nézett, azt mondta :

— Ma meg kell mejjesztenünk ez latort.

Kornis György megdöbbent, az öccse oly hangosan szólt, hogy meghallhatta volna valaki.

Félre hajtja s úgy beszélt vele.

— Csak nézd el, — mondta Kornis Boldizsár, — nézd a latrok hogy vigadnak a meretrixekkel: mondsza csak, kik ezek az országafutó bitangok? ... Az övék Erdély, avagy a miénk? ... Behoztuk magunknak külföldről ezt a garázdát s hozta magával a bandáit. Nézd csak, nézd, mienk tán Erdélyország? harmincan, negyvenen ha összeállunk, kész a birodalom s mi, a nemzet, kényire-kedvire hagyjuk ezt a futosó latrat ... Hát hogy? tíz főembert sem lehet együvé hozni rá? ... nekem is van itt húsz emberem, neked is húsz, itt van Mikola János, komoly, jóra való ember, annak is tizenhat embere, Gerőffy uramnak is van vagy húsz.

— Ezekre ne számolj, — mondta Kornis György, — ezek a Bethlen-bandába vannak, nem jönnek velünk.

— Ez a cudarság: akinek száját bedugta s feleségét még holnapra hagyta, az már az ő testi-lelki embere: el kell veszni Erdélynek: itt olyan baromállat a főnép, mint a tulok: addig egy se mozdul, míg tüzes vassal út magát nem bökődik ...

Kornis György gyanakodva nézte öccsét, ez maga is tegnap még másképp beszélt, történt valami azóta?

— No de itt vagynak Sennyei Pongrác, Torma György, Basa István uramék és Sarmasághy koma, ha összeszámolom, kétszáz főből százötven mi kezünk alatt vagyunk. S ha Széken hálhatunk, ráhozom Kendyt legalább is háromszáz emberrel ...

— Hallgass, — nagyon néznek ide.

Kornis Boldizsár egyet gondolt, fogta kupáját is visszament az ebédlőházba, bort töltetett magának, azzal odament a fejedelemhez s koccintásra emelte a kupát:

— Nagyságod életire! — mondta a köszöntést. A fejedelem nevetve nézett rá:

— Úgy élj, ahogy nekem kívánod, — mondta.

Kornis értette, elsötétedett: most már bizonyos volt mindenben: a fejedelem fél, mert tudja, mitől kell félnie: kiitta a serleget fenékig ... akkor leborította ...

— Hát Nagyságos uram, szép köszöntésnek szép a felelete. Isten tartsa Nagyságodat!

Nevettek mindnyájan.

Sarmasághy csudálkozva nézte ezt s később induláskor, így szólt Kornisnak:

— De nagy kedv van ilyen hajnalba! korán kél, aki virradtakor kél.

Kornis komolyan nézett rá:

— Aki a csorgóból inni akar: meghajol előtte: de azután hátat fordít neki!... Én inni akarok ma ennek csorduló vériből...

Sarmasághy elrémült:

— Eszed veszett?

— Vagy ma, vagy soha: Beszterce után nem lehet.

Jó volt, mikor már újra ló hátán ültek s lovagoltak a hó szironyos hátán, hegynek fel, völgynek le. Délben Kötelenen etettek.

A fejedelem szerencséire ragaszkodott ahhoz a tervéhez, hogy Széken éjszakáz:

— Rossz hely, Nagyságos uram, nincs ott se kastély, se élés, gyerünk be inkább Szamosújvárra, az már onnan csak egy kis hajtás, estére bent leszünk,
— mondta Sarmasághy.

De a fejedelem nevetett:

— Tudunk rosszabb helyet is Szék városánál,
— mondta, — Kornis Boldizsár marsalkunk előre mén s helyet szerez.

Kornis örült.

— Kezembe adta isten, — mondta magában, — mint Jónathánnak, kezembe adta isten a filiszteust.

Szék nyomorult kis fészek, dombok közt feküdt, s az egyetlen nagyobb ház a régi, kihalt Székycsek háza is olyan volt, mint egy granárium. Annál jobb, hogy ezt a helyet is az isten rendelte, mert ettől a háztól sehová se látni, ha Újvárból a katonákat behozza, észrevétlenül lehet rávezetni.

— Szedjétek fel a kerítéseket, — rendelkezett s mikor a saját emberei, gondolatait nem ismerve, csodálkozva néztek rá, — tűzre, tűzre, — kiáltotta, — tehenet húzzatok nyársra s megsütöni, mire bejő a fejedelem.

Mindjárt hozzá is fogtak az emberek s nemsokára az összes sövény s palánk, ami csak köröskörül volt, máglyába volt hordva a ház udvarán. Az ajtókon

erős vas zárok voltak, ezeket Kornis udvarbírójával szedette le s csak a fakilincseket hagyta meg.

Mire megjött a fejedelem, még világos volt ; a ház pusztaságát metszett fenyőgalyakkal takarták ; ki volt cifrázva a ház s a fejedelem vidáman köszöntötte érte Boldizsár urat.

A tehén is nyárson sült, míg ezek lakomához láttak, ő azon az ürüggyen, hogy szétnéz a vadas mezők felé, s reggelre hajtást rendel : ellovagolt s meg sem állott Szamosújvárig.

Ez csak jó félórajárás ide lovon s Kornis otthon lelte Kendyt, bár nagyon félt, hogy elment Bethlen-nel már Besztercére.

Kendy meglátva Kornist, fanyarul elmosolyodott :

— Egészséggel, sógor.

— Rakjátok a tüzet, — mondta rá Kornis.

Kendy hallgatott, élesen nézte sógorát.

— Rakjátok ! — szólt vontatottan.

— Meg is van már rakva, sógor, csak alá kell gyújtani.

Kendy karon fogta Kornist s bevitte a házba, még meghallja valami cseléd, pedig a szó is öl.

Egy óra mulva Kendy behivatta Szász János gyaloghadnagyot.

— János uram, — mondta neki keményen, — válogasd meg a legényeket. Az öregeket hagyd itthon a várat őrizni, a jobbakat, jó puskásokat szedd össze, kivisszük a várból.

— Főkapitány uram, — mondta a hadnagy, — nincsenek ám itthon a legények, disznót makkoltatnak a széki erdőn.

— A széki erdőn, no akkor azokat megtaláljuk, csak tik készüljete.

A hadnagy sarkon fordult s kiment.

Mindjárt összedoboltatta a legénységet s megmutráta őket egyenként, jól, már akkor Szilvász Péter szolgabíró is ott volt a várban, azt is a főkapitány hívatta s nemsoká itt látták Körpedy Zsigmond lovashadnagyot is.

A három nemes ember összeállt.

— Székre megyünk mindjárt, — mondta Szilvász Péter újságolva.

— Székre, — morgott Körpedy uram, — mi az nagyisten haragjának indulunk estve, ide elég közel van Szék, ha hajnalba indulunk is elég idejébe oda-érkezünk.

— Ennek így kell lenni, — mondta Szilvásy Péter, — mint aki tud valamit.

Bomlott nyugtalanság vett erőt az embereken, mindenki nézett, suttogott, valami vérszag szállt az orrokba, a Kornis bomlott lelke Kendyt, ennek fellihegő izgalma a hadnagyokat s ezek a közembereket gyullasztották fel, mindenki sietett, lökdösődött, kapkodott, az asszonyokra átragadt, ez is lesett, az is, mi történt, mi készül, mért mondta Szilvási uram tegnap: »Egyetek, igyatok fiúk, majd meglátom, a napokban milyen vitézek lesztek!«

Setét estve lett, mikor az úr kijött Kornis Boldizsárral, az estve setét volt, de az arcok még setétebbek. Hamar lóra ültek, a huszárokkal indultak s azok egész úton eleget látták, hogy sustorgott, zsibongott a két úr.

— Hova mennyünk má no, — rántotta meg Szász János gyaloghadnagy a szolgabíró mentéjét:

— Kevés a fejedelemnek a gyalogja, szaporítani kell a népét, — mondta Szilvási Péter, — mert nagy hajtást akar reggel a széki erdőkön.

Hallgattak, hogy ettől úgy megijedt mindenki? ...

Elindultak a setétbe, alig láttak menni, mikor a széki Kapusra jutottak, megálltak lovaggal, gyaloggal, valami kanócvilágot láttak, eredj előre, súgja Szász egy legénynek, kik vannak ott? ez dobogó szívvel lopakodik előre.

— Kik vagytok, — robbant rá a kalyibára; hát a disznómakkoltatók voltak. — Pakoljatok fel, gyertek, vár a hadnagy uram, itt vagyon e puskátok?

Puska nincs, csak ki karddal, ki dárdával, kelevézzel. Fojtott hangok: csönd legyen; lódobogás, mindenki elhallgat, Szilvási Péter jön lovon szembe:

— Hadnagy uram; — suttogja rekedten.

— Ihon vagytok uram.

— Hun vagynak a legények?

— Ihol vagynak s ki lovon, ki gyalog.

— Nohát indulj mindjárt s jöjj a város alá, én bemegyek előre, maj megizenem, hun ájj meg.

Elvágatott vissza, amerre jött, az emberek szíve egyre izgatottabb, mit ez a suttogás, vágatni előre, hátra, jön Szakmáry Gáspár a városbul elébük :

— Gyertek má jobban, mer alig vár mán az úr benneteket.

Szász János megfogja a Szakmáry lova kötőfékjét, — torokhangon dörmögi :

— Mi dolog ez Szakmáry uram, hova az anyánk kínjába visznek ebbe a setétbe.

— Én nem tudom hadnagy uram, csak azt tudom, hogy az úr má hétszer esketett meg, hogy nem mondom senkinek soha.

Jön Szék város alatt szembe újra Szilvási Péter :

— Ájlatok be ebbe csürbe, le ne tanyázzatok, legyetek készen.

Szász uram a katonákat tereli befele s halkan káromkodik rájuk : csend, csend. — Itt a lovasok is.

— Van-e töltések elégendő, — kérdi a szolgabíró.

— Bizony minékünk nincs, — szól mérgesen a lovas hadnagy, — nem tudtuk mink mire híjnak minket.

Szilvási a gyalogokhoz megy, azoktól elszed kitül egy, kitül két töltést s kiosztja a huszároknak.

— El ne puffantsátok, mert megöl az úr engem, tartsátok szükségre.

Elüget, de Szász uramiban nem fér a nyugtalan-ság : »Várjatok megyek, majd én az urat magát meg-megkérdézem«. Elmegy, egy ház előtt nagy tűz, de már éjfél felé van valahogy az idő, ott katonák gubbasztanak a hóba, meg deszkákon, hogy megüti egyiknek a talpát, vén várkatona, Bertók uram volt, felugrik : »legények, keljete fel, hadnagy uram ez !«

— Mit akarnak az urak, mit hordoznak bennünket, — dörmögi Szász uram.

— Én nem tudok semmit, — fojtva károgja Bertók, — csak azt tudom, hogy a bort méretlen adják, akinek kell, ihat dúlásig.

Szász uram elindul befelé, hobb, valaki megfogja a karját hátulról, de maguk embere volt, Dobokai nemes uram Ujvárbul :

— Tudod mi a dolog ? — mondja ez.

— Mi ?

Dobokai is úgy suttog, hogy még a szót is alig érteni.

— Meg akarják öletni Imreffyt az urak, mert sokat vétett a fejedelemnek.

Szász János fellelékzett, végre megtudta, intett s boldog volt, megnyugodott. Dobokai többet nem tudott, Szász uram futott vissza a csapatához s most már hogy tudta, a világért meg nem mondta volna senkinek.

De Dobokai sejtette, hogy nem jól találta ki, maga akart valamit tudni s Szilvási Pétert fogta el :

— Imreffyt ölitek ? — kérdezte tőle suttogva.

— Besztercére visznek bennünket, dörmögte Szilvási, ahogy ő már tegnap hallotta, — hogy ott a fejedelem a pápistákat mind leöltesse, azért csálnak a kerített városba, de mink is meg akarjuk magunkat óltalmazni, mert lovagunk, gyalogunk elég vagyunk.

Ebbe most már Dobokai is megnyugodott, de most meg Szilvási Péter lett nyugtalan, s ő akart végre biztosat tudni s bement a házba, ahol az urak tanácskoztak. Egy perc múlva magából kikelve jött vissza. Török János a rémséges nagy marcona lovászmester az ölből jött égő gyertyával, rászólt : »Ózsd el a gyertyát hamar, haragszik az úr.«

A lovászmester elfujta a gyertyát, Szilvási a torka fenekéből dörmögte Dobokainak :

— Meg akarják ölni a fejedelmet.

Török János fülét hegyezte az uriember szavára s megnémult : a fejedelmet ?

Ebben a percben kilépett a ház ajtaján Kendy s meglátta a két suttogó embert :

— János, — mondta, — gyertek bé.

Odabent a ház tele volt urakkal, az ablak mentéssel betakarva, hogy ki ne világítson, s szörnyű meleg és füst volt ; Kendy az ajtóban megállt velük, odabelől az urak mind beszéltek s kiabáltak, de bor nem volt az asztalon semmi.

Kornis Boldizsár éppen abba a percbe, ahogy ők beléptek, kipattant az asztaltól a ház közepire s tele tüdőből kiáltotta :

— Ilyen gonosz életű fejedelem sehol ez világon nem volt, csak ez Erdélyben van, ezt el nem szenvedhetjük s el akarjuk távoztatni rullunk ez veszedelmet.

Dobokai tágranyitott szemmel hallgatott, szörnyen meg volt ijedve, mert ő mint nemesember, csak azért volt ma Ujvárbán, mert szénát hozott be két szekérrel eladni, hű de jó lett vóna otthon maradni s bele nem keveredni, lázas szemmel nézdelt körül az urakon, de csak Kornis György urat és Sennyey Pongrácot ismerte köztük.

De rémület volt minden arcon, izgatott, heves, önmaguktól megrémült emberek kétségbeesett vitatkozása volt itt, Kendy a lovászmestert, aki hatalmas fekete legény volt, iszonyú erős és marcona, karon fogta és magával vitte a belső szobába, mert itt egy szót sem lehetett hallani s mondani :

— János, téged választottalak ki erre János fiam : te fogod a fejedelmet . . . te fogsz vele elbánni . . .

— Nagyságos uram, — szólt ijedt húzódozással a lovászmester, — én hitős vagyok a fejedelemnek.

— Én is hites vagyok, János, mi mind hitesek vagyunk, nagyobb esküt tettünk mink, mint tik együttvéve : de ennek meg kell lenni. Te is hazafia vagy s ha ma meg nem tesszük, most már mellettünk tik is karóba kerültek !

Török János meredten hallgatott, mintha a villám ütötte volna meg.

— Ide figyelj ! — kiabált Kendy, ellenmondást nem tűrő hangon s ekkor Kornis Boldizsár bejött. — Elmegy előre, rámutatott Kornisra : a nagyságos úrral : ő marsalk, neki éjjeli nappali szabad bejárása van a fejedelemnél, még a hálózata is, ő véghez viheti igyekezetit, az ágyba fogja átalverni . . . De ha azok valamit megsajdítanának, akkor te az úrral maradsz s karddal vered az ajtónvalókat, míg az úr bemén s vigyél egy embert, aki távul nézi mi lesz s visszaszalad, ha baj van, megmondani, akkor megustromoljuk a házat . . .

Török János megdermedten hallgatta, még egy igent se tudott rá mondani.

— Ha végben viheted, nemes ember lész János fiam, s öt ház jobbágyot kapsz én tüllem magaméból Vinczen. No felelj, felelj ! . . . No !

Török János agyabódultan állt s csak sokára mondta kemény durva szóval :

— Szolga vagyok nagyságos uram !

Kendynek megenyhült a szeme, amely már vilámokat szórt s ha a szolga ellentmond, most azonnal keresztülvereti. De most úgy volt, mintha egy pillanatban eldőlt volna a győzelem. Kimentek az udvarra az ordító, káromkodó nemeseken keresztül.

— Megállj, — mondta Kornis a lovásznak, — még a magam emberiből vagy kettőt magamhoz veszek. Eredj előre, menj be az udvarra, téged azok ismernek, a tűz mellett a katonákkal beszélj, mondd meg, hogy virradatkor a darabontok indulnak, ahogy hajnallik rögtön mennek Besztercére, érted, avval gyere vissza, az égett templomnál várj reám.

Török János a szemébe húzta a bőrsüvegét s morogva adott engedelmes hangot, neki ez ur nem ura, s nem parancsolója.

Kendy nem bírt a házban maradni, kijött; a fészert alatti volt a lova felnyergelve, ahogy most kilépett s ezeket még itt látta, szólt Töröknek, hogy vigye a lovat utána, a ház előtt a fiatal Bornemisza Tamáskó jött hozzá ijedt hosszú képpel s Dobokai, aki már előbb kihúzódott a fedél alól, mintha már ezzel is menekült volna.

Elindultak felfelé a kerten a hegyoldalra; hideg volt s szél indult, tisztult is a levegő, már nem volt oly sötét, a hó jól világított, fellegek vágattak az égen.

— János fiam, — mondta fent az oldalba Kendy, mintha most jutott vón eszébe, — eredj csak, hadd a lovat Dobokai uramnál, ereggy közelebb a házhoz, nézd ki a fejedelem állapotját, de okosan viseld magadat.

Török odaadta a lovat Dobokainak s lesunyit fejével elment. Kendy várt, várt, aztán elkezdett káromkodni:

— Krisztusteremtette ezt a bestye Kornist, eddig csak nem s nem, most meg csak rajta s rajta, még semmi sincs kész, odadnék tízezer forintot s fél Lónát, ha ezt nálam nélkül elvégezték vóna...

Dobokai suttogva hajlott hozzá:

— Nagyságos uram, itt a lovad, gyere Ujvárba, erős hely az az Ujvár.

Kendy nem szólt egy krükköt se, csak jó idő múlva dörmögte:

— Ez a Kornis, ez a Kornis egy bolond eb, veszett-teremtette bolond eb.

Dobokai még halkabban morogta :

— Ugy gondolom, a fejedelemnek is van gyalogja.

Takargatta, lapongatta a gyávaságát, minden pillanatban izgatottabbak voltak s végre lóra ült. Akkor a domb gerincén, a más kertek felől jött lóháton Kornis Boldizsár, megijedve ismerte fel Kendyt a lovon.

— Hova mégy koma ?

— Ezek a jó szolgálaim instálnak, hogy menjünk Ujvárra.

Kornis majd leesett a nyeregből.

— Ne menjünk még egy kevés ideig, avval fordította a lovat, rá Dobokaira, isten őrizte, hogy le nem tiporta, az ember egy fa megé húzódtott előre :

— Ez a te dolgod Dobokai János ! . . .

Dühöngve verte a lovát, most már sajnálta, hogy ki nem vallotta Kendynek a reggeli dolgot a feleségével : látná, hogy muszály, neki ígyis úgyis vége, akármi lesz, ha itt virrad elevenen reggelt.

— Maradj veszteg egy kevés koma, majd próbálok én, nem bánom, ha nem is jössz oda, csak várj itt meg, ne menj sehova.

Elugratott a ház felé, valami út ment itt a kertek felett, ezt ő már délután kiszámította.

Kendy ott maradt a ló hátán s nézte, ahogy eltűnt a szem elől Kornis, a fekete tájat, amerre Török is elment.

Török egész bátran jutott a fejedelem háza kapujáig, ahogy a pusztá kerítéshelyen átment, senki szót se kiáltott rá, csak ahogy közel ért, felpattant a kialudt tűz mellett egy pár ember s abba a pillanatba megkötözték kezét lábát.

— Hallgass, — mondták neki, — mer ha nyikansz, benned a kés.

Török hallgatott, bevitték a házba s be a fejedelem elébe.

A fejedelem ott feküdt az ágyon, a szeme se rezzen, mikor az embert behozták, mintha várta volna.

Imreffy ott ült az asztalnál s Géczy az ablaktól jött vissza, az ablakok itt is be voltak dugva felsőruhával.

A katonák szót se szóltak, csak megállították az embert. A fejedelem előre hajlott s hunyorogva nézett rá:

— Mit keresel?

— Felségedet, nagyságos uram, — nyögte Török János.

— Minek?

— Hogy az urak megparancsolták, hogy megöljem Nagyságodat.

Ez a szó ily egyenesen, mégis megborzongatta a fejedelmet.

Felállt, kihúzta magát, Török Jánost a hajduk térdre nyomták, de ő maga is azt kívánta, úgy nézett fel az óriás, a fejedelemre.

— Hát itt vagyok, ölj meg.

Török János elfelejtkezett arról, hogy meg van kötözve, elszorult a szíve a fejedelmi személy láttára, levágta magát a földre, fejjel, meg újra felemelve a fejét s úgy kiáltotta torka szakadással:

— Én nagyságos uram? felségedet! Báthory Gábor ides jó fejedelmemet, aki a szegényt is megszánja? hogy én arra kezemet emejjem, ikább fődből is kikaparnám a csontját!

Ömlött a szeméből a könny.

— De nemcsak hogy én, nagyságos uram, — kiáltotta Török János olyan ordítással, ahogy fért, — nincsen itt egy legény sehul, egy utóssó kódúsi, bárha fővétele vón is, aki kezet emejjen Báthory Gábrisra!...

— Akkor mér jöttél ide?

— Parancs vót nagyságos uram!... Szegénynek az úr parancsol! de úgy meg van ijeddel a legénység, hogy sírván fohászkodik, bár elkerüjje a jóúr a törvetist.

Báthory elkomolyodott:

— Oldjátok el.

Eloldozták a köteleit.

— Adjátok a kezibe azt a szabját.

A saját kardját az asztalrul.

— Eskettessétek fel rá.

Imreffy mondta az esketést, Török János utána esküdött.

— Most eregy ki közéjek! — kiáltotta a fejedelem, — minden urat levágni!... Koncra hányni!...

Csak az egy Kornis Boldizsár ebet elevenen!... Huszonöt háztelket kap, aki nekem behozza... Minden legény, aki az urak ellen áll, szabadságot kap s házhelyet az urakébul: mind nemessé teszlek benneket!

Török János hátra lépett, felemelte a kardot s mint egy tigris ordította rettentő fogvicsorgással:

— Jaj most nektek, gyilkos uraimék!

Elrohant.

— Mind együtt van, rendbe van? — kérdezte a fejedelem.

— A darabontokat elvitték, messze szállásolták, csak a huszonöt testőrség van itt.

— Elég nekem az is!

E percben egy új embert hoztak megkötözve, Bornemisza Tamáskót, az úrfi, sápadtan s reszkető lábakkal.

— Tamáskó, — kiáltott a fejedelem elámulva, — te is karddal jössz rám.

A fiúnak könny futott a szemébe, lehajtotta a fejét, szégyellte magát reszketett.

— Én nagyságos uram, csak azt parancsolták a bátyámék, hogy ennek meg kell lenni, hogy én megtudjam, Nagyságod él, vagy alszik.

— Hm, hát ők még nem alusznak? ... Kereky Feri, szaladj, híjd az Kendyéket, az urakat kéretem, gyöjjenek, hivatom.

A fejedelem kacagott, izgatott, forró volt, minden porcikája táncolt, mint ketrecben az oroszlán, ugrásra készen s egyben magán úr, fogát csattogtatta s harapásra állt, mint egy dúvad: boldog volt, mert érezte a győzelmét.

A hegyen Kendy még mindig lován ült, vére zuborgott ereiben s nem tudta mire vélni, mi lesz s minek kelljen lennie.

Három négy úr volt vele már, akik lassan észrevették eltűnését s utána szivárogtak. Akkor jön letről Kereky Feri, a fejedelem udvari fia.

— Nagyságos uram, a fejedelem őnagysága hivatja Nagyságotokat.

Mély csend lett, a hó kísértetiesen világított a fehér fák alatt. Hogy jutott ép ide hozzájuk a követ? ...

Kendy összesúgott Sarmasághyval:

— Mondjad szolgálatunkat a fejedelem őnagyságának, mindjárt megyünk.

Kereky Feri visszafordult, elment s oly gyorsan, amint bírt; rettegett, hogy egy nyilat vagy dárdát kap hátulról; amint elkanyarodott, levetette magát s csúszva más útra tért.

E percben lent a városon nagy fegyverlövöldözés kezdődött, az urak, kik gyalogszerrel voltak, hamar futottak lovaik után, Kendy lovast vett észre, kardot rántott, de csak szolgája volt, Vajda György.

— Fussunk nagyságos uram, — kiáltotta ez, — mert Török János rajtunk vagyon.

— Török-é? — ámuldozott Kendy.

— Utánunk van Török János! azt hirdeti fejedelem szavával, mindenki nemessé lesz, aki az urakat öli!

Kendy sarkantyúba vette a lovát s vágatni kezdett fölfelé Szék város mentén, ész nélkül, nagy kerülővel haladt az újvári rétekre. Hátul nagy ordítás, csatazaj, puskalövöldözés, szörnyű volt, a fejedelemnek alig pár katonája, mégis mintha minden bokr az ő fegyverese volna.

A fejedelem a ház előtt lovon, vont karddal, megette Imreffy s Géczy fegyverrel; tág tudóval s boldogan szijta a csataordítást: ez ő érte, s neki s az ő ellenségén vagyon.

Kereky Feri futva, lélekzetfogyottan jött vissza, jelentve, az urak majd jönnek.

— Jól van Ferke fiam, most lóra ülj s vegyél magad mellé néhány legényt, vágass fel Besztercére, mondd meg Bethlen uramnak, jöjjön ide, tartson törvényt az urakon, mind láncra veressétek, akit lehet.

Sohasem érezte még életében így az erőt s hatalmat, emberek ölik egymást érte, fegyverek ropognak érte, s csak érte, most vágott neki a kevély jövőnek, embereknek, országoknak, istennek, világnak, babonás bizalommal, varázsló büszkeséggel várta a viadalom végét s az meg is jött, nemsokára hordani kezdték a setét katonák a leölt urak testét az udvarra:

Megvetően nézett a hullákra:

— Annyi urat s bárót csinállok, amennyit akarok!

Aztán kísérettel bejárta a várost. Az aprinkó házakban rémült lakosok húzták meg magukat, mint

ijesztett pondrók, míg kint a harc viharzott, csak a csecsemők sírása sikított itt, meg ott. Már csend volt mindenütt, aztán nóta csattogott, valami vad s egyhangú dal, amit győztes csaták után szoktak fujni...

Fáklyavilágnál, lóhátról nézte végig a tegnapi víg cimborákat, sorra rakva a hóban, egy húr nem rezdült meg szívében, nem sajnálta őket s ki az, aki ott gubbaszt, csupa vér, lehajtott fővel, sebben, komoran, kötözve, lova lába előtt : Kornis Boldizsár.

Nem szólt hozzá, csak nézte, nézte : »Világítások a pofájába, lássam, miféle nagy vad ez.«

— Hozzatok egy kupa bort, — kurjantott vígan
— Életedre, Kornis uram ! — s magasra emelte.

Kornis Boldizsár megvonaglott.

— Ki csipte el ez haramiát ! — kiáltott, a fakupát messzire vetve, — harminckét háztelket kap Radnóton !

Ahogy lova táncolt, valami ténfergő kis fekete kölyökkutyát megtaposott :

— Vegyétek fel ezt a dögöt, — kiáltott, — ezt az ebecskét is jobban szánom, mint e nagy kutyákat.

Mindjárt indult Beszterce felé, egész éjjel mentek átkozott utakon, Kamuthy Farkast küldte a sereggel Újvárt ostromolni, ő maga kevés testőrral fölfelé ügetett.

Reggel Lekenczén állt meg s ott kapta meg délre a Bethlen Gábor izenetit, hogy nincs semmi veszély. Mikó Ferenc jött meg, a Bethlen komornyikja s elmondta, hogy az úr lefogatta Kálnoki uram fő királybírót és Mikó György alkirálybírót ; de nem tudnak semmiről, sem ők, sem más ; a fejedelem bátran bejöhet, mert mindenki fel van bősztülve az attentatumon.

Ahogy a foglyok megjöttek a sereggel, mindjárt Kornist maga elé hívatta.

Szörnyű állapotban volt szegény, lovasok közt a szügyellőhöz kötve gyalog kellett jönnie Széktől Besztercéig, csak mikor összeesett s nem birt menni, életét féltették, akkor dobták fel egy saroglyába.

Meg volt törve s összekinozva. A fejedelem maga is megborzadt ; »ki műve ez ?« kérdezte, kisült, hogy Géczyé.

Egy pillanatig tűnődött, mire ez ? akkor eszébe

jutott, hogy Géczy a szász városokat nasonlóan meg fogja neki jól puhítani s könnyelműen vállat vont és Kornis felé kiáltott; »mért praktikált! nem volna jobb most uri módon széket ülni, bárha feleségem csorba is!«...

Még ez egy volt, ami a roncsból s tönkretett tetemből dühöt, ellenszegülést és erőt csiholhatott ki, ez a sértés, Kornis váratlan felüvöltött:

— Kutya vagy Báthory, ebfajzat minden magod; de tudd meg, hogy a kövek is élőkké lesznek, hogy tégedet agyonverjenek: ellened van egész világ, nem soká kerülöd el sorsodat!...

A fejedelem elsápadt, kezét emelt, de mit ér, csak meg is fenyegetni, kötözött, láncolt s sárra nyomorított embert.

— Hazudsz kínodban, nyelvedet rágod Boldizsár!

Ez gőgösen nézte:

— Szegény!... Én voltam egy, aki melletted voltam, egész tegnap reggelig Báthory; jól tudod, én hoztalak be Erdélybe, én is tartottalak ezidáig: errül megemlékezz!... Majd Kendy azonban nótádat elhúzza.

Már tudták s úgy látszik ő is hallotta, hogy Kendy megszökött s azóta kint van Magyarországon.

— Majd a nádor, a felső kapitány, a császár, hitevetett.

Ebben a percben Géczy jelentette bátorítónak a fogoly vallatásához, hadd lássa mennyire nem csinjánvaló, hogy már a Kornis udvarbírája ágyura van kötözve, s a fejedelem parancsára várnak, elsüssék-e az ágyút.

— Pápista tajték, — lihegett a fejedelem, — hát csak süssétek el, hogy tudják meg az egész országban a pápistafélék, hogy rájuk van a nagy ágyú vetve.

Géczy az ablakból intett s nemsokára ágyúdurranás volt, Kornis néma lett, minden vére leszállt s falnak tántorodott.

Géczy buzgóan jelentette:

— Mint a semmit hordta el: egy pápistával is tisztább a levegő.

Kornis szédelegve hallgatta a szavakat, aztán ezt mondta bús nyöszörgő keserűséggel:

— Isten színe előtt te épen úgy vagy pápista mint én, Báthory, csak elcsavartak... de nem vagy te se kálomista, se papista, csak tarisznyahitű s tudd meg, egyformán utálnak s megvetnek úgy pápisták, mint kálomisták...

— Pápista tajték: csak egy nevet se tudsz mondani!

— Bátor vagy, vitézebb a hóhérannál, akit akaszt! de ha szemedbe köp az akasztott, mit csinálsz!... Kérdezd csak meg publicus direktorodat, Kolosváry urat, nem azt mondta-é, hogy aki csákányát a te lator fejedben szakasztaná, azt ő el nem itélné, de isten nevére méltatná!...

A fejedelemnek eszébe jutott mikor Fejérváron reggel, ahogy kinéz, ez a két úr fenyeget a palota felé s elhitte. Ordítva parancsolta, hozzák elő Kolosváry nagyságos urat.

A jóúr a tanácsurak közt ült, mikor a hadnagy térde-feje hajtásával köszöntve, a fejedelem elé hívta. Ingyen se vélte volna, mi lesz.

Elhalt a színe, mikor Kornis elé állatták s szavát ismételték.

— Vigyétek, — rikácsolt a fejedelem, — akasztatok a besztercei kapura, amerre bejöttünk, hogy ha majd kimegyünk, utánunk köszönhessen.

— Törvényt nagyságos uram! — kiáltott esdekelve a főbíró.

— Törvényt a népekre tartok! Ha a törvény urai esnek bűnben: kívül vagynak minden törvényen! menjen Nagyságod odafel az istenéhez törvényt kérni.

Kolosváry se holt, se eleven nem volt, s azonnal elhurcolták s egy óra múlva már iszonyú időktől reszketett a nép, mik jönnek! Hogy ily dolgokat értek! A legfőbb bíró! Kihallgattatás nélkül lóg a kapu sarkán, mint egy eb a kúton... Géczy, az átkozott, még fűzfacsákányt is adatott kezébe s kikiáltatta, hogy így jár aki csákányt emel ura s fejedelme személyire...

Maga az országgyűlés meg volt halva a rémülettől s mindent szó nélkül megvokoltak, amit Imreffy kancellár elébük tett: határozatba ment, hogy a hadak felkészüljenek Oláországra s amint a fejedelem a nádorral a találkozót megteszi, egy ujj-

billentésre meginduljon az ország... Mindazoknak vagyona, kik a fejedelemgyilkosság bűnébe kerültek, elköboztattak, s mindazoknak a közlegényeknek, kik Széken az éjszakán jelen voltak, országul nemeslevél s telekbirtok adományoztatott.

Iszonyú érzésekkel borzongott végig az emberek teste: rettentő volt, hogy a fejedelem ellen gyilkosságot építettek, de szörnyű volt a megtorlás és mindenek közt legjobban az utolsó pont, a nemtelenek fölemelése ijesztette meg a rendeket; mintha a nemesi privilegiumok sziklavára egy pillanat alatt tiszta híg vízzé válik vala.

IV.

Imreffynének megvolt az az elégtétele, hogy a fejedelem mégis minden este nála vacsorázott.

E célból eszébe jutott testvérnénje Ifju Benigna, besztercei gombkötő Sebestyén uram felesége. Számos szekérrel jelent azért meg az országgyűlés idejére Besztercén s már itt volt, mikor a fejedelem megérkezett; Imreffy már első este vitte a fejedelmet házához enni. A fejedelem örült, hogy eldughatja magát az emberek elől, s minden tartózkodás nélkül fogadta az invitálást, elrugott szeretője házához s minden estve itt vacsorált s ivott a részegségig.

Sohasem voltak az asztalnál, csak öten-hatan; asszony csak Imreffyné, a testvére első estve megjelent, de azonnal eltűnt háziasszonyi dolgai miatt s üresen állt a helye, gombkötő Sebestyén egyáltalán meg sem volt híva az asztalhoz, ő mintha nem is lenne, szász és mester létére örvendett, hogy nem kell az urak körül szerencsétlenkednie.

Rendesen ott ült Bethlen Gábor, akit a fejedelem most nagyon pártolt s Géczy, az elragadó cimbora. A kancellár szokott helyén ült az asztal alsó végén, s fanyar képpel leste a fejedelem kegyét.

Ma az utolsó este volt, holnap indulóban voltak mindnyájan s Imreffyné már napok óta igérte, hogy e vacsorára egy olyan terítéssel fog szolgálni, amit ingyen sem vél a fejedelem őnagysága.

Az urak persze politizáltak; a hajdukkal nagy

baj volt, mert már felkészülve várták a parancsot az indulásra ; hogy azonban közbe jött a nádorral való találkozás, szó sem lehetett addig harcról s a hajduknak türelemmel s éhezve kellett bevárniok a hónap végét. Közben folyton jöttek, mentek a követek s hozták a vérforraló híreket, hogy Forgács Zsigmond, a kassai főkapitány is ugyancsak gyűjti a hadakat s ő is tárgyal a hajdukkal.

Szörnyű izgatottságok : minden egy kockán, natot vagy vakot : néha úgy látszik, csak meg kell indítani s megy minden a maga útján, majd, hogy visszafordul minden.

Ez az öt ember úgy össze volt tanulva, hogy fél szóból értették egymást, s mégis mind külön részében élt a dolgoknak, s mind tudta, mit nem szabad a többiek előtt meg sem pendítenie.

Bethlen hálás volt ez egyszer Csuthy Emerentiának a vacsoráért, mert így a fejedelem sehol másutt nem volt látható, csak a gyűlésben, pedig ha asszony nem lett volna, akkor könnyen nagy és nyilvános skandalumok eshetek volna.

Legtöbbit az összeesküvésről s Kornis Boldizsár-ról beszéltek.

Imreffyné tajtékozott a dühtől s kárörömtől, föltétlen fővételét óhajtotta. Az ura s Géczy tódították, Bethlen hallgatott s a fejedelem a kutyájával játszott. Sok örömet szerzett neki ez a kutya, ezért magáért nem sajnálom a széki éjszakát, — mondta — mert végre egy hűséges szolgát találtam.

Bethlen csodálkozva el-elnézte, szerette s csak valamikor, Ecsedben, volt ilyen közel Báthory Gáborhoz, akkor tudott így elgyönyörködni benne, gyermekes vidámságában s duzzadó erejében. Már az utóbbi években a fejedelem nagyon elvadult s igen kevély lett, de ez a szörnyű éjszaka visszatérítette a józanságra, enyhébb lett s emberibb.

Az egész társaságban valami gyermekes jókedv kapott lábra, a fejedelem ártatlansága mindenkire ragadt s Géczy ellenállhatatlan volt a dalokkal, amik csakúgy dültek belőle s a tréfákkal, amiket a világ minden részéből gyűjtött össze ; nagy kobzos is volt s ha hozzáfogott pengetni a hangszert, mindnyájan elandalodtak, Bethlen néha ámulva ébredt holmi

szörnyű gondolatokra: iszonyú idők előtt állanak, kiút a háború, ki tudja, mire végzi...

— Kegyelmed csakugyan annyira a háború ellen van, — kérdezte Imreffyné váratlanul Bethlentől.

Bethlen gondolkozva szólt:

— Én a háborútól nem félek, én már tizenhat esztendősen sereget vezettem Zsigmond fejedelemnek kapitányságában... Lovon ülni szeretek, éhségtől, fáradságtól meg nem ijedek s vágyok a vitézi életre, mert legfőbb öröm, karddal kézben, kis csapattal a nagyobbbat megtáncoltatni...

Egyszerre összehajoltak, mindnyájan csatá-
edzett emberek voltak; minden vadászásnak ez a legkülönb neme, emberekre vadászni, ez jobban forralta őket, mint minden más hecc s harc. Jól ismerték a más-más fajta népek harcimódját, török, tatár s anatóliai, a jancsárok és a szpáhik, a török lovasok s a haramiák, valamint a magyarokról, hajdukról, felvidéki s alföldi népekről, dunántúliakról, végekről, a német hadakról, vallonokról, svájciakról, sok beszélni valója volt az embereknek, akik annyit forogtak a világ dolgaiban.

— Mégis kegyelmedet had ellen valónak ismerik, — mondta Imreffyné, aki szívesen kipiszkálta volna Bethlent a fejedelem közelségiből, kivált ma estve.

A fejedelem nem igen ügyelt rájuk, a kutyáját ugratta s nagyokat kacagott vele, Bethlen elkomolyodott, így szólt:

— Nem a hadért vagyok az ember, hanem a had vagy az ember szükségére... Szép a tűz a kandallóban, de senki se gyújtja fel a házá, hogy a szép lobogó lángba sütkérezzék... Ha már itt van s elkerülni nem lehet, akkor én szeretem minél jobban végezni a had dolgát, de azért nem csinálnék háborút, hogy a tagjaimból kirázzam a poshadtságot... Én úgy tapasztaltam, hogy a háborúban, jó lovon, jó szablyával s jó katonákkal igen jól lehet vigadni s örülni az ember szíve a győzedelemnek: de a halottakat s tönkrementeket nézni a csata után s a had alatt... Ezt nem szereti a magyar s székely s szász.

— A jó ló szereti az igavonást, — szólt bele a

fejedelem — de nem kell tőle megkérdezni, hogy édes lovam hordjunk-e követ?

Szörnyen nevettek, de Bethlen elkomolyodott:

— Ha nagyságod várépítéshez fogja be, meglátandja, örvend-e vagy se... De követ cipelni s beteríteni vele a szántóföldeket s ledibolni a szőlőket és vetéseket...

A fejedelem az ellenmondástól hirtelen ingerült lett:

— Nem a ló dolga meglátni, mi lesz; az övé: húzni.

— Az ember nem ló.

— Ló! — kiáltotta a fejedelem s az asztalra vágott, — s ha ki szembe fordul, azt fustéllyal vágom agyba, hogy szeme szikrát hány s majd von tovább.

Bethlen elhallgatott, hogy a fejedelem ne forrjon tovább.

— Vivát, — kiáltotta Géczy, — úgy vagyon, a fejedelem az ország feje s egy fej elég egy testnek.

Bethlen hallgatott, ivott is, nevetett is a nevetőkkel, nem találta jónak ezeket a napokat, hogy ellenmondjon.

Örült, hogy a székelyek hajnalban indulnak Beszterceből s őtet elhivatták s mehetett.

A fejedelem hátravetette magát a széken s nagyot emelt a poharán:

— Ez nagy lovat még hámba fogjuk, — kiáltotta mintha felszabadult volna — maga se vélné, mit fog húzni s vonni mind székelyivel egyetemben: Erdély egy nagy szekér, tele kanpajtásokkal s lotyókkal, rimákkal s ökeme húzni s vonni fogja, vagy belégebéd.

— Jaj de nagyon jó, — kacagott Imreffyné — ezért hozok valamit nagyságodnak, ami jóízű, mint a muskatálykörtvély s puha mint a selyemdunna s édes, mint a törökméz s tudom kedves lesz nagyságodnak!

A fejedelem összehúzott szemmel nézett az asszonyra, akit a szenvedély egész megaszalt e hónap alatt, le volt fogyva, fekete lett, az orra megnyúlt s egy pillanatra sem tudta benne felébreszteni a régi vágyat, most már úgy nézte, mint egy boszorkányt s nem tudta mit kell várjon tőle.

Imreffyné felállt s elsietett, szederszín szoknyája

volt, egész ruhája öreges, egyszerű, ujjai is csuklókig értek, most nem volt kacér s testemutató, mint más-kor, olyan volt, mint egy templomos asszony, aki minden hívságról letett.

Egy pillanat múlva egy fiatal lánnyal jött vissza.

A lány gyönyörű török selyemruhába volt öltöztetve, arca piros volt, piros csíkok libegtek a fehér ruha színén s fekete hajába is piros szalag volt kötve : Évuska volt, az Imreffyné huga, ijedten, nagy szemekkel s kétségbeesve.

— Itt a nagyságod kis tündérje, — mondta Imreffyné, a lányt prezentálva a fejedelem elé.

Az urak nagy, mohó szemekkel nézték a lányt, akinek karja, válla mélyen ki volt vágva s fejrő bőre jól megmosva, de az arcán a fehér s piros szín az ijedségtől egyre változott.

A fejedelem összehúzott szemmel nézte a lányt, nézte, nézte s eszébe jutott, hogy ez hogy aludt nála egy éjszakán, megverve, letörve, véres csíkokkal a hátán és ő szíve szerint szánta, szerette, az egyetlen lány, akit úgy eresztett ki kezéből szűzen s édes ártatlanul s most lassan, bentről valami düh és indulat undorodott fel. Míg az asszony szemtelen arccal kínálta, ő hosszan nézte a lányt, aki közel volt az elájuláshoz, se holt, se eleven nem volt.

— Tündér? — mondta aztán gúnnyal — patvar látott tündéreket ily maskaradéban : le rulla !

Az asszony meghökkent.

— Húzzátok le rulla a ruhát ! — ordított a fejedelem.

Imreffy kushadt, Géczy félig felállt, ijedten, most mi lesz !

A fejedelem saját hangjától felgyújtva, magát belelovalva, dühöngött :

— Le rulla, le rulla ! — s korbácsát felragadta.

Imreffyné szörnyedezve szállt szembe :

— Nagyságos uram ! — s azzal a mozdulattal állt elébe, mint régen, mikor még az övé volt, s minden dühét egy mosollyal tudta leszerelni.

A fejedelem ellökte. Nem hagyta magát.

— Nagyságos uram, térjen észre nagyságod !

— Észre? ... Becstelen dög! ... eszemen vagyok ! Jól tudod, e gyermeket kedvelem bitang s

korbáccsal verted, mikor a náladi piszokban meg-sajnáltam, nekem akarod most feltálatni, hogy elégtételek legyen? Legyen hát no, elégtétel! — s ezzel korbácsával végigvágott az asszonyon, ahol érte.

Imreffyné mint egy furia egyenesedett ki:

— Engem? ... megütni! ... Óóóó... — ordított, — veresse, aki vétett ellene, akasztassa fel Kornis Boldizsárt, de engem hagyjon...

— Kornis Boldizsár? ... — kiáltotta a fejedelem, — neked Kornis Boldizsáron jár az eszed? ... És ha én azt kieresztem és ha téged agyonveretlek, kinek mi szava benne: Ringyó? ... nyelvedet kivonatom! ... Testvéremre pletykálsz? ... Báthory Annára mersz száját tátni? — ordította s korbáccsal verte az asszonyt.

Imreffy elfordult, hogy ne lássa, Géczy odaugrott s hátulról átölelte a fejedelmet, aki erősen ittas volt:

— Kimélje magát nagyságod!

A fejedelem toporzékolt s őrzöngött, csapkodott a nagy, erős ember karja közt, mint egy hal:

— Tanizsd jóra a feleségedet, — kiáltozott Imreffyre s Géczy eleresztette, hogy így az asszonyt már elhagyta, — vagy lovakkal szakgattatom szét! ... Hugomra pletykál ország-világ előtt? veszett hírét költi? mit rekkentett el az én hugom Ecsedben? ...

Imreffy felkelt s iszonyatos rútul szitkolni kezdte az asszonyt.

— Te merted a nagyságos asszonyt undok szádba venni? ahelyett hogy csókolnád a lábuk nyomát is, akik a piszokbul kivettek?! ...

Most ő ordított s dühöngött, mint egy őrült s nekiment, hogy a falnak dőlt, elnémult, megtört asszonyt meggázolja.

Évuska, aki eddig megdermedve nézett, sikoltva kifutott.

A fejedelemnek elsavanyodott, elízetlenedett a szája, fogta süvegét, fejébe nyomta s kuttyájának füttyentve elment, otthagyta a családi veszekedést.

Kint a szabadban megállt s lassan józanodott.

— Ocsmány, alacsony dögök, — mondta morogva, háta megett ott állott Géczy egy kutya alázatosságával... — Géczy uram! ...

— Parancsoljon Nagyságod!

— Én téged küldelek bé Konstantinápolyban . . .

Géczy felragyogó szemmel hallgatott.

Győzött Bethlenen ! . . .

— Aranyat, ezüstöt adok, amit kívánsz, s te nékem megszerzed a lengyel háborúra való athnamet, jobban, mint akárki.

Géczy hallgatott.

— Igen ?

— Igen, Nagyságos uram.

Lassan, járkálva mentek az utcán, amelyen fagyott a nappali olvadás, de a hidegen át is érzett, hogy itt a tavasz.

A fejedelem csizmája sarkával vágta a vékony jégpillét.

— A találkozásra elmegyünk, — mondta, — a nádorral való beszélgetésre . . . De neked arra semmi gondod, te ki fogod mívelni, hogy nekünk hadra s háborúra fermánunk legyen. Majd meglátjuk aztán, mit kell a magyarokkal kezdeni . . .

Felvitte hálózataiba Géczyt s órák hosszáig beszéltek s tárgyaltak a török tervekről, az oláh háborúról, melynek mindenki előtt, még Imreffy előtt is titkosnak kellett maradnia . . .

Mikor Géczyt elküldte s egymaga maradt, rehezet, nagyot sóhajtott : sűrű s nehéz volt itt a levegő, a nagyon élő emberek halálérzése támadt fel benne, s elbujni szeretett volna, kicsi lenni és gyermek, réten futkosó s Török Kata után vágyott a szíve, felvillant előtte annak szőke haja s fitoskája, melyen valami forradás volt, olyan fiús sérülés, bizonyára gyermekkorában megütte magát ; nem volt kedve, ereje, vetkőzödni, csak dolmányát tette le s úgy dobta magát az ágyba, Kereky Feri apró álmos szemekkel jött be s lehúzta csizmáját . . .

Boldog volt, mikor másnap reggel kivonult ebből a nehéz városból, a kapun még ott lógott a Kolosváry direktor teste, fűzfacsákánnyal kezében, de nem szerte ezt a tréfát, mintha jelentene valamit : utána fenyeget ? . . . ostoba dolog . . . ez a Géczy csupa ostobaságokat tett, az az érzése volt, hogy Géczyt kellett volna odaköttetni, mert mit tehetett ama nehéz testű s vastag nyelvű paraszt : de ez, ha módját teszi, ez friss és fiatal s alávaló . . .

Elűzte a gondolatot ; szüksége van reá, mert nincs senkije, akit a portára küldhetne ily titokkal . . .

Csak akkor üdült fel, mikor Almásra beért ; hogy Súlyomkő határát meghaladták, azontúl mintha az ég is kitisztult volna s a tavasz csupa zölden virítva s napsugarasan nyílt ki előtte a völgyeken.

Török Katánál egy boldog hetet töltött, messze voltak mind az alávalók s szörnyű emlékek s az asszonyka oly kicsi volt s hegyes nyelvű s üdítő, fiú lett nála, kacagó s játszó kisfiú. Nem volt itt sem fejedelem, sem vadkan, sem politikumok nem kínozták, hevert s hagyta hogy játsszon a szívébe fészkelődve egy kismacska asszony.

Gyönyörű tavasz volt, arany és rubint, smaragd és az ég kék, kék, mint a szafirus . . .

Megjöttek a fecskék, fészket raktak az ereszbe, ez jó jel : élni akarnak s élni fognak, itt nem leszen veszedelem.

De egy hét múlva megjöttek Kolozsvárról, Fejérvárról az országekvetek, jött az átkozott Imreffy, hozta az ország gondjait : a nádor elindult Trencsénből Kassára, onnan ezer főnyi kísérettel jó Szatmára ; úgy van elrendezve, hogy a fejedelem Tasnádon száll meg s közben majd valahol találkoznak. Török csauszok is jöttek s Imreffy aggódott, hogy a nádorral szólni nem lehet majd . . . A török nagy szigorúsággal faggat s les, mire végzik a római császárral : szagolja a török, hogy nem egy olyan szövetség-e ez megint, mint a Báthory Zsigmondé volt, aki Rudolfussal Erdélyre szerződést kötött . . .

Mikor a fejedelem elhagyta a Török Kata puha, színes, meleg kis fészket, gyűlölettel s dühvel gondolt Thurzóra, aki így útjába állt minden tervének . . . Csak az vigasztalta, hogy meg fogja neki mutatni, ki a fejedelem : ha ezer főnyi kísérettel jó, ő ezrekkel fog menni ; Tasnádra voltak rendelve a székelyek, a bihariak, a hajduk, legalább 5000 lovas s meg annyi gyalognak kellett összejönni : lássák a magyar urak, hogy nem lehet a fejedelem ellen csak úgy ringyongy praktikákkal felállni . . . Soha nem merte volna szarvát felemelni se Kendy, se Kornis, ha ezek onnan fel nem bátorítják . . .

A goroszlói csatatéren szállottak meg délre, a rongy kis faluban.

Nem volt egyetlen ház, amely a föld felett állott volna, csupa félig földbeásott veremputrik, a füst ott gomolygott ki az ajtaján, úgyhogy benézni nem lehetett; baglyas, soha ollót nem látott gyerek s asszonyfejek kandikáltak ki belőle ijedten, mint a vadállatok. A malac, a tehén ott lakott lent velük, csak a visítása hallatszott a malacnak, amit ő előlük dugtak el a nyomorult népek.

A fejedelem soká nézte őket, csodálkozva s idegenül:

— Emberek ezek, vagy réti farkasok?

— Farkas ebben a pizsokban, bűdösségben mind elhullana, nagyságos uram, — mondta Kamuthy Farkas röhögve, — embereknek kell nekik lenni.

A fejedelem soká hallgatott:

— Hány napig tartott a Thurzó uram lányának a lakodalma, — fordult a magyarországi követekhez.

— Hány hónapig, nagyságos uram! — szólt Ostrosith uram, a főkövet.

A másik követ, Pozsgay Orbán, fiatal legény, cifra lovon s atlasz mentében hencegni kezdett:

— Külön lakodalmas palotát építtettek. Én is tiszttviselő voltam a nagy lakodalmon, étek előtt járó főgazda.

— Nálunk nagy lakodalmak vagynak, — magyarázta Ostrosith úr, — 1000 asztalkendők, arany-mívek s mindennemű ruhák ládákkal. Hadseregekre ment a vendégek számok, az esztergami primás, a kalocsai érsek, az Erdődy, Zrínyi, nyitrai püspök, Ostrosithok, Czobor, Jakusit, Thurzó, Pálffy, Révay, Nádasdy, Balassa, Dóczy, Zay, Perényi, Szunyog, Forgács, Ujfalussy, Illésházy, Nyáry, Lórántfi urak mind feleségestül, nagy kísérettel, bandériumokkal, nagy szépségű főnépek voltak mind, nagyságos uram, felséged örvendett volna, ha látja.

A fejedelem hidegen hallgatta a kiáradó dicsekedést:

— És mit ettenek, ittanak ott ez sok rendbéli népek?

— Eleget öttek, ittanak, nagyságos uram, — szólt Pozsgay uram. — Csak pástétomnak való fejér

liszt elfogyott 150 köből. Hús, hal, ökör, borjú, bárány csordaszám, csak az idegen szakácsok száma harminchárom vala.

— S hol vötték az sok ételbélit?

— Ó, nagyságos uram, nagy tartományok azok a trencsényi, árvai, rózsahegyi urodalmok.

— S oly bőséges a nép állapotja?

Pozsgay uram nem képzelte, hová visz a fejedelem kérdezése s kacagott:

— Bizony, az nem igen bőséges, mert ott meg nem terem egyéb az haricskán s zabon kívül.

— S mégis be tudták szolgáltatni a sok bő élelmet?

— Égették az bestyéket; beszéllették, hogy a tisztartók nagy tüzeket rakattak, s ahol a paraszt elvonta a beszolgáltatni parancsolt holmit, mind azon fenyegették, hogy gyereket nyársra vonják, úgy sütik meg, ha eszez órára meg nem lesz a kvantum.

A fiatalabb emberek nevettek a jó trufán s volt, aki megjegyezte ezt magának a jövőre, ha majd szolgál-bíró lesz.

A fejedelem így szólt:

— Mikor az én istenben bóldogult bátyámuram, Báthory István országbíró uram, az én nevelő jó apám, testamentumot tölt, pénzül meghatta a temetésnek minden költségét, még a deákok számára is s azt írta a testamentumába: »az szegénységen még egy tyukfiat, vagy tyuktojást is ne vonjanak, mert nem akarom, hogy a koporsómnál a szegénység sírjon«.

Ezzel sarkantyúba kapta a lovát s elugratott.

Gyönyörű úton mentek, a hegyek elmaradtak s a Kraszna völgyére jutottak, a fejedelem megállt s a tündöklő tavaszban elnézte a zöldellő oldalakat, az aranyosan csillogó vizeket, a kék eget s buborodó fehér fellegeket s azt mondta:

— Istenemre, szép ez a világ, szépek a füvek, meg a hegyek, meg a tavak, meg folyások, meg a mezők, meg a föllegek: csak egy csúf van benne, az emberi állat...

Mikor Tasnádra beértek, már ott volt a sereg nagyobb része, Imreffy már itt fogadta a fejedelmet

s beszámolt a dolgokról. A nádort is várták Szatmárra s még az estve folytán megjött a nádor követe, hogy ő is megérkezett, s azt üzeni, hogy a fejedelem menne elébe Zsadányig.

A fejedelem épen asztal mellett ült s a jó érmel-leki meszes bort szopogatta :

— Hol az a Zsadány? — kérdezte mámorosan.

Megmagyarázták, hogy az Szatmár alatt van.

— Én ebből a megyéből ki nem megyek, — mondta a fejedelem ; ha valaki akarja, jöjjön ide hozzám, avagy visszamégyek.

A magyarok nagyon megijedtek, mert Thurzó is így fogadkozott, hogy tovább Zsadánynál nem hajlandó elébe menni a fejedelemnek, öregebb is, mondta, fáradtabb is a hosszú úttól.

A fejedelem napokig kötötte magát, hogy legfeljebb Érmindszentig, vagy Szentkirályig megy, végre rábírták, hogy menjen át a határon a legelső helyig s a nádor is belement, hogy a megye legutolsó városaig eljő, Királydarócig.

A mezőn voltak felvonva a sátorok, csudálatos nagy tavasz lett egyszerre, eső egyszer sem volt a hőésések elmaradása óta s por volt, mint a kánikulában.

Báthory Gábor gyönyörűen volt öltözve, sose volt szebb legény, mint e napokban, egyik oldalán Bethlen Gábor lovagolt, másikon a hajdukapitány Nagy András. Mögötte Imreffy, körölte az erdélyi rendek legfőbbjei, s a szászok részéről a brassai s szebeni bírók.

Szentkirályon ették a fröstököt, jó szenensült malacpecsenyét s ittak rá bő szilágyi bort s nevettek a két török főcsauszon, akik egyforma borzadással nézték mind a kettőt, s maguk tarsolyából eddegéltek valami piláfort.

A Bocskay budai útjáról volt a szó, mikor a szegény fejedelem nem tudta mire végzi, koronát kap-e, vagy fővétele lesz . . .

— Sokat is szenvedött ez a szegény ország, — mondta a fejedelem ; s akár töröktől, akár némettől, szenvedett : mindig csak messziről nézték a magyarországi urak.

Bethlen valami fontos szót mondott ki :

— Igaz, nagyságos uram, úgy vagyon, de megtanuld édes atyámfia, hogy nekünk mindenkor veszedelmünk Magyarországból volt, mikor egymást nem értettük... De viszont igen szép csendességünk, nekünk is, nekik is, akkor volt, mikor egymás szeretetében voltunk. Csak addig lesz a magyar nemzetnek becsülete, békessége, míg együtt tart: de mihelyt veszi észre a két nagy szomszéd, hogy ennek vége: akkor várhatjuk a veszedelmet!

A sátorok a daróci mezőn feltűntek, fehérek voltak és sárga dísszel ragyogtak a napfényben. Már a nádor serege fel volt állítva szép rendben, lovasok hosszban a mezőn, gyalogok tömötten.

A fejedelem is megérkezvén, a maga sátoriba szállt s tömérdek lovasa két felől felállott készen, lovon. Egy jó parittyavetésre volt a két sereg szemben egymással s szeretettel köszöntek egymásnak a magyarok süveglengetéssel.

A fejedelem is, a nádor is a sátorban megtisztogatták magukat a portól s egy kürtjelre mindketten kiléptek a sátorból, egyfelől ő, szemben a nádor.

Csak ők ketten ültek lóra, a főemberek mindkét felől gyalog kísérték őket s a had mozdulatlanul állott hátul.

Báthory vigyázott, hogy a nádor, hogy léptet, s az is nagyon ideügyelt. Lassú lépésben közelítettek egymáshoz, a fejedelem nagyon gögös volt, várta, hogy a nádor feléje mosolyitson, utóvégre, ő egy ország ura, s az pedig csak szolga...

De a nádor komor volt s olyan merev, mint Imreffy uram, de nem hóka, mint ez, hanem szakállas és barna, de Báthory folyton csak úgy gondolta, hogy ő most a római császár Imreffyjével jön össze...

Már a lovak egész összeértek, akkor mind a ketten mosolyodás nélkül főt hajtottak, egyszerre s le szálltak a lóról, de nagyon vigyáztak, hogy egyik a másiknál hamarabb ne lépjen.

Lassan szembe mentek s kezet fogtak.

A kézfogás soká tartott s most végre mind a két arc elnyájasodott, mosolyogtak egymás szemébe s a fejedelem így szólt:

— Isten hozta, istenáldotta kegyelmedet Nagyságos uram.

A nádor így felelt :

— Isten tartsa, Isten áldja Nagyságodat, Felséges uram.

A fejedelem fellélekzett s kissé hegyesebb lett, hogy a nádor megadta a felséges címet ; még egyszer megrázta annak a kezét, azzal vissza, újra felültek a lóra s most már egymás mellett léptettek a fejedelem sátora felé.

A sátor előtt leszálltak s a fejedelem előre bocsátotta Thurzót, aki komolyan s mereven ment be.

Odabent nagyon szép volt, a vászonház falán átalítózott a nap, csak meleg volt nagyon, nagy török szőnyegek voltak a földön s az asztalon s ülés volt csinálva kettő az asztal mellett s deszkából rótt lóca, selyem pokrócokkal leterítve a tanácsuraknak.

Thurzó bemutatta a maga kíséretét s a fejedelem is tanácsosít, kölcsönösen sorra kezét fogtak.

Leültek s Thurzó kezdett beszélni :

Latinul s nagy körmondatokban adta elő, hogy a magyar nemzetre legjobb s istentől legszebben rendelt a békességes szeretet : Erdély s Magyarország testvér s kell hogy egy test s egy vér legyen. Szövetséget ajánlott fel azért, úgy, hogy mind a kettő minden ellenség ellen együtt álljon fel s jóban-rosszban összetartson mindaddig, míg az isten megadja, hogy egybe szerkesztessenek a határok...

A beszéd hosszú nem volt, értelmes is volt, világos, meg lehetett érteni. De Thurzó nagyon szűk orátor vala s nyögve beszélt.

A fejedelem magyarul szólt bele :

— Minden ellenség ellen ?

— Igen, — mondta Thurzó nádor s hangsúlyozta :
— minden ellenség ellen : akár keresztény az ellenség, akár pogány s újra latinra fordította : mert milyen szövetség volna az, amelyikben kivételek vannak ? hogy az egyik fél a másikra nem ügyel s a maga szövetségesével külön traktál s talán szembe száll...

A fejedelem újra magyarul szólt :

— Ha minden ellenség ellen s ez jól van : akkor az belső ellenségek ellen is ?

Thurzó kicsit hallgatott :

— Minden háznak megvan a maga háztartási

állapotja, — mondta, — ha én szerződést kötök akár harcra, akár munkára felebaráttommal: nem kötök szegődést arra, hogy ő feleségivel s gyerekivel ha hajvonásba jut, akkor is vele tartok.

A fejedelem fellobbant:

— S arra sem köt kegyelmed szerződést, hogy szerződött barátjának feleségit s gyermekit fel nem izgatja a gazda fejére?

Thurzó jól értette, hogy ez a Kornis, Kendy összeesküvésre vonatkozik s mivel el volt szánva rá, hogy ebben semmit nem enged, idegesen szólt:

— Nagyságos uram! Mindezidáig ha a magyar királyok s bécsi fejedelmek Erdély felé pillantottak, csak azzal a gondolattal tették, hogy Erdély a magyar korona része, Erdély az övék s Erdélyt meg kell vegyék, barátsággal vagy fegyverrel... Én jövök először Nagyságodhoz azzal a kéznyujtással, hogy: Magyarország is egy test, Erdély is egy test, a két test nyujtsa ki a kezét s fogjon össze, mint két egyrendű reszpublika... Nem akarom azt mondani, hogy Nagyságod nem vette szívére ezt a nagy konceptumot...

Báthory belevágott:

— Értettem s megértettem s szívem szerint vettem; a jövődönk nincs is más útja, csak ez az egy: Magyarország eddig nagyon fennyen bánt velünk, s csak vesszőcskét tartott a számunkra, mint egy megszökött kölyöknek... Immár azonban mink vagyunk annyi emberek, mint kegyelmetek: helyesen: Erdély egy ember s Magyarország is egy ember, s fogjunk kezét s ha együtt maradunk, ketten egymásnak vetve hátunkot, keletre s nyugatra megverekedhetünk...

— Úgyvan nagyságod, — mondta Thurzó örömmel.

— De addig nem adhatok hátot kegyelmednek, míg azt kell éreznem, hogy abba a percenbe, ahogy nem vigyázok, a szerződött társom oldalán való gyilok, nem ellenségimre van, hanem hogy belém döfje.

— Hogy érti ezt Nagyságod, — pattant fel ingerülten Thurzó.

— Kegyelmed ellen nincs panaszom, Nagyságos uram, — mondta a fejedelem felsőbbbséggel, — Thurzó

György úr jó kálomista s jó magyar, de vagynak ott uraimék, az pápistasok, akik beledöfték Erdély belső életibe, nálunk lázadást csináltak, megszökött veszett ebeinket magukhoz vették s isten tudja mi-féle reménységeket plántálnak velük: beláthatja kegyelmed, hogy ilyen állapotok mellett a két testvér meg nem szerződhet életre-halálra.

— A bosszú rossz tanácsadó, felséges uram, én is kálvinista ember vagyok s a nehéz időkben oszlopa voltam s akarok lenni, hitemnek s pajzsa az Úristen igaz ígéinek. De ami Erdélyben történt, az semmi volt, nehány embernek magányos praktikája; mert ha nem az lett volna, akkor most nem volnának itt ennyien s ily dicsőséges színnel Felséged mellett.

Kicsit leckéztető módon tette hozzá:

— Ha a tüzet piszkáljuk, akkor felszítjuk s kiszikrából nagy égések keletkezhetnek. Ez a dolog, Felségednek, mint ifjú embernek...

Báthory felförmedt:

— Nem vagyunk ifjú emberek! s nem vagyunk kiszikkadt elmék! — kiáltotta sértően, — Erdély fejedelme tanácskozik Magyarország nádorával.

Thurzó beharapta a szájaszélét s fejet hajtott.

— Távol vagyon tőlem, hogy felségedet szavaimmal megbántsam, de meg kell mondjam, hogy ez a dolog felségednek magányos sebje, de ha nem vigyázunk, egész országnak égedelme s veszedelme lehet belőle.

— Ha oly nagy dolog lehet, akkor annál inkább s rögtön el kell rendezni.

Thurzó gondolkozott:

— S mit vélne Nagyságod?

— Mi azt óhajtjuk erdélyi fejedelmül, hogy: a lázadásnak még csirája is eltapostassék: nekünk kezünkben vagynak a levelezések s hites vallomások, kik s mely módon vettek részt odaátról a lázadás csinálásában. Kívánjuk, hogy a mi megszökött jobbágyinkat nekünk beküldjék s saját híveik közül mindazokat, akikre rábizonyosodott: a szövetségnek s barátságának megfelelő büntetéssel büntessék, hogy egyszersmindenkorra kedvüket elvegyék az embereknek hasonló praktikáktul.

A nádor hallgatott: tudta, hogy benne van

magá Forgács Ferenc, a primás, a főkapitány s a legfőbb urak; itt semmit tenni nem lehet: neki volt parancsa, hogy a szerződés alapja a Kornis Boldizsár szabadonbocsátása legyen.

— Nagyságos uram, — mondta higgadtan, — kérem Felségedet, én tudomásomra veszem ebbéli kívánságát s uram elé fogom terjeszteni. Kérem azonban, hogy addig is a magammal hozott pontok meritumára térjünk...

Báthory legyintett:

— Minden tanácskozásnak alapja a földolgokban való egyetértés: míg kegyelmed szavát nem adja, hogy panaszomat s kívánságomat magáévá teszi, addig nincs értelme a bő tanácskozásoknak. Kegyelmed az én haragomat semmibe veszi s gyerekes duzzogásnak nézi: de én mondom kegyelmednek, hogyha olyan vasláncokkal volna megkötve a szövetség, mint a Kraszna folyó s olyan pecsét volna rátéve, mint a tokaji hegy: akkor is kettészakasztanám, ha éppen nekem eleget nem tesznek.

Thurzó felállott:

— Immár akkor más hátra nincs Nagyságos uram, minthogy békességgel elváljunk s megvárjuk az időt, mikor megérik a szeretet s a testvérség s a hitbéli vonzódás...

A fejedelem megbánta hevességét, de most már vissza nem vonult volna, ha mindjárt kopjatörésre kerül is a sor ebbe a minutumba.

— Annál is inkább, — folytatta Thurzó, — mert az én Felséges uramnak szoros kívánsága, hogy Felséged kegyelmébe fogadja az megtévelyült Kornis Boldizsárt.

— Semmi külömb? — kiáltott a fejedelem s kardjára csapott, — semmi nagyobbbat nem kíván a Felség? — s búcsúzóra nyujtotta kezét a nádornak, aki azt alig fogadta el.

A tanácsurak hallgatva s komoran álltak, senki sem szólt bele sem jobbról, sem balról.

A fejedelem kikísérte vendégét s mikor a seregek látták, hogy a nádor egyedül ül lóra s ő is, a fejedelem is hideg, komor s kimért, attól a perctől kezdve semmit nem mozdultak, csak egymás szemére vigyáztak nagy szorgalmatossággal.

Előbb a nádori seregek távoztak el, azután a fejedelem fordított Tasnád felé s mindenki suttogott, hogy ebből nem haszon, hanem gyűlölség s kár lesz, hogy az urak étel ital nélkül s ebéd előtt úgy eloszlának.

A fejedelem Tasnádon ebédelt s Nagy Andrást magához rendelé, egymagát s minden tanácsa nélkül megadta neki a parancsot, hogy sietten sietve s lóhalálában ültesse fel seregét s induljon meg Lugos felé s onnan bé Erdélybe a Vaskapun Brassó iránt Szeben alá: Meghagyta azonban, hogy a szászokra nagyon ügyeljen, egy hajszáluk meg ne görbüljön, mert velük másképen akar végezni.

Egy hét múlva Kolozsváron volt, s a fejedelmi palota ablakai alatt ácsoltatta meg a vesztőhelyet s a kiugró tornácról nézte végig Kornis Boldizsár lefejeztetését.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HARMADIK KÖNYV.

I.

A fejedelem megállott a kapu előtt s az olasz sípos sikoltó szerszámán fujni kezdte, hogy »Lóra hajdu, lóra«. A fejedelem kívánta, hogy harsona szóljon s a falakról mind ide néztek a várőrizők.

— Pompásan van építve — szólt a fejedelem s a bástyát tisztelettel nézte.

Mindnyájan felnéztek a kapuboltra, mit a fejedelem megcsodált.

A bíró s a tanácsurak lassan, méltóságosan néztek fel, gögösen a magukéra, a menet, mely a fejedelmet kikísérte a városból, megtorlódott.

— Mikor rakták ez falakat? — kérdezte a fejedelem.

A főbíró, mint akinek derogál, hogy ő maga feleljen nem szakjába vágó kérdésre, így szólt:

— Felséged parancsolatjára Scharffeneck uram, városi Schreiber úr megfelel:

Intésére előlépett a város főjegyzője, hosszú sovány meggörbült nyakú ember s latinul szólott:

— Ezt a kapuboltot felséges fejedelem épen százhusz esztendőknél előtte rakták az mi atyáink, a régi nagyszebeni polgárok.

— Mennyitő kő se fogna rajta, — szólt a fejedelem.

A kapu maga is impozáns volt, nehéz nagy tölgyfakapu, melyet csigákkal s láncon lehetett felvonni, de még félelmesebb ahogy védve volt. Börtönszabású fekete alaguton kellett a városba bejönni a kapuról s annak minden oldala lőrésekkel volt tele, s azon

belől fegyveresek állottak most is s végül egy kerek csarnokba ért a bejövő, amelyben ismét lőrések többszörös ablaksorából halomra lőhették a támadókat.

— Bevehetetlen egy kapu, — ismételte a fejedelem bólintva.

A gőgös szebeni polgárok, akik oly merevek voltak s fagyosak, mintha egy parányit elmosolyodtak volna.

— Ha isten ne adja, — magyarázott a Schreiber, — az ellenség a kapuig érne, annak kell útjokat állni, mert száz mázsás súlyával várfalnál erősebb, kívülből öreg vaspáncéllal burítva, sem tűz, sem ágyugolyó nem fog rajta. Kívülről az előre kiugró bástyák védik, bent, ha isten ne adja, az ellenség beszakítaná, a tornác s a csarnok. A hetvennégy ablak rakva a szabócéh fegyvereivel.

A magyar urak szinte megiszonyodtak, ezek egy perc alatt halomra lőhetnék őket. A jegyző szavaiban szinte mintha valami fenyegetés s megfélemlítés lett volna, válasz arra, hogy a fejedelem seregeit beeresztették ugyan a külső városba, de hiába vagy onn neki ott húszezer főnyi serege : nem fog tudni a várba bejutni s ne is próbálja !

— S ha még mind ezeken által jutnának is, — magyarázta a városi jegyző, — maga a vár piaca úgy van készítve, hogy a kapufeljárást emeletes házak veszik körül s annak az ablakaiból, a legnagyobb seregeket is meg lehet semmisíteni.

A fejedelem gondolkozva nézett vissza :

— Látni kívánom.

A főbíró sietség nélkül, de engedelmesen meghajolt s a fejedelmet, aki visszafordult s a hat lépcsőfokon a vár udvarára ment, visszakísérte.

— Megmérhetetlen ! — kiáltott fel a fejedelem körülnézve, — ennyi bölcsesség oly nagy régi üdőkbe !

— Felséges fejedelem, — szólt a főbíró sóhaj-tással, — atyáink idejében volt az aurea aetas !

A fejedelem bólintott :

— Főbíró uram, az aurea Aetas, az aranykor elmúlt minden népeknek : nyomorú világot értünk... De tik még mindig bölcsőbb s jobb módon vagytok, mint mink : hiszen úgy vagyok én itt, mint egy madár-fogó kalitkában, hiába akarnék el, kirepülni, s hiába

vagyok ország fejedelme, ha a ti vendégszeretetek itt szánna tartani, mit tehetnék?

A főbíró megijedt: ennek foga van; ez valami fenyegetés.

— A fejedelmeket isten vezérli, nagyságos uram! — mondta alázattal.

— És a polgárok szeretete oltalmazza, — mondta a fejedelem szinte rendreutasítóan.

— Igenis felséges uram.

A fejedelem tündödvé nézett körül a falakon, melyek csupa drágán megfaragott kövekből voltak rakva.

— Valóságos csudamívek, — kiáltott. — De nem azt csudálom főképpen, hogy a házak ily nagy szépséggel vagynak építve, hanem azt, hogy tik, szász uraimék, oly maréknyi kevesed magatokkal ebben az idegen világban ily nagy és hatalmas városokat s várakat tudtatok szerkeszteni magatoknak, amit mink magyarokul meg nem tudtunk szerezni a tulajdon hazánkban lévén...

— Nagyságod nagy jóságú hozzánk, — mondta a főbíró s nem hiányzott belőle az önérzet és a gőg, sem a harag, hogy a fejedelem még mindig itt bent vagyon, volna inkább kívül a kapukon; sokkal jobb szeretné, ha minden dicséret nélkül immár eltávozott volna.

— De mondd csak bíró uram, hogy is tettetek tik szert ennyi s ily erős privilegiomokra? Mégis érthetetlen, hogy a fejedelmek az ország kárára s a többi hazafiak rovására hogyan adhattak ennyit nektek?

A főbíró megkomorult s hallgatott, aztán lassan szólt:

— Azok a privilegiomok a nagy és dicső királyok idejéből valók felséges uram, mikor még az ország minden határostul egy vala s nagy és bölcs királyok ültek Szent István király trónusán, s Erdély is a szent korona alatt feküdt.

— Cur, quomodo, quando? — mondta a fejedelem, — miért, mimódon s mikor?

A bíró hosszú, ezüstmíves botját megemelve, intett a jegyzőnek:

— A fejedelem úr őfelsége hallani parancsolja.

A jegyző latinul s szónokolva beszélt, ahogy a hivatalos szónoklatok számára már gyakorta elkészült e feleletre.

— Illustrissime Princeps, mindnyájunk nagyhatalmú fejedelme s ura. Mikor Szent István első magyar királynak ükunokája II. Geica király azmi régi atyáinkat, a Rajna tartományokból s Flandriából ez hazába béhivatá, az 1149. esztendőben, négyszáz és ötven esztendővel ezelőtt itt: a mi atyáink sűrű mocsarakat találtak s irtatlan rengetegeket, amikbe iszonyúság volt csak bele is hatolni: akkor a király azt felelte nekik: fiaim, maradjatok itt nálam s irtsátok ki az erdőségeket s tegyetek a helyére réteket és szántóföldeket, szárassátok ki a vizeket s mocsarakat, s ültessetek a helyére kerteket: én pedig adok nektek hazát e hazában és nyugodalmat e hánytorgó világban, hogy munkáitok gyümölcsét élvezhessétek.

A fejedelem kíváncsian figyelt:

— Folytasd.

— És a mi atyáink négyszázötven esztendő alatt megművelték ezeken a helyeken a csodát: vad népek köröskörül s fosztogatók, akik Oláországból, Moldvából s a hegyeken tulról csaknem minden éven betörtek, rákényszerítették őket a várépítésre, s a vad természet, amellyel nyomról-nyomra s lépésről-lépésre kellett harcolni, rá a munkára. De ők legyőzték az akadályok toronymagasságú gátjait, s virágzó világot teremtettek Isten segedelmével, amilyet nálunknál ezerszerre hatalmasabb népek sem tudtak különbül megcselekedni a messze nyugaton. Első bíránk és építőnk levén ama Hermann bíró, kiről nevezzük a várost a Kis Szeben vize mellett, melyről a ti nyelveteken, Felséges Uram, neveztetünk Nagy Szebennek.

Valami hivatalos önérzet és gőg volt a jegyző szavaiban, amely föllázította a magyarokat.

— Mégis nektek valami titkoknak kell lenni, — mondta a fejedelem, — nektek van valami boszorkány tudománytok, hogy meg tudjátok tenni s mi magyarok, székelyek s több mások koldusul tengődünk környöskörül.

— Nagyságos uram, — szólt a bíró, — környös-

körül, mindenfelől vész üldözi a szegény szászokat, akik oly kevesen vagynak és oly sokan gyűlölik, nem azért, mert gonoszak, hanem mert szorgalommal gyűjtenek, óh felséges fejedelem, a szegény szászok annyi század alatt megtanulták, hogy ez országban csak a munka teszi őket hasznossá a boldog urak között, ezért dolgoznak oly telhetetlen buzgósággal, de isten óvjon bennünket attól a gyanútól, hogy nekünk jobb dolgunk vagyon, mint a Nagyságod többi dicső népeinek.

— Fejemre veted? — kiáltott indulatosan a fejedelem, — ilyen vár belsejében porzsölöd orrom alá! ... s ha én hazamegyek Fejérvárra, az én fővárosom egy romlott patkányfészek és sasrúgta viskó, mellettek!

— Nagyságos uram, kézcsókoló alázattal könyörögek, mink polgárok vagyunk, nem fegyverforgatók; jámbor népek; mink a suton ülünk s a kalapács és a szerszám mellett maradvá, vagyon időnk babrálni ily semmiségeken, de Nagyságod vitézi, ami irigységünk s félelmünk és országunkra nézvést dicsőségünk, lovon és gyalog, fegyverrel nőtt hősök, akikre mi még árnyékát sem merjük nézni magunknak...

— Azt akarod mondani, hogy nem vagytok jó fegyverforgató emberek? — kiáltott a fejedelem. — Hát hova menjek még vitézebb katonákat látni, mint a polgárságnak az a vitész ezrede, amely köztetek vagyon?

— Felséged nem ismeri a mi elnyűtt testvéreinket, akik elnehezedett testtel, munkában kifáradva, vékony lábszárakon vonszolják magukat s törődött karral, vállal cipelik a pajzsot és a dárdát...

— Szó sincs róla, — kiáltott a fejedelem, — tik vagytok az én országomnak legkülömb vitézi, s én aki egész életemet lóhátán töltöttem s katonák között, én mondom nektek, hogy büszke volnék, ha e polgársereg velem jönne az én oláországi utamra.

— Nagyságos uram, — szólt rémülten a főbíró, — isten áldja meg nagyságodat e szépséges szavaiért, de hogy lehetne az, hogy ezek a szegény polgárok és törött testek oly hosszú útra elinduljanak?

A fejedelem nevetett:

— Oláország nektek oly messze vagyon s portékákkal elmenni bé Konstantinápolyig s Arábföldre s Muszkováig, vagy Brünnig, s Amsterdamig, az semmiség? . . . No de nem is kívánom tőletek, titőletek csak azt kívánom, hogy azalatt, míg mink kint az ország javáért s erőjéért vérünket ontjuk, tik itthon mihelyeitekben munkálkodván, fegyvert s más szükségest cselekedjetez nekünk.

— Nagyságod a legbölcsebb fejedelem, — mondta mélyen meghajolva a főbíró, — s mi gyermekeink szívébe iktatjuk nagyságod nevét.

A fejedelem nevetett s a főbírónak sunyin bekacsintott a szemébe s megbökte tréfásan az oldalát :

— Meg van hozzá minden módotok! . . . erős várak, gazdag szántófldjeitek, erős törvényeitek, azt csináltok, amit akartok : ez az egész város különös egy község, bíró uram ! — s az oldala mellett álló brassai bíróhoz, Weiss Miályhoz fordult, — nemdenem a ti várostok minden civise csak a városban egyes, tehát a város : a nemes személy s úgy gondolom, a hét száz város hét nemest jelent a hazának.

— A hazának felséges uram, — mondta óvatosan a brassai bíró, — minden város ezer és ezer hú polgárt jelent.

— De egy kommunitás : egyben egy nemes ember személy, nem úgy van-e ?

A főbíró szól nélkül meghajlott.

A fejedelem türelmetlen volt a hosszú beszélgetés miatt már, mintha valami fenyegetné.

— No isten velünk főbíró uram !

Hirtelen valami jutott eszébe :

— De valamit óhajtanék tőletek, míg elmennék : sohasem láttam még polgársereget s én az embert. katona lévén, csak mint katonát esmérem : akarnám látni a szebenieket, hogyan tudják a katonarendet. mustrát hogy állanak, főbíró uram !

A bíró gondterhes arccal nézett maga elé :

— Felséges uram, — mondta, — városunk statutumai szerint a fegyvereket a fegyverhelyekről elvinni vagy elmozdítani is nem szabados.

— Távol legyen ! — kiáltott a fejedelem, — kívánom is maradjon minden úgy, amint tik szoktatok. Én nem megváltoztatni akarván az tik szokását,

csak megismernem. Doboltasd fel az népeket s csak így pusztá kézzel támadjanak fel a szemem előtt.

A főbíró gondolkozott s engedelmet kért, hogy tanácsnoktársaival szólhasson.

Már mikor a fejedelem váratlanul országgyűlést hirdetett Sebenbe s a tanácsban arról volt tárgyalás, hogy illik a fejedelmet formálisan meghívni, természetesen nem a várba, csak az alsó városba, ő ennek is ellene volt, ő már akkor azt mondta, inkább fegyverbe szálljanak, mint beeresszék a fejedelem seregeit a városba. De akkor leszavazták, mert a többség félt a következményektől, a fejedelem bosszújától, most aztán itt van : húszezer fegyveres van a külső városon s már csak a vár az övék . . . Az alatt a pár pillanat alatt, míg társaival külön lépett, felviharzott benne minden rémület : mikor a fejedelmet ötöd- vagy tizedmagával hijták meg éjjeli szállásra a várba, a fejedelem ravasz módon harminc fegyveresét küldte előre a társzekerekkel, melyben állítólag kincsei vannak s melyeket félt kint hagyni a saját táborában. Igaz, harminc kísérő jár a fejedelemnek, de azonkívül a társzekerek kocsisai és kísérői újabb huszonhét emberszám volt. Nem lehetett azonban semmit sem tenni, mégis nem hívhatták ki a seregek dühét. A kapunál állók ugyan megijedtek, le akarták eresztetni a kaput, de azok nevetve kiáltották, hogy : »Megálljatok komé, még hátra van a fejedelem !«

Nem tetszett neki most ez a hosszú diskurálás elmenetel előtt s szapora szóval emlegette isten nevét, mentse meg őket minden veszedelemtől.

A tanácsnokok gyávák voltak s azonnal beleegyeztek a fejedelem kívánságába ; a főbíró néhány pillanat múlva alázatos és szomorú arccal tért vissza :

— Nagyságos uram, Felséged parancsolatjára megveretem a dobokat.

A fejedelem nagy szeme nagy fekete lobbót vetett, de hamar lehunyta s nem szólt, mert a torka el volt fulladva az izgatottságtól.

Dobosok verni kezdték a szépívű rézdobokat s arra mint egy méhkas, megmozdult az egész vár s mindenfelől polgárok rohantak elő a piacra.

A céhmesterek előléptek s az ő intésükre minden céh külön állott fel.

Egyenes sorokban egymás mellett, hogy bámulat volt nézni, mily gyorsan, szabályosan s szó nélkül, úgy ment, mint az álom, mint a boszorkányság.

A főbíró valami borzasztótól félt, nem mert a fejedelemre nézni, ahogy nem mer az ember a fenyegető veszedelemre, a fejedelem nyugtalan volt és ideges, izzadt s az arca borzasztóan rángatódzott.

A főbíró száraz, rekedt hangon, mereven mutatta be neki a csoportokat :

— A céhek, rend szerént, felséges uram ; itt vannak a mészárosok, elől, mellette a pékek s csizmadiák, timárok. Másfelől a kovácsok, szűcsök, keztyűsők, szűrszabók, késmívesek. Hátraláttnak, szemben a kalaposok, kötélverők, gyapjuszövők, takácsok, kádárok. Kétfelől az utca merevén a fazekasok, nyílcsinálók, szabók s zacskókészítők.

— Hány céh van összesen ?

— Tizenkilenc, felséges uram.

— Mondd meg a céheknek, hogy meg vagyok elégedve a renddel s fegyelemmel s katonai szerrel. Ha kézmíves polgárok ily katonaságot tudnak mutatni, csodálom is, mért kell az egész életet katonaságban töltetni, holott a rendes katonanépekkel ilyen kemény regulákat elviseltetni nem lehet... Mondd meg a polgároknak, hogy örülnék, ha céhetekben egy helyet ülhetnék.

A főbíró meghajlott.

— Parancsolatjára felségednek.

Németül szólni kezdett a néphez. Szavaira a céhek hatalmas vivátot csaptak, a polgárok felémelték a két karjukat s levegőbe nyújtották s boldogan kiáltottak. Éltették a fejedelmet tiszta szívükből.

Ebben a percben azonban a kapu felől valami szörnyű és félelmes robaj hallatszott s a főbíró felnézvén a bástyákra, az őrk, kiknek semmi körülmények közt sem szabad helyüket otthagyni, mind lebámulnak a piacra, németül ordít rájuk :

— Nézzetek a kapura !

De már akkor hömpölyögve, egymás hegyin hátán tódul fölfelé, a kapucsarnok lépcsőin fel, fegyveresen a fejedelem hajdusága s azonnal a bástyákat

rohanják meg kétfelől s egy pillanat alatt mind a lőréseket a fejedelem népe lepi el.

Az urak ugyanakkor kirántott karddal, életre-halálra készen a fejedelem körül.

— Árulás! — üvöltnek a polgárok.

— Árulás! — zúg az ordítás a városon.

A főbíró a rémülettől elveszti fejét, neki kellene parancsot adni; a polgárság rendei felbomlanak, de már el vannak vágva, fegyvertelenül, a hajduk a várfalakon, a kapufalakon a fegyvereknél.

A főbíró felemeli két karját, senki se figyel rá, a céhek az utcákra húzódnak.

Nagy András szörnyű alakja megjelenik s irtóztató hangon ordítja:

— Aki megmoccanik, halál fia.

A főbíró csak tartja, tartja, felemelve karját, szó nem jön a száján.

A fejedelem kacagva, boldogan, ujjongva nézi beözönlő hajduit, akik a kapuról mint az áradat tódulnak, tarkán, szennyesen s dalolva.

— Ezt soha nem hittük volna, — kiált a főbíró felé harsonás kacagással s a főbíró csak áll, áll megdermedve s fölemelt merev kezekkel.

Akkor egy lövés az emeletes házból balfelől s szíven löve elbukik a fejedelem oldala mellett, közvetlen közelében, kartávolságra, Kereky Feri.

Oroszláni ordítás tör ki a fejedelem torkán.

Abban a pillanatban egy fiatal suhanc hajdu, egy rózsásképző gyermek ráveti magát a főbíróra s markolatig döfi kardját bele.

— Egyet: egyért, — sívítja.

— Irisátok ki! — üvölti a fejedelem s a hajduk megrohanják a ház kapuját. — Kereky Feri, fiam, ölbe vegyétek, orvost, orvost!

— Aki férfi az utcán találtatik, megölessék! Hirdesd a népednek, kutya!

S a városi schreiber, Scharffeneck uram, nyitott szájjal, felemelt karokkal, nehéz, kínos, lidérces álomban megfordul s hirdet, parancsot hirdet, ő úgyszólván csak parancshirdető. Hogyan? a dobnak is fáj az, hogy ki dobol rajta: ha halált dobolnak, halált, halált, élet helyett...

A magisztrátus körülveszi, mind feltartott kezek-

kel, a fejedelmet, int, könyörög s parancsol nyugalmat az ablakok felé.

Több incidens sehol, a szászok rémülettől elhalva hagyták bevonulni a hajduk tízezreit s hagyták az urakat felmenni a városuk házára, hol is az országgyűlés azonnal megnyílt.

Megnyitotta maga a fejedelem:

— Nagyszében e perctől fogván az ország fővárosa lett s elvétetvén a szász nemzettől, a magyarságnak adatott. Kívánjuk kancellárunktól, hogy ennek okait, magyarázatját s az törvénycikkelyt előtárni s terjeszteni ne halassza.

A kancellár felállt s kivárhatatlan sokáig tartó hosszú latin beszédben fejtegette a mai esetnek fontosságát s jelentőségét.

A rendek, akik semmit sem tudtak, mert Géczyn, Imreffyn s Nagy Andráson kívül egyáltalán senkinek sejtelve sem volt az egész tervről, a rendek megdöbbenve s maguk is halálos rémületben, még fel nem ocsudva ültek s hallgatták a kancellár oratióját, amely a beszercei országgyűlésnek folytatásaképen felsorolta mindazt, ami a Kendy—Kornis-féle összeesküvés ügyeiből még elintézetlen volt az ország előtt.

Felolvasta Kornis tanuvallomásaiból azokat a részeket, amelyekből kiderült, hogy a szászok is részesek voltak a lázadásban. A szebeni tanács, mint maga a tanács némely tagja elárulta, mert a fejedelemnek még a tanácsban is voltak titkos hívei, akiket Géczy vásárolt meg, — a szebeni tanács 30.000 forintot ígért Kendynek arra az esetre, ha beüt.

Szörnyű dolgok voltak ezek s a hallgatók egész teste lúdbőrözött s oly némán hallgatták, mint a temetési beszédet.

»A szászok azonfelül szoros szövetségben voltak az olá vajdával, úgy mint az elmúlt esztendőben, mikor Mihály vajdának ők voltak készséges hívei, segítői s protektorai, ugyane Sennyeyekkel s Kornisokkal egyetemben, akik bevezették az oláhot a hazába. Megvannak a levelezések, sőt megvannak az orosz nemzettel való összeszövetkezésüknek dolgai is, mert nem röstellték a távoli Moszkovába küldni követeket, s részük van a lengyel-orosz háborúnak kitörésében, s nem rajtuk áll, hogy az Uristen a maga kiszá-

míthatatlan bölcsességében mindezt épen ellenük fordította.

»De ha mindez nem volna is, akkor is a fejedelemtől ered minden polgári jog s privilegium, s minden polgári munka annak a legfőbb jussnak alapján épül, amit a fejedelem akarata teremt: ha tehát a fejedelem hűtelennek s a közhazára károsnak tartja egy népség munkásságát s a hazában való tartózkodását, joga van a privilegiumokat épen úgy megvonni, amint megadta s e népet ugyanúgy száműzni, mintahogy behívta.

— Szászokra, csakhogy szászok legyenek, szükségünk nincs! — kiáltotta Imreffy nagy oratori hangon, — szászokra csak addig van szükségünk, míg azok megismervén jogaik s rendeltetésük határait, alázattal s hűséggel minékünk dolgoznak, s iparbeli s kereskedésbeli tudományukat a közhaza javára fordítják: de abban a percben, mikor ezt ellene fordítják a hazának, mikor éket vernek a megromlott haza s külső szövetségesei közé, mikor belső ellenségekké váltak a haza közepén s pedig birtokában lévén minden vagyonnak, amit ez a haza adott, minden erőnek, amit ez a haza termelt s minden eszköznek, amely a haza oltalmára kellene s ellenben a haza legfőbb romlására leend szánva: akkor a fejedelemnek egy kötelessége van, az, hogy bátran kitörje a nyakát.

— Vitézlő uraim, Erdély rendei s tagjai, — kiáltotta, — az nagy s dicső Báthory nemzetség pajzsában három sárkányfogak vagynak írva, annak az emlékezetére, hogy legelső őse Bátor, az rettenetes országszárasztó s szűzlányemésztő sarkánykígyónak hét fejét lemetszette s ezzel az régi honfoglaló magyarságnak Átilla, vagy Árpád, első királyaink idejünkben, megváltotta ezt az országot: most ime ennek a nemzetségnek ez idő szerént való utolsó férfitagja, Báthory Gábor, esmét az sarkánykígyóval kelt harcra s még pedig ugyancsak hétfejű sárkánnyal, amely minden aranyat és értéket és erőt felfalt s magába szívott, hogy kövérségében felpöffedve s megdagadva az egész hazának életét s jövődjét megszakassza: Báthory Gábor, a mi istentől adatott fejedelmünk a hétvárosú szász sarkánynak egy fejét s pedig a leg-

nagyobb, leghatalmasabbat lemetszve a porba vetette s tik lábaitokkal tapodjátok!

Megdermedve hallgatták a rendek s egyetlen torokból éljenzés nem hallatszott, kimeredt szemmel nézték a fonnyadt Imreffyt, aki száraz hangján képtelen volt belső lelkesedés tűzét árasztani; szónoki figura lett a képből, s ők iszonyú rémülettel látták, hogy itt egy olyan kormányzati programmról hullott le a lepel előttük, amelyet soha nem mert volna senki is elhinni... Az erdélyi urak, még Báthory leg-hívebbjei is megrendülve gondoltak arra, hogy most fegyvert fogtak a saját hazájuknak kiirtására, mert mire fog az vinni? hogy a három nemzet közül kettő, a magyar és a székely, a harmadikat kiölje? s ki fog a szászok helyett nekik ehhez fegyvert szolgáltatni s pénzt s szekereket s minden egyebet, amit a szászokon kívül senki nem tud e hazában sem csinálni, se szerezni?...

Imreffy hiába várta az éljent s hiába várta a fejedelem is a másik szobában, a kancellár erre maga parancsolta el a vivátot:

— Nos enim universi Status et Ordines Incltyti Transsilvaniae: mink az híres neves, dicséretes Erdélyországának státusai s rendjei, juramus per Deum vivum et verum ac ipsam Sacra Sanctam Trinitatem: esküszünk a felséges igaz élő istenre és a szentháromságra: hogy a mi fejedelmünket ebben a harcában s háborújában s a nemzet javára való törekedésében, soha el nem hagyjuk, segítjük s ha kell vele élünk, ha kell véle halunk s mindenkinek, aki más gondolon van, halálára esküszünk! Vivat Gabriel Bathory Princeps Transsylvaniae!!!

Mint kígyóbűvöllettől megdermedve állott fel az egész gyülekezet s vele kiáltották s nem volt senki, aki ne kiáltotta volna a jurót, az esküszömöt s a vivátot, mert mindenki érezte az Imreffy gyilkos szemét magán, ha késve, vagy lassan, vagy nem elég erősen mondta...

A szász tanácsbeliek, akik ezt meghallgatni a terem sarkában állván, jelen lehettek, halálos kétségbeeséssel, deliriumban hallgatták a szavakat, halálos ítéletüket, arról a helyről, ahol még ma reggel ők

ültek, azokról a padokról, melyeket ők faragtak s építettek a maguk számára s atyáik, őseik négyszázötven éven át...

Imreffy átadta a szót a fiskális direktornak, aki kezdte felsorolni a szászoknak vétkei pontonként s még a gyűlésből kívánta elfogatni s börtönbe vitetni azt a 147 személyt, akik fejenként részesek az ország elleni praktikákban; ami meg is történt, maguknak a szász tanács tagjainak kellvén vezetni az öröket, akik a 147 személy-ellen elindult s estvére csakugyan, nehányuk hijjával, kik véletlenül nem voltak a városban, együtt is volt az a 147 személy, kiknek neveit Géczy listáján találták. Minden elfogott polgár háza előtt fegyveres katona maradván, aki senkit a világon sem ki, se bemenni nem engedett a kapun többé.

Míg az országgyűlés folyt, azalatt a fejedelem a nagy tanácsház melletti kisteremben a sürgős dolgokkal foglalkozott, a vár megszállásának minden dolgáról neki hoztak jelentést.

Kamuthy Farkas, akit már Kolozsváron kinevezett Szeben főispánjának, két városi emberrel jött, s jelentette, hogy a bevonulás megtörtént s minden rendzavarás nélkül perfectuáltatott. Az összes várfalak a magyar hadak által vannak megszállva s a város minden tere s utcája őrséggel rakva.

— A város kulcsait akarom, — mondta a fejedelem. — Fegyvereket beszolgáltatni, élethalál büntetés terhe alatt mindennemű fegyvereket a vár, piacára egybehordass s a fegyvertárak kulcsait...

A két szász, a Markrichter s a Decimator remegve vette tudomásul a parancsot s alázatos engedelmességgel jelezték készségüket.

A városban nem volt egy pisszenés sem. A lakosok a házakba húzódtak, bent a családok egymás karjába borulva, reszketve várták a halálos jövődöt. Ajtók, ablakok bezárolva, a félelem s rettegés minden kínjait szenvedték.

Most Nagy András jelentkezett a fejedelemnél s meglehetősen kihívó hangon követelte a szabad rablást. Nem bír a katonákkal, — úgymond, — mert a hatalmas isten is látja, milyen igazság nélkül való volna megvonni tőlük, mikor annyit koplaltak s szenvedtek a hazáért s a fejedelemért, csak most is,

harmadhete már, hogy főtt étel nem volt a szájukban.

A fejedelem jól tudta, hogy az utolsó három napot már külső Szebenben töltötték s nem kell félni, hogy éhen maradtak volna, belső dühvel hallgatta a fenyegetést: markában volt a hajduknak, akik tízezren voltak s velük szemben neki csak az az ötezer főnyi népe volt még ma is, akit a nádori találkozóról hozott magával.

— Haggyuk ezt, Nagy András uram, — mondta kevélyen, — mink Erdély fejedelmi vagyunk s nekünk az országra kell gondot viselnünk mindközönségesen, nemcsak az hajduságra: éhel halni nem hagyjuk emberinket meghigye kegyelmed. De inkább: kend nekem harmincezer főnyi népet ígért, most már benne vagyunk a hadban s még mindig nincs itt alig harmada. Ezzel menjek én nagy Oláországra?

— Vagyon Nagyságodnak nagyobb országja is a Hajdukerületnél, — vetette gorombán Nagy András, — mégsem látom az népek százezerjét...

— Semmi köze kendnek tovább a maga dolgánál, kend a Hajduság generálissa s nem Erdély-országé.

Nagy András egyet nyelt, szűrét megrázta magán.

— No iszen nem szóltam.

— Vagyon nekünk népünk ezerannyi, mint a hajduság magvastól s fejestül.

— Látom, ha csak az ablakon ki is tekéntek.

— Mink nemcsak az orrunkig látunk, — kiáltott a fejedelem, — hanem még az erdélyi hegyeken s havasokon is túl: nekünk nemcsak a szebeni piacon dolgoznak, hanem Karakkó s még Moszkuva piacán is... Nem egy napra kell az ember Nagy Anderjás uram, s ha a hajduság meg nem felel szerződésinek, lesz még idő, hogy melegebb lesz a holnap, mint ebnek a korc...

— Eb ura kurta, — káromkodta el magát Nagy András, — tízezeret lehoztam, tízezeret felküldtem Kassára s tízezeret akkor parancsolok Nagyságod alá, mikor nem kell féltennem otthon az asszonyok s gyerekek fülit-farkát...

A fejedelem elhallgatott.

A hajduvezér mogorván a tarisznyába kutatott.

— Nem lehet ám csakúgy elindejtani az velágot :
 — morogta — eleget szenvedtünk tavasz óta, lu hátán ellazsnakolni egy derága hónapot ! Miből él a szegény hajdu, levegővel bélelt káposztát egyék s lova ígérlet abrakot ?

Egy levelet vett elő s odanyújtotta a fejedelemnek :

— Mi ez ? ... — dörmögte a fejedelem.

— Olvassa el, meglátja Nagyságod.

A fejedelem olvasni kezdte s amint értette, az orcája kezdett kiderülni, mint a rét, ha kisüt a nap. A levelet Dóczy Orbán írta Mágócsy Ferencnek, a munkácsi kapitánynak s bizonyára a hajduk fogták el, úgy kerül ide s a levélben nagyon keservesen panaszkodik arra Dóczy uram, hogy a hajduk nagy sereggel közelednek Kassa felé s az urak az egész vidékről igen menekülnek a városra. Sőt az a hír tartja, hogy a hajduk Lengyelországra készülnek s onnan a lázadó lengyelekkel Moldván keresztül mennének Oláországra, ahova az erdélyi fejedelem éppen most készülődik betörni. Kéri azért Mágócsy nagyságos urat, hogy erősen felkészüljön s jöjjön elébük s szorítsák meg Csapnál a hajdukat, ahol át akarnak menni a Tiszán.

A fejedelem lázzal olvasta a levelet, amely igazolta a hajdukat s vállára csapott Nagy Andrásnak :

— Jól van, Anderjás bátyám, — mondta — legyen kegyelmed megnyugodva, a hajduknak semmi rövidsége nem leszen.

— Ihes ám a nip — morogta Nagy András.

— Jól van jó, mindjárt doboltatom az eleséget, — nevetett a fejedelem — de azt megparancsolom, hogy esti hat óráig egy teremtet léleknek sem szabad s még az atyaistennek se ! érted-e, semmiféle házba belépni !

Mindjárt hivatta, a Nagy András jelenlétében, Kákoni Istvánt az új városkapitányt, a Kamuthy öccsét, s kiadta a parancsot, hogy gondoskodják elegendő élelemről s italbéliről.

Nekünk is néminemű vacsorát, — tette hozzá — ahol kedvelt híveinkkel megelégtethessük ez nehéz és dicsőséges nap után való éhségünket s szomjúságinkat.

Nagy András megnyugodva elment, akkor Kákonit közelebb intette a fejedelem :

— Estve hat órára rendben lesznek-e az összes salva porták s salva gvardiák ?

— Igen, felséges uram.

— Meglegyen, mert a te felelősségedre mén !

— Minden háznál, nagyságos uram, ahol a gazdát elfogják, őr marad, aki senkit sem enged be, ha meg is indulna a szabad préda.

— Életével felel minden őr, — mondta a fejedelem s nevetett magában, ha a hajduk rájönnek, hogy a leggazdagabbakat a fejedelem kivette a körmük közül. Ebben a percben éljenzés volt a tanácsteremben, odafigyelt, aztán így szólt :

— Megerősíteni minden őrséget a salva porták előtt.

— Igen. De nagy dolog vagy, nagyságos uram, a száz házakban nemesi portékákat leltünk ; aranyezüst marhát, kit a Bánffy, kit a Bocskay címerrel, kit más magyar nemesekével.

A fejedelem felhördült :

— Óh, a bestye rablók.

Imreffy jött a tanácsteremből, maga helyett tisztartót hagyván a gyűlés élén.

— Mit szólnak az uraimék ? — kérdezte a fejedelem.

— Áment felséges uram — mondta Imreffy, de szeme vörösen izzott.

Fulladtan s fojtottan tette hozzá :

— Minden ember jól tudja az életit ! . . . Megmondtam s megizentem előre mindenkinek, hogy aki szereti az életit, ellene ne merjen szólni a Szeben dolgának s ne merjen őfelsége propositiója ellen reluctálni.

— Sic volo, sic jubeo, — morogta a fejedelem — sít pro ratione voluntas : így akarom s teszem, akaratom a törvényetek . . . Lódulj — szólt rá Kákonira, aki sietve ment el.

— Ily szájátáti fajankókkal világot venni, akiknek soha egy gondolatuk nincs. Ennél egyszerűbb feladatot már nem bízhatok rájuk s erre sem valók . . .

— Nagyságod szívéen viseli a haza sorsát s a magyar nemzet jövődjét : de ők hol vannak, a

magyar urak? — mondotta dühödötten Imreffy. — Még semmi bandérium sehonnan be nem jött, ennyi emberrel induljunk-e az háborúba?

— Ha hajduim nem volnának, meg sem kezdek az egészet, ülök Kolosváron s nyakamra várom, míg Forgács uram felkészül Kassán.

— Hol van Bethlen Gábor? — kiáltotta Imreffy — a székelyek meg se mozdultak, a székelység urai közül még senki is nem jött be: s Szeben mégis megvan!

A fejedelem mereven nézett rá:

— Szeben megvan, megvan, de még evvel nincs meg az egész világ: ez még csak az első, de hol van még Brassó s az egész oláh had: üres kézzel menjek, egy nádvezzővel a százezrek ellen!

Hirtelen parancsolva mondta:

— A szebeniek lakásiban nemes-címeres szerszámokat leltek. Nótába fogni őket rablásért s elkobozni minden kincsüket, Géczy holnap evvel indulhat a portára... A brassai bírót megvallatni, rájuk is ki kell sütni a hazaárulást. Jó, hogy még itt van... s a városra rögtön kiszabni százezer forint bírságot...

— Ez mind lehetséges nagyságos uram, — mondta Imreffy kissé gúnyosan — mert a madár kezünkben vagyon, de az ország még nincs jelen s nem tudjuk Bethlen uram hogy véli a székely urak dolgát.

— A székely urak? — acsarkodott a fejedelem — azoknak megtöröm csontját: ha holnapra bé nem jönnek....

Imreffy gondolkodva nézett a fejedelemre:

— Nagyságos uram, azok nincsenek egy városba begyűjtve — mondta élesen.

— Aki egy csomóban van, azt a méhet egy helyen kell megfűstölteni; aki szanaszét van, a medvéket, farkasokat, rókákat, azok megett fel kell gyújtani az erdőt s mind odaég... futtában agyonverheted...

Közelebb lépett Imreffyhez s egészen fojtottan mondta:

— Ha a székely urak holnapig be nem jönnek, a holnapi országgyűlésen kinyilvánítatom, hogy minden székely jobbágyok, kik a sereghez bevonulnak, szabadok lesznek s nemesek.

Imreffy megtorpadt : parasztforradalom : a szé-
kelyeknél soha nem volt úr és jobbágy, csak Mátyás
király halála után indította ezt Báthory István erdélyi
vajda s ebből lett a nagy parasztrevolúció, mikor
tüzes trónon sütötték a székely királyt, Székely Györ-
gyöt ; Imreffy már látta az ország e legtekintélyesebb
s leggazdagabb sarkának tűzben s lángban lobogó
napjait, egy percig megiszonyodott a következmé-
nyektől s életét féltette : a fejedelem megérezte
gyávaságát s nem adott időt sem vitára, sem fontol-
gatásra :

— Az artikulust írd meg, — mondotta — s reggel
a gyűlésbe bevisszük.

Imreffy sápadt lett : csak a mai dolgot is alig-
alig tudta elfogadtatni a rendekkel : nem, azt soha
el nem érheti, hogy az urak és bárók a parasztforra-
dalmat megszavazzák.

— Nagyságos uram, mindent kockára tesz fel-
séged.

Báthorynak szikrázott a szeme, keze ökölbe
szorult s kardját markolta :

De ő is érezte a rettenetes ellenszegülést, amely
egyszerre kifakadhatna s talán a túlfeszített húr
elpattanik s mindennek vége ...

— Hagyján, — mondta — majd más vegit
fogjuk a botnak ... Nyelvedre ügyelj : ezt ki ne
locsogd ...

A fejedelem az ablakból nézett ki a városra.

Lént az ablak alatt a hajduk állottak s az idegen
városban, ahol már most negyedszer volt jelen s
győzelmet érezett a sok és hosszú elnyomatás, túrés,
hallgatás után, soká nézte a házakat, amelyek idegen-
szerűek voltak, keskeny kis emeleteikkel, utcára néző
háromablakos homlokukkal, sehol egyetlen idegen,
csak amott az a megkötözött, hosszúkaftános három
szebeni kereskedő, akiket nemes katonák kard alatt
kísérnek fel ; a kezesek és túsok ... Most ezek itt
rabok saját városukban s ő úr az idegenek felett ...
Nagy, nagy diadalérzés fogta el : nem látta tisztán,
mi lesz s hogy lesz, de érezte, hogy kezében van
minden ... Egyetlen csapásra megtörte a szászság
erejét s meg fogja törni a nemességét is : s akkor a háta
mögött lesz a néhány kiváltságos helyett a tömeg,

a Dsingiszkán s az Atilla tömege, amely felsodorja a tömegeket a világ minden tájáról, az elnyomottak s megtöröttek, akikből hadsereg nő egy csapásra s előtte, utána, szavára, parancsára, királyi botjának intésre száguld el az Aldunára, el a fekete hegyekre, el Konstantinápolyra, honnan mint valami rejtekben élő, iszonyatos sárkány ül s les, vár s karmát hegyesen készíti a pogány török : s ha majd annak dögteteméről visszafordul, utána az özönvíz és előtte tűztenger és új képe lesz az egész világnak a tengerek között.

Mit neki gyűlés, országgyűlés, mit e néhány ember szavazatja, voksa, a maga erejéből s a maga akaratjából fog cselekedni : ő, Báthory Gábor, parancsolja s rendeli, hogy minden paraszt a székelységen nyerje vissza ősi szabadságát s fegyvert fogván, a fejedelmi táborra siessen Brassó alá.

Imreffyre fordította szemét, ez jól érti gondolatit ;

— Ird meg ez parancsot kancellárius uram s amely napon Bethlen Gábor megjött, az ő híre s tudta nélkül megbízható népekkel a székelységre publikálni kiküldd...

Imreffy értette.

— Isten előtt való bizonyságom, — mondta a fejedelem, — hogy ezt hasznos és szent dolognak vélem.

Imreffy gondolkozva s alázattal szólott :

— Oly jó, hasznos és szent dolgot az ember nem indíthat, hogy ha nem sikerül, az emberek ne szidalmazzák : viszont soha oly rossz dolgot nem cselekedhet, hogy ha isten jó végét adja, az emberek ne dicsérjék érette...

Báthory megértette : minden a sikerre megy : össze kell fogni erőit s markába ragadni a szerencse üstökét, vagy mindennek vége.

De nagynak s erősnek érezte magát : a mai győzelem után nem érzett lehetetlenséget tovább...

— Küldj hintót Dengeleghyné asszonyom után, — mondta, — osztogatni kell az én dicsőségemnek napjaiban, mert soha oly édes testű-lelkű asszonyt szívem nem kívánt s ha isten engedi, senki más fejedelemasszonyom nem léssen rajta kívül...

Imreffy meghajlott ; a fiatal ember úgy állott előtte, magasra emelt karral, hajába dúló ujjakkal,

mámoros, szerelemvágyas, boldog, büszke legény : már elfelejtette Imreffynét, nem is emlékezett, hogy annak az embernek felesége szívéhez mily közel volt, aki előtt kitárja a szívét . . .

A kancellár elhidegülve nézett rá : ebben az egész forgatagban, amely itt megindult, hirtelen ez a fiatal fejedelem oly magánosnak s egy ujjal eltörhetőnek tűnt fel, hirtelen felgerjedt szerelmi forróságában, hogy ő érezte, a saját fejére szakadni a veszedelmet : de most hová legyen, nincs kibúvó s nincs menekvés ez alól már többet.

— Alea jacta est — gondolta magában — hozzá kötöttem magam, most mennem kell az ördögök szekeren . . .

Fanyar nyál futott össze a szájában s halálos hideg verejték ömlött a homlokán : akkor tett bolondot, mikor Kassán, a Bocskay halála után, elszegődhetett volna Illésházynál a trencsényi vár kapitányának, de ő nagyobb jövőt látott a Báthory-gyerek mellett, hogy annak a feleségére villanó fiatal arcát látta . . . .

— Bort adjatok — kiáltott a fejedelem, aki még egy kortyot sem ivott, mióta bejöttek a hajduk a várba.

Az ajtónálló mindjárt futott hozzá a tele kupával s ő hosszút, hosszút ivott a szász fegyverkovácsok céhének, pogánypénzekkel ékes, drágán kivert nagy kupájából . . .

Aztán mélységeset sóhajtott, mosolygott s lágyan, lazán, elborultan állt az ablakhoz s a mérhetetlen magas égboltozatra nézett . . .

Ilyen boldog, ilyen diadalmas, ilyen győztes még nem volt soha : s oly magánosnak, egyedülállóknak, árvának érezte magát a nagy mindenségben.

— Ha ezt az atyus megérte volna, az ecsedi országbíró, a nevelőatyja, akit gögben s hatalomban szegényt soha utólélni nem fog, ha mind e világgal bír is . . . amint szemét lehunyta, érezte magán, barna bogár szemének forró pillantását, ahogy rajta megnyugodott s benne lelte meg az életnek nagy reménységét és igazságát, mert ő is magányos vala szegény, minden szolgálai, birtokai s hatalmai közt is . . .

Apjára szállt vissza gondolata, apjára, a nagy

testes emberre, aki mindig jókedvű és tréfabeszédű volt, még halálos betegségiben is: »Gábris vitéz, Gábris vitéz« csendül vissza a régmúltból, a gyermeki játékok korából a hangja... Ha megérte volna szegény, a Gábris vitéz mai napját... Húgára gondolt, a bestiára: no a gyalázatos ma meglátja, hogy jó lesz ügyelni magára... s felesége! óh a gonosz, gonosz asszony: ez előtt nem merte szabadon kiérezni, még gondolatban sem merte, győzedelmét: ez nem, Palotsay Anna nem jött volna véle, sírna most s nem örvendene, a hideg szent, a szentségében kegyetlen némbor, óh, ez inkább vetné a gyehennára őt, mint a bakszász várost: soha ez, soha nem engedné, hogy megtörtént legyen, ami történt, de ő mit törődik vele: egyszer élünk s egyszer virágzik az ember ez földi életben; csákányosan szegül ellene a ránéző szemeknek s kellett, muszály volt, ki kellett robbannia, mert megfult volna, jaj, Bethlen Gábor nagy fekete szemait látta már, mit fog ez szólni, mit fog ez szólni...

— Imreffy, — kiáltotta — azt a fiút akarom!

— Igenis, — szólt Imreffy — Szilassy Pál.

— Azt a fiút akarom.

— Kéznel vagyon, kegyelmes uram. Felső udvari hajduhadnagyának, Szilassy Jánosnak öccse.

— Az én Kereky Ferimért.

Imreffy csöndített.

— A fiút! — szólt az ajtónállónak.

A fejedelem dagadt kebelével sóhajtott.

— Azér ezt megcsináltuk.

A kancellár érezte a fejedelem olthatatlan büszkeségét és a hízelgő dicséret szomjúságát.

— Nagyságos uram, — mondta — ha volt valaha Nagy Sándor, az is bölcsebb és nagyobb hódító nem volt nagyságodnál...

A fejedelem boldogan mosolygott s tudta, hogy korbácsot érdemel a hízelgő szóért ez kutya, de jól esett.

Belépett a fiatal hajdu, Szilassy Pál. Szó nélkül megállt a terem közepén a gyér világosságon.

A fejedelem megütött szívvel, meglököttlen ismerte fel a Kereky Feri bosszuállóját. Gyönyörű tizenhat éves fiú volt, magas, vállas, rózsás arcú.

Odament hozzá. Vállára tette a kezét, a nyakára fonta a tenyerét ; olyan volt, mint egy lány, de nagy és frissen sarjadt, gyönyörűen férfias. Olyan közel hajlott hozzá, szinte érintette arca az arcát, a fiú drága komolyan állta.

Valami vágy, testi kívánság gerjedezett a fejedelemben, nem volt ura, mintha magános életében most rátalált volna valamire, amit oly nagyon áhított, öreg érzés gyulladt fel benne, öreg embernek, ifjú fiában megnyugvó érzése, a szeméből könnycsepp lobbant elő s megcsókolta a fiút.

Csak alig érintette meg ajkával annak puskaporszagú, hamvas arcát, de tűzfolyamok folytak el testében s csak annyit mondott :

— Maradj itt, te leszel az én fiam Kereky Feri helyett.

A fiú nem szólt, zavarban volt s óvatosan kiment.

A fejedelem nem értette miért megy el és nem mert neki szólni és féltékenység gyűrűje gyult benne és a keze kardja felé villant, hogy a vakul fellobbanó idegen érzésnek engedjen s levágja a fiút, de a karja már a gondolattól elhalt s egész teste zavart kínban volt.

— Küldtetek-e már Török Katalinért? — mondta kiszáradt torokkal, mintegy védekezve a fiú iránt fellobbant érzése ellen.

— Igen, nagyságos úr.

Nagy lakoma volt éjszakára a tanácsházban, száz meg száz terítéssel, folyt a bor s a sültök kövéren illatoztak, ötven szűz szolgált fel a hódítóknak, a szászok leányai, a fejedelem halálosan részeg lett, nem kellett neki nő s odaajándékozta a szűzeket a nemes és vitézlő karoknak és rendeknek.

Török Katalin megjött s idejében megmentette őket. A fejedelmet is lefektette.

II.

Török Katalin kedvetlenül nézte a fetrengőt, mi köze van neki voltaképen ehhez az emberhez s a kétségbeejtő csínyhez, holott épen külön sértette, hogy előre semmit sem tudott róla . . . Nem méltatta arra, hogy

elárulja a titkot, amit forral . . . Ő nem volt vihar-madár, aki a vészben sikoltva csapkod, s ereit fel-fokozza a szélvész, ő csak egy olyan kis díszmadárka volt, aki napon, melegben, a tavaszban tud csicseregni s gondtalanul, igazi ártás nélkül gondoskodni . . . Hogy ne hallja a kívülről behallatszó jajveszékelést, s ne gondoljon a város rémséges és szerencsétlen képeire : azzal foglalta le magát, hogy a részegét ápolta s vele pörölt :

— Menjen, menjen innen mindenki, — kizavarta az elázott ember mellől a férfiakat s egyedül maradt a »betegével«. — Lefekszik a kisbaba, betakarózik a kisbaba, meg ne hűljön a kisbaba . . . — duruzsolta.

A fejedelem nevetett, széles buja ajkaival, ritkás fogaival nevetett, máskor ha nevet, nem látszik a fogsora, inkább csak mozdulat, az indulatos felmozdulás a nevetése, ajakszétnyitás, amely mint gesztus tartozik a lelki mozduláshoz, most azonban nevetgél, lassan, szélesen és halkán, mint a test, amely jóérzéseket nyer a gondolatoktól . . .

— Szeben : egy ember . . . — makogja, — egy város : egy nemes . . . Igaz ? . . . — s okoskodva, az ujjain számlálja : — a városi privilegium : megfelel a nemes személy szabadságának . . . Ugy vagyon ? . . .

— Aludjon, aludjon, ne hozzak vizes ruhát a fejére, nem fáj a kisbabának ?

A fejedelem nevetett :

— Ha egy nemes személy . . . árulásba esik : . . . leütem a fejét . . . Szeben . . . árulásba esett : . . .

Egy kézlegyintéssel jelezte.

— Aludjon már s ne beszéljen bolondokat.

A fejedelem nevetett :

— Holnap reggel száznegyvenhét . . . fog lógni . . . Lógni . . . lógni fog . . . Fognak a kutyák . . . — hirtelen felkiáltott : — Minden katonám csak egy szász fejet szolgáltatson be : s megszűnt a szász nemzet ! Olyan nagy dolog ? . . .

Török Katalin megiszonyodott, a háta lúdbőrözött :

— Ha még egy szót szól, úgy itt hagyom, hogy soha ! . . .

De az nem törődött vele : hatalmában érezte őt, mindent, az egész világot ; soha ilyen teljesnek magát,

ilyen nagynak, omnipotensnek nem érezte : most nem volt az idegeiben a lehetetlenség, az akadály; a meggondolnivaló, nem volt benne félelem a jövőtől, végrehajtás apróbb s nagyobb bökkenői : most, ma s ebben az ittasságban kiteljesedett és határtalan lett . . .

— Nagy Sándor, — mondta, — Nagy Sándornak könnyű volt : kimehetett országából az ázsiai tartományra, az India tartományra : otthon maradt neki az ország . . . De hol van az én országom ? . . . Ez ország ? . . . ebek országja . . . marakodó ebek tartománya . . . Itt nincs ország : itt csak én vagyok . . .

Szájszögletiben a keserű vonás.

— De majd megmutatom . . . majd megtanítom . . . De ha visszajövök . . . Jaj nektek nálam nélkül s jaj nektek velem . . . én majd országot verék ebből a veszett kutyák vásárjából . . .

Fogait csikorgatta : a mámorban hallatlanul száguldottak érzései s már közeledett a testi kólika . . .

— Most kiviszem hadaimat, meglobogtatni a zászlókat a szélben ; s iszonyatos öklét, vastag karját, duzzadó ujjait marékra fogva, magasba vetette, — megmutatom, ki vagyok, legázolom a gazt, Radult, oláhot, zshiványt, pribéket, a Báthory fegyver fizet Mihály vajdáért ! . . . De hazajövök s egybe kovácsolom ezeket . . . hegyeket rakatok csontokból, míg össze nem forrnak az összevalók . . .

Az arca eltorzult, fejét félre kínózta s a levegőt rágt a bor-kínjában, úgy vonaglott s hörgött.

— Részeg disznó — szitkozódott Török Katalin, s a kis pipes rócske most mélyen megvetette s undorodott a hőstől, aki emberi gyengeségében állati nyomorúságba csúszott s elkezdett rémesen vonaglani, nyögni, rángatózni, hörögve, szűkülve fetrengett, mint egy beteg malac.

Ebben a percben valami hallatlan dolog történt, amit még soha nem tapasztalt senki e hatalmas testnél : nem bírta a szervezet a szörnyű tömeg italt, amely természetesen utat keresett : okádni kezdett.

Borzalmas volt, el egész a szoba közepéig lőtt, mint egy ágyú, s mivel soha nem próbálta s nem tudott magán uralkodni s nem is akart, mert annyi öntudata még volt, hogy konstatálja magán e szégyent, életének főbüszkesége volt, hogy gyerekek, rongy fér-

fiak e betegségébe még nem esett, most tajtékozva, őrjöngve, lábra ugorva, szét az egész házon mint egy vulkán ontotta szét a bűzös, a sár s a förtelen undokságait.

S a helyett, hogy megkönnyebbült volna, utána még sokkal nyomorultabb, most már valóban beteg s szenvedő lett : összeesett.

Török Katalin a nagy tanácsházból beparancsolta a lányokat, akik oda azért voltak bezárva, hogy ő maga vigyázhasson reájuk, bajuk ne legyen, vizet s ruhát szereztetett velük, ruháikból csinált rongyokkal mosatta fel a szobát . . .

Ablakokat nyitottak, szellőztettek, a fejedelmet betakargatták s az szenvedett, nyögött, kínlódott, jégahalás arccal, koporsóverejtékkel egész testén, a nagy ember, a hős, a győző, a szebeni tanácsház oldaltermében . . .

Kintről a magyarok dallai hallatszottak, éjféli tivornyák gajdja s kurjongatásai, verekedő hajduk, akik a rablotton összevesztek s halálordítás . . . a lányok mind térdre roskadtak s zokogni kezdtek . . .

Csak egy volt a lányok között erős, aki uralkodni tudott magán, szép, piros, most ez is megsápadott, duzzadóan nagy lány, a szép aranyhímes szász ruhában ez nem sírt s nem jajgatott, buzgón dolgozott s a fejedelmet virrasztotta.

Török Kata elmosolyodott, szerelemre vélte s minthogy ő maga is halálosan ki volt fáradva, átengette a szász lánynak, odaültette a beteg mellé, meghagyta, hogy hidegvizes borogatást rakjon a fejére, aztán ő is lefeküdt.

A lány egyedül maradt a beteg ágya mellett. Leült a kis zsámolyra s arcába nézett, addig, addig nézett, míg álmos lett, szeme leragadt, de akkor is csak nézett, csak nézett, lehunyt pillán keresztül s álmában is, az álmképekben csak őt, csak őt nézte.

Egyszer aztán sokára arra serkent, mintha nem is álomból ébredne ; csak úgy felnyíltak pillái, arra, hogy egy hang azt suttogja :

— Évuska . . . Évuska . . .

Ő visszamosolygott csendesen, mint testvér a testvéréhez, pajtás a pajtásához, aztán intett s Török Kata fekvésére nézett a terem másik felébe :

— Pszt, alszik . . .

A fejedelem nézte, nézte a lányt, mintha álom lenne :

— Évuska. — mondta lassan s lehunyta a szemét.

A lányka nem mozdult csak tovább, álombódultan mosolygott.

A férfi kinyújtotta kezét s úgy, lehunyt szemmel, megfogta a leány kezét.

Soká tartotta így :

— Hogy kerülsz te ide ?

A leány nevetett, magában kuncogott, ahogy szokott, gyerek vásott csínyes kuncogással :

— Megszöktem nénémről, nem tudtam há lenni ; besztercei német sógoromnak testvére itt lakik Szebenbe, az akkor jött haza épen Ókespurgából s vele elkérezkedtem titkosan . . . — titkos kis nevetéssel végignézett magán, — most szász jány lettem s gyertyatartó szűzek közé hoztak a palotára.

A fejedelem megborzadt a lányért.

Csak fogta, markolta, idegesen szorongatta a lány nagy erős kezeit, aztán eldobta, megérezte, hogy ez mennyire szűz és gyermek, hogy mennyire fel nem érett még a vére . . .

Lehunyta szemét s soká, soká hallgatott. Megcsillapodva testi-lelki reázudult vihartól, a nagy tervén dolgozott az agya, a nagy vakmérésen, amely Szeben bevételénél is nagyobb, amely mindennél nagyobb, amit eddig életében akart : látta a székely forradalmat . . .

Reggel kimennek a levelek, csak hamar, hamar, míg Bethlen Gábor meg nem jön Csikszeredából, hamar menjenek az emberek, s ha szembe találják is, senki meg ne mondja, el ne árulja : csak mikor bent vannak a megyékben, akkor szabad hírül adni . . . Végig minden községen a véres törrel s minden falun a bírót s a falut egybehivatni s felolvasni a fejedelmi parancsot : aki oláh háborúra kimegy, szabad lesz !

Nem kételkedik benne, hogy a barcasági sík, mire odaér, terítve lesz, tömve székelyekkel : ezek nagyon fognak, a székely urak, szörnyedni, de úgy kell nekik gazoknak s ebeknek, egy sem hozta még meg bandériumját Szeben alá : ha isten ne adja elveszti az

eszét és egymaga a hajdukkal végbe nem viszi dolgát, akkor most kinn kushadhatna a vár bezárt nagy kapuja előtt s nyalhatná a száját éhségében s irígységében s mire számíthatna . . .

Ujra erőt vett rajta erejének, önérzetének nagy felbuzdulása : mintha Szeben várfalai valami hatalmas öltözet volnának, amelyek megóvják nyíltól és dárdától s ellenségeknek özön hadától, testéhez tartozónak érezte a várat, amit ma megvett, s most már nem félt, jöjjön bár Forgács a magyarországi hadakkal s a németekkel : Básta sem tudta bevenni Szebent soha, se Mihály vajda, se Székely Mózes, se senki más . . . s ime mégis az övé . . .

De biztossá tenni ! . . . Míg a szászok élnek, addig semmi se biztos, ki tudja most is még mit forralnak, addig nem érzi íthton magát, míg ezek élnek : itt még a levegőt is ők szereztek, még az is bakszász portéka, s ki tudja milyen egérlyukjaik, rókaodvaik vannak, ki tudja, nem robbantják-e alá a tanácsházat . . .

Szemhéja felpattant s ijedten felült, szörnyű rémülettől megragadtatva, nagy mámor-szédülés vett rajta erőt, száját kitátotta s hangtalanul segítségért kiáltott.

Kintről hallatszott az ellenőriző hadnagy kiáltása s megnyugodott. Nem is bírt mozdulni, fájdalom most nem volt, de oly erőtlén volt, mintha kilopták volna belőle az erőt.

Ujra hosszú csönd lett s elszunnyadt egy kicsit, békésen, mint egy gyermek. Még nem tudott félni . . .

Arra ébredt, hogy a lány sírt, lassan sírt, püsszegve, mint a gyerekek.

— Neked mi bajod ? — szólt rá a fejedelem. — Mit siratsz ?

A lány soká hallgatott, csak duzmadtan ült. A fejedelem kis kárörömmel gondolta, hogy még ez is sír valamiért Szebenben . . . Oly hatalmasnak érezte magát : mindent megad neki ; hatalmában volt, hogy a könnyét felszárítsa, hát újra kérdezte, kissé becézve, kissé fitymálva :

— Mit siratsz ?

A lány duzzogva pusmogta :

— A macskát.

A fejedelem nagy szemet meresztett.

— Szegény kis macskám, — mondta a lány, — senkinek se vétett, akkor is a patkán ült, durubolt, nekem itt másom semmim se volt, még a rajtam való se, selyemszőrű török macska volt, úgy tudott az ölembe ülni, hízelkedni, jött a katona a sógoroméért s a hosszú dárdájával átszúrta, röhögött, elvitte a hegyin...

A fejedelem lehülten nézte, a lány zokogásba fúlt, halk s szíveszakadt zokogásba a nevetős lány.

— Egy macskáért, — morogta, — ne bőgj...

— Az enyim volt...

A fejedelem mondani akarta, hogy ad érte ezret, tízezret, kidoboltatja az országba s minden macskát neki ad... De nem mondta, valahogy megérezte, hogy : azt az egyet vissza nem adhatja... Nézte hát a lányt kis ideig, aztán felvetette szemét a mennyezetre, amely vastag tölgyfadeszkából volt, cifrán faragva, festve s idegen szabású betűkkel idegen szavak voltak pingálva rá : majd ezt is lehámoztatja s magyarul festeti... mert mindennek el kell itten mulni, ami szász : de akkor eszébe villant, hogy az is szász, ami meg kell maradjon : a vastag falak s jó fegyverek, a kemény biztonság...

— Hogy minek is jött haza ide, — mondta a lány pusmogva s régi szokása szerint minden szó után önkéntelen nevetve, csaknem olyan harsogósan, mint azelőtt, — az a baromállat ; ez az én szász sógorom : mikor Ókspurgában ott maradhatott volna, nagy hivatalbélinek hijták, ott akarták tartani, hogy vigye a családját is magával, de az csak hazajött, hogy aszongya, hogy ű nem tudna megélni az idegenbe, mert a szája szász, de a szíve magyar, mer hogy itt nőtt neki minden fejefoka, hát nem tudna megélni idegenbe, hogy ő idevaló ; most osztán ülhet a pincébe, temlecbe, s vágják a nyakát reggel lefelé...

A fejedelem egész testét hideg verejték verte ki :

— A kezesek köz van ? — kérdezte.

A lány rá se nézett, nevetett, igen és sírt : igen.

A fejedelem az írásokat nézte a mennyezeten, vakul imbolyogtak ott a nagy idegen betűk s nem lehetett titkos értelmüket megérteni, minden betű mint titokzatos, kísértetes szem meredt rá, minden betű idegen szem, amely gondolataiba túr...

— Mit sajnálsz rajtuk ; mind tolvaj, gaz, nemzet-rabló, szász, — mondta.

A lány hallgatott :

— Jó népek ezek, — szólt aztán csöndesen. — Szeretik egymást, meg a jó istent . . . Nekem csak azóta van jó napom, hogy itt vagyok, mert itt engem senki egy ujjal se bántott, csak jó volt hozzám az idegenhez, otthon még a testvérnéném is vert, sógorom is csak morgott, mindenki szidott, jó ruhám se vót, csak dőgozni, senki se törődött velem : itt mindjárt megmosdattak, kiötöztettek, tanítanak : itt senki se szidja, egy gazda se a feleségit, nem veri kötéllel, ostorral, csendesen vannak, reggeltől estig dőgoznak, bort nem isznak, egymásnak köszönnek, istent dicsérik, templomba járnak, olyan csendesen nevetnek, olyan rendesen megélnék szegények . . .

— Takarodj ! — ordította a fejedelem . . .

A lány felugrott.

Török Katalin is felijedt, talpra szökött s közelebb jött.

— Küldd ki ezt a . . . ezt a . . . — hörögte a fejedelem, — ezt a szász lányt . . . ki vele . . .

Török Kata ijedten nézte a lányt, talán tör van nála, fegyver, de az alázatosan állott, sírt.

— Hónap a sógorod itt fog lógni a piacon ! — kiáltotta a fejedelem.

— És tik is mind, az egész szász nép, mind mind, mind . . . Megszüntettem a szász nemzetet . . .

Török Kata intett a lánynak, hogy menjen ki s ez lehajtott fővel ijedten, alázatosan elfutott.

A fejedelem hanyatt feküdt s kirúgta magát, legjobb volna most meghalni . . .

Még soha életében a halálra így nem gondolt. Most igen, igen, most szeretett volna nem lenni . . . Valami nagy, nagy setétséget érzett leszakadni, zuhanásokat, felpattant szemmel, újra setétben, megiszorodva, elszörnyedve, ordítva hideg verejtékben . . .

Török Kata takargatta : menj, menj ! nem akarta ! magában kellett maradni s rémült volt, iszonyú . . . Hosszú sor akasztottat látott villogó fényben, messze, messze amerre nézett, mind felakasztva, karjukat feléje nyujtották, rendesen beszéltek, tisztelettel, hódolattal, ahogy kell s akihez csak

szólott, mindnek kötélén a nyaka s a levegőben kalimpál, furcsán s hátborzongatón mind úgy fut el szavára s úgy lebben elő, levegőben lógva félrefordult fejjel s csákány a kezükben, fűzfacsákány, avval intenek, s a nyelvük, szólnak, nem szólnak, félreesett, izzadt, csapzott fejükből kilóg, mind halott s irtózat, lehúnyt szemmel néznek, tesznek, sűrögnek-forognak s a kötelük hosszú, hosszú, mintha fákra, a házak ereszére volnának akasztva s ahogy utána néz, egy kézbe fut odafenn valahol s hosszú gyeplőszárakon futosnak nesztelen, hangtalan s macska kering folyton, folyton a lábuk körül, egyre közelebb jön, egy hosszúszőrű török macska, egyre közelebb jön s a szeme vörösen ég s folyton dorombol s egyre közelebb jön s egyre nagyobb s a szeme ég s ez is kötélén lóg s kitátja a száját s ugrásra mered s veszi észre, hogy ő egy kis egér, aki rémülten keres lyukat s nincs hol, mert jó a nagy macska felborzolt szőrrel, kötélén s most vége, ugrik, ohh...

Felvetette magát, hörögve, Török Kata még le se ért feküdni, ijedten fordult vissza.

— Fiam, fiam, — suttogta, simogatta homlokát s az behúnyt szemmel fogát csikorgatta:

— Kergesd... kergesd el a macskát...

— Mit? — szólt tisztán, hangosan a nő s a fejedelem felnyitotta szemét.

Kábultan józanodott ki, nem tudta mi baj, de a teste remegett:

— Bort!

Török Kata hozta a serleget.

Inni kezdett, kiköpte: Méreg, méreg! — kiáltotta. — Vízet, vizet.

Vízet adott neki.

Abból bőven, sokat ivott.

III.

Reggelig vívódott, nyöszörgött, perc nyugalma nem volt, virradatra mintha elvágták volna, nyugodtan felébredt.

Már akkor megmozdult az egész város s ostromolták a fejedelem ajtónállóit. Imreffy egész éjszaka

dolgozott, megérkezett Géczy, aki nem akart jelen lenni Szeben bevételénél, hogy magáról elhárítsa a gyanút s ódiumot.

Török Kata fröstökről gondoskodott s mikor az égett bort itták a nagy zárt, arany s ezüst edényből, melynek csupán egy csöcse volt, vékony szívólikkal s kézzel-kézre járt, hogy mindannyian egymás után itták a gégefőjtő erős pálinkát, mondja az asszony:

— S nem inna egy pohár vizet nagyságod?

— Víz? — bámult rá a fejedelem.

Az asszony huncutul mosolygott.

— Az éccaka ízlett.

Mindenki nevetett, de az asszony komolyan mondta:

— Megnyomta valami boszorkány nagyságodat, macska képében.

A fejedelem homályosan visszaemlékezett az éjjeli érzéseire s hívatta a papot. Megparancsolta, hogy tartson érte istentiszteletet.

Különben jókedvű volt, a kancellárral már reggeli előtt elintézte a székely akciót, már aláírta volt a parancsot s leveleket, miket a hírvivők, kik véres nyárrsal indulnak a falvakra, hogy ősi szokás szerint a véres nyársat körülhordozván, hadra szólítsák a népet. Imreffy összeszedte aki székely atyafit csak talált s rájuk hagyta a cselet: ha a Főkapitány szembe jönne, megkerüljék s meg ne árulják.

Fröstök után hozták eléje a szász törvényt, amely szépen meg volt írva s már mind az országgyűlés kiküldött tagjai aláírták, csak a fejedelem aláírása hiányzott. Könyökölve hallgatta végig, két ujja közé vett állal, mikor az ítéletet is elolvasták, mely szerint a száznegyvenhét vezető cinkos halálra s jószágvesztésre ítéltetik, legyintett:

— Nem írom alá nevemet... Hajítsátok pokolba...

Csodálkozva néztek rá.

Menjenek a szászok a szemem elől... Minden húsz éven felüli férfiember szedje magát s menjen világgá... Szászok: nyitva nekik a széles világ... Van nekik másutt is kenyerek: menjenek Okes-purgába...

Lehajtotta fejét, nem tudta mit cselekszik,

eszébe jutott az éjjeli szász lány, ezt meg kerestesse, aztán elfeledte. Géczyvel kellett a török követséget megbeszélni: a szászok pincéiből s kincses kamaráiból került elő a temérdek ajándék, mi arra volt szánva, hogy a török fővezért s csauszait, bégjeit, basáit megvesztegesse, hogy engedelmet adjanak neki az oláországi háborúra...

Déllére Géczy is útnak indult s a fejedelem a vár fegyverkamfaráit járta, nyugtalansága oszlott, ereje elbizottsággá lett s nem gondolt arra, hogy erőszak erőszakot szül, hogy sikerült rablás rablókat nevel, hogy Géczy Weiss Mihállyal együtt lovagol Brassó felé...

Nem hallotta e két élettapasztalattal teli embernek diskurzusát a világról, amelyet mindketten oly jól ismernek. Géczy örömmel beszélt a brassai bíróval a prágai udvarról, a bécsi kereskedelemről, a norinbergi vásárról: egész Erdélyben nem talált még egy embert, aki hazája szűk határain túl látott volna, még akik bujdosás miatt kénytelenek voltak világot látni, azok is vakok voltak, mint Kamuthy Farkas, otthoni elbizakodottságuk varázsköpenyébe burkolva csatangolták a török végeket, mit sem látva, mit sem tapasztalva, agyatlan szekérkerék módjára görögtek a világ országútján s nem gazdagultak, csak koptak, romlottak... Nem ilyen volt Géczy, aki nyitott szemmel járt és az egész világot maga hasznáért vizsgálta végig. Volt már kalmár is, volt kupec, hajcsár, politikai ügynök, áruló, feladó, kém, tolvaj s minden helyen, minden helyzetben kész a kalandorvér, hogy vakmerőségből meghunyászkodással másszon ki, bizalomból galád árulással csináljon tőkét magának. Tudott élni a helyzetekkel, sem morál, sem kishitűség, sem fáradság, sem a veszélytől való félelem nem tartotta vissza.

Weiss Mihály sokban hasonlított hozzá, 16 éves korában felszabadulva az iskolák s mesterség alól, vándorútra kelt s tíz évig odajárt, a császár kancelláriájáig, ahol scribe volt, sok mindent próbált, de őbenne az egyéni érvényesülés vágyán túl fajtajának közössége élt s ő mindenkor elhagyta azt a helyet, ahol csak ő maga boldogult volna, de otthoni, erdélyi szász nemzetétől elszakadnia kellett. A fényes csá-

szári udvart hagyta ott, a legnagyobb reményéseket s lehetőségeket, hogy haza jöjjön brassói városi jegyzőnek és iparosnak. S hogy mennyire csak személyes hatás, a gyermeki lélekre tett mély benyomás a legizzóbb hazafiság alapja, épen az ő példája mutatja, mert hiszen csak az apja vándorolt be a szászságba nagy német földről.

— Hanem ez mindenen túltesz, — mondta Géczy bizalmasan, a fejedelemre gondolva, — amit csak a kerek világon tapasztaltam.

Weiss Mihály maga elé nézett s uralkodott magán, hogy föl se pillantson. Érezte a kalandor mentegetőzését, a gazfickót, aki kivonja magát a felelősség alól, dacára, hogy épen az ő munkájának megépítésében fárad.

— Ekkora rablást még senki ember fia nem mérészt, — nevetett Géczy, — ennek híre lesz a históriában.

— Az bizonyos, hogy a históriában híre lesz, — szólt Weiss Mihály, — de őnagysága csak akkor fogja élvezni a tett gyümölcsét, ha nálánál jobb fejű emberek biztosítják neki a rablást.

Géczy hallgatott, ezért Weiss Mihály érezte, hogy neki kell magyaráznia.

— Ahhoz, hogy fővel rohanjon a falnak valaki, csak kosfejre van szükség.

— Azt hiszed, uram, ki tudjátok venni markából Szebent.

— Oh uram, te világban járt ember vagy, gondold-e, hogy a német nemzet sorsát Szeben kőfalai őrzik? A szászságnak magának még hat kővára vagyon s hetediknek számítom a prágai Hradsint. Mert bizonynal mondom neked, hogy a római császár többet tehet a szász nemzet megmaradásaért a szebeni bírónál.

Géczy ezt belátta s egyszerre megbillent benne a bizalom Erdély jövőjében. Örült, hogy az események rohanása miatt feleségét még be nem hozathatta. Jó azt tudni, hogy a vihar akár jobbról, akár balról ver, a család biztos helyen ül kis fészken. E pillanatban az üres és céltalan lélek már kibillent útjából egy súlyos és nehéz egyéniséggel összeütközve. Ki tudja, mire ő Konstantinápolyba ér, itt nem lesz-e

már egy új Básta és egy német-magyar had? Füttyö-
részni kezdett: ő ugyan fejét se fájdtja miatta,
lesz ahogy lesz...

Weiss Mihály komolyan mondta:

— Vele beszélni nem lehet, mert őnagyságával,
akár a hadicsákánnyommal beszéljek: ma egész
Erdélyben nincs ember, aki bölcs és tanult, tapaszt-
alt és megértő fejjel vegye e dolgokat, csak épen,
ne vegye rossz néven és adulationnak, csak kegyelmed,
uram. Bár szólhatnék...

Géczy belevágott.

— És Bethlen Gáborról mit vélsz?

— Bethlen uram egy jó kard, Géczy uram egy
jó fej.

Géczy hallgatott.

— Illésházy nádor úgy szeretett, mint fiát, —
mondta, — az nagy kár, hogy ő oly véletlen s hamar
meghalt.

— Thurzó nádor, — mondta Weiss Mihály res-
pektussal, — Illésházy nádor embereit vette maga
mellé s szíve belsejében őrizi emlékét: amint látja
kegyelmed, nekünk Brassóban jó informátoraink
vagyunk.

— Thurzó nádorral szoros barátságban valék,
felesége, Czobor Erzsébet asszony, mint szeretett
öccsét tart, s különben is sógorságban vagyunk fele-
ségem után, aki Poltári Soós leány s így Csáky István-
nal és a volt fejedelem, Rákóczy Zsigmonddal is.

Weiss Mihály jól tudta, hogy Géczy a Magócsyak
zabigyereke, örömmel kapott e hetvenkedésen:

— Sok injuria esik ez országban, de a sors mindent
jóra visz. Legfőbb jogtalanság azonban, hogy egy
bölcs embernek fatuskó szolgálatában kell tehetsé-
geit elvesztegetni.

Géczy sarkantyúba kapta a lovát, mert a kísérők
túlközel értek s félt, hogy hírül viszik a fejedelemnek
e bizalmas beszélgetést...

Weiss Mihály alázatosan elmaradt tőle, lehajtotta
fejét s az isten titokzatos utaira gondolt és a szász
nemzet jövő csillagát a ködből kibontakozni érezte.

A fejedelem boldogan szijta magába zsákmányá-
nak becsét, mikor megjött Bethlen, Gábor.

A Főkapitány ott találta a nagy fegyvertárban,

ahol ijesztő bőséggel volt felhalmozva a fegyvereknek garmadája, csak fekete puska, amelyet a Básta katonái használtak, tizenkétezeren felül volt: csak most értették meg mindnyájan, milyen bölcsesség volt, hogy a fejedelem megvette Szebent, úristen, micsoda dolgok lettek vón itt, abban a pillanatban, mikor alkalma lett volna a szászságnak szövetkezni a fejedelem ellenségével.

Bethlen mély megdöbbenéssel jelent meg a fejedelem előtt. Ennek ragyogó arcával s boldog lobogásával szemben fekete s komor volt s hallgatag.

Kint az utcákon már sorba állatták a szász férfiakat, fegyvertelenül, sőt szinte ruhátlanul, úgy ahogy a dobszó érte őket házukban; sorba állítottak minden utcában egy-egy tömeget s fegyveres, korbácsos hajduk tatárvadsággal röpködtek körülük.

A fejedelem érezte a Bethlen hallgatását, keményen kezét fogott vele, egy percig szorította öklét, mintha valamit akart volna mondani, támadni, akkor meggondolta s nem hozván szóba a főkapitány Szebent, ő sem szólott érte: úgy vették, mintha semmi jelentékeny dolog nem volna, mintha természetes lenne, mintha másképp nem is találkozhattak volna: beszéltek a hadakról, a lovagokról, banderiumokról, a székely nemes felkelésről s a további utazás dolgáról.

— Menjen kegyelmed országgyűlésébe, — mondta a fejedelem, — s lássa meg, mit tegyünk a jövőbeli dolgainkkal.

Az országgyűlés már együtt volt s a nádori találkozás dolgait tárgyalta, valamint a pontokat, miket sérelmesnek tartott a nádor a kettejük viszonyában: elvett uradalmak visszaadását, kölcsönösen, a kereskedők sérelmeit s más kisebb dolgokat.

Bethlen szomorúan, de arcán uralkodva lépett a vár piacán végig, csizmája döngette a köveket, Mikó Ferenc hűséges komornyikja ment mellette s egyre azt noszogatta:

— Hajduk, nagyságos uram, mindenütt csak hajduk...

Bethlen így szólt hozzá:

— Ferenc uram, ha így megyünk, megújul a rettenetes idő, Básta s Mihály vajda idejek s akkor

úgy megrontatik Erdély, hogy soha többet meg nem építtetik...

Mikó Ferenc szőrös macskaképű veres ember volt, de bölcs fiatal ember s szabad szavú, így replikázott a Főkapitánynak, emlékeztén a rettenetes időkre:

— Bezony nem volt kegyelem, se nemes, se paraszt, se férfi, se asszonyállatnak, egyaránt emésztette a fegyver mindet: azt pedig, a hallatlan kegyetlenséget a magyar hajdu cselekedte... Oh átkozott nemzetség, úgy kellett ok nélkül bánnod a te felebarátoddal, aki neked sohasem vétett, kenyeredben sem ett, szemmel se látott. Minden javunkat elprédálták, fosztották, falunkat, városunkat elégették, a bennevalót, az ártatlan gyereket levágták, — felemelte öklét s halkán szitkozva átkozgatta: — eltöröl e földről isten, nem leszesz nyomos, nem marad a te prédád a maradéknak, úgy vész el a pusztító, ahogy másokat rontott!

Bethlen eltűrte, elhallgatta a kis ember mérgeskedését s hagyta, mert helyette könnyített a lelkén. A hajduk mindenfelé zsákmánnyal járkáltak, új süvegek s menték voltak vállaikon, új csizmások voltak s szász portékákkal tele, tarkák voltak, mint a tarka madár s mind ittas és boros.

A tanács elhatározta, hogy a fejedelemnek nagy köszönetet mond a Szeben dolgáért s ez újabb kegyelmességeért a megtorlásban, hogy csupán száműzésre ítéli a tolvaj fajzatot, ki soha meghálálni ez nagy fejedelmi irgalmasságot nem fogja, hogy kezében lévén, életével s szabadságával megajándékozva bocsátja el, kéri azonban öfelségét, hogy a tömlőcben tartott száznegyvenhetet szabaddá ne tegye, mert ezeknek külső országokon annyi s oly erejük vagyon, hogy az ország ellen praktikálhatnának...

A szebeni házakat pedig kiosztotta a fejedelem kedvelt híveinek, kapott akkor ki egyet, ki két, ki akár tíz házat, minden valamire való nemes ember, Szebenben. Eleget ették a szászok a magyarok zsírját, most itt az ideje, hogy a rablott kincsek jó magyar kezekbe kerüljenek...

Hát még ha tudták s látták volna a brassai nagy templomban a szászság éjféli isteni tiszteletét. Zsú-

folva volt a nagy Mihály-templom, síró és zokogó néppel, anyák a gyermekeiket karon tartották s reggelig énekeltek s imádkoztak a nagyhatalmú isten színe előtt.

Weiss Mihály a virradatkor megnyitott tanácsülésben elmondta minden gondolatát s teljes fölhatalmazást nyert, hogy tegyen, amit jónak lát.

S Weiss Mihály úgy látta jónak, hogy Géczynek rendelkezésére bocsássa a szász nemzet minden kincseit.

Géczy a fölkelő nappal távozott Brassóból, de már lelkében új ember volt, már nem Báthorynak volt hűséges embere, hanem saját magának. A brassai tanács, a bíróval élén megalkudott vele életre-halálra, hogy szerezze meg a porta jóakarátát a szász ügynek s keresztbe húzza a fejedelmi terveket.

— Mért prédálja el nagyságod — mondta Weiss Mihály, — e kincseket, melyek úgyis a szász nemzet birtoka és szorgalmának gyümölcse, e fajtalan, vak és zsarnok Báthory kedve szerint, mikor ugyane kincsekkel megszerezheti maga számára Erdély és a szász nemzet hűségét és az ausztriai birodalom jóakarátát . . .

Géczy nem az az ember volt, aki sorsának csillagát ne lássa tündökölni e szédületes előhaladásban, amely Erdélybe belépte óta kíséri. Mintha csaholó kutjának állott volna mellé a szerencse : ki tudja, még fejedelmi süveg igérkezik ! . . .

Másnap a fejedelem kiindult Szebenből, visszahagyva ötszáz fegyveressel Kákoni Istvánt a Kamuthy sógorát kapitánynak.

Brassó alatt nagy tumultus, a Barcaság, mint egy hangyaboj, eső előtt, a székely parasztság már ott volt s kavargott, zsibongott, világ vásárja, gyalogos, bocskoros, meztélábas parasztokból, visszafordított kaszával, bunkóval, s erdőirtó fejszével fegyveres nép.

A fejedelem e boszorkányszombatjától megmámorosodott, egész új ember lett, úgy lovagolt az éljenző, vivátozó, dicsérő, hódoló, süveglengető parasztsereg közepén, boldog volt most, már az mind csak jól megy : amit az ember elgondol, ime másnapra tel-

jesedik... No híres uramék, senki sem akarta a háborút, még Főkapitány uram milyen oratiót csapott a had ellen a fejedelemasszony fogadtatásán s ő már akkor tudta, hogy senki sem akarja s mégis meglesz... s megvan...

A merre szem látott, a mezőket mind emberek heverték tele, mind csak vivát s éltették istennel a fejedelmet: éber-e vagy álom, ki tudná azt, ez most valóban egy tündéri kert a ragyogó tavaszban a zöld lombok alatt, virágzó fák között, hogy eljöttek, egy szóra jó teremtőisten, egy kiáltásra hogy ott hagyták a kapát s az ekét, a földet s a munkát, s hogy égnék s esküsznek istenre, szentekre, prófétákra s Kálvinra, Lutherre, mindenre, nagy nemzet és nagy harcos fajta, egy sem felejtette el a szolgaság nehéz száz esztendeje alatt, egy sem, az ősi szent szabadságot, amiből épen két Báthory nyomta le őket, az az első István vajda, aki Mátyás király alatt a Kenyérmezőnél Kinizsi Pállal a törököt megverte s a másik nagy István, aki elment királynak Lengyelbe, a nagy Báthory István... Mind semmi már se baj: a harmadik Báthory mindent jóra vitt s visszaadott s mindeg ez mostani jó a jó, elmossa a régi fájdalmaikat... Egy székely paraszt se volt, aki csak egy napra is felejtette volna, hogy erővel vették földjeit s szabadságát, hogy galádul vesznek rajta dézsmát az urak s hajtják robotba, hogy egy esztendőben száz napot is kell egyik-másik úrnak bedolgozni s felesége gyereke s minden bogara szabad préda az úrnak...

— Isten ítél, — kiáltották, — Báthory gyógyítja, amit a Báthory égetett...

Mámorban és álomban ült a fejedelem lován s nézte, csak nézte a tömeget, mely hadaival egybekavarodott. Már a hajduk tízezeren, a maga hadai másik tízezeren s most a székelyek megannyian, mint ezek együttvéve, kiosztotta a puskákat, a löporos palackokkal s megmustrálta s igen szép hadat épített a csőcselékből, húszezerig valót.

Maga Bethlen Gábor sem szólhatott: ki merné felemelni szavát ennyi harcos ellen... S az urak, a székely urak némák voltak, csak ültek megdöbbenve lovaikon, nem értették mi ez s még nem tudták, mitől rettegenek...

Brassóból megjött a bíró, Weiss Mihály s néhány tanácsbelije.

Hozták a nagy teméntelen sok ajándékot, fegyvereket társzekérrel, élést bőségesen, húsokat, füstölteket a vitézlő rendnek, lisztet a népnek, sült kenyereket sokezerszám . . .

A bölcs róka a fejedelemnek négyezer és ötszáz aranyat hozott s meghívá a fejedelmet Brassó városába früstökre, de csak ötödmagával . . .

— Vagyon-e nektek erős várak, — kérdezte a fejedelem nevetve, — hogy öt embert be mertek ereszteni ?

— Vagyon, felséges uram, — szólt a bíró mély hajlással, — még százezer ember s száz ágyú se ijeszti meg falainkat.

— Vidd a pénzed, — mondta a fejedelem megharagudva. — Ajándoktokat elfogadom ; pénzetekre nem vagyunk kíváncsiak, hanem a lelketekre.

Weiss Mihály megijedt, mit akar tőlük a fejedelem, hogy így visszaveti pénzét.

Weiss Mihály ott volt Szeben bevételénél s akkor éjjel Imreffy s Kamuthy vallatták meg, nincs-e része a brassai tanácsnak a szebeniek bűnében. Mivel azonban a fejedelem sietni akart Oláhországra s félt, hogy Brassó megvétele nem lehet már oly szerencsés, mint Szebené volt, s csak feltartaná az időt : azért nem találták bűnösnek a brassai bírót, sőt különösen megdicsérték s az ő példájával buzdították a szász nációt . . .

— S jó früstököt lehet-e nálatok kapni ? — kérdezte a fejedelem, de elfordította szemét, mintha nem szeretné, megzavarná a bírónak erős fekete szeme, mely ravaszul csillogott s mosolygott s tudta, hogy övé lesz ez város, ha bármi történjék is . . .

— Géczy uram a megmondhatója, felséges fejedelem, — szólt alázatos, de ravasz mosolygással a brassai bíró, — tegnap eresztettük volt ki s elkísértettük magunk hű emberivel s szekerünkön egész Konstancinápolyig, ajándékot is tettünk az övéhez bőségesen, s istentiszteletet tartottunk útjának javáért . . .

— Úgy, — mondta a fejedelem s élesen nézett a szász bíró szemébe.

— Majd izenünk kegyelmednek, mikorra várjatok.

Weiss Mihály meghajlott, hátrább húzódott s a kancellárt kérte meg külön beszélgetésre.

Kétezeröttszáz aranyat ajánlott fel neki avval az alázatos instanciával, gondoskodjék róla, a fejedelem önagysága ne többel jöjjön bé Brassóba öt embernyi kíséretnél, mert máskép a kapukat meg nem nyitják s lőni fognak a várfalokról.

Imreffy fejét ingatta; tíz avagy tizenkettőt kívánt, különben nem felel érte, hogy a fejedelem egyáltalán bemén-e.

A fejedelem valóban tizenöt emberrel ment be, s nem csukták be a kaput s nem lőttek a falakról, s nagy volt az ebéd s a fejedelem szó nélkül, igen rendes viselkedéssel ebédelt s még fényes nappal kijött s az nap estére elment a hegyekbe, Bethlen Gáborral, az előre elküldött hajdu sereg után...

Lóháton a hegyeket megmászni.

Lóról leszállva az utakat keresni, rájuk szakadt setét s csillagtalán éjszakában, a zavaros tavasban, a szakadásokban még ott maradt hőmezőkön veszni...

Ezt az éjszakát a fejedelem a hó hátán hálta.

Sátrát se vonták fel, bundába burkolva úgy virrasztotta át bor mellett, tűz mellett az éjjelt s főgondja a s éki kutya volt, melyet maga bundájába takarított.

Ahogy az ég szürkülni kezdett, talpra szöktek s tovább a hegyeken.

Mintha új elementumba jutottak volna, kinyílt a szíve az egész seregnek s hajrá, most már minden szabad, hajrá, itt már minden a mienk, megszűnt minden fék, hujjahó...

Csiklandozta a szívüket, hogy kint vannak a szegény haza földjén, elmaradt a nehéz gond, el a felebarát, el a becsület: ami a határon túl van, a had jussán: préda...

Tündéri szépségű völgyekre nyílt a hajnal: s ez mind az enyém, frissen rügyellett zöld erdők, fakadó virágok, öblös derék fák: ez mind nekem hódol... Új birtok, új szerzés: minden lépéssel tárgult az ország határa s mikor meglátták az első oláh viskót, szemük boldog éhesen csapott rá: ez már új tartomány.

— Mi baj, Farkas uram, — mondta a fejedelem Kamuthynak.

— Megbocsássa felséged, de ez vén számár Gyerőffy uram! nem neki kellett vón az előhadat rávinni Tergovistyére, hanem másnak, akibe van friss fiatal akarás.

Gerőffy a kolozsmegyei főispán, Bethlen barátja, a válogatott nemes haddal előre ment, megfogni a rókát.

A fejedelem egy dombra ért s visszafordult, nézte seregének kibomlását, bontakozását s hegyekből. Kavarogva, zavarogva, hűhóval s kiabálással jődögélt a sereg, lassan ment a hadak leszállítása, semmi rend s egybetartás, szinte mindenki külön ment egy-egy helyen, ezren s ezren torlódtak meg, azután szétszakadoztak, a légénység dalolt, mások káromkodtak, mindenki okosabb volt a másiknál, mind tanácssal tele s maguk a vezérek a legtanács-talanabbak.

— Sose érünk be Tergovistyébe, — mondta Kamuthy — evvel a csűrhével. Jó gyalogos ember ha reggel Brassóba felkél, estére ott vagyon, de mi lovastul, szekerstül egy hónapig se érünk el... Ezt tudja a főkapitány? Ez a tudománya?

Imreffy vezette a had elejét, s Bethlen Gábor a végét.

Csak azt látni, hogy a távoli rajok nem jönnek s nem jönnek, szekerek állanak az útban, huszával torlódvá, az idő telik s alig jutottak túl egy hajláson... már letelepülnek, tanyát vernek, tüzet raknak, szalonnát pirítanak s szidják a bestye országot, ahol semmi sincsen: valahol kecskefalkát, mások egy nyáj juhót leltek a hegyeken, elvadászták, lehozták, megették szőröstül-bőröstül...

A fejedelem úgy vette észre, mióta kint vannak az országból, sokkal lassabban megy, nehezebben a had előbbre, mint bent Szebentől Brassóig... Csak azon rettegett, oldalba ne fogja Ráduly, mert ennek itt vége akkor, vége...

Újra feltápáskodni, megették ami a tarisznyába volt s most tovább cepekedni: no de mégis estig, alkonyatig kihúzzák s akkor újra leheverni a kövér, megtapodott fűbe.

Reggelre mindenki tudta, hogy Gerőffy elszalasztotta a rókát, hogy az oláh vajda megszökött Tergovistyből s az egész sereg káromkodott; elvitte a

vajda minden családját, cselédit, aranyát, ezüstjét, bojárjait mindenestül s üthetik most bottal a nyomát...

Másnap még kedvetlenebbül ment a dolog, a fejedelem maga három lovat kinyargalt, előre, hátra, káromkodott, szitkozódott, korbácsa folyton csattogott s nem nézte úr vagy paraszt, utána, utána, maga szeretett volna Ráduly után menni... Nem, ezt nem engedi meg többet: nem Gerőffynek, nem is Kamuthynak, neki magának kellett vón az előhadakkal lenni...

S ebben az átkozott országban sehol semmi; makkon élnek itt a népek? ördög látott ilyen hazát... Bethlen két napig meg bírta őrizni a málhás szekereket, harmadnap meg kellett eresztetni, mert a sok bitang tarisznnyás éhes lett s ha nem hagyják, fegyverrel ostromolja meg az elemózsiát...

A fejedelem egyre rosszabb kedvvel vekengett, nyomorgott tovább...

Ez-e a hadviselés... Így ment-e Nagy Sándor végig Ázsián?...

Találtak tanyákat, mind felpusztítva, elprédálva, szidták a Gerőffy hadat, mint a bokrot, ez a vén csatavesztő, aki a goroszlói csatát is elveszítette, tudott az úton prédálni: azért késett el a rókafogásból... A fejedelem ingerült volt, s százszor megátkozta türelmetlen sietségében a sok népet: negyvenezer ember, negyvenezer felé húz...

Még egyszer ezt, nem így fogja csinálni: rosszul indultak, rosszul vezettek, ha most egy ellenséges csapat rájuk jönne, mihez kezdenének... az egész csorda futna világgá s nincs senki, aki hadhoz értene, legalább Géczyt el ne küldte volna: egy törött tengelyű szekér mellett állt meg, a székelyek nagy szájtátással vették körül s csak nézték beszéltek halálilig s egy se nyúlt hozzá: nem az ő szekere...

— Lökjétek ki az útból, — ripakodott rájuk; a szekéren két hordó bor volt s ahogy elfordult, azt rögtön befenekelték s mint a legyek rá, egy ember se ment tovább, míg el nem fogyott, s akik beszoptak belőle, leheverték a fűbe aludni...

S az urak nevettek rajtuk: ezek hadvezetők?... pocakos komék, országgyűlésében perorálni; s a

székelyeknek nem lehet parancsolni, mert ahogy a fejedelmet meglátják, mindjárt éljeneznek, lova elé feküsznek, úgy vivátoznak, ütheti őket bottal, ostorral, térden hálálkodnak, s vége-hossza nincs a sok beszédnek, panasznak, az uraik ellen való keserveskedésnek, hogy nem akarták őket eresztetni, hogy a feleségükkel, gyerekükkel mi van azóta . . .

Ez nem had, nem háború, ez utálság s üsse meg a kő az egészet.

Lovasok vágattak szembe rá, Gerőffy emberei jöttek jó hírrel, hogy elfogták a vajda anyját negyven szekér drágasággal s azóta talán magát a vajdát is szorítják erősen.

Ez a kis eredmény egyszerre átalakította a kedvét: elmondatta, hogy ugrott ki Ráduly az ágyból éjnek éjszakáján, hogy menekült s merre, hol bujdosik . . . Egyszerre fellobogott benne reménység és minden . . . Vágtatva, vágatva ment előre kíséretével sebéd előtt bent is volt a gyenge szomorú földvárban, ami a tágas ringy-rongy putrikból álló ronda nagy falut, e Tergovistyt körülvette . . .

Mikor bevágtatott a város kapuján, senki se fogadta, csak a derékig érő sár, ami az utcákat borította. A ló térdig dagasztva baktatott előre, az apró vityillók, félig földbe ásva, felül fából róva szomorúan, szétszórva, kerítéstelen sivár cigányságban gyatrászkodtak, milyen volt Szeben ez világhoz . . . kőpalotáival, óratornyáival, kőbástyáival . . .

Nagy tömeg jött szembe rá, csordába terelve; hajtották ki a lakosokat a városból, hosszúhajú oláhok, kócos oláh asszonyok, mind-mind mezitláb, gyerekeiket hátukon, vállukon cipelve, ijedt, bamba, állati arccal bukácsolva a sárban előre, ruha alig a testükön, szörgubájuk némelyeknek, de a legtöbbször csak földfekete piszkos, soha nem mosott vászoning, tetvesek, bűdösek, a disznófalka emberebb náluk, ahogy bölgve, bőfögve, nyíva, vagy hallgatag szomorúságban cammognak a csattogó, ostoros csizmás hetyke magyarok előtt . . .

— Hová viszitek ezeket? — kérdezte a fejedelem.

— Ki a városbul, csak ki, menjenek amerre szemükkel látnak.

A fejedelem bólintott, persze, kell a hely, negyvenezer katonának...

Egy lovas csapat felismerte s viváttal éltette: azok vezették el a vajda palotájába, ez is alacsony faház volt, csak az alapja volt kőből, de nagy tágas szobák voltak benne s ökröket nyúztak, vágtak az udvaron.

A fejedelem nyugtalan volt, sem letelepedni, se kint lenni nem volt kedve, nem érezte győzelmét, ahogy a kutya nem érzi diadalnak, ha a bolhát bekapja, szimatolt, keresett, ellenfelet várt, olyan hírvan a vajdának: sose hitte volna, hogy ennyire olcsón, minden munka nélkül kapja meg ez országot: csak ép el kell jönni...

Lóháton bejárta a rettentő nagy falut, a földbe-vájt putriknak e szörnyű tanyáját, üres volt már az egész, mint vásár után a karám s szembe kezdtek jönni a saját emberei.

— Ha ilyen a világ, — mondta magában, — akkor nekem nem kell negyvenezer ember, csak háromszáz jó katonám legyen s végigmegyek a föld kerekén...

Estve felé a kapuknál bevárta tisztjeit s azokkal ment fel az ebédre.

A kancsó mellett lassan megnyugodott, jó húsok, jó borok, a megszokott kompánia körülötte az idegen palotában, ahol pár napja még a Ráduly pöffeszkedett, most ő ül a főhelyen s mint a raj gyűlnek és jönnek, mennek udvari népei.

Kint dobszóval, trombitaszóval, nótával, kurjongatással érkeztek saját népei, fáradtan, sárosan. az eső megeredt s hajlékot keresve, éhesen, szomjasan s lassan megtöltötték a rongyos putrikat, amik bármilyen gyalázatosak voltak, mégis eső ellen jók...

Nem várták ám őket sehol a háziak bő lakomával s nem volt ennivaló a füstös setét vityillókban.

— Hej, testvér, — mondta a székelv levette üres tarisznáját a földre, — csak az a jó, hogy az apám, hálistennek disznót ölt.

— A jó tesvér! — mondta a cimborája.

— Jó vón tesvér, ha még életyibe meg nem ette volna!...

Tréfáltak, nevettek, evvel ütötték el az étvágyat.

De a hajduk nem nyugodtak bele, azok nagyon tapasztaltak az ilyen dolgokba s még a vasszeg is megreszketett, amerre néztek: ezek bizony egykettőre felkutatták, ahun valami eleség szagolható vala...

Bethlen Gábor maga is megérkezett úgy éjféltájba s valami meglelégedettség látszott rajta.

— Megjöttünk, nagyságos uram, — mondta, — a nagyisten segedelmével.

A fejedelem már jól ivott volt, úgy döntötte magába a bort, mintha hordót töltene.

— Csuda, hogy lejött kegyelmed.

— Bizony csuda, — szólott a főkapitány, — soha nem hittem vón, hogy így le hozzuk a sok tanulatlan hadi népet: mind itt vagyon egész seregünk.

Leült az asztalhoz, éhes volt, rögtön enni kezdett.

A fejedelem csudálkozva hallgatta.

— Máskor nem így megy, — magyarázta Bethlen, — máskor mihelyt idegen földre érünk, a had fele rögtön elszökik prédára, vagy lehever aludni, ordít, jajgat, verekedik: most minden úgy ment, mint a karikacsapás.

A fejedelem nem szólt, komor volt; először vett részt hadban s dühös volt tapasztalatlanságáért.

Később meg is magyarázta Bethlen:

— Ezt mind a Nagyságod fejedelmi személye tette, minden ember tudta, hogy a fejedelem valahova viszi őket, jó helyre s egy se akart elmaradni..

A fejedelem röstellte magát, hogy fejét elvesztette a zűrzavarban.

— Hadszállításnál mindig csak arra kell nézni, — mondta Bethlen komolyan magyarázón, — hogy a szélső pontok, ahonnan indulunk, meg ahová megyünk, jól meg legyenek adva... Ha ellenség a közelbe nincs, akkor nem baj, akárhogy is, csak menjenek, úgylis minden ember csak a maga feje szerint megy előre... Az a fő, hogy idejére odaérjenek, ahova kell... De ha ellenség van, akkor ügyelni kell, hogy sűrűn legyenek az állomások, ahol egybe kell rendezni s mustrálni mindig a hadat, hogy szét ne zavarodjanak a népek... Aki ezt meg tudja csinálni, az nyert: mert nemcsak a mieink ilyen nehe-

zen jók, az ellensége is : de még az ellensége sokkal rosszabb : persze a török sereg, az más, az nem így megy, már a deréksereg, csak ép a basibozukok, meg a többi csőcselék...

A fejedelem ingerülten hallgatta ; neki ezt mind tudnia kellene : de megértette, s nem fog ez máskor így történni... Rendet kell csinálni, vagy leülni a sutra...

Most Kamuthy Farkas érkezett meg nagy boldogsággal. Elment a Gyerőffy had után, még tegnap, csapatával s már a zsákmánnyal jött meg.

— Itt vagyunk, nagyságos uram : Szeben!... Tergovistye!... Mi lesz a harmadik?... Konstantinápoly?...

A fejedelem hallgatott : jó voina, de hol van ide Konstantinápoly?... s ezzel a csűrhével!... el volt zsibbadva a szárnya : már nem mert ezekre bízni...

— Puliszkahegy ez a világ, nagyságos uram, — kiáltotta Kamuthy, — csak étvágy legyen hozzá...

A fejedelem hallgatott, mennél vígabbak voltak a többiek, annál csüggedtebb volt ő lelke mélyén : hogy ilyen túlolcsó győzelemben nyerte meg ez országot, nem becsülte s nem bízott semmit...

Kamuthy a vajda anyjának kíséretiből kiválasztott tizenkét csinosabb bojárnököt, s azokat a kosarakba, ládákba levő kincsekkel felhozatta a palotára.

A fejedelem felpattant.

Nagy ujjongás, éljenzés lett, hogy a nők beléptek, tizenkét sápadt, ijedt csinos személyecske, drága ruhákba öltözve, de oly lomposak s rémültek szegények.

A fejedelem csak nézte, nézte őket, aztán ő is felállt s vidáman köszöntötte, latin nyelven őket :

— Idvez legyetek a mi vendégbarátságunkban, — mondta, — ami az enyém, a tietek legyen, ami a tietek, az enyém legyen.

A lányok bambáskán néztek, nem értették a szót se magyarul, se latinul ; de azt megértették, hogy nem korbáccsal biztatják őket, de hajlongással s nyájas nevetéssel...

Odaültették a lányokat maguk közé a lócára, s azok már nem sírtak s nem ijedeztek, egy se volt

köztük, aki mártírnő akart volna lenni : szépen hozzáfogtak enni, örültek, hogy asztalhoz ülhetnek.

— Ezér, nő, hát ezér érdemes volt, — szólt a fejedelem, — s magához ölelt egy nagytőgyű igen ifjú leányt, aki lángoló, sápadó, almavirág színű arcával rémült mosollyal hallgatta a magyar urak nyers tréfáját, — ezért érdemes volt kijönni hazulról, cammogni, éhezni, ázni, fázni : ezt, ezt nem kaptunk volna otthon, amit ez tud adni, úgy-e hugám ? . . .

— Gyere csak kedves, — és a fiatal hajdut, Szilassy Pált, maga mellé ültette, a leányt az ölébe adta és tanítani kezdte, hogy kell csókolni leányt. Összeölelte őket s hol a fiút csókolta, markolta, hol a leányt.

Nevettek, ittak : olyanok voltak, mint a jókedvű mackók . . . A kutya egyszerre kegyvesztetten, hosszan lógó nyelvvel, vidám pofával leste gazdája minden mozdulatát.

IV.

Sár, sár, feneketlen sár ; mozdulni lehetetlen, okos dologra gondolni, tenni, merni, másba fogni mint heverni, heverni.

Sehonnan hír, semerről remény, napok telnek-múlnak, szó sincs továbbmozdulásról, harc nélkül, egy ütközet nélkül, kardkivonás nélkül elérve a cél, ellenség sehol, csak nyomorúság, éhezők és sárba fúlt haldoklók, idegen nyelv nyomorultjai, akiken még végigvágni sem öröm, oly rendkívül szegények, betegek és isten elesett bárányai.

Hogy lehet itt továbbnyomulásra gondolni is ? Hova ? Hogyan ?

A fejedelem maga sem gondol, vár, várja az ellenséget. Nem tudja elhinni, hogy nincs. Várja a kiküldött követeket, de se Moldva felől, se Lengyelországból, se a tatároktól, sehonnan senki nem jó, mintha a világ végén volnánk.

Másnak látszott ez még Gyulafehérváron, mikor Kornis Boldizsár ott volt, hogy a lengyel követekkel tárgyal. A lengyel ! a leggőgösebb, legúrabb, hetyke nép, amely egész Európában végig parádézott, mindenüvé királylányokat adott s az öreg, ravasz Báthory István, a lófő bölcsességével nyakukra ült, a kis Erdély a nagy Lengyelbirodalomra nőtt . . . Ezt meg

kell újrázni, ez ősi örökség s mily okosan mívelte az öreg, tudott a díszruhás gőgösek világában kártyát keverni, összevesztette őket ha kellett, hogy egymást gyengítsék s összefogta, ha kellett az ellenség előtt. Ezt akarja ő is. De itt megfojtva heverni a várban, a természettel s az emberekkel harcolni s nem tudja mihez fogjon, mert rövid a cél, amit otthon kitűzött maga elé, többre lett volna ereje. Nem is vélte, hogy ilyen könnyű dolog egy országot legyőzni. Most nem tud mit kezdeni a győzödelmével, amelyet nem is érez, s nem becsül, mert ingyen hullott ölébe.

Ragyogó tavaszi napok, sűrű esőekkel, sárhízaló idő.

És a had, mint a méhek szétrajzottak s nincs hatalom, amely összegyűjtse őket, csak híre jön árulkodással, hogy mennyi szörnyű dúlást, éktelen fergetmességet cselekedének. A fejedelem ezen igen megháborodott elméjében s annál iszonytatóbb ivásnak adta magát.

Bor, részegség, rest heverés, túlfeszített indulatok, asszonyok, kéjclgés, káromkodás, verekedés, dal, kurjongatás s a portai követek napról-napra való türelmetlen várása: evvel telt el két teljes hét Tergovistyén.

— Nektek adom flaim, — mondta végül maga s tenyerével végigseperzte az országot, széles jókedvében, haragos dühében, voltaképen pedig tehetetlenségében, mert mit is tett volna, a szétözönlöt népek mint az éhes farka, szerte kóborlottak a Dunáig s túl a Dunán a tengerig s mindent felprédáltak.

Bolond ivásokba s idegen asszonyok feldúlásába temetkezett legújabb kedvesével, a fiatal hajduval, hogy siket legyen s ne hallja, hogy a sereg erői szét hullanak: a hajduk úgy learatják az országot, elpusztítják s égetik, hogy ordasok ligetjévé teszik: hajtják a sok számtalan lábas marhát, csordákat, nyájakat hazafelé: az erdélyiek, akiknek inkább kaland volt, hadi kirándulás: csudálták hogy a hajduk fegyver közé vették még a rúgott bornyút is, istenért egy darabot ki nem adtak körmükből s hajtották el messze, haza s fel a bécsi kőre. Persze, nekik ez a valóságos tanult mesterségük, a marhahajtás, kisült, hogy most is csak azért jöttek, semmi másért: marha után

nézni. Bezzeg nem törték magukat az előhad után, mikor még veszedelmes volt: ezt átengedték az erdélyi hadaknak s most nem is akartak arról tudni, hogy még valami más feladat is vár a seregre: Moldva felé, Lengyelország felé... Marhahajtó csordás-fajta ez: arra kell nekik a hadviselés, hogy ahol megállanak, az országot mind kiürítsék.

Az erdélyiek szívfacsarodva nézték a hajdu gazdálkodást s hogy a hajduseregnek már nagyobb fele el is ment. Azokat többet nem fogják látni s nem lehetett szólni, mert Szilassy még az asszonyféle cábárokon is túltett, még jobban uralkodott a fejedelem szívéen.

— Mi megvevők ez tartományt a hajduknak, — morogtak s szitkozódtak az erdélyi urak, akik unottan nézték a pusztas országot, mely még az ő hazájuknál is nyomorultabb volt.

Baj, csupa baj, szerencsétlenség, dühök, várakozás; rossz hírek otthonról, a töröktől az engedelem késik, a Géczy levelei jönnek, jönnek, ígérnek, bliztatnak, panaszkodnak, sírnak, az ajándékok elköltek s egyelőre csak annyi parancs jön, hogy míg a győzhetetlen hatalmas császár engedelmet nem ad, ki ne merjenek mozdulni ez helyből: valósággal foglyok hát Tergovistyébe: mint ki ördögöt fog s nem ereszti többet markából a pokol.

Már mind elégedetlen s kétségbeesett, a székely parasztok s székely nemesek nem tudnak egymás szemébe nézni, a székely komék hegyesen járnak, a fejedelem portája körül ácsingóznak s ha meglátják őnagyságát, mind csak éltetik: asse tudják, hunnen köttek s oly kevélyek, mint hushagyón; sem ülni, se jární, sem élni, se halni, olyan nagyon. Fejükbe szállt a szabadság s ne merje itt az idegenbe valaki megesmerni jobbágyát, aki hasát sütteti a nappal, ahelyett, hogy otthon vonná a robotot!...

Az urak ellenben fel vannak dűlva s bor közt s józanon traktálják az új szabadok dolgát, az új lázadást, amit a fejedelem szabadított fejükre: szabadítson csak meg az isten egyszer, — mondogatják, — gyerünk csak haza, — s fenik fogukat s titokban lisztákba írják minden jobbágy nevét, aki itt van, így vagy úgy viseli magát...

Egyelőre semmit se tehetnek, de csak rá kell nézni, ha egy nemesúr egy jobbágyból lett katonával szemben van: mint két láncravert komondor, fogavicsorgatva:

— Még állasz-é? — döfi meg szóval az úr a parasztot, — ne lépjél ojan sályára! rakjad a lábad! látom nagyon értesz magad felől. Nem es lehet véle gyalog beszélni, ha lóra nem kerekedünk!

— Sojan hatalmas? — mondja a másik zászlósúr, — soha bizon!... Vigyázzatok, mer minnyájunkat felszippannt a koszos az arrába!... Tudnak ezek, sokat tudnak tenni, egy pint borra másat is betudnak herpenteni!

Még csak tréfásan, a paraszt lesunyja fejét s úgy tesz, mintha nem hallaná. Csak Török János mer visszavágni:

— Nagyon merkelnek a nagyságos uramék, pedig heába sírnak a sapkába: szabadság vagyon a tarsolyunkba...

— Hegyes, hegyes, — vág vissza a székely úr, — hát még milyen hegyes lesz a karó, kit hegyeznek a csíki hegyekbe...

A székelyeknek vezetője lett ez a Török János, akinek Szék óta nagyon felvette isten a dolgát, mindig a fejedelem körül van s udvari főlovásza őnagyságának, aki jobban rábízta az életét, mint magára.

Már csak ez a két ember van teljes bizalmában, Szilassy Pál meg Török János. Amaz vidám, eleven fickó, tele tréfával s dallal, mulatással, fiatal, kövér s piros, mint egy lány, bajsza sincs még s jó vívó, mint egy gyík: ez a másik meg a maga nehézkes, kemény, óriás testével tunyán s komoran setétlik a fejedelem felett, mint egy várfal. A két ember, kegyencek erkölcsé szerint nagyon gyűlöli egymást s mindent megpróbál, hogy ártson a másiknak.

Török János megérezte, hogy a fejedelem a fiú miatt becézi a zsvány hajdufajzatot s miatta reszket attól, hogy a hajduk elmenjenek, ezért minden gyanus mozdulatukról értesítette őt.

A fejedelem telhetetlen volt a fiú szerelmében, a szemét le nem vette róla, gyönyörködött benne, minden mozdulatában a változó, hol sikító, hol dörögő, köszörületlen hangjában, gyerekes szavaiban,

okoskodó, nagyotmondó bölcsességében, pompás sarjúerejében, vívásbeli ügyességében; ő, aki minden tehetségre oly féltékeny volt, e fiúra soha, ennek mindent adott volna s mindent kívánt. Csak egy anya járhat így a fia körül, leste a szeme mozdulását, reszketett, ha a közelében volt és soha nőt úgy nem kívánt, mint ennek a fiúnak kézfogását, szavát, hangját, nevetését, emberes dörmögését, egy pillanatra el nem eresztette maga mellől s megfullasztotta a szeretetével.

A fiú ellene is szegült. Szégyene lett, ami első napokban siker és kitüntetés volt. A hajduk férfias, vad erkölce mellett nevettek és gúnyolódtak rajta, ki ördög hallotta azt, hogy egy fejedelem fiú után járjon s fiús dacosságában egyre merészebben, nyersen és gorombán hárította el magától a babráló fejedelmi kezét. Szökött előle s ha csak egy percig elszabadulhatott, az már megkönnyebbülés volt.

Végre az egész napon nem lehetett megtalálni. A fejedelem dühöngött s pityergett.

— Imreffy, a fiút akarom.

— Felséged mást akart, mikor Havaselvére jött.

S a fejedelem csakugyan mintha elfelejtette volna nagy terveit és célját, amilyen erősítő és irányt mutató volt elhatározottsága a betörés napjaiban, úgy elmult most hatása és befolyása. Mindenki tudta, hogy a hajduság az oka mindennek, azoktól vérszemet kaptak a többiek s a fejedelmet inkább sajnálták, mert semmit se tehet a csúrhével.

— Felséged elvadítja a fiút.

— Mit teszek én neki? — nem röstellte, nem takarta, mindenkit agyonzaklatott, míg elő nem hozták s akkor agyonszorította ölelésével.

— Fél az sodomitaság híritől, — mondta Imreffy egyszer a fejedelemnek, — s szökök a hajdukkal, mihelyest lehet.

Ettől kezdve magával is hálatta és mint sólymot láncon, úgy tartotta s új szenzáció volt, hogy napról-napra vívást, karddal verekedést tartottak s boldog volt, hogy Szilassy Palkó mindenkit levert. Török Jánost is elfelejtette miatta s az határtalan gyűlölettel leste a percet, hogy kitörje a fiú nyakát.

— Hogy vág a bajusz, János fiam, — kérdi egy

reggel a fejedelem a lovászát, aki ott ólálkodott körülötte.

— Szöknek a hajduk, — feleli az. — Az éccaka megint elment egy róta.

A fejedelem épen ballábbal kelt, túske lett a szó. Ijedten küldött Szilassyért s mohón falta be, hogy még itt van. Az ebédelőházban kapta, rögtön megragadta: folyton rémüldözött, hogy a fiú nem akar beszegődni az udvari személyek közé, érezte, hogy elveszíti s ha a fiú az otthont említette, gyilkolni tudott volna.

Néhány úr ott volt a házban, nem tudták nézni a fejedelem dolgát, eloldalogtak.

Megragadta a karját:

— Édes fiam, kérlek maradj velem, légy szolgám.

A fiú nem felelt, elhúzódott; a fejedelem átölelte a nyakát s csókolgatni kezdte.

— Itt maradsz, Pál fiam?

— Nagyságos uram, isten kegyelméből, otthon is van nekem egy darab kenyerem, nem akarok szolgálni.

A fejedelem szemhéja leereszkedett, marokra fogta a fiatal nyakát:

— Jót mondok Szilassy, légy szolgám, vagy keserves lesz a világ.

— Nem tehetem, nagyságos uram.

Igyekezett kitépni magát a fejedelem kezéből, mert fulladozni kezdett.

A fejedelem farkasnevetéssel taszította el s Nagy Andrásához fordult, aki most lépett be; ott ivott rendesen az asztalnál.

— Igaz-e, hogy már háromezer hajdu sincs a seregben.

A hajduvezér legyintett, — nagyon útálták már egymást.

— Hazudság, — mondta hetykén, — talán két avagy háromszáz cselédem hibázik.

— Mustrát tartunk generális uram, — mondta a fejedelem fenyegetően: — holnap reggelre mustrát rendeljen kegyelmed.

Nagy András hallgatott:

— Hagyjuk azt hétfőre, Nagyságos uram, akkorra begyűnnek az nipek.

— Hónap reggel Nagy András! — mondta erősen a fejedelem s Nagy András felállt, kiment.

— A hajduk után az egész sereget megmustráljuk, — mondta a fejedelem az uraknak, — menjenek kegyelmetek, holnapra látni akarjuk.

Az urak sorra felállottak s elmentek. Morogtak, hogy a hosszú heverésben ki tudja, a sereg merre csavarog, senki sem tudta a csapatának felit, harmadát maga mellett. Hol járnak most a legények, Dobrudsában vagy Besszarábiában, vagy isten tudja merre.

Hogy a terem kiüresedett, Szilassy Pál is el akart szökni. A fejedelem hirtelen érezte, hogyha most elmegy, többet nem látja.

— Szilassy fiam!

De a fiú nem felelt, szökött.

— Ha a bőrödet nem féltened, — kiáltott utána halálra dühödve, — megvívna az én Török Jánosommal.

Szilassy s Török halálos pillantást váltottak:

— Miért ne tenném meg nagyságodnak, — fordult a fiú, — szívesen megölöm, ha nagyságod parancsolja.

A fejedelem intett az apródnak, aki mellette állt, a tizenkét éves kis Bárdy Pálnak, hogy adjon kardot; az apród hozta az ő drágaköves kardját.

Szilassy már vetette lefelé a dolmányát s könnyökön feltúrta a selyeminget, amit valami bojár ládáiból lelt. Török János szeme vérben forgott, széles szablyáját kihúzta. Szilassy az ajtóban a buzogányhordótól elvette a kardját, s annak élet kezdte körömmel méregetni.

A fejedelem felpattant, a meztelen kardot kezébe vette s közéjük állott:

Dühöngve szólt Törökre:

— De kikészítsd ám János, ezt a nagyságos úrfiút.

Török rögtön emelte a kardját, Szilassy, mintha valamin járna az esze, csak a szablyája acélát vizsgálta.

— Kezdjétek már, — kiáltott a fejedelem.

Vívni kezdtek, halálcsattogások lettek, Szilassy derék legény volt, hozzá se férhetett Török a nagy pallosával s hosszú karjaival. Török Jánoson veres selyem pruszlik volt.

— A pruszlikot ne bánts! — gúnyolódott a fejedelem Szilassyn, — azt én adtam reája.

Szilassy feldühödött, erősebben támadott, s egyszerre csak vér öntötte el a Török János arcát :

— Elég, elég, ne vágd tovább! — kiáltott a fejedelem Szilassyra s ez vissza is ugrott, abbahagyta, kardját mindjárt lefordította, földnek hegygel.

Mindnyájan forrtak az izgatottságtól. — Látom, derék katona vagy, — mondta a fejedelem.

Török János kendővel a vért kezdte törölni a homlokáról, mint egy fene farkas acsargott a megszegyenítésért.

Szilassy gúnyosan a szoba földjébe szúrva ott hagyta a kardját s megvető pillantással nézett a fejedelemre.

Ez felkapta a kardot, mintha rá akarna vele csapni, de elvetette s az az ablak fájában állott meg.

— Hisz csak egy karcolás, — mondta nevetve.

Ebben a pillanatban Nagy András dobbant be meztelen karddal.

— Mit akarsz Nagy András? — kiáltotta a fejedelem.

— Semmit, nagyságos uram, — hörögte a hajduvezér, — csak tán én is megviaskodnék evvel a híres lovással.

— Nem tudod te, hogy cselédem vagy? generálisom? — ordította a fejedelem — s úgy jössz rám nyitott karddal, mintha torkomat akarnád metceni?

Kikapta a Török kezéből a szablyát s rákiáltott :

— Így forgasd a kardot!

S két karddal rohant rá Nagy Andrásra.

A vén hajdu védekezett, a fejedelem azonban megcsöndesedett, nem volt halálos harc, csak fegyverpróba, erőpróba : egyszerre abbahagyta, mind a ketten leeresztették kardjukat s gyűlölködő lapos pillantással fordultak el.

— Kemény legény nagyságod, felséges uram, — morogta Nagy András békítve, szíveskedve, ravaszul.

— Hány órára parancsolja nagyságod a mustrát?

— Hat órára! — mondta a fejedelem.

— Értem: hát legyik hatra...

Nagy András kiment s a fejedelem ahogy visszafordult, észевette, hogy Szilassy gúnyosan mosolygott.

Az arcán látta, hogy reggel hat órára a hajduk megszöknek s velük ő is...

Iszonyú düh lobbant fel benne, vér az agyába, s odavetette a szablyát Töröknek.

— Mit állsz? ... Itt az idő, vágjad! ...

Török fogta a kardot s neki Szilassynak, aki az asztal megé szökött.

Az apród Bárdy Pál egy kardot tartott kezében, ha a vívók közül valamelyik a magáét elveszti s önkéntelen odafutott.

— Nagyságos fejedelem, — sikoltotta, — ne engedje Nagyságod! — s Szilassy felé nyujtotta a kardot.

— Mit parancsolsz te nekem! — üvöltött magából kikelve a fejedelem, kardjával oda sujtott a gyerek felé s azt torkon találta.

Észre se vette, mert Török János darabolja Szilassyt.

— Végezd! — ordított rá, — a lovász csak úgy vágta, húsvágásokkal, majd beledöfte a kardját a mellébe.

Szilassy összeesett.

— Vigyétek a dögöt! — kiáltotta a fejedelem, s az apródra nézett, aki lába előtt vérében fetrengett.

Erre magához tért, a fejéhez kapott, körülfordult, nem volt itt más, csak Mindszenti Pál nemes pohárnoka, aki sápadtan s megdermedve nézte mi történt.

— Szilassy fiam, — kiáltotta a fejedelem s elordította magát, — jaj szerelmes fiam! Orvost, orvost! Oláország vajdájává teszek, meg ne halj!

Szilassy hörgött, engesztelhetetlenül kiáltotta:

— Nagyságos uram, te engem megvagdaltattál, de él még az én bátyám, Szilassy János, bosszút áll az én ártatlan halálomért.

— Csak jó voltam hozzád! — kiáltotta a fejedelem, — jobban szerettelek életemnél! gonosz rossz voltál hozzám! ...

Dühöngve vetette el kardját messze s fejét ököllel verte:

— Ilyen baromállat legyen valaki, inkább megöleti magát veszett kutyamódra, mint magát szeretni engedje: istenemre, ez fiún kívül senkit se szerettem

életembe, se asszonyt, se embert, ezt is meg kellett öljem szerelem miá, de megállj Török János...

A lovász elbódulva meredt rá, a kard megdobbant kezében: hogyan az ő fejedelme, az ő szabadítója, székelyek csillaga, szegények jótévője...

— Gyógyítsátok meg nekem ezt a fiút s én arannyal mérem fel nektek amit nyom: mind a hajduknak félországot adok, nektek adom Ecsedet, Bátort, csak ezt a fiút éltesse isten.

Ebben a pillanatban kint trombitaharsogás volt, nagy láрма s jelentették, hogy török főkövetség jött.

— Csatára, csatára, — morogta a fejedelem, — ez jókor jött, jaj nektek most mind ez világ népei...

Szilassy Pál már meg is halt, az egész ház felfordult, mind ijedt volt, senki se tudta mi történt, a fejedelem a fiú ravatalára feküdt s ott sírt hangos jajszóval.

Aztán megint más jutott eszébe s felugrott s hívatta a törököket.

Főurai mind egybegyűltek, a nagy teremben, ahol a véres eset volt s a fejedelem züllött, csapzott fejjel, vad arccal jött s állott eléjük.

A török követ hosszú szakállú ősz ember volt, drága ruhába öltözve, selyem kaftánba, turbánja fehér volt, fátyolszövet, aranyos drágaköves tollas forgóval. Magas, szikár, kemény ember volt s száraz szavú.

Törökül olvasta fel a szultán fermánját, minden mondatot, amit kiejtett, hatalmas hangon mondta utána a tolmács, magyarra váltva a török szavakat:

»Az Jézus hitin levő uraknak dicsősége,
»az messiás vallásán levő nemzetségnek választott fejedelmje,

»az keresztyénség békességének őrizője,
»ki vagy böcsületes térdek meghajtóinak böcsülete,

»az vitézlő rendeknek méltóságos őkessége és ura,
»Erdélynek fejedelme,
»ki vagy Báthory Gábor,
»minden dolgaid jó szerencsések legyenek...

»Ez mi hatalmas és felséges méltóságunknak levele megadatván, értésétekre így legyen.

Hallgatták. A fejedelem, aki nem akart egyebet

megérteni, csak amit hallani akart : mint a dobszót, a távoli kürtöt hallgatta, csak akkor ijedt, iszonyodott, rémült fel, mikor másmin fordult a szó, mint kívánta :

»megemlékezvén róla, hogy Erdélyország a mi boldog emlékezetű ősünk ideitől fogva, az mi fényes székünkhöz zsámolyához ragaszkodván, az hűséget mind-ezideig megtartotta vala . . . az szerént amint az mi boldog emlékezetű atyáink oltalmazták és őrizték, mi is hasonlóképen oltalmaznók, őriznők és megtartanók a ti kis országokat :

»megértvén azért micsóda módon akarván tikteket Havaselvének vajdája Raduly, háborgatni s szabadságotokban sérteni, mely miatt barátságos viszonyban s bátorságos állapotban velek nem élhetetek volna, sőt az nektek tött fogadás kötését meg nem állotta és be nem teljesítette volna, mely nyomorúságos állapot a ti szíveteket, lelketeket elkeserítvén s eszetekben vévén azt, az mi fényességes székünkhöz zsámolyához folyamodván, találtátok meg az mi hatalmasságunkat, hogy ahhoz ragaszkodván, minden oltalmat és segítséget mi hatalmasságunktól várnátok . . . valakik az mi fényes portánkra igaz hűséggel jönnek, az mi fényes kapunk mindeneknek nyitva vagyon, senki ki nem rekesztetik, . . . úgy a mi hatalmas császári méltóságunk is tinéktek segítséggel és oltalommal lenni bizonyossággal köteleztetik . . .

»*Térjetelek meg azért békességgel hazátokba :* ez országnak gondját hagyván Michnere, akinek a mi győzhetetlen hatalmasságunk ez vajdaságot adja : elvévén azt az érdemetlen ebtől, Radulytól . . .

A fejedelem elhalt, lassan megértette, hogy a szultán elvette tőle Havaselvét . . . hogy eltiltja a további hadviseléstől . . . s hogy bezárja országa határai közé, mint oroszánt a ketrecbe . . .

»Kirendelvén az győzhetelen császár, — folytatta a császár a szultáni fermán felolvasása után a maga szavaival — a tekintetes és nagyságos bégeknek beglerbégjét, isten kegyelméből a szilisztrét és akirnat arpalogult, azki bírja a szerdárságot minden bégek s beglerbégek felett, hogy felvevén az szilisztrai szandsákságnak zaimit és oszpájait, minden

hadakat a szandsákságbul, mind mazulokat s mind Akirman, Bender, Kili, Izmail népeit s a besliakot s tatárokat, hogy ezekkel mindjárást mindjárt meginduljon az erdélyi határok mentén, hol Ibrahim pasával egymást hírrel értvén találtassanak százezernyi seregeikkel, az győzhetetlen hatalmasság szolgálataiban, hogy fejer orcával és dicséretes vigyázásban meg ne fogyatkozzanak...

A fejedelem megtörött, megzúzott lelkiállapotában tudtára kellett hogy jöjjön kicsiségének, szegénységének s tehetetlenségének... hadai szétbomolva, emberei elkeseredve, népei egymás ellen dühödve: érezte, hogy harc nélkül és csata nélkül szétomlott az egész, mint a vitorlás s elterült a világon a semmiben a sorsa...

Mégis megkeményítette magát s szívét s méltósággal mondta:

— Értettük a hatalmas császár akaratját s illendő válaszungkat illendő időben megadandjuk reá.

Elbocsátotta a törököket.

— Ki tette ezt? — kiáltotta magánkívül, mikor hívei közt magában maradt... — Géczy, Géczy! átkozott kutya: ez az, amit nekem ígértél?!...

Mindenki hallgatott: megértették a fejedelem kétségbeesését, de nem volt köztük senki, akit meg ne nyugtatott volna a dolgok ilyen fordulása.

Mit akar s hová, micsoda hadakat tervelt a fejedelem: bölcs a török, bölcsebb mindnyájunknál:

»Ne bolondoskodjatok, — fülükbe csengett, hogy is mondta a csausz az imént.

A fejedelem mintha feneketlen mélységbe zuhant volna.

El, el, elküldte a tanácsot, hogy magában maradjon s levetette magát a heverőre; szédülő kétségbeeséssel hullott a semmibe.

Hangosan nyögött kétségbeesésében s ijedt vacogással kuporodott össze. Most mindennek vége, vége, vége... Oh ez a szerencsétlen nap: ó, ez az átkozott ház: még az ebédet hallatlan vidámságban s reménységben érte s most, már összedőlt az egész világ... A szíve úgy reszketett: gyötrelmes, szörnyű félelem fogta el, a hideg rázta s verejték öntötte el, meg forróság, minden pillanatban.

Kint a hajduk kiabálása : felijedt, keze kardja után meredt : jönnek Szilassyért bosszút állani . . . Török, Török ! mozgott hangtalanul a szája : de belefult a szó, nem bírta elviselni, hogy lássa a gyilkost . . . Haját tépte, marta : most mi lesz s mi lesz . . .

— Imreffy, Imreffy ! . . .

Ha ! még ez egy megvan a régiemből, még ez egyben bízhat : Imreffy, Imreffy ! küldjétek a kancellárt.

— Már csak te vagy meg nekem az én barátom, — ragadta meg a kezét s a szeme könnyel tele, — vége, vége, nincs nekem más, csak kardomba dőljek, mint Antonius !

— Távol legyen nagyságos uram ! — mondta Imreffy. —

A fejedelem már ez egy szótól fellélekzett : van, aki nem tör halálára ? . . .

— Mit csináljunk, mit csináljunk, — mondta s haját marta.

— Inkább isten kezét kell lássam !

— Isten kezét !

A fejedelem lélekzetfojtottan figyelt.

— Csak nagyságod gondolja el, mi lett vala, ha a hatalmas szultán a had folytatására megadja a fermánt ? . . . Mondja meg nagyságod, mi lesz vala ? . . . Az engedelem : parancs : hát hova megy nagyságod evvel a paranccsal ? . . . elgazultak a hajduk s elszöktek : nincs is hajduseregünk ! . . . a székelyek s az urak együtt már meg nem lehetnek : odáig fajult a gyűlölködés ; szászaink, kovácsaink nincsenek, s szekereink, lovaink alig . . . Hova menne az isten szerelmiért nagyságod, ha a szultán nagy szerencsénkre el nem tilt a bolondoskodástul . . .

A fejedelem térdére könyökölve, szégyenbe sülve hallgatott : ez utolsó héten már nem mert kimenni a seregbe, mint a gazda, aki iszonyodik látni tönkrement szőlejét, amin úgyse segíthet ; persze első héten eszébe se jutott : akkor még éhes és szomjas és mohó volt : no, Szilassy Palkó s az oláh asszonyok beadtak neki : méreg volt ez, ami megemésztette a támadók seregét . . . mint az eb, éhesen kap a konc után s belefal s bedöglök . . .

— A szultán küldi az új vajdát, Michnét, de

Raduly Bécsbe szaladt, Lengyelbe szaladt s ki tudja nem jön-e már a sereg Moldván keresztül? ... Ez még a kisebb baj s nem is biztos: bizonyos azonban, ami hírt Zilajról hoznak...

— Zilaj? — támadt fel a fejedelem.

— A kassai kapitány Forgács, átjött a meszesi kapun... Kendy vele van s hátba támadnak...

A fejedelem tátott szájjal nézett maga elé.

— Én nem félttem nagyságodat, se Moldvába, se Lengyelbe, jól tudom én, hogy Nagy Sándor háromszáz göröggel átfutott a persák millióinak seregén... de nem volt a hátában a magyar had, hogy otthon megtörje a fészket... Ha minden egyes görög vitézének azt kellett volna tudni, hogy otthon családját, anyját, hugát azóta felkoncolták: akkor nem megy Sándorral... De Nagyságod ezt el nem takarhatja egy katonája elől sem s akkor pedig, mint a varjak fognak felszállani minden barázdáról s mennek át a hegyeken, haza...

A fejedelem tántorogva állott talpra: ha hátba szorítják, vége... s ez országban semmi erősség, a víz átfut s lecsorog, sehol megállása nincs: Szeben, Szeben! Otthon is csak ez egy sziklavár: úgy beleérzi már magát, mint csiga a házába...

— Ha Nagyságod meghódítja bár az egész világot, s otthon Kendyék a fejedelemséget...

— Szebenbe! Szebenbe! — kiáltotta a fejedelem.

— Igen, — mondta Imreffy, — Szeben az egyetlen hely, mit meg nem vesz az ellenség Erdélyben soha... Ez igen: ha ott van Nagyságod: otthon van, mint méhek királya a köpűben.

A fejedelem nagy léptekkel járt fel s alá...

— Nyergelni. Nyergelni, — mondta.

Imreffy megijedt:

— Talán nem oly sürgős!... Hivassa be Nagyságod a tanácsát s...

— Azt te nálam jobban elintézed...

— Hogy Nagyságod elmenjen!... Szökés: akkor itt én semmit se vállalok, itt akkor mindennek vége... A szultán is választ meg nem kapta... A Főkapitány is már egy hete nem jelentkezett az udvarnál... Mert aztán mindegy: akár odahaza veszett el a távollevő sereg mögött az ország: akár a hazaszökött s

várbazárt fejedelem mögött tesz mást maga felé a távolmaradt sereg...

A fejedelem őrjöngeni kezdett:

— Te is eb vagy s kutya s béledet ontom!

Kardot vont, hogy rögtön átverje Imreffyt.

Ez sápadtan húzódott az asztal megé:

— Nagyságod megölhet, de ha Nagy Sándornak volt Parméniója: nem volt hívebb s jobb neki, mint Báthory Gábornak az ő Imreffye.

A fejedelem lecsillapodott.

Néhány lépést tett.

— Nagy András, — mondta, — Nagy Andrást...

Hivasd Nagy Andrást...

Imreffy habozott:

— Testőreit kívánja Nagyságod? Törököt?

— Nem, nem, nem, ez egyet nem akarom! — kiáltotta s nem is maga, de Nagy András miatt, akit ez ember látása felbőszítene.

Bort ivott s hatalmas léptekkel vágatott a terem egyik sarkától a másikig: Nagy Andrást lefegyverezni, Szilvássyért: s mivel lehet a hajdut: prédával...

Fáklyákat hoztak be, gyertya nem volt, csak füstölő fáklyák, a terem egyik sarkában a fegyveres válogatott székely testőrség állott be, a kancellár utasítása szerint mind markolaton tartott kézzel.

A fejedelem mintha észre se vette volna őket, csak járt le s fel magába merülve.

— Nagy András uram, — mondta komoran, a vadul betámadó hajduvezérnek: — én kegyelmedet s mind az egész hajduságot az én szerelmes fiam, Szilassy Pál uram véletlen s szerencsétlen haláláért megkövetem... Nyugosztalja isten: mindenható kedvében ő tudja mit tett vele s velem: én ő érte a hajduságnak isten után mindenkor főistápjá leszek: hallotta kegyelmed a hatalmas szultán fermánját, hogy menten vissza kell hazánkba fordulnunk, és azonfelül...

Itt megállott: hirtelen megijedt, hogyha megmondta Nagy Andrásnak, hogy Forgács Zsigmond bejött Erdélybe, az mindjárt a hajduföldet félti s akkor egy napot se várva megy vissza otthonába, pedig még nagy dolgot szánt a hajduknak...

— Mit csűrjök, csavarjuk, — szólt s megállt a vén hajdu előtt : — isten elvette eszünket, de isten azt ostorozza, akit szeret . . . Nagy András uram : én kegyelmednek adom, a hajduságnak adom Brassó városát . . .

Nagy András mereven nézett maga elé. Soká hallgatott.

— Hát a hóldat kinek adi nagyságod, — dörögte keserűen.

A fejedelem máris felibe kerekedett : goromba szó volt, de válasz s érezte, hogy a kapzsi rablót megütötte, a szívét . . .

— Én azt, fejedelmi szavamra jelentem, hogyha a hajduság Brassót nekem beveszi : akkor én a várost mindenestül, ahogy van, kegyelmednek s a hajduságnak adom s körül mind az egész Barcaságot : akkor kegyelmetek nem fognak ország hasában németnek, vallonnak, magyarnak fegyvere alatt szenvedni, hanem ez nyugodalmas fészekben lesz otthonotok . . .

Nagy András mélyen eltűnődött : a vér zuborgott benne le s fel : a hajduság mai lakása, amit Bocskay fejedelemtől kapott, a szikes legelős Hortobágy körül, jó marhatartó hely, de szegény s kerítéstelen : a Barcaság azonban Erdély gyöngye, hegyek közt virágzó paradicsomkert s Brassó vára külömb Szebennél s odaát a magyaroknál sincs egy se amékel elcserélni lehetne . . . Kállóért harcolnak már mennyi ideje s nem adják, német őrség tartja, pedig micsoda nyomorult sárfészek az Brassó mellett . . .

— Adja ide a kulcsát Nagyságod, — mondta durva gúnnyal.

A fejedelem fölvetette a fejét :

— Ha a kulcsa markomban volna, akkor . . .

Mégis nem mondta ki, ami a nyelvén volt, hogy akkor kendet nem a vár trónjára, de a pincéjébe invitálnám ! . . .

— . . . akkor a hajduságnak nem kellene megmutatni mit tud . . . Brassó kulcsát vegye el kegyelmed s viselje a nemes haza előtt . . .

Nagy András nem szólt, gondolatban méregette Brassó falait :

— Kű ! Csak kűből ne vón a fala, — morogta.

— Én Szebent harmincad magammal megvettem.

— Hm, de nekem nem nyílik meg a kapu...

— Megnyílik a szekereknek... Ha a hajdu szekerek úgy, ahogy vannak bekérezkednek, mind bemehetnek kendtek véle.

— Be: be! de: ki?

A fejedelem hallgatott: az megtörténhetik, hogy a szászok nem adják ki a rablott kincseket, pláne a szövetségesüktől rablottakat...

— No én nem úgy esmerem a hajdut... Ha ki nem adják: akkor végük: akkor a hajduk elevenen megeszik várastul, kövestül...

Nagy András tűnődött.

— Hajnal előtt indulni! — mondta a fejedelem. — Itt a kezem, csapjon belé kend.

Nagy András nézte azt a kezét... Homályosan még feltűnt benne, hogy mért jött ide... karddal az oldalán, mit gondolt... de aztán elhessentette: az egy taknyos kölyök vérivel fizette talán az adót: mert hátha mind az egész hajduságnak bódogságot szerzett...

— Írásba kék ez nékem, — morogta.

— Meglesz az is, van még ténta, van még hártya s kancellárius, meglesz az írás...

Kezet fogtak. Mikor a két kéz megérintette egymást, még egyszer átfutott rajtuk a vér dühe..., hogy léket szakasszanak...

A hajduk két nap alatt mind szekerstül, hadastul átkeltek a hegyeken s Brassó alatt voltak.

Nagy András jónak találta a fejedelem által ajánlott cselt s jóformán kísérő nélkül küldte előre a szekereket, a fejedelem írásával, hogy azokat be-eresszék a kapukon s éjjeli biztosságot adjanak nekik. Minden szekérrel négy ember ment be, így csaknem háromszáz embert sikerült bevinni a városba.

Weiss Mihály Nagy Andrást szívesen látta, parolázott vele:

— Hát a kötélre való hol van? — kérdezte.

A hajduvezér nagy szemet meresztett.

— A fejedelem? — gondolja kigyelmed?

— Az a kötélrevaló, — izzott a szeme a bírónak, de nevetett, — elébb-utóbb megkapja.

Nagy András ühmgetett, a kaput, a falakat

vizsgálta, kemény dió s vajjon hogy lehetne meg-
lelni a csapját, hogy a bicsakot beleeressze.

— Hozzák is már ezüst tálcán neki, — mondta
a brassai bíró, — Forgács uram elindult Kassáról.

A hajduvezér megijedt.

— Forgács?

— A felföldi főkapitány.

A hajdu az otthonra gondolt, fegyvertelen ki-
szolgáztatva a hajduföld az ellenségnek.

— S kegyelmed ezt ne tudta volna? — álmél-
kodott a szász, — hm, akkor én nekem ugyan rossz
helyen járt el a szám, most kendnek uram, sürgető-
sebb dolga se lesz, mint megizenni ezt a kurafi gazdá-
jának...

De Nagy Andrásnak ennél sürgősebb gondja is
volt, kiment a várból, bėjött a várba és látta, hogy
itt semmit se lehet csinálni.

Weiss Mihály érezte, hogy feszül benne valami
s hogy leszerelje és a fejedelemtől gyors elpártolásra
bírja, egyezséget kötött vele, hogy a rozzant szeke-
reit kicseréli vadonatujakra, megtoldja a zsákmányt
pár ezer arannyal, s megmutatta neki a bizonyságait,
hogy Forgács csakugyan fölkészült s Tokajt már
elérte.

Nagy András nem sokat szólt gondolatairól, alá-
írta, hogy békésen eltávozik Erdélyből a Szamos men-
tén, de azért nem felejtkezett el a Báthory Gábor
gondolatáról s mikor szekereit kivárta a várból, sere-
gét titokban, bokrokba húzódva a kapu közelébe
helyezte el s csákányt adott a kezükbe, mer nincs a
jó kurtanyelű csákánynál jobb szerszám a közeli
harcban, kézitusában.

De a sereg hiába várta a szekereket, se a kapu
fel nem nyilott, se a szekerek megjelenni nem akartak.

Végre Nagy András nagy dühre dühülve a kapu
elé rugtatott s felkiabált, mi dolog ez, mit spekulál-
nak odabent a szekerekkel, mért nem bocsátják ki?...

A kapunálló felelt: hogy már ki is bocsátották
mindvalamennyit, de nem a főkapun, amerre bemen-
tek s ahol visszavárták őket, hanem a hátulsón.

Nagy András ühmgetett: átkozott brassai bíró!
rókafiadzotta a lelkit is: ez is megemlékezett a
szebeni tréfáról...

Erre osztán nekikeseredve azt mondta, eb vigye a Barcaságot, ami biztos, biztos, vitte szekereit a marhák után haza a hajdukerületbe, Debrecen felé...

V.

Minthogy pedig semmi vágya nem volt, hogy Forgách Zsigmond hadával találkozzék, szerényen elkerült Lugos felé, pedig sajnálta, hogy a Mezőséken végig nem sétálhat. No de, ami késik, nem múlik s már azon törte a fejét, hogy lehetne a hátulsó kapun kerülni a házba; ha Báthory Gábor be nem eresztette, majd beereszti Forgách!...

A fejedelem nem bírta ki már ez utolsó éjszakát: kétségbeesésében egyik rémületből a másikba esett, repülni, repülni előre, gondolta, mondogatta magában s hagyta, hogy folyjanak a parancsok a visszafordításra... Szégyen és gyalázat kínozták s minden pillanatban nagy lélekzetet vett, mint a vízben fuldokló, aki nagy vizet akar átúszni s már a torkán van a halál. Embereit sorra zaklatta, ezer munkát adott nekik, mindent tudni akart, minden emberről hallani, a hajdukat várta, hogy Brassó elestének híre jöjjön, csodát várt, hogy valami a végén megfordít még mindent, minden percen jönni kell a követeknek Lengyelország felől, s közben hallotta az utcai hűhót, szekerek nyikorgását, a sárban elakadt marhák rúddal püfölését: az istennel kell megharcolni, aki sarat adott s esőt s belefojtja a földbe a nyomorult hernyót, aki ember.

Ez az utolsó éjszaka szörnyű nehezen múlt.

Éjfél tájban megjött Bethlen Gábor nyakig sárosan, a fejedelem mint egy gyermek borult a mellére:

— Eszemet kell vesztenem, — kiáltotta, — eszemet kell veszejtenem... — jajgatott s káromkodott: — Mért vagyok én ily szerencsétlen! — s ököllel fenyegette a sorsot.

Bethlen csöndesen, komolyan s szomorúan nézett rá:

— Ha a jó sorsot vidáman el tudjuk fogadni, — mondta, — akkor a balsorsot is el kell viselnünk.

— Nincs már ember, sehol és senki, aki engem szeressen !

— Szeretet !... Egy fejedelmet annyian szeretnek, ahányan várnak tőle... A fejedelmet senki sem szereti azért, mert a szíve megmozdul, ha reája fordítja : a fejedelmet nem emberek szeretik s neki nem egyesekre kell fordítani érzéseit : a fejedelmet népek s tömegek nézik s szeretik vagy gyűlölik... Mert az egyes embert is csak az szereti, aki valami boldogságot vár tőle : még a feleséged is elhagy abban a pillanatban, mikor neki nem vagy javára... Hát még a fejedelmet, aki a maga személyében az ország közjavát testesíti meg !... A fejedelem minden jog forrása, minden előhaladás, minden javulás az ő kezében van... Úgy kell tehát megállania s magát viselnie, hogy mindenkinek érezzék, hogy ez az ő sorsuk jó kezében van... A legszeretettebb fejedelem az : akit senki magáért külön nem szeret : a legnagyobb fejedelemnek nincsenek kegyencei, nincsenek bizalmasai, akikkel a törvényeket is áthágja : neki a legtávolabbi alattvalója éppen annyit ér, mint aki oldala mellett áll... Nagyságodnak éreznie kell a magasságot, ahol van s nem saját személye szerint bírálni meg az eseményeket, hogy azok nagyságodnak jók-e avagy rosszak : hanem az egész ország jóvoltából. És nem úgy, hogy e pillanatban mi a legkönnyebb s jó, de mi válik javára a hazának még száz esztendő múlva is.

— No és az országnak jó az, ami most történik velem ? — kiáltott Báthory.

Bethlen elgondolkozott, aztán határozottan mondta :

— Ha én abban a helyben volnék, hogy nekem az egész ország javára kell gondolnom, akkor én most ezt gondolnám : Nagyságod zokon ne vegye szavamat...

Nagy fekete szemeit a fejedelemre függesztette :

— Hadat gyorsan állítani éppen olyan dicsőség, mint hamar visszafordulni vele. Nagyságod még a tavaszon semmit nem is gondolt a háborúval s ime nyár elejére akkora hadai voltak, ez megtörött szegény országból, amit a legjobb időkben a legnagyobb fejedelmek, még a nagy Báthory István sem tudott

összehozni . . . Ezt a népek el nem felejtik, s azt mondják, hogy : Báthory Gábor nagy fejedelem, akinek kezében a kormánybot jól tud művelkedni . . . Ettől a fejedelemtől félni lehet s erre a fejedelemre bízni lehet . . . ez ellenségein erőt tud venni s akkor áll meg s fordul, mikor szükségesnek látja : a lovak el nem ragadják . . . A nép a titkos okokat soha nem ismeri : mindig olyan okokat mond, amik az ő gondolatát megerősítik : ha nagyságod hadait megtéríti az ország javára, akkor soha nem fogják azt mondani, hogy a török parancsából tette . . . Lehet-e valami bölcsőbb, mint ma épen arra bírni s venni rá a törököt, hogy abban segítsen, hogy saját hazánkat megmenthessük . . . Nagyságodnak gondoskodni kell arról, hogy fényes török kísérete legyen, hogy a népek lássák, hogy a török nem ellensége, de jóbarátja a hazának . . .

A fejedelem e bátor s kemény beszéd alatt felocsudni kezdett mély, süllyedt lelkiállapotából. Csüggedését harag kezdette felváltani, sértette, hogy valaki felette maradhat ;

— Az egész ország romlott, felfordult s ellenem van, — morogta.

— Nagyságod az ország gondolatát nem jól ismeri. Még minden jóra fordulhat, ami a rossz úton van . . . Három nagy cselekedete volt eddig a hazával nagyságodnak : a szászok dolga, a székelyek dolga s az oláhok dolga . . . Az oláhok dolgában nincs senki, aki pálcát törne nagyságod tette fölé : tíz éves harag, fájdalom s bosszúérzés elégedett meg az egész hazában, hogy végre Mihály vajda sok istentelen és szerencsétlen dúlásáért bosszút állhattunk : s ha a história fogja megvizsgálni Nagyságod tetteit, ezt a természetes, jogos és isten törvények szerint való cselekedetet soha senki is nem fogja Nagyságodnak szemére hányni . . . Másik a székelyek dolga : itt nem szabad elfeledni, hogy a székely nemzettel boldogtalan s szerencsétlen igaztalanság történt, mikor ősi szabadságaikat elvették s a székely nemzet azt el nem is feledte soha. Igaz, a mai meglevő jogokat megtámadta s felfordította nagyságod cselekedete, hogy elvette a kevesektől s a sokaknak adta a szabadságot : de ez a cselekedet, ha szerencséjével s

békességgel kiépülhet, úgyhogy a vesztesek is megtarthassanak valamit régi állapotukból s a felszabadultak is megnyerjenek valamit abból, amit meg kell kapniok, akkor Nagyságodnak a neve áldott lesz még a maradékaiban is, mert az a nagy fejedelem, aki a sokakat ki tudja elégíteni... Még a szászok dolga a legnehezebb: igaz itt is, a közfelfogás és közönséges ítélet, ellene van a szász nemzetnek s az első percben jóvá hagyja a szebeni dolgot... Ez azonban leghamarabb visszaüt a felemelt botra... Máris azért kell itt megállanunk, mert a szász kézmíveseket kivetettük magunk közül... Nincsenek fegyverkovácsaink: a magyar, kardot forgatni, a székely fejszét emelni bír, de ki tud csak egy vasszeget is kikalapálni... Ez az oka, hogy a régi s az újabb királyok minden privilegiommal kedveskedtek a szászoknak: reájuk szorultukban... Meg kell becsülni azt a nemzetet, amely köztünk szétszórva az életnek főirányítóját, a pénzt s a munkát úgy tudja vezetni... Talán a mi fiaink is képesek volnának rá: de mennyi idő kell még ahhoz, hogy megértse egy vitézlő nemzet, hogy a piszkos ökiű kalapáló munka s a száraz markú számító kereskedés éppolyan hasznos emberi foglalkozás, mint a hadi élet... Én nem látok semmi nagyobb bajt: a fejedelem szava öl s gyógyít: a kegyelem a fejedelem szájában minden erőnek legnagyobb forrása: senki sem akar elveszni, de mindenki élni akar s ha a fejedelem megnyitja a kegyelem szaruját azokra, akiket legjobban levert előbb keménységében: mohón s áhitattal s rohanva rohannak lába elé a lesujtott népek... mert azt mondják, hogy: íme nem kell nekünk semmit tennünk, s ingyen megkapjuk a mi életünket...

A fejedelem sötéten hallgatott: ez az ember hasznos, de gyűlöletes...

Aztán nem bírta elviselni az oskolamesteres lekéztetést, a szeme nagy lobbót vetett s lángolva fakadt ki:

— Mit tudsz te arról: mi volt az én álmom: a szabad s független Erdély, amely mint egy vár áll a világ közepén s szövetségese minden szomszéd hatalom: Oláhország, Moldva, Lengyelország s Magyarország. Környöskörül sík országok, s közepén a büszke

vár, az erdélyi hegyek belsejében a magyar fajtának boldog tündérkertje...

Bethlen ilyen tisztán soha nem értette még a fejedelem terveit.

Kissé hallgatott, akkor azt mondta:

— A terv, a cél nagy és méltó a legnagyobb fejedelemhez. Ha végrehajtatik, századokra biztosíthatja a magyarság sorsát. De hogy lehet megcselekedni.

Újra csönd lett. Folytatta:

— Országokat egybehódoltatni, vagy fegyverrel lehet, vagy haszonnal. Ha Erdély oly erős és fegyverben dús volna, mint egy vár, amelybe katonaság van egybeseregeltetve: akkor uralkodhatna köröskörül az ellenséges népeken, akaratuk ellen is... De Erdély üres: íme most is a hajduknak seregeivel s a saját fejünkre zúdított székely miliciával léphetünk át csak egyszer is az ország határát...

— Nem tűröm fejedelmi akaratom rostálását!

— kiáltott a fejedelem, aki behúnyta szemét s nem akart szenvedni a szomorú igazság beismerésétől.

Bethlen elhallgatott:

— Nagyságodat én nem bírálom, én számolni akarok nagyságod gondolataival s segítséget keresni ott, ahol megvan a segítség lehetősége.

A fejedelem annyira el volt roncsolva lelke fenekén, hogy nem bírt vele, komoran, mogorván hagyta, hogy a főkapitány tovább vizsgálja:

— Pedig ha arra nem számíthatok, hogy kopjám szárnyával beterítem mind e területet: akkor arra kell gondolnom, hogy akarják ők is, szeressék s vágyják ők is ezt a tervet... Szép volna és nagy és dicső, ha volna egy ország, amely méltóságos hatalommal az egész terület közepét elfoglalná, mint a szív a testnek közepét s innen áradna ki a vér, ami harcol, s táplál, az egész nagy testbe... De ezt emberi erő hogyan tudja elérni... ha az isten elmulasztotta... Mindazok a népek, amelyek körülvesznek, másképp születtek, másképp gondolkoznak, másat akarnak mint mi: se az oláh nem látja, hogy Erdély uralmából neki csak haszna volna, se a moldvai, se a lengyel, és a magyar sem, holott ez nekünk egyetlen vérünk. Az oláh nem látja, mert íme most is balsorsát

nyerte bennünk... a lengyel nem látja, mert soha nem is gondolt rá, hogy valaha ez bekövetkezzék: a magyar? íme még a magyar sem látja, mert hisz ő jön reánk testvérháborúval... s ő akar bennünket meghódítani s nem is magának, de másnak, idegennek, a távoli német császárnak...

A fejedelem izzadt s nem mert szólani.

— A fejedelemnek, nagyságos uram, nem lehet olyan álmot álmodni, amilyet akar: csak amit lehet... Nem is csak amit lehet: de amit *kell*... S itt nincs más álom, csak az az igazság, hogy szegények vagyunk, kicsinyek vagyunk, tudatlanok vagyunk s mi vagyunk másoknak rabszolgája... Jönnek értünk a magyarországi urak? Bizony mondom, hogy a török soha nem fogja engedni Erdélyt: Maga javáért nem engedi, nem miérettünk.

— Ha nekem sikerül, — kiáltott Báthory: — ott töröm a kígyó fejit...

Bethlen ránézett... Mégis nagyon, nagyon fiatal legény ez...

A fejedelem az ablakhoz állt, könyvet törölt ki a szeméből: úgy lelkéhez nőtt a gondolat, hogy most, mikor le kellett mondani róla, elfacsarodott a szíve s ordítani tudott volna, mint a megsebzett oroszánkölyök.

Reggelig vitatkoztak.

Bethlen boldog volt, mert oly közel még soha nem jutott a fejedelemhez, mint ez éjszakán.

Másnap a fejedelem megadta a választ a török követeknek: bölcs volt s méltóságos s nemcsak, hogy késznek nyilatkozott arra, hogy azonnal visszatérjen hazájába, de török kíséretet kért s nyert az Omar pasa emberiből...

Két nap múlva Brassó alatt állt, személyes csapatával s mögötte, érezte, a Bethlen lelkét: meg volt nyugodva, hogy a visszatérés a legjobb rendben fog megtörténni.

Brassó alatt azonban nagy meglepetés érte.

Küldöttjét, Prépostvárit a városba csak másodmagával eresztették be s a bíró, arra a kívánságra, hogy a fejedelem háromszáz lovassal jöhessen be: azt a választ adta, hogy még egyedül sem.

A fejedelem nem akart hinni a fülének : most, mikor valóban engesztelődve tér vissza, mikor a szebenieknek is bocsánatot hoz tarsolyában, mikor egész új lapra akarja fordítani az eddigieket : most köt ki véle a brassai bíró ?

Nevetett dühében, annyira váratlan volt.

Azonnal saját kezével írott hadüzenetet küldött : ha rögtön elébe nem jönnek : a bírót az ő kényérékedvére ki nem szolgáltatják ; százezer arany forintnyi sarcot le nem tesznek s egész népével be nem eresztik : Brassó leromboltatik s helye sóval bevettetik . . .

A brassaiak azt felelték : nekik a római császártól levő privilegiomjok van arra, hogy hadi időkben még a fejedelmet sem szabad a városba befogadni s még vendégül sem : különben elég volt a hajdúpróba, az megmutatta a fejedelem szándékait.

A fejedelem nem szólt, tovább ment.

Mikor Fogaras alá értek, a városi tanács három küldöttje mély alázattal jött elébe :

— No te veres szakállú, — kiáltott rá a reszkető s hebegő emberre, aki vezette a küldöttséget, — beeresztetek-e? . . .

Ez úgy meg volt ijedve, hogy azt mondta : »igen« — holott ép azért küldték ki, hogy az ellenkezőjét jelentse be a fejedelemnek.

A fejedelem nevetett, de mikor a vár alá közeledtek, a falakról löni kezdtek rájuk . . .

Nem volt mit tenni, a szabadban háltak sátor alatt s a fogarasi uradalmat, ami úgyis csak zálogban volt a szászoknál, már száz éve, felprédálták s másnap bevonultak Szebenbe.

A vár csodálatos hatással volt a fejedelem idegeire : a hatalmas falak, bástyák, a pihent katonák s a jó fegyverek visszaadták erejét : már nem ijedt meg, mikor jelentették, hogy átkeltek a Meszesen a Forgács hadai s valami bolond vidámság vett rajta erőt : kihirdette a szebenieknek, hogy visszaadja a szabadságot, ezentúl mindenki szabadon jöhet s mehet, dolgozhat s kereskedhet, az eltávozottak visszatérhetnek : csupán a vár az egyetlen pont, ahová be nem eresztette őket.

VI.

Hogy hajnalban felkelt, kiment a kapunyitásra : a vár kulcsát minden éjszakára hozzá kellett behozni.

Közönséges ruhájában nem látszott másnak, csak egy várbeli vitéznek, a kapu előtt szekerek sora látszott s szomorú népcsődületfoltokban szanaszerte a városon.

— Mit akarnak ezek ?

— Menekülők, uram.

— Honnan menekülnek ?

— Az éjszaka kezdtek jönni s mind csak futnak.

Lement közéjük, hallgatta a jajgatást és panaszt. Felpakolt szekerek ; úri renden levő menekültek ; bőrládák, pincetokok, ruhás zsákok, dunnákba pakolt asszonyok s gyermekek.

— Vége, vége Erdélynek, — jajgatták, — olyan Erdélyország megint, mint a megszedett szőlő.

A fejedelem komoran hallgatta a szűnni nem akaró siránkozást.

— Mért hagyátok el házatokat, birtokotokat, marhátokat : hiszen azok is magyarok ! — mondta ingerülten.

— Bizony magyarok : de az csak annyi, hogy épen meg tudják mondani, mit akarnak elrablani. Gyulafejérváron praesidium nem volt, nem volt őrizés, csak az ottlakók s a néhány bennszorult nemeség, pusztán volt a vár, mit tehetek, feladták : no el is kezdtek prédálni, a fejedelmi házra rámentek, beleköltöztek, egy szeg a helyén nem maradt, csinálni nekik a kenyeret ; ami ételbéli volt, azt mind felhordani, különben ők sütik, égetik a népet...

— Jaj az ország lakosinak, ki merre futhat, fut, még ahol erősségecske van, ott megmaradhatnak, de a kerti házakból mehet a lakosság, amerre s ahogy tud, pusztán kell hagyni a lakóhelyeket s az istentelen pápisták dúlják, pusztítják, égetik az országot ; ahol mit kaphatnak, az az övék, lakodalom nekik Erdély s abba örvendenek, ha itt mindent fel tudnak prédálni...

— No majd lesz még máskép is, — morogta a fejedelem.

Végigment a menekülőkön, rémült, sápadt arcok, tűrő, szenvedő asszonyok, beteg férfiak, mert az erősek s egészségesek mind odavannak még a fejedelem hadában a Havaselvén. Szomorú szerencsétlen népség, jönnek a gyalogosok, tarisznyával vállukon, s gyerekekkel a hátukon, apró gyerekecskék halódó sápadt arcokkal, éhesen s némán, szivetfacsaró siránkozással s nincs nekik mit adni enniek, mint egy lábra kellő lazaretum, beteg s kórosok háza, amely feketén, sárosan vonszolja erőtlen testét, de hová...

A fejedelem nem bírt megválni tőlük, magát mardosta a szenvedések látásával.

— Két tehenem volt, bornyúm, üszöm, tinóm, malacom, tyúkom, libám s itt kell éhen halnom, verje meg az isten, aki újra ezt a pogány kort indította ránk...

A fejedelem magára vette az átkot...

A szebeni szászok kijöttek hozzájuk s egy kis kenyeret, egy bögre ételkét adtak a betegeknek, gyerekeknek, akik mohón itták a vékony rántott leveseket, a barna cibereételeket. A fejedelem mintha a húsát rágnák, úgy nézte a szomorú reggelt.

Serege még nem jött meg, erőtlen volt s jól tudta, ha megjött volna is, arra ugyan nem lehet számítani. Az épenoly szerencsétlen és szomorú, mint ezek s a hajduk, a hajduk hova lettek?

Elfogott egy lovaskatonát, leszállította a lóról s visszavágtatott a várba.

Feldúlva rohant a tanácsházba s a hajduk után tudakozódott.

Már Imreffy tudta: biztos volt a hajduk árulásáról Brassóban, semmiben haszonra nem voltak; az egy Szeben bevételén kívül, s ott is mit tettek mást, a rabláson kívül? ... Rablás és rablás... Szomorú napok, gyászos hetek lettek, csak a híre jött Forgács lassú közeledésének. Menekülő urak, tanácsbeliek, akik Kolozsvárról jöttek, néhány hét múlva már hozták a hírt a hajdukról, hogy Nagy András már Forgácsnál van, a kassai gróf mellett látták a táborban:

A hazatérő hajduk Váradnál szétverték a Forgács alföldi seregét, erre Forgács nagy ígéretekkel megvásárolta magukat a hajdukat.

A fejedelem ordított kinyjában: Súlyomkőn ő nem engedte be az országba a hajdukat s most Forgács behozza a farkasfajt, aki csak maga kezére dolgozik... Úristen, ezeknek minden lehet: bent a hajduk az éhes és nyomorult s szegény Erdélyben s jól látta, hogy amint végeztek Havaselvével, most azt teszik Erdellyel: letarolják, kiüresítik, hajtják azóta a seregek háta megett a marhacsordákat, viszik az özvegy asszony tehénkéjét s malacát... Mert a többi had csak kóborol és prédál, de a hajdu gyűjt és takarít...

Sasszárnyakon szállt a rémhír végig, végig az országon s egyik izgalom a másikat kergeti, valóságos csodának látszik, hogy megéri az ember még az estét, a reggelt. A menekülők, mint ijesztő setét földár jönnek, jönnek s lassan újra eltűnnek, isten tudja hova, mintha titokzatos korbács úzná, vagy titokzatos remény csalogatná őket, láthatatlan fonál után egyre beljebb vánszorognak a háború rémitő labirintusában. Boldog, akinek most eszébe jut egy rokon a távoli Csíkban, valami messzi házasság révén, vagy csak egy név, akivel találkozott valaha az országgyűlésen, lakodalomban, vásáron... Kéretlen s hivatlan vendégek zúdulnak a réműlten meglapuló családok nyakára s a gazda s az asszony epés szíves-séggel, kétségbeesett keserves vendéglátással fogadja a szerencsétlenségben irgalomra szorulókat s farkasmosolygással kölcsönöz ruhát s dunnát s ételmet s lelke mélyén gyűlöli őket a szerencsétlenségért s fél tőlük, csak maga nyugalma gondol s nem vállalja a nemzeti szerencsétlenségben a baj felét...

És akkor megint egy újabb és még iszonyúbb kiáltás:

— Itt vannak az oláhok!

Mint a felrugott méhkas, egész Erdély zúg és sikolt s az üvegcserepeken fetrengő Jób másik oldalára veti magát iszonyodásában.

Hideg verejtek és halálos görcs áll a tagjaiba, aki hallja, óh annyi vér s annyi tűz, annyi szenvedés és pusztulás fűződik e névhez s amilyen féktelen örömmel s kielégüléssel töltötte ki ez utolsó tíz év keserű dühét rajtuk a nép, hogy még az is boldog volt, aki hallotta, hogy most fizetnek a mieink Mihály vaj-

dáért : olyan szörnyűséges rémület, kísértettől való éjjeli görcsfogta merev iszonyat állította meg, aki ezt a kiáltást hallotta, hogy újra itt az oláhok ! És most újra megindult az áradat délről északnak, akik még tegnap házigazdák voltak s némi kuporisággal segítettek kikergette vendégeiken, most velük futottak éjjel és esőben, szélben, gyermekeikkel a hátukon a minden pokolnál iszonyúbb szenvedés elől . . . Óh, ha most újra ezek fizetnek . . . Hol van a Főkapitány, hol van Bethlen Gábor, hol a havaselvi hadsereg, amely lassan szivárog vissza, hol a feketepuskások, akik a szászok fegyverével hetykén mentek el s most sehol egyetlen lélek a védtelenek oltalmára, de elől hátul tűz és özönvíz, s nincs egyetlen zug az országban, ahol sírástalan telne egy délelőtt a ragyogó nyárelején.

A fejedelem tébolyultabb volt az örülteknél, minden órán új követet küldött utána, minden vész-hírt újonnan izent meg.

Rettenetes napok voltak ezek : minden összeomlott, minden a nyakába szakadt ; nem bírta el a nyomorúságnak e gyászviharát, már ki se mert lépni a házból, borba s búsulásba ölte magát, csak várt, várt és fogát csikorgatta : hol volt az ő ereje a körülötte egyre szörnyebben feltornyosuló bajokkal szemben.

S a hióbbíreknek se vége, se hossza :

Forgács országgyűlést hirdet, fejedelmet akar tenni.

Kendy István vele van s a pápista urakat mind maga mellé hivatja.

Hidy György alkancellár, akit parasztból tett úrrá, Imreffy mellől elszökött, ott hagyta a feldúlt s zavaros életet s átállott Forgácshoz, Kendyhez.

Meghozták a király kiáltványát, amely tizenkét pontban sorolja fel a Báthory Gábor bűneit.

Brassó nyíltan paktál, fegyvert, pénzt küld Forgácsnak.

A fejedelem csak hallgatott, bentről forrt s egyre nőtt benne az elkeseredés, meg volt kötve keze-lába, s vissza akart, vissza kellett ütni . . . Kötél volt a nyakán, amely egyre jobban szorított s mégsem akarta ezt mind elhinni : Még szájában az íze az álmok-

nak, mikor Súlyomkőben Nagy Andrást hívatta : álmokat álmodott : s már egy ilyen szörnyű lidércnyomás : ő be hamar vissza fordította az isten ...

Minden órában új követ.

Radul megjelent Oláországban, Michnét elkergette, az országot kardcsapás nélkül elfoglalta.

Forgács Dévát ostromolja, Bethlen Gáborné maga védi ...

A fejedelem sírt kínjában : Károlyi Zsuzsánna !...

Régi emlékek újultak : látta a Zsuzsánna arcát, hallotta szavát, előtte voltak finom kemény vonásai s lassan körötte mind kialakult, ami hozzáfűződött, asszonyok hosszú sora vibrált föl benne : hetek óta útálta s nem tűrte az asszonynépet ... Kereky Feri elesett s véle eltemették a lisztát :

— Régi szép üdönk, — mondta ivó cimbora társaknak : — fiatalkorunkban irattuk a szerencsés némberek nevét, akiket szerettünk : már kilencszázon fejjül volt a száma s azt mondtuk, ha ezerig való lesz, akkor megtérünk ... no, az isten elébb megjobbított ...

Asztala mindig tele volt népekkel, mert szűk volt az élelem Szebenben s mindenütt takarékoskodtak vele, csak az egy fejedelmi asztal volt bőséges, hát orcátlanok mindent elkövettek, hogy oda csak egy falásra is bejussanak. Nem is volt már más az asztal körül e napokban, csak alávaló s becstelen emberek, csalók, kapzsiak fajja, akik a fejedelemnek minden szavát megröhögték, megéljenezték s szájátátva halották, s közben bendőjüket rakták ... A fejedelem, aki a legsúlyosabb válságban szenvedett, felütötte fejét s elcsodálkozott, kik s mik ezek, akik vele egy asztalnál ülnek ... De Imreffy nem bánta most, mert így legalább neki szabad keze volt : s ő könyörtelenül elűzte mindazokat, akik fölöslegeseek voltak a városban, hogy az ostromra előkészülhessen ...

— Török Kata, — sóhajtott a fejedelem, — a kis személy, a szívem kedvese ... s az a másik Kata!... — s eszébe villant a Kamuthyné almavirág szépségű arca : ugyan megellett-é? ... de hogy? hiszen még nincs ideje ... Uristen : még egy gyerekkihordási idő se telt el, talán csak harmada s ekkora fordulás ...

Úgy ásott vissza emlékébe, a multba, mintha századok mélyébe túrna : Imreffyné . . . drága Imreffyné . . . öreg boszorkányné . . . nem forr a fazék ? . . .

Feje napokon át ki nem józanodott a mámorból s már megutálta az emberfajt, csak kutyájával játszott.

Az urak pedig ittak és reggeltől estig és estétől alvásig mind csak ittak, aki orcátlan dolgot tudott, mind felhordta az asztalra s volt köztük egy Prépostvári nevű, aki megesküdött, hogy a saját feleségét a föld alól is előteremti a fejedelem számára . . .

Már úgy tettek, hogy aki a fejedelem kegyébe jut, csak akkor teljes a dicsőség, ha asszonyát csókjával tiszteli az úr . . .

De míg hallgatta az üres és röhejes szavakat, folyton fülében volt a kint jajgatók s a távolban futók síráma : ült s ivott, bután és komoran, de egy pillanatra sem feledte a szomorúság nótáját, amely a lelkét hasította, szíve folyton szorult s fejét akárhányszor tenyerébe hajtotta és sírva fakadt.

— Szomorú nép, — mondta, — szomorú ország : megindultam előtted s nem jöttél utánam, láttam és nem lattatok velem, kinyujtottam a karomat s nem rohantatok a szó után . . . nyomorultak vagytok, megérdemlitek : bitangok vagytok, baromállatok, csordás kell nektek : a jót meg nem értitek.

Vége van a magyarságnak, mert a magyarságnak vége, mulatni tud s mást semmit : ülni tud az asztal mellett és napot lopni s káromkodni tud még rabolni se tud : a hajduk elveszik az orruk elől a prédát, a szászok elveszik a kezükből a pénzt, az oláhok elveszik a lábukról a bocskort : ők nem tudnak egyebet, csak káromkodni s inni.

Minden keserűsége visszafelé fordult : bárkit szidott, csak magára vette : Forgács hadai körülvették Szebent.

— Hagyjatok el, — mondta, — temessetek el : huszonhárom esztendő vagyok, vén vagyok : nagyot emeltem, megroppant a derekam . . .

Napokig fantáziált :

— Mindenki elhagyott : mindenki meghalt, megszökött : senkim sincs . . .

Kornis Boldizsárt siratta, asszonyokat hoztak neki, kiverte : »piszkosnyakú kálomista asszonyok« . . .

Június másodikán egész nap nem tért magához : deliriumban volt, forrósága volt, hányt, szenvedett.

Jött Imreffy s azt mondta :

— Gyógyuljon meg Nagyságod, jó híreink vannak : Bethlen megjött a Zsily mellett, Déváról elszorította a Forgács hadát. Szerdahelyen alkudott velek s megesküdt, hogy kimegy Tömösvárra, behozza a tömösvári basát.

Hallgatta, hallgatta s azt kérdezte :

— Mi van a székelyekkel ?

Most Imreffy hallgatott.

A székelyekkel baj van : Bethlen a székelyeket haza küldte tavaszi munkára, kapálni, hogyha parancsot kapnak, meg kell jelenniök a táboron. De otthon a székelyeket az urak jobbagyul vetették s robotra kényszerítették.

Ezek nem akartak betörni, lázítók s vezetők támadtak, akik fegyverben tartották a székely parasztokat s a fekete puskások sorra felgyújtották a kastélyokat, ebből támadt a hír, hogy az oláhok itt vannak, de hisz ők is csak úgy harcot vívtak az urakkal. Minden falu egy kis országgá lett, maga tett magának bírót, elfoglalta az uri birtokokat, a jószágot, marhát közös tulajdonba vette, erdők, határok, falu birtoka lett, a munkát közösen cselekszik s az urak családotól menekülnek, mind itt vannak, vagy Bethlennél. Szerencse, hogy a Forgács országhódítása még gyűlöletesebb, az országgyűlésére senki se ment s elő se mertek hozakodni a fejedelemséggel.

— Bizony, nagyságod nagy szeretetben vagy mind ország-világ előtt, — mondta Imreffy, — nincs senki, aki ne szánná boldogtalanságát... s nincs senki, aki ne Báthory Gáborra apellálna a szerencsétlenségben...

A fejedelem e szavakra csakugyan meggyógyult.

Felkelt hevertéből, lerázta betegségét, visszanyerte erejét s azt mondta :

— Kihúzzuk a mi szablyánkat s torkát metsszük az alacsony rablóknak...

Mustrát tartott fegyvereseiről a vár udvarán, már kétezeren voltak, mind jó egészségben s jó ruhá-

san, jó fegyveresen : a szíve dagadt s erői felvirultak, hogy is rémíthette úgy el fejét . . .

— Most három tűz közé fogjuk Forgács uramat, — mondta.

A vár bástyájáról körülnézett a síkon, a távoli hegyekig füstölögtek az ellenség tüzei, a Forgács tábora Szeben körül ökröt sütött minden bokorban . . .

— Csak süssétek, — mondta, — csak süssétek a makkot : Nagy Andrást mindenáron vissza kell hozni pártunkra.

Imreffy megértette : ha a hajduk visszaállanak, most az egyszer nagy szolgálatot tehetnének : ha a Forgács-sereg hátában ellenségül támadnak . . .

Prépostvárit küldte hozzájuk követségbe, ez mindig jó ivó cimborája volt a hajduknak : ennek meg fogják hinni, hogy a fejedelem megbocsátotta a dupla árulást . . .

— Fentről a hajduk, napnyugatról Bethlen hadai, középen mink : ezt nem fogják elviselni : dől-ről a székelyek ! . . . Vége van a plundrának ! . . .

Hivatta a szebeni tanácsot.

Reszketve, lehajtott fővel jelentek meg a várban.

— Megadtam nektek, — mondta, — a testi szabadságot, ha emberségesen viselitek magatokat, meg fogtok kapni mindent fokról-fokra, mit eddig élveztetek : ma azonban segítséggel kell lennetek ! megválnak azután, kicsoda jött bajra ? kicsoda gyújt tüzet a másokra ! . . .

Tízezer forintot követelt tőlük, a tanács rémülten bizonygatta, hogy mindnyájan koldusok.

— Menjetek Brassóba, s a többi szász székre, kérjétek kölcsön : vagy minden kegyelmességet visszaveszek.

A pénzt is előteremtették s úgy oldódott minden, mint a karikacsapás : a várat Forgács ostromolni nem bírta, még a külváros falait sem támadta meg, ellenben a várból nap-nap után kirohantak a táborozókra s a félig sült pecsenyéjüket ők ették meg orruk elől . . .

A fejedelem egy hét múlva nem is az az ember volt, aki előbb : megint tele tűzzel, vérrel s akarattal, megint maga tárgyalt, tervelt s rendelkezett.

Prépostvári meghozta Csonka Bálintot.

A fejedelem ölelését küldte Nagy András bátyja.

nak, érte ő mi történt, nem is rója fel, ő sem tett volna mást s még aznap parancsot írt a székelysége, hogy felüljenek, Bethlennek, hogy támadjon.

Forgács pedig csak vesztegette a napokat s heteket s mit sem csinált: ugyanúgy járt Erdélyben a seregével, mint Havaselvén kint a fejedelem. Mintha megnyertek volna mindent, a sereg felbomlott s szétszlott, mint a varjak a pusztán, rabolt és mulatott s nem volt semmi hatalom, amely össze tudta volna őket fogni.

Ennyi volt a hadviselés rendje. Azt még meg lehetett csinálni, hogy ilyen olyan sereget összetoboroz valaki s azzal megindul s jól-rosszul meg is érkezik egy bizonyos pontra, a megtámadott ország közepébe, ahol senki sem várta, senki sem szegült ellene, de hogy a sereget valaki azontúl is együtt tartsa s készen vigye szükség esetén akcióra, azt sem magyar, sem német, sem erdélyi, sem oláh, sem lengyel haddal megcselekedni nem lehetett. Forgács épúgy nem volt ura hadának, mint ahogy terve sem volt, célja sem volt, mit kell cselekedni. Ott állott hetekig Szeben nagy falai alatt, s egyetlen ágyuja sem volt, a kolozsvári vár ágyuit hozatta le, azok azonban hasznavehetetlenek voltak s a szállításuk is oly nehézkes, hogy egy lövést sem tudott velük leadni. Nem volt tehát mit tennie, várt. Várta, hogy majd csak eldől vagy jobbra, vagy balra, várta, hogy az erdélyi urak beteljesítsék, amit ígértek, de az országos rémület hatása alatt s Báthory Gábornak még meg nem tépett nimbusza miatt Kendy valóban semmit sem tudott elérni.

Ettek tehát s ittak a fővezér asztalánál s a legcsodálatosabb dolgot művelték: egy olyan országban, ahol a bennszülött lakosság az éhhalállal küzdött az évekig tartó háborúk, a rossz termés és a nagy állatdög miatt: a hódító sereg duskálkodva s vígan tudott lakni. A háború szörnyű módja.

S csakugyan addig s addig, míg az idő meghozta a fordulatot. Forgács hamarabb megtudta, hogy három hadsereg gyűl ellene, vagy csak vaklárma ijesztette meg, de egy reggel felszedte sátrait s eltűnt Szenterzsébet s Bongárd hegyein át. A fejedelem épen a nagy közös támadást várta már s im Péter Pál

napján reggel nincs ellenség sehol, ellenben helyettük megjött s leszállt három hadsereg.

Kiscsúr felől, északon a hajduság, mely nyomon követte Forgács hadait, mint a kóbor ebek csordája a nyájat s estére nyugaton, Kistorony felől török kopják erdeje setétedett. Bethlen Gábor Zülfikár temesvári pasát tízezer törökkel hozta s mivel útban kapták Omer pasát, aki az oláhországi hadak hírére ült fel a nagyvezér parancsára, ahogy őrzője küldenek a város utcáira a békebontó elemek megijesztésére, őt is magukkal hozták. A törökök szörnyű áradata, mint sáskahad vonult végig a gyönyörű völgyön, iszonyú emléket hagyva mindenkiben, aki látta, hogy ime, csak egy kiáltást merészeljen valaki tenni s már itt van a pogány sáskányi hadával, hogy megfojtsa minden életet és minden gondolatot.

Csak Báthory nem számította így: ő erejének teljét érezte meg e hadak ily gyors megjelenésével. Hogy a dicsőséget olcsón megszerezze, várbeli ezreit utána eresztette már reggel a Forgács szökött seregének, Medgyes felé utol is érték, megverték szekereseit, elszakasztották podgyászát s lakodalmassal hozták meg másnapra a hetyke dicsőséget.

— Most, most volna ideje valami szépet és nagyot cselekedni, — kiáltott a fejedelem, de nem tudta, hogy mit lehetne.

Úzni Forgácsot, nem sokat ért, az már egerutat nyert s majd csak kerüljön be Oláhországba, ott végez vele a nyomorúság. Brassót elfoglalni, jó volna, de ennek még titkát sem akarta elárulni, hogy mint Szebent a hajduknak, ezt a törököknek ajándékozza?

Bethlennel most találkozott Tergovistye óta, megölték, megcsókolták egymást.

— Átkozott dolgok, — kiáltotta előtte, — ötvenezer török, cigány rondaságba, cafatos, tipertes rothadt piócák.

Vad keleti nyüzsgésben zsibongott, éhesen, vadul a török sereg köröskörül a vár alatt.

Volt esze, hogy egyet sem bocsátott be belőlük a várba, hanem nagy lakodalmat indított a vezérek tiszteletire, a szebeni mezőkön.

— Köszönöm neked, testvérem, hogy behoztad

és soha el nem felejttem ez dicsőségedet, csak egyet, egyet még! — ölelte Bethlent.

— Mit, felségeś uram?

— Küldd ki, küldd ki minél előbb őket...

Bethlennek kétnapi okos munkájába került, míg kibeszélhette a törököt az országból. Előbb elment Zülfikár rendes szép hadával, aztán lassan húzódott el Omer, akinek népe még a török vad fegyelem melett is a magyar hadak módján terült el a vidéken. S csak azért lehetett elvonultatni, mert Forgács népe úgy letarolta a világot, hogy még a török sem lelt többet legelni valót...

Amennyire várta a fejedelem e hadakat, oly nyugodt lett s boldog, mikor eltűntek s tiszta lett Szeben környéke.

— Most a magunk dolgára, — mondta s Brassó alá eresztette a népet, de hamar, míg Bethlen meg nem jön, aki Omer basát maga kísérte el, másképp soha ki nem lehetett tudni az országból.

VII.

Remélte, hogy Forgácsot még befogja Brassónál, de mire odaért, az már mind kitakarodott az országból a szorosokon, nagyon meleg volt neki s most ő nem bírt uralkodni a seregén, hogy ne olyan gyorsan előre.

Ellenben Sorbán Ráduly, aki a brassaiak hívására jött be, hogy Forgáccsal egyesülve megismételje ugyanazt a tréfát, amit néhány éve Mihály vajda csinált, aki Bástával együtt lepte s igázta meg Erdélyt, nem akarta feladni a harcot ily olcsón s Weiss Mihály tanácsára megbujt a brassai külvárosokban népével s mozdulatlanul várta, hogy a fejedelmi hadak gyanutlanul közeledjenek a városhoz.

Voltak derék székelyek, akik ezt a hírt meghozták a fejedelemnek, de ez semmibe sem vette, sőt vágyott a harcra:

Imreffy tanácsolta, várják be Bethlent, aki pár nap múlva utánuk jön, de a fejedelem nevetett:

— Azt a lélekadta, csak nem ijedtek meg egy pár fejszés oláhtól!

Minden idege forrt, soha még csatát nem állott s a kard nem akart megmaradni a markolatjában az oldalán.

Dél elmúlt, mikor a sereg Brassóval szemben föl érkezett, Kamuthy is mondta, hogy jó lenne visszább húzódni s bátorságosabb helyet keresni, mert a sereg nagyon rendetlen . . . A fejedelem a napra nézett, mely már lefelé indult s azt mondta :

— Semmi baj, ma már a ravasz nem búvik ki a lukból, maradjatok csak itt, mutassátok meg, hogy kacagtok rajta !

S még közelebb, a hóstát alá vitte a sereget.

Szó sincs róla, senki sem félt, hogy a nagy hadaktól oly játszva megmenekültek ; ahogy a ködöt sem cséppel, sem hadaróval el nem oszlathatja az ember, de a nap egy pillanat alatt felszíjja, most semmibe sem vették a dolgot, az ellenséget, amelynek nyoma se látszott, sokañ is voltak, jó lovon, jó fegyverrel, segítséget is vártak, reggelre a hajdukat, pár nap mulva Bethlent, másfelől a székelyeket, biztos volt benne mindenki, hogy Brassó úgy megroppan a markukban, mint a dió.

Csak a hajduk, azok nagyon hiányoztak. Együtt indultak el Szebentől, de azok az utak rosszasága miatt külön szakadtak Ósínkánál, hogy két falkában ereszkedjenek le a Barcaságra ; a fejedelmi seregek a zernyesti úton jöttek, ők felkerültek a Feketehegy felé. Ez bosszantotta a fejedelmet : ezek a gazok már megint spekulálnak, kívárlják, hogy mi lesz, még soha meg nem jöttek idejére, még soha harcban részt nem vettek s persze, minden zsákmány az övék . . .

Mikó Ferenc, a Bethlen Gábor fiatal deákja ott volt a fejedelem közelében s mikor látta, hogy hol akarják megszállatni éjszakára a sereget, Szentpéter felé a nagy árok és part előtt, ijedten szaladott Imreffyhez :

— Nagyságos uram, meg ne álljunk itt, — mondta neki, — mert én gyerekségemtől ismerem ezt a helyet, itt, ugyan nem lesz bátorságos a megállás.

Imreffy gondolkozva nézett a fiúra, a fejedelemnek szólt :

— Felséges uram, ez a gyerek beszéli, hogy

itt nem bátorság a megszállás a nagy árok s víz miá, s igaza ne legyen!

De a fejedelem nevetett:

— Inába szállt kegyelmednek a vitézség, hogy gyerekek szavára így megijed.

Imreffy vállat vont: no hiszen reggelig csak nem lesz baj.

De alighogy leszállottak, kezdenek a vár felől mozogni a seregek. Egyik sereg a másik után jó kifelé Óbrassóból. Ugy délután három-négy óra tájban egyre több sereg kezd kitorlódni s végre az egész had megmutatja magát.

A fejedelem Imreffyvel, Kamuthyval egy bokros helyen állott a dombon s nézték az első fegyvereseket.

Rögtön parancsot adott a fejedelem a harc elébe állásra.

Imreffynek kivörösödött az arca, mert hiába volt legfőbb generális, mégse volt igazi katona. Kamuthy nevetett:

— Ezekkel a koszosokkal, — mondta, — ez a bccskoros, mezitlábás olá had? ... ha ráordítok, meg se áll az anyja kínjáig.

Harsány hangon parancsolták a katonákat, hogy szembe álljanak, a lovagok lóra szálltak, sátorokat összehányták, szekereket útnak indították, nagy kavargás, futkosás volt, a fejedelem egy kis izgatottságot érzett, boldog volt, most végre harcra kerül. Szinte csodálkozott, hogy szembe mernek vele szállani, már beleélte magát, hogy hírével, nevével elkergeti az ellenséget.

Mikó Ferenc újra előbujt s dadogva mondta, mert egy kicsit hebetelt, hogy:

— Nagyságos uram, alázatosan instállok nagyságodat, a fellegrvárbul minden mozdulásunkat lássák: azért támadnak meg, mert az ördögárok előtt vagyunk, csináljanak valamit, hogy elébe menjünk szabadabb helyre.

— No né, a tojás okosabb a kakasnál, — mondta Kamuthy harsány nevetéssel, — majd holnap mondd meg szép öcsém, mi bajod.

Mikó Ferenc, aki csúnya kis vereshajú ifjú ember volt, szeplős is, lángvörös lett s gondolta magában, ennek rele se tréfa, jó lesz itt vigyázni magára,

s azt nézte, merre jut közelebb szükség esetén a Bethlen Gábor felé vivő úthoz... Utóvégre őneki nem az a parancsa, hogy megharcoljon, hanem hogy a gazdájához menjen. Olyan helyet keresett hát, ahonnan futni is lehet.

A fejedelem folyton félt, hogy egyszer csak mégis visszafordulnak amazok s megállanak, vagy elfutnak, vagy eltűnnek, mint az éjjeli kísértet, csak nem bolondok, hogy szemtől-szembe belejöjjenek a kard élibe s a kopják hegyibe.

De azok csak jöttek rendületlenül s minden pillanatban közelebb tűnt fel a barna condra s a fekete süveg bőrtömege.

Már az ordításuk iszonyúan hallatszott, tele torokból üvöltöttek, mint a csikaszok, az ember gerincébe állott a hideg, akármilyen bátor is volt különben. Magukra várták a támadást, s ez az ellenséget még jobban megbátorítja s veszekedett dühvel vágtak neki a magyar seregnek.

Egy pillanat alatt eszeveszett gombolyagba kavarodott az egész sor, végig a hajláson, az árok mentén. A fejedelem kivont szablyával állt almás török lován, csillogó arany sisakkal, rajta drágaköves kócsagforgó s csodálkozott: Ez volt a legnagyobb érzése, hogy csodálkozott: valami lelkesedés dagasztotta a szívét, szerette az ordításnak azt a szörnyű zsivajgását: így kutyák! így emberek! vágjatok! öljetek! értem!!... Üsd, vágd, szúrd, ordította maga is.

Csak egynehány percig tartott, akkor valami érthetetlen dolog történt: épen azt figyelte, hogy a balszárnya előre hajlik; a magyarság az oláhokat betörte, beszakította s ráhajlik ott alól s sarlóformán vág be az ellenség hátába, mikor azt látja, hogy mellette köröskörül eszeveszett futás kerekedik s fejszés oláhok a szeme láttára vágják a meghátráló vitézeket, őt magát is elkapja a rémület, amin uralkodni nem lehet, lovát hátráltatja, akkor nekiugrik egy kis szász ember s hosszú kopjával feléje szúr, ő a nyeregből kihajlik s karddal nyakon vágja a támadót, hogy az lebukik véresen, de a lova már fordul s futni kezd felfelé a part mellett, akkor lövés éri a lovat, kidől s ő messze elrepül, be a cserjék közé, hirtelen

meggondolja, fogja a forgós arany sisakját, messze ledobja a fejről s vége a fejedelemségnek, vége a parancsnak, uraságnak, bele a sárba, keresztül az árkon, mellette, körölte futó legények, utánuk az oláhok, szászok szörnyű ordítása s ő mászik mint a vidra, fut mint a farkas s hallgat mint a nyúl . . .

Lélekzetfúlásig szalad s kapaszkodik fel az átkozott part túlsó felén s a golyók csak úgy repkednek körülötte s nincs senki mellette, hova lettek a vezérek, a kapitányok, hadnagyok s feneketlen mocsár köröskörül, amiben nem lehet mászni előre s egyre több, iszonyú, sárba csavart magyar katonája körülötte :

— Erre, erre, nagyságos uram, — kiáltja egy hang, jó inasa kiáltja, Lónyay Farkas s kezét nyújtja, — erre, erre, nagyságos uram !

Egy kis dombocskára mászik fel s elnyúlik : már az az érzése, nincs semmi veszély, már nincs magára hagyva : már mások gondoskodnak róla : immár fejedelem, akinek élete nem az övé, mások dolga annak vigyázása.

Hamarosan többen gyűlnek össze, ő két lábon áll, úgy nézi a mocsáron átvergődőket s a parton futókat.

— Feküdj le, — ordítja egy hang, — mind ide! — feküdj le, az isten döglesszen meg, mert ha odamegyek leütlek !

A fejedelem odanéz : neki szól ez ? Akkor hallja, hogy mondja Lónyay Farkas :

— Vágjátok le azt ott : a fejedelem őnagysága áll itt . . .

— Vágjátok le, — ordít rá dühében a fejedelem, s boldog, hogy a szava foganatos : rövid dulakodás után leszúrák a dühöngőt.

De akkor lefekszik s úgy nézi kimeredt szemmel, hogy úzik a parton szekereit a szászok s oláhok . . .

Elnyúlik a földön, a sáros fűben s egész testét megrázza az indulat.

Sokáig csend van a sások és cserjék, fűzfabokrok között, akkor egy hang így szól :

— Nem volt olyan kopjás had, akármicsoda vitéz, hogy ott utat nyithatott volna az árok szélén . . .

Másik hang ezt mondta :

— A jó isten keze, testvérek ! A jó isten így

akará megismertetni magát. Így büntetett meg minket az utálatos rossz olá nemzetség által...

A fejedelem felpattant: tovább.

Úszva ment át a túlsó vizen s úgy kapaszkodott Botfalu felé, ott székelyek jöttek szembe rá, azok megismerték s éljenezni kezdték szokásuk szerint.

— Mennyien vagytok, — kérdezte tőlük.

Nem sokan voltak. Ötven-hatvan ember. Nem lehetett velük semmit kezdeni.

— Szebenbe, Szebenbe, — mondta, — vezessetek váramba!

Lovat adtak alá, s úgy mentek, elvezették Földvár, Szunyogszéken át a fogarasi útra.

Közben bealkonyodott s a szétszórt sereg ki merre tudott menekült a hegyeken át, mind Szeben felé, csak az Olt mellékén verődtek újra össze.

Mire a fejedelem odaért, már mindenki tudta, hogy a hajduk áruiaása mindennek az oka, mert megszöktek, alig hogy elváltak a fejedelemtől, megállottak s visszafordultak, s amily gyorsan csak tudtak, mentek vissza hazájukba.

Minden dühe és haragja Nagy András ellen fordult s kínjában az istenekhez imádkozott a csillagok felé, hogy csak egyszer még, adja kezébe az isten Nagy Andrást...

Sárkány faluban megállott s kiadta a parancsot, hogy oda gyűljön minden hadinép.

Csatlósok, futó s lovas katonák mentek szanaszét, hogy összeszedjék a szétszórt sereget s hajnalban már csakugyan elég ielentékeny része együtt volt a brassai csatának.

A fejedelem átöltözött s komoran ült köztük, s a fejét csóválta, az eláporodott embereket nézte: ezt nem hitte volna; hát ez a csata? Imreffy is megjött, egész bandérium élén, olyan rendesen, takarosan, mintha sétából jönne: ez imponált a fejedelemnek, aki világért el nem mondta volna, hol s merre járt az éjszaka.

Ezt a napot ott töltötték, estére jött másodmagával Mikó Ferenc, aki olyan volt, mint egy ki veres ördög: már megjárta Bethlen Gábort s azt a hírt hozta, hogy a főkapitány Szakadátnál hál, hajnalban jön számtalan török hadinéppel s négyezer végbeli

vitézek is vagynak vele, akik most jöttek át a Vas-kapun.

A fejedelem szeme könnyes lett :

— No, ha a szerencse most így meg is játszott, — mondta, — de az istennek csudálatos dolga, hogy az embert megrettenti s bünteti : holnap annál nagyobb kegyelmességét fogja mutatni !...

Kévés kísérettel Szebenbe indult, amint pity-mallani kezdett, a többi hadaknak Imreffyvel azt hagyta, Bethlen Gábor mellé rendeljék magukat. Mikó Ferencet megismerte, hogy ő volt a csata elején a bölcs tanácsoló ifjú s megajándékozta saját képére vert ötven arannyal s egy jó lóval.

A kis legény boldogan eresztette az aranyakat tarsolyába s megfogadta, hogy ezekből egyet is fel nem vált s el nem költ, hanem félreteszi jobb időkre, mikor majd egy kis udvarházat ragaszthat rajta. Nagy úr lett egyszerre. Levéllel, követséggel ment vissza urához s ötven lovas kísérte az úton.

A fejedelem Bethlennel Fogarason túl a mezőn találkozott, kezét fogtak s őszintén elmondta, mi történt rajtuk.

Bethlen vigasztalta :

— Ne törje, marja magát nagyon felséged, a hadban a szerencse forgandó, talán isten akaratja volt, hogy az első próbában el ne bízzuk magunkat, mert aki hamar nyer, hamar veszít.

— Élek, halok, ráteszem országomat, fejedelmi süvegemet ! — mondta a fejedelem, — de Brassót megveszem. Téged bízlak meg vele, hogy ezt a dicsőséget érd, szívem legfőbb vágyát teljesíthesd.

Bethlen lesütötte szemét : ellentmondani nem lehet, bár fájdalmas volt neki az ostrom, átvette a parancsot, hogy hadaival, törökökkel, székelyekkel megszállja a várost.

A fejedelem tovább indult :

— Meghivom kegyelmedet mind hadastul, aznap, melyen Brassót beveszik : olyan áldomást tartok, hogy emlékezetes lesz s Bethlen Gábor olyan jutalmat vesz, amivel egész világ előtt dicsekedhetik.

Bethlen fejét meghajtotta, kezét fogtak, elváltak, a fejedelem ment Szebenbe és ő Brassó alá.

VIII.

— Brassóért nem adom oda a fejemet és a ti fejeteket sem, — mondta Bethlen.

Ez volt minden szónoklata, amellyel Brassó ellen vezette a hadat, de ez, mint a futótűz terjedt el s minden embert kibékített, megnyugtatót s lelkesített.

Később még ezt mondta:

— Brassó a mienk: bírnunk kell, mint a régi köpönyegünket: ki vásárolja meg a tulajdon házat mégegyszer, amit maga épített s el nem adott? ... Brassót meg kell kapnunk: de nem vérrel s vassal: Brassót nem a fegyvereknek kell meghódítani, de a szíveknek kell hozzánk kötni.

Letanyázott a hegyeken innen s két tucat kémet küldött ki, figyeljék meg s hozzanak hírt, hogy az oláh vajda nem jön-e utánuk a győzelemtől neki-bátorodva.

Másnap reggelre már jelentették, hogy mindenütt csöndesek az erdők, az utak, sehol semmi. A Brassó alá küldöttek azt a meglepő hírt hozták, hogy a parasztok azt beszélik, hogy az oláh sereg megszűnt.

Erre gyorsabb tempóban haladt befelé a brassai utakon.

Nyugodtan, rendesen, a legszorosabb rendtartással, kemény akarattal fékezte a sereget s gyakorolta a szabályos előnyomulásban. A fejedelem hebehurgia brassai csatája jó lecke volt s mindenki oly erősen fegyelmezte magát, mint csak tőle telt.

Végre magából a városból is kaptak hírt. Arról, hogy a brassai csatában a halottak összehámlálásánál kiderült, hogy magyarok elestek három négyszázan, oláhok azonban ezeren felül: ezzel szemben szászok közül alig tíz-tizenkettő hiányzott. Ezen nagy féltékenység tört ki, mert Radul a szászokat árulással vádolta, kivált, hogy ő maga is majdnem ottmaradt, egy magyar már a kopóját is oldalának akasztotta, csak a körülötte levő emberei mentették meg. Az oláhság a vajda haragjának hírére azonnal fosztogatni, rablani kezdte a szászokat s harc támadt a két nép közt, aminek vége az lett, hogy Brassót több helyen felgyújtották, de a szászok az egész

csőcselék oláh sereget kiverték a városból s az eltűnt a hegyeken át, a vajdával együtt.

Bethlen a legnagyobb nyugalommal s renddel vehette körül Brassót, elállotta annak minden útvonalát, hogy senki a kapukat meg ne közelíthesse.

A török sereget beküldte Havaselvébe, hogy Sorbán Radulyt elűzze.

— Csak menjetek, — mondta Omar pasának török frázisokkal hízelegve a török ízlésnek — tekintetes és nagyságos pasa, Isten nagyságodat éltesse s egy napját sok ezerré tegye, a győzhetetlen császár szolgálatában kedves jó szerencsével látogassa: csak menjetek: Sorbán Radul az átkozott kutya, amilyen könnyen visszafoglalta országát, oly könnyen el is veszti azt...

Számolt azzal, hogy Brassó ellen kapuőrnek ő maga is elég lesz a magyar hadakkal s valóságos isteni segítségnek találta, hogy a török-tatár hadaktól ilyenformán újra megszabadult s nem kellett velük leéltetni, lelegeltetni ami még a sok dúlás és pusztítás után a vetésekben megmaradt a szegény Barcaságon.

Míg ő azzal foglalkozott, hogy valóságos ellen-erődítményeket emelt a várkapukkal szemben, addig sok idő eltelt, azalatt a fejedelem Szebenben országgyűlést tartott s erős csatákat vívott a rendekkel és önmagával.

Törvénybe kívánta iktatni a székelyeknek saját akaratából adományozott szabadságot, ezzel szemben hajlandó volt engedményeket tenni más téren a nemesség kárpótlására.

A hangulat izzó volt, hosszú beszédek voltak, felhányták a fejedelemnek, akivel szemben a brassai veszteség óta merészebbek lettek, hogy folyton a nemesi rend ellen dolgozik: már Széken az volt első tette, hogy a nemességre szabadította a paraszt katonákat s most a székelyek felszabadításával, az ország harmadát elrabolta a nemesi státustól...

A fejedelem, kinek a tanácsház balszárnyát lakásul rendezték be, az egész városból egybehordott legszebb butorokkal, nem sokat törődött a »fecsegő haddal«, mulatott s ivott, átengedte magát ismét féktelen vére tombolásának: csak egy intésébe kerül

s azzal a negyven-ötven emberrel akkor végez, mikor akarja.

A muzsikások folyton húzták, fújták, a nótások szakadatlan gajdolták a fejedelem kedves nótáit s a szép asszonyok csak most kezdték el a nyári farsangot istenigazában. Prépostvári Gyurkó feleségét felhozta a várba s egyszerre átalakult a levegő: ez a nő egy nagy, kövértestű, de babaarcú s lelkű szép asszony volt, aki gyermeki ártatlansággal, kacagva és virulva vonta egész nagy rokonságát magával s minden ismeretségét: isten tudja honnan s hogy, de ennyi szép nő sose volt a fejedelem körül: Imreffynének, Dengeleghynének s a többi dámának legfőbb gondja volt, hogy a fejedelmet elzárják a többi asszony elől s a saját boszorkányos varázslatuk alatt tartsák: Prépostváriné nem volt irígy, ő csak mulatni akart s nem politizált és nem rabolt: ő csak kacagott és hízott.

Hetek teltek bele, míg a fejedelem az oláhországi táborozás után a Fogács által megszállott Szeben után s a brassai csata nagy megrázkódtatása után kitombolta magát egy egészen felelőtlen s ártatlannak látszó nagy nekibuzdulásban. Olyan jó dolga volt s oly titkos tervei, hogy Géczyt is kihivatta Konstantinápolyból.

Géczy sietve jött meg s hogy portai követségének sikertelenségét feledtesse, majdnem belebújt a fejedelembe, úgy szolgálta kegyét.

— Tisztára az Mahomet paradicsomja, nagyságos uram — mondta Géczy hízkelve, mikor megjött s pámult a nagy dáridókon.

Ez időben a törökösség, mint valami édes méreg csiklandozta a keresztyén, főként a protestáns úri rend kíváncsiságát. A reformáció felvilágosította az elméket, hogy az embernek szabad vizsgálódnia a világ minden dolgai felett, »mindeneket megpróbáljatok, — mondta a biblia népszerű tanítása — s ami jó megtartsátok, ami rossz elvessétek . . .» Így a katholicizmus sötét, vak s bírálat nélkül minden ellenkezőt elvető és megsemmisítő zárkózottsága helyett, kíváncsiság, minden tudománynak kútfeje s dajkája fordult az ismeretlen dolgok felé. A török rendkívüli hatalma, mindent eltipró, mindenben uralkodó ereje imponált s a törökkel való személyes érintkezés ízt adott

titkos keleti bujaságok, gyönyörök élvezetéből. A megfoghatatlan varázsa nagyobb, mint az ismerteknek lenyűgözése. A fejedelem Géczytól kívánta, hogy bevezesse a török miszticizmusba...

Egy éjjel aztán néhányan voltak együtt, Prépostváriné s még két-három asszony s néhány, már a törökségbe belekóstolt ifjú, s Géczy keleti termet rendezett be, szőnyegekkel s heverőkkel s az annyira titkos és tiltott dohányzás mellett beavatta a fejedelmet a mohamedánizmus titkaiba.

— Azt úgy értse meg nagyságod, — mondta s imbolygó füstfellegek közt kezdett beszélni a szent tanításokról — hogy a török tudomány szerint a paradicsomnak oly kapui vagynak, hogy egyik szárnya a másiktól százezer esztendeig járó földnyi messzeségre vagyon... Az ő kőfalának épületének fele arany mészből, fele ezüst mészből áll, tapasztása pémából vagyon s nyolc kapuja vagyon s minden kapuján hetvenezer tágas mezője vagyon...

Megszédülve hallgatták a százezer esztendei járó földeket s a nők csiklándva kacagtak fel.

Géczy, mintha maga is törökké lett volna, szinte török áhitattal magyarázta az Alkoránt:

— Mindenik mezőben hetvenezer palota vagyon rubintból, mindenik palotának hetvenezer kerített udvara vagyon Hiacinthusból, mindenik udvarban hetven-hetvenezer házak vagynak aranyból, mindenik házban hetven-hetvenezer ablakok vagynak fejr ezüstből, minden palotán hetven-hetvenezer trónusok vagynak aranyból s mindenik trónuson hetven-hetvenezer nyoszolyák vagynak ragyogó ezüstből és drága bíborból...

A nők, a rettentő számoktól elámulva felvisongtak, de Géczy határtalan komolysággal folytatta:

— És mindenik ágy körül hetven-hetvenezer leányok vagynak paradicsomi fényességből.

Egymás keblére bujtak, libabőrös kéjjel csiklandozta szívüket a csodálatos.

— A paradicsom hajléki olyak, — folytatta Géczy — hogy ha minden teremtettt állatot egyik terembe bevisznek is, mind befér... Ott nap, hold nincsen, hanem az Empireum égnek fényességétől világosodik az paradicsom.

— A paradicsomnak lakosi pedig mind mezeytelen orcával járnak s aki az Paradicsomba bėjut, annak kaftánnya meg nem avasodik, maga is meg nem vénheszik, sem álmom soha reá nem megyen, sem beteget nem szenved és egy férfiúnak száz férfiúi erő adatik ételre és italtra és asszonyállattal való öszvemenésre és mikoron enni és innya leűlnék, negyven esztendeig veszteg űlnék, esznek, isznak és közösödnek. Gazdagok lesznek. Harmincháromesztendős korbeliak lesznek, mint a Jézus próféta. Szépségesek lesznek, mint József. Illatosok lesznek, mint Mahomet. És mindennek tíz ujjában drágakövek lesznek tiz-tiz gyűrűben, mert: az uristen adta néktek az Paradicsomot ez világi cselekedetekért...

A fejedelem hallgatta, és belekábult és mint gyújtó méreg itatta át az ereit s csontjait a buja idegen szó; hevert a heverőn, nagy szemeit a mennyezetre függesztve, aztán szemét lassan lehunyta, száját megnyitotta s sűrű borkábulatában a szavak idegen, soha nem hallott ízét itta:

S Géczy halkan, dudolva, komolysággal folytatta a napkeleti mesét, amely a magyarok ősi meséihez is úgy odaillik.

— Szól a felséges isten a Paradicsomban a hívők-höz: óh én szolgálaim, az én szómat ne halljátok többet mástul, most magamtul halljátok közbenjárás nélkül: annakokáért én, isten, ha én immár köszöntöttem az én szolgálimat, szükség, hogy engemet ők meghallgassanak. De óh én szolgálaim, mért rettegtek én tőlem: hallod-é Rézmán angyalom, ezeknek az én magam eledeléből adgy, hadd egyenek, bort is adgy inniok... Mindgyárást az angyalok gyöngyből, rubintbul asztalokat és ezüstből tálakat, azokból sok külömbféle étkeket hoznak, az mely étkeket soha senki sem látott... Azokból esznek, isznak s ott sem tűz, sem nap nem léssen; mond akkor az isten: adgy elég bort inni az én szolgálimnak, azért az Rézmán angyal megparancsolja és mindgyárást az menyei szűz leányok gyöngy- és rubintpoharakat hoznak, bort; az hiveket itatják és Istennek hálákat adnak. Azután mindenik emberre hetven-hetven kaftánt adnak, fényködből teremtetet, melyeket soha senki sem látott, sem fűl nem hallott, annak utána az isten

felettük egy felhőt támaszt, amelyből illat, eső és színharmat pereg, ismét más felhőt támaszt, amelyből a Hurin Ayl, az Paradicsombéli szűz leányok jönnek és mindenkinek hetven-hetven szűzleány és hetven-hetven szép gyermek adatik, igen ékesek. És mond az isten Rézmánnak: Mondd meg az én szolgálóimnak, ez hely melyet nekik adtam, igen főhely, nyugodgyanak abba és mondanak a hivek az istennek: Uristen, mindenek meg vagynak, semmi fogyatkozásunk nincsen, csak kívánnuk az te szemednek nézését...

Már mindenki hallgatott, mindenki szanaszét feküdt, hevert s csodálótó szemmel bámultak a Géczy arcára, amely magába merült s különös különös volt, az ablakon besütött a hold s a görögtűztől bíbor-vörösek lettek a falak, mintha a szavak színe festette volna meg.

— És akkor mondja az Uristen Dávidnak: Dávid király én udvari énekesem, kezd el és olvasd a Soltárt... akkor az isten a Dávid szavát hetvenszeresre változtatja és igen ékes nótára fogja s oly megmondhatatlan édessé teszi, hogy a madarak is azt hallván, énekelni kezdenek. Akkoron mond az Isten Gábiel angyalnak: az Dicsőség látásának homályát vedd el az ő szemükről! Azt mindgyárást elveszi és akkor a hivek: színről-színre látják az istent... Mond az isten: Tű én hűveim vattok, én is kegyelmes istenetek vagyok, ezután semmi bánatotok nem lesz és félelmetek nem lesz, mert immár énnékem szenteim, választottaim és barátim vattok: békesség tinétek, boldog népek vattok...

Már a szava egészen halk volt, mintha révülésbe esett volna, s az előbb rikoltozva tomboló társaság egy csapásra, megbabonázva s elálmélkodva meredt Géczyre, aki folytatta:

— Haszen doktor azt mondja: Ezernyolcvan esztendeig néznek reá, isten színére, egy végben és azután arccal leborulnak és az istent imádják, de az isten mond nekik: én hűveim és szolgálóim emeljétek fel a fejeteiket, mert most nem leborulásnak, hanem örömeik és ajándéknapja vagyon...

Ezzel Géczy felemelkedett helyéről s kezeit

keresztbe téve, törökmódra hajlongani kezdett s török szavakat mormogott.

Szinte félve, dideregve nézték, mint a búbájost, aki most mindnyájukat megrontja.

Géczy körülnézett, hirtelen megijedt a túlságos hatástól, amit reájuk gyakorolt, mert a törökösség üldözött volt és semmi a haláltól meg nem ment-heti, ha nyilvános lészen.

A fejedelem mindnyájukat elküldte, csak Géczy maradjon.

Kábultan feküdt s a nagyszerű tervről kezdett szólni, amit szívében táplált :

— Abban nevelkedtem, hogy a törököt, mint a rühes kutyát utáljam és megvessem : de te most vélem megkedveltetted a törökséget és én azt akarom, hogy a török hadak az én pálcám alá jöjjenek . . .

A szeme izzó volt, szinte fekete lángok csaptak ki belőle.

— Azt már megértettem, hogy a török nem akarja, hogy én túlságosra nőjyek . . . Azért nem adott engedélyt a moldvai s lengyel háborúra, azért űzött vissza Tergovistyéből, mert érzi, hogy Báthory s a szultán ketten el nem férnek ez világon . . . De én nem adom fel a harcot s kívánom, hogy maga akarata s tudtán kívül is szolgálja legyen Báthorynak . . . Hallod-e, ha ő nem bocsát be a keletre s nekem nincs erőm arra, hogy magam forduljak szembe az egész világgal : e rongy, rothadt, semmi ország ebben nem segít : azt akarom, hogy sarkam igazi földön vet-hessem meg : Magyarországot akarom . . .

Géczy ijedten s csodálkozva hallotta ezt a várat-lan eredményét az ő török prófétálásának.

— Hogy lehet a törököt rávenni arra, hogy meghódíthassam velük Magyarországot ? . . .

Géczy hallgatott. A fejedelem kitört.

— Nem kell hozzá semmi, csak engedély s egy csapásra az ölembe hull : a Forgács serege, az egyetlen számbavehető sereg, amit ki tudott állítani odaát az ország, szétszórva bujdosik valahol a moldvai, a lengyelországi havasokon s idegen pusztákon, ha visszatér is valaha Kassára, ennek nem lesz sem kedve, sem hitele, hogy új harcra menjen . . . Ha most

gyorsan sereget lehet összeszedni, még őszig Pozsonyba jutnék...

Géczy maga is megborzadt. Oláhországon keresztül jöve, látta a tönkredült országot: Erdélyen át, látta az elpusztult világot, ez vár Magyarországra is?... A Báthory háborújától egyebet mit lehet várni, mint pusztulást...

— Isteni és felséges gondolat, — mondta azért hangosan, — ehhez hasonló emberi főben még fel nem támadott.

— Feltámasztom Bocskay idejét — ugrott talpra a fejedelem boldogan, hogy a legelső embernél, kinek tervét elárulta, ily lelkes s elragadtatott visszhangot keltett, — engedje el a porta az eddig meg nem fizetett adókat, adjon százezer aranyat kölcsön, adják ide Moldva s Oláhország erejét, rendeljék alám a budai, temesvári basákat s az egrit, meg az országban levő török hadakat, én az erdélyi hadsereggel, a székelyekkel s vármegyékkel és a hajdukkal őszre átadom a győzhetetlen császárnak egész Magyarországot, Pozsonyig.

Géczy csak azt felelte:

— Felségedé a gondolat, szolgálké a végrehajtás s valamint Isten előtt minden ember egyenlő, Felséged előtt mindnyájan szolgálak vagyunk... A hajduk árulását elengedi Nagyságod?...

A fejedelem felkiáltott:

— Az el van rendezve!... Nagy Andrást felakasztatom s a hajduknak új generálist teszek...

Géczy megértette:

— Bethlen Gábor mindig azt mondja, hogy politikát száz esztendőre előre kell csinálni. De én azt mondom, az a legény, aki ma ki tudja vágni magát. Aki száz évre előre gondol, az örült.

Fél éjszakán tárgyaltak, a fejedelem szeretne volna még Imreffy előtt is titkolni a dolgot s azt kívánta, hogy Géczy egészen titokban szerezze meg a portán az engedélyeket és segélyeket, de Géczy ellenkezőleg, most nem akart titkosan járni el, bizonyosságra volt szüksége a jövő számára.

— Nagyságos uram, — mondta, — én csak egy szegény szolgálja vagyok nagyságodnak; nem is vagyok ez országbeli. Csak akkor tehetek Nagysá-

godért, ha nagyságod főemberei mellette állanak, írásukat, pecsétjüket s szavukat felemelik Nagyságod mellett.

A fejedelem főtt, forrt, félt a megijedt szeműek kijózanító pillantásától, de Géczy szép és bátor szavakkal biztatta:

— Felséged az országban Dei gratia minden! hogy merne beleszólani a fejedelem akaratába az ország, amely szintén Dei gratiából semmi.

— Kötelességem az országról gondoskodni!

— Nem úgy fejedelmem, nincs helytelenebb és butább beszéd, mintha az uralkodó a kötelesség szót említi. Szóval sem szabad pedzeni, hogy neki kötelességei vannak.

— Az én hálám el nem marad, ha velem jöttök.

— A hála szót sem a fejedelem számára találták ki. Egy fejedelem elárulja magát, ha azt a szót ki mondja, hogy köszönöm. Mit köszön? Mi köszönjük a szolgák és népek, ha felséged elfogadja életünk áldozatját... Én igen, én egy ital vizet is megköszönök...

A fejedelem szeme föl villámlott:

— Igazad van, — mondta — ha én ilyen hálálkodó fráter lettem volna, ma nem parancsolnék a szász Natiónak, legfeljebb a kuvaszomnak.

Belelovalta magát s hivatta Imreffyt.

Már neki mint kész dolgot adta elő, már mintha Géczy hozta volna, mintha a porta bizonyos tudomással bírt volna róla s így valószínűséggel lenne az engedély megnyerése; Imreffy nem tett ellenvetést. Annyira gyűlölte a magyarokat, s a legutolsó brassai vesztés óta a katonákat, feleségétől elszakadva, annyira vesztett életet élt, semmi tartalékja és semmi szilárdsága erkölcsi életének nem volt, hogy már valóban egy nagy, országfutó haramja lett.

— Ha a porta megadja az engedélyt s a kívánt segélynek csak harmadát, akkor is meg lehet csinálni.

— Hogyan: h a m e g a d j a ! . . . Mikor ingyen esik szájába a pecsenye? . . .

Mindhárman lehajtották fejüket, izzó szemmel néztek maguk elé. Nem kis vállalkozás, amit ez éjjeli órában főztek: ehhez hasonló még az ország történetében elő nem fordult.

Versengés, harc és kétségbeesett vállalkozás volt elég, Ferdinánd császár ideje óta, aki testvér-bátyjával, V. Károllyal, fogózkodva dolgozott, hosszú élete alatt, hogy az egész Magyarországot s Erdélyt visszafoglalja a török kezéből: ezzel szemben az erdélyi végeken alakult magyar fejedelemség sok mindent próbált, hogy visszafoglalja a magyar földeket némettől a török segítséggel, töröktől a német segítséggel, de mindig csak a magyarság szabadsága végett. Az, hogy a magyarországiak Erdélyt azért akarják meghódítani, hogy a német szolgálatába hajtsák: állandó vád volt; de az még eddig soha egy pillanatra sem fordult meg senkinek az agyában, hogy legyen valaha erdélyi fejedelem, aki a török számára akarja meghódoltatni a magyar hazát...

Báthory Gábor nem térhetett ki a gondolat elől: neki harcolnia kellett önmagával: elveszett lelki egyensúlyával, nem ülhetett békén: neki a száguldás volt az életprogramja s ha keleten romba szakadtak tervei, nyugatról kellett megkerülnie...

A gyűlésbe Imreffy nagy oratióval vitte be a dolgot: úgy állítván azt be, mintha a török ajánlotta volna fel, hogy álljanak boszút az erdélyi nemzetek a Forgács-féle országdúlásért, amelynél pogányabbat még a pogányságtól sem tapasztaltak soha, mert az oláhokkal versenyt dúlták, rablották s égették a fejedelem tartományit s amit hol kaphattak, minden kémelés nélkül felprédálták... De még az oláhok részéről nem olyan csodálatos vala, hogy mindent, amit tudtak, Havasalföldébe takarítottak, mert evvel mi nekik csak a kölcsönt fizettük meg: noha a régebbi években való dúlásaiknak csak félrészét se vehettük meg a tartományukon: mindazáltal ők az ő dolgukban jártak... A magunk nemzetsége azonban, kikkel egy nyelvünk, egy hitünk, épen oly irgalmatlanul dúltak, prédáltak ahova érkeztek, sőt talán szörnyebben, mint az oláhok, noha azoknak okot semmit sem adván, a rettenetes kegyetlenséget continuálják vala...»

Megbélyegezték azért mindazokat, akik mint lázadók törvényes fejedelmük ellen felkeltek és a magyar ellenségekhez álltak, számszerint negyvenhárom embert: két papot, Csiki István püspököt s

Koppányi Mátyás kanonokot, hét nagyságost : Kendi Istvánt, három Kornist, akik közül kettő már elvette büntetését személyére s a többi el fogja minden vagyonára, két Sennyeit s Petki Jánost, a volt székelly főkapitányt, harmincnégy nemzetest . . . s hittel kötelezték magukat, hogy ezeknek, sem maradékuknak, még a következő fejedelmeknek se legyen joga soha megbocsátania . . . Ily rettenetes módon a bűnösöket országuul elmarasztván, a megtérteknek adott kegyelemért hálafeliratot írtak s ezekkel együtt erős ígéretet tettek a bosszúállásra, esküt, hogy a nagy Bocskai idejét feltámasztják : a vallás szabadságának zászlaját kiűtik, a fene pápistákat tőből most már kiirtják, s ha másképp nem megy, török segítséggel mindezt végbeviszik.

Imreffy remekelt : a gyűlés magától ment bele annak a megszavazásába, amit a fejedelem maga sem mert remélni.

Mint egy boszorkánykonyha forrt s kavargott a szebeni várban az országok jövő sorsa : ellenben a nép odakint igyekezett elfelejteni a rajta átvonult had szomorú emlékét, csépezték a megmaradt s le nem gázolt, le nem legelt termést, zsákokba rakták a búzát s mindjárt bevermelték a földbe, hogy ha, isten ne adja, újra baj lenne, a dúló hadak el ne emésszék a gyerekek s némberek elől, ácsolták a gerendákat s rakták a leégett portákon az új apró házakat s kezdték szántani a tarlókat, hogy új magot vessenek belé a jövő életre.

És sajnálták a fiakat s férjeket, akiknek még most is ott kell szenvedni Brassó alatt, csak abban voltak megnyugodva, hogy Bethlen Gábor sem a maga fejét, sem a másét nem hajlandó odaadni.

Géczy a fejedelem szekerein megindult Konstantinápoly felé újra ; felpakolva a sok számtalan arany, ezüst holmit, ami a szászok ládáiból s raktáriból még kikerült, hogy azokkal újra megvesztegesse a basákat s bégeket, a török porta elvetemült népét, fel a nagyvezérig s eladja rajtuk örökre a magyar szabadságot . . .

Brassó felé kellett mennie, egyrészt Bethlen Gábor miatt, akit teljesen kikerülni nem volt tanácsos, mert ha megharagszik, mindent elronthat, de

lelkére volt kötve, hogy el ne árulja küldetésének igazi dolgait; másrészt azért, hogy ő, aki a brassai bíróval oly jó barátságba keveredett, menjen be a várba s ajánlja fel a fejedelmi kegyelmet: próbáljon békességet teremteni, ha lehet. Brassó tele volt menekült nemesekkel: most ravasz sakkhúzással a Géczy vitte kegyelem úgy szólt, hogy a szászok bűnbocsánata annál teljesebb lesz, minél jobban kiszolgáltatják ezeket a hozzájuk gyűlt magyarokat.

Bethlen hidegen fogadta Géczyt, gyűlölte ezt az embert, tisztátalannak érezte, lelki szennyekkel borítottnak, akinek kezét sem szívesen érintette meg.

Géczy még aznap, hogy megérkezett, bekéredzett Brassóba s be is eresztették.

Weiss Mihály óvatosan hallgatta álnok szövetségesének színes, hízelkedő előadását; nagy vacsorát rendelt a számára s a legfőbb tanácsbelieket meghívta rá... a magyar nemesek közül is többeket... S mikor a felkészöntők megindultak, sokan köszöntötték, még többen átkozták Báthoryt s végre maga Weiss Mihály felállván, a következőket mondta:

— Istentől kívánunk nagyságodnak, Géczy András uram, jó szerencsét, hosszú életet s nagy jókat megadatni: köszönetünket mondjuk, hogy a portán oly derekasan vitte a dolgokat, hogy a győzhetetlen császár mindent keresztül szakasztott, amit a mi örült Sardanapalunk támasztott s im itt az ideje, hogy mint akkori portára való indulásakor ígértük: ma megháláljuk Nagyságod tetteit: mért alázná nagyságod magát e hitehagyott s szerencsétlen örültnek szolgálatjába?... Mért vinné nagyságod az országnak kincseit a portára, hogy ennek az isten nélküli gyilkos fejedelemnek erőt és segítséget szerezzen?... Mink itt ezennel felhívjuk s felszólítjuk nagyságodat: hogy mi, akik itt jelen vagyunk, úgy szász nemzetbeliek, mint magyar nemzetbeliek: arra instálljuk nagyságodat, hogy nemcsak hogy ne arra sűrgesse a győzhetetlen császárt, hogy megengedjen ennek az alávaló ebcsontnak, Báthorynak, hanem saját maga számára kérje a fejedelmi süveget s botot!...

Mély csend lett a szóra.

Géczy megdobbant, szeme elfakult : titkos vágya volt, éjjeli órákban, részegen ápolat gondolata, hogy az országot magának szerezze meg : de hogy így kívülről s minden akadály nélkül pottyanjon az ölébe, ez annyira boldoggá tette, hogy ezzel a dicsőséges ideával szemben egyetlen ellenkező gondolata sem volt.

IX.

Mióta Géczy elment, a fejedelem súlyos átváltozáson ment át, egyre komorabb s egyre sötétebb lett, már nem nevetett oly vígan s ártatlanul : jól tudta, abban a pillanatban, mikor kipattan, hogy saját hazáját a töröknek felajánlotta, senki sem fog oldala mellett maradni. De utálta már ezt a tespedő, heverő életet, az örökös vitákat apró mindennapi dolgokon ; a nemesek privilegiumit, amit naponta újra vitattak : hogy pl. a vámmegállításnál hogyan kell igazolni azt, hogy a nemes a marháját maga nevelte s így vám nélkül viheti tovább ; hogy »a malmok mennyi vámot tartozzanak adni a földesuraknak« ; hogy »a parasztság akármi csoda földeket használ is, ha dézmaadással tartozó falu határában él, akkor ezen túl a földje után mindenkor dézmával tartozzék«, hogy »ha oly szűk termés volna, hogy a dézma ki nem telne belőle, akkor abban az évben a dézma felére vagy harmadára szállíttassék, a termés szerint, ellenben az a rész, ami a cséplőknek szokott kijárni ebéd véka néven : ilyenkor egyáltalán ki ne adattassék«... stb., stb.

Mintha méreg esett a mézbe, az egész hordó megkeseredik : olyan volt az élete.

Nem érezte jól magát többé az élet szűk határában, amely ellen feltámadhatott, lázadhatott, de amin semmiképen fordítani, változtatni nem tudott : olyan volt, mint aki nagy út előtt áll, sietnie kell s muszály a rozzant, rázó szekéren utaznia, mert sem gyalog nem bírja, sem jobb alkalmatossága az utazásra nincs : arra vár, hogy ha majd a célnál lesz, elcsapja a rossz szekeret : ott majd minden lesz s minden jó lesz s ha nem lesz is : de legalább ott leszünk . . .

Számba vette a megpusztított haza erőit s hadait.

Az összes főispánokat berendelte, jegyzéket csináltatott a vármegyék állapotáról, az elszenvedett károkról s a megmaradt vagyonról, az elhalt emberekről s a hadképes élőkről...

Az eredmény szomorú volt, az ország anélkül is csupa kár s panasz volt már a tavaszon is: de a két hadjárat, amit ő viselt külföldön s amit a külföldiek vittek végbe felettük, tönkre tette az országot: nem baj, mondta, nem baj, biztatta magát, csak a magyarországi had sikerüljön, akkor Erdély örökre boldog lesz, akkor Erdély uralkodni fog az egész Magyarországon, mint most Bihar, Szatmár vármegyéken...

Homályosan izzott a félelem a lelkében, hogy a török lesz majd az úr: de feszült az ökle s válla, hogy csak ott legyenek, belső harc által majd megrepesztjük a bilincset: ha a némettel nem kell harcolni, majd megbírunk a pogány sárkánnyal, majd belőlről vágjuk fel a hasát, mint Jónás a cethalnak... a mesében... s nem a bibliában, mert ott a cethal irgalmából kerül a szárazföldre a szegény fráter: ez nem ő... ez nem neki való: ő senkitől irgalmat nem kér s nem vár...

Egy nap megjött Prépostvári a Nagy András üzenetjével, hogy nem jön be a hajdugenerális a fejedelemhez: érzi a peccsenyeszagot.

Éktelen dühödött lett: parancsolta, hogy Bihar-megye megostromolja Kálót... a magyarországi részek hadait mind a hajduk ellen rendelte.

Örjöngött dühében, a szeme égett s nem volt körülötte senki bátorságban.

S a napok átkozottul rohantak, fenyegetett az ősz s még semmi sem történt, egyik postát a másik után küldte Bethlenhez: mi lesz már Brassóval, meddig lopják a napot a város alatt?...

Bethlen semmit sem tehetett, ekkora kőfalakat ostromágyúk nélkül meg nem vehetett s népe sem volt, a törököt maga elküldte, a székelységet, amely úgyszólván a szomszédban lakott s három nap alatt mindenkor berendelhette: hazabocsátotta mezei munkára, a hajduk hiányoztak, a magyarországi részek hadai eltávoztak: csak a kis erdélyi bandériumokkal állt a kapuk előtt s a török végbeliekkel, de ez csak

arra volt jó, hogy lezárja a várost, hogy az semmi közlekedést fenn ne tarthasson a világgal...

A várnak volt két esztendőre való élelme, de ígyis szörnyű volt az állapota: nem volt senki, aki a falakon kívül levő földjeit, erdeit, s főleg kereskedelmi összeköttetéseit ne siratta volna. Sok volt köztük az idegen, a bennszorult s bemenekült magyarság is, akiket munka nélkül élelmezni kellett. Weiss Mihály minden tréfája s bölcsessége kevés volt hozzá, hogy jókedvben s nyugalomban tartsa a várost. Bátorság, az nem hiányzott, mert a védelem fanatikussá tette őket, a templomok minden istentiszteleten zsufolva voltak, a lelkek rémületükben ott kerestek erőt és segílyt, a jó istennél, akinek hatalma végtelen; a fantáziánál, amely csodákat teremt...

Egy nap a fejedelem Bethlent berendelte Szebenbe.

Már tűrhetetlen volt neki a nyugtalanság, minden nap egy esztendő s minden éjszaka az örökkévalóság volt: kellett a Bethlen higgadt s nyugodt lénye, hogy attól lenyugodjon a lelke.

Bethlen nem értette ez izgalmat: hiszen voltaképen ma nincs sehol semmi baj: mért emésztí magát? ... Brassótól eltekintve, ahol egy jelentéktelen, néhány ezer emberből álló sereg áll, az ország élhet s dolgozhat s építheti magát? ...

A fejedelem hallgatott: azért hívatta Bethlent, hogy a portai követséget megmondja neki, de elhallgatta, csak arról beszélt, hogy mindenki ellensége, mindenki keresztülhúzza számítását...

Elunta Prépostvárinét egész társaságával s Géczyt kívánta: Szilassy halála óta nem szerette az asszonyokat s Géczyhez úgy vonzódott, mint a mágneskőhöz: testi-lelki kielégítetlenségében, untalan izgalmakban s lelki nyomorúságokban hanykolódott.

Akkor megjött a huga, Báthory Anna.

Ezzel szörnyen összeveszett az első pillanatban: de az vére volt s fajtája: nem hagyta magát s egyik a másikat tette felelőssé mindenért, ami történt: egy ízben már azon a ponton volt, hogy megfojtja s nekiment karral, körömmel, de a nő birkózott vele s pofozta s a birok vége csók lett, a fejedelem szinte önkívületi örjögésében úgy kezdte csókolni a hugát,

oly vadul s szenvedélyesen, ahogy még nőt soha...

Bethlen rajta kapta őket s megmentette egymástól a két embert, de ő maga csaknem örvénybe sodródott, mert a féktelen és szenvedélyes Báthory lány belé veszett, ami ellen csak morális és vallásos fékkal tudott védekezni, önmarcangolással a szép teremtés ellen.

Kínosan nézte ezeknek a dolgait, mint örültek tetteit. Szeretett volna hazamenni a feleségéhez, de a fejedelem nem engedte, bár helyette Brassó alá Prépostvárit küldte ki. Bethlen fájdón látta, hogy az ostoba ostromolni kezdte és sorra elfoglalta a Brassó körüli apró kastélyokat, amelyeket bevenni nem volt virtus, de a fejedelem bosszúját enyhítette. Bethlen ezekhez hozzá sem nyúlt, mert nem az volt a célja, hogy minél többet pusztítson, hanem az, hogy amit lehet, mentsen s épségben megtartsa a jövőre. Feketehalom ostromát hozták hírül: a brassaiak segítséget küldtek Feketehalomnak, 35 brassai deákot, s mikor a kis városkát elfoglalták, ezek még tovább védték a kastély tornyát. Végre a löporuk elfogyott s kénytelenek voltak feladni magukat.

A fejedelem dühe nem ismert határt, hogy oly sokáig dacoltak s hogy a kapitányt, egy bizonyos Kurzák Dömét agyonlőtték: huszat közülök felakasztatott, tizenegyet agyonlövetett, kettőt, akik magyarok voltak, lábánál fogva akasztatott fel, hogy tovább szenvedjenek... s a harmincötödiket, aki a hóhértisztet végezte, beküldte Brassóba, hogy ott mondja el.

Napok mulva jött a hír, hogy ez pedig a hóhérságért Weiss Mihálytul megöleték...

Ellenben a vidombáki s keresztyénfalvi lakosság tanult a példán s deputációval küldte ki a város kulcsait a fejedelemnek.

Egy éjjel Bethlen, mint rendesen, sokáig fenn volt a fejedelemmel. Még mindig nem tudott semmit a Géczy megbízatásáról, de a fejedelem tudni akarta véleményét s arról beszélt, mi lenne, ha török hadakkal venné be Pozsonyt?

Bethlen nagyon elkomolyodott:

— Egyebet nem mondhatok felségednek, — szólt, — csak azt, hogy ahol a török egyszer fegy-

verét beküldi, ott mindjárt imát tartanak napfeljövételre, s ahol a török dervis egyszer imát mondott: az a helyet a próféta zászlaja védi... Azt a helyet többet kiadni a győzhetetlen császár birodalmából nem szabad, ha az egész birodalom minden ereje rámegegy is...

A fejedelem erősen hallgatott s azt mondta a pohárnoknak:

— Hozzatok más bort, vereset. Utálok ezt a rossz, penyészes, hordószagú lőrért.

— Abizigaz, — mondta Bethlen ártatlanul, mert kedves akart lenni a fejedelemhez.

Aztán tovább ismertette a török szokásokat, hogy elijessze a fejedelmet a törökkel való fraternizálástól.

— Hogy tudott akkor kegyelmed oly jó barátságba lenni a törökkel, ha azok ily fene népek? — kérdezte gúnyosan a fejedelem.

Bethlen elborult:

— A török is ember, nagyságos uram s bizony nem rosszabb ember másmilyen embereknél: aki ért a nyelvükön, az inget is leszedheti róluk s én csak hálával gondolhatok vissza török portai jóbarátimra, akik most is nagyságod szolgálatában úgy-e bátor, minden haladék nélkül adtak hadat s el is vitték, mikor nem kellett: ezt semmiféle keresztény fejedelem semmiféle testvérének, avagy atyafiának meg nem tette volna... S én számítok is rá, hogy mindenkor készséges segítségre találok náluk... De azt, felséges uram, hogy én az ő szárnyuk alatt végezzek keresztény földön foglalást: azt kétszer is meggondolom, míg egyszer előttük szájamon kiejtem valaha...

A fejedelem sötét arccal hallgatta s ivott a veres borból, amit a pohármester töltött neki.

Bethlen maga is kissé ivottas volt s várta, hogy neki is töltsenek, de a pohártöltő nem adott az ő kupájába. Megemelte a kupát s intett, hogy adjon. A bortöltő legény fogta az előbbeni fehérboros korsót s abból akart önteni.

— Adj nekem öcsém veres bort, — mondta kissé föl pattanva, kissé féltréfával, — talán megérdemlem!

— Ugyan mivel! — kiáltott a fejedelem, — hogy Brassót én ellenem védelmezte kegyelmed?!...

Bethlen elsápadt : a fejedelem szeméből ily gyűlölködő vad hullám még nem csapott felé.

A fejedelem sem szólt többet, ő sem válaszolt, ellenben kevés hallgatás után felállott s elment. Szállásán a kaput jól elzáratta, gerendával eltorlaszolta s reggelig le nem feküdt, csak egy széken szunnyadt, várta a fejedelem hajduit, most már mindenre el volt készülve.

Reggel azonban a fejedelem maga jött hozzá, egyedül, megölelte, megcsókolta s egy szót sem szólt az éjjeli esetről, azonban ily szíves, jóságos és testvéries nem volt hozzá mult ősz óta, mint ez napon.

De egy rettenetes dolog ezt a napot is elrontotta. A fejedelem egész délelőtt Bethlennel volt, a lóistállókát látogatták meg s minden lóról valami mesét mondott a fejedelem, aki valamennyit személy szerint ismerte. Volt a többi közt egy öreg csődör, amely már annyira elgyengült, hogy a két első lábán járni is alig bírt, ha a jászol előtt állott, úgy rogyadozott a térde, mint ha rángatózna, minden pillanatban becsuklott ; ott állott mellettük Török János, a főlovászmester s ez megszólal könnyű tréfával, hogy »de a két hátulsó lába még nagyon jó, nagyságos uram, azért a fedezésre igen megfelelő : mint felséged...«

A fejedelem elveresedett s ököllel váratlan belevágott a Török arcába, aki beleesett a ló lába alá. Az megijedt, kirugott s szerencsétlenül fejbe rugta az embert, aki felfelé tápáskodott, a fejedelem a kezében levő ostorral megvágta a ló szügyit, az kínjában táncolni kezdett s halálra taposta Török Jánost...

Bethlen megdermedve állt, nem mert moccanni, nem merte visszafogni a fejedelmet.

Ez szédült a vérmámortól s nevetett ; a rémülten álló lovászok s hajduk közt hetykén kiáltott fel :

— Ebből tanulhattok ! ... Nem volt ennél kedvesebb legényem : de az istent se nézem, ha ellenem fordul.

Bethlen igen elgondolkozott. A fejedelem ideges volt az esettől, Bethlenbe belekarolt s egész várnépe szemeláttára hizelegve beszélt vele :

— Szánom, amit tettem, — mondta, — de ez egy gyilkos átkozott eb volt : ez ölte meg a széki éjszaka mind az urakat s ez mindnyájunknak életére

fenekedett, ez már nem ismert sem istent, sem embert : ez volt az, aki az én kedves Szilassy Palkómat Tergovistyében megmetszette, levágta.

Később mintegy bocsánatkérésül mondta Bethlennek :

— Nem akartam s szánom, de hidd meg, jó testvérem, ennek így kellett lenni . . .

Nem szóltak többet a dologról, a fejedelem egész nap arról beszélt, hogy most már letesz a hadakozásról s a jövő esztendőben, csak ezt az egy évet úgy tudja végezni, ahogy gondolja, megtér lelkében, barátcsuhát vesz magára s vezekelni fog : csak még ez egy esztendőben sikerüljön neki :

— Istenem, ifjú sem voltam, — mondta, — még az én hősi cselekedetem hol vagyon? . . . Én abba nőttem bátyámnál az ecsedi várba, hogy elindul a kis királyfi s levágja a sárkány hét fejét, országokat szerez az ősi országhoz s hol vagyok én ettől . . .

Bethlen szeretett volna, de nem mert szólani.

— Te vagy az én egyetlen barátom, — mondta a fejedelem a várfokon, ahonnan lenéztek az alattuk levő városra s a körülfekvő alacsony hegyekre s az égre, — te vagy nekem már mindenem, gondold fel, milyen árva vagyok : soha nem volt sem apám, sem anyám, senki, aki megverjen, ha rossz vagyok . . .

— Országja van nagyságodnak, édes nagyságos uram, — mondta Bethlen.

— Mit csináljak vele, — kiáltott a fejedelem, — játéknak túlságos nehéz, alattvalónak túlságos ostoba: semmit vele művelni nem lehet, se az én jómrá, se az övére . . .

— Felséges uram, — mondta Bethlen, — jegyezze meg kérem e szómat : nem kell az országgal semmit se művelni : . . . hagyni kell, hogy történjen, aminek meg kell lennie . . . Nagyságos uram : nem az a fejedelem dolga, hogy az országot kergesse, mint a négylovat : hanem az, hogy pásztorkodjon a ménes mellett s hagyja azt a jó legelőre menni . . .

— Ha hagyod, szétszalad, — mondta a fejedelem, — bizony kettő nem marad együtt.

— Azér van pásztor felette, hogy együtt maradjon : mert bizony ha szétszalad, egyenként megeszik

a farkasok, de ha együtt van, szép békességben gyarapodhatnak...

A fejedelem nem szólt.

— Ilyen ostobák, — mondta, váratlan Szeben környékét vizsgálva, — itt építették ezt a várat a laposon, helyett, hogy ama hegynek tetejére rakták volna...

Bethlen ma keményebb volt, mint szokott: mintha jogot érzett volna...

— A szász okos nép, nagyságos uram: itt kellett nekik, mert nem urat akartak maguk felibe állatni, hanem ők maguk akarták magukat védeni: s ha a vár itt volt körülttük, akkor a műhelyből nem kellett messze szaladni a bástyára...

A fejedelem azt mondta:

— Igazad van.

Megfordultak s visszamentek a tanácsházba.

Ott várt a szász városi tanács.

— Mit kívántok? — kérdezte a fejedelem.

A tanács csupa öreg ember volt s azzal az aláztos kéréssel jött, hogy engedje el a fejedelem a mai bált nekik... az ő szörnyű nyomorúságukban s bánatukban papjaik tiltják a táncolást, isten ellen valónak tartván.

A fejedelem megharagudott:

— Mondjátok meg a papotoknak, hogy az istent nem a hamuban ülésel dicséritek, hanem sokkal jobban a csinos tánccal... Hát azt hiszitek, hogy a jó isten arra teremtett bennünket, hogy megpenészedjünk s megsavanyodjunk?... Fiatalság is van öregatyám! s higgyétek el, hogy a fiatalág nem sírásra és jajgatásra való, hanem dalolásra és kacagásra... Elvárom, hogy minden leány s minden fiatal asszony ott legyen: ti ő helyettük is imádkozhattok otthon eleget...

— Hiszen épen ez, — mondta egy szenátor, — ez épen a mi nagy félelmünk, felséges uram...

A fejedelem mosolygott:

— No ne féljete, — mondta, — száz esztendővel öregebb vagyok, mint mikor legutóbb bál volt Szebenben...

A mult télen, mint vendég volt jelen s a polgárok

elgondolták, hogy ha már akkor úgy táncolt s ölelgetőzött: mit fog most tenni, mint a vár ura...

Bethlen a fejedelem hangjában valami őszinte érzést, valami bűnbánatot érzett s közbelépett:

— Menjenek kegyelmetek haza, nagy jó uraim, — mondta, — én, Bethlen Gábor, jótállok, hogy feleségeiteket, lányaitokat bátorsággal ereszthetitek a táncba.

Báthory nem szólt, csak odapillantott Bethlenre. A szenátus meghajtotta fejét s csöndesen, bánatosan eltávozott.

Éjszakára az egész tanácsház ki volt világítva, zászlókkal díszítve, s a szász szépek anyai, apai kísérettel jelentek meg.

Jó ideig rendesen ment a vigalom, a fejedelem csak éjjél után jött be, bizony, kissé kapatosan.

Karra vette a legszebbet s táncolni kezdett vele. Aztán másikat, harmadikat, gyönyörűség volt nézni, mert gyönyörűségesen táncolt.

Hanem a végén mégis csak elvesztette a fejét s egy gusztusa szerint való vidám és szép asszonnyal, aki kellettébb igen adta magát nagy táncrepüléssel, a rájuk már nem figyelő tömegből a terem sarkába ment, ahol a tanácsszékek s pamlagok fel voltak halmozva s egészen sötét volt a zug...

Az asszony megrémült s hiába akart menekülni a fejedelem karjából, kissé felsikoltott; a muzsika tovább szólt; a tárc parancsszóra tovább ment de a tanácsbeliek halásápadtan s remegve előléptek s Bethlen későn s kétségbeesve vette észre a fejedelem merényletét az egész nyilvánosság előtt.

Ekkor fogott egy gyertyát s mintha eltévedteknek világítana, sietett a sarok felé:

— Nagyságos uram, — mondta, — kérem feliségedet, világítok a sötétben...

A fejedelem dühödően megfordult, ugyanazzal az őrült pillantással, ahogy reggel levágta a lovászt a ló alá, kikapta a gyertyát a Bethlen kezéből s így kiáltott:

— Nohát világíts!

Avval a gyertyát belenyomta a Bethlen szakállába, hogy felgyujtsa.

A gyertya elaludt, de megperzselte a főkapitány arcát : ezt mindenki látta.

A nagy fekete ember merev lett, nagy szemeit rávetette a fejedelemre, aki lobogó s gyűlöletes tekintettel állt szembe vele, egy pillanatig úgy volt, most egymásnak mennek, akkor Bethlen megfordult s elment.

Rögtön lóra ült s egy szolgája kíséretében haza vágatott még ez éjjel Szebenből Dévára, a feleségéhez.

X.

Bethlen boldog volt, hogy szerencsésen megszabadult a fejedelemtől s haza mehet, de a lelke mélyén mégis szorította a gond, most mi lesz.

Két óra járást ügettek az éjszakában s csak Szelistye táján csendesedtek meg, mikor a rossz útra értek.

Kísérője, Mikó Ferenc s szolgája, Zerecsen János beérték s tisztelettel csatlakoztak melléje, mert szólította őket.

— Lássátok fiaim, — mondta, — most megtanulhatjátok a világi becsület hiábanvalóságát s veszedelmes voltát. Mint az Ezópus kuvasza : mikor a szájában levő konc árnyékához kapdos, magát a valóságos becsületet veszti el. Lássátok Ádám és Éva istenné akart lenni s az ördög rabja lőn, »bölcsességét akará nevelni, szól a zsoltáríró s a baromnál alábbvaló lőn« ...

Tűrődve léptettek a derengő ég alatt a lombos fák közt, visszafelé azon az úton, melyen a török-tatár hadakkal jöttek volt nemrég s most egyedül, bujdosva kifelé a hazából ...

— Ehhez kapdosnak s kapdostak a világi hatalmasok ma is, régen is, kik fegyver által kívánnak maguknak dicsőséget szerezni. S mit nyertek? ... Azt nyerték, hogy mikor e világot gázolták, akkor csak sok átkot mondtak reájok s a késő maradékok azt mondják : nagy tolvajok, nagy hóhérok voltak, amit ha hallanának, örvendenének-e neki? ...

— Igazságos háború is van : — folytatta, —

de az nem dicsőségért indul, hanem védelemért : nem öldöklés a célja, hanem az életet oltalmazza . . .

— Minden világi dicsőség elmulik : elmúlt Apelles, Pheidias, Praxitéles dicsősége is, munkájukkal egyben : de az emberi szív ennek emlékére azt mondja : mily nagy s szép erők lehetnek az emberi lélekben, nosza kísértésétek meg, nem tudna-e, a mai is, hasonlót művelni : míg a Nagy Sándor, Batu khán dicsőségétől iszonyodik az ép szív.

— Mi lehetne nagyobb bolondság, mint aki jeget akarna függőben viselni gyémánt helyett : ilyen, aki mulandó, romlandó dologban keresi a dicsőséget.

Mikó Ferenc megszólalt :

— Nagyságos uram, ne vegye zokon szómat nagyságod, az oskolában tanultam egy igen szép mondást a frigiai emberről, aki fülemülét sosem látott s az énekléséről azt gondolta, hogy az valami igen nagy és szép állat legyen : no mikor lássa, hogy egy semmi kis szürke madárka, összezsapja a két tenyerét s felkiált : ez a madárka merő csak hang ! semmi egyéb ! Vox est praetereaue nihil . . .

— Nagyon bölcs, — szólt Bethlen, — ez az igaz dicsőség, amely nem kíván testi pompát s embereknek, állatoknak, világnak kárt és szomorúságot : magának semmit, másoknak ad mindent.

Mikó Ferenc elhallgatott s szívére vette a magyarázatot, mert ő ellenkezőleg úgy gondolta, hogy ez jó példa lesz arra, hogy milyen hiábavaló a dicsőség : de most megérezte a Főkapitányt, annak a nagy lelkét : hogy nem akar saját magának semmit s mindent csak másoknak s még szorosabban hozzásimult szívében.

Reggelre Szászsebesre értek. Ennek a várnak kapitánya volt Toldi Márk, nagy, robusztus ember, de olyan jó, mint egy falat kenyér. Kordíális szíves-séggel fogadta Bethlent, aki semmit se szólt neki útjáról, csak lovakat s kíséretet kért. Reggeli után mindjárt tovább készültek.

— Hova igyekszik urad ? — kérdezte Toldi uram Mikó Ferencet.

— Rossz híreket hallott otthonrul asszonyunktul, — hazudta ez.

Toldi uram bólintott, nagy borvirágos arcán

értelem gyúlt ki: bizony, ahol gyerek van, gond is elég van: nála is van épen egy tucat s a felesége már tizenhét éve egy éjszakát se tudott végigaludni. Ő maga is, ha nyugodni akar, kinn hál az istállóban a lovak farkánál.

Huszonnégy lovast rendeltetett maga mellé Bethlen.

— Nem hivságból, meghigyje kegyelmed, de hogy az utonjárók azt ne mondják, hogy mezételen megy az ember... — tréfált, mert egy főúrnak illő kíséret nélkül menni olyan volt, mintha ruha nélkül járna.

— Okosan, nagyságos uram, — mondta a kapitány, — mert mióta a fejedelem efféle Istentől nem félő csodakóborlókkkal vette körül magát, azóta bizony sok baj vagyon az utakon.

Toldi Márk már tizennyolc esztendeje kapitánya e várnak s neki nem sokat számít ez a sűrűn változó fejedelemség s ha lehet, szívesen kimondja a véleményét:

— Én uram, Főkapitány uram, én cseléd vagyok, régi cseléd, én minden fejedelemhez egyaránt hűséggel tartozom, — de mióltától fogva őfelsége Báthory Gábor az erdélyi fejedelem, azóltától fogva senki semmiféle marháját övének nem mondhatja, mert semmi sem az övé, hanem mind másé, az gonoszság pedig uram, a sok dúló, fosztó, koppasztó, országunk pusztító latrok és hajduság miatt meg nem szűnt soha... Én kimondtam, isten legyen irgalmas, kegyelmes az én lelkemnek...

Egész belevörösödött a bátorságba, de Bethlen megveregette a vállát:

— Bizony, bátyám, jól tudjuk mink, hogy a huzás-vonás, dúlás, fosztás, kóborlás, emberöldöklés és tolvajlás, erőszak, paráznaság és fertelmesség országunkban nagyon eláradott: de lesz ez még más-kép is.

A becsületes ember kezdett valamit érteni a hajnali vendég magános jöveteléből s kardjára csapott:

— Nagyságos uram! Egy istenem, egy becsületesem! tizenkét élő gyerekem!... De életemet, véretem ráteszem: ha a becsület szólít, ott lesz a vén Toldi Márk!

Megfogták egymás kezét s keményen megrázták. A Bethlen szemében egy parányi könnycsepp volt : ez az első híve...

Útközben nem is látta a gyönyörűsége szép tájat, el sem pillantott a jólismert csodálatos kudzsiri havasok felé : mély gondban volt, elől ügetett egyedül, utána két legénye, aztán jött a huszonnégy szászsebesi lovas.

Csak akkor ébredt fel, mikor a dévai várhegy kúpja feltűnt.

Felemelte fejét, süvegét levette s nézték a kísérők messziről : mintha imádkozna.

A felesége kialvatlan szemmel, fáradt, meghervadt arccal fogadta, sírva boruit a keblére :

— Beteg a kicsi.

Szunyoghálóval volt ajtó-ablak lefüggönyözve, ott feküdt a pici gyermek a bölcsőben, egész teste vörös, kezecskéivel csapkod, szájacskája kicserepedve, forró lehellet jön s rossz szagú, oly kínosan néz, úgy szenved a tehetetlen kis jószág : az apának elfacsarodott a szíve...

Soká nézte, akkor kérdezte :

— Küldtél a borbélyért ?

Az asszony zokogva fakadt :

— Mindig itt vannak, borbély, bába, már minden javasasszonyt, az oláasszonyokat is mind elhivatam : rontás, rontás... mind azt mondta : megrontották.

Az apa tehetetlenül hallgatott : nincs szörnyűbb a beteg gyermeknél.

— Dehogy rontás ; vérben megbetegedett s mióta ?

— Tegnap estve óta.

Az apa egyet fordult, kiment, szólította Mikót :

— Még rögtön a szászsebesi lovasokkal vissza s Fejérvárból kihozod a medicust, Sárvári pap János urat. Rendelj magad után hintót, aki utánatok menjen s ha csak bír, jöjjön a medicus uram rögtön lóháton, semmit nem késve s ha a hintóval találkoztok béülhet, ha törődött, mert nem fiatal ember.

Mikó elment s apa, anya a gyermek mellett virasztott egész nap s egész éjjel.

Nagy forrósága volt egész nap s estére sem

szünt; lent laktak a vár alatt az udvarházban s annak a szobái nem oly hűvösek, mint fent a vár, kint a kutyák ugattak, néha tehénbőgés hallatszott, kútnyikorgás, itattak...

— Kegyelmed hogy jött meg ily hirtelen?

Bethlen hallgatott. Rendkívül fáradt volt, most ütött ki rajta az utolsó napok izgalma.

— Baj van? — suttogta az asszony.

Soká hallgattak: akkor így szólt:

— Zsuzsannám... nincs kitérés előre: kezembe kell vennem Erdély dolgát.

Az asszony felijedt, nem értette, de a szíve verése szinte elállt.

— Mit vél kegyelmed?

— Bujdosóban vagyok, — mondta egyszerűen.

Az asszony hallgatott, de a szíve vert, mint a madár...

— Mi történt, mi történt, — kezdett lassan sírni, jól tudta már, mi az a bujdosás...

— Immár vége, vége Erdélynek, — mondta Bethlen — s benne mindenkinek...

— Jaj, — kiáltott az asszony, — hogy mire ez, mire ez! Hogy mért kell neked mindig a tűznél perzselődni, mért kell neked mindig a legnagyobb bajt fejedre venni...

Bethlen az asszonyt saját szíve felének érezvén, egy pillanatig sem gondolt arra, hogy a felesége ellent fog mondani... Most hirtelen rácsapott az élet rettentő magánossága: egyedül érezte magát az egész világon, egyedül, társ, barát, lelkirokon nélkül...

Az asszony kétségbeesve folytatta:

— Óh én szerencsétlen, szerencsétlen, legszerencsétlenebb minden asszonyok között: nincsen nekem uram, nincsen nekem senkim: itt kell nekem harcolni a lehetetlenséggel, az én gyenge fejemen van egy ekkora teher s nincs aki benne osztozzon: rab vagyok, rab vagyok, mi vagyon én itt? se gazda, se cseléd! az én szegény fejem szakad ezerfelé a gondba... Erre neveltek engem, erre szültek engem, hogy egy napi nyugodalmam ebben az életben ne legyen... öt esztendő házasságomban öt hetet össze lehet-e számlálni, hogy együtt töltöttünk, mit öt hetet, öt napot öt év alatt adott-e nekem...

Bethlen hallgatott.

Sóhajtott. Az asszony, mint a zuhogó eső folytatta :

— Más asszony békeességben él az ősoktól örökölt birtokon, tudja mit csinál, tudja, hogy az a malac ami az udvarában ellett, az ő malaca, azt neki kell felnevelni, mert azt ő fogja megenni cselédével, tudja, hogy a gyereke ott fog születni, ahol ő született s az, unokáját is ott fogja ringatni ölében, ahol őt a dédanyja rengette : de mit tudok én : kellett nekem dévai nagyasszony lenni, vágytam én erre? én az illyei pusztaházba mentem, az is jó volt : nem vágytam én uradalmakra, szerencsétlenségre, mit érek én a gazdasággal, mikor érte kell adni uramat : özvegy vagyok elevenen, élő a kriptába, mindenki irígysége : hallom eleget : a te urad az első, a te urad a legjobb férj Erdélyben : éltél vele? . . . Csak ennyit mondok : éltél vele? . . . akkor megtudod . . . De hát én éltem vele? én éltem vele? . . . öt napot öt esztendőben . . .

A férfi hallgatott, kábultan, elernyedten omlott el ültében : most, mikor a legnagyobb energiakifejtésre volna szüksége, most az asszonnyal küzdeni . . .

— Mért tett engem szerencsétlenné, mért szakított el engem az én világomtól, mért tett engem árvává az emberek közt . . .

A férfi hallgatott : e pillanatban valóban üresnek, hidegnek, tartalmatlannak tűnt fel előtte az élet : mi is az, amit csinál : szakadatlan, férfiak, idegenek között, folyton lóháton, szalmán hálva vagy nyeregben, mások gondjával terhelve, idegenek, akik soha meg nem értik s fel nem fogják, mit mért cselekszik ; hiányzik a csönd, a megnyugvás, hiányozik életéből a meleg béke, az elpuhulás, a gondtalanság, hiányzik a csendes otthon, a színes esték : a gyermekkel játszó komondor vidámsága . . . Pedig úgy vágyik rá, olyan kimondhatatlan jó volna . . .

S míg a felesége patakozó bánatát, végeérhetetlen keserűségét hallgatja, ugyanaz benne is elfakad s átkozza a sorsot, amely őt az országfutó bitang sorsára juttatta :

— Eleget fáj az nékem, — mondja csöndesen, bánatosan, — mit tegyek, az emberek szeme rajtam függ : az éhesek tőlem várják a kenyeret, a szomszár-

sok az italt, a szenvedők az igazságot, a kétségbeesett haza a vigasztalást...

— Hát kicsoda maga! — kiáltotta az asszony, — isten maga? Isten? ... Mindenkinek juttat magából? s hol vagyok én? ... Mindenkinek: csak nekem nem? ... Akit soha nem látott, annak is ád, azt is kifizeti azért a kívánságért, amit nem is várt, nem is gondolt: csak én nekem nem adja meg, amire hittél az atyaisten színe előtt esküdtél...

A férfi igazat adott a feleségének s csüggedtsége határtalan lett.

— Én áldozata vagyok a nagy dolgoknak s te dicsőséged, hogy velem együtt áldozod fel magad.

— Nem áldozom fel magam! ... — kiáltott az asszony. — Soha! ... Miért? ... Én áldoztam fel magamat másnak a gyönyörűségeért? ... Én feláldozom magam azért, amit én akarok tenni: de azért nem, amit más akar! ... Én feláldozom magam a férjemért, a gyermekeimért, a jövőmért, az enyéimért: de nem áldozom fel magam azért, hogy az örült uram örült dolgokat tehessen! ... Másokért... Hogy másokért tehesse, akiket ismer, nem ismer: csak nem én vagyok! ... Ezért nem ... Nem, nem! ...

— Érdemes ...

— Azt nekem ne mondja! ... Ha érdemes volna, akkor azt énnekem éreznem kellene: akkor jönni kellene a népeknek processzióval hozzám, hogy ez az a szent asszony, aki az életet adta nekünk: mert én adtam! vegye tudomásul, hogy én: én. Mert belőlem él s az én erőm tartja fenn magát: vagy ha nem: engem hagyjon az én szegénységemben és az én ismeretlenségemben ... Én meg fogok élni kegyelmed nélkül, csak kegyelmed is éljen meg nálam nélkül ... Soha sem fogok egy darab kenyérért senkire szorulni: mindig el fogom tudni tartani magamat a magam munkájával: bizonyosan nem ölöm magam bele a dévai uradalomba, de meg fogok könnyebbülni, ha nem kell a hátamon viselni a várat ágyustól, katonástul, török, tatár tízezerekkel, akik egy nap alatt felprédálják, amit én három keserves esztendő alatt építettem ... Majd lesz nekem egy kis házam csendes helyen, ahol virítani fog a kert s tyukok kotkodálnak körülöttem: nem fegyvercsörgés, ágyúdörgés ...

Bethlen elmosolyodott :

— Édes kis szívem, — mondta igaz részvétellel, de az asszony zokogásba tört ki s eltaszította :

— Hagyjon engem békességben, azért, ha maga elveszítette az eszét : én nem fogom : csak küldjön engem oly helyre, ahol én jól el leszek dugva a világ elől ...

— Nem küldelek : viszlek ...

— Hova ...

— Erdély fejedelmi székébe.

— Nem, nem, nem ! ... Nem kell, nem kell ! ...

Nem és nem ! — kiáltotta vergődő kétségbeeséssel, görcsös sikoltással az asszony, — nem kell, nem, soha ! Soha, tudja, soha ! ... Hogy énnekem ott kelljen az egész világ színe előtt vergődni és csapkodni mint egy kalickamadárnak, soha !

— Tündökölni és ragyogni, — mondta Bethlen.

— Véremmel itatni egy egész országot : hogy ne csak egy birtok, ne csak egy uradalom, ne csak egy vár, ne csak egy hadsereg, de mind az egész ország én rajtam hízzon s én belőlem táplálkozzék : soha !

— Zsámolyod lesz az egész ország ...

— Nem lesz : jól tudom már : az uram, az a világ bálványja s én a világ utálatának tárgya : ezt mindenki szereti s rajong érte s engem mindenki gyűlöl és lenéz. Ez mindenkinek odaadja magát s felhízlalja a világot s engem, akitől ezt mind elrabolják, engem, aki megteremtem őt s akiből minden származik : engem félnek, gyűlölnek s rágalmaznak ...

— Tárd ki te is a lelked ...

— Én ? Jó ember ! ... Én is szétszórjam magam ? ... ha én nem gyűjtök, akkor te mit fogsz adni ? ... Ha az egyik kéz nem dolgozik, mit szór szét a másik ? ... No, olyan sok az, ami itt van, hogy versenyezve prédálhatjuk ketten is ? ... Ha én is azt teszem : akkor maga meghalt : akkor magának nem jut, mit adni ! ... Csak azért olyan gazdag maga : mert én szegény vagyok ...

— Ó, áldott asszonyom ...

— Próbáljuk csak meg : majd én fogom adni magam : majd én terítem ki magamat : azoknak, akik nekem volnának kedvesek : majd meglátom,

mit fog kegyelmed akkor csinálni!... Óh, hogy? Hát én csak arra való vagyok, hogy itthon üljek egy zugban, egy szurdikban, ócska ruhában s dolgozzak, gyűjtsek, gyarapítsak, hogy legyen egy fészek, amire mindig számíthat; hogy legyen egy boldog hely, ahol rendbe szedhesse az életét s a szétpusztult reményeit, ahol mint a föniksz mindig felújithassa magát?... Nem! tudok én más életet is elképzelni magamnak: tudok én oly szép s virágzó lenni, mint akárki s tudok én is nevetni, dalolni s boldog lenni azok közt, akik nekem kedvesek: akik az én hiuságomat legyezgetik s az én cifra ruháimat körülcirógatják... De maga mellett?... Maga mellett soha: maga énnekem rabtartóm s börtönőröm: maga engem élnem nem enged: csak egy pillanatnyit adjak el a maga jussaiból, mit fog ahhoz szólni s majd meglátom, akkor is oly nyugodt lesz-e s hogy akkor is a haza s az ország s a szegénység s az egész emberi világ lesz-e a szerelme, ha majd én kirepülök a ragyogó napfényre...

Bethlen lehajtotta a fejét: hirtelen megvénült s megöregedett:

— Én láncot a te szívedre nem tettem s én a te szerelmedet erővel meg nem vettem: — akkor hirtelen felcsattant: — és én, jól tudod, szeretlek, csak téged szeretlek, soha rajtad kívül más asszony nem volt szívemben: amilyen vagyok, olyan vagyok: neked vagyok, amit teszek: teszem: neked cselekszem.

— S ha én erre fűtyülök?

— Akkor megölsz...

Az asszony elhallgatott, majd hirtelen fölillant:

— S aki megszabadít magától?...

— Azt én ölöm meg... — mondta tompán Bethlen.

Az asszony felállt, betakargatta a kicsit, aki csöndesebben feküdt, mint nappal.

— Jajjaj, — sóhajtott, — minden férfi eszeveszett bolond.

Bethlen kábultan hallgatott:

— De én ezt nem engedem tovább! — kiáltott az asszony, — vegye tudomásul, hogy: nem tűröm tovább, hogy az uram a gaz emberiségért feláldozza magát...

— Krisztus urunk is feláldozta magát, — mondta Bethlen.

— Én nem akarok Krisztusné lenni!

Bethlen megdöbbsent, csak most, csak ebben a pillanatban vette halálosan s értette meg az asszony ellenszegülését, aki sikoltott:

— Én ember vagyok s emberi módon akarok élni...

Bethlen felállott, meggörnyedt testtel, önmagában összeomolva:

— Óh, sajnos: én is csak ember vagyok: bocsássa meg az isten, hogy egyszer magamat az ő egy szülött fiához vetettem: aki királyságát nem e világból kérte s aki koronát tövisből nyert s királyi pálcája nádszálból vala: én gyarló ember vagyok, aki beláttam, hogy magam feláldozásával testvéreimen, az embereken, segíteni nem tudok: avval azonban, ha kezembe veszem a sorsuk vezetését s nem szolgáljuk, megrugdosott, leköpködött rabjuk, hanem fejük fölé emelt fejedelmük leszek: avval legalább is ezen az elveszett szegény kis országon segíteni tudok...

Az asszony felé fordult:

— És neked azt mondom: szíved szerint igazad van: senkihez sem méltatlanabb a világ, mint hozzád s a jó és építő asszonyi lelkekhez; de el fog jönni az idő, mikor a te dicsőséged is kivirul s az egész világ érteni fogja, hogy a férfiélet az asszonyi élet kertjében való virág s az egész ország látni fogja, hogy az a Károlyi Zsuzsanna, aki egy senkifiát, egy árva bogarat ölébe vett s felistápolta, s aki minden szegyletet, ahová áldott életével elért: megvidámított, meghízalt s életre elevenített: az egész országnak anyja...

— Azt nem fogja megtudni soha senki, — mondta az asszony feljajongva, — mert azt se Károlyi Zsuzsanna nem fogja hirdetni, se Bethlen Gábor...

— És mégis úgy lesz! — szólt Bethlen s a feleségét hatalmas karjaival átölelve, átfonva, magához szorította, magába temette s forrón, szerelembe olvadva csókolta...

Reggel megjött a medicus, a szülők alig várták, lesték, mint a megváltót: a kicsike egy csepp sem változott, se jobbra, se balra, egyformán volt, nem

lehetett rajta egyebet látni, csak a rettentő forráságot s hogy aludni nem tud, csak mozgatja piciny testét a belső kintől, már sírni sem bírt, csak nyöszörgött.

Bethlen kiment a lovasok elé, ingujjban, kialvatlan nagy szemekkel:

— Isten hozta kegyelmedet, professzor uram, — fogadta az öreg tudóst, aki a theologia professzora volt.

— Mi baj, mi baj? — kérdezte az szapora pislogással: nem szerette, ha nagy urakhoz híjták, mert ott nem lehet az ember elég szabad a tudományával: azok meg is akarnak gyógyulni.

— Két kis lányocskánk közül a kisebbik vérben megbetegedett, — mondta Bethlen.

Nem tudott beszélni, a könny szorította a torkát.

— No, no, minden betegség a vérben van, — mondta a professzor; — no majd megnézzük, ej, de istentől elvesztett rossz utazás volt, nagyságos uram, ..

Bethlen látta, hogy Mikó Ferenc valamire akarja figyelmeztetni, s észrevett egy idegen embert a saját népe közt, nézte, nézte szórakozottan s csak nem akarta felismerni, honnan való, de zavarta s kellemtelen volt a látása.

— Portól, szennytől nem akar-e professzor uram megtisztálkodni?

— Isten ments, — mondta a professzor, — tilos! csak gyerünk a beteghez, míg a rontás meg nem akadályozza a javítást.

Felemelte az ujját, csendre intett.

— Mely szobában vagyon az betegcske?

A szoba ajtajában megállt, ujját újra felemelte s mielőtt a küszöböt átlépte volna, mondani kezdte:

»Természet ellen vagyon,
hogy valaki vétek nélkül légyen!

És egy igaz sem találtattatik
Isten előtt az élőknék sorában.

Uristen idvezíts engemet a te irgalmasságodért, nem az én érdememért! Mért az örök élet fellyül haladja az embernek tehetségit, azt ember el nem veheti csak az Isten irgalmasságából. Ámen.

Szent, szent, szent, seregeknek istene,
légy őrizőm, oltalmazóm
és légy kegyes gondviselőm, amen.«

Ezt az egészet monoton hangon elmondva, két kezét felemelte s erősebb hangon szólt :

— Istennek nevében, ámen.

Azzal belépett.

A gyermek felett ünnepélyesen, mereven tartotta karját s némán imádkozott, akkor kérdezősködni kezdett a betegség eredete felől.

Az anya sírva válaszolt.

— Békességgel, nagyságos asszonyom, — szólt rá, — sírás nem orvosság.

Az anya erőt vett a szívéen : ez a komoly s méltóságos ember, aki hosszú fekete ruhát viselt, amelyet csak temetéseken s a szószékben szokott látni az ember : megfélemlítette.

A pap most nekigyürkőzött és orvossá alakult át s egész egy hosszú óráig dolgozott a kis gyermekken, hogy szinte csoda volt látni, hányszor kivette, letette, tenyerében tartotta, megáldotta, megmosta, a vizet szénnel s szerekkal készítette, gyolcsba takarta, akkor megpurgálta, végre eret vágott rajta, szóval mindent megtett, úgy hogy izzadt belé.

Bethlen a laikus ember tehetetlenségével túrte az orvos munkáját : nézte, nézte és sajnálta a szegény csöppséget, akinek ezt szenvednie kell...

Fáradt fejében hirtelen fölillant annak az idegennek az arca, akit a lovasai közt látott : vajjon nem a fejedelem kémje-e, vajjon nem ő ellene jött-e, rögtön beszélnie kellett volna vele : most a becsület s az ösztön küzdöttek : vajjon ha menekülnie kell, itt hagyja-e feleségét a beteg gyerekekkel, vagy hagyja elfogatni magát s leöletni... Ha kint valami nesz volt, már az érkező fejedelmi embereket hallja s ennek a ceremóniának csak nem akar vége lenni, s addig az orvos parancsa szerint elmenni nem lehet a házból a szülőknél, míg vége nincs : különösen hatott rá, amire sohase gondol az ember, hogy titkos szellemekkel van telve az egyszerű ház, amelyben élnek, jönnek, mennek s nem gondolnak soha a test felett való dolgokra : kísértetek, boszorkányok láthatatlan serege tanyáz talán itt felettük s dermedten emelte föl pillantását s az átlátszó levegőben szárnyas és szarvas tetemeiket keresett, borzongott, de uralkodott magán ; igaz, még ő sohasem látott efféléket, de talán

mert nincs rá tudománya : hiszen titokzatos igazságokkal van telve az élet, amiket aki nem ismeri törvényüket, soha észre sem vesz s az ember vakon él a különös borzalmak között s jó ha nem gondol rá, mert különben meg lehet bolondulni . . .

Kimondhatatlan mély hatással volt rá ennek a theologusnak a medicinális munkája : felizgatott s üldözött lelke száz s százféle veszélyt képzelt el : talán a lovas azért jött, hogy kikémlelje itthon van-e, talán már meg is kerülték a várat, talán már az utak el vannak állva s loppal közeledik az ellenség, mint a rossz szellemek, betegségek, az egészséges test felé, aki még nem tudja, de már reá csap a rontás, mint héja a csirkére . . . Vagy szabadulást hoz a lovas : s ő nem veszi fel, előre vágtatott, de most a betegség félelmes ereje visszatartja a tudást : mintha nagy setét fellegek kóvályogva közelednének . . .

Igy kerülgette az országot a háború szelleme, még a tavaszon ki tudott felőle : ki hitte, ki merte volna hinni, mi lesz tavasztól nyárig : óh mennyi hadak, mennyi halottak, mennyi csonkabonkák, mennyi leégett házak, mennyi elhajtott jószágok, mennyi kifosztott gazdaságok, mennyi megtört s megszünt boldogság : s mért ? ki tette ? ki adta ? ha nem a gonoszság szellemei lepték meg ezt a szegény világot : valóban két élet folyik, egyik itt a földön, szemmel láthatóan s érthetően, a másik fenn az égben, amely ha leereszkedik a fejünk felé, akkor mindent tőből s fenekestől felkavar, összezördít, ami itt addig nyugalomban vala . . .

Ki fogja valaha megfejteni titkát az életnek : ki fog valaha szembeszállani a titkokkal, melyek előtt a legerősebb elme is iszonyodva hátrál . . .

Mintha felszabadult volna : úgy hatott rá az orvos szava, hogy most mindenki távozzon el a szobából.

Kitámolygott s vitte magával feleségét : mert azt hitte, már megful . . .

Az asszony semmire sem gondolt, csak nézte az orvos munkáját s egyszerűen, józanon azt mondta odakinn :

— Nagyon kínozza a szegény gyermekeket : ennél jobb lett volna, ha hozzája sem nyúl.

Bethlen felocsudott s elszégyelte magát. Hálá-
san nézett a feleségére, aki visszatérítette a józan-
ságát, megcsókolta homlokát, úgy érezte, most ő is
valami rontástól szabadult, de szomorú maradt, mert
mégis titkok vagynak földben, fűben, fában, a levegő-
égben s az egész életben, amiket nem lehet meg-
fejtetni.

Mikó Ferenc csak alig várta, hogy kilépjen, tit-
kos arccal jött hozzá :

— Nagyságos uram, levélposta jött Brassó alól.

Brassó alól!... Bethlen nagyot nézett : hogy
jön Brassó alól posta?...

Kiment a tornácra s ott vette át a levelet az
idegen lovastól ; most már emlékezett is rá, Kamuthy
Farkas lovásza volt. Csakugyan Kamuthy írta, keser-
ves panasz volt a levélben, istenre kéri Bethlent,
jöjjön vissza, vagy mindnyájan ott hagyják Brassót,
»az fejedelem által ideküldött Prépostvári egy hét
alatt mindent elvesztegetett, amit annyi nehéz mun-
kával építettek volt, a kapukról a hadat a szászok
elszórták s a kevés nép, mind a körülfekvő falvakon
kóborol, mint a hajduk...«

Bethlen gúnyosan nézte a dolgot : örült is neki :
mi köze neki már hozzá, csak annál jobb, ha ily
hamar megérzik távollétét... A levél végén volt
egy sor, amely mintha villám csapott volna le mel-
lette, úgy hatott rá : »Gyerőffy urammal azon kérjük
Nagyságodat, vegye a megromlott országot gond-
jába s istenünkre esküszünk, mi mind Nagyságodéi
vagyunk!«

Mi ez, ha nem a lázadás?

Felgyúlt benne a lélek : óh, már Kamuthy is.
Kamuthy neki sógora volt a felesége révén, de csak
az utolsó időben melegedtek össze, mert addig a
fejedelemnek volt benfentese, még a felesége meg-
gyalázását sem szánta... De ime most ez az első
ember, aki nyíltan mellette pártot ver, ez mélyen a
szívébe hatott s ezt el nem felejtí néki soha.

Az asszony most az ő arcát nézte azzal a figye-
lemmel, ahogy bent a beteg gyermeket, kezét a levél
után nyújtotta s a férfi szó nélkül adta oda.

Lassan elolvasta, nézte, szomorúsága még mé-
lyebb lett s visszaadta.

Bethlen szorongva nézte feleségét: értette-e az utolsó szókat? ...

Az asszony nem szólt, nagyon csöndes volt, akkor a medicus professzor hívta őket s gyötrődő félelemmel mentek a szobába.

Az orvos imádkozott, hosszú imát mondott istenhez s feloldotta az egész házat, minden istentelen hatások alól.

Már Bethlen elvesztette az előbbi varázslást, amit érzett: már nyugodt volt s nem bízott ebben az egész orvosi dologban: csak nem merte kimondani önmagának sem.

Akkor kimentek az ebédelő házba, ahol már terítve volt s ott nyugodtan s szépen beszélgetni kezdtek. A professzor derék, okos ember volt, helyes gondolatai voltak mindenről az életben, amiről beszéltek, elmondta mennyit szenvedtek a Forgács-hadaktól s mily csodálatos, hogy a jó isten a magyart mindig a magyarral bünteti legjobban... Nála volt megszállva valamely felsőmagyarországi nemes úr, aki maga semmi rosszat se mívelt, de eleget emlegette, hogy bezzeg a Bocskay idejébe az erdélyiek épen így bántak el az ő vidékeikkel...

Felhozták a cselédházból a nagyobbik leánykát, aki nagyon gyönyörű, piros arcú, nyelves, futosó, hároméves leányka volt.

A professzor kezébe vette, megnézte, arcát csipkedte:

— Szép gyermek, — mondta, — de sok geleszta van benne, ehol adok egy kenőcsöt, csak kívül kenjék a köldököt véle, elvész a geleszta.

Bethlen hirtelen megijedt:

— Professzor uram, nem kell orvosság az egészségesnek...

A professzor, ha a saját mesterségére került a szó, mindjárt elvesztette józan eszét: megharagudott.

Bethlen érezte, hogy doktori tudományát akarja fitogtatni s nem volt ereje, hogy ellenálljon, a kislány táncolt, nevetett, ölébe bujt apjának, akit oly régen látott, ez mohó szeretettel fonta át a karjával: ti vagytok nekem az egyetlenem, — mondta, egy kezével a gyermeket, másikkal a feleségét ölelve át.

— Ehol meg is vagyon, — mondta a doktor s megkente a kislány pupocskáját.

A gyermek ijedt kíváncsisággal nézte, mit csinálnak vele. Aztán elfeledkeztek a dologról, Bethlen levelet írt; Kamuthynak írta, hogy a székelység kapitányival értsék meg a dolgot, ő most bujdosóban van, ahonnan vagy jön vissza, vagy se, de ha jön, akkor seregekkel jön s elvárja, hogy számíthat rájuk.

Másik levelet a temesvári pasának írt s jelentette, hogy rövid időn belül érkezik és hogy Erdély dolgaiban a legnagyobb fordulások lesznek. Kéri azért a pasát, mint szerelmes atyját, hogy úgy gondoljon rá, hogy az ő pártja fogását kéri a jövődre.

Alig kerültek el a levelek, jöttek mondani, hogy a kisleánynak szaladnia kell, a doktor örömmel mondta: »Ehol már purgálódik.«

De kis idő múlva újra szaladt a gyermek s attól kezdve minden percen, estig ötvenszer is.

Szörnyű ijedtség lett, a gyermek estvére már épen úgy feküdt a forróságban, mint a kisebbik, a professzor törte-marta a kezét, eleget mesterkedék, de meg nem állíthatta a bajt, akkor beteg lett a gyermekek mellett való kis pesztra lány is, azt levítették az alházb, a felső házban a két gyerek ott volt s mellette egy pillanatra sem mozdult el sem az anyjuk, sem az apjuk, sem a doktor, sem a vénasszony, a házgondviselő.

Iszonyú éjszaka következett, a forró testtel fetrengő s nyöszörgő két gyermek s a kezét tördelő kétségbeesett anya, aki hősieen viselte a szörnyű megpróbáltatást s rakta a vizes ruhákat a gyermekek testére, mert már egyébvel hűteni a doktor nem tudta s a vénasszony egész hadi karával, az a temérdek imádkozás, amit ez éjszakán műveltek.

Az egész udvarban senki sem aludt, lent az alházb, is már három beteg gyermek lett s a professzor egyiktől a másikhoz ment, de már ott megelégedett kurta imádkozásokkal s a könnyű purgálással.

Másnap délre a betegség úgy elhatalmasodott, hogy már alig volt fentjáró, mindenki beleesett.

•Délben lovasok jöttek. Bethlen apatikusan vette tudomásul, hogy a fejedelemtől jönnek: már azt se bánta volna, ha elviszik, vagy az ajtószarkára felakasztják: az isten keze úgy ránehezedett.

A fejedelem levelet küldött, kettőt, egyiket ő maga írta, másikat az ő rendeletéből a kancellár.

A levél megrendítő volt: »az istenre kérte, hogy egyetlen testvére megbocsássa neki borbéli dühét s gonoszságát, mit mívelni soha nem fog: Imé már is bekövetkezett az isten büntetése, mert ime ma hírt kapott s leveleket, hogy Géczy András, az átkozott kutya, hűtelen és áruló módon, a portán nem ura s az ország dolgában járt el, ahogy meg volt neki hagyva, hanem saját magának fejedelemséget keresett«.

Bethlen elámult: Géczy fejedelem? ...

»A szebeni háznak nagy fittyel levelet írtanak, hogy Géczyt vallják fejedelemnek a brassai országgyűlésében levők s hogy a szultán fermánja s kísérete Géczynél vagy on s ő már közeledik is az ország határhoz. Ebből láthatja kegyelmed az áruló Géczy ott mint viselte magát és minémű hitetlen árulóul cselekedett magunk személye és országunk ellen... A brassaiak és a több hozzájuk beszorult latrok már is csinyt tettek nagy maguk bátorságában, mert kijűttek a várbul s Földváron a székely nőket s gyermekeket mind felkoncolták s megprédálták a kösséget s Hóltvényt, Hidvéget detto, ahol öreg Mikó Ferenc feleséginek temetésit széjjel zavarták s a koporsóval csunyán bántak igen istentelenül, mindezért a fejedelem maga saját személyében készül a Barcaságra, de nagyságodnak választját várja, hogy mit gondol s vél ez nyomorúság felől, vagy már Nagyságod is örvend a megfogyatkozott és szerencsétlen haza állapotján...«

Bethlen sóhajtott: úgy tűnt fel, mintha ég-föld, minden összeomlani készülne...

A felesége jött be ájuldozva s szédelegve:

— Gábor, én is oda vagyok, — mondta s az egész teste egy tűz volt...

Két nap alatt huszonnyolc cseléd feküdt a vér-betegségben, Bethlenné félrebeszél, de mikor megtudta, hogy a fejedelem levelet írt, könyörgött az urának, hogy forduljon vissza erről az útról s el ne hagyja, lázadásba ne lépjen...

Már úgy látszott, mindenki beteg lesz s mindenki elhal ez nyomorúságban, akkor Bethlen levelet

írt a fejedelemnek s abban arra kérte, hogy ha a hazának sorsát szívében viseli, ő még egyszer visszafordul s oldala mellé áll, de az a kívánsága, hogy az országgyűlést az ország igaz székes helyén, Gyulafejérváron hívja s tartsa : ő mihelyt házául az isten nehéz ostroma eltávozik, azonnal elmegy s ott megjelenik.

Ettől a levéltől az asszony megnyugodott. S mintha ez éjszakán megfordult volna a betegség, másnapra csakugyan meg is könnyebbültek a betegek, nem halt bele több, csak a két gyermekecske s az öreg dajka.

Soha szomorúbb temetést, mint ez volt, soha megtöröttebb embert, mint ez az apa. Kemény természete, elpusztíthatatlan szervezete megbirkózott minden vésszel, de a lelke meg volt zúzva, s szerencsétlen volt végtelenül . . .

XI.

A fejedelem egyszerre összeszedte magát.

Minden energiáját föllobbantotta a brassaiak arcátlan üzenete, hogy : már nem tekintik fejedelemnek, minthogy azt tőle, mint érdemetlentől a győzhetetlen császár elvette s érdemesebbnek adta.

Megjött a saját követe Kőrösy István is, aki elmondta az egész dolgot, a Géczy mesterkedését s alattomoságát, hogy tartotta vissza minden lépéstől s hogy idegenítette el tőle a portát. Meg is akarta őt öletni s csak nagy nehezen tudott megmenekedni.

A fejedelem határtalanul dühödött volt.

Szebenben csak annyi sereget hagyott Kákonyi alatt, amit okvetlen ott kellett hagynia, mert ugyan csak vigyázni kellett, hogy a szászok itt is vérszemet ne kapjanak : a többi vitte Brassó alá. A székelyekre parancsot küldött, hogy kaszát, csépet azonnal ott hagyjanak s gyűljenek mind a város alá, de ez még mind nehezen s kevéssé használható sereg volt, a hajduk hiányoztak néki nagyon, ezért nem szégyelte, még egyszer levelet küldött Nagy Andrásnak : ha meg nem hajol s be nem jön, minden haragjával s bosszujával fenyegetve ; ellenben ha megjő, minden jutalmat s kitüntetést felajánlva.

Ő maga augusztus 20-án érkezett néhány száz főnyi sereggel Hermány alá, amely már egy ízben meghódolt, de aztán szép szót adván, megtréfálá s elpártola.

A kastélyt őrző porkolábokat felszólította a vár átadására.

Ezek rögtön Brassóba küldtek segítségért.

Weiss Mihály önkéntes vállalkozókat szólított s annyian jelentkeztek, hogy felét sem lehetett elbocsátani. Vezérüknek a cseh Jánost, a festőt tette, aki a hadi tudományokban jártas volt s az ágyúkat is tudta kezelni.

Báthory az engedelmesség megtagadásán felbőszült s bár egy óra idővesztés nélkül akart Brassó alá menni, kitért, hogy trombitaszóval bevegye a nyomorult varjufészeket.

Három napig volt falai alatt, s két ízben is felszólította a kastélyt, hogy adja meg magát, de azok gúnyolódtak a falakról.

Két ágyúja volt, két régi ágyú, ezzel lövette a falakat, de naponta húsz-huszonöt lövésnél többet nem tudtak csinálni. Hanem a falak még ennyi ágyú ellen is gyengék voltak, s mikor akkora rés látszott, hogy az emberekbe bizalom támadhatott az ostromban, rohamot parancsolt.

A székelyföldiek azonban még nem érkeztek meg, csak a brassai seregből idegyűlt székely csapat volt jelen, ez pedig éhes volt, fáradt, mert nem volt már a szegény Barcaságon még fű sem, nem ennivaló.

Azért nekimentek a kastélynak a fejedelem kedvéért; mikor valamelyik megállt s nézte, hogy is kell felmászni, a másik góbé oldalba bökte: »Ne gondolkozz olyan nagyon komé, mer megbolondulsz!«

Ahogy a réshez értek, a cseh frissen sült kenyeret dobáltatott közéjük. Mohón nekiestek s falni kezdték a cipókat, de azokba rakéták voltak s ezek nagy mesterséggel úgy csinálva, hogy csak akkor pattantak el, mikor megtörték a kenyeret, sok szegény székely legény fűbe harapott e cseltől s a többi visszafordult, nem akarta fogát törni a pukkanós kenyérben.

23-án gyalázattal kellett tovább menni, azzal kellett megelégednie, hogy Prázsmár magától befogadta a hadakat, gyenge volt s nem mert ellentállani.

Dühöngött: ahol csak hozzányúl, mindenütt ilyen akadály. Hiányzott benne a nyugalom s a higgadság: még mindig azt hitte, valamit elképzelni, az már végre is van hajtva.

Bosszúságában leült megint a boros kupához s alvezérre parancsolt rá, hogy sorra menjenek a város körüli helységeken.

Ezek aztán, ami még nem volt tönkre dúlva, elpusztították, s egy hét múlva Brassó egymaga állott, még Töröcsvárát is bevette Gyerőffy s ezzel elvágta Brassót Oláhország felől is.

A brassaiak megijedtek, de mikor legnagyobb volt a veszedelem, megjött a Géczy postája, hogy immár Tergovistyén van a győzhetetlen császár kajmekámjával s hozták a nagy fermánt, amely megfenyegeti mindazokat, akik a szultán akaratának ellent szegülnek, hogy: »ha többször ellenünk pártot üttek, nyugodjatok meg abban, hogy magatokat kicsinytől fogva nagyig fegyverre hányatlak, országokat porrá tétetem s akik utánatok megmaradnak, átkoznak benneteket a világ végeig«.

A fejedelem látva Brassó hatalmas falait s hallva a közeledő törökséget, elkeseredett haraggal újra Prépostvárra bízta a fővezérséget s kevés dicsőséggel visszament Szebenbe.

Ott Imreffy két levéllel várta. Az egyik Bethlen hozzája írott levele volt. Örömmel olvasta s mikor kellően fölmelegedett Bethlen iránti szeretete, akkor átadta a kancellár a másikat: az is Bethlen sajátkezű hosszú fűszálas írása volt, melyet véletlen elfogott, az a levél, amit Kamuthyhoz s a székelyekhez írt a Főkapitány, amelyben előkészíti azt az időt, hogy ő maga lesz a fejedelem...

Báthory a másik végletbe zuhant.

— Ez ám falat, — kiáltotta, — hát s már mind az egész világ fejedelem lesz Erdélyben!

Törbe csalni, itt nincs más tennivaló, törbe kell Bethlent csalni s végezni vele; ez a veszedelmes ellenség, nem Géczy.

Elhatározták, hogy a gyűlést Bethlen kívánsága szerint átteszik Fejérvárra s a meghívólevelet aláíraták az egész gyűléssel, amelyben Bethlent meginvitálták.

Egy hét múlva már meg is nyílt a gyűlés, amelyen Imreffy volt a praeses.

Ezen a gyűlésen tárgyalták le Géczynek és a brassaiaknak rendkívüli és szörnyű hazaárulását.

Megjelentek a brassaiak követei is, hogy átadják a város feleletét.

Óvatos harc volt ez Géczy és a fejedelem közt, mert ha Géczy a markában volt a fejedelemnek, aki a gyűléssel a legnagyobb felháborodással ítélthette halálra s nótáztathatta meg az országja veszett csavargó infámist: de Géczy is megfenyegette a fejedelmet, hogy leleplezi a török portának tett hazaellenes ajánlatát.

A fejedelem a török ellen most már végkép eldühödött, soha, soha, soha többet, esküdözött, a törökkel szóba nem áll s együtt nem dolgozik. E hitetlen kutyáknak csalása, utálatos tette feledségbe nem megy s most mind csak azon törte a fejét, hogy lehet megtromfolnia.

Nircs más mód, csak a Báthory Zsigmondé, aki szerződést kötött az ausztriai udvarral és az egész kereszténységgel a török ellen fordult.

Hogy lehet ezzel az esküvel, hittel nem törődő néppel barátságban maradni? hogy lehet a kereszténynek a pogánnyal egy követ fujni.

Lelke már megint átcsapott egy más szárnyalásba, s úgy érezte, neki csak ki kell nyujtania kezét s a bécsi udvar mohón kap rajta, hiszen ebben a kézben kard van, amely villáma lesz a pogánynak...

Soha így nem tombolt még, őrzöngött, tajtékozott s alig várta a napot, hogy visszaűthessen.

Géczy, hogy Géczy bánik így el vele!... az ő Géczyje: ez a fickó, akit ő szedett ki a porból, piszokból, akinek senkije, semmije ebben az országban nincs, akit senki ebben az országban nem tart, csak az ő kedvezése... Hogy egy Géczy mer fejedelem-ségre aspirálni egy Báthoryval szemben. S hogy a török oly együgyű, felteszi, hogy a verebet a sas helyébe teheti: ez csakugyan merő rohadt és eszeveszett porta már s ennek itt van a végítélete, itt az ideje, hogy elpusztítsák a földről ezt az ostoba, fel-fuvalkodott s nyomorult fajzatot.

De minden oly lassan megy, hiába zajgatja s kergeti a dolgokat.

Végre elkészült a követség, hogy Kassára, Pozsonyba s Bécsbe menjen. Nagy és fényes követség volt ez, amelynek mindjárt a legelső helyről embert kellett visszabocsátania: mert a fejedelem megőrült a türelmetlenségtől, hogy az egész hosszú utat végire várja.

A követség elmenetele után jött meg Bethlen Gábor.

Bethlent a családi csapás, két gyermekének eltemetése megőrülte: napokig szórakozott s közönyös volt, nem lehetett belevonni a dolgokba.

Csudálkozva hallotta a híreket s nem tudott felettük ítéletet formálni, minden percben mássá lettek azok s kavargott és zúgott, mint a boszorkányüst füstje...

Az egész napot lakásán töltötte s azon gondolkodott, hogy kellene s hogy lehetne a felesége kívánsága szerint élni: visszavonulni a közélettől s valahol csendes tuskulánumban meghúzódva, szántásvetéssel s bánattal tölteni hátralevő napjait.

Érezte, hogy körülötte is valamely titok lappang, s nem törődött vele: este ha ágyába lefeküdt, egy pillantásig arra gondolt, hogy reggelt ér-e? elővette a bibliát s tovább olvasta a zsidó népnek rettenetes és szörnyűséges történetét, amely megvigasztalta a világ mai forgandósága felől: már nyolcadikszor olvasta a bibliát, az egészet, sorra, elejétől végig, s minden mondatban új meg új erőt nyert s új meg új bizodalmat, hogy a mindenható isten útjai kiismerhetlenek, de bölcssek s minden emberi elgondolásnál határtalanul bölcsőbbek: milyen hegyeken s völgyeken vezeti át választott népét, s hogy elvezérel csatákon, bujdosásokon, fogságokon s boldogságokon és boldogtalanságokon keresztül valami ismeretlen cél felé: mért akkor beleavatkozni az isten dolgaiba, mér törje, marja, szakítsa meg magát az ember, erején felüli tülekedésekkel... S mi ez az élet is: ez az élet, amely olyan mint az árnyék s az élet, ami úgy elszárad, miként a fű, mielőtt aratnák...

Kis gyermekeit siratta s a maga életét annyiba sem vette, mint az elszálló füstöt...

Egyik napon váratlanul megérkezett Nagy András ötszáz hajduval.

A fejedelem még egyszer erőt vett magán, hogy kezet fogjon vele, asztalához ültette s három napig ittak, mintha verseny volt volna köztük, ki bírja tovább. Harmadnapon csúnyán összevesztek, a fejedelem mindig oldalán függő kardjához kapott s leszúrta a vén embert. Mire az észrevette volna, már darabokra volt vagdalva.

A hajduk meg akarták ostromolni a fejedelmi házat, de Imreffy a három nap alatt részben eltávolította, részben megvesztegette, részben megfélemlítette őket. Új vezért nevezett ki nekik a fejedelem s mert úgylis gyűlölték az öreget, mint minden vén zsarnokot, nem lett nagyobb baj a dologból, elmentek a hajduk Brassó alá.

Aznap a fejedelem megízente Bethlennek, hogy nála akar vacsorázni.

Bethlen nyugalommal vette a rendeletet s mindent megcsinált, hogy illőn fogadhassa a fejedelmet : már nem tudta, nem arra készül-e, hogy őt saját házában leölje . . .

Mióta itt volt, Bethlen semmit sem tett a fejedelem javára, mert ez nem mert tőle tanácsot kérni. Mióta első ijedségében visszakönyörögte a főkapitányt, azóta nagyot fordult érzése a törökkel szemben : már neki Bethlen voltakép csak arra kellett, hogy tús legyen : hogy a török tudja, hogy udvarában van Bethlen s ha itt van, addig biztos, hogy ellene mit sem tesz. De ismerve a Bethlen rendíthetetlen törökpártiságát, mindennap rettegett attól, ha Bethlen tudomást vesz a kassai s bécsi követség dolgáról, nyílt módon ellene szegül.

Kereste hát a nyelvét a szomorú embernek, akiről messze lesírt emberi bánata, amely miatt csüggedten jár s mindennel szemben közönyös.

A vacsorán jelen voltak Imreffy, Török Kata, aki a napokban megérkezett alvinci udvarházába s újra ápolni s civődni kezdett a fejedelem körül, aki már odáig volt, hogy alig józanodott ki egy-egy órára, újra ágynak esett, a vacsorán nem is volt semmi rend, a fejedelem már nem evett, nem tudott ételt magába venni s minduntalan kidúlt. Sokat epés-

kedett, tréfált, különösen nagy szeretettel mondott mindenkiről rosszakat, különben kedves volt és széles, mint egy nagy gyerek.

Ha egy félórát aludt, elnyúlva, akkor megint felkelt s hallgatta a zshivajt, amely szokásos boros társaság vidámsága volt.

Éjfél felé így szólt:

— Bort... de veres bort...

Bethlen felé nézett s nevetett.

A pohárnok jelentette, hogy nincs vörös bor.

Dühbe jött:

— Tanácslom, hogy legyen, mert ha veres bort nem adtok, véretekkel mosatom fel a pallót.

Mindnyájan elhallgattak: rettenetes volt már, hogy a fejedelem minden tartalék nélkül ölesse az embereket.

Török Kata a fejedelmet ölelgetni kezdte s mizserálni, színeskedni neki:

— Majd én hozok, hozok a nagy fejedelemnek,
— mondta, — amilyen bort akar a fejedelem, olyat adok s csókolni kezdte s visszavonta magával a dívánra.

De a fejedelem, mintha fokanként menne a fejébe a düh, gyanakodó, alattomos pillantással fogadta a tekintetét, halálosan ittas volt:

— Árulók vagytok mind! Mind árulók vattok! Áruló ebek!...

— Én is? Ugyan kinek árulom el nagyságodat,
— hizelgett Török Kata, — bizony hogy két garason eladom a brassai piacon, csak sokat beszéljen.

— Már senkibe se bízek: mind kutyák vagytok,
— itt a levél: itt hordom a levelet két hete kebelemben: nézzétek meg, ki az én Betlehem Gáborom!

Bethlen felismerte a levelet.

Elsápadt s nem szólott.

A fejedelem tajtékozva kiáltotta:

— Áruló kutyák vagytok mind: csak ez az egy van még, akiben nem csalódtam! — s Imreffyt félkarral megölelte.

Bethlen hallgatott, szomorúan nézte a fiatal embert, aki átható nyugodt pillantásától még jobban felindult s felállt, magát hányta-vetette s kardját zörgette.

Kapi András és Rhédey Pál megölelték a fejedelmet s Török Kata Bethlent kituszkolta.

A fejedelem újra ivott s ahogy Bethlen a szobából kiment, megint elijedt, már azt hitte, Bethlen a hajdukhoz futott s jönnek rá, haját kezdte tépni s követelte, hogy hozzák vissza az ő jó testvérét.

Bethlen nemsokára visszajött, a fejedelem bűnbánóan szorította meg a kezét s úgy tett, mintha semmi sem történt volna.

Később arról beszéltek, hogy ki milyen jövőt kíván magának s Bethlen megjegyezte, hogy legjobban szeretne világtól elvonulni s remete lenni... Fent a hegyek közt egy bis birtokot s gazdálkodni...

A fejedelem nagy szemekkel hallgatta.

— Cincinnatus azért ment el szántani, — mondta, — mert csak a legnagyobb dicsőséget bírta el: ha az nem volt, inkább a legaljasabb parasztságot.

Bethlen lehajtotta fejét: lelkében igazat adott a fejedelemnek, akinek mindenkor elismerte szellemi fölényét, vagy inkább mindenkor meglepte s új világtításba helyezte előtte a dolgokat a Báthory gondolata: ő a meglevő dolgokról tudott helyes és bölcs képet adni magának, Báthory a jövőről... Neki haditervei erősek s készek voltak s az ország állapotát, a pártok helyzetét pontosan érezte, sőt a távoli országokról is a legtisztább képeket tudta felállítani, amelyeket aztán a bekövetkezett események sorra igazoltak; a fejedelem azonban a jövőbe vetette nagy lobogó tekintetét s mindaz, amit képzelőereje fölvetett, rendkívüli s nagyarányú volt.

Bethlen sajnálattal látta, de mindig mint második ember állott Báthory mellett: ennek ragyogó fantáziájától ő is kigyúlt s szíve mély fájdalommal érezte, hogy milyen kár, hogy ez az ember energia híján sohasem fogja egyetlen koncepcióját sem végrehajtani.

Ő nem tud tévedni: ez nem tud nem tévedni. S ez a saját biztosságában való meggyőződés szegényesnek s másodrendűnek tűnt fel előtte; a saját józanságának terhet szívesen odaadta volna a repülő szédületnek ama mámoros pillanataiért, amelyekben Báthory fölibe emelkedett az életnek.

Bethlen, szegény, becsületességében ezt nem is

titkolta s hogy a fejedelmet kibékítse, most meg is akarta mondani :

— Nagyságos uram, — szólott a maga higgadt s meg nem indult hangján, — nagyságod engem ellenségének néz, de én istennel mondom, hogy sok-sok fejedelem sok-sok évek alatt nem fog annyi s oly nagy dolgokat mívelni, mint amit Nagyságod cselekedett.

A társaság csodálkozva hallgatta ezt a beszédet, mert ha volt valaha fejedelem, akinek egy-egy pillanatban holt pontra jutott az élete, mindnyájan érezték, hogy Báthory Gábor ma ott volt.

— Nagyságod volt az első, aki a csekély Erdélyország fontosságát oly nagyra növelte, hogy ebből e kis tartomány sok száz esztendeig megélhet : a nagy Báthory István elfutott a gyöngye erdélyi trónusról lengyel királyi székére : de Báthory Gábor gondolataiban Erdélyt a magyarság királyi székévé tette s körül lába alá hajtotta mint egy vár alá a környülfekvő tartományokat, Magyarországot, Lengyelországot, Moldvaországot, Oláországot : ha elgondolom, hogy ez végrehajtatik vala : akkor egész Európa legnagyobb s legszilárdabb birodalma az erdélyi birodalom.

A fejedelem fejét mellére ejtette s hallgatta régi hősi gondolatának tárgyalását.

— Még meg nem történhetett : de maga ennek a tervzetnek földobása fölemelte Erdélyt abból a szegénységből és félretaszított szolgaságból, amelyben eleddig volt. Ehhez képest még Bocskay fejedelem tette is csekély : mert Bocskay nagy férfiú volt, azonban a régi szűk elgondolásban semmit is nem tudott újat teremteni : Valóban, a Báthory Gábor akarata méltó volna rá, hogy életek nőjjenek érte s egyik generatio a másik után, vallásává tegye annak végrehajtását . . .

Báthory megszólalt :

— Volt néha egy s más, ami szívünket megdobogtatta, főkapitány uram.

— Volt, nagyságos uram, — mondta Bethlen, — ha fölgondolom annak a belső cselekedetnek nagyságát is : hogy Báthory Gábor volt az első a fejedelmek között, talán mind közönségesen, aki egyetlen

szóval megváltoztatta az ország belső életének minőségét : mikor az úri s főúri hatalom birtokosaival szembe állította a fölszabadított jobbágyságot, akkor megint egy olyan rendkívüli s csodálatos lehetőségre kell rápillantanom, amelyre csak az isten adta legnagyobb szívek találhatnak reá . . . Amily egyszerű volt, egyre több s több erőt és hatalmat adni annak, akinek már van ereje s hatalma : oly rendkívüli s lélekzetet megállító cselekedet volt, erőforrást nyitni az erőtlének és a jog nélküliek nagy tömegének fölemelésével . . . A kevés hatalmas széttagolja a birodalmat, a hatalmas tömeg megerősíti s összekovácsolja . . .

Báthory szomjasan itta a beszédet, amit senki mástól meg nem kaphatott, mert akik körülötte voltak dicsőítették arcának, alakjának szépségét, adonisi tökéletességét s hatalmának, erejének érzését fokozhatták, de a bírálásnak ezt az őszinte s nagy arányát meg nem nyerhette.

— Ha magát amaz ítéletét nézem nagyságodnak : ahogyan a szász nemzet ellen síkra szállott, kell hogy megismerjem abban is a nagy gondolatot : mert az a birodalom, amely a Báthory Gábor elméjében megszületett, belső ellenségektől megszakgatottan fel nem születhetett. Kell, hogy egy ország népe egységes legyen mindaddig, amíg mindenek között meg nem szűnik a távolság s minden népek egy akor s egy pásztor alá nem kerülnek . . . Amit én nem tartok gondolatban lehetetlennek : mert hisz minden ember istennek teremtménye, kell tehát, hogy minden ember megtalálja istenben s e világban egymással való szoros egyességét . . . Ebben a gondolatban, amit szent vallásunk a másvilágról vet elénk : nincsenek nagyok és nincsenek kicsinyek, nincsenek bölcsék s nincsenek együgyűek : mindazok tehát, akik ennek az egyenlő együttvalóságnak útját építik, nagyok és áldottak : akik a túlságos hatalom lándzsáját összetörik s túlságos szegénység bilincseit feloldják : azok az isten angyalai a földön.

A fejedelem hízeltetten, öntelten szívta a szavak boldogságát : most ő is szerette ezt az embert, akihez hasonlóan senki soha őt meg nem érthette. Szokott gúnyjával azonban packázott a jósnak e nyugodt

áramlatával s a legutóbbi portai tervére célozva, mondta :

— Angyali tettekre majd még ördögiek is jönnek, csak soká firtasd . . .

Bethlen hallgatott, már hallotta, hogy Géczy követei megfenyegették a fejedelmet, hogy leleplezik, miként ajánlotta fel a portának, hogy ha a török hadakat alája adják, elfoglalja számára az egész magyar vidéket, amit csaknem száz éves harcaival sem tudott maga a török meghódítani.

— Nagyságos uram, — mondta, — nem tudom, igaz, avagy nem : de ha az a gondolat feltámadott, hogy a török erejével az egész magyar földet egy testbe kanyarítani : ez a gondolat mástól ki nem tellett, csak Báthory Gábortól . . . S ha felgondolom, hogy a megosztott magyarság így szegénységében s bajában hamarabb harcol egymás ellen, mint erőt összetéve a török ellen : akkor azt kell mondanom, hogy ez ép olyan nagy és szerencsés idea lehet, mint volna az ellenkezője : a keresztény hatalmak szövetségében, egyesült erővel támadni meg a török birodalmat. Abban az esetben egy ekkora erejű tartomány alkalmas vezetés mellett épen olyan bontó lehet a túlpuffadt nagy tetemre, a török hatalomra, amilyen döntő csapást mérhet kívülről ugyanarra a közös erő . . .

Báthory tágranyilt szemmel nézett Bethlenre : ez bizonyára tud a pozsonyi követségről s annak az utasításairól, leste, hol fog kibukkanni, hol támad fel a fenyegető a szavak mélyén.

— Azonban nagyságod : amilyen nagy az elgondolásban, olyan nagy hatalom is kellene a végrehajtásra : úgy gondolom, Báthory Gábor csak azon a módon tudná végighajtani tervét s gondolatit, amely módon azokat megteremti : támad benne a nagy idea isteni mód, isten : *légyen* szavával. Így kellene jönni a végrehajtásnak is : *légyen s megtörténjék* . . .

Báthory kínosan értette, hogy ő semmit sem tudott végrehajtani s már látta, hogy soha kiegyenlítődni kettejük közt a távolság nem fog : a tűz s a víz távolsága ez, egyik a másikat ei kell pusztítsa.

Lehunyt szemmel, eltorzult arccal hallgatta to-

vább Bethlent, aki a gondolatokat végiggondolók kegyetlenségével folytatta :

— A nagyságod akarja mind lehetőség, semmi lehetetlenség abban nincsen : csupán a szívós és nehéz munka kell hozzá, amely lassan, csöndesen, mint az árvíz, nyomról-nyomra végigvigye . . .

Maga is meghökkent s elhallgatott. Még ennyire dicsőítéssel nem hódolt s ennyire keményen nem támadott Báthoryra, mint most ; de ma túl van a gyöngé emberi korlatokon, amelyek a lelkek közé a szolgai távolságot vetik : ma emberi létének mély völgyében, gyermekei sírja fölött túl van félelmen s ambíción : könyörtelen keresi az igazságot s a késő éjjeli órán csupán hangosan gondolkozik. És mégis megijedt, mert a fejedelem szemébe nézett s abban újra felgyúlni látta azt az őrült lángot, amely már szeme láttára annyi életet megemésztett.

— Szóval az okosság hibázik belőlünk, — mondta Báthory gögösen. — Az bizony igen, főkapitány uram : de ha az nem hibázanék, akkor mink nem Báthoryak volnánk, hanem Bethlenek s akkor a címerünkben nem sárkányfogak volnának, hanem koppasztott ludak . . .

Bethlen elhalványodott.

Ez a vég kezdete ? . . .

Mindenki ijedten hallotta a durva tréfát : a Bethlenek címerében két hattyu van egymással szembe fordulva s nyíllal átszúrva a torkukon : ez a két koppasztott lúd ! . . .

— No de késő van, okos emberek ilyenkor már ágyban hevernek, hogy erejük legyen a holnapi okosságra, — szólt nyersen a fejedelem s felállt az asztaltól.

Hiába tartóztatták, meg nem maradt tovább, mindenki remegve gondolt arra, nincsen-e a fejedelem kísértő hajduinak kiadva parancs a Bethlen letartóztatására, vagy még rosszabbra odakinn, s mind a férfiak kardjukat szorították.

De nem volt semmi. Mikor a fejedelem a lépcsőkön lefelé ment, oldalán a házigazdával, aki hajadonfővel lépkedett baloldalán : hirtelen a nagy mozgástól, rengéstől a sok ember léptének súlyától-e, a lépcső tetejéről leesett egy kő s a fejedelem mellett zuhant le.

Mindenkiben meghűlt a vér.

A fejedelem halottsápadt lett s darabig nem jött szóhoz, csak nézte soká a követ lábánál, kardjának markolatát görcsösen ragadva.

Végre megszólalt :

— Ez nem volt elég bölcsen : főkapitány uram.

Úgy gondolom : *mellé* esett . . .

Bethlen erősen, komolyan mondta :

— Isten látja lelkemet, nagyságos uram : ezt nem szabad nagyságodnak felrónia . . .

A fejedelem gúnyosan mosolygott :

— Csak szemben, főkapitány uram ! csak szemben !

Nem fogott vele kezét, elment.

Bethlen a kapukat eltorlaszoltatta, s minden cselédségét, fegyveresít lábra állította s amit lehetett, megtett arra, hogy ostrom ellen védhesse magát.

Az éjszakai órái kínosan teltek el, amint hajnalodott, lóra ült s összes kísérelével kiindult a városból.

Csak akkor hallotta, hogy Báthory nem töltötte az éjszakát a városban, nem mert bent maradni, félt, Alvincre futott még az éjjel s ott hált Török Katalinnál.

Átment ő is a Maroson s Borbereknel, Alvinccal szemben óvatosan ügetett el a hajnalban s lóhalálában sietett még egyszer Dévának.

XII.

Mikor feleségéhez jutott, fáradtan, törődötten, szorongó lélekkel, mintha egy egész világ minden bánata rajtuk lett volna : az asszony rögtön látta, érezte, hogy mindennek vége . . . s hogy egész életük szedett szőlőág . . . Fonnyadó levelekkel, az életkedv hervadt lombjával lebbent az ura felé, hogy annak még mélyebb s még fájdalmasabb sorsát enyhítse.

— Vége ? — mondta s megcsókolta a szomorú embert.

Ez szó nélkül hajtotta fejét, fáradt nagy fejét az asszony vállára s az simogatni kezdte, mint egy kis gyermeket.

— Jöjjön kegyelmed, uram, édes uram, —

mondta csöndesen s a szeme tele lett könnyel, — együtt elviseljék ezt is, ha a jó isten adta...

A férfi forrón karolta, mert érezte, e szóval immár magára vette minden gondját s bánatát, holott eddig mind csak tiltakozott ellenük: tiltakozott szegény s viselte, hordta, eddig is.

Magához ölelte, belső forrósággal s hálával: íme most is ő fordul, ő folyamodik az asszonyhoz erőért s újulásért: a gyermekevesztett szegény gyöngé teremtéshez, aki nem nyerhet elég vigaszt és lelki segítséget: az asszonyi lélek minden sziklánál erősebb: nincs a bajoknak s nyomorúságoknak felhője, amelyet el ne viselne.

Föl, föl a várba. Minden percen várta az üldözőket, lent az udvarházban meg nem nyughatott, csak fönt, mikor a vár dübörgő kapuján belől kiszállottak a könnyű szekérből.

A hűvös szobában Bethlen beleroskadott egy sarokba, az asszony feszülten nézett rá, várta a szót s hogy az ura nem szólt: zokogásban tört ki.

— Az örült, az örült: hát van ember, aki őt rajtad kívül tartsa...

— Meg akart öletni...

— Óh az átkozott, az átkozott: ez kell Erdélynek.

— Küzd, — mondta Bethlen, — küszködik... egy este kétszer támadott rám, s mindjárt visszafordult...

— Nem mer: hiszen ha elveszed karodat, meghalt; lezuhan a fekete semmibe: hogy eddig is bírta igazi ember mellette! Hát mit tett a feleségével, mért nem kell neki Palotsay Anna? Kell neki tisztességes lélek? neki csak az oly cafatok kellenek, aki előtt parádézhat; hogy ne szégyellje magát, még nagyobb bűnösöket keres, már csak útszéli csavargók s orgyilkos latrok maradnak meg körülötte, akik azelőtt az erdőket és pusztákat lakták: de így kell, így kell Erdélynek!

— Igen, — sóhajtott Bethlen, — éjjel-nappal iszik, vendégeskedik, paráználkodik.

Elmondta az esti jelenetet, a vacsorát, hogy újra a vörösbor-komédia volt, hogy a Kamuthynak írott levél hozzá jutott...

— Odaadta neki, tőled kicsalta, neki odaadta . . .

Bethlen az emberre gondolt, Kamuthyra, a széles nagy fogai felvillantak előtte, ahogy nevet, s kurjongat : nem római jellem, székely góbé, de a fejedelmet már elhagyta, egész szívvel elfordult tőle, meg is van az oka : felesége . . . a leendő gyerek . . . s nem nyert semmit a fejedelmen ; mit kapott tőle ? a Weiss Mihály meggyesi birtokát, amiket ez maga pénzén vásárolt, ez az egész s egyáltalán, egy Prépostvárit emelt elibe, ezt a pöffedt, szeplős durva embert : ehhez képest Kamuthy egy kedves, derék kölyök . . . Nem, az semmiképen nem lehet : azt a levelet csak Imreffy szerezte meg . . . Imreffy bizonynyal észrevette a Kamuthy lovászát, hogy az Dévában járt, rálesett, elfogatta, talán meg is ölette, vagy börtönben van, vagy megvesztegette . . .

A legkisebb részleteket is meghányták-vetették ; Bethlen nem szokott beszélni a saját dolgairól, de a feleségével úgy beszélt, mintha hangosan gondolkodnék ; összebujtak, mint a viharban a két árva madár a gyenge fészek fenekén, pityegtek, suttoztak, a fejük majd szétszakadt a fáradtságtól.

Estére feljött Bethlen István a gazdaságból. A cséplésnél volt, csak az udvarban hallotta, hogy a bátyja megjött s rohanva rohant fel a várba.

Bethlen fáradtan ülve maradt s félkarral magához ölelte az öccsét, másik térdén felesége ült :

— Ti vagytok nekem az én kedveseim, — mondta, — senki más, senki más a földön, csak a mennybéli jóisten az égben felettünk.

Bethlennét is elfutotta a szeretet, most ő is megölelte Istvánt s megcsókolta annak az izzadt meleg arcát :

— Látod, — mondta, — látod . . . — s nem tudott egyebet mondani.

István el volt lágyulva s szintén sírt.

— Három árvák, — mondta az asszony.

Bethlen előtt fölillant gyermekkorra, annak a szenvedései, az árvaság keserű kenyere.

— Emlékszel-e István, — mondta, — mikor tizenhárom éves voltam . . . te csak hét . . . mikor bátyáméknál láttam, hogy nem lesz belőlünk semmi, csak béres az udvarban, semmit nem tanultunk, se

ruhánk, se csizmánk, se tudományunk, igazi árva módra neveltek s birtokunkból is kiforgattak, írtam egyszer aztán Puky István bátyámnak Borsodba, hogy édes anyámra való szeretetből jöjjön értünk s vigyen el, mert mink nem tudunk megmaradni abba a gyalázatos tudatlanságba, mert mi itt semmit se tanulunk és semmit se tudunk, bátyánk se iskolába nem ad, se rendes vitézi életre nem nevel, oláh cseléd lesz így belőlünk... Akkor voltam ilyen állapotban mint ma: se kint, se bent, de bennem volt a nagy törekvés a jóra!... Vót ennivaló, innivaló, nem mondhatom, nem sajnálták tőlünk, de mit ér, vad parasztnak hagytak. Így kerültem osztán magam erejéből, szomszédok, atyám volt barátihoz való titkos rimánkodások után apródnak a fejedelmi udvarba... Ott is, mit tanultam, csak amit éccaka lopton loptam, gyertya mellett, semmi jó iskola, egy mesterem volt, az isten megáldja haló poraiban szegény Kolosváry uramat, a fejedelem iskolamesterét, akitül egy kis latint tanulhattam, Cicero nevét: ajj, s verekedni az életért... nem csak a magaméért, hármónkért és a többiekért, százakért, ezrekért, az egész országért. Már tizenhat esztendőskoromban Báthory Zsigmond fejedelem mellett, az oláh háboruba nekem kellett a vezetésket egyízben felvenni, s nem vezett oda csak egy ember a csapatból; az is azért, mert ostoba volt, s önfejű... Nem sok vér szárad a nevemen, pedig szinte soha csatát el nem kerülhettem, mindig jelen kellett lennem, ha valaha volt s milyen csaták, hadak, háborúságok, istenem...

Nem bírt ülni, felállott, levegőt kellett szednie, s nagy tagjait megnyújtóztatni.

A szív eláradott rajta, nem bírt magával.

— Már húsz esztendőskoromba bujdosóba kellett nekem menni a nagy nehéz világba, törökök földjére, menekülni az ittvaló nagy setét öldöklések elől... Ha meg kellett halnom, mért nem akkor talált meg a kés... mér kellett hiában ez időket élni... Ha most is csak ott vagyok, ahol akkor...

István konokul buffogta:

— Már akkor fejedelemmé választották kegyelmedet.

Bethlen előtt feltűnt a temesvári bujdosók kis

tábora : ő volt a legifjabb, s mikor Székely Mózes is elesett s üres volt Erdély, csak az oláh vajda uraszkodott rajta : őt választották meg a bujdosók, el is vállalta vón, de mindjárt kiűtött az irígykedés... fiatal volt még nagyon, hiába... Elkomolyodott :

— Azt jól tettem, — mondta, — azt istennel tettem, hogy el nem vállaltam : — s mosolyodott, — gyenge volt még Bethlen Gábor a fejedelemségre ; az ország akkori megdúlt állapotjában mit tehettem volna : de kiláttam, hogy kit kell fejedelemmé hoznunk ; hoztam azt, aki mindnyájunkat bujdosásba kergetett, aki levágatta szegény bolond Zsigmond fiatal kezével, Báthory Boldizsárékat, aki a németek feje volt Prágában odáig, a császár oldalánál : Bocskayt...

Mosolygott, mint valami gyermekes boldog emléken :

— Volt egy jó fickó a kezem alatt, azóta elesett az is, szegény Gáspár... ez jó török volt és nagyon ügyes futó, csenő fickó : ez örménynek öltözve elvitte leveletem Bocskayhoz... Épen jókor, mert azt meg akkor szorította legjobban Castaldó, már ki volt tűzve a napja, hogy nótába fogják s konfiskálják birtokait : s hogy a maga bőrén érezte a német hálát, nagyon elkeseredett a szegény megromlott haza állapotján : s elfogadta a voxot... Volt neki egy török jóra való foglya, emir vót, a Bocskay emirje, az jöttment aztán s csinálta a traktát, azon a színen, hogy a tulajdon váltságába jár...

Bethlen nem szokott magáról beszélni s szinte röstellte, ha belemelegedett, de most ernyedtt volt s lelke lazán húzódott, mint sírás után a gyermeki lélek, a más kettő áhitattal hallgatta s szomjasan, Istvánnak égett a szeme a büszkeségtől, Zsuzsánnának csorgott a megatottsága a szeretettől, az ő édes küzdő, szegény kis embere ifjúsága fölött...

— S milyen igazam lett, milyen szép lett : milyen nagy fejedelem lett Bocskay uram...

István morogva mondta :

— S mikor haldoklott, másra testálta az országot...

Bethlen :

— Még nem volt itt az én időm.

István :

— És mámma ?

Zsuzsánna :

— Oh istenem, istenem segíts meg . . .

Visszazökkentek a mai nap, pillanatra elfeledett szerencsétlenségébe.

Bethlen :

— István fiam, vigyáztasd a fejevári utat. Ha jelt vesznek észre Szászváros felől, a lovak nyergelve álljanak : nem hiszem, soká késsen a fejedelem lovasa, vagy könyörgést hoz, vagy halált.

Erre a szóra megborzongtak s az asszony rémülten sürgette a sógort, menjen, menjen.

István felcsapta süvegét s kiment.

Hogy újra együtt maradtak s egyszerre megint rájuk szakadt a csönd, a gyermekvesztett családi szoba minden kriptánál kínosabb csendje . . .

— Ó én árvám, — mondta Bethlen s keblére ölelte, forrón szorította a feleségét, aki mély és ájult zokogásba tört ki.

Reggelig semmi sem történt, hajnalban azonban megjött a fejedelem lovasa. Csakugyan könyörgést hozott, kéremést, hogy isten a bizonyság, nem volt szabad rosszat gondolni : hisz soha még így testvérét nem szerette, s míg él, meg nem hálálhatja, hogy egész életéről oly igazságosan s bölcsen beszélt s hogy ahhoz fogja alkalmaztatni magát s imé a török Brassó alatt és senkije sincs, s kéri, vállalja el a követséget Brassóhoz a törökhöz, megmondani, hogy ki s mi az a hitvány áruló Géczy . . . s hogy pénz nem lévén a kincstárban, ezer aranyban inscribálja neki Szászvárost s a szászvárosi uradalmait mind örökül . . .

A levélre nagyon elgondolkoztak mind a hárman.

Hunyad megyét a Maros keresztben szeli át, s a Maros mellett szűk, de gyönyörű völgyesség. Ez a völgy három uradalomé : nyugaton a legszegényebb Illye, ez volt a Bethlen-család öröksége, amit még az ősapja kapott Mátyás királytól, az is Bethlen Gábor, az első, akit nagynak hívnak a családi krónikák, budai parancsnok volt Mátyás király alatt ; itt épített a második Bethlen Gábor is, akinek Kinizsi-lány volt a felesége s a mohácsi csatában esett el : de azóta a többiek kezén elpusztult, elromlott volt az uradalom,

úgyhogy az árvák már csaknem a kis romlott házat is elveszítették. S isten segítségével neki sikerült jókarba hozni, a felesége kezén hogy kiépült s felvirult ez a szép róna határ...

Másik uradalom a dévai váré. S íme ezt is megkapta, még Bocskaytól, s e pár év alatt, ez is mint egy boldog világ virult fel, most már felesége mellett fölférfiasodott öccse levén benne a gazda, mikor ő is hadakban nem jár: s így ez is a szegény asszony tündéri kezében virágzott fel.

A völgységnek harmadik uradalma keleten a szászvárosi sezt kínálja fel most egyezer aranyért Báthory...

Igy az egész vármegye boldog s termő síkja kezükre szállana: békés időkben lehet-e szebb s boldogabb jövő, mint itt gazdáskodni, a magyarságnak ezen a drága útján úr lenni s kiviríttatni az élőfákat s paradicsomot szerezni a népeknek, kicsinyeknek s nagyoknak...

Mintha e pillanatban teljesedett volna be a gyermekkori álmom: Bethlen mélyen megrendült s ez sokszorosan áthatott feleségére.

— Mit vél kegyelmed, — mondta az asszony, — nem lehetne-e megvenni? s elmaradni a fejedelem barátságából... Hisz itt úgy kiesünk az erdélyi udvartul, ha akarom közel, ha akarom sehol nincs...

Bethlen feleségével s öccsével kiállott a várbástyára s végignézett a völgyön keletre, nyugatra, szívét szorította a boldogság: ha ezt mind magáénak mondhatta: akkor nem volt drága semmi, s nem volt sok a szenvedés és fáradság s türelem... nem drága a jövő... apró falvak fekete tetői, virultak körül a lombos erdők, s kanyargott a drága Maros ezüstje; a két ember újra összeborult: mire ez, ha nincs kiért, kinek... ha elmentek a kedves kis angyalok...

Sűrűn omlott a könnyük: ő, de talán jó a jó isten s mélyen néztek egymás szemébe...

Tűnődve, habozva, délre mégis csak arra fordult; hogy feleségével összerakatta az ezer aranyat.

— Most jön a brassai csata! — mondta Bethlen István, — majd csak ránéz a jó isten erre a szegény országra s csak ott marad az eb fejedelme!

Elmosolyodtak, még maga Bethlen is, az öccse szép reményén s az asszony azt mondta:

— Én nem tudom, édes uram: ahogy maga jónak gondolja, nekem mindenkép jó, csak maga, maga legyen meg nekem...

Ebédre új lovas jött, Török Kata levelével, aki azt írta sebtiben, hogy az istenért valamikép a fejedelemnek, bármit írna, ne higgyen, mert az éjjel mondta, »oly koncot vetettem, belefal a kuvasz s akkor fejét vétetem, hogy több baj ne legyen véle«...

Még fel sem ocsudtak a rémületből, estélig három lovas legény is jött, Retteghey, Rhédey, Kapy írtak, hogy el ne hagyja magát fordíttatni, mert a fejedelem megesküdött halálára s száz ház jobbágyos birto-
kot tűzött ki a fejére, alighanem a szászvárosit.

Ez mindent eldöntött.

Bethlen mintha megszabadult volna, felszabadult volna, visszakapta erélyét s bátorságát: itt már nem volt habozni való:

— Szívem feleségem, — mondta, — én csak azon kérlek: itt a várban maradj. Ezt a várat soha senki bevenni nem fogja, pláne ez a fattyu, aki még egy szász kastéllyal sem bír meg minden székelyivel. István melletted marad s most ebben a percben hozzá fog minden élelmet, karácsonyig elégségest, felgyűjteni. Éjjel-nappal mind vizet hordjatok s megtöltsétek a kutakat s amikor lehet, letről igyatok: engem itt bevárhattok... Én most megyek a temesvári pasához, onnan bé a portára s isten minden segítségével lehet, hogy egy hónap alatt, de az ünnepig minden bizonnal megjövök.

Maga elé rendelte a várkapitányt, porkolábot s kioktatta őket, aztán az egész cselédséget, katonaságot s feleskette asszonyuk hűségére.

Mikor Bethlenné magában maradt, összeroskadt; mi lett belőle, a vidám, hatalmas asszonyból: elveszett minden gyermeke, eltűnt szeme elől ura, semmije többé, csak a szíve, a szerelem, a remény...

Mikor a fejedelem megtudta, hogy Bethlen megszökött s kiment az országból, őrvongott a dühtől s kétségbeeséstől, az országgyűlés már eloszlott, s hogy megelőzze a Bethlen praktikáit, Brassó alá indult, hogy a várost, török-szakad, beledöglük, vagy nem, de mindenáron megvegye.

XIII.

Közben megjöttek a hajduk is, s az Imreffy erélye s gyorsasága, pontossága az egész ország minden hadierejét még egyszer mozgósította ebben az esztendőben.

Weyrauch Dávid, kőhalmi királybíró meg is írta Brassóba idejében, hogy egyezkedjenek ki, mert a fejedelem nagy hadi készülődéseket tesz s isten ne adja, hogy a szászság második fővárosát is elveszítse.

Weiss Mihály azt válaszolta rá: »Ha az egész ország ránk jön is, se baj, van mivel megvendégelnünk, szállások bőven vannak a falakon kívül, a fejedelmi konyha készen jön a lakomákra s a bors hozzá a mi ágyuinkban van...«

A városban a hangulat harcias volt s mindenki bízott, hogy most aztán végeznek, hiszen még eddig nem is érte őket semmi veszteség s velük a magyar nemesség egy része, velük Géczy s a porta kegyelme, s odaát hiányzik Bethlen Gábor; kitől féljenek? Imreffytől, vagy a részeg kandurtól?

Weyrauch Dávid újra írt, hogy a fejedelem kész a kegyelemre.

— »No, ami a fejedelem kegyelmét illeti, abban nemcsak én vagyok Tamás, hanem mind az egész város s nem is hiszünk benne, míg itt nem lesz ő maga köztünk, hogy kezünket oldalába tehessük... Ha pedig te azt akarod, hogy mindnyájan Dávidok legyünk, küldd be hozzánk a magyarság Saulját s megláthatja, milyen vígan várjuk...«

Vígabban is tudtak volna azért lenni Brassóban s Weiss Mihály írta is a levelet egyre-másra a portára, hogy: »Nem hagyhatjuk s nem is hagyjuk magunkat megtréfálni, mint a szebeniek, pedig Báthory Gábor ugyancsak hozza ránk a hajdut, katonát, székeltyt s ölik, vágják, pusztítják az hatalmas császár juhait, a portának nem kicsiny kárára... Pedig neki is észbe kellene venni, hogy Báthory Gábor nem a maga erejéből lett erdélyi fejedelem, hanem a győzhetetlen császár kegyelméből: ezért nem kellene neki a hatalmas császár juhait megnyúzni, csak a gyapját venni... Nem is félünk mi ettől a híres fejedelemtől,

aki még egy romlott kastélyt sem tudott soha megvenni, csak az hatalmas császár köntösihez tartjuk magunkat s ő hatalmasságától várjuk az mi sorsunkat.»

Weiss azonban már egyre többet gondolt csöndes éjszakai órákban, mikor a város számadásait rendezte, arra, hogy a török csupán fermánt adott Géczynek s a hadsereg egyre késik. Néhány nap múlva meg is jött futva Mehemed bég, azzal a hírrel, hogy a brassaiak miatt őt a nagyvezér csaknem megölette : mert a brassaiak olyan lelkes izeneteket írtak, hogy a portán mind azt vélték, hogy az egész ország alig várja a szultán új fejedelmét s most még sereget is kívánnak hozzá. Őneki kellett szegény fejének megszenvedni amiatt, hogy a »bolondkirály«, ahogy Báthoryt a portán csúfolják, nem esett térdre s nem csókolta meg a Géczy kezébe adott szultáni írást.

Weiss fanyarul hallgatta a jó béget. No nem baj, mondta : a magunk erején is megleszünk s szállást és prebendát rendelt a bégnek.

Géczy folyton a sarkában volt s lelkesítette őket : Báthoryról oly rosszakat beszélt, hogy ez maga felért egy segédcsapattal s a fogoly hajdukat felbérelte s megfogadta a város számára. Ezekkel egy hajnalon ki is ütött s a feketehalmi erősségbe besétált ; a székely őrség hajduknak, magyaroknak nézte őket s beeresztették, ők aztán az egész őrséget lekenyereztek : akik még úgy virradtak, hogy Báthorynak védték a bástyákat, délre már Géczynek lesték az ellenséget : egy sem akart fára kerülni.

A brassóiakat fellelkesítette ez a kis siker, s egyre-másra kitörtek, egymással versenyeztek s Géczy vezérlete alatt Töröcsvárt isten tudja hányadszor újra elfoglalták.

Csak azt sajnálta Weiss, hogy a régi fegyvertárs, Raduly nincs, hírek jöttek róla, hogy családjával együtt Bécsben van, ahol minden vagyonát s hitelét elvesztette, lányai varrással keresik kenyerüket.

Mehemed bég azonban vállalkozott rá, hogy az új vajdával is megköti a szövetséget s kiderült, hogy Michne vajda ép olyan Raduly, mint volt Serbán : a véd- és dacszövetség egyszerre nagyra emelte a brassaiak önérzetét, s most aztán maga Weiss Mihály

rettegett attól, hogy Báthory meggondolja s nem jön ide helybe.

Géczy biztatta :

— Ha nem jön az ebellette, majd elmegyünk mi utána Kolozsvárig.

Weiss a fejét csóválta :

— Tudod-e nagyságos fejedelem, — mondta Géczynek, — mennyit adott ki a város ez esztendőben? ... Csak követségre 2000 forint, a katonák zsoldja négy hónap alatt 12.000 forint... A brassaiak se vájnak könyökig a tallérban...

Géczy nevetett :

— Tudod-e bíró, — mondta, — hogy mikor odaát voltam, jöttek a katonák a hópénzért, rendelte a fejedelem, hogy fizessék meg nekik, mit mondott a kincstartó : azt hogy : felséges uram, akit *monétának* híjnak, olyan valamink nincsen...

— Mégis visszautasította az én 4500 talléromat, — mondta gúnyosan Weiss.

— Lehetetlen, — csodálkozott Géczy.

— Ökeme visszautasította, — sóhajtott a bíró, — Imreffy uram azonban elvötte duflán...

Nevettek.

E napokban már az egész város lázba gyulladott.

Minden házban s minden ajkon ének volt, zengett a dicséret, anyák gyerekekkel a karjukon futkostak az utcán s a brassai nagy templom szakadásig tele volt egész nap imádkozóval s három pap felváltva folyton prédikált.

Mintha nem hadba, hanem lakodalomba készülének, oly nagy volt az öröm.

Minden készen volt, zsoldosaik már szinte kiélték a várost s csupán becsületből is jól kellett dolgozniok, az oláh csapatok Töröcsvárán voltak ; volt ezernyolcszáz oláh, nyolcszáz magyar s székely, kétszáz oláh lovas, a többi gyalog és némi török, tatár, akik azonban csak rettegtetésre valók voltak s 22 deák kísérte a háromszáz szász polgár kemény seregét.

Elhatározták, hogy kimennek a Székelyföldre, hogy azt' fellázítsák, onnan Segesvárra, hogy a többi szász nemzet népeit magukhoz vegyék s onnan föl

Gyulafejérvárra, hogy ott Géczyt a fejedelmi székbe ültessék.

Szeptember 18-án indult ki Brassóból a had, a nép zokogva s ujjongva kísérte a külső falakig s messziről kendőket lobogtattak utánuk.

Egyenesen mentek a Székelyföld felé, s mikor a szekerek símán repültek az úton, a lovak oly nyugodtan ügettek, a gyalogosok oly vidáman énekeltek : akkor Weiss Mihály fölemelte szemét az égre s visszagondolt arra a szegény kis mesterlegényre, aki a nagypestis után gyalog ment vissza azon az úton, amelyen atyja bejött, Csehország felé... Milyen vígan, könnyen s mily egyedül gyalogolt az uttalan utakon, fütyörészve s zsoltárokat énekelve a porban s friss vízbe áztatta kiégett, forró lábát... Rendes kis árva legényke volt, írástudó s lelkes, aki jól kinyitotta a szemét s nem ijedt meg a maga árnyékától : s most íme egy hadsereggel megy, ő a vezér, egy fejedelem is büszkén nézhetne : »No te Weiss Mihály, — mondta magában, — neked ugyan fölvitte az isten a dolgotat.«

Ma már nem volt rossz kedve, mint tegnap s mosolygott magában, hogy a végrendeletét is megírta : mért ? a jó isten sokkal nagyobb veszedelmekből mentette ki már őt : most ijedjen, mikor ennyi lelkes, bátor, kardos, sisakos ágyus katona van mellette, alatta... Ej, bizony nem, ha akkor meg nem ijedt, midőn a Sajó mellett egy vén hajdu megtámadta, hogy őt a vékony szász legénykét agyonüsse a megnyűtt csizmájáért : most ijedni, mikor az övé Brassó városa ?...

Büszkeségében könnyes szemmel nézett vissza a drága Brassóra, annyi munkájának, örömének, aggodalmának, reménységének tanyájára, ahol oly híven, annyi ragaszkodással, szeretettel kapcsolódott hozzá a nép s nem volt a városban egy gyermek sem, aki ne kiáltotta volna az ő nevét s ne nézett volna rá, mint egy istenre...

De mikor elmúlt a város, a dombok kanyarodóin eltűnt a vár s egyre messzebb értek, lassan mély bánat kezdett benne feltámadni : hová, hová e háromezer emberrel ?... mintha kiindulnának a világból...

Egy kis vízen kellett átlépniök estére, ez a határ Brassó földje s Székelyország között; a hidat épen találták rajta.

Géczy mondta, háljanak meg ezen a parton, de őneki kellett, neki ki kellett lépni a szász föld határiból, őneki a testében kellett éreznie, hogy túl vannak a kétségen s hogy nem haboznak és nem tétováznak, hogy vége a fecsegésnek, a tervezetésnek, várakozásnak: ő meghódított területen akarta tölteni már az első éjszakát...

A szekerek megindultak s szépen mentek, ráhajtott az első ágyú, az alatt beszakadt a híd...

Nagy hűhó, nagy lárma, beszéd, az ágyút kivenni, kiszedni: közbelépett, parancsolt, rendelkezett, erő kellett s akarat s kötél, saraglyafa s csapórudak...

Megijedt ettől a kis balesettől: ha a legelső percben ennyi bajt csinál egy ágyú beragadása, még mi következhetik...

Géczy nevetve nézte felháborodását s kétségbeesését:

— Mit kínlódsz vele, — mondta, — van elég léhűtő gazember, majd kiszedik tavaszra!

A bíró fel volt háborodva: magyar könnyelműségnek mondta s mélyen megvetette Géczyt: e miatt veszítik el a háborúkat, — gondolta: elpotyázni mindent, ez az egész életük.

Belemelegedett, végül már ő maga is megfogta a kötelet: ettől tette függővé, hogy sikerül-e a vállalat vagy nem s boldog volt, mikor az ágyú a holdvilág mellett mégis szabadon s mozgó állapotban volt a túlsó parton.

Másnap egész nap azzal telt el, hogy a sereget átszállították a kis vízen.

A nép hamar megette a tarisznyában hozottat: egyszerre csak jelentkeztek és sürgették a szekerekre rakottakat.

A bíró még el sem csodálkozott ezen, mikor tűz verte fel az ég alját, a sereg előre elkalandozott s a környéken levő falvakat kezdte rabolni.

Mélyen felháborodott, humánus nevelése eddig folyton csak azért zúgott, hogy ők szenvedték a rablásokat: s most azt kellett látnia, hogy a saját

népe, amint Brassóból kilépett s a várfalak által megszabott fegyelmet s a törvényeket áthágták, épen olyan vidám s vad csürhe lett, mint bármely martalóccsapat.

Ő nem lett volna képes rá, hogy a szegény asszony malacát elrabolja s el kellett néznie, hogy legjobb emberei a vad oláh segítőkkel versenyt fosztogattak, ahol kit megfogtak, lehúzták róla a ruhát, a falu házai mind üresen álltak, s valóságos kéjjel cipeltek ki minden megmozdíthatót, mit ottben találtak.

Neki a szekerekre, podgyászokra, fegyverekre kellett gondolni, nem lehetett mindenütt jelen, s kapitányai, hadnagyai, tizedesei, porkolábjai nem bírtak a jókedvű fickókkal, a deákok a toronyból ledobták a harangot azzal a kiáltással, hogy: a mienket is elrabolták s pörölyökkel darabokra zúzták.

— Megvesztek, megvesztek, — mondta Weiss Mihály s agyonlövetett két oláhot, akik egy székelly asszonyt az ő szeme láttára hasítottak ki.

Valahogy rendbe szedte, sorra állította őket, s egy újabb nap megint azzal telt, el, hogy most meg Illyefalvánál az Olton keltek át.

Ott is üres volt már az egész teremtetett község, a magyarság mind futton futott s menekült fölfelé, csak a templomkastélyt védték, s a kiküldött kémek azzal jöttek vissza, hogy az egész Háromszék üres, menekül a nép az utolsó csecsszópókkal, mennek Csik felé, a hegyekbe...

— De hisz nem azért jöttünk, hogy mi a székellyeket megpusztítsuk, — kiáltotta Weiss Mihály, magából kikelve, hanem azért, hogy őket pártunkra vonjuk s fellázzítsuk a fejedelem ellen.

A katonasága azonban mit törődött azzal, hogy a brassói bíró hogy képzelte el odahaza Brassóban a sétát: ez rabolni jött s minél előbb megszédni magát, hogy loppal, szökve elillan hasson át a hegyeken a saját otthona felé...

Weiss Mihály nem értette Géczyt, aki mit sem törődött ezekkel a dolgokkal, semmiségnak mondta s egyre csak arról beszélt, hogy kutatni, tudakozni kell a fejedelem hadai felől.

Illyefalvát háromnapi ostrom után feladták, a kastélyból Weiss Mihály elnézett Sepsiszentgyörgy

felé : a népe sürgette s követelte, hogy Szentgyörgyöt azonnal megtámadják, de ő úgy érezte, ezzel örökre eljátszaná a székelységgel való megegyezést s elhatározta, hogy egy tapodtat sem megy beljebb a székely földre s reggel elrendelte, hogy az egész sereg fordul vissza a szász földre, Botfalunak, Földvárnak...

Mindenki nevetett rajta : ezt ugyan könnyebben is megtalálhatták volna, kár volt ily kerülőt tenni, Földvára egyenes úton is mehettek... Soha nem hitte senki, ha maga szemével nem látja, mennyi kár, baj tud történni ily kevés utazással. Mire még egyszer átkeltek az Olton, egy kerekük nem volt épségben.

— Hova tettem a szememet, — kesergett Weiss Mihály, hogy e gyülevész népséget hadseregnek néztem, mi közük ezeknek hozzám s az én ügyemhez, mindenféle csavargó tatárok, rácok, oláhok, hajduk, s mezítlábas székelyek...

Megbujt néhány száz főnyi brassai testvére közt s most bánta, hogy sajnálotta a jó brassai polgárokat kihozni a városból erre a nehéz útra... De sajnálta őket szíve szerint : úgy érezte : erre jók lesznek e csordabeliek is...

Géczy el is vált Weisstől, s maga mellett tartotta Nemes Balázst, Horváth Györgyöt, Kálnoki Jánost, a székely kapitányokat.

Mikor Weiss elrendelte, hogy Botfaluval szemben újra keljenek át az Olton, Géczy méregbe jött s addig veszekedett, míg a bíró bele nem nyugodott, hogy maradjanak csak a túlsó parton s húzódjanak lassan Hidvég felé.

De Weiss nem tudta visszahozni a már átkelt népet s azok a túlsó parton mentek felfelé, ha ugyan mentek s nem cserkészni szóródtak szét s tovább rabolni a szász síkon...

Egy egész hét eltelt s Weiss kezét-lábát majd megette, hogy még sehol sincsenek s mit se tettek : nem lett volna jobb ezalatt a városban ülni?...

Szeptember 24-én kapták a hírt, hogy a fejedelem az Olt túlsó partján Földvárhoz közeledik.

Weiss Mihály rögtön imát mondott s kardjára esküdött, de Géczy gyanusan nézte lóhátról a reggeli ködben a túlsó partot, ahol a kék darabontokat ismerte meg.

— Ezekkel akarsz te megütközni, mondta Weissnak s a hátuk megett s körülöttük rendetlenül álló seregre mutatott, jobb lesz gyerünk vissza a legsebesebben Brassóba.

— A husos fazekak mellé! — mondta Weiss mérgesen, — még nem ültél ott eleget!

Géczy vállat vont: nojsz neki ugyan mindegy.

De napközben is előhozta, hogy jobb lesz leg-alább is a hermányi kastélyba húzódni.

— Ej, ilyen parádé után vissza nem megyek csata hijján, — mondta Weiss, aki már egészen elvesztette otthoni kedélyességét s nyugalját, epévé keseredett benne a lélek... Sírni tudott volna, ez is háboru: nem térek vissza többet, nem látom én Brassót soha, — mondogatta Fronius Mihálynak.

Rögtön hozzáfogtak az átszállításhoz s az egész sereget sikerült Földvár alatt a Brassó felé eső réten felállítani.

Még készen sem voltak, a fejedelmi hadak meg-rohanták őket, csupa lovasok, s szilajok, frissek, vadak s legázolták a rusnya előcsapatokat. De a szászok helyt álltak s azt kiáltották: árulás, az olá vajda eladta őket...

Géczy karddal vágta, Weiss puskával lövette, de az oláhok futottak s egyszerre eltűntek, mint a disznó csürhe a bozótban.

Imreffy vezette a szemköztieket s némán nézte a földvári dombról a lába alatt s szeme előtt kavargó csatát. A nap ekkor kibomlott a fellegek közül s Géczy felismerte Imreffyt.

— No szász, mondta, azt ott lövesd le, akkor ha elvesztetted is a csatát: megnyerted Brassót.

Weiss Mihály a szász puskásokkal célba vettette a kancellárt, aki nem vette észre, hogy reá fordulnak, oly fáradt s rezignált volt: Az éjjel a fejedelem egy pillanatra sem engedte el magától, folyton őrséget kell váltani körülötte, mert minden bokorban Géczyt s Bethlent várja.

Ebben a pillanatban fordult be a fejedelem maga, testőrsége élén Veresmart felől s hujjahóval hajtott rá a szászságra, nem nézve maga embere-e vagy sem.

Ő maga vezetett, lovon ült s lova táncolt, neki

a tömegnek, ami még tartotta magát, Géczy már messze vágatott, egyenest Brassó iránt, meg sem állt a város kapujáig.

Nevetett az egész dolgon, egy szikrát nem fájt neki.

A fejedelem is nevetett: az ilyen csatát szereti, amely csak egy rohamból áll: mint a pozdorját szórta szét a szászságot; ő maga három szászt vágott le s csak azért nem többet, mert már a többit előtte ellőtték, vagy ki tudott futott, hogy lóval sem érték utól.

Soha még ily boldogságot nem érzett mint most, mikor a halottakkal borított csatamezőn táncoltatta lovát.

— Weiss Mihályt, Weiss Mihályt! — kiáltotta, hozzátok nekem a brassai bíró fejét, amennyit nyom, annyi aranyat adok érte.

Weiss Mihályt nem hozták el, mert azt ismeretlenül vágta le a Barca vizénél Tunyogi Gergely nevű hajdu a csizmájáért, amit mindjárt le is húzott róla; de elhozták az Imreffy tetemét, amelyet a szászok golyói lyukgattak át...

A fejedelem győzelmi mámorából valami határtalan rémületre ocsudott:

— Az utolsó emberem! — kiáltotta, — az én utolsó emberem!...

Fölemelte a két karját az égre, s megfenyegette az eget, aztán zokogva fakadt:

— Átkozott legyen ez a nap, ez a győzelem!

NEGYEDIK KÖNYV.

I.

Mint a megfélemllett madár addig verdesi magát a kalitban, míg összetöri minden szárnyát : a fejedelem vergődött s hajszolódott élete szűk karámjában.

Most, hogy magára maradt, feltűnt még egyszer előtte élete nagy célja : nagy ember s erős és világ-bíró lenni.

A földvári csatamezőn kijózanodott s a halottak halmai felett megrémült kisdéd lett : im itt a győzelem, amivel nem tud mit kezdeni.

Első nagy győzelme. S itt az ország belsejében, saját népe között, holott indulásakor úgy képzelte, őszre már övé lesz környöskörül minden világ s legalább is Krakkóban fog a koronázó Vavel felé ellenállhatatlanul közeledni . . .

Katonái száguldoztak, ujjongtak, jöttek-mentek, szép és duhaj száguldásokban mulatott a tekintete : de ő komolyan állt egy helyben az Imreffy holtteste felett s szótalánul nézett a távolba : úgy járt, mint az árván maradt gyermek : csak most érett az élet nehéz voltára.

Nincs más mit tenni : most aztán hajtani tovább s Brassóra rá, az ellenség futó csapatai már régen eltűntek arra délen s érezte, tudta, hogy hiába volt e csűrhe felett a könnyű győzelem, ha a város kapui meg nem nyílnak.

— Mondjatok egy imádságot felette, — szólta körülötte állóknak.

Zavar lett s kapkodás : papot elfelejtettek hozni a csatába, vagy csak Imreffy hiányzott, aki mindent el tudott intézni . . .

Már türelmetlen kezdett lenni s szeme villámlott : nem bírta elviselni, hogy kimondott kívánsága máris ne teljesült legyen s mindjárt felforrt ereiben a vér, akkor előlépett egy magas fiatalember, az Imreffy íródeákja, Pécsi Simon, süvegét levette s szólt :

— Legyen dicsőség és hála a mindenható Istennek s testvéreim, mondjuk el a Dávid imádságát.

A fejedelemnek jól esett, hogy nem pap, csak közvitész s hogy nem szónokol oly könnyen, de rebeg. A fiatalember mégis bátor lett, a hangja is megemelkedett :

— Uram isten, — kiáltotta a Dávid igéit, — hajtsd hozzám füleidet és felelj meg énnékem : mert nálad nélkül igen szegény és gyöngé vagyok én.

Mintha a szavakban valami titkos erő volna, megütötték a lelkét a szavak s fejét lehajtott.

»Irgalmazz Uram isten énnékem : mert én minden napon csak tehozzád kiáltok.

»Mert te Uram isten, jó és bűnbocsátó isten vagy : igen irgalmas mindenkhez, akik tehozzád kiáltanak ...

»Megszorulásom napján is hozzád kiáltok : tudván, hogy megfelelsz énnékem.

»Mert nagyságos vagy te Uristen : és úgy dicsőíttetik a te neved ...

A fejedelem egészen megborzadt : úgy tűnt fel neki, mintha ő volna az isten, akihez kiáltanak s íme semmi hatalma megcselekedni ez naptól fogva ; úgy érezte magát, mint egy ereje vesztett isten s a lélek úgy folyt, úgy csordogált vissza ereiben, mintha eltűnne s elmúlna belőle az élet ...

A fiatalember hallgatott, aztán nagy boldog bánattal kiáltotta a zsoltár mondásait, kielégült és fölemelkedett :

»Uristen, sok kevélyek támadtak én reám : kik csak szemek eleibe se vöttek tégedet és a te félelmedet.

»De te Uristen, ki hozzájuk is igen irgalmas vagy : késedelmes vagy a haragra s kész az irgalmazásra.

»Tégy csudát rajtam, könyörülj rajtam, tekints én reám : szabadítsd meg a te szolgálódnak fiát, hogy lássák az emberek.

»Hadd lássák az én gyűlölőim és pironkodjanak és megtudják, hogy te Uram megsegítettél és megvigasztaltál engemet...

A fejedelem felvetette a szemét az égre, most jó volt s ez halálosan jól esett... ez a szíve fenekéről jött, e szavak: úgy érezte, mintha otthon volna Ecseden, s hallaná messziről még bátyjának, Báthory Istvánnak hangját, amint rekedten dübörög s mennyet ostromolva parancsolja a szentséget és az istennek félelmét a félelemtelen úr... Hát jöjjön is az Isten, most, most jöjjön s segítsen, ha tud... Hadd lássák az irigyek és gyűlölködők, a Bethlen Gáborok, a Géczyk, a szászok, a magyarok, a pogányok, az egész világ, hogy van isten odafenn s az oda hajtja az ő lába alá a fejüket...

Ez jó ima volt: ez jól esett, ez az imádkozás...

A katonák énekelni kezdtek, s ő kábultan és el-lankadva hallotta az éneket: azóta sem volt szívvel jelen semmiféle istentiszteleten: mióta hazulról, Ecsedből erre a nagy világi égésre és gyötrelmekre eljött...

Megrázta s lecsillapította, szerencsétlenné s boldoggá tette ez az egyszerű istentisztelet, óh, ha most leomolhatna s elfeküdhetne a fűben, de pillantását felnyitni nem meri: körülötte környöskörül szemek, akik reá néznek s parancsát lesik, a jövőt: s arcok, akik már a füvekkel hajolnak össze s akiknek már mindegy a vérzuborgás az ő ereiben...

S ahogy nem tud e holtakkal mit tenni: fel nem támaszthatja, hogy újra megölhesse őket: nem tud azoknak sem mit mondani, akik parancsát várják: hová, hová, miért, mire...

S mégis csak meg kellett indulni egyszer, s mégis csak rendelkezni kellett: óh, parancsolni afelől, aki annyi s minden parancsot végrehajtott...

Most, most fakadt fel a könny a szemében: magát siratta, ő szegény önmagát, aki elveszítette a kezét, szavát, a parancsot ejtette ki a szájából, s a mindenhatóság illúzióját...

— Tegyétek, — mondta, — saraglyára s bé-visszük temetni Brassóba.

Brassóba!... Megrémült... Oda sem gondolt, s csak mondta: Brassóban temetjük...

Összeszorította fogát s lóra ült s nem szólt többet

s előre vágatott, el Brassó felé. Bizonyára az isten szava szólott belőle...

A fellegvár setéten tűnt fel a völgytekenőben, mögötte roppant hegyek, előtte nagyszerű térség s a síkság torkolatában a szédítő magas ormon a vár, körötte lent a város, magas és sötét bástyákkal körülövezve.

Aggodalom szorította szívét, de habozás nélkül rendelt ostromot ellene s népe alig összeszedelőzködve vágatott a város alá.

Ágyúlövésekkel fogadták.

Pukkanás volt, magja alig, de hökkenve állott meg a lovas sereg.

Szétszórt sorokban állottak s a fejedelem farkaszemet nézett a várossal: lelkében a tehetetlen düh duzzadt s lobogott:

Hát így mutatja meg az isten?...

Orrcimpái tágtak s lüktettek s csak nézte, nézte vad s fanyar képpel a fekete falakat s a nagy köríves páncélkaput. Az ágyúk egyre sürjebben szóltak a falakon, füstfellegek csaptak fel itt-ott a bástya lőrésein, puskák ropogtak: itt mit tenni nincs: szédülni kezdett, vértolulást kapott, s mint a farkas a jól őrzött hiú oldalától, hosszú merev báméskodás után, mikor már körölte kezdtek röpködni a golyók s egy kőgolyó, nagy ágyúkö ott vágott le előtte húsz lépésre, lassan megfordította a ló száját s visszatért...

Illő távolban együtt gyűlt a kisdud serege, holmi ezer lovas; zsibongtak, tanácskoztak, mind a várat nézték s fanyalogva bírálták: nem lovasnak való hajrá.

A fejedelem csüggedten nézett rájuk: vajjon mi lesz...

Pipali Mihók hajdukapitány lóháton jött s kopjája hegyén egy szakállas fejet hoz.

Elébe nyújtja a véres fejet s ő nézi, nézi s lassan ráismer: Weiss Mihály feje...

Elfordítja szemét: a kapuk be vannak zárva... Weiss Mihály feje itt van s a kapuk be vannak zárva... Ha Weiss Mihály volt az ellenség: mért nincsenek nyitva a kapuk...?

Körölnéz: jó volna immár leszállani a lóról, s

hol van a sátor... Hol van Imreffy, hogy a sátor még most sincs felütve?...

— Verjetekek itt tanyát, — mondja ridegen. — Itt fogunk hálgni.

Mozgás, szekerek után néznek, azok még messze vannak, de a fejedelem nem bír a lovon maradni, mindjárt leszédül a nyeregből; leszáll, ketten is segítik, egy kis halom oldalába köpenyt terítenek s sápadtan odaájul.

Buzás János hajdukapitány megvetően legyint:

— Szopós gyereket minek hoznak a bálba...

Csak néhány percig fekszik, szinte élettelenül, felpattan, nem bír nyugodni, megint másat parancsol, étellel kínálják, elutasítja, itallal, kiüti a kupát s vágótában vezeti a lovassereget nyugatra a Vidombák patak partján árkon-bokron át, csak úgy bódultában rohan, Keresztényfalván át, hol egy fertályig megáll s őrségét rendeli, aztán tovább s mikor feltűnik előtte az égbenyúló sziklán Rozsnyó fellegvára, süvegét levágja s kiáltja: »Rohamra hajdu!«

Kesely arcú lovas pogány áldozással néz a megvehetetlen magasba, a kopasz bérceit koronázó komor várra: el nem megy, míg ez a kezébe nem esik...

Három nap, mint éh farkasok álltak a vár alatt, megmászták a hegyoldalt s föl a falak tövébe; a szászok vitézül tartották, de egyetlen ágyújuk sem volt s tehetetlenül kellett nézniök, hogy mint a csikaszok gyűlnek a hajduk a favár palánkjaira.

Harmadnap kitört bent a lázadás: víz nem volt s az oláh őrség szakadatlan vájálkolt, s szökdösött le a falakon, kegyelemért könyörögni.

— Hozzátok kötözve a bírót kezembe! — mondta a fejedelem s az oláhok megrohanták a tanácsházat s hozták a kötelet, amelyben, mint bikát a vágószékre, elhurcolják a bírót a fejedelem elé. Nem volt mit tenni: a támadók már hordták a fát, hogy a vár alatt tüzet rakjanak, melybe belepusztul úgyis a parányi fészkek s erre irgalomra, kegyelemre feladták magukat.

A fejedelem fölment a várba, hajadonfővel, fegyvertelenül, a várőrség alázattal feküdt lába elé: »Menjetekek a pokolba, — mondta nekik s a hajduknak intett: »vigyétek, amit találtok«...

Megállt a vár fokán, körülnézett a csodálatos völgyön, a Bucses ormain, s a fogarasi havasokon, nem volt türelme tovább ott maradni, belső tűz s láng hajtotta, megfordult s menni, menni, mikor serege rendbe szedődött, élére állt, visszafordult, de megérezte Brassó hiábavaló ostromát, érezte a hiábavaló küzködést, ott az átkozott Brassó alatt, mit kezdjen pár száz legénnyel oly temérdek nép előtt... Kinevettesse magát?... megfordult s Zernyest felé hazament Szebenbe.

Nem volt idő napot lopni, a sereg már fel volt rendelve, annak a gyülekezése közben kellett kilépni arra a hírre, hogy Weiss Mihály kijött Brassóból s jön fejedelmet koronázni Fejérvárra.

Voltaképen meg lehet elégedve, hiszen teljes sikerrel végződött a vállalkozás: Weiss Mihály halott, feje itt van a szebeni bástyán, Géczy nyilván többet nem gondol a fejedelemségre; a brassaiak elvesztették vezérüket s most már el vannak vágva mindentől, török, német, ellenségük s kell hogy észre térjenek.

De hol van Bethlen?... Már híre jött, hogy ötven barátjával járt a temesvári basánál s hogy elindult nagy fényes török kísérettel a portára, a szultán lába csókolására...

Szörnyű napok, szörnyű idők: a fejedelem örök rettegésben él.

Ha körülnéz, nem érti, hogy élt eddig oly vidám, könnyelmű s boldog életet: mintha varázsköpenyben lett volna, semmi veszélyt nem ismert. Most, ha nézi az arcokat: minden szemben ellenséget lát; aki nevet, rajta nevet; aki sír, miatta sír; aki hallgat, gondolatát takarja; aki beszél, hazudik.

Nézi az arcokat: Gyerőffy, Bethlen cégéres cimborája: minden percen várja saját magától, hogy felakasztassa... Mikola János, Gyerőffy barátja, kiben Bethlen is megnyugodott, Kapy András, s aki intette, hogy Bethlent ne bántsa: Rhédey Pál, két átkozott kopó, akik itt szaglásznek s még hívséget mutatni sem erőttetik magukat...

Kamuthy megszökött: hol a hízolgó Kamuthy, a gaz áruló: meg nem hal, míg ennek nyakát nem szegi; ha körülment az ország urai közt, egy is nem

volt, akinek szemében ne leshetné meg a gonosz árulást...

Megjöttek a követek Kassáról s ragyogó arccal hozták a jó hírt, bedobolá Forgács Zsigmond a magyar hadakat Tokajba s máris kész indulni újra Erdélyre. Örömmel vette a fejedelem hívását s kész jönni a fejedelem segítségére.

Ez is csak gyűlöletet kelt benne, tudná mit cselekedjen, de nincs kivel elvégeztesse akaratját; mindenben ő maga maga-kancellárja nem lehet s Pécsi Simon, akit maga mellett tart, még igen ifjú ahhoz, hogy öreg szakállasoknak parancsoljon... mit tevé legyen, s hogy szolgáltatassa ki magát a nyomorult Forgácsnak, aki mikor derék haddal jött rá, úgy-e bizony lómájra szorult Moldvában s harmincezer emberéből hétezeret vitt haza elnyűtten, rongyosan Kassára s most ingyen kapja Erdélyt, ővele együtt: mert hogyan lehet ember nélkül megviaskodni azokkal: segítséget hozó hadaktul az isten őrizzen, nékiek jó lesz, de nem minekünk...

A lóhúson éhezett urak, Forgáccsal Homonnay György, a kényes úrfi, most fog jóllakni a pecsenyén, amit Báthory Gábor süt nekik s Dóczy András, a részeges csap, aki egy józan szót életében nem mondott, meg Czobor Mihály, akivel Kassán Bocskay udvarában összeveszett, hogy nem akart deferálni a Báthory névnek: most ő emelje fel a zászlaját s meghajtsa előtte a sárkányfogás címet? Vagy Rákóczy Lajos, aki csak azért jön, hogy Erdélyből elrabolja még, amit lehet s töltse vele a szerencsi kamarákat... És Thurzó? Thurzó György? mekkora s milyen nagy elégtétel a palatinusnak, hogy aki nem akart előre köszönni neki a hadadi mezőkön, most alázatosan ő kínálja magát, országát s kézcsókra jó...

De hát másfelől meg a pogány s Bethlen Gábor...

Már erről is vagyon hír: a porta Géczyt elvetette, látva, hogy semmire se jó: s Ahmed szultán megesküdött őseire, hogy Erdélyt három darabba vágja s három vajdaságot csinál benne: legyen minden nemzet külön s akkor majd nem veszekednek: a magyar külön, a szász külön, a székely külön: no Géczynek is befellegzett...

Ez az egy vigasztalása volt, hogy mindenkinek

lejár a napja, s ő mindenkit túlél, immár nem is haragudott Géczyre.

Az országgyűlésében azért mégis bevitette a törvényt, hogy: mind az lázadóknak, mind az elszakadottaknak sok gonoszságaért az ország neki elégtételt adjon.

De a gyűlésben már nem elnökölt Imreffy s a vita nagyon hosszú lett s végül is alázatos instanciával járultak elébe: hogy »ha az Isten Sodoma tartományának tíz igazért megkegyelmezett, felséged sok ezer hívének könyörgésére adja meg azoknak a vétkeseknek ujonnan életöket, jószágukat«.

A fejedelem beleszédült, mámoros, vérmámortól nedves szemekkel nézett körül rajtuk s érezte, hogy nem ő parancsol ezeknek többé: megfordult a világ, most felébe nőtt a hatalom...

Legyintett; tegyetek, amit akartok.

Igy kegyelmesebb lett a válasz Brassónak, mint valaha remélni lehetett.

Ezen a napon a meggyesiek küldöttei jöttek elébe szintén Brassó miatt könyörgeni: már meg is gondolta: itt valami magasabb bölcsesség dolgozik: jobb így, hogy ő enged s megbocsát az ország kérésére, mintha itt is csalódás és szerencsétlenség érné...

— Bocsássa meg nagyságod a szegény nyomorultaknak bűnöket, — akik ebben a nagy égő láng közepiben lévén, nem tudtak hová lenni s féltükben az felséged ellenségei közé kerültek...

— Csak ember lehet bűnös, — mondta nekik, — állatban bünt fel nem találunk... Mit tehetünk, hogy emberek vagyunk...

Később azt mondta:

— Már el van végezve, megbocsátok Brassónak és Géczy Andrásnak is.

Míg egyfelől jártak a követek tovább sűrűn Kassa felé, másfelől Brassóba is mentek s egy hét múlva ki volt tűzve a Géczy megkegyelmeztetésének napja.

Október elsején kijött a bezárt urak részéről Géczy András és Nemes János s örök hűséget esküdtek János pap előtt az országnak, a városiak közül Chrestels János, Kattner Bertalan, Greissing Kristóf jöttek ötven lovassal. A fejedelem tuzai voltak, Tököli

Miklós, egy finom modorú ifjú nagyságos és Jantsó Pál negyven inassal.

Géczy Szebenbe érkezve, a fejedelem lábához borult :

— Árulóvá lettem, Nagyságos uram, — mondta, — megszegtem eskümet : hogy soha sem fogok a szászoktól elválni, de a nagyságodhoz való igaz szerelem, főben járó bűnöktől sem tud eltartani : én ott is csak a nagyságod embere voltam, dolgaiknak minden titkát kitanultam, s most itt vagyok, hogy nagyságod rendelkezék velem.

A fejedelem kihúzta kardját s kegyelmesen a vállára helyezte Géczynek.

— Kelj fel, többet ne vétkezzél ellenem, — mondta.

Géczy a sok nyomorúságban, amiről nem győzött eleget beszélni, meghízott s nagyobb bajszot eresztett s mindenben tekintetesebb volt, mint még néhány hónappal azelőtt. Hozzá is szokott a parancsoláshoz s egy pillanat alatt megérezte, hogy a fejedelem elvesztette régi erélyét és akarátát s puha lett, aki arra vágyott, hogy vezessék s gyámkodjanak felette.

Most boldog volt, hogy bezárkózhatott ismét valakivel, akit régen ismer, aki hozzá tartozik a gondolataihoz, aki érte s neki gondolkozik s leveszi a fejről a felelősség terhét.

— Nagyságos uram, — mondta Géczy, — itt minden fenekestől fel vagy fordulva : nagyságod nem tudja, mik készülnek a portán.

— Hallom, három vajdaságot főznek.

Géczy legyintett :

— Az semmi, amit a szászok szeretnének : ez az ördög katonája, ez az elvetemedett, tökfajú Benkner királybíró dolga, hogy a szászok külön vajdaságot kapjanak : ez mind olyan, mint a pimpimparé virág tolla, elfujja a szél s nem tudja az ember mi lesz belőle ; egy baj van csak s csakis egy baj : Bethlen Gábor. Ha nagyságod meg akarja törni a kigyó fejét s már azt elmulasztotta, hogy idejében végezzen vele egy késszúrással : feleségít kell élve ide hoznia : avval megtarthatja örökre az urát, hogy az moccani

se mer, inkább baráttá lesz, vagy még hamarább dervissé.

A fejedelem régi boldog ideit érezte felújulni, tervezett, támadott s megtörtént, amit akart.

Az urak felzúdultak, hogy Bethlennét Dévában megostromolják: az árva asszonyt, akinek most haltak el gyermekei s az isten épen eléggé megszorította.

Géczy felkacagott:

— Nincsenek gyerekei? majd a fejedelem tesz róla, hogy mire megjön az ura, ikrei legyenek.

Az egész hadat, ami kéznél volt, tízezer főnyi hajduságot, mind Déva alá indította.

Egy hétig állott a hajduság Déva alatt s felprédálta amit a német s török meghagyott, ezt a gyönyörű uradalmat is. Károlyi Zsuzsánna sírva nézte a vár ablakából a tüzeket. De azalatt a rendek felindultak Déva ostromán s a fejedelmet rákényszerítették, hogy kegyelemlevelet írjon alá, mind az egész gyűléssel egyetemben Bethlen feleségének.

Geröffy maga ment a kegyelemmel Bethlennéhez, akit el is vitt Gyulafejérvárba, ahol maga házában megszállított, cselédivel és szolgálóival egyetemben.

Országos Széchényi Könyvtár

II.

Mikor Géczy a szebeni szászoktól elbúcsuzott, már mint a fejedelem barátja, azok sötét arccal néztek reá.

— Nagyságodnak immár jó, — mondta Chrestels János, — isten rátekintett s jótettéért megjutalmazta.

Géczy felfortyant:

— Isten oda tekint, — szólt kevélyen, — ahol van ami érdemest lásson.

Hegyes Gerard azt mondta:

— Nagyságod megtaníthatna, hogyan kell isten előtt érdemes lenni.

— Neked adhatok jótanácsot, — veregette meg a vállát, sértő gunnyal Géczy, — te még fiatal ember vagy, hasznát veheted... Tapasztalt embert ne fogadjatok be városotokba s titkaitokba ne avasátok be...

Élesen felkacagott :

— Majd meglássátok, mit fog nekem használni titkaitok tudása !

A követek mélyen meghajoltak s nem szóltak, elmélkedve távoztak el Szebenből.

Ebben a pillanatban minden rendben volt a fejedelem körül, amint talán soha nem volt tavasz óta.

Brassó megbékült s lemondott 32 ezer forint követelésről, ellenben fizetett újabb hétezer forintot ; visszakapta Töröcsvárát és Brassó fellegvárát, s örült, hogy nem kell tovább harcolni.

Az országgyűlés is megbékült s Báthoryt kinevezte e békekötésért a haza atyja s megtartója díszes nevével.

A fejedelem örült, hogy Géczyben ilyen pompás kancellárt nyert s Géczy örült, mert Fogarast megkapta örök birtokul s ezzel az övé lett Erdély leg-hatalmasabb vára.

E percben olyan béke volt Erdélyben, amilyen nyugodt s csendes a haldokló az agonia előtti órában.

Bethlen Gábor ekkor már Konstantinápolyban volt.

Iszkender pasa, aki most jött meg Magyarországról, jól ismerte Bethlent s tudta, mi a jelentősége odahaza Erdélyben : szárnyai alá vette a menekült főurat, aki mély szomorúságával s rendíthetetlen komolyságával nagyon rokonszenves volt a török vezérek között.

Bethlen otthon volt a török fővárosban, nyugodtan járt a térdig érő szennyben, mely az utcákat fedte, úgyhogy a ló is alig tudott benne csetleni, botlani s nem mutatta, hogy észreveszi, hogy a cifra mennyezetek s az aranyos boltozatok omladozva, rogyadozva emlékeztetnek az idők mulására.

Sokat elüldögélt velük szótalánul a tanácsban, ahol az alacsony dívánokon, keresztbe tett lábakkal hallgatták az egymás hosszadalmas, keleti frázisokkal kitöltött és kapzsi alattomos, irigy érzésektől átítatott beszédét, közben némán várták a vízóra cseppjeinek csepegését.

Ebben a városban semmi sem volt sürgős s ha valaki valamit hamar el akart intézni, csak azt az egyet nem volt szabad megkísérelnie, hogy sürgesse,

mert akkor mindenkinek az ellenszenvét kihívta maga ellen.

Bethlen jól ismerte e szokást s egy dervist megszégyenítő békességgel várta a maga igazának teljesedését.

Azonban mint mindenütt a világon, még a török városban is történnek rendkívüli dolgok, amelyek siettetik az eseményeket.

Iszkender pasa budai basává akart lenni, ép ezért eszközölte ki, hogy Konstantinápolyba visszarendeltesse. Hogy célját elérje, Mehmed basát Budáról el kellett távolítani. Nagyon jó volt erre Negroni a bécsi követ, aki Budán keresztül jött Stambulba s úton-útfélen elmondta, hogy Buda oly állapotban van, hogy a legcsekélyebb ostromot sem bírja ki. Igaz, hogy ez a teljes leromlás nem Mehmed basa alatt történt, csak az ő szeme előtt fejeződött be, de most már csak arra emlékeztek, hogy Ibrahim, a bölcs és erényes, ugyanezen a Budán fogadta Bocskay királyt, akinek koronát küldött a győzhetetlen padisah. Hogy történhetik az, hogy még öt évvel ezelőtt Bocskay királyt egy ragyogó és fényes Budavárában lehetett fogadni, melynek szépségét és ékességét leírni lehetetlen s hol az élőkutfejek sokasága oly bőséges volt s oly vizeket adtak, amelyek ezüsttisztszerű csőből csergedezve az élet vizéhez hasonlatos édes ízzel bírtak: s most mint még a hitetlen német is bevallja, egyetlen háznak sincs fedele, egyetlen kapunak sincs ajtaja, egyetlen ablaknak sincs fedője, s a felséges padisah katonái télen s nyáron az ég alatt alusznak s ha valaki azt mondja nekik, hogy: »testvérem ez nem jól van így«, csupán annyi a válasz reá, hogy »Allah nagy és Mohammed az ő prófétája, Buda bevehetetlen vár, az igazhívők szemefénye«.

Ilyenformán csendes és komoly beszédekben, melyeknek susogó bokrában vipera sziszegett, elhatároztatott, hogy Buda vára basája hazug és részeges, aki soha józanon nem található s körülötte is egyetlen józan ember nincsen, sőt még a nép is annyira az ivásnak adta magát, hogy közöttük egyetlen józan nem találkozik s ez okból a falakat nem is őrzi, még a kapusok sem alusznak a kapuknál.

Ha pedig ez így van, pedig így van, mert ezt még maga a hitetlen német is bevallja, akkor nincs más hátra, mint az istentelen hazug és részeges budai basát eltávolítani az igazhivők szemefénye éléről, a bevehetetlen budai várból.

Egy napon végre jelen volt Bethlen a basák nagy tanácsában, ahol Iszkender barátja, Terjáki Hasszán előadta a dolgot s a budai basa ellen irányította beszédje toporzékoló paripáit.

Végighallgatták a Terjáki Hasszán előadását a komoly s istenhívő basák, de nem merte senki levonni a konklúziót, mert nem tudták valóban keresztülvihető-e a budai basa megsemmisítése :

Felszólalt azért Sahin Geráj pasa s mintha Budáról nem is volna szó, beszélni kezdett nagy kitéréssel.

— A világ padisáhja árnyékában sem baj, sem szerencsétlenség nem érheti az igazhívőt, Mahmud pasa győri bég mértékletes és szelid volt, és Béglerbég volt a pécsi béglerbég, akinek kellett a győri várat is élelmeznie. Az volt a szokás, hogy évente kétszer háromszor vagy két háromszáz szekér Győrből lement Pécsre s élelemmel megrakodva tért vissza. Azonban a hitetlen kutya bégjei és agái rendszerint rajtuk ütöttek, elvették az élelmet s a barmokat ; ily módon a pécsi szandsákságból öt-hatezer ökröt elhajtottak s némelyik járásban egy ökör sem maradt, én a magam szemével láttam, hogy a hitetlen kutya magyar, a nyomorult rájah, Allah pusztítsa el, maga húzta feleségével az ekét, mert nem volt semmi állatja. Bármennyit panaszkodtak is szegények, nem hallgatták meg őket, és ezt látnia kellett a szelid és mértékletes Mahmud bégnek és nem tehetett semmit.

Akkor megszólalt a páratlan vezér, Musztafa pasa, aki jól értette Sahin Geráj célzását és azt helyeselve, megerősítette a következő szavakkal :

— A bölcsek a mérnöki tudománnyal az égiszerű lépcsőket készítene, hogy utat építsenek a trónushoz és célt érnek, a halál órája ellen azonban semmiféle óvszert nem találnak... A padisáh, mielőtt e szavakkal : »térj meg uradhoz megelégedve,« e mulandó szultánságtól búcsút vett, Allah irgalmazzon neki : ezt megelőzve mondta nekem : »Győr

erős vár volt s nagy híre volt, s elveszett . . . » És én azt mondom, Buda az izlam szemefénye s bevehetetlen s el fog veszni.

Most már egyhangú volt a vélemény s mindnyájan tudták, hogy a budai pasát semmiféle hatalom meg nem menti a megfojtatástól.

Akkor megszólalt Szeád Eddin hodsa :

— Reggel és este kedves kötelességem azért imádkozni, hogy az izlám országok határait Allah védelme őrizze meg és a hit harcosait hódítással és gazdagsággal örvendeztesse meg és a szerencse útjain sikeresen vezérelje . . . Én magam Győr vára bevételenél jelen voltam és tudom, hogy a vár elvesztésének sok előjele volt : így például az a visszaélés, hogy az őrizetre kirendelt dsebedsik és kul ogluk bár Győrött irattak össze, de mind Pécssett, vagy Koppányban vagy Fejérvárott házasodtak meg s Győr várába nem igen mentek, ilyen formán a vár üres lett. Majd ismét élelmiszer hozatalának ürügye alatt két háromszáz ember is eltávozott, sokat mulattak s a tartomány szegénységét sanyargatták . . . Azonban a kormányzó nem törődött evvel, ő csak ópiumot szívott s azok a hitetlenek, akik előző évben faágyuval bevették Tata várát, úgy hogy onnan egyetlen élőlény nem szabadult, szennyes elméjükben elgondolták, hogy : lássátok Győrből évente négy ötezer ember távol van, node próbáljuk meg . . .

A hallgatóságot nagyon érdekelte a szemtanu előadása, aki oly bátran nevezte Mahmud pasát opium-szívónak, holott Sahin Geráj pasa épen most mondta bölcsnek és mértékletesnek. Örvendtek, hogy a hodsa, gyenge elméjük szokása szerint oly őszinte s mindenki reá fordította pillantását, de egymáson észrevéve az illetlen s helytelen kíváncsiságot, újonnan elkomolyodtak s bánatosan néztek maguk elé. A hodsa tovább folytatta suttogó hangon :

— Egy éjjel a Pálffy nevű átkozott, néhány ezer gyalogost maga mellé véve, a faágyut elrejtette s még saját katonáinak se mutatta meg s így hozták Győr kapujához. A mi kormányzónk gondatlansága folytán a várnak néhány deszkából készült kapuja előtt éjjelre se a felvonóhidat fel nem vonták, se másképp el nem zárták.

— Nehány hitehagyott éjjel a kapuhoz jött s azt kiáltotta: »kapus, kapus!« s a kaputorony őre, egy inas felébredt álmából, fejét a takaró alól kivonta s mondá: »kik vagytok?« Ezalatt a faágyut közel hozták.

— »Pécsről ennivalót hozunk, az ellenség utolért s futva nehezen menekültünk meg, gyorsan nyiss kaput, hogy bevihezzük a várba.«

— A fiú pedig válaszolá: »elmegyek, a kapusnak hírt adok s a kulcsot elhozom.«

— Ez alatt a szóváltás alatt az ágyut tetszésük szerint közel hozták és elsütötték. Mihelyt a kaput betörték, a jelenlevő annyi ezer átkozott a várba ment. Benn a várban ki részegen, ki pedig ópiumtól bódultan feküdt. Mihelyt a balesetről értesültek, hogy a híveket két oldalról megtámadták, egy kissé megfélemlettek, miként ez szokása a hasonló embereknek, de ekkor Jahja aga a jancsárok agája, aki dőzsölő és kicsapongó, de vitéz férfi vala, az iszlám csapatok élére állva, »Az igaz hívők vágya a harcolás« monásnak értelme szerint felbuzdította és fellelkesítette őket. A hitharcosok csapatonként nekibuzdultak és életüket feláldozni nem vonakodtak, hanem mindegyik egy-egy felbőszült oroszlánképen a várba tört hitetlenekkel harcba bocsátkozott. A harci zaj, a hájhuj kiáltozás, a dobpergés, trombitaharsogás, a viaskodó népek lármája olyan foku volt, hogy az ég és a föld megremegett attól. »Azt vélnéd, hogy a végítélet tört ki.«

— Szóval e harc és ütközet hevessége miatt még a hetedik égben az angyalok is rémülve néztek le s a hitetlenek megtöréseért esedeztek a segítő istenhez. Egész reggelig eltartott az ütközet és tizen-nyolcezeren lettek névtelenné és jeltelenné és íme mégis egy erős vár így jutott gondatlanság miatt az ellenség kezére.

✠ A hodsa elhallgatott, erre mindnyájan imaszerű csöndben maradtak s mereven néztek a márvánkokkakkal kirakott padlóra.

Aztán a hodsa így szólt:

— Beszélték, hogy a részeg jancsár agát élve vitték a gyalázatos Pálffy elé, aki még 15—20.000 aranyat is elvett tőle: »Igy őrzöd e várat? Ezt az

aranyat a mai napra rejtegetted-e?» mondá neki s fejét levágatván, póznára tűzette és a várban körülhordoztatá s kiáltatta: »Aki a várat így őrzi, annak ilyen sorsa legyen.«

Mindnyájan halkan felkiáltottak:

— Nagyon helyes, nagyon helyes!

Az öreg Terjáki Hasszán, hosszas csönd és néma gondolkodás után így szólt:

— Helyes lesz-é Budát ilyen helyzetbe hozni? Mohammed népe országának és az iszlám birodalmának ily meggyengítéséről ki fog felelni?

Erre halkan mindenki azt mondta:

— Az ítélet erről a nagyhatalmu Alláhnál van.

Bethlen elég jól tudott törökül, s értette a beszédet, most a szíve örült, mert látta, hogy egyetlen hang sem hallatszott Iszkender basa ellen s ez már bizonyosan budai basa lesz. Ez pedig magával hozza, hogy András Demeter napig, vagyis mire a hó leesne, a török hadviselés téli határáig, el kell végezni a hadjáratot, bizonyos tehát, hogy akkorra ő is otthon lesz kedveseinél...

Egy hét múlva bemutatták a világhatalmú szultánnál.

Nagy pompa s nagy ceremónia vette körül, a győzhetetlen padisát, százával állottak a selyemkaftánba öltözött basák s bégek s a janicsárok vérvörös ruhája pazar volt.

Iszkender basa a padisáht értesítette, hogy Bethlen Gábor szépen el tudja mondani a beszédét törökül, ami a szultánnak nagy mulatság volt, mert még sosem hallott hitetlent, aki három szónál többet el tudott mondani az igazhivők nyelvén.

Megmondatta azért neki, hogy parancsára mondja el az erdélyi állapotokat.

Bethlen előre elkészült a szónoklatra s a legnagyobb nyugalommal beszélt: de minden kijelentés után meg kellett állania, hogy a tolmács költői formába öntse az ő gyaur gondolatait, viszont a legelőkelőbb tolmácsot kapta, a legjobb költőt, aki minden mondatot, amit ő mondott, a végtelenségig kicifrázott és túlozott, hogy a szultán kedvét megnyerje.

— Hatalmas császáruk zsámolyánál arcainkkal

leborulván alázatos könyörgéssel kívánunk minden jókat Istentől, hatalmasságodnak, — mondta Bethlen s azt hitte a török izlést ez alázattal teljesen kielégítette.

A tolmács elragadtatott szemét felemelte s két kinyújtott karral rámutatva, így szólt :

— A hitetlenek által lakott Erdélyi vilajetnek főura Bethlen Gábor, aki otthon hatalmasabb a kősziklánál s szabadabb a repülő sólyomnál : térden csúszik a nagy messzeségből, mint egy kis egér a legfelségesebb és győzhetetlen padisah lábaihoz.

Bethlen nem volt elkészülve rá, hogy az ő törökül mondott szavait a tolmács ugyanolyan módon fogja közölni, mintha idegen nyelven szólt volna, ezért egy pillanatig megzavarodott, aztán folytatta :

— Kismadárnyi lelkemet, szabadulást keresve hatalmas császár szárnyai alá ajánlom.

A tolmács :

— A sivatag oroszlánja, a szakállas és hatalmas kardu hitetlen, kinek párja nincs sem a császárnál, sem a szultánnál, kinek kardjánál hatalmasabb kard nincs, aki bárhová megy, mindenütt győz : igen árvául gondolkodik azon, vajjon életének táplálására egy falat adatik-e kezébe.

Bethlen :

— Minekutána a nagy emlékezetű Szolimán szultán idejében a magyar nemzet kétfelé oszlott s egyik törökösnek, másik németesnek tartatott, két párt származott : s ezek azóta mai napig egymást üldözik s gyűlölik. Én gyermekségem óta törökös vagyok, ezért most harmadízben szenvedek száműzetést, mert hű voltam a portához. Ifju koromban könnyen türtem a bujdosást, azután hittem, hogy a fényes szultán szárnyai alatt megnyughatom, s ime most, mikor a németek kitisztítása után azt vártuk, hogy hazánkban csendességgel nyughatunk, egy új és szokatlan zsarnokság alá estünk.

A tolmács a legnagyobb nyugalommal várta be, míg Bethlen bevégzi szavait, akkor jéghideg arcot mutatott s Bethlen megfigyelte, hogy a szultán mindig pontosan olyan arcot öltött, amilyen a tolmácsé volt. Beszéde alatt a beteg, pergamentsárga arcú szultán szeme fakó lett, fáradtan s közönyösen

nézett, nyilván egy szóra sem figyelt s egy szót sem értett szavaiból, csak akkor csillant fel újra, mikor a tolmács megszólalt:

— A hitetleneknél csak egy van ily hatalmas és dicsőséges vitéz, ő padisah, amilyen a győzhetelen szultán bégjei s pasái között megszámolhatatlan sok van, hogy ha akarnám sem tudnám nevüket elsorolni, s azt sem mondhatnám, hogy egyik a másik felett kiválik: de ezt az egy hitetlen hőst az erdélyi király, az a Bolondkirály, papucsá sarkával tapodja.

Bethlen:

— Az én hazámnak, Erdélynek dolgai mind szép rendben folynak, mióta a világbíró hatalmas Szolimán császár által helybe állíttaték, egészen addig míg a mostani fejedelem Báthory Gábor össze nem gázolta a szegény hazát.

A tolmács:

— Fenséges padisah! én, szolgád, e magas birodalom minden része közül legszebbnek s leggazdagabbnak nevezem az Erdély nevű legkisebb tartományodat, melyet egy örült alattvalód, a gyalázatos Bolondkirály sarkával és csizmájával tapos, mint a földre pottyant érett figét.

Bethlen:

— Ez a Báthory Gábor fejedelem a felséges szultán ecsedi hívének s szolgájának, néhai Báthory Istvánnak fia, bátyjának kincseit eltékozolván, az országnak jövedelmeit tojvajokra s asszonyokra elpocsékolván, annakutána a saját városait prédálta s szomszéd országokra ment, a padisah birodalmában, hogy lakomáit s vendégségeit folytathassa, így az egész ország harcba borult miatta.

A tolmács:

— Padisáhunknak egy csekély szolgálja származott a leghíresebb és leggazdagabb hitetlen kutytól, akinek annyi kincse s aranya, ezüstje, drágaköve s minden ékességei voltak, hogy az Aladin lámpájával járó legfelségesebb indiai szultán elálmélkodott volna azon kincseknek hegyénél magasabb s tengernél szélesebb garmadáin. De a Bolondkirály belemarkolt e kincsek tengerébe s ezt kiáltotta: Efendi! nesze egy véka arany! Insallah! nesze egy karaván serleg s

szőnyeg és még mit kívánsz. Isztrafullah: uram bocsá, ez a beszéd elbizakodottságból származik, én nagyon félek, hogy e beszédnek rossz vége lesz!

Bethlen:

— Erdély elveszett, mert eszeveszett életbe merült.

A tolmácsnak, aki előre gondosan elkészült az erdélyi állapot költői ismertetésére, eszébe jutott a legfontosabb, s minden kímélet nélkül s hatalmas hangon kiáltani kezdett, úgyhogy Bethlen ijedten eihallgatott:

— Padisáhom, az szükséges most, hogy helyeden szilárdul megállj. A dolognak állapota ilyen. Dicső őseid idejében is így cselekedtek! Mohammednek, — üdvözet neki! — csodája következik! insallah! Jókedvű légy!... Tudd meg, hogy a bolondkirály így kiáltott: nem ismerek sem istent, sem embert, csupán azt kívánom, hozzátok hozzám a ti leányaitokat és asszonyaitokat és vásárt tartok a leányokból és asszonyokból és akkor az egész ország minden főura elhozta az ő leányait tizenkét évtől kezdve s feleségeit az élet virágzásának koráig, a nagy termekbe, amelyeknek tágossága méltó a Próféta tekintetére, mert egyik végétől a másikig a leghangosabb trombitának hangja sem hallatszik el s alapjától a boltozatáig a legsebesebb szárnyalású sólyom sem tud repülni, telestelve Erdély vilajetjének hitetlen asszonyaival s leányaival, akik fehér testük fehérségével s kövér testük kövérségével megbabonázták volna a legszentebb derviseket is: akkor a Bolondkirály szétoztotta neki aranyait, ezüstjeit s várait s kardjait s minden ékességeit.

Bethlen kínos zavarba kezdett jönni, most már a kihallgatás oly fantasztikus méreteket kezdett ölteni, hogy nem tudta mit tegyen. Körülpillantott a basákon s bégeken s ámulva látta, hogy a nagyvezértől kezdve az egész társaság elragadtatott arccal néz a tolmácsra, ajkuk megnyílt, szemük tágas lett s mohón isszák, mint az ópiumot a napkeleti meséknek ezt a boszorkányitalát.

Aztán a szultánra nézett, annak az arcéle kipirult, sovány pergamen sárga bőre fényes volt, a szeme izzott, mint egy beteg gyermeké s ő szinte ijedten nézte ez örültet a trónon.

A szultán ránézett, követelte, várta, hogy ezt, ezt folytassa s ő így szólt:

— Bizony felséges padisah, a mi fejedelmünk borzasztó dolgokat mivelt, nem kimélte az urak feleségeit sem, sokakat megszeplősíte, sőt még tulajdon hugát is megkörnyékezte.

Megdöbbenve vette észre, hogy oly dolgot mondott, amit nem akart mondani, de mintha rajta is kezdett volna eláradni a mánornak és láznak az a hevülete, ami az egész társaságot elfogta.

A tolmács:

— Tengerkegyességű padisah! Térjünk vissza ismét a tárgyra! A teremő nagy istenre mondom, hogy abban az országban senkiben egy csepp bátorság nem lakozik amióta a Bolondkirály ilyen csodálatos dolgokat cselekszik, amelyeket leírni lehetetlen. Ruztem tizezer szűzet tett anyává, de a Bolondkirály tizezer anyát tett magának szűzzé. S nem volt éjjele és nappala s nem volt nyugodalma s pihenése s mikor már senki más fel nem izgatta lelkét és tüztét, akkor így szólt: Jaj szolgám, jaj lelkem, hozd el nekem az én egyetlen hugomat, az én anyámnak méhéből eredettet! S mikor elhozták s ragyogó kösöntyűkkel ékesen elébe vezették, akkor így kiáltott a Bolondkirály: »Testvér, nekem nincs erőm, hogy tégedet fogadjalak, jöjj hozzám!« És hétszer anyává tette az ő leánytestvérét s hétszer elvetéltette, mint aki az ételt torkára dugott ujjakkal eltávolítja, hogy újra örvendhessen az ízes falatoknak. Furfangos ember ő, sokszor színt változtat és azt mondja: »Testvérem, én a te értékedet nem tudtam, isten büntesse meg rágalmazóidat!«

Bethlen megcsömörlött s mély szomorúsággal hallgatta a beszédet, amely egyre féktelenebb s egyre bujább lett: szemmel látható volt már, hogy az egész egy beteg, egy teljesen tönkrement ember ópiumálmokba fúlt fantáziájának felcsigázására való: az ő puritán lelke megundorodott s szeretett volna felkiáltani: Ésaiással? »Megutál téged, megcsufol téged Sionnak leánya. Szidalmaztál és káromlottál és felemelted szemeidet az Urra!«...

Immár nem is kérdezték őt, nem kellett szólnia, fajtalan s szörnyű mesélésekbe ereszkedett a tolmács,

akit a saját képzelete elragadott s mintha magukban volnának, ömlött szájából a szó s titkos és nyomorult kéjelgéseknek meséit kiáltotta, s ezt mind az tette külön izgatóvá s fontossá, hogy egy idegennek, egy profánnak jelenlétében történt s a szultán, aki egy szót sem szólt, merően nézte a Bethlen arcát, amely szintén kipirult, de nem örömtől s gyönyörtől, hanem szégyentől s felháborodástól.

Ebben a pillanatban valami rettenetes dolog történt: a szultán felemelkedett, kimeredt, aztán összeesett a trón előtt.

S csodálatos, senki sem mozdult, senki sem sietett a segítségére.

A nagyvezér ülve maradt s vele mind a többiek és Bethlen elé kinyújtva kezét így szólt:

— Szól a nagy padisáh, mind e világnak ura s parancsolója: »Elküldelek téged a te hazádba, s az összes muzulmán harcosokat segítségére adom és Erdély királyává teszek.«

Bethlen fejét meghajtotta.

Akkor megszólalt Gürcsi Mehemmed kajmekám:

— Tanuld meg Bethlengábor, ki vagy Erdély fejedelme a győzhetetlen császár megmásíthatatlan akaratából! hogy Erdély mindig gazdag volt, míg a hatalmas császár szárnya alatt tartotta fejét, de ha elpártolt, sok kőkémény pusztán maradt s tanuskodott a hálátlanság haszontalanságáról.

Most megszólalt Nazuff pasa:

— Elmegy veled, akit a győzhetetlen császár melléd rendel s visz magával annyi népet s katonaságot, amennyit a győzhetetlen császár, a padisah tetszése parancsol: s neked adja Erdélyt, mint egy kaftánt. Nem te érted és a te hűségédért, hanem a szegénységért és a jobbágységért, mert nem neked vagyon szükséged Erdélyre, hanem a mi vijaletünknek vagyon szüksége egy becsületes, bátor és hűséges vezérre s fejedelemre.

Igy mindnyájan szólottak egy mondatot a dívánban s ki mikor megszólalt Bethlennek eszébe jutott, hogy ennek s ennek mit ígért, hány ezer aranyat s hány darab serleget s vajjon hogy fogja teljesíteni.

Végül újra megszólalt a Nagyvezér:

— Esküdj meg betlengábor, ki vagy Erdély

fejedelme, hogy Lippát és Jenőt, a két várat, a hatalmas szultán két fénylő gyémántját, lelkedre mindjárást, ahogy fejedelmi süveged felteszed s kardodat kézbe veszed : a hatalmas császár birodalmába tüsszént s azonnal átszolgáltatod, s ha másmint nem megy, saját katonáiddal harcolod meg s veszed bé, saját népeddel a várárkokat megtöltöd s ostromlod : de azt a két várat azonnal megadod, különben Istent hívom bizonyságul, hogy kicsinytől fogva nagyig fegyverre hányatlak, országotokat porrá tétetem, semmi grátia nem adatik és minden veszedelmeteknek magatok lésttek okai.

Bethlen hallgatta s bánatos volt, de csak megtörténjen, csak meginduljon a dolgok rendje. »Ez itt mind csak szó, szó s mit sem jelent : ez mind olyan mint kaftán, amely beborítja a ruhát, a testet s egyformává teszi az összes férfit, akár kicsi, akár nagy, akár vékony, akár sovány, akár okos, akár oktalan. A kaftánoknak ebben a tömegében azonban az érdekeknek, az egyéneknek annyi változatossága van : minden kaftánban egy-egy hernyó lakik, amely falánk szájjal les, les s vár s mihelyt lehet, harap. Rápillantott a háttérben álló jancsárookra, akik mind irigy s kapzsi szemmel néztek reá s épúgy szerették volna bekapni s felfalni, mint a kaftánosok, csak nem jutnak hozzá : ebben az egész városban mindenütt, bárhova lép s bárhova néz : az éhezett emberek pillantásával kell találkoznia, a tengerparton hemzsező koldusok ezernyi ezer népe, amely rögtön földön csúszik, ahogy egy jól öltözött embert meglát s alamizsnát kunyorál s még attól is boldog, ha a nagyúr korbácsával megvágja ; föl a legmagasabb hivatalban levőkhöz, a kapzsi éhségeknek tombolása folyik. A koldusnak a napi ennivalója hiányzik, a bégnek a testőrsége, a nagyvezirnek a fejedelmi palota pompája. S az alávetett tartományok minden termése, minden megmaradt kincse, minden felgyűlt aranya csak arra való, hogy az ő fényűzésükre legyen. A férfiaknak ebben a szörnyű és elviselhetetlen birodalmában, ebben a szenvedhetetlen katonavilágban csak egyetlen szenvedély van : a rablás szenvedélye. Minden egyéb ennek az árnyékában húzódik meg. Itt senki nem dolgozik, mindenki csak élösködik :

egy szervezett s hallatlan rablóbanda a világ közepén, amely öncéllá nevelte a zsarolást, fosztogatást, gyilkosságot, orgyilkosságot, a zsványságot s legfeljebb némi zsványbecsület fedi a lelkekből mesterségesen kitenyészített aljas és rossz indulatokat. A katonai fegyelem, a feletteseknek való rabszolgai engedelmesség, a lefelé való abszolút gőg, a határoknak s distanciáknak kétségbeesett tisztelete s a feltétlen önkény: egy ideális katonavilág, amelyben nincs egyén, nincs magánélet, nincs család, nincs magántulajdon: ahol minden a szultáné s minden a szultántól ered, ahol mindenki minden pillanatban tovább repül s más helyre kell hogy költözzön, ahol senki egy órára sem mondhat semmit a magáénak, mert életével együtt minden pillanatban elveszítheti, ahol egymás közt mulatva, a maguk különös, szirupba főzött gyűlöletével s rózsamézbe olvasztott rettegésével beszélnek apró esetekről, Said budai basa jó építkező volt, de egyszer beleütött a villám a puska-poros toronyba, az felrobbant s ez elég ürügy volt arra, hogy ellenségei kieszközöljék halálát.

Mindezt ismerte már, de így még nem értette meg soha, mint ebben a percben, itt a trón előtt fetrengő, ópiumőrületben nyavalygó szultán előtt, amint rendületlen nyugalommal tárgyalnak tovább az óriási pénzkeresetre számító basák a dívánban.

— Szegény Erdély, — sóhajtott magában, — hogy fogod megbírni ezt a kövér pókhadat, amely a te sovány bordáid közé ereszti szűrőjét s még megmaradt kis véred kiszíjja.

Ez a pillanat eskü volt a lelkében: megvédeni mindenképen s minden eszközzel az országát, hogy csak ezek be ne tegyék a lábukat. Fizetni, fizetni, ajándékozni s adni, tenni, amit csak lehet, amivel az éhségüket távolból lecsilapíthatni: csak be ne lépjenek a határon e sehonnai, semmitlen, felelősség nélküli katonák...

Ezalatt Báthory Gábor a Géczy szárnyai alatt megnyugodott s rábízva a vezetést Géczyre, újra neki adta magát a dorbézolásnak, amittől Imreffy halála után tíz napig tartózkodott.

De mi volt az ő sereggyűjtésük a török hadsereg megindulásához képest.

Géczy parancsolt s írt, iratott, fenyegetett, rimánkodott, magyarázott s csak nem akart megmozdulni senki. A bihari s szilágyi végek már zúgtak s oly lassan mozogtak, hogy hiába teltek a hetek, még követeik sem jöttek. A felső vármegyék azt üzenték, eleget szenvedtek már az idén, ebben az évben nincs idejük háborura, mert a termést kell betakarítani, a szászok sehol sem voltak, negyvenezer forint adót vetettek ki rájuk, de kétszáz sem volt ebből a kasszában. Legnagyobb volt a baj a székelyeknél. Itt nem mert mozdulni a tűzhelytől senki. A parasztok rettegtek, hogy ha elmennek, házukat az urak felfeverik s családjukat büntetik a kénytelen szabadságért, az urak nem mertek, mert ismerték a szegénység rabló dühét, csak a lábukat húzzák ki.

Ezalatt Konstantinápolyban kiadták a jelszót :
 »Az izlám vitézség nincs-e már meg?»

S erre a szóra csodálatos lelkesedés fogta el a basákat s mindenik maga akart elmenni Erdélybe Bethlen Gábort visszahelyezni. Híre ment a tolmács beszédjének s elképzelhetetlen gazdagság híre kelt, mintha Erdélynek a völgyei a hegyek tetejéig arannyal volnának fedve s mintha az erdélyi nők, akik a Bolondkirályt megbabonázták, minden török katona számára a földi paradicsomot ígérnék.

Vége mégis csak Iszkender basánál maradt a vezetés, nemcsak hogy budai basa lett, de főszerdár, az egész hadjáratnak fővezére. Senki nem ígért oly gyors hadmozgósítást és senki annyit a többi dűvánbelieknek, mint ő.

A határszéli emírekhez rögtön kiment a rendelet, hogy mivel Buda várát újra építeni kell, azért nagyobb számú katonaságra van szükség. Mire Iszkender basa a szerémi mezőkre ért, már óriás hadsereg várta, amelyet meg is indítottak rögtön Temesvár felé.

Báthory Gábor még mindig egy-kétezer ember között vergődött s Bethlennek azon kellett dolgoznia, hogy a felgyűjtött irtózatoss rablócsordának legalább felét-harmadát más irányba tereljék.

Vége Szekender basát sikerült meggyőznie, hogy elég lesz egy kisebb sereggel bevonulni a Vaskapun, s másfelől Sahin Geráj az oláh és moldvai bégeket maga mellé véve Brassó irányában gyülekezett fel.

III.

Géczy egy éjszaka, nagy ivás után belepiszkált a fejedelembe.

— Nagyságod mellett semmire se lehet menni.

Báthory minél jobban elvesztette önbecsülését, annál érzékenyebb volt, hogy másoktól, pláne Géczy-től csak magasztalást kapjon. Dühösen csapott fel:

— Mi bajod már megint?

Géczy hallgatott.

— Semmi.

A fejedelem füttyörészni kezdett; csak meg kellett billenteni, már leszédült a mélybe, utálta magát, hogy oly hiába vesznek a napjai s az örök reménytelenség mardosta a húsát, nemcsak a lelkét.

— Alávaló ebek vagytok, a bűnötök verjen meg, — szitkozódott, mert egyebet nem tudott tenni.

— Ki hiszi el, hogy igazánból való háborúra készülünk! — morgott Géczy. — Senki sem akar táborba jönni.

A fejedelem hallgatott.

— Hogy is higgyék, hogy Bethlen ellen van a had, mikor már ő itt a fejedelem: mindennapos lakodalom van odaát, csak itt a halotti tor.

— Hol? — ordított fel Báthory, — Stambulba?... Jól vigyázz, mert megvágatlak...

— Felséged? Felséged már meg van vágva... Azt mondta Skender basa követünknek: Erdélyben van fejedelem s fejedelemasszony... De egy kard van a kettő közt s azon a ti bak fejedelmetek át nem ugrik...

Báthory értette s hörgött.

— És ebbe igaza van a pogánynak, — unszolta Géczy.

— Ne kínozz engem; mit akarsz, bestye?

Géczy darabig hallgatott.

— Ország kormányzása, nem asszony udvarlása. Vagy fejedelem valaki, vagy udvari inas. Felséged akkor még valaki volt, mikor a főkapitánynak nem tűrte el, hogy felségjogokat gyakoroljon Kolozsváron. Most behunyja a szemét, mikor a főkapitányné asszony éppen azt cselekszi Fejérváron.

— Mit csinál? Be van zárva, hogy szuszogni nem bír, ki nem lép.

— Be van zárva, ha a becsületszó erős zár: az asszonyoknak, tudjuk, hol a becsületje, akárhol, de nem a száján. Szóval, Bethlennének minden éccaka világos az ablaka reggelig. Ha ő nem megy ki, vannak, akik bejárnak hozzája.

— Úgy.

— Vacsorák, vígságok, felséged tanácsi nem mennek keresztül Fejérváron, hogy ne tisztelkedjenek jövődöbeli asszonyuk előtt.

— Ooo, — hörgött fel Báthory s részegen, mereven nézett az épen előtte álló inasnak az arcába. Lukács volt, a régi ecsedi hajduja.

Előre hajlott, s rábámult a rémült fickóra, mint a vérivó tigris.

— Ez az oka, — károgtat s megfenyegette a legényt. — Ha ez parancsodat akkor megteszi, az ebellette s Imreffyné be nem jő hozzám akkor dél előtt s éjszakára meg nem szöktet s feleségemet ott nem veszítem, akkor minden másképp fordul, meg lássátok, akkor minden másképp fordul...

Felállott s haját tépte.

— Egy egér elrágja az oroszlán kötelét, de ez a patkány, ez belemart a dicsőségem lábaikrájába... Vessétek ki az ablakon.

Az urak mind részegek voltak, újra ordított rájuk:

— Vessétek ki az ablakon!

Az ordításra bejöttek az úrfiak, a hajdut megfogták, az nem is védekezett, úgy elcsodálkozott, hogy nem tudta mit tegyen.

— Ki az ablakon! — ordította a fejedelem s a hajdut kivetették. Mély csönd lett, hallani lehetett a puffanást lent a mélyben, a szebeni vár köves utcáján...

Géczy merész volt:

— Így! ez jó volt, ez fejedelmi tett volt, Nagy Sándorhoz illendő. Nincs is abba hiba; nagyságod a himbeliekkel jól emberkedik, de a feminum genus előtt behúzza a farkát.

— Hallgass, — hörögte a fejedelem, — mert utána mégy. Nyergeljétek a lovakat.

Többen futottak.

— Azt állítod, ma is vendégség vagyon nála?

— Csapassa le fejem Felséged, ha nem.

— Meg is lesz...

— Ez egy új Penelope, felséges uram, amit mi nappal gyűjtünk, azt éccaka szétbontja...

Másnap éjjel katonaság vette körül Bethlen Gáborné gyulafejevári palotáját s a fejedelem felizent, hogy illendőképen akarja tiszteletét tenni. A követnek parancsa volt, hogy a teremből embert ki ne bocsásson.

Mire az asszony magát összeszedte volna, már ott is állt előtte, rárontva, keményen, elszántan s gőgösen Báthory Gábor.

Az idő késő volt, éjfél felé, gyertyák égtek sűrűn s a szobában sokan voltak, de Báthory meglepetve, megdöbbenve nézett. Férfi nem volt Bethlenné körül, csak leányok s öregasszonyok, fontak s kézimunkákat végeztek.

— Isten hozta felségedet, — mondta az asszony, aki rendkívül sápadt volt, haja barnán, kettéválasztva síma homloka felett, egyik szemöldöke idegesen feljebb kanyarodott, mint gyanakvó kigyócska, a szemek azonban kitartóan, mélyen néztek.

Báthory nem szólt, megzavarodott az asszonyi nép gyülekezetében.

— Jöttem, mint a kísértet, — mondta, — félsz-e a kísértettől?...

— Isten kezében vagyunk, nagyságos uram, — szólt Bethlenné.

— Mért vagy fent ez éjszakán?

— Minden éjszaka fent vagyok.

— Mit szősz, mit fonsz ellenem?

— Felséged ellen?...

— Hol vannak a férfiaid?... a híveid?... a szeretőid?...

Bethlenné kiegyenesedett s merően nézett a fejedelemre:

— Felséges uram... Báthory Gábor kövesse meg magát.

Az asszonynép megdermedve nézett s halálos félelemtől reszketett. A fejedelem korbáccsal kezé-

ben, mint magát elvesztett örült állott közöttük. S le volt győzve és forrt belőlről, szégyelte magát.

— Annál jobb, — mondta önmagát marcangolva s belehajtv a vad és méltatlan örvénybe... — annál jobb... Ki innen!... — s körülintett az asszonyokra.

Mint a szél előtt a fű, zsibongva, reszketve hajolt össze a sereg.

De Bethlenné felemelte kezét:

— Egy lélek sem távozik el, — szól s az arca egyszerű volt, fejét kissé előre ejtette, nem volt dacos, nem volt fenséges, nem volt kiáltójel, egyszerű és szomorú asszony volt, gyermekeit vesztett szegény teremtés, de ebben a gyászban megindítóbb, mint lett volna a khérubimok szárnyával vállain.

A fejedelem maga elvesztette előtte erejét, ez eláradó szomorúság lekötötte, mint hinár, s nem parancsolt újra s nem kívánta végrehajtani szándokát, de rossz akart lenni, gonosz és undok és félelmes.

— Penitenciázol? éjjel nem tudsz aludni? ébren virrasztasz? készíted a sebeseeknek s megcsonkítottaknak a tépést? és a kötést? s az urad készíti a fegyvert?... Szerencsétlen vagy, tudd meg... szerencsétlen vagy és boldogtalan vagy és ha azt hiszed, hogy te fogod bekötözni annak sebjét, aki Báthory Gábort megöli, akkor nagyon ostoba vagy, de hiszen asszony vagy...

Az asszony bágyadtan, ellenmondás nélkül s tiltakozás nélkül hallgatta.

— Megmondtam neked, — folytatta Báthory s régi, diákos, heccelő, furcsa módján hajolt felé, kötekedve s kicsinyelve s kicsinyesen és rövidlátó nagy szemeit ráhunyorgatva s ritka fogait nagy buja szájából vicsorgatva s most oly csúf volt: — megmondtam neked, hogy Károlyi Zsuzsanna akkor született, mikor Bethlen Gábor feleségül vette! Mit akarsz?... Bethlen Gáborné megszűnt, ha Bethlen Gábor: fejedelem lesz... Károlyi Zsuzsa lesz megint... ezt akarod?...

Károlyi Zsuzsanna felemelte a fejét s szembe fordult:

— Mit akar kegyelmed tőlem?

— Báthory Gábornak nagy az éhsége, nagy a

kivánsága, de csak szemével kívánó mommutállat ő: hanem Bethlen Gábornak nagy az étvágya és nagy az akarata: te akarsz mellette fejedelemasszony lenni? ... Kis jószág, más lesz az ... Él az isten, hogyha Báthory Gábor ebek koncára jut: marad még Báthory vér, aki Erdély trónján fog fényeskedni ... De az Károlyi Zsuzsannának rosszabb lesz a halálánál ...

Ezzel lesunyta a fejét s megfordult és ingó léptekkel, vastag nagy medveformán elment.

Leballagott a lépcsőn s utána világítottak. Fel-nézett a lépcső tetejére s megcsóválta fejét, ily alattomosan akart vele végezni a nagy bitang, mondta, mert meg volt győződve felőle hogy az a téglá a multkor kiszámított terv volt s már bízni kezdett benne, hogy szerencsecsillaga megvédi: Bethlen nagy számító, de csak lent a porban, Báthory Gábor feje túl van a porfelhőkön, amelyeket Bethlen Gábor tud felverni.

Bethlenné remegett az izgalomtól s székébe rogyott, megértette, s ő asszonyi balgaság, elhitte és halálíg tartó rettenetes gyűlölet fakadt fel benne Báthory Anna ellen ...

Másnap megjelent a fejedelem udvarában, Szebenben Husszain csausz nagy kísérettel.

A fejedelem három napig váratta, akkor bocsátotta maga elé; nagy göggel s nagy pompával fogadta:

— Mit akarsz s mit kívánsz, becsületes török?

Ez meghajtotta fejét s alázattal, magyarul mondani kezdte:

— Hála legyen Alláhnak, aki igazhivő szolgálai közül a muszulmánokat nagyon felmagasztalta és ügyeit megsegítette; tisztelet és üdvözet a hitetlenek virágának, Báthory Gábornak, ki vagy Erdély fejedelme. A világ hatalmas ura, a minden bíró s győzhetetlen császár, a padisah, megkeresi az ő legkisebb szolgáját, Báthory Gábort, akit az ő akarata helyezett a fejedelemségbe: hogy és mint vélekedel arról, amit első leveledben, irott betűkkel s illő alázattal küldtél a hatalmas császárnak ...

Báthory szívéből utálta ezt a csúszó-mászó édes-kés nyelvet s közbevágott:

— Ne cifrázd, sok dolgunk vagyon, sietünk.

A csausz újra fejet hajtott s folytatta :

— Jól tudom, hűséges vajdája a győzhetetlen császárnak, hogy serénységben nincs párod a hatalmas szultán szolgálatában s mondásod, hogy a padisah barátjának barátja s ellenségének ellensége leszel, mindenkor tündökölni fog a hűségnek példái között...

— Nos, halljuk, halljuk jó csausz, mit akarsz elérni tőlünk.

— A páratlan vezér, Musztafa pasa, parancsolta, úgymond »jaj fiam, jaj szolgám, hozzátok elő a defter könyveket s az adókönyveket«. Szolgái s tihajái szaladtak a rézeffendiért s előhozták a könyveket, amit a páratlan vezér, Musztafa pasa kívánt. S azokban írva vala, hogy Erdély adója húsz esztendő óta megadva nem volt. Parancsolta azért a páratlan vezér, hogy »leghűségesebbem, Husszain csausz, te jól ismered az erdélyi vajdát, Gábor fejedelmet, eredj el s kérdezd meg, mikor fogja teljesíteni, amit első levelében ígért, hogy mind az adókat hiány nélkül megfizetendi.«

Báthory felpattant.

— Húsz évi adót? ... Egy batkát se! ... Egy polturát se! ... a te uradnak, a páratlan vezérnek? Akinek társzekérrel s lóteherrel küldtem az őseimről örökölt birtokimat, marháimat, arany s ezüst kincseimet s hálából fejedelmet nevezett ki a nyakamra: többet Erdélyért ócska papucsomat sem adom!

Mély csönd volt.

— Bárhogy van, Alláh tegye könnyűvé.

Báthory már megbánta heveskedését.

— Irjatok neki egy szép levelet. Mi nem szokunk cúkoros szókkal beszélni, mi emberi nyelven szólunk, ha haragszunk haragosan, ha szerelmesek vagyunk, szerelmesen: de ti mindig cikornyával szóltok, se szerelem, se harag nem látszik meg. Irjátok meg, hogy Erdély fejedelme mindent kész s mindent megad, de nem úgy mint eddig, setétbe, vaktába: szegődött bér, osztott konc: ezután meg fogom kérdeni mit adtok s mit kértek: megfizetem... Adjátok ki nekem az én megszökött emberemet, aki hozzátok ment irgalmat koldulni, Bethlen Gábort, adjátok ide, annyi aranyat adok, amennyit nyom.

A csausz mereven nézett s hallgatott.

— De ha ki nem adjátok, ám ti lássátok, ha nyakatokra mennek a németek az egész világról, mert ha engem innen elkergettek, isten ne legyen irgalmas, kegyelmes, de mind hátatokra hozom az egész világ német seregét s akkor szorul a kapca.

A csausz így szólt :

— Ha így van a helyzet, akkor add ide ezt a levelet értelmesen megírva, mint eszes fejedelemhez illik, mert a királyt dicséri az ő levele és a tolmácsot az ő tolmácsolása.

Báthory újra egyet kötött indulatán s még enyhébben mondta :

— Nézd, öreg atyus, te értelmes öreg ember vagy : beláthatod, hogy van okom a haragra, de ti vagytok az okai, mert minden kifutott ebnek meghallgatjátok a csaholását : úgy-e bizony, mikor Géczy András odajárt az én követségembe, annak is meghittétek, amit beszélt : pedig látod, megcsalt titeket, az én parancsomból : itt van mellettem . . .

Husszain csausz fölemelte szemét :

— Mondjon aki mit akar, de te ezt a szót ki ne mondd : mert hol vagyon itt, akit említesz ?

A fejedelem körülnézett, Géczy nem volt a teremben.

Megszökött, gondolta magában, bosszankodott rajta s haragudott is, de Géczy később megmagyarázta, hogy azért nem jött be, mert megírta a levelet a töröknek abban az értelemben, ahogy a fejedelemmel előre megbeszélték.

A csausz a levelet elvitte s erre másnap hallották, hogy Giraj khán betört a tömösi s a töröcsvári szoroson. Csak akkor értették meg a csausz szerepét : az egész adókérés arra való volt, hogy a hadüzenetet indokolja. Az egész világ előtt oka legyen, hogy az erdélyi fejedelmet azért támadta meg a szultán, mert megtagadta a húszévi adóhátralék megfizetését.

A nép máris remegve fut a törökség elől, s a székelységen lázadás tört ki. Mintha egy pillanat alatt lángba borult volna a mező, a fejedelem hirtelen azt sem tudta, merre s hova forduljon.

A székelyek közül minden percben érkezett egy követ, s hozták a hírt, hogy a török had gyenge szedett-vedett csűrhe, amely meg sem mer mozdulni,

s a fejedelem nagyobb bajra figyeljen : és pedig arra, hogy az urak ellene szervezkedtek s Bethlennek írtak s követeket küldtek elébe Temesvárra, már visszajött a portáról.

Rettentő ijedtség volt az emberekben : mindenki elvesztette fejét, páni rémülésben futkosott minden ember, mintha a végítélet közeledne, jeleket beszéltek, már megint vérpatakok fakadtak a fák tövében, Csikban kotló alakú csillagot láttak s földrengés volt a szász vidéken. Brassó városában is viszály ütött ki, a tanács egyik része hű akart maradni a fejedelemhez, mert ők is látták, hogy a török had haszon-talan népség, amely cigányok módjára fegyvertelenül s éhesen kóborol, ez soha nem fogja bevenni Brassót, sem Szebent, sem a fejedelem hadait meg nem veri, ellenben, ha a fejedelem marad felül, akkor igazán isten legyen irgalmas most már a szász nemzetnek. De a nép a török pártjára állt s Benkner, aki maga akart vajda lenni Erdélyben, a szász nemzet külön vajdája, tudálékos arccal, papos módon járt-kelt s úton-útfélen prédikált Sodomának s Gomorrhának végső veszedelmiről.

Egyik nap a fejedelem követei mentek keresztül a városon a török kísérők vezetése mellett s ezek oly udvariasan bántak a fejedelem embereivel, hogy rögtön elterjedt a híre, hogy Báthory kegyelmet nyert a portán s a nép reszketni kezdett.

Most Bánffy Demeter és Pécsi Simon, aki tudott törököül, álltak oly szánalmasan a tatár khán előtt, mint pár napja ölöttük a csausz.

A khán átvette a gazdag ajándékokat s azt kérdezte :

— Megbékéllett már az a ti Bátori vajdátok az országgal ?

— Meg, nagyságos khán.

— Hát Brassóval ?

— Igen, avval is.

— Hát békeességben vagyon az ország ?

— Békeességben van.

— Ne ugass, mert én tudom, hogy nincs békeességbe.

— Van, kegyelmes uram, — bizonygatta az öreg Bánffy Demeter.

— *Jabana szulaz ag szakall köpeg*, — ordított képéből kikelve a khán Bánffy Demeterre, s a tolmács utána ordította ugyanolyan hangon:

— *Hjába szólasz, agg szakállu kopó!*

Korbácsát rájuk emelte s ugyancsak gyorsan kellett visszahúzódnok.

Vették is eszükbe, hogy itt ugyan rosszul áll uruk dolga s hamar visszafordultak, de nem engedte őket a khán. Egy verembe zárta a követséget s ott egyebet nem kaptak, csak ha békát enni lett volna kedvük.

A fejedelem s Géczy most éjjel-nappal verették a hidat a Maroson, hogy a sereget átszállítsák, de a hajduk fent voltak Nagyenyed táján s náluk nélkül nem volt értelme az egész elindulásnak, s minden órán új s újabb csapatok jöttek, mintha a földből nőttek volna ki.

— Szebenbe, Szebenbe, — sürgette a fejedelem s a saját kezével szeretett volna átröpíteni a folyón minden embert, — Szebenbe, Szebenbe, a bevehetetlen jó Szebenbe.

Csodálatosképen néhány nap alatt tízezernél nagyobb sereg gyűlt össze s mint a tenger árasztották el a vidéket s költözködtek hangyamódra hosszú sorban podgyászuikkal, batyuikkal a vár felé.

De míg ők Brassó felé figyeltek, megjött szerdán éjjel a hír, hogy Szászsebesen vannak a törökök. Iszkender basa a Vaskapu és Déva felől jó Bethlennel.

Szászsebes már csak egy órajárás lovon s a szebeni út közepén, most már mindennek vége, a fejedelem kétségbeesve ült nyeregbe, soha többé Szebent el nem éri, Géczyt s hű szolgáját Lónyai Farkast maga mellé véve, mindent ott hagyott szanaszét, felborulva, elszórva, úton elvesztegetve, »a székelyekhez!« kiáltotta, »a székelyekhez!«

Éjszakai időn, setétben vad s elhanyagolt utakon lóhalálába vágatott néhány hű szolgája kíséretében föl a Maros völgyén, majd a Kisküküllő partján s ebben a percben nem tudta ki ő, mi ő? honnan jön s hová megy, fejedelem-e még vagy sem.

Háta megett az iszonyatos csönd, amely rémekkel teli s előtte a vak sötét.

IV.

Ugyanezen az úton ment a mult ősön, mikor a Székelyföldet bejárta. Most ellenállhatatlanul támadtak fel az emlékek, amint a nap feljött s a Küküllő völgyében végigfutott, az aranyba sárguló búbajos völgyben.

De nem látta a hegyormok szeszélyes vonalát, a kis folyó vidám kanyargását, nem látta a meg nem rendült természet nyugodt bölcsességét, felzaklatott lelke magába mélyedt s szíve hevesen vert. Még egy szál tartotta, még egy reménysége volt, még egy adósa, akire számított.

A székelyek, a székelyek: köztük bátorságban s biztonságban fogja magát érezni, s a lovakat hajszolta, hajszolta, hogy minél hamarább, minden percért rettegve, befusson mint valami kész várba, ahol aztán semmi baj nem érheti.

Éjjel-nappali menés után elhaladtak Medgyes, Erzsébetváros alatt s alig telepedtek le kicsit legeltetni, nem merték egyik várost sem megpróbálni, mert már szorította őket a lelkiismeret, mert félt, hogy itt szorul s ki tudja nincsen-e már ezeknek is értésükre, hogy mi történt, vagy mi készül, ez erős szász városoktól semmit se várhat, csak haraggal nézi a kőfalakat s tovább, tovább.

Dánosnál sereg jó szembe.

Megállanak, lovas- és gyalogsereg, soká vizsgálják s már készülnek, hogy neki a Küküllőnek, át a túlsó parti hegyekbe s megkeresik a marosvásárhelyi utat s felvádolnak, mikor végre felismerik, hogy a székelyek jönnek.

Nagy boldogság.

Mindjárt új helyzet áll elő s a tejedelem méltóságos módon ül meg lován.

Géczy elrendezi a lovasságot s így várják be a székelyek előre küldött vezetőit.

A csapat most jött a fejedelem táborára.

Negyvenen voltak lovasok s kétszázan a gyalogok.

Örült nekik s maga mellett tartotta őket.

A következő hely Segesvára volt, tavaly itt fogadták a legnagyobb ünneppel, azonnal elhatá-

rozta, hogy ezt a várat rögtön felkéri s ott megpihen, míg újabb hírt nem hall.

Délután három óra tájban értek a vár alá. A vár s egész város egy hegyes dombról ijedten nézett le rá, kapuit becsukta s az előre küldöttek már visszatértek, hogy a város nem ereszt be a hadi idők miatt egy lelket sem s nem akarják hinni, hogy maga a fejedelem itt volna.

Géczy levelet írt, erős nagy levelet, hogy a hitre tartsák magukat, különben el nem kerülük szörnyű végüket s a levelet aláírta a fejedelem, de a sebes induláskor nem gondolt rá senki s pecsétviaszt nem találtak.

Míg a küldöttek visszajöhettek, a sereg letanyázt az országút mellett, épen a Küküllő kanyarodóján, ahonnan a várat legjobban lehetett látni, sem közel, sem távol, úgyhogy onnan puskával kárt nem tehettek bennük.

A fejedelmi banderiumnak semmi elesége nem volt, a góbéknak is elég kevés s gyanus szemmel nézték a hatalmasok szegénységét, de megosztották a falatot, abban a reményben, hogy Segesváron majd kipótolják.

Az éjszaka rájuk szállott, a városból semmi választ nem lehetett kapni, mert a kapun be nem bocsátották, a polgármester azt izente ki, hogy hajnal előtt egy lelket sem eresztenek be, s csak tartották magukat erősen ahhoz, hogy nem a fejedelem s nem a fejedelem.

Nem lehetett arra vállalkozni, hogy ilyen kevesen megostromolják most rögtön a várat, azért jó tanyát igyekeztek csinálni, sátor azonban semmi nem volt, s maga a fejedelem egy kis pásztorkunyhóban vonta meg magát Géczyvel, a többiek kint az isten szabad ege alatt tanyáztak a deres hidegben s erős őrségen: legalább nem aludtak el.

A székely hűségesen virrasztott.

A fejedelem éjszaka nem aludt, fölserkent néhány órai alvás után s kiment a csillagos ég alá.

A kunyhó előtt ott állt a székely gubában s hosszúnyelű dárdájára támaszkodva aludt.

— Alszol-e, — rázta meg a vállát.

Fölserkent.

— Dehogy alszok, dehogy alszok, — rezzent az fel.

— Láttam, hogy aludtál.

— Hogy aludtam vón, mikor nem aludtam... Csak nagyon néztem!

A fejedelem nem veszekedett s nem jutott eszébe, hogy felakasztassa. Tovább ment s ő is nekidőlt egy fának, maga elé hajlott s nagyon nézett...

A távolba akart nézni, át a hegyeken, át a távol-ságokon, látni akarta a török hadat, amely most valahol szintén nyugszik az éjszakában, vajh bementek-e már Gyulafejérvárra, talán azok is így tanyáznak a város előtt, de nem ennyien, hanem számtalanok, csorda, rettenetes.

Bozontos fekete ember jött felé:

— Megájj, ki vagy!

— Én vónék, nagyuram.

A székely csapat főtisztje volt, nemes Mikó Miklós.

Sokáig állottak egymás mellett szóltalanul.

— Mér késtetek így el, apám, — kérdezte a fejedelem.

— Elkéstünk vóna? — morogta az. — Mitül késtünk el, nagyságos uram.

— Mult héten már ott kellett legyen minden szék a fejérvári táboron.

Mikó uram hallgatott.

— Nem lehetett a haddal, nem akarta az igazságot, sokat perlettek, hogy a főnép és lőfejek, kik az löfőségben vagynak, ezek meg ne rőtassanak, ahogy az törvény van. De régi szokás szerint hadra készen legyenek. De a paraszt népség, a másod articulust meghamisította: hogy azkik földön lakók, mind megróttassanak, minden rendbeliek, akár egy ekések, akár félekések, akár marhások, akár marhátlanok. Senki nem akart rovást hagyni magán, mióta nagyságod kiadta a rendelist, hogy aki az olá hadra megy, senki nem akar jobbágyságot esmerni... Mán ott van nálunk is a faluszerin, vagyunk nemesek azaz nobilisek három család, mink a Mikók, a Fodorbeliek, meg a Czerjékek. Egész ekés vagyon paraszt hét család, meg Pál polgár család. Félekés van tíz család, egy marhás van öt család, marhátlan van tizenhárom,

Kovács Miklós polgárral tizennégy. Hát nem vót itt ezidáig semmi baj, mert vótak jobbágyszeren elegen, amékek megdógozhatták a fődeket, vót mibül kivenni a dézmát, urnak, nemesnek, országnak, papnak. Mert minket három nemes családot, harmincöt vagy harminchat jobbágynépnek kellett kitartani. Igen, de most ezek a koszos, vedlett bitang népség mind kardra tett szert, meg puskára, tőtisse ugyan nincs, hát csak annyit ér vele, mint egy fustéllyal, de nem akarnak az istennek se igazságot tudni. Kiki magának, mind csak magának gyűjt, gyarapít, hajtja barnát, ahova jólesik : hogy most aszongyák a közszabadság kiűtött, kiadta a fejedelem. Mind a mellit veri, hogy ő is fejedelem szabadja, meg ő is . . .

A fejedelem hallgatott, lassan értette a szót s tetszett neki : csinált hát egy kis felfordulást mégis.

— Az asszonyok nagyon békétlenek kivált, az én feleségem is csak alig maradhat, hogy eddig a szöszt kiadta fonni, neki szépen felfonták a télen, a pászmákat mind behordták, tavaszra, husvétra be lehetett állítani az esztovátákat s lehetett szűni : most meg a vedlett lócós bitangjai azt vetik, hogy van nekik maguknak elég fonni valójuk : az igaz, mind kinyűtték maguknak, ellopták a kenderfődeket, a feleségem, míg odavótunk, alig tudott magának valamit menteni. Hát miből lesz most ruha a népnek, maguknak : cselédeknek. Az igaz, cseléd sincsen, egy se akar bent lenni, már a botos le se mer menni a faluba, mer igirik neki, hogy újra elverik . . . Eccóval meg van romolva a világ, nagyságos uram . . .

A fejedelem mereven mosolygott.

— Az főnép szolgái is, kik lovok hátán őfelségének hadban és egyéb szükségben urokkal egyetemben szolgálnak, kiknek uruktól ruházattyok vagyon, esztendőre fizetésképen szegődtségek vagyon, most, hogy senki meg nem rótatik, adó pénzt nem fizet egy dénárt is : mind el akar széjjedni, senki magánál nagyobb urat esmerni nem akar . . .

Odalépett a másik főember Rophaj Mátyás uram s megértvén, hogy a fejedelem előtt Mikó uram ilyen nyugalommal beszéli a nemesi rend kínját, maga mellettük valónak vélte a fejedelmet s nagy lángra jobbanva el kezdette szidni tele szivből a nemigaz-

utonjáró, hazug ingyenélőket, akik az uraik zsírján akarnak hizni s akiket nagyobb ellenségnek esmér mindenbéli ellenségnél, akár töröknél, akár tatárnál, mer az mind csak gyün s elmegy, de ez itt marad.

Mégis fojtva beszélt, mert az őrálló székel nagyon kezdett ügyelni a szóra.

Három katona jött, akiknek kötelességük volt, hogy a vár kapujáig járjanak s vissza, hogy baj ne érje őket, ha éjszaka kiütnének a szászok. Megálltak mellettük, nagy hetykén köszöntek s kezdték úgy hányni-vetni magukat, mintha ők is nemesemberek volnának.

— No Mikó uram, — mondta az egyik, — szöll-e még a zöd furuja?

Mikó uram erre a konfidentiára, amit a fejedelem őnagysága szeme előtt kellett eltűrnie, éktelen dühbe jött.

— Te kapubéli cigány, te, — mondta neki, — te falusarki rusnya béka, hát hun öröztünk mink együtt disznót, hogy együtt furulyázzunk?

Az ember nevetett, már ehhez hozzá volt szokva, hogy az uriemberek szidogatják őket, de nincs annak semmi ereje.

Mikó uram elővette a zöld csutorát az oldalán lógó tarsolyából s megkínálta égettborral a fejedelmet, ékesen köszöntvén:

— Ne utázza no!

A fejedelem elvette az edényt s egyet szíppantott a vékony csöcsin. Jóféle erős pálinka volt benne, csakúgy égette a gyomrát az embernek.

Jóízűen esett, melegített; megborzongott, összebb húzta magán a köpenyét s tovább nézte az embereket. Mikó uram megkínálta társát, Rophaj uramat, akkor eltette a kulacsot.

A paraszt ott oldalt, irígyen nézte s szerette vón megkóstolni, de Mikó uram odasandított:

— Ebbe fogatok nem vásik, békahugy a béletekbe.

— De azt is mink főztük, úgy-e Mikó uram?

Rophaj uram a szesztől megmelegedve szintén hangos lett.

— Sajtáromba tej, vaj, tietekbe ganaj.

— Rophaj uramat nem céloztam, — mondta a

legény, — vagy a ki belém szól, fogát rakja ki elébb a fűre, hogy le ne nyelje, ha meg tanáлом terenyelni.

Rophaj uram, az égettbor tette-e, vagy, hogy a fejedelem mindezideig egy szót sem szólt, s így teljes helyeslést vélt felőle, de egyszerre fölemelte a csákányát s teljes erővel fejbe vágta a parasztot, úgy hogy az felfordult.

A fejedelem kardjához kapott s hátralépett.

— Mit csinált kegyelmed?

A másik két katona elszörnyedt s kiabálni kezdett:

— Lassabbacskán nem lehetne-é? . . . — avval nem sokat törődve, nekiestek Rophaj uramnak s elkezdtek a dárdanyelével agyabugyálni.

— Megálljatok, — kiabált a fejedelem, de biz ott senki se törődött vele, az emberek mind összefutottak, s az éjszakában egyszerre csúf verekedés lett, szólni sem kellett, magától kialakult a két párt, nemesek s parasztok vágták egymást, mint a tököket.

Géczy kiugrott a kunyhóból, jókor, mert épen felgyújtotta valaki, hogy jobban lássák egymást. A fejedelem parancsolt volna, de kinek: itt a szeme láttára csata lett s ő nem tudott, mit tenni.

Sohase hitte volna, hogy ezek a kedélyes szavakkal diskuráló székelők ily hirtelen mérgűek s ily könnyen áll náluk a kard.

— Báthoryak ide, — kiáltotta egyszerre egy hang, távolabb, »Bethlenek ide«, hallatszott a másik oldalon. S egy pillanat alatt szétvált a két elem s a fejedelem látta, hogy mind a nemesek szembe vannak s a csűrhe viseli az ő nevét.

Már el nem lehetett kerülni a színvallást, Géczy megrántotta a köpönye szarát.

— Nagyságos uram, gyerünk innen, hadd egyék meg egymást ez ebek.

A fejedelem ment a csatlósok felé, akik a lovakat nyergelni kezdték.

Géczy Mikó Miklóst odaszólította:

— Mikó uram, — mondta, — menjenek kegyelmetek csak egyenesen tovább Fejérvár felé, ott fogják már találni Bethlen Gábort a fejedelemségbe: adja neki kegyelmed ezt a levelet.

Mikó nagy szemet meresztett.

— No, a jó hírnek szeretik nyakát szegni, — mondta, — hogy erről nem is hallánk.

Géczy szemébe hunyorított :

— Mondja meg kegyelmed a fejedelemnek, hogy várja meg, míg tizenkettőt üt az óra : s tudja meg, hogy *a tizenkettedik ütést Géczy cselekedte.*

Mikó értelmetlenül nézett rá.

Géczy odaadta a levelet s kezét nyújtott.

Azzal visszatért, felült lovára s a fejedelem után ügetett.

— Hol voltál? — kérdezte a fejedelem.

— Semmi, csak a csizmám szorított.

A fejedelem később azt kérdezte :

— Mit beszéllettél Mikó urammal?

— Vagy úgy? ... Megmondtam neki, hogy jó lesz, ha visszafordulnak, mert Fejérvár felől jön a török s tatár.

A fejedelem lassan ügetett, tűnődött : Géczy hazudott, érezte, hogy hazudott, s most elhúzódt tőle, fal támadt köztük s óvakodott ez embertől.

Még egyszer szerencsét próbált a várral. A kőfal alá mentek s Géczy felkiáltott, hogy eresszék be őket.

— Közel az erdő, menjetek oda, ahun eddig voltatok, — kiáltott le az őr.

— Ha istent esmértek, eresszetek be, hogyha most bebocsátok, halálig veletek maradunk.

— Nem lehet a kaput leereszteni, — kiáltott ridegen a kapus.

— Kötelen vonogassatok fel a falon, mert itt lep az ellenség.

De azt se tették meg, azért a városka falai alatt zsugorodtak virradatig. Akkor kijött az őrség fegyveresen, maguk után a kaput bezáratva, körüljárta a várat, hogy nem ólálkodik-e valahol ellenség, amely a kaput fenyegeti. Mikor szorgalmasan megvizsgálták az árkokat, berkeket s az erdőt, megnyitották a kapu rostélyát és odahívták a fejedelmet, hogy igazolja magát.

De még akkor is csak azt a választ adták, hogy a tanács hajnali harangszóra összegyűl és dönteni fog a bebocsátás felől.

A fejedelem elunta a dolgot, elfacsarodott a szíve, hogy Erdély ura, aki még esztendeje banderiummal

s harangok zúgásával vonult be a kivirágzott városba, most mint egy koldus ácsorogjon a kapu előtt s szólott kísérőinek, kik vagy huszan mellé verődtek, hogy Udvarhelyszékre akar menni, a székelyekhez, bármi lesz is.

Előőrsöket küldtek ki, akik megvizsgálták az utakat és hegyről a völgyeket, nincs-e ellenség?

Mikor beértek Udvarhelyszékre, a falvakon nagy csendesség volt, mindenütt megkérdezték, hogy hol vannak a székely hadak, de hogy a Sepsi széken kívül semmi székelység nem jött eddig a fejedelem táborára.

— Fent vannak Kereszturon, ott gyűltek a seregek egész Udvarhelyből s Felcsikból.

Erre tovább mentek, de ahogy Kereszturhoz közeledtek, egyszerre ágyúdörgést hallottak.

Ijedten megállottak, mert nem tudták, mi lehet, hogy kerül szembe most már errünnen az ellenség, talán Girej khán jött fel Brassóból, vagy pedig Moldvából tört be a tatárság?

Megállapodtak s előre küldtek, hogy tudakolják meg.

A lovakat kantárszáron tartották s leszálltak róla, hogy fűvelljenek egy kicsit a szegények.

Nemsokára véresen fut feléjük egy ember, elfogják, ez elbeszéli, hogy a székely urak most fizetnek a bátoriaknak.

Egyre több-több menekülő jön s megértik, hogy azok a székely urak, akiknek a jobbágyságot felszabadította a fejedelem, titkon tanácsot tartottak s ahelyett, hogy a fejedelem parancsára táborba mentek volna, Kereszturba gyűjtötték a sereget s azt lovasokkal, gyalogokkal körülvették, tarackokat, ágyúkat is vonatának fel, de mind avval a színnel, hogy a fejedelem parancsára a fejevári hadba igyekeznek s most reggel mind rávetették a nyavalyás székelyekre, akik nem is vélték, hogy ez az egész arra van, hogy őket levágják s jobbágyság alá vessék az urak.

Jön egy udvarhelyi városi polgár, fekete góbé székely tiszta véresen s mondani kezdi.

— Én már egy hete este naphaladat-tájban láttam, hogy készülnek a lovasok, — sírva beszélt s vérét kendőjével szorította le, — de nem tudta azt senki, csak ü magok, hova mennek, csak

látám, hogy mindenfelől el. És hát Marosszékre men-
tenek, és azoknak a székelyeknek a nagyját, akiket
a fejedelem a Havasalföldje idején szabaddá tölt,
fogdosták meg. Kiket ágyokban tapasztaltanak éjjel,
úgy fogták meg a magok házában a feleségek mellett.
Reggelre kelve hát úgy jönnek bé az hadak, s úgy
hozzák őket szegényeket, mint valami nagy gonosz-
tévőket. Semmit avval nem mulattanak, hanem
tegnap sok nyársot faragtatának a város erdejéből
és az akasztófához hordaták a nyársakat. A székelye-
ket is odavivék és sokakat nyársba vonának, sokat
felakasztának szegényekben. Estvére kelve esmét
elküldenek és újra behozának, kiket is hasonlóképen
mészárlának az akasztófa alatt.

Iszonyodva hallgatták a beszédet, a székely
nyugodtan folytatta :

— Egy Károly Andrást is hozának, — hadnagy
volt ez köztük ; azt lófarkon megvondozák és kivivék,
fővel alá vonák szegényt s lábbal fölfelé fel az égfelé
a nyársba, úgy gyalázzák meg az ártatlant. Sokakat
felakasztának esmét, egynehány nap úgy lőn a dolog.
Ekkor az öldöklést megúnák, elhagyák, hanem az
orrokat, füleket kezdék mecceni, de azt is oly isten-
telenül, hogy az orrát ajkastul elmeccék, annyira,
hogy csak a foga maradott szegényeknek és így is
sok meghalt miatta, a fülét is kinek elmeccették, a
nyaka felé nyúzták alá. Ilyen nagy istentelen dolgot
tötte nek rajtok. Végtére azt is hátrahagyván, azt
rendelék, hogy csak felpiricskolják őket ; és olyan
nagy deszka lapockát csinálának, hogy éktelen volt
az, de annak élet és fokot faragtak, avval kilencet
ütöttek rajta a laposával, de az utolsót az élével
vágta oda, fenekére, a lapátnak, melyet láttam,
hogy oly sulyosan esett, hogy a fara csontja mind
apróra törött miatta. Azt is mondották, hogy sok
már meghalt abban is szegényekben. Ilyen rutul bán-
nak a szegény megszabadult székelyekkel, akik Havas-
alföldébe voltak a fejedelemmel. Ezeket szemeimmel
néztem, én is gyanus lettem, pedig nem is voltam az
olá háboróba, de most csak ki kell kiáltani valakire,
hogy ez is *bátori*, mindjárt viszik a fővesztőre, úgy
viaskodtam meg a városi darabcentokkal s lóra kapván
elvonhattam magam, azóta én is akasztófán volnék.

A fejedelem látni akarja a színhelyet s a székely az erdőn át elvezeti, míg csak a hollókkal lepett tisztásra nem érnek.

Iszonyodva látta az akasztófa körül a sok nyársat s mindeniken egy vonagló emberi állat, mint a tövisre szúrt bogár. Már hangjuk se volt, csak vérrel tátogtak s tehetetlenül nézte egy pillanatig, akkor megfordult s eszeveszett futással menekült, mintha az örület tört volna ki rajta.

Géczy sürgette, hogy menjenek vissza Medgyesig, s a vásárhelyi úton fel Kolozsvárra, de ő már gyanus volt s a fejedelem a legelső patak mentén bevette magát a hegyekbe.

V.

A bujdosó fejedelem a hajnalban ijedten menekült, mint egy rémséges boszorkánynyomás elől s erdőnvölgyön át egyenesen futott északra, most már Kolozsvárra.

Radnóthon szintén hajnalban ment át s látta a Kornis Boldizsár kastélyát, de beléje nem ment.

Köpenyét arcába húzta, mintha a néma ház nagy tetejével fenyegetően kísérné. Valaki elmondta, hogy a szegénységnek eladományozott birtok tönkrement, mert a szegények maguk sem hittek a vagyonukban s örültek, ha valamit elhordhattak s a készből felzsákmányolhattak, még maga az udvarház is üresen állott, a nyomorult parasztság nem mert belemenni hálni, mert látták Boldizsár urat éjjel holdvilágon, mint kísértetet, nagy ragyogó csákányával sétálni a falakon keresztül...

Egerbegen mégis beszállt reggelizni. Kamuthy persze nem volt itthon, ez most Bethlen Gábornál van, az áruló, felesége ágyban feküdt, a liliomszépségű kis teremtes nem bírta kiviselni a nagy terhet, elvetette s élet-halál közt feküdt, csatlósok, darabontok mesélték, hogy azt mondják, Farkas uram megtaposta a feleségét a fejedelem miatt.

Mintha ég, föld összeesküdött volna, minden összeomlott, minden visszafordult.

A fejedelem vad s elkeseredett lélekkel ment

tovább, Tordán fejül levő táborban együtt találta az urakat, Allia Farkast, a brassai csata vezérét, Kovácsóczyt és a maga pártjabelieket.

Istenre kérte s parancsolta nekik, hogy jöjjenek vele bé Kolozsvárra.

A vész hírek egyre jobban szorították őket, mindenki a tatároknak száma nélkül való nagy sokaságáról beszélt s oly rémület volt, hogy a vitéz férfiak, mint kis gyermekek sikoltottak.

Éjszaka nem bírt megnyugodni, nem bírta már sorsának kegyetlenségét, felült fekvőhelyén s félóraig összeszorított foggal hangosan nyögött. Szolgája ijedten jött hozzá, »nyergeltess«, — mondta neki.

Csak mikor lovon ült s a ló száját keletnek fordította, akkor nyugodott meg, mintha egy titkos belső hatalom parancsolt vón rá. Úgy érezte, hogy ami történt, mind egy magas úr parancsából lenne, hogy őt vezeklésre kényszerítse és minden elmulik, amint odaér... Gyötrődő szívvel vágatott a Maros partján Görgény felé.

Szomorú egy út volt. Kis falvak sűrűn maradtak el mellette, nemrég a legboldogabb völgysege Erdélynek, most fele égetten a Forgács hadai s a hajduk pestise után...

Deres hajnal volt, mikor megérkezett. Itt még ártatlan volt az ember: beeresztették a várba.

Követnek jelentette magát a fejedelemtől, a vén dajka rémületen ismerte föl a fejedelmet.

— No, mit habozol, szólj az asszonynak, hogy itt egy penitenciajáró szegény beteg.

— Igen, kegyelmes uram.

Rideg, komor hely volt, amint körül nézett, örömtelen rideg hely, granarium volt, pajta, csűr, sohase hitte volna senki, hogy itt fejedelmi asszony fog lakni valaha.

Végigfutott előtte az emlék, Szász Lóna, a kárpitos terem, a nagyszerű, úri társaság, ahol a feleségét utoljára várta, látta, s most e dohos, egérszagú halotti veremben... Fejét öklére hajtotta és sírt, elsírta magát azon, hogy itt van, a jóságán, maga megalázásán, soha ezt nem hitte volna...

Egyszer csak felütötte fejét, a vénasszony soká nem jó vissza.

Eszébe villant, óh, talán újra a szászlónai tréfa, várátja, megvárátja!

Fejébe szállt a vér, fölpattant, két percig mereven nézett az ajtóra, de az ki nem nyílt és nem repült feleség örömpesve a nyakába.

Erre süvegét szemébe húzta s keserű dühösen eltávozott. Rohant, hogy vissza ne hívják.

Senki se ment utána.

A sereget még ott találta, ahol hagyta, mindenki ijedten tündődött a fejedelem eltűnésén s kitörő örömmel fogadták.

Élükre állott s Kolozsvárra indította őket országgyűlésre.

Lassan haladt a had s most az egyszer nagy szív s nagy lélek nyílt fel benne. Bátor arcot mutatott s mindenben jelen volt, rendezett, biztatott, s előljárt és senkit el nem hagyott.

Állította, hogy minden jóra fordul, hogy semmi ez; esküdött, hogy már Váradon vannak a császári seregek s hogy azokkal kiverik s Stambulig kergetik a pogányt.

De senki sem hitte s mikor egy estére kelve Kolozsvár alatt állottak, várva a város küldöttségét, hogy a fejedelem éjszakai szállásra bemehessen.

A kolozsváriak hasonlóképen azt üzenték, hogy a város statútumai nem engedik, hogy napszállat után hadbeli népekből valaki is bemehessen a falak közé.

A fejedelem nevetett, már Segesvár alatt megtanulta, hogy: »Elég közel vagyon az erdő, menjete oda s ha fejedelem vagy, ülj a palotádban!«

Rendelkezett, hogy no, akkor csak üssék fel a sátorokat s a szekerekről bort kerítettett s éjjelig együtt tartotta szóval s kedvvel az urakat.

Ezek mind a legnagyobb nyugalommal ittak, de a szíve fenekén valamennyi setét volt s farkasnevetés volt az csak, mikor a fejedelem végre még táncra is kerekedett előttök.

Másnap nagy fényes küldöttség indult a városba, de csak ötöt eresztettek be belőlük.

Azok is avval jöttek vissza, hogy a kolozsváriak nagyon köszönik a látogatást, de »már meg fogtak elégedni a fejedelem szép táncának látásával«.

Báthory csak most vette gondolóra.

Rendelkezett, hogy a had alakuljon át hadi országgyűléssé.

Az urak megtették, a nép a vidám fejedelemben úgy bízott, mint valami csodatevőbe s már is árulást emlegetett s mind kész volt a fejedelem mellett kardot rántani. Némi hírek is feszítették a lelkeket, a székelyföldi lázadás felől s a széki éjszaka emlékei fenyegették az urakat, nem tudták, nem kerülnek-e reggelre a paraszt katonaság lándsájára, mint akkor, ott Kornisék.

Igyekeztek hát a fejedelemnek hizelegni s kedvében járni s rossz arcot senki nem mutatott, s világ kincseért a Bethlen nevét ki nem ejtik vala, de még azt sem lehetett hangosan hallani, hogy török is vagyon az országban s nem is oly messze, már Tordán vagynak.

Hallgatott minden ember s igyekezett jó arcot vágni a keserves trufához.

A fejedelem követet küldött Tordára Szkender basához : fennmaradt a követi utasítása, hogy : »Hallottuk kegyelmed itt lételét s nem tudjuk mire vélni, de ha kegyelmed igaz uton jár, az áruló Bethlen Gábort megfogatván kezünkbe küldje, vagy ide való országbeli emberek szeme előtt megölse : akkor ezen írásom legyen zálogul, melyben én hűtemre fogadom, hogy amit Géczy András a portán hűttel fogadott, azt én mind meg teljesítem : Jenő, Lippa várát átadom, adót megfizetem s a jövő esztendőig duplájára emelem, s magamat országom minden hadaival a kegyelmes császár kezére bocsátom. Hogy eddig is az adót meg nem adtam, annak is Bethlen Gábor, az áruló, az oka, mert főtanácsosom lévén, soha nem kívánta, azt mondta, ne adjak adót, ajándékkal is megéri a török. Csak most veszem, későn eszembe, hogy mind hamis tanács volt, arra való, hogy legyen mivel vádolnia a fényes portán.

»Kérem kegyelmedet édes apám Skender bassa, vigye ki hadait az országbul s álljon Tömösvár mellé, én hatalmas császár ellen rebellis nem voltam, nem is akarok lenni, akit csak kegyelmed az erdélyi főrendek közül kívánni fog, legyen zálogul mind kegyelmednél. Én pedig hadaimmal ez helyről Lippára mégyek s azt kegyelmednek, ha nem másképp, ostrommal meg-

veszem, mert a magyar katonáim maguktól meg nem adják, de én sem véremet, sem életemet nem szánom, megmutatom nagyságodnak, hogy azt a várat csontok hegyein s vérek patakján keresztül is megveszem s úgy adom a felséges császár kezébe, mint egy pomagránátot, arany tálcán. Az elmaradt adót mind a jövő tavaszon egy aranyig beszoigáltatom s fogadom, hogy ezentúl az effélében más szájjal nem eszem s szavát sem fogadom.

»Ezen szavaimat, hogy kegyelmed előtt megmutassam igaznak lenni, im tulajdon kezemmel írt s ujjamban viselt titkos pecsétemmel roborálom, így küldöm Ibrahim bégtől ő kegyelmétül, s ennek hitelt adjon kegyelmed.«

Nagyon megvidámodott ettől a levéltől, melyet a rendekkel aláíratott s velük erős esküvést jegyeztetett, hogy vele élnek-halnak.

Másnap délre azonban megjött Ibrahim bég a Szkender basa levelével, mely kemény s elutasító volt.

Báthorynak csak ezt írta :

»A hatalmas császárnak soha tehozzád semmi kedve nem volt, miulta sok istentelen életednek és veszekedésednek hírét vette. Elvégezett akaratja ez ő hatalmasságának, hogy soha Báthory nemzetségnek többet Erdélyt bírni nem hagyja. Ez szót higgye meg tőlünk kegyelmed : hogyha egy nagy havast megtöltene is arannyal Báthory, és az hatalmas császárnak adná : akkor sem engedné.«

Báthory komoran, szédelegve hallgatta a levelet, most végre megindult alatta a föld s úgy érezte, levegőbe repült s elvesztette minden keménységét a világ... A rendek olvasták a basa hozzájuk írott levelét :

— »Irja kegyelmetek, hogy a mostani fejedelmekkel élni-halni akartok és mást uralni soha. De mi e dolognak sok hijját látjuk, mert az országot nem mindenestől az nemességből értjük állani, noha azok az elsők és azoknak is sok bántásit tudjuk lenni : hanem az egész szászszágot is egyik főtagjának tekintjük, kik mindenestül megrontattak szabadságukban, s a székelységet, amelyről nem tudjuk kik s mely okért most oly éktelen forradalomban vagynak.«

»Azért, ha velünk végezni akartok, a szemeteket felnyissátok és okosabban gondolkodjatok a dologról s mihozzánk eszes és fő embereket küldjete, akikkel mi rólatok, fejedelmekről s az országról mindent megbeszélhessünk.«

»Égetésért, rablásért a török hadak nem jöttek, jöttek az erdélyi főnépek kérésére. S ha ti most s máskor is mást írtatok, azt jól értjük, mert *fegyver alatt némák az lelkek*.

»Írjuk azért, hogy valaki ezentúl Báthoryt fejedelmének mondja, az az ő hatalmassága ellensége, s büntetlen nem marad.

»Hogy azért mindnyájan jól megértsétek, ezennel meghagyjuk, hogy Kolozsvárra menjen minden ember s ott mindjárt fejedelmet válasszon kegyelmetek magoknak, mert mi innen addig ki nem megyünk.

»De mihelyt a fejedelemválasztás meglészen, az mi Istenünkre s hitünkre eszközünk, hogy mindjárt kimegyünk és kegyelmekre s az országra oly gondot viselünk, hogy Isten akaratjából egy tikmony el nem pusztul ez országban.

»Itt késedelmesség nem lehet, mert az csak kegyelmeknek árt : az hadakat csak az Isten tudja, hogy tarthatjuk békén ez négy-öt nap alatt a dúlástul : de ha el nem jó kegyelmek, bizonyosan elhihetitek, hogy hadainkot reátok bocsátjuk s akkor bizony uram, kivonsszák házatok népit az erősségből s ha ki levágattatik s elraboltatik, az Istennek szent angyalai előtt, a kegyelmek lelke adjon számot róla, mert bizony a föld színén lakni nem hagylak s bizony bizony eljött Erdélyországnak utolsó veszedelme.«

Néma csöndben hallgatták a rendek a levelet, valaki azt kiáltotta :

— Éljen a fejedelem !

Erre valami csodálatos dolog történt : mindannyian felállottak s egy szívvel, lélekkel kiáltották Báthory felé a vivátot.

Báthory vérködös szemmel nézett körül rajtuk.

Nos hát mégis, azok az emberek, akik annyi időn keresztül jóban, rosszban vele voltak, akik oly szépen s vakon szavazták meg parancsait s kísérték

ő t imbolygó, elromlott útjain : még egyszer mellette állanak mint egy szív s egy test.

Felállott s érezte, most neki kell ezt a hűséget viszonznia :

Soká nyugtatta szótlanúl, könnyfátyolos pillantását a tömegen s így szólt :

— Mi Báthory Gábor, Erdély fejedelme Isten kegyelméből, s Oláhország, Moldva vajdája, Magyarország kapcsolt részeinek ura s székelyek főispánja, köszönjük kegyelmeteknek ezt a hűséget s böcsületet . . . Immár csak azon kérjük kegyelmeteket, késérjenek le Nagyvárad felé, ország határáig, Sebes váráig s ott hittel és emberséggel kegyelmeteket elbocsátjuk s hitük alól feloldjuk . . .

Elfojtotta a szavát a könny.

Akkor tomboló lelkesedés vette körül, hozzá rohantak s vállukra vették s nem volt vége a rajongásnak.

Amint a hadak megindultak, s Báthory lóhátról nézte, hogy olvadnak le arra Lóna felé, felvillant előtte az a szép nap, mikor a felesége elé ment így a hadakkal ezen az úton.

Milyen víg és boldog nap volt az . . . Elcsüggedve nézett a multba s ah, már akkor is az volt, Bethlen volt a fő ellensége ! . . . S mindenki, mint ma . . . Felesége jéghideg arcát látta : talán ha más lett volna ez is ! ha vele tudott volna érezni ! ha meghajtott volna a fejét, ha egy kis áhitattal néz fel ő reá ! . . .

— Feleségemet nem sajnálom, — mondta hirtelen hangosan.

Géczy figyelmesen nézett reá, teljesen váratlan volt neki.

— Mindennek ő az oka. Nem lett volna szabad asszonnyá lennie, se protestánsná . . . Neki apácának kellett beöltöznie : s világtól, emberektől elvonulva pergetni az olvasót . . . Busuljon ! keseregjen ! csak hadd szidjon engem : ez neki jó lesz : legalább nem érzi magát bűnösnek s tisztán mehet az istene elé . . .

Könny futott le az arcán s megsarkantyuzva lovát, visszafelé vágatott, mint akkor ; mintha most is akaratlan, öntudatlan, valami gyermeki szeszélybe akarná a kikerülhetetlen előre haladást fullasztani.

Körül kerülte Kolozsvárt s mikor az éjszaki oldalra ért, megállt.

Megnyílt előtte az a völgy, amely arra fölfelé vezet, ahova annyit lovagolt hajdan, boldog ifjú éveiben.

Talán a ló is ugyanaz volt, beérték lassan, néhányan leghívebbjei közül, akik aggódva lesték minden mozdulását s valami egész váratlan szeszély szerint elindult fel a völgyben a hegyekbe Súlyomkő felé az esős, ködös alkonyatban...

Lassan, ügetve ment az őszi aranyat ontó, tar és vörös vágáson az őszre újra zöldellő réteken s kis patakok mellett, a didergő éjszakán.

Énekszó ütötte meg a fülét, pápista ének.

Kis csapat nép ment a rossz úton, valamennyien kibontott nagy hajjal, férfiak és nők s mezítláb. Utálatosan piszkosak voltak s amint utolérte őket, nyeregéből is érezte a büdösségüket.

— Kik vagytok?

— Mártirok.

A fejedelem elámult.

— Magyarok vagytok, vagy szászok?

— Mártirok.

— Miféle mártirok?

— A keresztyén hit mártirja, a számtalan mártirokból, akik ellepik e kerek világot isten dicsőségére.

— Hova mentek?

— A keresztre.

A fejedelem megdöbbenve nézett a csoportra s a próféta szemébe, ki magas fiatal ember volt, válláig érő hosszú hajjal, rozsdabarna ember, erős fekete szemeit ráfüggesztette, fiatal arcát ritka kétágú szakáll s testét vastag piszok borította. De a szeme félelmes volt s a fejedelemnek el kellett fordítani tekintetét, mert úgy érezte le kell mindjárt szállnia a lóról s ruháit elosztva, mezítláb beállani a csoportba, óh, mert hova is megy, hol vár rá élet, van-e nála mártirabb e bolyongó földön.

— Az sem ment meg semmitől, — mondta s legkisebb gyermekkorának érzései villantak föl benne, a végtelen térdeplések, imák és litániák, melyeket a csecsemőkorban, a beszéd első ígéinek tanulása korában kellett végeznie. Hároméves volt, mikor árván

maradt s azóta kálvinista hiten nevelték, de most úgy érezte, mintha a dajka emlőjének íze újult volna fel ínye közt.

— Apage Satanas, — kiáltotta a próféta ; — mi hozza meg a lélek csendességét, ha nem a kínvallás ? Mi vidámítja a szívet, ha nem a sanyargatás. Nézd meg, soha gonosztevő nem szenvedte oly vidám csendességgel az ő kinnyát, amely bátor és csendes lélekkel tűrték, sőt ugyan szomjuhozták és keresték a gyenge szűzek is az hallatlan kínokat. És ennyi számálhatatlan sokaság meg nem utálhatta e világot és önnön életét az Isten lelke nélkül. És a kínok is olyanok, hogy ember el nem viselheti az martirok kínját az Isten ereje nélkül. Hogy mondhatod akkor, hogy az sem segít az emberi szíven.

Oly különös volt ez a hajnal és ez az elragadtatott ember, aki mintha fölötte állana a földnek, alakja beleolvad az égbe, míg ő összeroskadva és reménytelenül ül a lován.

Egy fiatal nő áll a próféta mellett s csodálva emeli rá a nagy fekete szemét, az üdvözültek elragadtatásával hallgatja, egy pillanatra el nem néz róla s a boldogság reszket vonásain.

— Évuska ! — kiált fel a fejedelem.

De a lány felemeli az ujját s int, hogy hallgasson, mintha a pacsirta énekét figyelné s a próféta tovább beszél.

— Lássátok-e, mely természet fölött való dolog, hogy a martiromság kínja szaporítja a híveket, a martiromság ugyan édesgetés az keresztyénségre, a martirok vére vetőmag, s a földbe ázott martirok lelkéből fakadt a keresztyénség dicsősége. És, miképen a zsidókrul mondja az Irás, hogy annál inkább szaporodnak vala, mentül inkább nyomorgattatnak vala : azonképen a keresztyénség is.

A fejedelem csak a leányt nézte és belesajgott szívébe, hogy soha ő ezt az elragadtatást nőben, férfiban fel nem ébresztette.

— Ha isten előtt kedvesek volnátok, inkább jó dolgot adna, mint ilyen szörnyű nyomorúságot, — vágta oda keserűen a prófétának.

— Pagane, pagane ! — kiáltott ujjongva a próféta, mintha kedvére való alkalmat talált volna a

replikára : — így szólnak a pogányok, de isten megmutatta, hogy minden egyéb dologtul elijednek az emberek a kinnal, de a keresztyén hitnek szerelmére a kínok gerjeszték fel a híveknek szívét. Nincs szenvedés ! akinek az isten elveszi a szenvedés érzését. Nincsen éhség ! nincsen fájdalom ! nincsen fáradság ! nincsen betegség ! nincsen félelem . . . Úgy-e soha szolgát nem kapsz, ha a szegődésnek napján az új szolga szemeláttára felakasztatod a régi szolgádat és azt ígеред az újnak, hogy csak jól szolgáljon, ő velle is ezen formán bánysz : lásd, mindazáltal a Krisztus szolgálnak kínja lőn a főeszköze a világ megtérésének.

— Évuska, Évuska, — a fejedelem korbácsával cserdített s nézte a leányt, s szeme könnyes lett : az egyetlen lány, az egyetlen teremtés, akit mindenkor megkímélt vágyai s akarata zabolázatlan kitöltésétől ; félő borzadással nézte, mint titokzatos hatalom által elragadott prédáját, mintha örültet nézne, örület tombolása volt előtte, a csoport térdre vetette magát a próféta körül s várta annak a martiromságát s valami lázas és kigyult elragadtatás volt, a foguk vacogott és testük reszketett és a lány nagy volt és szép és idegen. Ezt most lóra kapni, ölbe s elvinni és boldog lenni vele . . .

Ah, de hol, hová, minek ?

— Midőn ama hittől szakadt Julianus üldözné a keresztyéneket, — kiáltott a próféta, — egy Theodorus nevű ifjún ki akarva töltetni dühösségét, minden kínokat megpróbála rajta, de az ifjú oly vígan volt, oly szép énekszóval dicsérte az istent, mintha jól lakásban lett volna s akkor szomorodott el, mikor a kínok megszűntek. És mikor kérdezték, mondotta : hogy egy szép ifjú forgódott mellette a kínokban és ennek törölgetései és vigasztalásai elfeledtették vele a fájdalmat.

— Hát csak vigasztald tovább e szegény leányt, — mondta keserűen a fejedelem s megcsapkodta lovát és elvágtatott.

Messze utána zengett a hegyről az énekszó.

Most ismerte föl, hogy ez az a hely volt, ahol a télen Emir lova belezuhant a hófúvásba. Oh, bár a lábát törte volna akkor, most nem volna világ

bujdosója... Hát mi volna?... Palotsay Anna férje?...

Hiszen nincs is helye, ahol éljen, se Kolozsvárt, se Fejérváron fejedelmi palota... Előbb rakni kellett volna fészket? hogy aztán rajta üljön...

Viharmadár volt, ezen segíteni már nem lehet.

Hajnalban Sólyomkő feltűnt, a kis udvarház tornácán mintha állana valaki, szoruló szívvel nézett oda fel, de meg nem állt, be nem fordult, gyötrődő szívvel tovább ügetett.

Még a farkasok ez időben nem vonítanak, még nincs hó, az idén későig tart az ősz.

Egész reggelig mentek s csak mentek, mintha a lovak már nem is lovak, de repülő madarak volnának.

Almásra értek.

Török Kata már hetekkel előbb előre jött s amint befordult a portára, nagy komondorja előrohant, majd megbolondult, úgy járt, szűkölt s nyílt a ló körül, lábát csókolta s hogy fáradt lábakkal leszállt, a nyakába ugrott.

Könnyekig meghatotta ez a hűség; mert ez hűség, ez szeretet: megölelte, megveregette a kutyát, mekkora lett a széki éjszaka óta s ez is végig tanuja volt szomorú életének.

— Pogány, — kiáltott rá, — te még megesmersz, még szeretsz!... Pogány, kutyám! Emlékszel még Székre, Tergovistyre, Szebenre, Fejérvárra, jó szív.

A kutya földre feküdt s hempergett s a lába előtt fetrengett s majd megbolondult a szeretettül.

— Többet el nem válok tőle. Meglássátok, — mondta a fejedelem, — ez lesz az utolsó hívem!...

Török Kata sírva s boldogan fogadta a fejedelmet.

Ez teljesen összeomlott, elfeküdt a házban, ágyba került. Meleg dunnák közt, fáradtan, hallatlanul kimerülten, szédelgő aggyal feküdt: s még egyszer, egy kicsit, embernek érezte magát.

Vége volt a hajszának, a feszült gondolatoknak, az energiának, az akaratnak, a bűnnek, a bolondságnak, vége volt mindennek...

Aludni azonban nem birt. Egy-egy percre elszunnyadt, meg újra felriadt, a fáradtság, a kimerültség nem hagyta aludni...

Bort kért s bort ivott s jól esett, még egyszer jól esett s ott az ágyban, reszkető kézzel döntötte magába az italt s szája félrefitult, szenvedett, egy összetört beteg test.

Csak két napig bírt megmaradni, Kata ölelte és tartóztatta, de ő elment, »visszajövök érted, — mondta, — s fejedelemasszonyt tészek belőled...«

De mikor mondta, maga sem hitte, mikor mondta, gonosz volt: hitegette s csak áltatta, az asszony mélyen s fájdalmasan nézte, mint minden nő, aki ezt a szegény fiút valaha megölelte s szíve szerint megérezte: fájó keserűséggel nézte, »óh te szegény, te szegény, te szegény...«

Ez volt minden nő érzése, akkor is, mikor még gazdag volt s hatalmas és egy ország ment szava s akarata után, mennyire szánta most ez az asszony, aki elmulva és elenyészve látta...

A Szilágyságon keresztül ment Váradra.

Nem mehet sehol és semerre, hogy e rövid dicsőség nagy multjának emléke ne kísérné: elnézett a zilahi hegyek felé, a hadadi mezőkre s feltűnt előtte az a májusi nap, milyen hős és úr és valaki volt, mikor a palatinust megleckéztette...

— Mit! egy öreg ember: emlékeimből élek! — mondta.

Géczy vigasztalta s vig volt mellette, mintha sétán járnának...

A fejedelem rávetette nagy, nagy, mély karikás szemét s úgy elcsodálkozott: mért van? hogy van? minek itt ez az ember mellette?... Ugy el tudta volna képzelni, hogy egyedül ballag ki a világból, az életből, a végtelen mezőkön s nincsen sehol falu és nincs sehol város és nincs élet és nincs halál, csak ez az egy: menni, menni, léptetni, lehajtott fővel s jön a szél, felveszi köpönyegét, jön a vihar, beleveri arcába az ég bánatát, jön a nap, felszárítja s talán eltűnik a végén, mint a sár felszárad az úton...

Váradon végre egy várkapu, amely megnyílik előtte s amely befogadja.

Váradon oly fejedelem volt, mintha misem jött volna közbe.

VI.

Már ott voltak a hajduk s udvari népe, akik Kolozsvár felől jöttek, a főurak s az erdélyi hadak mind elmaradtak s már itt volt a staféta, aki meghozta a kolozsvári gyűlés panasz- és vádlevelét a fejedelem ellen :

A fejedelem Géczynek adta s vele olvastatta a hosszú levelet.

»Felséges urunk és fejedelmünk volt eddig nekünk felséged — írták a rendek, — s akartuk volna, hogy soha ez másmint ne lett volna. Hogy ne hozta volna változását sem a terhes üdö, sem a hatalmas és győzhetetlen császárnak erőszakos kényszerítése, mely eddig hazánknak iszonyu romlásával fenyeget, se a felséged köztünk való magaviselete arra okot ne adott volna.

»De hogy nézzük ezeket a keserves és siralommal teljes napokat ? ennyi tüzet, lángot ? édes hazánknak porrá, hamuvá lételét ? és sok ezer lelkeknek örök rablásra vitelét ? szívtünk szakadásával hogyan szemléljük. Magok akik cselekszik, a török hadak kéri a hatalmas istennek méltó büntetését annak fejére, aki ezt nekünk okozta.

»Amit az üdök hoztak magukkal, arról mi nem tehetünk és az hatalmas győzhetetlen császárnak éles fegyvere és kemény parancsa ellen semmit nem rugódózhatván, hogy a hazát szörnyű veszedelméből, mint a tenger habjaiban szinte elboruló hajót, ki- ragadjuk és megszabadítsuk : kénytelenítettünk a felséged személyeitől elszakadnunk és eddig köztünk való fejedelemségitől örökre bucsut vennünk.

»Nem akarjuk felségedre hárogni ; de meg kell gondolja felséged, hogy bizony nem gondolván sem az Istennek rettentő sok csapásával, kik rajtunk forognak : így a mult esztendei sáskajárással, a tavaszi szörnyű árvizekkel, hallatlan köveséssel, s a mult esztendőbeli szörnyűségecs rossz terméssel ; sem pedig a világbíró császároknak intésivel, fenyegetésivel : Felséged a jó és boldog állapotot nem isten áldásának, csak prédának és ragadománynak állítván, szófogatlan vakmerőségeket míveltünk s azt most

későn, istennek sulyos ostorát látván, felségeddel együtt siratjuk.

„Jóllehet felséged felől szomorú szívvél halljuk, hogy hazánknak ilyen iszonyú romlását látván, felséged, mintha csak özvendezne rajta, most is csak táncsal és vigadással mulatja.

A fejedelem felkaczagott.

Géczy lassan s betűzve olvasta a nehéz olvasatú írást s úgy kellett szájából kivárni a szavakat, amelyeknek értelme, mikor kialakult, csak annál erősebb hatást váltott ki.

— A jó erdélyiek, — mondta — s nekik fáj most a multság, hogy elmúlt; fejük fáj tőle, s hogy nekünk még bírja agyunk, irégylik.

Géczy nem folytatta. Az ajka mozgott, de csak magában sillabizálta az írást.

— No csak olvasd, olvasd!

— „Noha pedig felséged saját maga felszabadított a Felséged, mint fejedelmünk iránt való kötelességünk alól avval is, hogy semmi rendeket az országban régi szabadságában s törvényiben meg nem tartván, sőt abban megrontván s a szomszéd országokat maguk oka nélkül fegyverrel háborítván s megrontván, s mi nagyobb, a felséges császárt követel előtt szidalmazván s megmaradásunkért tulajdon maga kijelentvén, hogy még csak viseltes papucsát sem adná: érettünk! annak utána esedezésünkre s kérésünkre nem ügyelvén, a fejevári táborban *egy gonosz személynek tanácsára* mindnyájunk levágatását elhatározván...

A fejedelem álmélkodva nézett fel:

— No Géczy, ez te vagy.

Géczy nem szerette ezt a mondást, mely ellene irányult s nem nevetett rajta; valóban ő gondolt erre, de nem került megbeszélésre a dolog s most mint a szoruló róka izzadt, már nem volt hontalan Erdélyben s nem szerette volna elveszíteni udvarházát, sem Fogaras várát...

A fejedelem azonban hangosan nevetett:

— Akkor adtatok volna ezt a tanácsot! istenemre, most negyven-ötven nyelvvel kevesebb kukorékolna utánam...

Géczy nem szólt, tovább betűzte az írást:

— »Annak felette a Kolozsvár mellett való táborból estve sötétben való indulásakor, Sebes vára felé mutatván utat, azt üzené az országnak, hogy csak Sebes váráig késérjük felségedet, aztán kiki szabadon gondolhat magára és hitünket felszabadítja. Az alatt pedig a seregeket maga kalauzi által más bolygó utakra, sűrű erdőkre tévelyesztvén, felséged akikkel akarta, más utra szakadt, Almás és Somlyó felé és így hagyott el bennünket veszedelmes állapotunkban...«

Géczy és Báthory egymásra néztek. Mi ez? ...

— Talán hogy mikor látták felségedet Sólyomkő felé elmenni, utána indult a sereg? ... — mondta Géczy.

A fejedelem hangosan felkacagott.

— Nem véltem, hogy oly nyájjal vagyon dolgom, ki a számár után s kolomp után jár s nem a maga esze után ... Ők nem tudták merre van Sebes vára?... Hisz az ő országjuk ...

Soká muflattak a baromállat népségen, amely jó helyen kereste Sebes várát s a magyarországi utat, valahol fel éjszakra, mikor el sem lehet tévedni annak, aki Kolozsvár felől Váradnak indul, hiszen csak egyetlen út vezet a nagy völgyiségen végig Gyalu, Bánffy-Hunyad, Sebesvára felé ...

— »Harmadik és főoka pedig: — olvasta Géczy, — hogy ennek a mi szegény hazánknak megmaradását mostan csak a győzhetetlen császár oltalma és hűsége alatt esmerhetjük és aki tőle el akar bennünket szakítani, annak mi hűséggel nem tartozunk.«

— Hej, de rájuk jött a hűség, bestye kurafi uraméknak!

— »Látjuk pedig, hogy felséged most is nyilván ő felsége hatalmassága ellen igyekezik, ki miatt hazánknak megmaradt része is hamar semmivé lenne.«

— Vesszetek el mind magvastul, — morogta a fejedelem. — Holnap itt lesz a tokaji kapitány, Abaffy uram s rátok megyek. Szerdék nyomorék gyűlevész török hadaitokkal megbírok!

— »Hogy mely nagy idegensége vagyon a hatalmas császárnak felséged fejedelemsége ellen: Szken-der basának parancsaiból felséged igen tudja, ki ellen nekünk több tusakodásunk, ennyi hadaknak rajtunk

való szörnyű pusztítása s utolsó veszedelmünktől való félelmünk vagyon...

— Utolsó ebek, gyáva kutyák... Ha visszagondolok rá, hogy egész idő alatt egy csapatot nem lehetett bennük összeállítani, amelyik csak egyszer is megállotta volna a helyét... Csűrhe, hadhoz nem értő szennyes gyűlevész népség... Ezekből hadrendet?... Hogy ezek meg tudjanak állani korhely sehonnaiak...

Géczy olvasni akart.

— Hagyd el, hagyd! Nekem nem szólanak, s nekem nem szólhatnak! Soha ezeknek rendes serege nem lesz, soha ezekkel hadat vinni senki nem fog... Az egész ország nem ér egy ütött-kopott tallért...

— Elbúcsúznak felségedtől, — mondta Géczy, — akiben nem fért a káröröm, — s kéri, ne szidalmazza őket felséged, hanem alázza meg magát az isten előtt s tűrje szerencsétlenségét csendesen.

— Hogyne, majd baráttá leszek, — mondta Báthory gögösen s kardjára csapott.

— »Lám, ez hatalmasabb uralkodókkal is megtörtént, sohase szégyen az idők kénytelenségének engedni«, — mondta Géczy a levélből s azzal ő is felállott.

Most ketten egy szobában, egymással szemben állottak, kardosan, elvágva mindentől s Géczynek megfordult a fejében az a gondolat, hogy no most egyrangúak vagyunk: »No Báthory, te ép olyan elcsapott fejedelme vagy Erdélynek, mint jómagam.«

A fejedelem fordult s szó nélkül átment a vár másik termébe, Géczy ahogy utána nézett, megvonaglott a karja: jó volna egy csapással végezni vele: s így bebizonyítani, hogy minden mendemonda hazugság: Bethlen uram ezt megköszönhetné...

De csak megállott az ökle: azt nem, maga kezével soha...

Az udvaron valami zivajgás volt.

Ahogy a fejedelem a nyílt ajtóba kilépett, nagy kiáltással, viváttal fogadták.

— Mi az, porkoláb uram?

A porkoláb nagy varnyubajszát félretörölte s széles kardjával csörömpölve az udvar kövein, közelebb jött:

— Jenei kapitány uram, Petneházy uram holmi ragadománybul küldi felségednek a legjavát: hét darab török nyőstyint.

A fejedelem nevetett.

Ahogy az őszi nap elöntötte arany fényivel, oly szép volt, olyan fiatal s gondtalan s boldog, senki nem hitte volna, hogy országavesztett bujdosó.

Felvezettette maga elé a török nőket, akik után hosszú sor török katona jött, hatalmasan megvasalva s kőgolyókkal kezükön, lábukon.

A nők arca le volt fátyollal takarva, poros, nagy barna kámzsákban voltak, de látszott, hogy székéren hozták őket s ugyancsak megóvták a nagy törődéstől.

— Mutassátok az arcát.

Egy vén katona nehéz, ügyetlen kézzel kezdett babrálni fejkendőjökön, de az egyik nő látva, hogy úgy sircs menekülés, elszántan fogta s felvetette fátyolát a fejére.

Csinos kis arccska bámult ijedt szemmel, szepelve a szép fiúra s mindjárt el is mosolyodott.

— Eggyem meg a lelkét! — kiáltott a fejedelem s gyengéden megcsípte a leányka arcát.

— Vigyétek fel őket a palotába, adjatok nekik fürdőt, enni-innivalót s gondoskodjatok róluk.

A vén katona irígy mo'orván mondta nekik:

— No fenegyenkibenneteket, az anyátok hasába nem vót olyan jó dőgotok, mint itt lesz!

Avval elvitték.

A porkoláb azt mondta:

— Nagyságos uram, mit míveljünk ezekkel a kantörökökkel; Petneházy uram azt izeni, ezek mind válogatott ebek s azon kéreti Nagyságodat, legelsőbb is száz pálcát vágasson rájuk, mert megérdemlik.

A fejedelem elmosolyodott:

— No csak vágjátok meg őket. Früstökre hadd kapjanak valamit.

Ezeket is elvitték, szegények nem tudták, mi vár rájuk.

A fejedelem kiment a várudvaron keresztül az alsó várba, hívatta a hajdukapitányokat.

Ladányi s Zámbo voltak a hajduk élén, meg Szilassy, de ez mindig kint volt a mezei hadaknál.

Zámbó ujságolta, hogy mára megérkezik Abaffy, a tokaji kapitány.

A fejedelem hosszan nézett a hetyke hajdukapitány arcába :

— Mintha már láttalak vóna.

— Ecseden, — mondta a hajdu.

A fejedelem ráismert s egy piros-pozsgás kis menyecskére gondolt, aki nem haragudott úgy a pitykzésért, mint az ura.

— Zámbó Mátyás !

— Vónék ! — morogta az sötéten.

A fejedelem a vállára ütött.

— Mit csinál a menyecske ?

— Szoptat, — mondta Zámbó Mátyás és a fejedelem nevetett.

Vidám, rendes, megszokott hadi élet volt. A fejedelem a tokaji kapitány hírére rendelte, hogy a fejedelmi kocsit készítsék már elő.

Azon harmadnapja dolgoztak az udvari mesterek, ez volt az a hintó, amelyen Bocskay járt valaha s erősen megavitt szíjjait s selyemeit, lódingjait újították.

Lovakat is festettek, mert a magyarországi nagydívat volt, a színesre festett ló. Kettő-kettő sárgára s kékre s narancsszínre s fehérre s lilára volt festve, nagy csótárokkal s drága hevederekkel, török kivert rézdiszes nyereggel felszerelve fogták hintó elé. A fejedelem a bécsi császár emberét fejedelmi dísszel kívánta fogadni.

Éjszakára értek be a tokaji hadak s másnap délelőttre volt téve a parádés kivonulás a sereghez.

Mikor a fejedelem a városon végigment pompás hintóján és fényes kíséretével, a nép szájtátva bámulta s egymáshoz hajolva suttogták, hogy hiába a cifraság, Erdélyben már elveszett minden. De csak suttogva, egy-egy szemmozdulattal, s nem volt ember, aki hangosan kimondani merte volna ; ellenben sötéten s félve gondoltak a jövőbe, ha megint ostromot kell kiállani, mint már nehányszor... Úristen, iszonyú dolgok jönnek még reánk...

Mikor a fejedelem a váradi síkon meglátta a tokaji kapitány seregét, a nagy tágas rónán úgy elveszett az, hogy felállva a hintóban messzebb s körül nézett.

— Mit néz nagyságod? — kérdezte Abaffy.

A fejedelem komolyan mondta:

— Keresem, merre van a had?

A kapitány elsötétedett.

— Nohát!... Debrecenig nincsen haddal beborítva a mező!...

A fejedelem élesen mondta:

— Azt hiszi kegyelmed, evvel a bandáriumocskával végig lehet sétálni Erdélyt?...

— Kétezer válogatott legény.

A fejedelem hallgatott, most már aztán igazán le volt sujtva... Annyira, hogy most először életében, nem bírt uralkodni magán: »Ez hát a német császár?« kiáltotta. »Ez a nádorispán?« Ez a magyar segítség?... Kétezer embert küldenek, mikor ekkora dologról van szó... Mikor ő a nádor fogadására ment, ötezer lovast vitt magával, a nádor serege kisebb volt, de az is több volt kézernél, legalább három-ezerre becsülték még a gúnyolódók is: és most az ország felszabadítására, a törökök kiverésére, kétezer lovast bocsátanak alá...

Nem akarta elhinni, hogy ez minden, hogy nem jön több; hogy ez a felsőmagyarországi hadak; hogy ez a nagy hadikészülődés, amit oly régen hirdetnek.

Abaffy végre is kénytelen volt megmondani, hogy Kassán áll a derék sereg, de várja, hogy Báthory új és erős kötetést adjon s hogy új feltételeket fogadjon el.

A fejedelem ki sem szállt a kocsiból, rögtön fordítottatta a lovakat s vissza bement Váradra.

Az úton mindenki látta kedvetlen arcát, s találgatták, hogy összeveszett a tokaji kapitánnyal.

Az ebéd még nem volt készen, mikor megjöttek, mert későbbre várták őket, a fejedelem keresztülment a házon, fel a palotába. Az urakat mind ott hagyta, csupán Géczy ment kis tünődés után maga is utána.

— Hiszen ha én ezt tudom, — kiáltotta Báthory, — az Erdélybe jött török hadak mind mellem állottak volna!... Ha én akkor Husszain csausznak szájaíze szerint szólok!...

Géczy hallgatott.

— No! — kiáltott rá a fejedelem, — nyelvetlen!

tuskó lettél! . . . Te legjobban tudhatod, te indítottál fel rájuk . . . Ha te nem vagy, akkor én most Erdélyben élek boldogul! s a Bocskay fejedelemségénél nagyobb királyságban vagyok, mert istenemre, avval a sereggel, aki bejött az országba, Bécsig meg nem állottam vala!

Géczy így szólt:

— Én nem tagadom! Igaza van felségednek!

— Adjál nekem tollat s téntát, mert levelet írok a bécsi királynak, de nem szegezi ki az palota kapujára! Majd írok én új kondíciókat neki! . . .

Géczy írószerszámokat szedett elő, s a fejedelem ledobva köpenyét s dolmányát, nekiállott írni.

Géczy magában hagyta s lábujjhegyen távozott.

Hosszú, hosszú s nagy levelet írt Báthory, mégis nem magának a császárnak írt, hanem Thurzónak, szíve nagy felzúdulásával:

»Minap írt vala Nagyságod nekünk levelet s Dóczy uram is mást; hogy eddig nem válaszoltunk rá, sok dolgaink miatt haladott. De legelsőbbben is nemcsak mi, hanem minden jó ítéletű emberek álmélkodással csodálkoznak, nem is hisszük, hogy keresztyének közt ilyen dolgok történhettek: hogy egyszeri confoederatio meglévén s arról diploma kelvén, annak utána újabb írást kívánjon egyik a másiktul, mint Nagyságod kíván most én tüllem . . .«

»Ha mi, uram, három várat eladtunk volna a töröknek, de nem is hármát, csak kettőt s végül már eggyel is beérte volna: akkor ezt a két török hadat is, ki most Erdélyben van, mind a moldovai s havaseli vajdákkal egyetemben mindgyárást mellénk adják és ugyanazt a két országot, Erdélynek alávetvén, minden utódinknak adják öröskös örökre. De mi ilyen dolgokrul nem hogy-tractálnánk, de még csak gondolkodni sem akarunk! Azt ítéljük, hogy a keresztyén fejedelmek ezt megértik s jó néven is veszik, mert minékünk Uram, sem birodalmunktól elidegenítő várunk nincsen, sem cserélni való tartományt nem bírunk, sem egy talpalatnyi földet is a máséért, mit nem kívánunk, el nem adunk! Azért jöttünk ki ide Váradra is, hogy birodalmunknak a legkisebb részére is gondot viseljünk. A magunkéval uram megelégedettek vagyunk s vérünk hullásával halálíg oltalmaz-

zuk, s inkább akarunk lenni a törökkel halálos haragba, mint országunk romlásával csendes békekességbe.

»Kérjük azért Nagyságodat szeretettel, bocsásson Nagyságod csak tizezer embert mellénk segítségül! Abaffy uram, annyi késés után megjött, de azt hittük azért késik, hogy derekas hadat hoz: s szívem szerint mondhatom, *egymagában* érkezett, valami cselédi vannak vele s nem is akarom higgyem, hogy ez Nagyságod tudtával legyen. Ha valahol fizetett hadai vannak a császárnak ő felségének, most küdjétek ide uram, ha valaha akartatok szolgálni szegény hazánknak! mert most vége lesz Erdélynek s osztán egész Magyarországnak és az egész keresztyénségnek romlása.«

»Pedig bizony meglesz: kétségkívül s rövid napon bekövetkezik, ha magunk személyén és birodalmán a törökség hatalmat vészen...«

»Nagyságod ő felségének küldje meg levelünket!«
Egész felhevült, e levéllel mintha valóban megtette volna, amit kellett, lángoló arccal s lobogó tekintettel ment ki az ebédelőházba.

Ott mindenki fanyar volt és hideg.

De a fejedelem azt vélte, hogy levele mégis mindent jóra fordít. Abba-nyomba gyors postával, nagy uri követtel küldte Thurzóhoz. Kíséretet egyformán rendelt a maga hadaiból s az Abaffyéból s megvidámodott szívvel elfeledte a mai kedvetlenségét s jóízűen ebédelt a társasággal.

— Hej csak a cigány zenemíveseket szánom,
— mondta nevetve, — egész Erdélyből csak azok után fáj a szívem.

— Megfogdosták őket a törökök, — mondta Nadányi, — nyelvet fogtunk volt még Tordán s hallottuk, hogy Szkender basa vonatja velük magának most az hajdu táncot.

Nagyon nevettek s a fejedelemnek eszébe jutottak a török hölgyek, rendelte, hogy vezessék be őket.

A nők nagyon szép ruhások voltak s az urak kíváncsian s kívánczozva nézdelték őket.

Nagy nevetések lettek körülöttük, hogy arcukat nem akarták felfedni s sikoltoztak, de a fejedelem gavallér volt s megbékítette őket vidám kedveskedéssel, nyakából akasztotta le az arany láncot s vetette nyakukba, s a többi urak is követték a példát.

Csunya nagy dáridó lett velük, kívánták, hogy táncoljanak a nők, de nem tudtak szegények, csak gajdoltak valami kis török dalocskákat s hajlongtak hozzá.

Fajtalan szavakkal tréfálgattak velök s a hajduk mutatták meg, hogy kell táncolni.

Igy jó sokáig elmulattak, míg csak a fejedelem el nem aludt boritta módon, ahogy szokott.

Mielőtt lefeküdtek volna, Géczy megszólította Abaffyt :

— Kapitány uram, — igen kedves ember vagy a fejedelem előtt.

Abaffy nevetett.

— Láttam ma reggel, mikor a hintóból majdnem kilökött.

Géczy :

— Azóta hozzád juhádzott. Reggel bemehetnénk hozzá.

— Bemehetek kancellárius uram, ha kegyelmed is bejönne.

Együtt mentek be másnap reggel s a fejedelem ágyban fogadta őket.

Pálinkát hoztak, nagy vert korsóban, s ittak egyet a jóegésségre, kis kortyokat az erős italbul.

Szinte féldélig elmulattak, akkor a fejedelem felöltözött, befogták a tíz festett lovat s a hintón kimentek a város határára a sereghez.

Ez így ment azután mindennapon. De a kapitány csak egyre sötétebb lett, mint akinek nyomja valami a szívét.

Géczy is egyre komorabb volt, már október huszonötödike volt s jött a hír, hogy az erdélyiek egy tíztagú tanácsot választottak ország élire, hogy a fejedelem cserben hagyta őket s ez most Kolozsvárra fejedelemválasztó országgyűlést hirdetett. Géczy jól tudta, hogy ott őt örökre kiűzik Erdélyből, hacsak Bethlennek s az országnak valami nagy szivességet nem tesz. Ezért, elszánta magát az utolsó cselekedetre.

Már napok óta példálózgatott mindenki, hogy mennyi baj s háborúság lesz abból, ha az országnak két fejedelme lesz s Géczy egyszer, mikor csak

hárman voltak együtt, ő, Abaffy, meg a bihari főúr Dezsőffy Gáspár, aki nyílt ellensége volt a Báthory nemzetnek, hangosan azt mondta:

— De mire is két fejedelem egy országnak? ...
Összenéztek s megértették.

Abaffy azt mondta:

— Én uram, jó lelkiismerettel vagyok felőle.
Erre a bihari követ is megbátorodott:

— Ki ad arra nekem feleletet, — mondta, —
hogymelyik jobb? elhallgatni dolgát egy személy-
nek, aki rossz, istentelen s gonosz igyekezettel, nagy
veszedelembe ejti a hazát ... vagy semmint elnézni
annak a szegény hazának, nemzetünknek fővesze-
delmit?

Géczy suttogva mondta rá:

— Inkább vesszen az egy istentelen: mint az
isten egész nemzete!

Akkor csak elváltak, de mindnyájukban érlelő-
dött a gondolat s ettől kezdve a két ember egyre
szívesebb, mézesebb lett a szegény fejedelemhez.

Mikor huszonhatodikán reggel be akartak menni,
Géczy így szólt Abaffyhoz.

— Mondom, igen kedves ember vagy a fejedelem-
nél s nagy hited vagyon nála. Ha bemegyünk hozzája,
csak dicsérje kegyelmed a kardját: meglásd, mindjárt
kivonssza és kezébe adja! Ha kezébe lesz a
kardja, hiszem könnyű lesz mindjárt ...

Abaffy elfogult, bólintott s helybenhagyta.

Bementek, a fejedelem egyedül volt, de várako-
zásuk ellen félig felöltözve, csizmában volt s nadrág-
ban, de szélesen kihajtott elejű csipkés ingben.

— Rut éccakák; derek, — mondta Abaffy.

— Még semmi hír a palatinustól? — kérdezte a
fejedelem.

Géczy megrázta a fejét.

— Semmi.

— Jó kardja van nagyságodnak, — mondta
Abaffy, s az asztalon keresztbe letett kardra nézett.

— Ez valószínű arab acélkard, — mondta a
fejedelem, — benne is vagyon az török írás.

Felvette a kardot, kivonta tokjából s Abaffy
felé tartotta.

— Na csak nézzed, ha tudsz töröktől, elolvashadd.

Evvel a karddal ki merek szállani akár tizenkettő ellen, ez meghajlik, mint a sás, de el nem szakad.

Evvel fogta, odanyújtotta s kézbe adta.

De ebben a pillanatban, mintha valami öntudatlan vezette volna a kezét, felvette, már mikor jobb kézzel nyújtotta a kardot, ballal fogta a hosszú tört, amely embernél magasabb s háromélfő, vércsatornája idegen jelekkel írva s ezt maga elé emelte :

— De ez még többet ér, — mondta, — evvel lóru s gyalog egyformán tud vinni az ember.

Abaffy meglassudott s nézte a kardot nedves, párás szemmel, nem tudta, most mi fog történni s várta a saját ereiben, izmaiban, hogy majd csak eldől s lesz, ami lesz.

Ebben a percben azonban nyílt az ajtó s belépett Lónyai Farkas, aki a fejedelmet egy pillanatra se szerette magába hagyni.

Ez eldöntötte a dolgot, Abaffy kínosan felnevetett :

— No nagyságos uram, ez aztán kard magáért : evvel vágatlanul is lehet dolgozni . . .

A fejedelem nem értette, nem is ügyelt rá. A kardot még egyszer megnézte s visszatolta szeretettel a tokjába, mely veres bársonnyal volt borítva.

— Ez a tok, — mondta, — ez nem onnan való, ahonnan a szablya, ezt úgy gondolom csak itt csinálták valahol a szászok.

Ledobta a kardot az asztalra s a tört letámasztotta. Avval kezét fogott az urakkal s elbocsátotta őket.

— Most borbély jön be hozzám, — mondta, — fertelmesen meg fog készíteni.

Az urak kimentek s zavarodott szemmel néztek össze odakint.

Nem szóltak semmit, de nagyon röstelkedtek.

Mikor a fejedelem felöltözött, a hintó előjárt, beleült s az urak lóháton kísérték. Így ment ki a hadi néphez.

Mikor a várkapunál mentek, valami véletlen akadály volt, a sorompó nem volt leleresztve, a kocsi-
nak meg kellett állni.

Géczy így szólt Abaffyhoz :

— Nézze csak kegyelmed, ez jó hely lenne ! . . .
A hajdukkal el lehet csinálni.

Abaffy látta, hogy a fejedelem a hintóban egyedül ül s jónak találta. Odaszólitotta Szilassyt.

— Szilassy uram, nézze meg kegyelmed ezt a helyett, ahogy a hintó áll s azután beszélünk...

Avval odaugratott a fejedelem kocsijához s mondta :

— Ezt a sorompóst meg fogom csapatni ha még egyszer elő ne forduljon ez a dolog.

— A bizony jó lesz, — mondta a fejedelem.

Hátuk megett volt a vár kapuja s előttük a sorompó, egészen egérfogóba voltak. A sorompó egy nagy átláthatatlan kapu volt, csak a gyepű kapuja s nem oly erős és bevehetetlen, mint a váré.

A sarampós mestert ott a helyszínén levonták s a fejedelem nevével megcsapták kegyetlenül. A fejedelem végignézte, ahogy vérrel facsarodott a vászonruhája s nem is gondolt oda, szórakozottan nézett a világba.

Másnap reggelre minden el volt készítve, Szilassy kapitány boldog volt, hogy öccse haláláért bosszút vehet s a legvadabb s legdühösebb legényeket válogatta meg s nem is szólt nekik mire készíti őket, mert elég volt az így is ; ezeknek csak meg kell eresztetni a nyakörvét, mint a veszett ebnek : már eddig is csak avval tudták féken tartani őket, hogy szorosan fogták a fegyelmet.

Másnap reggel újra bent voltak a fejedelemnél az urak, de csak pár percig. Figyelmeztették, hogy kész a hintó.

— Ma nem megyek ki, — mondta a fejedelem, — ma dolgom van idebent.

Levelet akart írni a császárnak.

Az urak dühösek lettek s mégcsak nem is mutathatták : már annyian tudnak a dologról, hogy ha még egy nap elmulik, akkor minden kiszülhet : a fejedelemnek is vannak emberei, akik kiszolgálják.

Géczy másat eszelt, ebéd után a városon kívül néhány házat felgyújtatott s azt hirdette, hogy itt vannak a törökök a váradi hegyekben. A hajduk s katonák mind felültek s lett nagy zsibongás.

A török lányok sikoltozni kezdtek, ahogy a tüzet az ablakon át látták.

Géczy kirohant s nemsoká visszajött :

— Nagyságos uram, a hadban olyan hírek vannak elterjedve, hogy fölséged féltében Ecsed várába ment és a felföldi hadak mind haza akarnak menni.

— Nem örültek meg, — kiáltott a fejedelem s az ablakhoz futott.

— Immár mind felültenek, csak indulófélben vagynak.

A fejedelem látta, hogy lent a síkon mozog a sereg.

— Ebből nagy kára lesz felségednek, mert semmi had mellettünk nem léssen, ha török megjön, isten ne adja, megszállhatja a várat kardcsapás nélkül.

A fejedelem csak nézett, nézett. Erre nem is gondolt eddig; csakugyan, várvédő seregnek ez is jó, a pár ezer ember...

— Mennyi eleség vagyon itt a várban? — mondta, — hirtelen az villant fel benne, hogy a török tél felé nem szeret hadba fogni, de ennek a várnak a vívását bizony még megkísértheti. — Intézkedjék kegyelmetek, szólít a körötte állókhoz, hogy a várat élelemmel bőségesen ellássák, mind Bihar, Szilágy, Szatmár idehordja az eleséget, lehetőség, hogy itt fogunk telelni.

— De jó lesz, ha felséged megmutatja magát a hadnak, — mondta Géczy sürgetve, hadd lássák, hogy sehová se ment, így inkább megmaraszthatnánk őket.

A fejedelemnek tetszett a tanács:

— Bátor úgy legyen! — mondta, — készítsék a hintót, kimegyek, hadd lássanak.

Géczy maga futott s a kapitányok hallgatva s kényszeredetten maradtak a fejedelem körül, mert egyszerűbb emberek voltak, mint hogy színeskedni tudtak volna.

Ahogy körülnézett, a fejedelem egy pillanatra úgy érezte, mintha ellenségek, farkasok, vadak közt volna.

Megszédült, de aztán a saját hangos szavaitól elfelejtette.

Géczy a fejedelem hintójának szerelésénél maga ott volt s babrált a tokokkal, amiben a puskák voltak s a szíjjakat úgy megkötözte, hogy azt elbontani nem lehetett.

Lónyay Farkas, szokása ellenére lóra ült s Komáromi Andrást is szólította :

— Gyere András komám, — mondta, — kísérjük a szegény fejedelmet.

Mikor a fejedelem beült a hintóba, meglátta két hű emberét :

— Ti is itt vagytok? — szólott — Jobb vóna, ha odafel ügyelnétek.

Lónyay Farkas csendesen meghajtotta a fejét :

— Felséges uram, ne üzzön el felséged magátul.

— No gyertek, üjjetek be, — mondta a fejedelem Géczynek s Abaffynak.

— Dehogy, nagyságos uram, — szólt hangosan Géczy — még azt mondanák őrizzük Nagyságodat !

A fejedelem elmosolyodott s egymagában hátra dült. Lent csaholt a kutya s ahogy a hintó megindult, kinyújtott nyelvvel, kínálkozva, könyörögve nézett rá.

Fütytyentett neki s a kutya boldogan s nagy szökéssel felugrott a lába elé a kocsiba s áhítatosan bámult a szemébe.

Megsimogatta a fejét, nem tudta mi van vele, nagyon magában érezte magát, jól esett a szívének, hogy ez a kutya legalább vele van.

A hintó gyorsan haladt s a nép szokás szerint most is bámészkodott, a szűk utcákon végig ; ahogy a hostádtra értek, a várkaput, ahogy a kocsi kiment, rögtön felvonták ; Lónyay Farkas észrevette, visszafordult s álmélkodva nézte, mi ez, mit akarnak, de mire visszanézett, akkorra a kocsi megállott, mert a sorompó kapuja megint be volt zárva.

A fejedelem bosszúsan nézett előre, hogy megint a tegnapi jelenet ismétlődik, de csak annyit tudott kérdeni :

— Géczy ! . . . Mi az ?

— Finis rei ! — nagyságos uram, — kiáltotta Géczy, — Gloria dei !

A fejedelem felállott a hintóban, de már akkor két oldalról mintegy hatvan lóval vágattak rá a hajduk, elől Szilassy János s puskákkal sortűzet adtak rá.

Megsebesült, de kiugrott a kocsiból s egy fűzfához menekült.

Kardját vont a Géczy után nézett, aki lóhátról s nevetve nézte az ő futását.

A fűzfa mellett újabb lövések érték, akkor megrohanták a hajduk s első volt Szilassy János, aki szembe vágta :

— Nesze az öcsémért, nagyságos uram !

— Nesze a feleségemért, — kiáltotta Zámbo Mátyás !

— Nesze az országért, nesze Nagy Andrásért, nesze a sok latorságért ! — vagdalták, míg összeesett.

A kutya vonított s üvöltött s lábaikrájába harapott a hajduknak, de elvesződött szegény egy csizmán, Lónyay Farkas karddal rohant közéjük, de levágták hamar s Komáromi Andrást is.

A hajduk, szokásuk szerint, mindjárt megfosztották ruhájától, lehúzták róla még a csizmát is s a testet bevetették, mint egy dögöt a Pecze vizébe.

Senki sem volt, aki szánta volna, csak a kutya maradt teste mellett s maga is véresen, letörött lábbal ott feküdt s nyalogatta sebét s elkergette a holtról a legyeket.

Ha valaki közeledett, veszett vicsorgással fenyegette s távol tartotta az estefelé előkukucskáló kíváncsi parasztokat, akik később azt beszélték, maga az ördög őrizte lángot okádó torokkal a testet.

A papirosra, amit a fejedelem akart tele írni Mathias II.-nek, a bécsi császárnak, — Géczy írt levelet még ezen a napon Bethlen Gábornak, akiről akkor jött a hír, mikor visszaértek a palotába, hogy 23-án új fejedelemmé megválasztották.

»Az nagy hatalmu szent, véghetetlen irgalmú fel-séges atya Uristen, — írta, — a mi előbbeni kegyelmes urunknak, fejedelmünknek, Báthory Gábornak sok gonosz magaviseletét, cselekedeteit megelé-gel-vén : az szegény hazának is ennyi sok kárvallásit, szörnyű inségit megszánván : ez mai nap, úgymint októbernek huszonhetedik napján, délután három órakor Váradon, Velence-utcában, valami legények által életének véget vete.

A tollat nagyon keményen találta használni s elromlott a túd toll. Újat vett elő a tollu tokbul s kését előkeresvén, megfaragta, kipróbálta, úgy foly-tatta :

»Igy az nagy félelemnek, inségnek vége s abból megszabadulván, az egész várban a nemességet, katonaságot, polgárságot s parasztságot megeskettük : hogy a várat feje fennállásig meg nem adjuk, hanem ezt a szép várat, amit a mi atyáink Erdély jövedelméből építettek a haza oltalmára, s a keresztyénségnek megmaradására, életünk fogytáig Erdélynek megtartjuk.«

A tollal baj volt. Nem jól szedte a tintát, megint újat kellett csinálni s akkor így folytatta :

»A római császár seregétől nincsen mit tartani, azok el fognak távozni, csak a török hadak eltávolítását is sürgessék, én minden erőmmel a szegény hazának parancsolatjára vagyok s Lippába, Jenőbe, s más helyekre megirattam, hogy most már ne hajladozzanak emide-amoda, csak ő nagyságát, a mi új mostani fejedelmünket keressék fel s őnagyságától várják a maguk parancsát s megmaradásukra való gondviselést.«

A levelet gondosan lepecsételte s inasát szólította, János Jánost :

— Ezt a levelet rögtön viszed Kolozsvárra. Akármilyen időben érsz oda, rögtön keresd a fejedelm őnagyságát, Bethlen Gábort. Fogarasban kapod tőlem azt a kőlábas házat, amely a piacon vagyon s vásárbírótságot mind halálodig.

A legény nagyon megörült s két kézzel nyúlt a levél után : Géczy már meg is bánta az ígéretét, no sebj, majd annak idején elég lesz megtudnia, hogy : igen, árendába, esztendei bérért ! . . .

Nagy kedvvel maradt el s Abaffyval egész éjszaka ittak.

VII.

A levél másnap este nyolc órakor már a Bethlen kezében volt. Vacsora mellett ült az urakkal s mindnyájan nehéz szívvel ültek az asztalnál. Csak Szken-der basa volt vidám, ami az erdélyieket annál jobban nyomta. Bethlent mindenki becsülte, sokan szerették, de ezek az urak, akik a nagy Bocskay kérését, hogy az általa kijelölt főurat válasszák fejedelmükké : nem teljesítették, ezernyi hála mellett sem, hogy a

szabad fejedelmválasztás elvén csorba ne essen : most kénytelen-kelletlen bele kellett nyugodjanak, hogy parancssal, fegyverrel kényszerítsenek rájuk valakit . . . Titkos könnyek szivárogtak a kemény arcokra s mindenki esküdött, hogy jobb lett volna meg nem érni ezt a napot . . .

Bethlen rögtön elolvasta a levelet.

— Ó a boldogtalan ! — kiáltott fel rémülten. . .

Meggyilkolták Báthory Gábort !

Az egész társaság megdermedett.

Mintha lidércnyomástól szabadultak volna s mégis szörnyű volt a rémület.

Néma csend lett, mint a kriptában, az arcok a füstös fáklyafényen kísértetesen meredtek Bethlenre.

— Olvasd fel a levelet, — szólt Bethlen Pécsi Simonnak s odaadta a papírt.

A fiatalember felállott s fulladt hangon, kissé patétikusan, mint egy búcsúztatót, olvasta Géczy levelét.

Skender basa tudott annyit magyarul, megértette. Ő szólalt meg először :

— Bátor volt, vitéz volt, nagy szerencséje volt . . . immár elmehetek magam dolgára . . . Ez az egy ember félelmesebb volt, hogysem mint az egész erdélyi, magyarországi s német birodalom minden hada . . .

Az urak lehajtották fejüket, mintha elveszítettek volna valami nagy, megváltó, csodatevő reményt. A Bethlen eskütétele holnap reggelre volt kitűzve, de mindenki várt még, várt valami sorsfordulatot. Undorral hallgatták a szörnyű tett hírét.

Bethlen így szólt :

— Másoknak a fejedelemség dicsősége öröm és jóérzés : nekem teher és lesújtó sors . . . Mások életük legfőbb munkáját végzik érte : én ki nem térhettem előle. Más fejedelmek virítanak, mint a virág a napban s tündöklének, mint az aranymadár az égen : én szomorú vagyok s fekete. Bizony tündérország elmúlt Erdélyből, mind fejedelmével együtt s a szép asszonyokkal . . . Már nekünk nincs más Erdélyünk, csak egy kipusztított tündérkert s nincsenek más asszonyain, csak szegény szenvedő némberek, akik bőjtölteni fognak mások vendégsége után s dolgozni mások tombolása után s takarékoskodni mások pazarlása

után... Báthory Gábor nagy lélek volt: a legkülömb, akit valaha ifjuban remélhattunk: igazi tündérr királyfi, de a tündérek nem e világra valók... Aki emberfia magasabb szellemekkel fog kezét: belepusztul a szerencsébe...

Soká hallgattak, akkor még ezt mondta Bethlen:

— A villámcsapás megszünteti a vihart.

Körülnézett a teremben s szemébe tűnt Kovacsóczy lelkes, könnyes arca.

— Kovacsóczy uram, — mondta, — kegyelmed mindig hűséges volt a szegény boldogult fejedelemhez, kérjük kegyelmedet, szóljon néhány bucsusztót felőle.

Kovacsóczy felállt, nehezen tudott szólani, mert Bethlennek ez a szava megmarkolta a szívét s a könny elborította a szavait. De aztán megerősödött a hangja s beszélt a szegény fejedelemről, megismerte annak vétkeit s hibáit, de felemlítette szépségét, nagyságát, nyájasságát, mindenkihez való szíves szeretetét s a haza felől való roppant gondolatait: amit tett, minden rosszra fordult, de amiket gondolt, csak a mi országunk jövődöbéli boldogságaért cselekedte...

Bethlen visszagondolt a régi Báthoryra, az ecsedi ifjú főúrra, ki őt fölemelte s azokban a nehéz idökbén a semmiből kigyarapította, magához kapcsolta, hosszú éjjeken együtt maga mellett tartva, nagyszerű gondolatitól el nem zárta, a szónok szavai alatt fellobbantak benne a pompás és rendkívüli érzések, amiket hajdan Báthory mellett átélt, várva Erdély feltündöklő napját s örvendett, hogy elfelejthette a késöbbi szörnyű idök rémségeit... Könnytől párás szemeit sűrűn törölgette, aztán szólította Allia Farkast, Báthory leghívebb tábornokát s parancsolta:

— Kegyelmed Allia Farkas uram, kegyelmedet kinevezzük Nagyvárad főkapitányává s meghagyjuk és rendeljük, hogy amaz utálatos cselekedet elkövetőjét, Géczy András árulót megfogatván, kezünk alá bocsássa.

Mindenki öljenezte e szót: mert ha a levélben Géczy tisztára igyekezett is magát mosdatnia, mindenki tudta, hogy csak ez a kalandor, jöttment világcsavargó cselekedhet.

— A szegény, boldogult fejedelem tetemét pedig

megkeresvén, szekérbe tétesse és tisztességesen vitesse el, hova ifjú éveiben vágyott, a Nyírségen a bátori templomba, ősi temetőjébe. S ott a sekrestyében letevén, várja a tetem az időt, mikor az anyaföldnek visszaadattatik . . .

Beszéd közben ellankadt, meggondolta s elejtette amit rendelni akart : feleségére gondolt, kit ez ember oly megbocsáthatatlan sértett s lehetetlennek érezte, ma, belőtte, szegény előtt csak szóba venni is e holttest fölmagasztosítását . . .

Majd az idő ; ha elült a vihar !

Valóban e pillanatban, mintha egy szörnyűséges villámcsapás után az ég kitisztult volna : Erdély képe egyszerre kiderült.

Reggelre mindenki tudta a hírt s még az ellenségek sem tudtak az első percben örvideni : oly rendkívüli s rejtentő előfának dőlte volt ez, hogy a zuhanás rettenetessége megrázta a szíveket.

Csak a szászok lélekzettek fel igazán : a szászok nem tudtak hova lenni az örömtől : csak most, ebben a percben nyugodtak meg s a szászok kacagtak és sírtak és ujjongtak és átkozódtak, most már nyitott szájjal : míg Báthory élt, addig egy pillanatuk nem volt tiszta, nem volt jövőjük . . .

Az eskütétel másnap délelőtt megtörtént, nem a megszokott nagy pompával, amit ily szerencsétlen állapotban elővárásolni nem lehetett, de nagy és komor ünnepélyességgel.

Az utcák hemzsegtak a néptől s mindenki félve szólt szót s hallgatva bámult a koronázó urak tömegére, már tudták a Báthory Gábor halálát s a fantázia minden díszével kicifrázták ; voltak, akik beszélték, hogy ebek marcangolták szét ; voltak, akik tudták, hogy katonái felfalták, mint Dózsa Györgyöt ; de sokan rebesgették már, hogy nem is halt meg, csak eltűnt s rosszakat jövendőlték a szegénységre, melynek jóltevője volt. Vége Erdélynek, mondták, nincs már, aki istápolja a szegényt. Beszélték, hogy a székek megbosszulják a gyilkosságot s hogy már Tordán vannak, onnan fogják megtámadni a várost, mielőtt a törökök kimennek.

A töröknek nagy szerepe volt e napon. Az ország főgenerálisa elől vitte a török szultán adta ajándék

buzogányt s a zászlót. A fejedelem után pedig a főkancellár selyembe burkolva, magasra emelve, vitte arannyal ékes tekercsben a szultán athnamejét, amelylyel a fejedelmet megerősíti a fejedelemségben.

A török kísérő is sok volt, basák s bégek s ismeretlen főtisztek, akiknek nevét sem tudja a nép, de tágra meresztett szemmei nézi őket, borzong, ha elgondolja, hogy tudnak ezek fegyverre hányni s rabszíjra fűzni magyarokat... Beszélik, hogy csordaszám hajtják már is a foglyokat, akik most meg sem állanak Konstancinápolyig, ahol rabszolga lesz belőlük, s fiatal fiúkat falkával szednek össze, hogy jani-csárnak neveljék...

Az ünnepélyes eskütétel után a fejedelem fogadta a rendek küldötteit.

A magyaroknak ezt mondta:

— Hazánknak mostani romlott állapotjában, a régi jó emlékezetű fejedelmeknek dicséretes példáját fogjuk szem előtt viselnünk s elsőben is az ország békességét míveljük, mindenekfölött a Fényes Portához oly engedelmességgel, hogy a szegény Országnak többet ily romlása be ne következék.

A magyar követek fejüket hajtották s hittek.

A székelyek küldötteinek:

— Hazánknak mostani első rendeit, tanácsit, tisztviselőit, akik meg akarnak állásukban maradni, mindeneket megtartunk és semmi időben a haza hasznos fiait más idegenért hátra nem vetünk. A székelyeknek állapotját mind kivizsgáljuk s a régi királyoktól adott székely szabadságot felállítjuk, de úgy, hogy az a székely uraknak jussát s igazságát, ahol juss vagyon s igazság: ne károsítsa. Az iszonyu kegyetlenségeknek véget vetünk s nem engedjük, hogy míg fejünk fennáll, a mi országunkban testvér a testvérré kezét emeljen s testvér a testvért megrovidítse.

A székelyek lehajtották fejüket és bíztak.

A szászoknak:

— Átok legyen az isten előtt és Isten ebből a helyből ki ne vigyen, ha én valaha a kegyelmetek Privilegiomának megrontására igyekezem, holott a mim vagyon, tőletek vagyon, az ingemet, dolmányomat, köntössimet, papucsimat tik veszitek, étellel,

itallal tik tartotok . . . Azon leszek ezért, hogy a szászok nemcsak hogy dolgozzanak s kereskedjenek, de hogy a régi virágzásba jöjjetek s egész Európában mind keletre s nyugatra egyformán kereskedhessetek.

A szászok lehajtották fejüket és sírtak.

Valami bizalom s áhitat vett erőt a lelkeken s a fejedelem, aki most itt állott, olyan volt, mint az ótestamentom prófétái, akik magukra veszik a mindenekfelett való terhet, hogy kivezessék a népet a pusztából s a siralom völgyéből . . .

Ez napon megindult a törökség is Szkender basa vezetése mellett, Várad felé haladtak el Budára, hogy ott a szultán rendelete szerint elvegyék a jelenvaló basa fejét s kezéből a kormánypálcát Magyarország gazdag, siralmas, szomorú belső harmada felett.

S ez napon szekérre tették a Báthory Gábor szegény megsebesült tetemét, melyet régi hívei közül csupán kutyája kísért s megindították a Bethlen rendelete szerint a bátori templom sekrestyéje felé, hogy ott várja a temetést . . . Tizenöt évig várta s csak felesége halála után s maga is testben-lélekben megtörve hajtotta végre Bethlen Gábor, a korán megaggult nagy fejedelem, ifjúkori barátjának, ideáljának, s életben-halálban nagy ellenfelének ez utolsó tisztességadását . . . Mondják, a Báthory Gábor teteme meg nem rothadott, mindvégig szép maradt s mind a temetése napjáig izzadott, s a veritéköt valóban kendővel törölték le homlokáról.

MÓRICZ ZSIGMOND MŰVEI:

Hét krajcár. Elbeszélések. 1909. I—VI. kiad.

Sári bíró. Színdarab. 1909. I—IV. kiadás.

Csitt-csatt. Elbeszélések. 1910.

Harmatos róza. Regény. 1910. I—II. kiad.

A galamb papné. Regény. 1910. I—V. kiad.

Sárrarany. Regény. 1910. I—VI. kiadás.

Tragédia. Elbeszélések. 1910.

Az isten háta mögött. Regény. 1911.
I—IV. kiadás.

Falu. Színdarab. 1911.

Boldog világ. Verses állatmesék. 1911.
I—II. kiadás.

Magyarok. Elbeszélések. 1911. I—V. kiadás.

Árvalányok. Regény. 1911. I—VI. kiadás.

Kerek Ferkó. Regény. 1911. I—II. kiadás.

Tavaszi szél. Elbeszélések. 1912. I—V.
kiadás.

Szerelem. Egyfelvonásosak. 1912—1918.
Hét kötet. I—III. kiadás.

Nem élhetek muzsikaszó nélkül. Regény.
1914. I—IV. kiadás.

Jó szerencsét. Regény. 1914.

Mese a zöld fűvön. Elbeszélések. 1914.

Kárpáti vihar. Elbeszélés. 1915.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA.
KAPHATÓK MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN ÉS ELÁRUSÍTÓNÁL.

MÓRICZ ZSIGMOND MŰVEI

Pacsirtaszó. Színdarab. 1916. I—III. kiadás.

A tűznek nem szabad kialudni. Háborús elbeszélések. 1916. I—III. kiadás.

Karak szultán. Elbeszélések. 1917.

Vidéki hírek. Elbeszélések. 1917.

Szegény emberek. Háborús elbeszélések. 1917. I—VII. kiadás.

A fátkya. Regény. 1917. I—V. kiadás.

A szerelmes levél. Kis regény. 1918.

Fortundtus. Dráma. 1918.

Vérben-vasban. Háborús elbeszélések. 1918. I—III. kiadás.

Légy jó mindhalálig. Regény. 1920. I—II. kiadás.

Tündérkert. Történelmi regény. 1921.

Házasságtörés. Kis regény. 1922.

Egy akol, egy pásztor. Elbeszélések. 1923.

A kis Vereshajú. Kis regény. 1923.

Gold im Kote. (A »Sárarany« német kiadása.) 1921. Berlin.

Hinter Gottes Rücken. (Az »Isten háta mögött« német kiadása.) 1922. Berlin.

Waisenmädchen. (»Árvalányok«) 1923. Berlin.

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA.
KAPHATÓK MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBN ÉS ELÁRUSÍTÓNÁL.

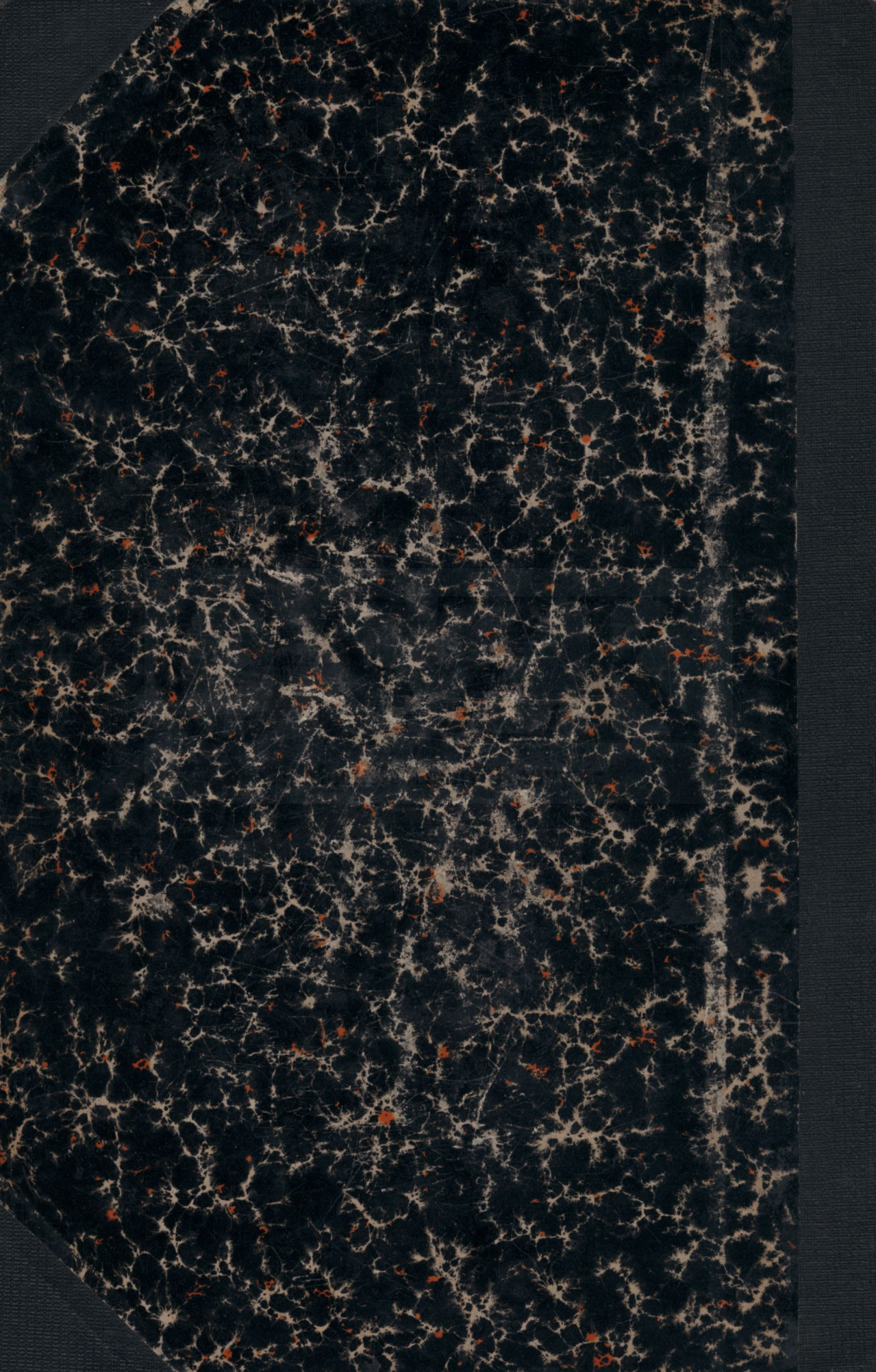

1938 OKT. - 1.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

74.303

OSZK

Móricz Zsigmond

Tündérkert

NYOLCZSÁZSÓ

OSZK

NYOLCZSÁZSÓ